KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2000
1-2

A TARTALOMBÓL:

A SZERZŐI JOGI TÖRVÉNY VÁLTOZÁSAI
1. RÉSZ

ÖTVEN ÉVES AZ EGYETEMI SZINTŰ
KÖNYVTÁROSKÉPZÉS
(VÁLOGATÁS A KONFERENCIA ELŐADÁSAIBÓL)

ÖTVEN ÉVE ALAPÍTOTTÁK AZ ELSŐ
KÖZKÖNYVTÁRAKAT
(VÁLOGATÁS AZ EMLÉKÜLÉSEN ELHANGZOTTAKBÓL)

A NÉMET KÖNYVTÁRI INTÉZET ÉS A MEGVÁLTOZOTT
FELTÉTELEK

KNOWLEDGE MANAGEMENT – MÚLÓ HÓBORT
AVAGY A JÖVŐNK?

OLVASÁS A KILENCVENES ÉVEKBEN – VÁLOGATÁS A
NEMZETKÖZI SZAKIRODALOMBÓL

CD-ROMOK ÉS EGYÉB SZÁMÍTÓGÉPES FORRÁSOK ÚJ
REFERENSZ MÁSODFOKÚ BIBLIOGRÁFIÁKBAN

ÚJ FOLYAM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FROM THE CONTENTS

- CHANGES OF COPYRIGHT LAW. PART 1.
- FIFTY YEARS OF THE TRAINING OF LIBRARIANS AT THE UNIVERSITY
- THE FIRST PUBLIC LIBRARIES WERE FOUNDED FIFTY YEARS AGO
- THE GERMAN LIBRARY INSTITUTE AND ITS NEW CONTEXT
- KNOWLEDGE MANAGEMENT – A PASSING CRAZE OR OUR FUTURE?
- READING IN THE NINETIES (A REVIEW OF INTERNATIONAL LITERATURE)
- CD-ROMS AND OTHER COMPUTER RESOURCES IN NEW REFERENCE SECONDARY BIBLIOGRAPHIES

AUS DEM INHALT

- VERÄNDERUNGEN IM URHEBERRECHT 1.
- 50 JAHRE DER UNIVERSITÄTSAUSBILDUNG VON BIBLIOTHEKAREN
- 50 JAHRE DER UNGARISCHEN ÖFFENTLICHEN BIBLIOTHEKEN
- DAS DEUTSCHE BIBLIOTHEKSINSTITUT UND DIE UMWANDLUNGEN
- KNOWLEDGE MANAGEMENT – VORÜBERGEHENDE LAUNE, ODER UNSERE ZUKUNFT?
- LESEN IN DEN 90.ER JAHREN. AUSWAHL AUS DER INTERNATIONALEN FACHPRESSE
- CD-ROM UND ANDERE ELEKTRONISCHE QUELLEN IN NEUEN BIBLIOGRAPHISCHEN HANDBÜCHERN

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2000/1-2

ÚJ FOLYAM 10. (46.) ÉVFOLYAM 2000. 1-2. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: Hegedűs Péter FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ❀ **Borítóterv:** Gerő Éva ❀ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ❀
Szerkesztőség: OSZK-KMK Budapest, Budavári Palota F. épület ❀ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ❀ **Telefax:** 224-3795 ❀ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ❀ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 500,-Ft+ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 2000,-Ft+ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ❀ Külföldi előfizetési ára: 60EUR. ❀ Terjeszti az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ❀ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. Készítette: ETO-PRINT Nyomdaipari Kft. Felelős vezető: Balogh Mihály ügyvezető igazgató. HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408 (Nyomtatott), HU ISSN 1586-5193 (Online)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature Index
Library Literature and Information Science
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
PASCAL Sciences de l'information documentation

A folyóirat megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatja.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a http://www.oszk.hu/kiadvany/kf/index.html címen érhető el.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2000/1-2

TARTALOM

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

TANULMÁNYOK

Kiss Zoltán: A szerzői jogi törvény változásai 1. rész 13

ÖTVEN ÉVES AZ EGYETEMI SZINTŰ KÖNYVTÁROSKÉPZÉS

Sebestyén György: Az ELTE BTK Könyvtártudományi-Informatikai Tanszékének szerepe és jelentősége a hazai és nemzetközi könyvtárügyben 17

Kókay György: Ahogyan az első könyvtár szakos hallgatók látták... 25

Szabó Sándor: Képek a közelmúltból. *Gondolatok az ELTE Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék hetvenes-nyolcvanas évekbeli történetéhez* 31

Barátné Hajdu Ágnes: A Fülöp Géza emlékkönyv bemutatása 35

A KÖZKÖNYVTÁRAK 50 ÉVE

Tóth Gyula: Tévút vagy torzó? *50 éve alapították a körzeti könyvtárakat*..... 39

Papp István: Bűnbeesés után. *Széljegyzetek a magyar közkönyvtárügy 50 évére* 65

Kiss Jenő: Emlékek, élmények, észrevételek – *az ötven éves közművelődési könyvtárügyről* 76

Havas Katalin: A múlt és a jövő között: a jelen. *Az elmúlt tíz év könyvtáros szerepei*..... 84

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

Thun, Hans-Peter: A Német Könyvtári Intézet és a megváltozott feltételek. *(Töm.: Papp István)* ... 89

Kuz'min, E.: Az Oroszországi Föderáció könyvtárpolitikája *(Töm.: Futala Tibor)* ... 95

Hodossy Dezső: Szlovákiai könyvtárak a magyarlakta területeken ... 99

Géró Katalin: Knowledge management – múló hóbort avagy a jövőnk? ... 104

Sonnevend Péter: Olvasás a kilencvenes években. *Tallózás a nemzetközi szaksajtóban* ... 113

CD-ROM BEMUTATÓ

Murányi Péter: CD-ROM-ok (és egyéb számítógépes források) új referensz másodfokú bibliográfiákban ... 121

Bibliotheca Hungarica. *A magyar könyvtárak egy ezredév tükrében.* (Ism.: Fejős László) ... 130

Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért 1999. (Ism.: Dótos László) ... 135

KÖNYVSZEMLE

A Tanár Úr emlékkönyve
Fülöp Géza emlékkönyv. Művelődéstörténeti és könyvtártudományi írások
Szerk. Barátné Hajdu Ágnes. (*Ism.: Szinainé László Zsuzsa*) ... 139

Könyvtárosok kézikönyve 1. Alapvetés
Szerk.: Horváth Tibor, Papp István. (*Ism.: Mader Béla*) ... 143

Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből – Batári Gyula új könyvéről
Batári Gyula: Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből. 1853–1920.
(Ism.: Pogány György) ... 154

Összefoglalás a hiperszövegekről
Sütheő Péter: Hypertext. Természetes intelligencia az információtudományban.
(Ism.: Koltay Tibor) ... 156

VÁLOGATÁS A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR ÚJ BESZERZÉSEIBŐL ... 161

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ 1-116

Könyvtár- és információtudomány ... 169

Könyvtár- és tájékoztatásügy ... 173

Könyvtárak és tájékoztatási rendszerek ... 187

Munkafolyamatok és szolgáltatások ... 196

Tájékoztatási rendszerek ... 222

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vezetés, irányítás 229
Felhasználók és használat 238
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 241
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 251

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ 117-230

Könyvtár- és információtudomány 257
Könyvtár- és tájékoztatásügy 265
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 276
Munkafolyamatok és szolgáltatások 288
Tájékoztatási rendszerek 305
Vezetés, irányítás 312
Felhasználók és használat 320
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 324
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 329

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Feimer Ágnes és Novák István

E számunk szerzői és közreműködői:

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes (Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), DRÓTOS László (Miskolci Tudományegyetem Központi Könyvtár), FAZOKAS Eszter (OSZK Könyvtári Intézet), FEJŐS László (OSZK Könyvtári Intézet), FUTALA Tibor (az OMK ny. igazgatója), GÉRÓ Katalin (Párizsi Magyar Intézet), HAVAS Katalin (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa), HEGYKÖZI Ilona (OSZK Könyvtári Intézet), HODOSSY Dezső (Járási Könyvtár, Dunaszerdahely, itnoostrovná Kni nica, Dunajská Streda, Szlovákia), KATSÁNYI Sándor (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főosztályvezetője), Kiss Jenő (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főigazgatója), KISS Zoltán (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma), KÓKAY György (MTA Irodalomtudományi Intézet), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Gödöllői Egyetemi Karok Központi Könyvtára, Gödöllő), MADER Béla (Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtára), MOHOR Jenő (az ELTE Központi Könyvtár ny. igazgató-helyettese), MURÁNYI Péter (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Könyvtári-Informatikai Tanszék, Szombathely), NAGYPÁL László (OSZK Könyvtári Intézet), PALLOS Zsuzsanna (egyetemi hallgató, ELTE , PAPP István (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főigazgató-helyettese), POGÁNY György (ELTE TFK Könyvtári Tanszék), RÁCZ Ágnes (OSZK Könyvtári Intézet), SEBESTYÉN György (ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék), SONNEVEND Péter (Kaposvári Egyetem. Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar, Kaposvár), Sz. NAGY Lajos (OSZK Könyvtári Intézet), SZABÓ Sándor (ELTE TFK Könyvtári Tanszék), Szinainé László Zsuzsanna (az Országgyűlési Könyvtár ny. munkatársa), TÓTH Gyula (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Könyvtári-Informatikai Tanszék, Szombathely).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTS-ANGABEN

ABSTRACTS

Changes of copyright law. Part 1.
KISS Zoltán

Since September 1999 the legal protection of the rights of authors and their intellectual achievements have been regulated by a new copyright law.
The scope of copyright law has been expanded to include artistic pieces of photography, cartography and cartographic works. The author has personal and material rights. It is new that personal rights, similarly to material rights, are in force only within the protection period. The protection period is 70 years for authors, however, authors who died between 31 December 1928 and 31 December 1943 enjoy protection again, and so do sound recordings from after 1948. So far as material rights are concerned, it is a novelty that the author is entitled for a fee proportionate to the income gained by the utilisation of his/her work. From 1 September 2000 a reprography fee has to be paid to the authors of pieces produced by photocopying or other methods of multiplication. Book and journal publishers will also get their share of this income. New acts are included in the law concerning the utilisation contracts. The regulation setting the minimal fee and the time span of utilisation has got out of force, and these can be fixed freely in contracts. Pieces belonging under free use belong under stricter definitions. Public libraries may lend individual copies of the works freely, however, softwares or computer files cannot be lent by them either. (pp. 13–16.)

Fifty years of the training of librarians at the university

The Department of Library Science and Informatics, Faculty of Arts, Loránd Eötvös University celebrated its 50th anniversary in 1999. The head of the department, *György Sebestyén (The role and significance of the Department of Library Science, FA, LEU in Hungarian and international librarianship)(pp. 17–24.)* summarised the his-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tory of the department outlining the cultural historical and political background from 1949 up till now, indicating what impact changes of international and Hungarian librarianship (these days for example the emergence of the information society, globalisation, or the new library act) had on the curriculum of the training. The department intends to educate well-trained, independent, creative professionals, with the feeling of the responsibility of intellectuals, who are capable of quality library and information work, who are able to manage such institutions, to prepare decisions, and to do research. The department has to adapt to changes permanently, and has to monitor and modernise the training.

A one-time student of the department, *György Kókay (As the first students of librarianship saw it...)(pp. 25–29.)* remembered in a personal encounter what it was like to be a university student in the fifties, and recollected the excellent, scholarly lecturers of those times, Béla Kéki, Béla Varjas, László Mezey, Béla Kőhalmi.

Sándor Szabó spoke about the more recent past *(Thoughts on the history of the Department of Library Science and Informatics, LEU, in the seventies and eighties)(pp. 31–34)*. In the seventies the life of the department was more inconsequent. Department heads followed one-another, and did not have time to pursue their ideas. The situation has consolidated after the nomination of Géza Fülöp (1986). Plans were elaborated concerning the curriculum, the programme, and the staff of the department. The new curriculum was oriented towards information science, and subjects of the sociology of reading were incorporated in it again. It was considered a drawback that at the time of the two-subject training only majors from the faculty of arts could be chosen. Since then one-subject training has been introduced, and any other subject can be selected. Two successful postgraduate courses have also been started (one in informatics, the other in the history of librarianship). The low number of students, and its negative consequences were recurring problems of the 80s. The underfinancing of academic training had lead to difficulties in staffing and recruitment.

The outstanding, and decisive personality, *Géza Fülöp,* late department head, who passed away recently was also remembered *(Barátné Hajdu Ágnes: Introducing the Géza Fülöp memorial volume)(pp. 35–37.)*. A volume in honour of him was published by his late students, friends, and those who respected him.

Baráthné summarised the history of the preparation of the memorial volume.

The first public libraries were founded fifty years ago

The history of Hungarian public libraries was recollected by distinguished representatives of the profession at a jubilee session in November 1999, at Noszvaj. From among the presentations, lectures held by Gyula Tóth, István Papp, Jenő Kiss and Katalin Havas are included in the present issue.

False track or a torso? Regional libraries were founded fifty years ago

TÓTH Gyula

District libraries were libraries working between 1949–1951 with the primary function of organising public libraries, in fact, reorganising the public library system. They were working parallel with existing town libraries, independently of them. Regional libraries had a core collection, and brought depository collections to small village libraries. The author attempts to show what role this type of library played in the development of Hungarian librarianship by using archive documents, and through personal detection. Answering the question in the title, he thinks that the organisation of these libraries cannot be completely rejected as a false track. The idea was good, since the aim was to develop people's libraries into a public library system proper, based on the realisation that only a system can offer comprehensive services. However, ideas were put to practice in a wrong way, and as a result of the loosening of the programme, the people's library approach (quantity above all, principles of education in the foreground, poor collection, no choice, untrained staff, etc.) dominated. The author considers district library efforts a part of the process towards modern public librarianship, and an attempt for the creation of the public library that deteriorated under the Soviet influence. The system of regional libraries, covering larger areas, was followed by the hierarchical system of county and district libraries, bound to smaller administrative units. Further research is needed to reveal the contradictions and answer the remaining questions. (pp. 39–64)

After the Fall. Notes to fifty years of Hungarian librarianship

PAPP István

Subjective and ironic essay on the heroic age of librarianship. The author speaks about many things, unavoidably about the policy and cultural policy of the past fifty years, and the possibilities allowed by these conditions to librarianship. There are snapshots of the training of librarians, the competition between librarians and people's educators, the crazy space of technical development from stencils and typewriters to computerised catalogues, of intellectuals who had become political suspects, and who, in spite of their other qualifications, got to libraries, and made the world of librarians more colourful, and also strengthened it. The author remembers professional debates that often had political over-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tones as well, and shows how many compromises the profession had to make in order to survive, and develop, though between the given limits. Uncomfortable questions are also put: where Hungarian librarianship would stand now if we lived among different circumstances for the past 50 years. Does the level of our public library system match our social, economic and cultural level? How much would be spent on libraries, if tax payers were making the decision? Librarians have one thing to do: permanently prove their importance for the society. (pp. 65–75.)

Memories, experiences, remarks – on the fifty-year old public librarianship
KISS Jenő

The author analyses the past 50 years dividing it into three periods: the heroic age (1949–1952), the 70s (1968-1977) and the last years (1985–1998). In the heroic age the People's Library Centre played an important role, that used to be the methodological leader of small (people's libraries) helping the work of district libraries by central acquisition, processing, training, and methodological guidance. In 1952 government decree was passed on the development of the library system, according to which the system of public libraries had to follow that of the administrative units. Central tasks and services had become the responsibility of the National Széchényi Library, and the methodological department founded there.
He considers the seventies the golden age of development, when the public library system was renewed (cf. the article by István Sallai in KF. 1999. 2.), professional guidelines were elaborated, provision systems had come into being, libraries were built, and a unified library system was developed.
For the past fifteen years, and especially after the political change, the number of libraries decreased, small libraries, incapable of surviving, were closed down, and meanwhile acquisition started to stagnate due to financial restraints. The act of local administration made community governments responsible for the maintenance of libraries, without giving them normative budgetary resources. Therefore it had become very difficult to maintain the traditional level of provision. Town libraries were characterised by increasing demand and in-house use, and the service attitude strengthened in librarians. The most important event of this period was the elaboration of the cultural (library) law in 1997. (pp. 76–83.)

Between past and future. Librarian roles in the past ten years
HAVAS Katalin

In the past years, public libraries have undergone many changes: the collection of books and journals offered has changed, and so did the sources of acquisition. The composition, mentality and demands of users towards library services have all been altered, and it had turned out that libraries are full of non-used material. Resources for daily operations, acquisition, and automation must be supplemented from applications, through clever negotiations. It means that the librarians' attitude must also change to a great extent. In the past the state created possibilities for libraries by giving them money for books, the publication of which were allowed by the same state. Though Hungarian publishing was of a high niveau, it worked under political control up till 10-15 years ago. The publishing of documentary novels, memories, reports was started offering a very great choice of books and journals. Librarians realised that acquisitions have to be speeded up, and stricter selection is required, more items of the old collections must be weaned out, and the available resources must be used very cleverly in contrast to high book and journal prices. Meanwhile the same level of offers must be maintained for readers, and it had to be accepted that videos (their loan being a means of raising incomes) attract viewers as well to the library. The space and the collection also had to be organised differently. Family libraries offered a new solution, the essence of which is the formation of broader categories of reading matter (entertainment, esoterica, etc.), and more cosy, smaller rooms were offered for reading. The former educator role of the librarian started to fade away. Community information services emerged, in which the librarian did not only have to provide bibliographic and factographic data, but also had to aid finding ones way in everyday life. Dealing with the elderly, unemployed, homeless, and other groups of „problem users" also required a shift of attitudes. The public librarian's role, if played well, involves not only acquisition and selection skills, the knowledge of literature, but – when it comes to raising funds and writing applications – also being good at economics, and a good manager, while s/he is also a good teacher or special educator, an erudite critic, and a good cultural manager as well. (pp. 84–88.).

Abroad

Thun, Hans Peter: The German Library Institute and its new context.
(Abstr.: Papp István) (89–94.)

Kuz'min, E.: Library policy of the Russian Federation.
(Abstr.: Futala Tibor) (pp. 95–97.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hodossy Dezső: Slovakian libraries in areas with national minorities. (pp. 99–113)

Géró Katalin: Knowledge management – a passing craze or our future? (pp. 104–112.)

Sonnevend Péter: Reading in the nineties. A review of international literature (pp. 113–119.)

CD-ROM review

Murányi Péter: CD-ROMs (and other computer resources) in new reference secondary bibliographies (pp. 121–129.)

Two reference secondary bibliographies were issued in almost the same time, in 1959 and 1963 respectively, one was Guide to Reference Material edited by A. J. Walford, the other was Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához (A guide to the Hungarian and international literature of scientific work). Six editions of "the Walford" have been issued since then, which, as a matter of fact, includes electronic databases as well. The work of Szenmihályi and Vértesy did not have a second edition. The article investigates how the bibliographic section of the two new publications of the Osiris Publishing House (Gyurgyák János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve (Handbook of editors and authors, 1997. and Koltay Tibor (ed.): Kutatás és közlés a természettudományokban (Research and communication in science, 1999.) contains computer resources, and especially CD ROMs, and argues that there is need for a new Hungarian reference secondary bibliography.

Bibliotheca Hungarica. Hungarian libraries in the mirror of thousand years
(Rev.: Fejős László) (pp. 130–134.)

Hungarians for scientific-technical development, 1999.
(Rev.: Drótos László) (pp. 135–138.)

Book reviews

Memorial volume in honour of the Teacher

(Fülöp Géza emlékkönyv. Művelődéstörténeti és könyvtártudományi írások.)
(Ed. Barátné Hajdu Ágnes) (Rev.: Szinainé László Zsuzsa) (pp. 139–143.)

The handbook of librarians. Vol.1. Foundations
(Könyvtárosok kézikönyve. 1. Alapvetés.)
(Ed. Horváth Tibor, Papp István) (Rev.: Mader Béla) (pp. 143–153.)

Chapters of the history of Hungarian press issued abroad – On the new book of Gyula Batári
(Batári Gyula: Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből 1823-1920.)
(Rev.: Pogány György) (pp. 154–155.)

A summary on hypertexts
(Sütheő Péter: Hypertext. Természetes intelligencia az információtudományban.)
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 156–159.)

Selected accession list of the Library Science Library
(pp. 161–167.)

From foreign journals (Abstracts)
(pp. 169–335.)

INHALTSANGABEN

Veränderungen im Urheberrecht 1.
KISS Zoltán

Im September 1999 ist in Ungarn eine neue Urheberrechtsregelung in Kraft getreten. Das Urheberrecht umfasst auch fotokünstliche und kartographische Werke als neue Gebiete. Die Verfasser werden personal- und finanzrechtlich geschützt. Es ist ein neuer Zug des Gesetzes, dass die Personalrechte – ähnlich zu den Finanzrechten – nur innerhalb der Schutzperiode ausgeübt werden können. Die Schutzperiode beträgt 70 Jahre im Falle der Verfasser. Aber die Verfasser, die zwischen 31. Dezember 1928 und 31. Dezember 1943 gestorben sind, und die nach 1948 entstandenen Tonaufnahmen fallen erneut unter Schutz. Es ist ein neuer Zug im Falle der Finanzrechte, dass der Verfasser auf ein mit dem Einkommen proportionelles Entgelt berechtigt ist. Ab 1. September 2000 ist auch für die Verfasser der kopierten und vervielfältigten Werke ein reprographisches Entgelt zu zahlen. Aus der eingezahlten Summe bekommen neben den Verfassern auch die Buch- und Zeitschriftenverlage ihren Teil. Das Gesetz hat neue Regel zu den Benutzungsverträgen mitgebracht. Die Vorschrift zur Minimumsumme des Entgeltes und zur Benutzungsperiode wurde annuliert, und sie dürfen von den Betroffenen frei bestimmt werden. Die Regelung der freien Benutzung ist

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

strenger geworden. Öffentliche Bibliotheken dürfen die einzelnen Exemplare der Werke unentgeltlich ausleihen, ausgenommen Softwaren und komputergestützte Dateien. (S. 13–16.)

50 Jahre der Universitätsausbildung von Bibliothekaren

Der Lehrstuhl für Bibliotheks- und Informationswissenschaft feierte ihr 50-jähriges Jubiläum im Jahre 1999. Aus Anlass der Feier fasste der Leiter des Lehrstuhls, György Sebestyén (Die Rolle und Wichtigkeit des Lehrstuhls für Bibliothekswissenschaft der Philologischen Fakultät an der Eötvös Loránd Universität im ungarischen und internationalen Bibliothekswesen; S. 17–24.) die Geschichte des Lehrstuhls seit 1949 bis zu unseren Tagen zusammen, und stellte den kulturhistorischen und politischen Hintergrund dar. Er wies darauf hin, wie die Änderungen (z.B. die Informationsgesellschaft und die Globalisierung, bzw. das neue ungarische Bibliotheksgesetz) die Ausbildungsthematik beeinflussten. Ziel des Lehrstuhls ist es, gut ausgebildete, verantwortliche, selbständige, kreative Fachleute auszubilden, die zur Bibliotheks- und Informationsarbeit auf hohem Niveau fähig und zur Leitung dieser Institutionen, zur Entscheidungsvorbereitung und Forschungsarbeit fähig sind. Der Lehrstuhl bestrebt sich, sich zu den Veränderungen anzupassen, die Ausbildung laufend zu überprüfen und modernisieren. – Ein ehemaliger Student des Lehrstuhls, György Kókay (Mit den Augen der ersten Absolventen...; S. 25–29.) erinnerte sich in einem subjektiven Bericht an seine Studentenjahre in den 50-er Jahren und an die gelehrten Professoren, Béla Kéki, Béla Varjas, László Mezey und Béla Kőhalmi. – Sándor Szabó rief die Ereignisse der nahen Vergangenheit hervor (Gedanken zur Geschichte des Lehrstuhls in den 70-er und 80-er Jahren; S. 31–34.). In den 70-er Jahren wurde das Leben des Lehrstuhls hektisch, die Leiter haben sich sehr oft gewechselt und hatten keine Zeit, ihre Konzeptionen zu verwirklichen. Mit Géza Fülöp (1986) hat sich die Lage konsolidiert. Entwicklungspläne entstanden zum Lehrpan und zu den Lehrprogrammen, zur Entwicklung des Personals. Der neue Lehrplan orientierte sich auf Informationswissenschaft und integrierte wieder lesesoziologische Gegenstände. Es wurde als ein Nachteil betrachtet, dass in der Zeit der Zweifächer-Ausbildung neben Bibliothekswissenschaft nur geisteswissenschaftliche Fächer aufgenommen werden durften. Seitdem soll man nur ein Fach obligatorisch aufnehmen und die Studenten können auch naturwissenschaftliche Fächer wählen. Zwei postgraduale Studiengänge (Fachinformation und Bibliotheksgeschichte) wurden auch gestartet, mit Erfolg. In den 80-er Jahren hat die niedrige Studentenzahl mehrmals Probleme verursacht und Nachteile mitgebracht. Die unzureichende Finanzierung der Hochschulausbildung hat zu Personal- und Nachwuchsproblemen geführt. – Die Teilnehmer haben sich auch an die frühere, herausragende und bestimmende Persönlichkeit, den kürzlich verstorbenen Lehrstuhlleiter Géza Fülöp erinnert. Für ihn haben seine ehemalige Studenten, Freunde und Verehrer eine Festschrift redigiert, deren Entstehung kurz vorgestellt wurde (Barátné Hajdu Ágnes: Über die Festschrift für Géza Fülöp; S. 35–37.).

50 Jahre der ungarischen Öffentlichen Bibliotheken

Die prominenten Vertreter des Berufes besprachen die Geschichte der ungarischen Öffentlichen Bibliotheken im November 1999 in Noszvaj. Aus den Vorträgen werden hier die Studien von Gyula Tóth, István Papp, Jenő Kiss and Katalin Havas veröffentlicht.

Irrweg oder Torso? Die Gründung der Bezirksbibliotheken vor 50 Jahren

TÓTH Gyula

Die Bezirksbibliotheken existierten in Ungarn in der Periode 1949-1951 mit der primären Funktion, Volksbibliotheken zu gründen, im wesentlichen das öffentliche Bibliothekswesen neu zu organisieren. Sie arbeiteten parallel mit den Stadtbibliotheken, aber unabhängig von ihnen, hatten einen Kernbestand und versorgten mit Depotbestand die kleinen Dorfbibliotheken. Aufgrund Quellen von Archiven und individuellen Gesprächen versucht der Autor darzustellen, welche Rolle die Bezirksbibliotheken in der Entwicklung des ungarischen Bibliothekswesens spielten. Die Konzeption war richtig, denn sie erzielte die Schaffung einer Netz von Öffentlichen Bibliotheken, erkennend: nur ein System ist fähig, umfassende Dienstleistungen zu sichern. Die Verwirklichung der Konzeption misslang: man kehrte – wegen ungenügender Voraussetzungen (Betonung der Quantität, Aufklärer-Prinzipien, schwacher Bestand und Auswahl, Personal mit unzureichender Ausbildung usw.) – zu dem Volksbibliothekschema zurück. Diese Bestrebungen gehören zur Gestaltung der modernen Öffentlichen Bibliotheken und sind wichtige Durchbruchsversuche – der Public Library Bewegung ähnlich –, die wegen der Befolgung des sowietischen Beispiels sich deformiert haben. Die Bezirksbibliotheken wurden 1952 durch das hierarchisch strukturierte System der Komitats- und Kreisbibliotheken abgelöst, das sich zur Verwaltungsstruktur anschloss. Wegen der Widersprüche und der noch offenstehenden Fragen sollte man dieses Thema noch mit weiteren Forschungen erklären. (S. 39–64.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nach dem Sündefall. Marginalien zur Geschichte der 50 Jahre ungarischen Bibliothekswesens
PAPP István

Diese Studie ist ein subjektives und ironisches Essay über die „Helden"-Epoche des Bibliothekswesens. Es geht um alle wichtigen Probleme und die politischen, kulturpolitischen Beziehungen, und hauptsächlich um den Spielraum, den diese Beziehungen für das Bibliothekswesen ermöglichten. Es werden Momentaufnahmen gezeigt über die Bildung, über die Rivalisierung zwischen dem Bibliothekswesen und der Volksbildung, über die rasche technische Entwicklung, über die Gruppe von Intellektuellen, die aus politischen Gründen nicht mehr in ihren Berufen tätig bleiben dürften, und in Bibliotheken am Ende ihre Talente zur Geltung brachten. Es werden die beruflichen Diskussionen gezeigt, die oft politische Untertöne hatten, erkennend, wie viele Kompromisse geschlossen werden müssten, um weiter arbeiten zu können. Es wird gefragt: wieweit hätte unser Bibliothekswesen geraten können, wenn wir in den vergangenen 50 Jahren unter anderen Verhältnissen hätten leben können, und auch: ist der Entwicklungsstand des Öffentlichen Bibliothekswesens in Übereinstimmung mit unserem gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Entwicklungsstand? Wenn es an dem steuerzahlenden Bürger lag, wieviel Geld würden die Bibliotheken bekommen? Die Bibliothekare können nur eines machen, ihre Wichtigkeit laufend der Gesellschaft prüfen. (S. 65–75.)

Erinnerungen, Erlebnisse, Bemerkungen über das fünfzigjährige öffentliche Bibliothekswesen
KISS Jenő

Der Autor analysiert die vergangenen 50 Jahre auf drei Periode getrennt: die Helden-Epoche (1949-1952), die 70-er Jahre (1968-1977) und die letzten Zeiten (1985-1998). In der Helden-Epoche spielte das Zentrum der Volksbibliotheken eine wichtige Rolle, das für die kleinen Bibliotheken (Volksbibliotheken) methodische Leitung ausführte, und auch die Arbeit der Bezirksbibliotheken methodisch half (auf den Gebieten der zentralen Erwerbung, Erschliessung, Ausbildung). 1952 wurde ein Beschluss des Ministerialrates über die Entwicklung des Bibliothekswesens veröffentlicht, und dadurch wurde die Struktur der Öffentlichen Bibliotheken an die der Verwaltungsstruktur angepasst. Die zentralen Aufgaben und Dienstleistungen gelangen in die Széchényi Nationalbibliothek, in ihre methodische Abteilung. Die 70-er Jahre bedeuteten eine Blütezeit der Entwicklung: sie haben die Erneuerung des Öffentlichen Bibliothekswesens (S. die Studie von István Sallai in der No. 2. 1999 der Könyvtári Figyelő), berufliche Richtlinien, Versorgungssysteme, die Fortsetzung der Bibliotheksbauten, ein einheitliches Bibliothekssystem mitgebracht. In den letzten 15 Jahren, insbesondere nach dem Wechsel des politischen Systems reduzierte sich die Anzahl der Bibliotheken, es begann die Schliessung der lebensunfähigen Kleinbibliotheken, und zur gleichen Zeit begann die Erwerbung der Bibliotheken wegen finanzieller Probleme zu stagnieren. Laut dem Gesetz über die Selbstverwaltungen ist die Erhaltung der Bibliotheken eine obligatorische Aufgabe, aber dafür wurde keine normative Unterstützung gegeben. Das bisherige Niveau der Versorgung wurde gefährdet. Die Stadtbibliotheken charakterisierte zunehmende Benutzung und Präsenznutzung, die Bibliothekare wurden mehr und mehr dienstleistungsorientiert. Das bedeutendste Ereignis dieser Periode ist die Geburt des Gesetzes über Kultur im Jahre 1997, das auch das Bibliotheksgesetz integriert. (S. 76–83.)

Zwischen Vergangenheit und Zukunft. Die Rollen der Bibliothekare in den vergangenen zehn Jahren
HAVAS Katalin

In der letzten Periode veränderten sich in den Öffentlichen Bibliotheken die angebotenen Buch- und Zeitschriftenbestände, die Erwerbungskanäle, sowie die Zusammensetzung, Mentalität und Erwartungen der Bibliotheksbesucher. Es stellte sich heraus, das die Öffentlichen Bibliotheken voll von unbenutzten Büchern sind, dass das Geld zur Operation, Erwerbung, Automatisierung muss durch geschickte Verhandlungen, Bewerbungen ergänzt werden, und dazu brauchen auch die Bibliothekare eine ganz andere Anschauung. In der Vergangenheit gab der Staat Platz für Bibliotheken, Geld für die Bücher, deren Herausgabe er gestattete. Obwohl der Buchhandel in Ungarn ein hohes Niveau erreichte, war er auch noch vor 10-15 Jahren politisch bestimmt. Es begann die Veröffentlichung von Dokumentenromanen, Erinnerungen, Reportagebüchern und es entstand ein breiter Auswahl von Büchern und Zeitschriften. Die Bibliothekare haben es bemerkt, dass sie ihre Erwerbungen beschleunigen, starker selektieren, aus dem alten Bestand aussondern, und wegen der hohen Preise mit dem Etat besser wirtschaften sollen. Zur gleichen Zeit benötigen die Leser ein ausgeglichenes Angebot, und dank der Verbreitung des Videos (und seiner Ausleihe als eine bezahlte Dienstleistung) auch der Zuschauer erschien in Bibliotheken. Der Raum und der Bestand der Bibliotheken sollten anders eingerichtet, bzw. aufgestellt werden. Als eine neue Lösung dafür tauchte die Idee der Familienbibliothek auf, in der ein Teil des Bestandes in verschiedenen Kategorien (leichter Lesematerial, esotherische Werke usw.) eingeordnet wurde und zum Lesen angenehme, kleinere Räume angeboten wurden. Die frühere Erziehungsfunktion des Bibliothekars begann, sich in den Hintergrund zu ziehen. Die Dienstleistungen auf dem Gebiet der allgemeinnützlichen (Community) Information wurden geboren, in denen sind

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nicht nur bibliographische und faktographische Daten angeboten. Auch die Tätigkeit mit Alten, Arbeitslosen, Obdachlosen und anderen problemhaften Lesern benötigte einen Mentalitätswechsel. Die Mitarbeiter der Öffentlichen Bibliotheken sind gute praktizierende Bibliothekare (verstehen sich auf Bestandsaufnahme, Bestandsabbau, Literatur), sind gute wirtschaftliche Fachleute und Manager, wenn es um das Geld und die Bewerbungen geht, sind gute Pädagogen und Heilpädagogen, vorbereitete Kritiker und gute kulturelle Manager. (S. 84–88.).

Ausblick

Thun, Hans Peter: Das Deutsche Bibliotheksinstitut und die Umwandlungen.
(Zusammenf.: Papp István) (S. 89–94.)

Kuz'min, E.: Die Bibliothekspolitik Russlands.
(Zusammenf.: Futala Tibor) (S. 95–97.)

Hodossy Dezső: Slovakische Bibliotheken in Gebieten mit nationalen Minderheiten. (S. 99–103.)

Géró Katalin: Knowledge Management – vorübergehende Laune, oder unsere Zukunft? (S. 104–112.)

Sonnevend Péter: Lesen in den 90-er Jahren. Auswahl aus der internationalen Fachpresse. (S. 113–119.)

CD-ROM rundschau

CD-ROM (und andere elektronische Quellen) in Bibliographien von Bibliographien
Murányi Péter

Zwei Bibliographien von Nachschlagewerken, die Guide to Reference Material (Red. A.J. Walford) und die Bibliographie der ungarischen und fremdsprachigen Nachschlagewerke der wissenschaftlichen Arbeit (auf ungarisch, Red. J. Szentmihályi und M. Vértesi) sind fast gleichzeitig, 1959 bzw. 1963 erschienen. Aus der Guide wurde seitdem die sechste Ausgabe veröffentlicht, sie enthält natürlich auch die elektronischen Datenbanken. Aus der Einführung gibt es gar keine andere Ausgabe. Im Beitrag werden zwei neue Veröffentlichungen des Osiris Verlages (Handbuch für Redakteure und Verfasser, Red. J. Gyurgyák, 1997 und Forschung und Veröffentlichung in den Naturwissenschaften, Red. T. Koltay, 1999) aus dem Gesichtspunkt analysiert, wieweit sie elektronische Quellen (überwiegend CDs) enthalten. Die Notwendigkeit einer neuen ungarischen Bibliographie der Nachschlagewerke wird aufgeworfen. (S. 121–129)

Bibliotheca Hungarica. Die Ungarische Bibliotheken im Spiegel eines Jahrtausends. (Rez.: Fejős László) (S. 130–134.)

Ungarische Wissenschaftler für die wissenschaftlich-technische Entwicklung der Welt, 1999.
(Rez.: Drótos László) (S. 135–138.)

Buchbesprechungen

Festschrift für Géza Fülöp. Schriften zur Kulturgeschichte und Bibliothekswissenschaft.
(Red. Barátné Hajdu Ágnes) (Rez.: Szinainé László Zsuzsa) (S. 139–143.)

Handbuch für Bibliothekare. 1. Grundlagen.
(Red. Horváth Tibor, Papp István) (Rez.: Mader Béla) (S. 143–153.)

Kapitel aus der Geschichte der ausländischen ungarischen Presse 1823-1920 – über das neue Buch von Gyula Batári.
(Rez.: Pogány György) (S. 154–155.)

Sütheő Péter: Hypertext. Natürliche Intelligenz in der Informationswissenschaft.
(Rez.: Koltay Tibor) (S. 156–159.)

AUSWAHL AUS DEN NEUERWERBUNGEN DER FACHBIBLIOTHEK FÜR BIBLIOTHEKSWISSENSCHAFT
(S. 161–167.)

AUS AUSLÄNDISCHEN ZEITSCHRIFTEN (REFERATE)
(S. 169–335.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerzői jogi törvény változásai
1. rész

Kiss Zoltán

Tavaly, az Országgyűlés nyári ülésszakának utolsó munkanapján fogadták el a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVII. törvényt (Szjt.), amely – az ilyenkor szokásos két-három hónapos felkészülési idő elteltével – 1999. szeptember 1-jén lépett hatályba. A korábbi törvény nagyobb részt megfelelt ugyan a nemzetközi elvárásoknak, és nem változott a szerzői jog lényege, tartalmi felfogása sem, a jelentős számú módosítás ennek ellenére új törvény megalkotását tette szükségessé. Ebben az írásban a szabályozás leglényegesebbnek minősíthető változásait mutatjuk be: az első részben a mindenki számára hasznos — általános jellegű – tudnivalókat ismertetjük, a következő számban megjelenő második részben pedig az informatikával, illetve az Internettel és a multimédiával összefüggő szerzői jogi változásokat érintjük.

A jogvédelem területei

Sokakat érintő és érdeklő kérdés az, hogy az alkotások mely köre részesül jogi oltalomban. A törvény a legtipikusabb és leggyakrabban előforduló műtípusok példálózó felsorolásával határozza meg a szerzői jogi védelem alá tartozó művek és teljesítmények körét. Ebből az is következik, a szerzői jogi védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, azaz nem függ sem mennyiségi, sem minőségi (műfaji, esztétikai) jellemzőktől. Érdemi változás ugyanakkor, hogy a felsorolás kiegészült a fotóművészeti alkotással, a térképművel és más térképészeti alkotással. Ezzel egyidejűleg az új Szjt. már nem ismeri el a térképek, szemléltető eszközök, ábrák stb. tizenöt évig tartó rokonjogi védelmét, vagyis az egyéb feltételek megléte esetén ezek az alkotások is szerzői műnek tekinthetők.

Nem részesülnek szerzői védelemben viszont a cégek belső ügyiratai, intézkedései, de nem tartoznak az Szjt. hatálya alá az ötletek, elvek, elgondolások, eljárások, működési módszerek és matematikai műveletek sem. Ez a szabály érvényes a szoftver csatlakozó felületének alapját képező ötletekre, elvekre stb. is. Ugyancsak nem tárgyai a szerzői jognak a jogszabályok, határozatok és egyéb közlemények, még akkor sem, ha különösen magas színvo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nalú szellemi munka eredményeként jönnek létre. Ezzel szemben a törvényekhez, jogszabályokhoz fűzött – nyilvános közlésre szánt – kommentárok, egyéb jogértelmezések már értelemszerűen szerzői jogi védelem alatt állnak. Ide kapcsolódó kérdés, hogy ki jogosult jogszabályokat és azok kommentárjait megjelentetni. A szerzői joghoz való eltérő viszonyukból adódóan, jogszabályt bárki publikálhat (jóllehet autentikus forrásnak csak a hivatalos közlönykiadó által megjelentetett jogszabályok számítanak), míg a jogértelmezések közzététele szerzőik, illetve szerkesztőik engedélyétől függ.

A jogvédelem tartalma

A szerzőt főszabályként továbbra is a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok széles skálája illeti meg. Az előbbiek közül a leglényegesebbek a szerzőiség elismerése, a név feltüntetéséhez való jog és a mű integritásához való jog, míg az utóbbi lényegében a mű nyilvánosságra hozásának (felhasználásának) jogát és a mű felhasználásának engedélyezésére vonatkozó jog gyakorlását foglalja magában. A személyhez fűződő jogok területén újdonságnak számít, hogy ezek a jogok a jövőben – a vagyoni jogokhoz hasonlóan – kizárólag a védelmi időn belül gyakorolhatók. A szerzőt megillető vagyoni jogok továbbra sem idegeníthetők el, de ez alól az Szjt. több kivételt enged: a szerző másra ruházhatja a munkaviszonyban készült mű, a szoftver, az adattár, a reklámozás céljára készült mű és a filmalkotás vagyoni jogait.

Újdonság a vagyoni jogok körében az is, hogy a szerzőt a felhasználással elért bevétellel arányban álló díjazás illeti meg (amennyiben ő ad engedélyt műve hasznosítására), illetve „megfelelő" díjazás illeti meg, amikor a felhasználások gyakorisága folytán engedélyezési jog nem, csupán díjigény áll fenn (pl. magáncélú másolásra tekintettel az üres hordozók, írható CD-k árába beépített jogdíjátalány után). Végül itt kell megemlíteni, hogy a szerzőt a jövőben egyértelműen megilleti a műben szereplő jellegzetes alak kereskedelmi hasznosítása és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga („merchandising" jogok pl. ruhaneműkön, írószereken stb.).

Az új Szjt. jelentősen túllép azon a felfogáson, hogy a mű felhasználása egyenlő a nyilvánossághoz közvetítéssel. A törvény egyrészt kimondja, hogy felhasználásnak minősül a mű anyagi formában (pl. könyvkiadás) megvalósuló hasznosítása mellett a nem anyagi formában történő közzététel is (pl. sugárzás, Internetes műtovábbítás), másrészt a főbb felhasználási típusokra vonatkozóan példálózó felsorolást ad. Ezek: a többszörözés, a terjesztés, a nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként (pl. Internet útján), a sugárzott műveknek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése (pl. kábeltévé útján), az átdolgozás és a kiállítás joga. (A számítástechnikához való kapcsolódásuk okán ezeket a 2. részben fejtjük ki bővebben.)

Itt említjük viszont a kulturális és a tudományos élet számára némi plusz bevételt jelentő szabályt, mely szerint 2000 szeptemberétől ún. reprográfiai jogdíjat kell fizetni a fénymásolással és más hasonló módon többszörözhető művek szerzői javára. A jogdíjat a másoló eszközök előállítói és importőrei, valamint az ellenérték fejében harmadik személyek számára másolatot készítő szervezetek (copyshopok) kötelesek megfizetni. A befolyó pénzekből a szerzők mellett a könyv- és lapkiadók is részesedni fognak.

A védelmi idő mértéke (szerzők esetében 70 év, előadások, hangfelvételek, rádió- és televízió-műsorok esetében 50 év) annyiban változott, hogy a korábban közkinccsé vált művek újból a védelem körébe kerültek: az 1928. dec. 31. és 1943. dec. 31. között meghalt szerzők, továbbá az 1948. dec. 31. után rögzített hangfelvételek és előadások esetében

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

éled fel az oltalom. (A visszamenőlegesen felélesztett védelem azért nem támaszt alkotmányossági aggályokat, mert az Szjt. elismeri a közkincs körébe tartozott szabad felhasználások jogszerűségét. Egyébként a szabad felhasználás körében az új Szjt. néhány pontosító kiegészítéssel fenntartja a korábbi szabályozásban foglalt eseteket. Ilyen új előírás pl. az iskolai célú szabad felhasználás definiálása, a tudományos célú másolatkészítés korlátozása és a mű ideiglenes többszörözésének elismerése (ez utóbbi az Internet-szolgáltatók által végzett, kizárólag technikai jellegű ideiglenes tárolás szerzői jogi rendezése folytán vált szükségessé).

Felhasználási szerződések és jogvédelem

A felhasználási szerződések szabályozását az Szjt. gyakorlatilag egészében megújította. Az egyes műtípusok felhasználási szerződéseinek feltételeiről szóló – elavult – miniszteri rendeletek hatályukat vesztették. Ebből következően megszűntek a díjazás mértékének minimum összegére és a felhasználási jog időkeretére (pl. könyvek esetében 8 év) vonatkozó rendeleti előírások, így a díj mértéke, a díjfizetés módja ezentúl még inkább a szabad megállapodás függvénye, amit nem a jogszabályok, hanem a piaci igények és a kialakult díjszabás határoznak meg.

További változás, hogy csökkentek az egyes külön szerződésfajtákra vonatkozó előírások: csupán a megfilmesítési, a kiadói és a szoftver felhasználására vonatkozó szerződéseket tartja meg önálló szerződésfajtaként a törvény. Mindeközben bővültek, gazdagodtak a felhasználási szerződések általános szabályai, az Szjt-ben nem szabályozott kérdésekben pedig háttérjogszabályként továbbra is a Ptk-t kell megfelelően alkalmazni. A felhasználási szerződések alapvető célja, rendeltetése az, hogy a jogosult engedélyt adjon műve, teljesítménye felhasználására meghatározott díjazás fejében. A törvény nem határozza meg a felhasználási szerződés kötelező tartalmi elemeit, sőt, a törvényben foglaltaktól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha ezt az Szjt. vagy más jogszabály nem tiltja. A részletes szabályozás tehát egyféle iránymutatásként szolgál, segítséget ad a feleknek a szerződés megkötéséhez, és – nem utolsósorban – irányadó egy esetleges jogvita eldöntésénél.

A feleknek ugyanakkor az alábbi lényeges kérdésekben kell egyezségre jutniuk és a felhasználási szerződésben rögzíteniük: a mű (előadás) pontos megjelölése, a felhasználás módjának, idejének, terjedelmének pontos meghatározása, a felhasználás ellenértéke. A jogosultakat védő garanciális szabály értelmében, vitás esetben mindig a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni, tehát például ha nem egyértelmű a felhasználási engedély mértéke, akkor az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlen felhasználási módra korlátozódik, azaz a felhasználó nem szerez korlátlan jogosultságot.

Külön szabályok vonatkoznak a munkaviszonyban vagy más hasonló jellegű jogviszonyban (pl. vállalkozás) alkotott művek szerzői vagyoni jogaira. Az alapkérdés itt az, hogy milyen jogok illetik meg az intézményt és az alkalmazásában álló személyt az új Szjt. alapján.

A felek külön szerződésben úgy is dönthetnek, hogy a szerző az Szjt-ben rögzített valamennyi személyhez fűződő és vagyoni jogával szabadon rendelkezik, mint pl. egy szépíró esetében. Amennyiben ilyen írásos megállapodás (pl. kutatási, megbízási, társasági vagy más szerződés) nem készül, akkor az Szjt-nek a munkaviszonyban alkotott műre vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Ahhoz, hogy valamely műalkotásra az Szjt-nek a munkaviszony alapján alkotott műre („szolgálati mű") vonatkozó szabályait alkalmazni lehessen, a munkaviszony fennállásán kívül az szükséges, hogy a munkavállalónak munkaköri kötelezettsége

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

legyen a mű elkészítése, továbbá a munkáltatónak jogosult legyen a mű felhasználására.
Ugyancsak sokakat érinthetnek a képzőművészeti, fotóművészeti és iparművészeti alkotásokra vonatkozó megújult rendelkezések. E műfajok sajátosságaira tekintettel, az Szjt. külön fejezetben foglalja össze az alkotók és a művek felhasználóinak jogait. Ezek között talán a legfontosabb az, hogy a tulajdonos köteles a művet – a szerzői jog gyakorlása végett – időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani. A szerző – díjigényt is megalapozó – beleegyezése szükséges alkotása kiállításához is, a közgyűjteményekben őrzött művek kivételével.

A hatékonyabb jogérvényesítést szolgálják a műszaki intézkedések megkerülésével szembeni védelemről, valamint a jogkezelési adatok védelmének bevezetéséről szóló új törvényi előírások. Eszerint szerzői jogsértést követ el az, akinek a jogellenes cselekménye folytán hozzáférhetővé válnak a kódolt adások, de az is, aki beavatkozása révén csupán megkönnyíti a kódolt műsorok feltörését. Ugyancsak jogsértő magatartás ezentúl a jogkezelési adat (pl. a jogtulajdonos nevének) eltávolítása vagy megváltoztatása. Ezeket a rendelkezéseket rövidesen a Btk. is átveszi, megteremtve ezáltal e cselekmények büntetőjogi alapját.

TOVÁBBI EURÓPAI KÖNYVTÁRAK CSATLAKOZÁSÁT VÁRJÁK A CORC PROGRAMHOZ. – Az OCLC 1999 januárjában kezdte meg az online források közös katalogizálásának projektjét (Cooperative Online Resource Catalog - CORC). A cél az volt, hogy automatizált eszközök segítségével a web-forrásokról bibliográfiai adatbázist készítsenek. 50 könyvtár kezdettől bekapcsolódott a vállalkozásba, idén tavaszra pedig már 170-re emelkedett a résztvevők száma. 200 000 hálózati helyet katalogizáltak már a SiteSearch software segítségével. A partnerek között van a British Library, a Kongresszusi Könyvtár, a Deutsche Bibliothek, de egyéb amerikai, angol, német, svájci, svéd szlovén intézmények is bekapcsolódtak. Nagyon számítanak további európai könyvtárak jelentkezésére, mert globálissá szeretnék fejleszteni a szolgáltatást. A CORC eredetileg a Dewey-féle tizedes osztályozásra épít, de más meta-adat szabványok (pl. MARC 21, Dublin Core, Java, XML) újabb verzióit is igyekeznek hasznosítani. Bővebb információk találhatóak a CORC 2000. július 1-e óta működő honlapján. (http://www.oclc.org/oclc/corc) *(Information World Review, 2000. March.)*

A BRITISH LIBRARY ONLINE KÉZIRATKATALÓGUSA. – A British Library hároméves munkával konvertálta kéziratainak nyomtatott katalógusát, melyet az Interneten keresztül is közzétesz. A gyűjtemény mindenféle kéziratot tartalmaz a kereszténység előtti időktől napjainkig beleértve a kódexeket, zenei kéziratokat, térképeket, viaszpecséteket, rajzokat, fényképeket is. A 62 kötetben megjelent katalógus eddig csak igen kevés helyen volt hozzáférhető. A nyomtatott oldalakat egyszerűen beszkennelték egy képi fájlba, majd a helyben kifejlesztett automatikus elemző program bontotta ezt részeire az adatbázis számára. A BL-ben ez volt az első nagyobb konverzió, amikor a szkennelési technikát választották a rekordok újragépelése helyett. Az 1986 óta folytatódó gépi feldolgozás tételeit is beépítették a konvertált adatok közé. Egyik előnye az adatbázisnak a kötetkatalógusokkal szemben, hogy KWIC keresést is lehet végezni és az indexkifejezések kombinálhatóak a keresésnél. *(Library Technology, 2000, vol. 5. June no. 3.)*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÖTVEN ÉVES AZ EGYETEMI SZINTŰ KÖNYVTÁROSKÉPZÉS

Az ELTE BTK könyvtártudományi tanszékének szerepe és jelentősége a hazai és a nemzetközi könyvtárügyben

Sebestyén György

Az ELTE BTK Könyvtártudományi-Informatikai Tanszéke 1999. október 20-án tudományos konferencia keretében ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját. Az alábbiakban olvasható tanulmány ***Sebestyén György*** ott elmondott beszédének bizonyos részleteit tartalmazza, kiegészítve olyan gondolatokkal, amelyeknek előadására az idő rövidsége miatt, akkor a szerzőnek nem volt módja. A megnyitó beszéd rövidített változatát a ***Könyv, Könyvtár, Könyvtáros,*** 1999. novemberi száma közölte.

Fejezetek a tanszék múltjából

Bár a könyvtártudományi tanszék történetének egy-egy főbb fejezetét az utánam következők fogják részletesebben ismertetni, mégis úgy érzem, hogy bizonyos történeti utalásokat és vonatkozásokat magam sem mellőzhetek teljesen, mert csak ezek segítségével érthető meg maradéktalanul az az összefüggésrendszer, amellyel tanszékünk a globalizáció és az információs társadalom világához és a nemzeti és nemzetközi információs rendszerekhez kapcsolódik.

Nézzük tehát a tanszék történetének néhány fontosabb szakaszát! Az első fejezet a tanszék 1949-ben történt alapításával kezdődik. Alig 3 héttel az év kezdete előtt fogadta el az ENSZ közgyűlése az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát*, amelynek 19. cikkelye kimondja, hogy „*Mindenkinek joga van a vélemény és kifejezés szabadságához. Ez a jog magában foglalja annak szabadságát, hogy véleménye miatt senkit se zaklathassanak, továbbá* ***bármilyen eszközzel és határokra való tekintet nélkül, mindenki tájékozódhasson és tájékoztasson, eszmé-***

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ket megismerhessen, információkat és eszméket terjeszthessen .” (Kiemelés tőlem: S. Gy.) Ebben a cikkelyben már világosan kivehetők mind a globalizáció, mind az információs társadalom legfontosabb kritériumai. Megjegyzendő, hogy hazánk a szovjet blokk másik 5 országával együtt, tartózkodott a fenti nyilatkozat megszavazásától, de ne feledjük, hogy akkor 1949-ben, a fordulat éve állt előttünk.

Tanszékünk történetének következő nagy fejezete 1956-ban kezdődött, *Kovács Máté* tanszékvezetői kinevezésével. A tanév első hetei rendszerint minden ősszel gyorsan telnek el, így volt ez az 1956/57-es tanévben is, és máris október közepén járunk. Akkor szokták kihirdetni a Nobel-díjakat odaítélő bizottságok a döntésüket. Az 1956. évi fizikai Nobel-díj győztesei – *William Shockley* , *John Bardeen* és *Walter Houser Brattain* – a nagy kitüntetést a félvezetéssel kapcsolatos kutatásaikért és a tranzisztorok feltalálásáért kapták. Mint tudjuk, a tranzisztor a jóval nagyobb méretű elektroncső helyébe lépett és a mikro-miniatűr elektronikus alkatrészek előfutára volt. Azt, hogy a mikro-miniatűr elektronika milyen főszerepet játszik a mai számítástechnika fejlettségében és különösképpen a személyi számítógépek technológiájában, úgy érzem, nem kell hangsúlyoznom. Az említett Nobel-díjas fizikusok egyike 1956-ban azt is nyilatkozta, hogy megemelné a kalapját az előtt a mérnök előtt, aki képes lenne egy töltőtollhegy nagyságú elektronikus információhordozón elhelyezni az Encyclopaedia Britannica valamennyi kötetének tartalmát. Ma már elmondhatjuk, hogy a CD-ROM lemezek igen jól betöltik a töltőtollhegynek szánt, akkor elképzelhetetlennek tűnő szerepet.

1956 utolsó hónapjai hazánk történetének legtragikusabb fejezeteihez tartoznak, az akkor elszenvedett üldöztetések a könyvtártudományi tanszék egyes hallgatóit sem kímélték, sőt volt egy hallgató, aki életével fizetett az idegen csapatok iránt tanúsított ellenállásáért.* A tragikus évet rendkívül nehéz év követte, és bár az egész világ figyelemmel kísérte Magyarország sorsának alakulását, 1957 októberében az érdeklődés hátterébe szorultunk, mivel e hó 4-én bocsátották fel a világ első műholdját, a Szputnyikot, amely a hidegháborús propagandaharc egyik jelentős eseménye volt, de ugyanakkor kiemelkedő és tartós tudományos és technikai vívmányt jelentett az emberiség számára. Ki gondolt volna 1957-ben a műholdas távközlés mai teljesítményére, arra, hogy 42 év alatt 25 000-nél is több műholdat helyeztek röppályára, s e műholdak teljesítménye nélkül sem az információs szupersztrádák, sem az, amit globalizációnak hívunk, egész egyszerűen létre sem jöhetett volna.

Tehát, egy évvel Kovács Máté hivatalba lépése után, a szovjetek fellőtték az első műholdat, és egy évvel Kovács Máté halála előtt, 1971-ben az UNESCO Párizsban megrendezte az első UNISIST kormányközi konferenciát. Az ott elfogadott *World Science Information System* gondolata nem más, mint az információ globalizációjának és az információs társadalmak világhálózatának a legelső, legfrappánsabb kormányközi szintű politikai és szakmai megfogalmazása, és a megvalósítására tett jelentős kísérlet, amelynek egyes rendszerei ma is példás sikerrel működnek. Kovács Máté utódai is igyekeztek az egyre jobban fejlődő nemzetközi könyvtári világ felé nyitni.

Az utóbbi tíz év hatása a tanszék működésére

Tanszékünk történetének harmadik paradigmaváltó szakasza 1986-ban, *Fülöp Géza* tanszékvezetővé

* A Könyvtártudományi tanszék *Nyitott napok* c. rendezvényén eddig ismeretlen részletek kerültek napvilágra az 1956-ban elhurcolt és nyomtalanul eltűnt *Füzéky István* könyvtár szakos hallgatóról. Elhangzottak megszívlelendő javaslatok is, amelyek emléktábla felállítását, valamint egyéb kegyeleti intézkedések megtételét szorgalmazták.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

választásával veszi kezdetét. 1988-ban megjelenik magyar fordításban is *Yoneji Masuda: Az információs társadalom mint posztindusztriális társadalom* c. műve, melyben a globalizált világ képét vázolta fel. 1989-ban a világtörténelem váratlan és máig meghatározó fordulata következik be, amelyet a Berlini Fal november 9-én megkezdett lebontása szimbolizál. Habár azóta már 10 év telt el és egy negyedév sincs hátra az ezredfordulóig, mégis úgy érzem, hogy ami az elmúlt évtizedben történt, az nemcsak a múlthoz tartozik, hanem képviseli a jelenünket alakító legfontosabb erőket és viszonyokat is.

Azokból a fejleményekből, amelyek a kilencvenes évek elején mentek végbe és még ma is erősen hatnak, két tényezőre érdemes odafigyelni:

1. A demokratikus jogállam és az információs társadalom kialakulása és fejlődése Magyarországon.
2. Az előzőek közvetlen hatása egyrészt a magyar felsőoktatásra, másrészt hazánk könyvtárügyére és könyvtári rendszerére.

Mivel a fentiektől elválaszthatatlan az egyetemi könyvtárosképzés kérdése, ezért a továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy ebben a képzésben milyen jelentőséggel bír tanszékünk.

Nézzük meg először a demokratikus jogállam és az információs társadalom fejlődését Magyarországon.

Bizonyára sokan ismerik közülünk a FID 48. konferenciájának tavaly publikált, angol nyelvű kötetét, a *Globalization of Information. The Networking Information Society* címűt. A kötetben különösen érdekes *Nick Moore*, a londoni Policy Studies Institute tudományos főmunkatársának tanulmánya, amely az információs társadalmak információpolitikáiról szól.[1] A szerző kitér mindazokra a mélyreható változásokra, amelyek az új informatikai és távközlési technológiák hatására jönnek létre és meghatározó szereppel bírnak akár az egyének életében, akár pedig a különböző szervezetek, ill. magának az államnak a működésében. A kibontakozó információs társadalom alapvetően átalakítja nemcsak élet és munkakörülményeinket, de gyökeres változásokat hoz az állam és az állampolgárok viszonyában is, emellett megváltoztatja a termelés és a kereskedelem természetét, sőt, képes újjáteremteni a nagy kultúrák évszázadok óta megszokott arculatát is.

Nick Moore a radikális változások okát az információs társadalom megjelenésében látja, de mi magyarok az elmúlt évtizedekben ezeket a változásokat egészen más okból, nevezetesen a rendszerváltás keretében is átéltük, és nézetem szerint a rendszerváltás és az információs társadalom egymással kombinálódó hatásmechanizmusai esetenként a drámai változások egész lavináját zúdíthatják a társadalomra. Ez a sajátosan összetett hatásmechanizmus az, amely óriási felelősséget ró az információval foglalkozó szakmákra, melyek között egyre fontosabb és meghatározóbb szerepet kap a könyvtáros. A könyvtáros szerepe a magyar társadalomban egyre fontosabb, és ezzel szoros összefüggésben megállapítható, hogy a hazai könyvtárosi szakma státusza és presztízse felszálló ágban van.

A könyvtáros szerepe és a könyvtárosképzés feladatai az információs társadalomban

Az információs társadalomban egyre fontosabb és meghatározóbb szerepet kap a könyvtáros. Az a könyvtáros, akinek képzése a mi kezünkben van, és ezt a tényt, nem lehet elégszer és eléggé hangsúlyozni. A múltban a könyvtáros a könyvek őre és védelmezője volt, s ezt a szerepét néha túlzásba is vitte. A most formálódó információs társadalomban, ezt az őrző-védő attitűdöt maradéktalanul kiélheti, de nemcsak a könyvekre, hanem a kultúra legteljesebb egészére vonatkoztatva is.

Fölvetődhet a kérdés, miért hangsúlyozom ennyire a kultúra védelmének fontosságát. Azért, mert úgy látom, hogy az a végkifejlet, amelyben az informáci-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ós társadalom vagy áldássá vagy átokká válik, mindenek előtt attól függ, hogy miként viszonyul a kultúrához, azaz mit tud kezdeni a kulturális örökséggel és hogyan alakítja, fejleszti, ápolja a jelen kultúráját. Ez annyira izgalmas és sokrétű kérdés, hogy könyveket lehetne írni róla. Többen éltek is ezzel a lehetőséggel, köztük *Rózsa György*, aki a legdirektebb módon elemzi a kulturális örökség és az információs társadalom viszonyát. A könyv külön érdekessége, hogy *Fejtő Ferenc* írt hozzá előszót, aki a tőle megszokott lényeglátással foglalja össze a szerző legfontosabb gondolatait, amiből most idéznék:

„Az informatikai forradalom nemcsak a gazdasági növekedésnek, hanem a művelődés terjesztésének is hatalmas lendületet adhat. De Rózsa figyelmeztet a számítógépesítés misztifikálásának veszélyére is. Arra, hogy megnöveli a politikai, ideológiai, kereskedelmi manipuláció lehetőségeit, és ugyanakkor csökkenti az emberek közti közvetlen, személyes, társas érintkezést, atomizálhatja a társadalmat. Amit az információs, kommunikációs technikák az ismeretterjesztés érdekében előmozdíthatnak, az csak akkor lehet pozitív, ha az emberek önálló gondolkodásra és szellemi aktivitásra való nevelését is elősegítik." Fejtő később még mindehhez hozzáfűzi, hogy *„célunk tehát egy informatikával integrált humanista társadalom."* [2]

Ezeket a nézeteket tanszékünk is messzemenően osztja és mind a nevelés, mind pedig az oktatás területén igyekszünk maximálisan megvalósítani. A kommunikációs ismeretek, szellemi tréningek mint nevelési eszközök is nagy szerepet kapnak nálunk, annak érdekében, hogy hallgatóink egy felhasználóbarát információs társadalom élharcosai lehessenek. Ami pedig a humanista társadalomnak az informatikával való integrációját illeti, ennek oktatásához optimális feltételeket biztosít az a helyzet, hogy a Bölcsészettudományi Kar keretében működünk.

Ahogyan az információs társadalom a kulturális örökség nélkül az apróhirdetések és reklámok tömegek feletti korlátlan uralmát eredményezné, a globalizáció, ha nem vállalja fel a szociális és emberi problémák teljességét, akkor még valamilyen totalitárius rendszerbe is átmehet. Nagyon ébernek kell lennie minden kultúrát szerető és támogató erőnek, és ebben óriási felelőssége van a könyvtárosképző intézményeknek, de különösen a mi tanszékünknek, amely mint erre az imént is utaltam, a Bölcsészettudományi Kar keretei között működik.

A fentiekből fakadó feladatok tehát óriási pedagógiai felelősséggel járnak, ugyanakkor egy percig sem hihetjük, hogy ennek vállalásával valamiféle szívességet tennénk a társadalomnak, hiszen mindez a felelősség nekünk, könyvtárosoknak és közgyűjteményi szakembereknek törvény által előírt kötelességünk is. Mert hogyan is kezdődik az 1997. évi CXL. törvény? Úgy, hogy *törvény a kulturális javak védelméről.* Eleinte én is sajnáltam, hogy nincsen kizárólagos könyvtári törvényünk, később ez a szemlélet a kulturális javak védelméről, számomra is megnyugtató és elfogadható lett. Egyébként a törvénytervezet kidolgozását irányító *Skaliczki Judit* a szaksajtóban is megnyugtatott bennünket, hogy az eredeti, önállónak szánt könyvtári törvénytervezet hiánytalanul, egy az egyben bekerült a nagyobb területet átfogó törvényünkbe.

Az információs társadalomról a törvény rendkívül tömören és korszerűen fogalmaz: „Az *információs társadalom és a demokratikus jogállam működésének alapfeltétele a könyvtári rendszer, amelyen keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetők. A könyvtári ellátás fenntartása és fejlesztése az állampolgárok és a társadalom egésze szempontjából szükséges, a könyvtári és információs szolgáltatás állami fenntartása stratégiai jelentőségű."* [3]

Ez olyan új és korszerű szemlélet, amelyet a legteljesebb mértékben igyekszünk hallgatóinknak is át-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adni, mert csak ennek birtokában lesznek képesek arra, hogy az elkövetkezendő évtizedben munkájukat a 21. század elvárásainak megfelelően végezzék.

Nem túlzás azt állítanom, hogy a törvény elfogadásával új korszak kezdődött a magyar könyvtárügyben, elsősorban azért, mert sikerült az ország jelenlegi gazdasági rendszeréhez alakítani a könyvtárak finanszírozási rendszerét is. Nem akarom Raimondo Montecuccoli tábornagy híres mondását, hogy „Mi kell a háborúhoz? Pénz, pénz és pénz" a könyvtárakra is kiterjeszteni, de az a véleményem, hogy a kulturális élet szereplőinek is alkalmazkodniuk kell a piacgazdaság pénzügyi viszonyaihoz. Sajnos, ez az alkalmazkodás nem történt meg idejekorán, ami áldatlan állapotokhoz vezetett.

„Az írásmesterségeknek mindenek előtt gazdaságilag-szervezetileg kell rehabilitálódniuk" - írta Rózsa György 1995-ben[4] majd nézetének részletes kifejtését így zárja le: *„Gazdasági eszközökkel kulturális cél, ebben lehetne összefoglalni a javaslatokat."*[5]

A fenti javaslatok és más hasonló törekvések megvalósítása 1995-ben sajnos, komoly akadályokba ütközött, elsősorban abból adódóan, hogy akkor még az 1976. évi könyvtárakról szóló törvényerejű rendelet volt érvényben. Mi volt a baj ezzel a rendelettel kapcsolatban? Megint idézem Skaliczki Juditot, akinek széles körben ismertté vált az a szókimondó és lényegre tapintó megjegyzése, amely szerint „Az *1976. évi törvényerejű rendelet igen sok mindent tartalmazott a könyvtárakról, egyetlen dologról azonban szót sem ejtett. Arról, hogy miből lehet fönntartani és fejleszteni őket."*[6]

Be kell látnunk, hogy a fenntartás és fejlesztés feltétel- és eszközrendszere nemcsak a régi rendeletből hiányzott, de ezzel összefüggésben hosszú ideig nem kapott megfelelő súlyt a felsőfokú könyvtárosképzés tananyagában sem. Tanszékünk jelentőségét abban is látom, hogy az utóbbi években az általunk nyújtott képzés egyre több területére vonulnak be a gazdasági összefüggésekre vonatkozó ismeretek. Bármilyen meglepőnek hangzik is, éppen ezek a gazdasági összefüggések inspirálnak a legintenzívebben könyvtári fogalmi rendszerünk további finomítására, pontosítására, sőt esetenként revíziójára. Mert a pénzzel csak úgy lehet jól gazdálkodni, ha a legkisebb részletekig meg tudjuk magyarázni mind magunknak, mind pedig a fenntartóknak, hogy pontosan mire kell az általunk igényelt pénz. Ehhez kristálytiszta fogalmakra és logikára van szükség és bizony sokszor a legszebb szakmai koncepciókból is szertefoszló légvárak lesznek, ha nem vagyunk képesek gyorsan és precízen definiálni stratégiai és rövidebb távú célkitűzéseinket.

Pontosan ezt a törekvést szolgálja a könyvtári törvény, mert a kristálytiszta fogalmi rendszer kidolgozását azzal kezdi, hogy a jog nyelvén és a törvény által adott jogok és kötelességek kontextusában definiálja azt, hogy mi a könyvtár. Ennek korszakalkotó fontosságát és gyakorlati hasznosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Jól jön ez mindnyájunknak, de mindenek előtt a vizsgáztató tanárnak, mert leegyszerűsíti a számonkérést: az a diák ugyanis, aki a könyvtár öt ismérvét tudja felsorolni, az ötöst kap, aki négyet, az négyest, stb. Persze a tréfát félretéve, a törvényi definíció arra is jó, hogy azokat is le lehessen vizsgáztatni, számon lehessen kérni, akik az állami vagy az önkormányzati szférában partnereink a könyvtárak működtetésében. Mit jelent ez konkrétan? Azt, hogy az a fenntartó, aki nem teljesíti fenntartási kötelezettségeit vagy másra próbálja használni a könyvtár pénzét, sőt akár a könyvtár helyiségeit vagy berendezési tárgyait, egyértelműen csak veszíteni fog, mivel az általa elhanyagolt könyvtár nem fog megfelelni a könyvtárak törvény által definiált kritériumainak és ezért le is kerül a könyvtárak hivatalos jegyzékéről. Az információs társadalom és a demokrácia fejlődése előbb-utóbb rákényszeríti a fenntartót a könyvtára rehabilitálására, de ezért már dupla-tripla árat, nagyon keserves tanulópénzt kell fizetnie.

Végső konklúzióm a könyvtári törvény és a globális információs társadalom kapcsán: a képzésben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

betöltött szerepünk, jelentőségünk súlya csak akkor őrizhető meg, ha maradéktalanul vállaljuk mindazoknak a gyakorlati tennivalóknak és elméleti összefüggéseknek az oktatását, amelyek a könyvtári törvénnyel, ill. a segítségével működő magyar könyvtári rendszerrel kapcsolatosak. Ez pedig elválaszthatatlan a világban szakadatlanul fejlődő globális információs társadalomtól, ami hazánk esetében elsősorban Nyugat-Európa vonatkozásában a legaktuálisabb.

A tanszék nemzetközi kapcsolatai

Tanszékünknek régi partnere az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központja, egyik volt hallgatónk, *Koreny Ágnes*, az Európai Unió budapesti képviseletének lett a munkatársa, és mint az MKE frissen megválasztott főtitkára sokat tesz a könyvtári és információs programokért, tanszékünk pedig igyekszik meríteni a fenti kapcsolatokból. A könyvtári tanszék teljes mértékben tudatában van annak, hogy a magyar könyvtárügy milyen jelentős szerepet kezd betölteni az integrálódó európai könyvtárügyben. Ez az eredmény ebben a vonatkozásban is, a közép-európai régió élmezőnyének legelőkelőbb pozíciójába helyez bennünket. A siker okát egyrészt abban látom, hogy létezik a magyar könyvtáros társadalomnak egy kellő nyelvtudással, megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkező rétege, amely képes alkalmazkodni a nemzetközi könyvtárügy új trendjeihez. A siker másik oka nézetem szerint az, hogy a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának könyvtári osztálya gőzerővel hajtotta és hajtja előre az EU-integrációval kapcsolatos jogharmonizációs kötelezettségek teljesítését és ösztönzi a kooperációs projektekben való részvételt. Erőfeszítéseiket átütő sikerek koronázták, hiszen az Európai Unió 4. Kutatási és Technológiai Fejlesztési Keretprogramjában, amely 1994-től a múlt év végéig tartott, csak egyetlen társult ország, Magyarország számára nyitották meg a MEDIA II. programot, amelynek célja az európai audiovizuális információ fejlesztése volt. Ennél is nagyobb örömre ad okot, hogy a 4. keretprogramban elért sikereink alapján már teljes körű részvételi lehetőséget kaptunk az 1999-2003. közötti 5. keretprogramban, amely a felhasználóbarát információs társadalom létrehozására irányul. Az Európai Uniós kapcsolatok mellett a könyvtári osztály sokoldalú és elmélyült szakmai együttműködést épített ki az Európa Tanács kultúrpolitikai szervezeteivel is. Ezekből a kapcsolatokból több szempontból is tud profitálni a magyar könyvtárügy: egyrészt abból, hogy a kelet-európai régióból az NKÖM képviselőjének elsőként sikerült képviselnie az Európa Tanácsban az újfajta, európai szintű törvénykezési koncepció gondolatát, amely komoly kultúrdiplomáciai áttörésnek tekinthető, másrészt pedig könyvtári törvényünkben nagyon szépen és világosan nyomon lehet követni az Európa Tanács könyvtárpolitikai koncepciójának fő trendjeit.[7]

A kapcsolatépítés olyan meglepő gyorsasággal ment végbe, hogy tanszékünk gondban van ezeknek az eredményeknek a gyors adaptálásával. Hangsúlyoznom kell, hogy az EU-projektekben kivívott pozíciónkból számos új oktatási feladat is következik, melyeknek felvállalása a könyvtárosképzés elsődleges kötelessége.

A tanszék működése napjainkban

Az eddigiekben megpróbáltam képet rajzolni arról, hogy miben látja tanszékünk saját szerepét a könyvtárosképzésben a nemzetközi és a hazai könyvtárügy alakulásával összefüggésben.

Néhány szót még szólnék arról, mit tesz tanszékünk annak érdekében, hogy az idáig ismertetett célkitűzéseket az egyetemi oktatás mindennapi életében is szem előtt tartsa, minél sikeresebben megvalósítsa.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nem mindenben ideális, de többnyire tisztes feltételek és körülmények között működik tanszékünk. Azt, hogy van egy jó alapunk, ami még mindig kitart, *Fülöp Gézának* köszönhetjük, aki olyan tragikus hirtelenséggel hagyott bennünket itt a tavalyi évben, a tanszék fennállásának 49. évében. Talán a tiszteletére kiadott emlékkönyv, ha csekély mértékben is, egy kicsit idevarázsolja közénk.

Fülöp Gézának, a filológusnak és könyvtörténésznek elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy maximálisan profitálva a TEMPUS programból, megteremtette tanszékünk informatikai és telekommunikációs infrastruktúráját, átköltöztetve a tanszéket a Múzeum körútra. A TEMPUS-ra valóban illett Fülöp Géza szellemes szójátéka: „Qui habet TEMPUS, habet vitam". A TEMPUS kezdetekor tanszéki költségvetésünk évi 40.000 Ft, azaz 750 DM volt, viszont amikor 1991-ben elkezdődött a projekt végrehajtása, akkor évente legkevesebb 90.000 DM-t, azaz akkori árfolyamon mintegy 4 és fél millió forintot, költségvetésünknek tehát több mint 110-szeresét lehetett és kellett gépekre és programokra elköltenünk. A hároméves fejlesztés előtt összesen két számítógéppel, a fejlesztés végén pedig két számítógépes laborral és 40 géppel rendelkeztünk, amelyeknek összértéke meghaladta akkori áron a 17 millió forintot. Az oktatói mobilitásra mintegy 7,4 millió, a hallgatói mobilitásra pedig 8,2 millió forintot költhettünk 3 év alatt, ami azt eredményezte, hogy 50 hallgató tölthetett el átlagosan másfél hónapot külföldi szakmai gyakorlaton. Meg kell említenem a TEMPUS keretében kidolgozott nagyszabású tantervfejlesztést is, amelynek eredményeként tanterveink mintegy 65%-ban egyeznek meg a nyugat-európai tantervekkel.[8]

Az 1993-ban a befejeződő TEMPUS programunk sikereit ünnepelve valamennyi kollégánk átvette Fülöp Géza kezéből a TEMPUS emlékérmet, a jeles kitűntetés azonban egyikünket sem inspirált arra, hogy visszavonuljunk és a babérjainkon pihenjünk. Hamarosan következett a folytatás, amelyben a fő húzóerő szerepét most a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári – Informatikai Tanszéke vette át, ahol alapos előkészületek után 1995-ben nyújtották be azt a PHARE pályázatot, amelyre 1996 és 1998 között mintegy 105 ezer ECU támogatásban részesültek. A projekt célja az volt, hogy oly módon adaptálja a vezető EU-beli képzőintézmények posztgraduális információmenedzsment programjait, hogy azok megfeleljenek mindazoknak a magyarországi igényeknek, amelyek az ipar, a kereskedelem és a szolgáltatások fejlesztését, modernizálását célozzák. Ez a PHARE projekt nemcsak témája miatt, de a keretében kibontakozó széles körű tanszéki együttműködést tekintetve is modell értékűnek bizonyult. A PHARE programban messzemenően hasznosíthattuk mindazokat az információmenedzsment tananyagainkat és tapasztalatainkat, amelyeket a korábbi TEMPUS során, elsősorban a holland kollegáktól vettünk át. Úgy látom, hogy különösen a tananyagfejlesztés területén volt a PHARE pályázat eredményes, amelynek igen jól áttekinthető táblázatos összefoglalóját nyújtja *Pálvölgyi Mihály* beszámolója a Könyv, Könyvtár Könyvtáros 1999. 6. számában.[9] A tavaly befejeződött pályázatot a brüsszeli szervek is nagyra értékelték.

A fentiek ismeretében talán nem árt, ha összefoglalom tanszékünk legfontosabb célkitűzéseit, amelyek a fentebb vázoltak összefüggésrendszerébe illesztve meggyőzik Önöket, hogy igyekszünk megtalálni a leghelyesebb utat és azon kívánunk járni.

Az ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszéke szerint az egyetemi könyvtárosképzés általános célja az, hogy a könyvtár- és információtudomány területén olyan magasan kvalifikált, széles körű műveltséggel és értelmiségi felelősségtudattal rendelkező szakembereket képezzen, akik képesek

- könyvtári és információs munkára,
- a könyvtári és információs intézmények vezetésére, a munka szervezésére és irányítására,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- döntések előkészítésére és azok meghozatalára,
- aktív szerepet betölteni a hazai és a nemzetközi tudományos kutatásban és fejlesztésben.

Célunk az, hogy a képzés során a hallgató sajátítson el olyan ismereteket, amelyek

- részletesen bemutatják a könyv és a könyvtár szerepét és történeti jelentőségét a társadalomban, a tudományban és a művészetekben, valamint a gazdasági és a politikai életben,
- képessé teszik a kommunikációs folyamatok elméletének megértésére és az információközvetítésben való gyakorlati alkalmazásra,
- megismertetik a klasszikus és új típusú dokumentumok és dokumentum-gyűjtemények menedzselésével, ideértve az információhordozók típusait, a különböző elemzési technikákat, a dokumentumok formai és tartalmi feltárásának szabályait és gyakorlatát, valamint a gyűjtemények építését, szervezését és a dokumentumok közvetítését,
- segítségével elsajátítja az általános és szakirodalmi tájékoztatás elméleti alapjait, forrásait, eszközeit és módszereit, ideértve a tájékoztatás klasszikus formáit, és a számítógépes információs rendszereket is,
- felkészítik a számítástechnika, az adatbázis-építés, a könyvtárgépesítés technikáinak komplex, készségszintű alkalmazására,
- alkalmassá teszik a könyvtári és információs intézmények vezetésére, menedzselésére; a munka tervezésére, szervezésére, irányítására és ellenőrzésére,
- tudatosítják benne meghatározó szerepét a nemzetközi globalizációs információs társadalomban, az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatban a szükséges etikai és jogi ismeretek birtokában.

Úgy érzem, hogy célkitűzéseinknek az iménti felsorolása egyben összegezésként is szolgálhat, ugyanakkor egy belső hang azt mondja, hogy még nem fejezhetem be, még nem vagyok kész. Nyomasztó érzés, ha az ember úgy érzi, nem készült el a kötelességével. Erről *Sallai István* egyik mondása jut az eszembe, amit Futala Tibor idézett fel, amikor utalt Sallainak egy 1977-es interjúban tett kijelentésére: *„sohasem éreztem magam késznek"*. Tökéletesen egyetértek Futala Tiborral, aki úgy summázta ezeket a szavakat, hogy *„ez volna az az életérzés, amelyet szakmánk gyakorlása közben ki kellene magunkban fejleszteni."* [10] A kifejlesztés talán már kezd sikerülni...

Jegyzetek

1. MOORE, Nick: Policies for an information society. FID. 48th Conference and Congress. Globalization of Information. The Networking Information Society. The Hague, 1998. pp. 19.–25.
2. RÓZSA György: Kulturális örökség és információs társadalom. Bp. 1995. pp. 8–9.
3. Ld. a törvény, bevezető rész, 2. bekezdés
4. RÓZSA György: Kulturális örökség és információs társadalom. Bp. 1995. 66.p.
5. IBID, 63.p.
6. „Nemcsak a fenntartás, de a fejlesztés lehetőségeit is biztosítja." Beszélgetés a törvényről dr. Skaliczki Judittal, az MKM Könyvtári Osztály vezetőjével. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. 9. sz. 35. p.
7. SKALICZKI Judit: A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. 4. sz. 7. p.
8. Az idézett adatokat és további részleteket ld. FÜLÖP Géza: A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi-Informatikai Tanszékének TEMPUS kapcsolata. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1993. 11. sz. pp. 34-38.
9. PÁLVÖLGYI Mihály: Az információmenedzsment Phare projekt (1996-1998) és tanulságai. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. 6. sz.
10. FUTALA Tibor: „Sohasem éreztem magam késznek". Emlékezés a húsz éve halott Sallai Istvánra. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. 2. sz. pp. 43–45.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ahogyan az első könyvtár szakos hallgatók látták...

Kókay György

Amikor emlékezni szeretnénk a Könyvtártudományi Tanszék megalakulására és első éveire, engedjék meg, hogy röviden vázoljam azt a történelmi hátteret, amelynek keretében mindaz történt, amit mi, az első évfolyamok hallgatói átéltünk, és ami a jelenlevők nagy része számára már csak történelem. Szükségesnek érzem ennek felvázolását, hiszen így talán, jobban megértik a fiatalabb nemzedékek képviselői, hogy miért nem lehet számunkra ez az emlékezés olyan egyértelműen vidám, mint ahogyan az emberek normális körülmények között ifjúságukra emlékezni szoktak. Még az azóta eltelt fél évszázad sem tudta idillikussá változtatni azokat az éveket, amelyeknek történései lidérces álmainkban még mindig kísértenek.

Akik 1949-ben, az akkor alakult könyvtár szak hallgatói lettek, többségükben 1947-ben kezdték meg egyetemi tanulmányaikat. Tíz évesek voltunk, amikor a második világháború kitört, 15-16 évesen ismerkedtünk meg a bombázások, deportálások, az ostrom, majd a sokszor évekig elhúzódó „malenkij robot"-ok és a kitelepítések borzalmaival, tanúi voltunk annak a sajnos csak rövid ideig tartó, reményteli csodának, amikor egy padlóra küldött ország két oldalról is kifosztva, szinte rongyosan és korgó gyomorral hidakat, házakat és hazát épített újjá. Mindehhez az erőt a remény szolgáltatta: egy új, emberibb, félelem nélkülinek ígért világ reménye.

Ez a remény azonban az érettségi előtti éveinkben egyre inkább olvadni kezdett. Nehéz volt nem észrevenni azokat a jeleket, amelyek egy újabb zsarnoki hatalom irányába mutattak. Az ellenzéki pártok és az egyházak elnyomása, a más nézeteket valló sajtó betiltása, a szociáldemokrata párt beolvasztása és a széles körben alkalmazott, sokakat megtévesztő szalámipolitika egyre tragikusabb eseményekhez vezettek.

Véletlenül éppen a könyvtári tanszék létrejöttével egyidejűleg került felállításra a hírhedt Államvédelmi Hatóság, amelynek emberei néhány hónappal később letartóztatták, majd koncepciós per keretén-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben életfogytiglani börtönre ítélték *Mindszenty József* esztergomi érseket. Megszületett nálunk is, a hitleri idők választásainak mintájára, az első egypártrendszeri választás 96 %-os eredménye, majd sor került 1949 szeptemberében a következő koncepciós perre is, melynek során *Rajk László*t és társait koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték.

Ilyen légkörben született meg – az akkori egyetemi „reformnak"-nak talán egyetlen szakszerű intézkedéseként – a pesti egyetemen, a Könyvtártudományi Tanszék. E reform egyébként méltó bevezetője volt már az ún. „fordulat évének" és egy csapásra véget vetett annak a hagyományos rendszernek, ami a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarát sokáig jellemezte, a tanárok és a hallgatók számára egyaránt meglévő szabadságnak. Az 1947/48-as tanév folyamán még alkalmunk volt az egyetem régi, neves tanárait: *Horváth Jánost, Alszeghy Zsoltot, Bisztray Gyulát, Kornis Gyulát* és más nagy tudású professzorokat hallgatni. 1948-ban azonban valamennyiüknek távoznia kellett, igaz, hogy nem kímélték az egyetemen akkor már előadó két tekintélyes, marxista professzort, *Lukács György*öt és *Szalai Sándort* sem.

De gondoskodtak a hallgatók megrostálásáról is: sokukat rúgtak ki az egyetemről csak azért, mert származásuk, világnézetük vagy politikai beállítottságuk nem volt megfelelő.

Az egyetemből kemény fegyelmezéssel és drillel, valamint megfélemlítéssel szigorú, a párt által irányított intézményt csináltak. Az órák látogatását kötelezővé tették, a jelenlétet külön, erre a célra rendszeresített füzetben gyűjtött bélyegzőkkel kellett igazolni. Ugyancsak bevezették a kötelező tanulóköröket, amelyeknek nemcsak tanulmányi rendeltetésük volt, hanem egyszersmind kiválóan alkalmasak voltak a hallgatók közelebbi megfigyelésére és káderezésére. Hamarosan megidézték újra a negyvenes évek elején meglévő militarista szellemet és előtérbe került a katonai előképzés- egyetemi keretekben. Részt kellett venni menetgyakorlatokon és közmunkákon, de ez utóbbinak inkább csak fegyelmező rendeltetése volt. Ugyanis az elvégeztetett munkának semmi haszna és értelme nem volt: történetesen egy külvárosi fatelepen fahasábokat kellett a telep egyik végéből a másikba hordani és ezt az áthordott famennyiséget másnap, egy másik egyetemi csoport ugyanoda hordta vissza. Út közben mozgalmi indulók éneklése fokozta a hangulatot. Ilyen és ehhez hasonló orwelli és kafkai tollra kívánkozó mozzanatokban bővelkedett akkor az egyetem élete, ezekkel is aláfestve a totalitárius állam létrejöttét.

Ilyen körülmények között figyeltünk fel arra a hírre, mely szerint néhány új szak – köztük könyvtár szak – létesült az egyetemen. (A másik kettő a levéltári és muzeológusi szak volt.) Igaz, akkor még nem sokat tudtunk a könyvtárosi munkáról és hivatásról, de úgy éreztük, hogy az adott körülmények között, még ez lehet a legnyugodtabb foglalkozás. A tanítástól, az iskolák egyoldalú politikai irányításának a kibontakozásával, még azoknak is elment a kedve, akik komoly pedagógiai hivatástudattal lettek bölcsészek.

Én a magam részéről, szinte az utolsó pillanatban kaptam észbe. Már javában harmadéves voltam, a félévi kollokviumaimat is letettem mindkét szakból, amikor az egyetemi tanulmányaim közeledő befejezésének gondolatára hirtelen pánikba estem. (Akkor – átmenetileg – a negyedik év végén befejeződött az oktatás és el kellett foglalni a felajánlott állásokat.) Felkerestem néhány barátomat, tanácskérés céljából, akikről tudtam, hogy már a könyvtári tanszék hallgatói voltak. Ellátogattam az Eötvös Kollégiumba, ahol *Fodor András* és *Rádics József* véleményét kértem, majd *Fülöp Gézá*val is beszéltem e tárgyban. Mindhárman javasolták, saját kedvező tapasztalataik alapján, a szakváltoztatást.

Így lettem magyar–latin szakosból magyar–könyvtáros szakos hallgató. Amikor pótlólag is le kellett vizsgáznom a könyvtárosi szak félévi anyagaiból,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

többen megkérdezték, hogy miért gondoltam meg magam. Amikor – őszintén, de meggondolatlanul – azt válaszoltam, hogy mivel nem akartam tanítani, nem örültek túlzottan. Különösen elkeserítette ez az indoklásom szegény *Kőhalmi Béla*t. Őt egyébként mindnyájan tiszteltük kiterjedt könyvtári ismeretei, szerénysége és puritánsága miatt. A mi kezdeti hiányos hivatástudatunknál sokkal mélyebben elszomorította őt a csalódás egykori eszméiben. Ennek különösen világos tanújelét adta akkor, amikor a forradalom után sokak unszolására sem volt hajlandó visszalépni a pártba.

De a tanszék többi tanára is – főként emberi tartásával – kiemelkedett az egyetem meglehetősen felhígított oktatói karából. Nem igyekeztek, miként sokan tették, érdemeket szerezni a kialakuló új hatalom képviselőinél, és nem akarták bizonygatni jártasságukat a marxizmus-leninizmus terén. (Más szakokon, nem egy előadó azzal kezdte félévi előadásait, hogy ismertette Sztálin „alapvető" brosúrája nyomán a dialektikus és történelmi materializmus alapelveit.)

*Varjas Béla*nak, a tanszék első vezetőjének látszólagos kimértsége és visszafogottsága mögött nemcsak kiváló könyvtörténészi és könyvtárosi szakmai felkészültség, hanem a hallgatók iránt is szinte baráti közvetlenség és jóindulat rejlett. Óráin nem volt nehéz megszeretni a régi könyvek világát.

Bár *Kéki Béla* temperamentumára nézve, szinte ellentétes karakter volt, ők ketten, mint a Széchényi Könyvtár főigazgatója és igazgatóhelyettese jól kiegészítették egymást, mégis ő is hasonló, közvetlen kapcsolatot tudott teremteni a hallgatókkal. Lelkesedéséből, ami eltöltötte a nagy európai ősnyomdászok művészi munkásságának ismertetése során, nehéz lett volna nem profitálni.

A tudós könyvtárosok sorába tartozott még a tanszék első tanárai közül *Dezsényi Béla,* a Széchényi Könyvtár akkor még létező Hírlaptárának vezetője, *Szinnyei József* méltó utóda is. Ő is nagy felkészültséggel –, mely mögött Eötvös kollégista múlt, svájci tanulmányút és jelentős sajtótörténeti kutatások voltak – tartotta a magyar és a világsajtó történeti fejlődéséről szóló előadásait, melyeknek érdekessége és újszerűsége mindnyájunkra nagy hatással volt.

Ugyancsak a legjobb hazai szakembertől sajátíthattuk el a paleográfiai és kézirattári ismereteket is: *Mezey László*nak az Egyetemi Könyvtár kézirattárában tartott és a középkori kódexek világába bevezető előadásai élményt jelentettek még azoknak is, akiket a középkor kevésbé érdekelt.

Színvonalas és nagy felkészültségű előadóktól tanulhattuk meg a könyvtári munkával kapcsolatos gyakorlati alapismereteket is. A katalogizálás rejtelmeibe *Goriupp Alisz*, az OSZK Nyomtatványtárának vezetője vezetett be minket. Bár e téma nem tartozott a legvonzóbb és leginkább érdekfeszítő tárgyak közé, az előadó széles körű műveltsége és nagy szakmai felkészültsége révén elérte, hogy az ő óráira is érdeklődéssel jártunk. Különösen sokat jelentett azoknak a hazai és külföldi kézikönyveknek a megismertetése, amelyek a katalogizálás mellett még számos más könyvtárosi tevékenységnél is fontos szerepet játszottak.

A szakozás titkaiba is kiváló szakember, *Haraszthy Gyula* vezetett be. Neki köszönhettük, hogy könyvtári működésünk kezdetén könnyen el tudtunk igazodni a decimális rejtelmeiben.

Tanáraink – a könyvtári tanszék első előadói – kiknek sorát még folytathatnánk, jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy jól érezzük magunkat ezen az új szakon, melyre a legtöbben szinte vaktában, menekülésszerűen jelentkeztünk. E kiváló szakemberek a maguk területén valóban a legjobbak voltak, szinte mindegyikük könyvtárban dolgozott és legtöbben tudománnyal is foglalkoztak. Az általuk tartott kollégiumok nemcsak újszerűeknek bizonyultak számunkra, hanem sokuk előadásait élményszerűvé tette, hogy saját kutatásaik eredményeit is tartalmazták. Ilyenek voltak az éppen akkortájt elbocsátott tanárok előadásai is, amelyekben sokszor egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egész élet személyes kutatásairól adtak számot. A többi szakon azonban ekkor már, a legtöbb új előadónál, nem ezek az érdemek voltak a jellemzők.

A könyvtári tanszék első előadóinak magas szakmai színvonala mellett emlékeztetni kell arra a humánus légkörre is, ami a dehumanizálódás korában szinte felbecsülhetetlen érték volt. A félelem és szorongás éveiben az akkori Puskin utcában meghúzódó Könyvtártudományi Tanszék a béke és a nyugalom szigete volt.

Tanáraink sajnos már mindnyájan eltávoztak közülünk. Az emléküket megőrizzük, nemcsak úgy, mint a hazai egyetemi könyvtárosképzés legelső oktatóiét, hanem mint olyan emberekét is, akik mindig megőrizték emberségüket. Remélhetőleg így fognak rájuk emlékezni a mi utódaink is, hiszen már mi is távozóban vagyunk.

Sajnos, a könyvtár szak legelső hallgatói közül sokan már nem emlékezhetnek velünk. A közelmúltban kellett váratlanul búcsút vennünk *Fülöp Gézától*, aki szintén évfolyamtársunk volt és akinek élete és munkássága jelentős részben éppen e tanszékhez kapcsolódott, eleinte előadói majd tanszékvezetői minőségben. Hallgatónak és barátnak is olyan volt, mint amilyennek későbbi munkatársai megismerték: tehetséges, lelkiismeretes és vidám társ és jó barát. Humorérzékének is köszönhettük, hogy e depressziós időkben is sokat tudtunk nevetni egymás között, pedig ez a nevetés és a mögötte lévő irónia legtöbbször a közállapotokra és gyakran a sokak által rettegett helyi kiskirályokra vonatkozott, és ez nem volt veszélytelen mulatság.

Nem régen távozott el közülünk *Fodor András* évfolyamtársunk is. Az ismert költő szintén a könyvtár-szak első hallgatói közé tartozott. Csendes, szerény társunk volt, többünknek jó barátja. Bár folyóiratokban már 1946-tól kezdve jelentek meg versei, első önálló kötete csak 1955-ben láthatott napvilágot. 1950-ben, tehát még könyvtár szakos hallgató korában, mégis megjelent már egy kis könyve, melynek mindnyájan nagyon örültünk. Miképpen nagy példaképei közül többen, ő is műfordítással kezdett foglalkozni: ennek a korszaknak volt első kötetes terméke Puskin Ruszlán és Ludmillája. Eredeti költeményeinek akkoriban csak mi lehettünk az olvasói: kéziratban lévő verseit nagy élvezettel olvastuk – többnyire az unalmasabb órák alatt. Így ismerhettük meg az 1949-ben született szép Bartók versét is. Mivel a vers a párt kultúrpolitikájával ellentétben, mely Bartókot dekadens, formalista szerzőnek bélyegezte, másról szólt, a költemény sokáig nem jelenhetett meg nyomtatásban. Jól emlékszem, – hogy még nagyobb legyen a kontraszt – e verset Fodor András *Andics Erzsébet* egyik óráján mutatta meg, a padok alatt. A két világháború közti időszak magyar történelmének szenvedélyes hangú meghamisításánál jobban lekötötték figyelmünket versének a Cantata profanaról és a Divertimentóról szóló szép sorai:

„Úgy éledt meg a Cantata profana
akárha mozgó horizont szakad ki
ködök nyűgéből. Eleinte csak
a kórus széles zúgását figyeltem,
aztán amikor szarvasokká lettek
a kilenc szép szál fiúk, valahogy
körülölelt a titokzatos erdő,
az eltévedtek bűvös szabadsága,
csend illata, zizegő friss vizek.
Ám hirtelen a csörtető vadász, a
rohanó hajsza! Kürtök! Jaj szegény
szarvasok! Jaj apátok! Jaj hol a
levegő! Torkunk elszorul. Nyomasztó
hegyekről körbe csapkod vissza ránk a
lárma. Kábultan ültünk. Végül őt,
Bartókot láttuk újra, – mint a szarvas
fölemelt ajka, – hirdette a hűvös
forrás kristályos tisztaságát.

A Divertimentóban volt egy
tántorgó, szinte másvilágról
sziszegő vonósrész, olyan, mint
valami dermesztő, de inkább
mindentudó üzenet. Abból

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

értettem meg valóban, hogy csak
az halhatatlan, aki fél, de
ki félelmét is biztatásként
hagyja reánk, a rokonokra."

Számunkra is biztatás volt e vers, mint ahogy az volt Fodor András példája és költészete is. Többünkkel ő ismertette meg behatóan Bartók művészetét. Hangversenyekre jártunk, és bár szervezetlenül, de néhányan rendszeresen jelen voltunk a decemberi Kodály-hangversenyeken a Zeneakadémián, amelyek a mester szinte tüntetés-számba menő ünneplésébe torkolltak.

Fülöp Géza és Fodor András példája is azt mutatja egyébként, hogy indokolatlan volt azok aggodalma, akik fájlalták, hogy a könyvtár szak választása többünk részéről negatív választás volt, hiszen mindkettőjük – mint ahogyan legtöbbünk is – szinte egész életében kapcsolatban maradt valamilyen módon a könyvtárosi munkával. Évfolyamtársaink nagy része könyvtáros lett, sőt néhányan, mint *Bruckner János, Bredár Gyula* és *Nemes Éva* híres külföldi gyűjtemények munkatársaiként dolgoztak. *Tárkányi Gyula,* aki különleges lexikális ismereteiről volt nevezetes, rövid ideig a Széchényi Könyvtárban dolgozott – miután az évfolyam legszolídabb és talán legszegényebb hallgatója, megismerkedhetett a politikai fogság keserű kenyerével. A könyvtárban átlagon felüli könyvtári tudásával a régi és tapasztalt könyvtárosok elismerését is kivívta. Sajnos, nagyon korán elragadta a halál: ő volt évfolyamunk első halottja. De nincs már köztünk *Bayer József* sem, aki talán a leglelkesebb könyvtár szakos hallgató volt.

Léczes Károly az Országos Pedagógiai Könyvtárban töltött el sok időt, ezt megelőzően a könyvtári tanszék munkatársa volt. Évfolyamtársnőink közül a legtöbben, így *Bába Magda, Olajos Anikó,* és *Perczel Mária* műszaki könyvtárakban, *Debreczeni Kornélia* az OSZK-ban, *Drechsler Ágnes* pedig a Szabó Ervin Könyvtárban dolgozott.

Magam a Széchényi Könyvtár Hírlaptárának lettem a munkatársa, ahol *Dezsényi Béla* irányításával a magyar sajtó, majd a magyar irodalom felvilágosodás kori történetével kezdtem foglalkozni. Később bibliográfiai tevékenységem is kapcsolódott a könyvtár szakon tanultakhoz.

Fél évszázad telt el azóta, utánunk számos évfolyam vette kézhez a könyvtárosi oklevelet. A kezdetekre emlékezni talán tanulságos azok számára is, akik más korszakokban, más körülmények között, más tanároktól tanultak könyvtártudományi ismereteket. Reméljük, hogy a következő fél évszázad végén is lesznek olyanok, akik szükségét érzik annak, hogy visszatekintsenek a kezdetekre.

Tudom, hogy ma is van ok a félelemre, ha más is, mint ötven évvel ezelőtt. Félünk a társadalom végzetes kettészakadásától, a kultúra háttérbe szorításától, a természet elpusztításától. De amíg lesznek, akik ilyenektől félnek, talán még bizakodhatunk is, mert – miként Fodor András írta harmadéves könyvtár szakosként az 1949-ből idézett Bartók-versében:

„... csak az halhatatlan, aki fél, de
ki félelmét is biztatásként
hagyja reánk, a rokonokra."

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk *MANCI* nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az Interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés elenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA

További információkért forduljon a *MANCI* szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

M

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Képek a közelmúltból

Gondolatok az ELTE Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék hetvenes és nyolcvanas évekbeli történetéhez

Szabó Sándor

Az 1970-es évek első felében a hazai könyvtár – és tájékoztatásügyben jelentős változások történtek. Utólag azt mondhatjuk, szinte korszakváltásnak lehettünk szemtanúi. Az 50-es évek végén és a 60-as években elkezdődött számítástechnikai fejlesztések és ezek könyvtári alkalmazásai egyre jelentősebb szerephez jutottak, s a könyvtári munka legkülönbözőbb területein kerültek felhasználásra. A fejlődés lendületére, ütemére jellemző, hogy pl. a korábban csak nyomtatott formában megjelenő *Chemical Abstracts* c. referáló folyóiratnak a mágnesszalagos változatát 1968-ban állították elő az Egyesült Államokban, s a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára 1970-ben ezt már megvásárolta, s egy évvel később, 1971-től, elindította a *Számítógépes Irodalomfigyelő Szolgálatot.* Ezt követően a hazai számítástechnikai fejlesztések rohamosan felgyorsultak, s azok a könyvtár és információs szakma legkülönbözőbb területein jelentek meg. A könyvtáros szakma ismeretei átstruktúrálódtak, a könyvtárosoknak teljesen új problémákkal, feladatokkal kellett szembenézniük, s ezek új típusú ismereteket, gyakran teljesen új szemléletmódot kívántak meg.

E jelentős változások komoly kihívást jelentettek a képzés számára: a könyvtárosképző intézményekben napirendre került az oktatás tartalmának és szervezeti kereteinek a megújítása. Az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke ezt a váltást több okból adódóan is, nehezebb körülmények között élte meg.

Kovács Mátének 1972-ben bekövetkezett halála után 14 év alatt három vezetője volt a tanszéknek: *Kiss István, Babiczky Béla* (ideiglenes megbízással) és *Dán Róbert.* E vezetőknek igen rövid idő állt rendelkezésükre, hogy programjukat valóra váltsák. Hiába próbálták a képzési struktúrát, s annak tar-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talmi súlypontjait elképzelésük szerint módosítani, hiába igyekeztek – némileg sikerrel is – a Tanszék oktatói összetételét a kívánalmaknak megfelelően alakítani, a sors rövidre szabta számukra az időt, elképzeléseiket nem vihették végig, nem fejezhették be.

A gyakori változások és változtatások szükségszerűen a következetlenség, az ötletszerűség benyomását keltették.

A hetvenes évek végén a mai napig is tisztázatlan okokból és indítékból külső támadások érték az egyetemi könyvtárosképzést, melynek során mármár a képzés léte is kérdésessé vált. 1979. január 14-én a *Magyar Nemzet*ben jelent meg *Kovács Juditnak* a könyvtárakról és könyvtárosokról készített sorozatának első írása *„A képzés rendszere felépült. Lebontjuk?"* címen. A szakma számos képviselőjében félelmek támadtak, hogy a könyvtárosképzés kérdésében retrográd döntések vannak előkészülőben. A lap hasábjain szenvedélyes vita bontakozott ki, s a szakma egyhangúlag kiállt az egyetemi könyvtárosképzés mellett.

A tanszék a kedvezőtlen körülmények és a bizonytalanság közepette is igyekezett előbbre lépni az oktatás korszerűsítésében. Komoly eredménynek tekinthető, hogy az informatikai képzés minden tagozaton bővült és differenciálódott, az informatikai ismeretek egész tantárgycsoporttá terebélyesedtek.

A 70-es évek fejleményei sorában kiemelt jelentőségűnek tekinthető az önálló posztgraduális informatikus tagozatok megszervezése. A gyökerek a 60-as évekre nyúltak vissza, ugyanis a Könyvtártudományi Tanszék már 1963-ban elindította az első dokumentációs szaktanfolyamot. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság kezdeményezésére és anyagi támogatásával, a 70-es évek elején kezdődött előkészületi munkák után, 1975-ben indulhatott meg a kétéves időtartamú posztgraduális informatikus képzés, melyet aztán kisebb-nagyobb rendszerességgel további évfolyamok követtek. A kurzusok tananyaga az idők során természetesen állandóan alakult, modernizálódott. A tananyag természetéből adódóan, a témák speciális jellege miatt, az oktatók között mindig jelentős számban voltak képviselve a külső előadók, a szakma gyakorlatának kiválói képviselői is.

A szakmai információs tagozat mellett a 80-as években a Könyvtártudományi Tanszék más területeken is próbálkozott speciális továbbképző kurzusok indításával. Így pl. széles körű érdeklődést váltott ki és pozitív szakmai visszhangja volt az 1984-85-ös és az 1985-86-os tanévekben szervezett 4 féléves posztgraduális tanfolyamnak, a zenei könyvtárosok számára.

1986-ban a tanszék vezetésére *Fülöp Géza* kapott megbízást. Irányításával az oktatás különböző területein következetes építkezés kezdődött. Az akkor elkészített és elfogadott fejlesztési tervekben az alábbi fő feladatok kerültek megfogalmazásra:

- el kell készíteni a könyvtárosképzés módosított tantervét és programját,
- változtatni kell a beiskolázás és szakcsoportosítás gyakorlatán,
- meg kell szilárdítani a képzés struktúráját és tagozatait,
- hosszú távra ki kell dolgozni, át kell gondolni a tanszék személyi fejlesztésének irányát, módozatait.

Mindezek során figyelembe kell venni az egyetemi könyvtárosképzésnek a magyarországi könyvtárosképzés rendszerében elfoglalt helyét, különös tekintettel arra a körülményre, hogy időközben a tanárképző főiskolákon is megszilárdult a könyvtárosképzés.

A továbbiakban a vázolt feladatok és célkitűzések sorrendjében, röviden áttekintjük a képzés helyzetét és problémáit az 1980-as és 90-es évek fordulóján.

1) Az elkészült és bevezetett új tanterv – nem elhanyagolva a hagyományos könyvtári és tájékoztatási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

területek oktatását –, kifejezetten informatikai irányultságú lett. A tematikák kidolgozása során hangsúlyozott figyelmet kapott az az igény, hogy az informatikai ismeretek szervesen épüljenek be a különböző témakörök tananyagába. Fontos tárgyak, mint az olvasásszociológia, olvasáspedagógia, olvasáspszichológia visszakerültek a tantervbe, miután néhány évig mellőzték őket.

2) A 80-as években az ELTE Bölcsészettudományi Karán a képzés kétszakos volt, s a gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a könyvtár szak csak a bölcsészettudományi szakok valamelyikével volt összekapcsolható. Megszűnt az a lehetőség, ami még a 60-as években és 70-es évek elején fennállt, hogy a könyvtár szakot a Természettudományi Karon oktatott szakok bármelyikével párosítani lehetett. Ennek hasznosságát és szükségességét mindenki elismerte, létjogosultságát soha senki nem vitatta, sőt, az oktatási törvény is lehetővé tette, azonban visszaállítására a tanszék többszöri szorgalmazása sem került sor, a két kar közötti óraegyeztetési és egyéb adminisztratív okokra hivatkozva.

A kilencvenes években bevezetett bölcsészkari reform a képzést egyszakossá tette, ezzel biztosítva, hogy a hallgatók az érdeklődésüknek megfelelően, szabadon választhassanak további egyszakokat. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a hallgatók ezzel a lehetőséggel ritkán élnek.

A 70-es és 80-as évek talán legsúlyosabb, visszatérő problémája volt az alacsony hallgatói létszám. Különböző könyvtári intézmények több ízben végeztek felmérést a hazai könyvtár és tájékoztatásügy szakember-szükségletének feltérképezésére. Ezek a vizsgálatok hozzávetőleg évi 100 főben határozták meg azt a létszámot, amit a magyar könyvtárügy az egyetemi könyvtárosképzéstől elvárt. Ezzel szemben a hallgatói létszám évfolyamonként a korábbi 40-50 főről a 70-es években 30 főre, a 80-as évek második felében pedig 8-12 főre csökkent. Volt két olyan évfolyam a 90-es évek elején, amikor az évfolyam teljes létszáma 3 fő volt! Jogos volt tehát a könyvtárvezetők reklamálása, hogy éveken keresztül nem volt lehetőségük egyetemet végzett könyvtárost alkalmazni.

A felvételi keretszámok megállapítása központilag történt, s arra a tanszékeknek nem sok befolyásuk volt. Ugyanakkor a szakra felvételizők alacsony pontszáma még a kiszabott keret kihasználását sem tette lehetővé. Mindez drámai feszültséget eredményezett.

3) A képzési rendszernek a 70-es és 80-as években elkezdett átalakítása, a 90-es évek elejére megszilárdult. A nappali és a hagyományos kiegészítő képzés mellett, a több irányból jelentkező igények kielégítésére a tanszék két speciális négy félévből álló posztgraduális tagozatot működtetett:

- a szakmai információs szak, amely a korábban már tárgyalt képzés tartalmának folyamatosan frissített változata,
- könyvtártörténeti, könyvmuzeológia tagozat.

4) A közelmúlt történéseinek jobb megértéséhez szólnunk kell az oktatás személyi vonatkozásairól is. Fontos ez azért is, hiszen jól tudjuk, hogy a képzés elsődleges feltétele, megelőzve az össze tárgyi és anyagi adottságt, a megfelelő számú, jól képzett és széles műveltségű tanszéki státuszban lévő oktató. Ezzel kapcsolatban két körülményre szeretném felhívni a figyelmet:

- köztudott, hogy az egyetemen bizonyos szintű besorolások és ebből adódóan, számos egyetemi feladat ellátása tudományos fokozathoz kötött. Ugyanakkor a könyvtártudományban, tekintve, hogy fiatal és erősen gyakorlatra orientált stúdium, a tudományos minősítések megszerzése későn indult meg és nehézkesen, körülményesen volt bonyolítható.
- A felsőoktatás alulfinanszírozása súlyos következményekkel járt. A felsőoktatásban adható fizetések ezekben az években lényegesen alacsonyabbak voltak, mint az információs intézményekben, könyvtárakban dolgozó kvalifikált szakemberek illetménye volt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

E két körülmény döntően befolyásolta és megnehezítette az oktatói utánpótlás biztosítását, de még a külső előadók felkérését is.

A 80-as évek legvégére a hazai felsőszintű könyvtárosképzésben is sajátos helyzet alakult ki. A folyamatos tantervfejlesztéseknek köszönhetően a képzési tematikákban az informatikai ismeretek ugyan már kellő súllyal szerepeltek, azonban megfelelő infrastruktúra hiányában, a képzés elméleti jellegű maradt, az ismeretek egyoldalúan előadások formájában kerültek közlésre.

Jellemző, hogy 1990-ben a Könyvtártudományi Tanszéknek 3 személyi számítógépe volt: egyet az MTA Számítástechnikai Kutatóintézetének jóvoltából kapott tartós letétbe, két kimustrált gépet pedig az oslói könyvtáros iskola hallgatói ajándékoztak a tanszéki diákegyesületnek. Ilyen tárgyi feltételek mellett – 1990-ben – szó sem lehetett korszerű könyvtárosképzésről. Jelentősebb könyvtáraink ekkor már komoly számítástechnikai háttérrel rendelkeztek, s az a paradox helyzet állt elő, hogy a jövő szakembereit képző intézmények, és a gyakorlati munka színterei, a könyvtárak, technikai téren „fényévnyi" távolságra kerültek egymástól.

E reménytelennek tűnő helyzeten a TEMPUS pályázatnak köszönhetően, sikerült változtatni. Az ELTE két tanszéke, a BTK Könyvtártudományi Informatikai Tanszéke és a Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtári Tanszéke 1990-ben TEMPUS pályázatot nyert. Az első akadémiai évre, 1990-91-re a brüsszeli központban az összes érintett országból 1338 pályázat érkezett, melyből 153-at fogadtak el (ebből 40 magyar pályázatot, köztük a két könyvtári tanszék közös pályázatát). A TEMPUS pályázat a tantervfejlesztés és az oktatói, valamint hallgatói mobilitás mellett, feladatának tekintette a képzés infrastruktúrájának megteremtését. A fejlesztésnek köszönhetően a bölcsészkar Múzeum körúti épületében, mind az egyetemi, mind a főiskolai könyvtárosképző tanszék számára európai színvonalú számítógépterem kiépítésére került sor, amely megteremtette a lehetőséget a korszerű számítástechnikai ismeretek oktatására. Azóta a Tanárképző Kar könyvtári tanszékén, a Kazinczy utcában is – jobbára pályázati pénzekből – kiépült egy modern, 2 helyiségből álló számítástechnikai laboratórium, így a képzés tárgyi feltételei tovább javultak.

Úgy vélem, a korábban vázolt körülmények ismeretében, nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy a tanszék a változó kihívásoknak, a lehetőségekhez mérten, mindig megpróbált eleget tenni, megfelelni. Tudom, hogy ennek megítélésében megoszlanak a vélemények, azonban az ítéletalkotáskor nem szabad figyelmen kívül hagyni az adott kor társadalmi-politikai viszonyait, azokat a szervezeti és gazdasági kereteket, amelyek alapvetően behatárolták a tanszék lehetőségeit, működési körét.

A jövő könyvtáros generációinak megfelelő szintű felkészítése a képző intézményeknek és a könyvtáros szakmának egyaránt érdeke. Ha azt akarjuk, hogy a Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék elkövetkezendő 50 éve legalább olyan sikeres legyen, mint a mögöttünk hagyott öt évtizedé volt, akkor ez csakis a képzés irányítóinak, az oktatóknak, valamint a könyvtárügy meghatározó személyiségeinek szoros összefogásával lehetséges.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Fülöp Géza emlékkönyv bemutatása

Barátné Hajdu Ágnes

Az eddigi visszaemlékezésekből kirajzolódtak előttünk a múlt eseményei, s felvillant néhány meghatározó személyiségű, nagy tudású oktató, tanszékvezető képe. Ebbe a sorba illeszkedik az a kiadványunk, emlékkönyvünk, amelyet a közelmúlt mindenki által tisztelt tanár- és tanszékvezető egyéniségének, *Fülöp Gézá*nak ajánlottunk.

A tanulmánykötet eredetileg a Tanár Úr 70. születésnapjára, 1998. március 5-ére készült ajándékként, de már akkor szándékunkban állt megjelentetni a gyűjteményt. Közel fél évig kerestünk támogatókat a kiadáshoz, de törekvéseink nem hoztak maradéktalan sikert.

Először egy tanszéki ülésen merült fel annak az ötlete, hogy gyűjtsünk össze írásokat, állítsunk össze egy kötet, majd az első példányokat összekötve, adjuk át születésnapi ajándékként Fülöp Gézának. Célunk az örömszerzés és a tiszteletadás volt. Az, hogy a mai rohanó, szorító követelményekkel teli életünkben kimutassuk ragaszkodásunkat és elkötelezettségünket az olyan örök emberi értékek mellett, mint a szeretet, a tanáraink és az idősek tisztelete, a bölcsesség, az elhivatottság, a szülőföldhöz való kötődés és még mindahhoz, amit Fülöp Géza képviselt. Mindannyiunkat áthatott az érzés, melyről a zsoltár szavai így szólnak *„Csak légy egy kissé áldott csendben / Magadban békességre lelsz. / Az Úr-rendelte kegyelemben / Örök, bölcs célnak megfelelsz." (271. dicséret. Énekeskönyv magyar reformátusok használatára. Bp. Kálvin Kiadó, 1993. 405.p.)*

És a békesség reánk szállt. Egy emberként fogtunk össze. Olyan személy esetében, akit mindenki ismer, szeret és tisztel, különösen fontosak voltak a válogatás szempontjai. Sajnos, arra nem volt lehetőség, hogy mindenki, aki köszönteni szerette volna Fülöp Gézát, helyet kapjon ebben a gyűjteményben. 1998 januárjában levéllel fordultunk azokhoz, akik hozzá írták szakdolgozatukat vagy doktori értekezésüket, jelenleg is a szakmában dolgoznak és erős kötődésük van. Kértük, hogy terveinket tartsák titokban, mert meglepetést szeretnénk okozni. A rendelkezésre álló idő rövidsége miatt, többen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csak jelezni tudták tiszteletüket, vagy későbbi tanulmányírási szándékukat, de megfogalmazták jó kívánságaikat. Hamarosan összeállt a kötet nagy része, melyet egybefogva, a további tervezett írások szerzőinek listájával együtt, átadtunk Fülöp Géza márciusi születésnapján. A meglepetés sikerült. Arról persze tudott a Tanár Úr, hogy köszönteni fogjuk ezen a napon, de a váratlan öröm és meghatottság érzékelhetővé vált, amikor kibontotta az ajándékot. Örömmel lapozgatta a két kötetet, és elmosolyodott a tervezett írások szerzőinek listáját böngészve, vissza-visszatérve egy-egy íráshoz.

„Hát Ő is! Valóban ...? Milyen kedves!" – ilyen és hasonló mondatok hangzottak el. Újra és újra kezébe vette a köteteket, szinte nem tudott elszakadni tőlük. Gyakran láttuk örülni Őt, hiszen derűs személyisége a mindennapok apró eseményeinek is tudott örülni, de így és ennyire talán még nem.

Az első három tanulmány *Szelle Béla, Kuntár Lajos* és *Sebestyén György* tollából származik, mindhárman Fülöp Géza életpályáról írtak. Kuntár Lajos a szülőfölhöz való ragaszkodásról szóló lírai írása jelen időben szól Fülöp Gézáról, melyet a későbbi szerkesztés során már nem akartunk áttenni múlt időbe.

Felkérő levelünkben külön hangsúlyoztuk, hogy az írásoknak nem kell feltétlenül történeti jellegűeknek lenniük, hisz a tartalombeli gazdagság épp úgy, sőt talán még jobban is szemlélteti Fülöp Géza iskolateremtő nagyságát. Nehéz az elkészült tanulmányok pontos tematikai megoszlását megadni, olyan sokféle témában íródtak, de ez nem is lényeges. Inkább az a fontos, hogy mindegyik dolgozatot áthatja a szeretet és a tisztelet. A kötetben 29 írás kapott helyet, ezek közül 3 szellemi portrét rajzol meg, 14 művelődéstörténeti témát tárgyal, de ezek mellett találhatunk könyvtár- és információelméleti, informatikai, könyvtárpolitikai, oktatáselméleti és metodikai tanulmányokat is. A kötet a Tanár Úr szakirodalmi munkásságát feltáró bibliográfiával zárul, melyet saját kezűleg egészített ki.

A könyv elejére az a fénykép került, mely a születésnapján készült róla. A képen sugárzóan derűsnek látszik, a születésnapi megemlékezésen pedig elbűvölően okos, szellemes és egészséges volt. Olyan, amilyennek mindig is ismerhettük.

Ezúton is szeretném megköszönni magam és munkatársaim nevében a kötet szerzőinek és közreműködőinek segítőkészségüket. Bár a tanulmányok önmagukért beszélnek, úgy érzem, tartozunk annyival a szerzőknek, hogy valamennyiük nevét és dolgozatának címét felsoroljuk:

Szelle Béla: Fülöp Géza (1928—1998)

Sebestyén György: Fülöp Géza szerepe a tudományos közéletben, különös tekintettel tudományszervezési és oktatásfejlesztési munkásságára

Kuntár Lajos: A vasi föld vonzásában

Antalóczi Lajos: Válogatás az aszketika-misztika magyar nyelvű irodalmából

Barátné Hajdu Ágnes: Az ETO helyzete a számítógépes integrált könyvtári rendszerek korában

Bobokné Belányi Beáta: Könyvtártervezési és menedzselési ismeretek az ELTE BTK Könyvtártudományi-Informatikai Tanszékén

Boda Miklós: Kalmár György ismeretlen verse a pécsi Klimó-gyűjteményben

Boda Miklósné: A könyvek vonzásában. A 18. századi Pécs könyvtári kultúrájáról

V. Ecsedy Judit: Ismeretlen nyomda Kőszegen

Frick Mária: Az Eötvös József Pedagógiai Főiskola Pedagógiai Fakultása hallgatóinak művelődési és olvasási szokásai

Hangodi Ágnes: Emblémáskönyv Nagy Péter számára. Amszterdam. 1705.

Katsányi Sándor: A Bartha Miklós Társaság és a Fővárosi Könyvtár

Kókay György: Táncsics Mihály „Népkönyv"-ének történetéhez

Kovács Ilona: A hungarika bibliográfiák jövője az ezredfordulón

Kovács Mária: A kommunikáció szerepe az olvasóval való foglalkozás folyamatában

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Körmendy Kinga: Vörösmarty filozófia tanárának, Szűts Istvánnak egyetemi előadásairól készült jegyzetek az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában
Monok István: A nagyenyedi kollégium 1764. évi katalógusa
Murányi Lajos: A nyomdaalapítástól a tényleges működésig. Néhány adalék az első székesfehérvári nyomdász, Számmer Mihály (1763—1806) 1804. évi tevékenységéhez
Pálvölgyi Mihály: Reform, fejlesztés, modernizáció a magyar könyvtár- és információtudományi képzésben
Pavercsik Ilona: Egy Duna-menti parasztember panasza
Rétfalvi Gábor: A kódex mint kommunikációs eszköz megszületése
Rozsondai Marianne: A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár ősnyomtatványainak kötéséről
Skaliczki Judit: Zene és könyvtár. Két zeneoktatási könyvtár kialakulása a múlt században
Suppné Tarnay Györgyi: Pedagógusok az információs társadalomért - egy olvasásvizsgálat tükrében
Sütheő Péter: A virtuális könyvtár „reális" olvasói
Tóth Gyula: Könyvtártörténet, avagy az információkezelés történeti vonatkozásai
Zsidai József: Az egyetem és könyvtára
Dombiné Zs. Tóth Rita – Hangodi Ágnes – Nagy Ildikó: Fülöp Géza szakirodalmi munkássága (1955—1997). Bibliográfia
Fülöp Géza: Kiegészítések Fülöp Géza munkásságának bibliográfiájához

Engedjék meg, hogy egy személyes vallomással folytassam. Nagyon nehéz időszak volt számomra az elmúlt év: elvesztettük a Tanár Urat és a megfelelés kényszere, az ígéret, hogy megjelentetjük a kötetet, komoly teherként nehezedett ránk. Méltó kiadvánnyal szerettünk volna emléket állítani Fülöp Gézának. Olyannal, amely jól tükrözi azt is, milyen ember volt az, aki képes volt ennyi egykori tanítványt, barátot megmozdítani? Megvolt benne a tudós komolysága, a tények feltétlen tisztelete, az igazság szigorú megítélése, ugyanakkor előttünk van barátságosan mosolygó arca, az a megértő szeretet, amiről barátai és tanítványai bizton tanúskodhatnak. Két héttel a tanszéki emlékülés előtt a nyíregyházi kollégák emlékestet szerveztek a tiszteletére. Ott döbbentem rá, hogy hiánya mindannyiunknak egyenként fáj, mint ahogy a szeretete és figyelme is minden egyes tanítványát, munkatársát, ismerősét külön-külön elérte és megszólította.

(A konferencián a tanszék másodéves hallgatói részleteket olvastak fel Szelle Béla, Sebestyén György, Kuntár Lajos és Rozsondai Mariann írásából. Ezek közlésétől terjedelmi okok miatt el kellett tekintenünk, de biztatunk mindenkit, vegyék kézbe a kötetet és olvassák. – *A szerk.)*

ELEKTRONIKUSAN IS ELÉRHETŐ a *Tudománytár 1834-1844* című repertórium (a nyomtatott változat Rózsa Mária összeállításában 1999-ben jelent meg az OSZK füzetei új sorozat 9. köteteként). Az elektronikus változat elérési címe: http://www.oszk.hu/kiadvany/tudtar/index.htm

---

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

NAPILAPOK

HETILAPOK

HAVILAPOK

MAGAZINOK

IDŐSZAKI KIADVÁNYOK

TERJESZTŐK

TELEKOM-MUNIKÁCIÓ

KÖZTERÜLETI REKLÁMOK

ELADÁSHELYI REKLÁMOK

KIÁLLÍTÁSOK ÉS VÁSÁROK

ÜGYNÖKSÉGEK, NYOMDÁK

Média Ász

MÉDIA HIRDETÉSI ÁRAK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

17. kiadás 2000. szeptember

CD-melléklettel

Kiadó: S&S Karakter Kft.®
1055 Bp. Honvéd u. 40.
Tel: 302-4013, 302-7288, 475-0802, 332-0611
Fax: 475-0803
E-mail: mediaasz@hungary.net

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖZKÖNYVTÁRAK ÖTVEN ÉVE

Válogatás az MKE Heves Megyei Szervezet és Közkönyvtári Egylete által 1999. november 11-én Noszvajon tartott előadásaiból

Tévút vagy torzó?

50 éve alapították a körzeti könyvtárakat

Tóth Gyula

A következő tanulmány a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Heves Megyei Szervezete és Közkönyvtári Egylete által 1999. november 11-én Noszvajon, ***A közkönyvtárak 50 éve*** címmel szervezett jubileumi emlékülésen közel azonos címmel tartott előadás további kutatásokkal kiegészített és tanulmánnyá fejlesztett, tartalmában és az egyes kérdések megítélésében több ponton módosult változata. A kutatásokat a megyei könyvtárak vezetőinek, helyismereti könyvtárosainak feldolgozás- és forrásanyag-küldése, korabeli pályakezdők, magukat a pályával akkor eljegyzők visszaemlékezése tette lehetővé. A segítséget a szerző ehelyütt is hálásan köszöni, s további együttműködést remél a megyei könyvtárak fél évszázados évfordulójának történeti előkészítéséhez. Az eredeti szándéktól eltérően, ez az írás sem tekinthető a felmerülő kérdéseket kellően tisztázónak, idő hiányában azonban már nem kerülhetett sor az Országos Levéltárban, az OSZK-ban, valamint az MDP-anyagot tartalmazó archívumokban való kutatásra. Remélhető, hogy az évforduló kapcsán többen kerítenek sort a korszak feltárására, s ebben így is segítségükre lehet.

A körzeti könyvtár

Körzeti könyvtárnak nevezték az 1949–52 között működött azon könyvtárakat, melyeknek elsődleges feladata népkönyvtárak szervezése, vagy a köz (művelődési) könyvtárügy (újjá) szervezése volt. Később így nevezték a szakszervezeti könyvtári hálózat alközpontjait, valamint a közös tanácsok területén, általában 3–5000 lakost ellátó, a mellékteleléseken fiókokat működtető, ún. kiskörzeti könyvtárat. Ez utóbbi kettő most nem témánk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az 1949–52 közötti körzeti könyvtár és története a magyar könyvtártörténet/írás mostohagyermeke. Említhető, de inkább szégyellni, mint dicsérni, vagy akár részletesen tárgyalni való téma, illetve korszak volt. Kezelték torzszülöttként, mely nem a megyei közigazgatási rendszerhez alkalmazkodott, emiatt a központi irányítást és a fenntartást zavarta. Ezért is szervezték át három év múlva. Nagyon sok helyen nem maradtak meg a vele kapcsolatos dokumentumok, de a könyvtárak sem tekintették eddig helyismereti tevékenységük részének múltjuk ápolását, a minervák nem tekintik jogelődnek (alapítási év rögzítésénél).

A körzeti könyvtárak történetének historiográfiája

Az 1945 utáni hazai könyvtártörténet feldolgozása nem történt meg. Legfeljebb kísérletekről beszélhetünk: országosan, s egyes könyvtárak tekintetében is.

Kovács Máté eléggé korai és nagy ívű tanulmányában[1] az 1952-ig tartó korszak, de különösen az 1949–52. közötti évek tárgyalása „hézagos". 1949-et mintegy átugrotta, s mindössze néhány általánosságot fűzött hozzá, illetve a máig tartó gyakorlatnak megfelelően a megyei könyvtári hálózatok 1952-ben történt létrehozását méltatta.

Valamivel jobb a helyzet a máig egyetlen átfogó, ámde sokszor meglehetősen hézagos, helyenként felületes monográfiában.[2] A *Vértesy Miklós* által írt, az 1945 utáni időszakról szóló fejezetben többnyire helyes, ámde eléggé hiányos leírás olvasható, sőt számos tévedés is található. Célirányosan rövidítve, mondandója így foglalható össze: *„Sebestyén Géza, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium könyvtári osztályának vezetője már 1946-ban kidolgozta a körzeti könyvtárak - a több járás területét átfogó könyvellátó és módszertani irányító központok - rendszerét. A népkönyvtárakba szánt műveket először a Minisztérium, majd később az Országos Könyvtári Központ népkönyvtári osztálya központilag vásárolta meg, beköttette, ellátta katalóguscédulákkal, kölcsönzési kartonokkal, majd a körzeti könyvtárak útján letétként juttatta el a falvakba. Az első körzeti könyvtár - egyelőre kísérleti jelleggel - 1949-ben nyílt meg Veszprémben, s ezt 1951 végéig 32 másik követte. ... Helyi olvasószolgálati tevékenységet nem folytattak, de ha kellett, könyvekkel segítették a város vagy járás székhelyén levő kölcsönző helyi könyvtár létesítését, illetve fejlesztését. A körzeti könyvtárak jelölték ki a körzetükbe tartozó 80-100 népkönyvtár helyét. Feltételül csak azt szabták, hogy a község vezetősége gondoskodjék helyiségről, ennek fűtéséről és olyan jelentkezőről, aki hajlandó a könyvtárosi feladatot társadalmi munkában ellátni... A körzeti könyvtárak által létesített első letéti intézményt, a mezőszentgyörgyi népkönyvtárat 1949. április 24-én avatták fel, ez a dátum a tanácsi könyvtárügy születésének napja... 1951-ben már a kétezredik falusi könyvtárat nyitották meg Balatonszárszón... és 1952-ben a három ezrediket... Széphalmon... A felsőbb szervek az egyes intézmények működésének értékelésénél döntő módon a mennyiségi mutatókat vették figyelembe, ... A sürgősség miatt a minőségnek háttérbe kellett szorulnia a mennyiség mögött. Hiba volt... hogy a szétküldött állományban az egyes kategóriák közti helyes arány eltorzult. A politikai nevelés és képzés érdekében túltengtek a politikai művek, kevés volt a szépirodalmi és ifjúsági olvasmány, csakúgy, mint a könyvkiadásban."*[3] Lényegében ennyi, amit a körzeti könyvtárak korszakáról az átlagosan tájékozott ma is tudhat. Természetesen a kép ennél „árnyaltabb", bonyolultabb.[4]

A körzeti könyvtárak szellemi előkészítése korábbi eredetű, már az 1946-ban napvilágot látott impozáns polgári demokratikus művelődési programnak része volt. „A körzeti népkönyvtárak szervezése" c. fejezetben világos múltértékelés és egy máig

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

korszerű rendszer alapelvei olvashatók. *„A népkönyvtárügy modern könyvtári alakja a körzeti rendszer. Magyarországot mind saját kára, mind a külföldi sajátosságok arra kényszerítik, hogy az egész falusi könyvtárügyet átszervezze... Az új körzeti rendszer szerint a falusi könyvtárak anyaga két részből fog állni. A falu állandó, saját anyaga azokat a műveket foglalja magában, amelyekre folytonosan szükség van (pl. kézikönyvek). A másik, változó részt a körzeti központból kapják. A körzeti központ könyvtára éppolyan változatos, gazdag anyagú könyvtár lesz, mint egy jól kiépített városi könyvtár... Így a körzeti könyvtár megteremti a falusi lakosság számára is, hogy egy gazdag, változatos, állandóan megújuló gyűjteményből válogasson. Másrészt ezt a körzeti könyvtárat sikerül ellátni mindazokkal a kellékekkel, amelyek nélkül korszerű könyvtári szolgálat nem képzelhető el. Elsősorban is lesz kellően képzett, válogatott személyzete, amely nélkül a könyvtár nevelő felvilágosító munkáját nem tudja végezni. A tájékoztatáshoz... rendelkezésre áll adattár (kézikönyvek, térképek, stb.)... A körzetek számára, amint lehet, nálunk is könyvtári autóbuszokat kell biztosítani. Ezek feladata lesz, hogy a központ és a fiókok között minél elevenebb kapcsolatot létesítsenek, s hogy lebonyolítsák a kölcsönzést azokon a területeken is (pl. tanyákon), ahol fiókot nem lehet létesíteni... a minisztérium az ősz folyamán (1946-ban. T. Gy.) egyelőre három kísérleti könyvtári körzetet készül felállítani. Ezek tanulságai alapján nyer szabályozást a magyar körzeti típus végleges alakja.".*[5]

Sebestyén Gézának ezt a tervezetét részben megismételte, az elképzelés életrevalóságát széles körű hazai és külföldi szakirodalmi kitekintéssel igazolta tanulmányában *Kőhalmi Béla.*[6] A körzeti könyvtár megvalósításának ezen elveit tükrözte továbbá az 1947. évi – sajnos, jogerőre nem emelkedett! – törvénytervezet, melynek középpontjában ugyancsak a közművelődési könyvtárak álltak, s amelyet az Országos Szabadművelődési Tanács Könyvtári Albizottsága készített elő.[7]

A téma historiográfiájához hozzátehetjük, hogy a körzeti könyvtárak eredeti célkitűzéseiről az abban közreműködő, illetve legjobb könyvtárosaink mindig is, mint mintaképről emlékeztek meg, az akkori alapelvek későbbi érvényesítésének igényéről szóltak.[8]

Az 1946–47-ben megfogalmazott alapelveket azonban már jórészt a századelőn felismerték. Az 1910-es években *Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál és Mihalik József* által kimunkált tervezetekkel való feltűnő hasonlatosságukat már korábbi tanulmányunkban kimutathattuk.[9]

Az előbb leírtak alapján abban máris konszenzusra juthatunk, hogy a körzeti könyvtár nem az akkor eléggé gyakori kapkodás és bizonytalankodás terméke – ahogy Kovács Máténál és más, 1952 utáni írásokban is olvasható. Akár felhasználták a feltűnően rokonítható századelős előzményeket,[10] akár nem: az kimondható, hogy a körzeti könyvtárnak egy igen korszerű modellje 1946–47-ben készen volt, s ezekben az elvekben akkor olyanok értettek egyet, mint Sebestyén Géza, Kőhalmi Béla és vélhetően az akkor még államtitkár Kovács Máté is. Önkéntelenül kínálkozik ezért a kérdés: miért csak 1949. április 4-én avatták fel az első körzeti könyvtárat? Mi történt közben? Lezajlott-e az 1946-ban már kilátásba helyezett kísérleti kipróbálás? Mielőtt erre rátérnénk, tömören jelezni kell az 1945–49 közötti időszak jogi, szervezeti és a közkönyvtári környezetét.

Könyvtárügyünk néhány vonása 1945 után[11]

A háború utáni első rendelet (11170/1945. /XII.8./ M. e. sz.) intézkedett az Országos Könyvtárügyi Központ (OKK) – mint az ugyanezen aktussal meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szüntetett Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ kibővített jogkörű utódja – létrehozásáról, de ugyanúgy nem jött ekkor létre, mint az egyidejűleg elrendelt Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT). A magyar könyvtárügy egyes kérdéseinek rendezéséről szóló 3730/1947 (III. 23.) Me. sz. rendelet már sikeresebb volt: a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyeletével az OKK létrejött (az OKT ekkor sem).

Az 1947-ben indított, számos kezdeményezés[12] a körzeti könyvtári koncepció számára – legalábbis utólag – zavaró tényezőnek minősíthető. Ilyen volt pl. az, hogy a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére megalakult a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság, mely 1947-ben megkezdte falusi könyvtárak szervezését, s 2 év alatt 1100, meglehetősen propaganda ízű brosúrákból álló „könyvtárat" küldött szét. Ezek ráadásul különböző tömegszervezetekhez jutottak, semmiféle szervezetbe nem tartoztak, hamar elkallódtak. Talán erre is válaszul (a kisgazda és parasztpárti vezetésű!) Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vándorkönyvtárak szervezésébe kezdett.[13] Az akcióhoz kidolgozott szabályzat szerint a kis lélekszámú községek és tanyaközpontok számára létesített, hordozható szekrényben és előre meghatározott terv szerint és meghatározott időtartamra mozgatásra szánt 50–50 kötetes könyvtárakat szerveztek. A Szabadművelődési Felügyelőségek útján 600 helyre eljuttatott mintegy 30 000 kötet mozgatását nem tudták megoldani, nem tartoztak ezek sem semmiféle rendszerbe. (Később a körzeti könyvtáraknak adták feladatul a legkülönbözőbb szervezésű kiskönyvtárak felderítését és egybeolvasztását, időközben nagy részüknek azonban nyoma veszett.[14]) Még számos más kezdeményezés is volt, s ráadásul ezek egymástól független, szervezetlen voltát a többszöri felhívás ellenére sem sikerült kiküszöbölni.

Az OKK keretében népkönyvtári osztály alakult, majd a 4329/1949. /XI. 26./ Mt. sz. rendelet az osztályt megszüntette és 1950. január 1-jével létrehozta a Népkönyvtári Központot (NKK), mint a(z időközben megalakult) Népművelési Minisztérium felügyelete alá tartozó önálló intézményt.[15] Ennek a feladata lett 1952. augusztus 1-jéig a körzeti könyvtárak szervezése (amikor az új helyzetnek megfelelően hatásköre tovább bővült), a körzeti könyvtárakon keresztül a népkönyvtáraknak könyvtárilag feldolgozott könyvekkel, felszerelési tárgyakkal való ellátása, a körzeti és népkönyvtárak irányítása, ellenőrzése. Így a könyvtárügy irányítása kettős lett: a Vallás- és Közoktatásügy Minisztérium felügyelete alatt a tudományos könyvtárak (és így a közgyűjteménynek számító városi könyvtárak is) az OKK-hoz, míg a népkönyvtárak a Népművelési Minisztérium alá tartozó NKK-hoz tartoztak. Ennek a visszás helyzetnek az áthidalását szolgálta az, hogy a Népművelési Minisztérium könyvtári osztálya az OKK-val együttműködve megszervezte, hogy a tudományos (egyetemi és szak) könyvtárak patronálják a nép- és üzemi könyvtárakat. Később, 1951-ben az Országos Népművelési Bizottság keretében Könyvtári Albizottságot szerveztek, a megyékben a különböző könyvtárak és társadalmi szervezetek képviselőiből megyei albizottságokat hívtak életre.[16] A körzeti könyvtár vezetője lett a titkára – s az egész akció célja a népkönyvtárak és a tudományos könyvtárügy különállásának közelítése volt. (A kettősséget az 1952-ben kiadott híres 2042-es Mth. szüntette meg.)[17]

Említésre méltó, hogy mindeközben és az előbbiekkel párhuzamosan, szinte a háború után azonnal, megindult a munkahelyek könyvtári ellátása a szakszervezetek szervezésében. Az üzemi szakszervezeti könyvtárak száma 1949 végére elérte a 2000-et.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A körzeti könyvtári kérdés nem vizsgálható a városi könyvtárak nélkül

Magyarország a II. világháborút megelőzően sem állt jól a városi könyvtárakat illetően. Vidéki városaink – néhány kivételt, mint pl. Szeged, Debrecen, Győr, Sopron, Székesfehérvár, Szombathely leszámítva – számottevő könyvtárral, sőt gyakran egyáltalán könyvtárral sem rendelkeztek.[18] A háború nyilvánvalóan csak rontotta a helyzetet, s 1952-ig sem sikerült erős rendszert kialakítani.[19]

Az 1945 előtti alapítású városi könyvtárak közgyűjteménynek számítottak, számos közülük (lazábban-szorosabban) múzeumhoz, levéltárhoz tartozott szervezetileg is. Gyűjteményük erőteljesen régi, tudományos, inkább a kutatást szolgáló anyagot tartalmazott, nem ritkán több tízezres nagyságrendűek voltak. 1945–46-ban kivonták a fasiszta anyagot (ennek gyakran esett áldozatul értékes helyismereti, tudományos és periodika-anyag is!), az állományt átrendezték, s többnyire ide irányították később az államosított könyvgyűjteményeknek azt a részét, melyre központilag nem tartottak igényt. Így jobbára évekig állományrendezéssel voltak elfoglalva, emiatt (is) azután pl. a veszprémi csak 1948-ban, mások még később nyitották meg kapuikat. 1950-ben a minisztérium kezdeményezte, hogy kerüljenek az akkor alakult városi tanácsokhoz. Ez volt tehát igazában az első „tanácsosítás"! (A szakmai köztudatban – ily módon tévesen! – ezzel a megnevezéssel a községi könyvtárak 1958. utáni átadása rögzült. T. Gy.[20])

Továbbá ekkor választották el őket a másik közgyűjteménytől, nem mindig konzekvensen osztva el (hely)történeti anyagukat. Szerény elhelyezési, tárgyi és személyi viszonyok között meglehetősen korlátozott szolgáltatásokat nyújtottak, gyér forgalmat lebonyolítva, többnyire nem is régi, hanem újabban beszerzett, vagy kapott könyvanyagukkal.

E könyvtárak felügyeleti szerve 1951-ig a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége volt. Akkor átkerültek a Népkönyvtári Központhoz, s ez már a közművelődési könyvtárak közös megítélése felé tartó lépés volt.

Az máris megállapítható, hogy – amint ezt *Kégli Ferenc* le is írja a székesfehérvárról készült monográfiájában[21] – a központi irányítást 1951-ben elég nagy tanácstalanság és bizonytalanság jellemezte a városi könyvtárakat illetően. A tanácsok létrejöttével a körzeti könyvtárak a megyei tanácsok, a városiak a helyi tanácsok intézményei lettek. Ugyanakkor 1951 márciusában a Népművelési Minisztérium még önálló intézményként gondolta szervezni a városi nyilvános könyvtárakat. Májusban már azt írták, hogy *„a körzeti könyvtár, mint a megye könyvtára, felettes szerve a városi könyvtáraknak. A körzeti könyvtáros havonta legalább egyszer köteles meglátogatni a hozzá tartozó városi könyvtárakat és tapasztalatairól, azok munkájáról havi jelentésben beszámolni..."* [22] Ugyanakkor a 98/4/51. (július 21.) Népgazdasági Tanácsi határozat azt írta elő, hogy *„a városi nyilvános könyvtárakat... fokozatosan tudományos könyvtári színvonalra kell fejleszteni, ezért a különböző nyilvános könyvtárakat egységes szervezetbe kell összefogni."* A rendelkezés felsorolta, hogy a műszaki fiókokat, a múzeumi, iskolai és szerzetesi könyvtárak tudományos kutatás szempontjából értékes részeit be kell olvasztani a városi nyilvános könyvtárba.[23] Vannak jelei annak, hogy az 1945 előtt alakult városi könyvtárak anyaga részben a háborúnak, az azutáni tisztogatásnak esett áldozatul, részben pedig, amit nem vontak ki, azt mintegy használhatatlannak minősítve a kölcsönzésre, nem használták. Több közülük a kor kívánalmainak megfelelő, ámde gyenge állománnyal és szolgáltatásokkal érkezett 1952 nyarához.

Külön vizsgálódásra érdemes kérdés, miért nem rájuk épült a könyvtárügy fejlesztése 1949-től? Az eléggé egyértelmű, hogy a századelő elképzeléseiben a helyi lakosságot és a vonzáskörükbe sorolt fa-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lusiakat egyaránt ellátó, kettős szerepet vállaló városi könyvtár eszménye található.[24] Az 1946-os Mai magyar művelődéspolitika is – láthattuk előbbre – „változatos, gazdag anyagú" könyvtárt említett. Érdekes ennek változása szempontjából Kőhalmi Béla – ugyancsak említett – írása: megítélése szerint sem a századelő hazai próbálkozásai, sem – a voltaképpen nagyvárosi – public library nem oldotta meg a falusi lakosság ellátását. Ezért mintaképpen az amerikai és kanadai farmok példáját és a dán ellátást, valamint – a Szovjetunió megoldását hozta fel. Nem a városi könyvtárak másolását tartotta követendőnek, hanem az lenne jó, ha a *„városival egyenrangú vidéki körzeti (tanyaközponti) könyvtár táplálná a falusi fiókkönyvtár hálózatot a vándor- és mozgókönyvtárakat, a falujáró autóbusz könyvtárakat."* [25] Az 1947-es – korábban már jelzett – törvénytervezetben vált egyértelművé, hogy külön körzeti könyvtárak szervezését tartották megfelelő modellnek. *Ez „a körzeti könyvtár szervezeti kapcsolatban állhat a székhely helyi könyvtáraival, esetleg valamely nevelési intézménnyel, anyaga azonban nem egyesíthető ezek anyagával ... a 10 000-30 000 lélekszámú községek, városok tagokként beléphetnek a ... körzeti szervezetbe ... a 30 000-nél nagyobb lélekszámú községek, városok önálló könyvtári szervezetet kötelesek fenntartani..."* [26]

Így aztán a körzeti könyvtárak a városi könyvtáraktól függetlenül jöttek létre. Érdekességként és nagy valószínűséggel állítható ugyanakkor, hogy számos közülük vett át bizonyos mennyiségű – pl. Veszprémben 1952-ig 1800–2000 kötetnyi – könyvanyagot a körzeti könyvtártól, sőt 1950–51-ben az OKK-tól, 1952-ben az NKK-tól is.[27] Mindez azért is érdekes, s egyúttal valóban bizonytalankodásra utal, mivel másfelől a Népművelési Minisztérium 1951 elején megfeddte a szombathelyi körzeti könyvtárt a városi könyvtár támogatásáért.[28]

Győrött 1951. április 17-én, Sopronban április 20-án, helyi kezdeményezésre Könyvtári Munkaközösség, ill. annak Intéző Bizottsága alakult a különböző üzemi és városi könyvtárak közötti kapcsolat építésére. Az utólagos megállapítás szerint ezek sikeresebbek voltak, mint az – ott legalábbis – inkább csak papíron létezett Könyvtári Albizottság).[29]

Jogszabály nem született, az előmunkálatok folytak

A törvénytervezetből nem lett jogszabály. Nagyon valószínű, hogy (sok más akciótól eltérően) a körzeti könyvtárak létesítése nem külön jogi aktus nyomán indult el, hanem a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, ill. a korábban már létrehozott Országos Könyvtári Központ, majd népkönyvtári osztálya, illetve annak önállósulása után, a Népkönyvtári Központ[30] munkája révén és a vidéki kezdeményezések összekapcsolódásával, szerves fejlődés eredményeként születtek meg – legalábbis az első – körzeti könyvtárak.[31] Az 1947-ben indult 3 éves terv még alapvetően beruházásokat, pénzügyi fejlesztést tartalmazott – könyvtári vonatkozása mindössze ennyi volt: *„A falu kultúrájának emelése és általában az egészségtelen kulturális centralizáció felváltása kulturális decentralizációval: egyik központi gondolata a három éves tervnek. Több millió forintot fordítunk a falusi kultúra támogatására a népkönyvtárak, vándorkönyvtárak, a keskenyfilm-mozgalom felkarolása útján."* [32] Az 1950-ben indult ötéves terv már sokkal konkrétabb: a 45. §. a dolgozó tömegek műveltségi színvonalát, a kultúrházak kérdéseit tárgyalta, s 60 új kultúrház építését és 140 rendbetételét, fejlesztését irányozta elő. A könyvtárakról mindössze ennyit tartalmazott az említett paragrafus /2/ bekezdése: *„Messze menően ki kell fejleszteni a népkönyvtári hálózatot az üzemekben, a falvakban, a gépállomásokon és a szövetkezetekben. A tervidőszak alatt 20 új körzeti könyvtári központot kell létesíteni."* [33] Mivel a törvényalkotás időpontjában 10 körzeti könyvtár már

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

működött és egy év alatt létesültek, nem nehéz kiszámítani, hogy az akkori felfogás szerint hosszabb távon is csak 30 körzeti könyvtárral számoltak. Másrészt ez azt jelenti, hogy az 1945 utáni 25-ről éppen szintén 1950. január 1-től 19-re csökkent megyeszám és féléven belül a 150-ről 140-re csökkentett járás-szám[34] semmiféle viszonyban nincsenek egymással. Hogy eleinte a körzeti könyvtárak telepítése és a településrendszer mennyire nem volt összhangban, azt mutatja, hogy már 1949-ben körzeti könyvtár létesült Miskolcon és Szikszón, Salgótarjánban és nem Balassagyarmaton, Békéscsabán és nem Gyulán, viszont Szentesen és nem Hódmezővásárhelyen, Tatán és se nem Esztergomban, se nem Tatabányán. Más tényezők játszhattak szerepet.[35]

Rácz Aranka visszaemlékezéséből és *Varga Béla* történeti feldolgozásából tudjuk, hogy Veszprémben *Nagy László*, a Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár igazgatója már 1936-ban megkezdte a közgyűjtemény könyvtárának körzeti könyvtárrá fejlesztését, s 1947-ben olyan tervezetet küldött a Szabadművelődési Felügyelőség útján a VKM-hez, mely a körzeti modellhez közelálló tervet tartalmazott.[36] Rácz Aranka írta: *„Az országos tervek és a helyi törekvések egybehangzása a magyarázata annak, hogy a könyvtári rendszer fejlesztése tekintetében az országos szervek és a helyi (Veszprém megyei) szabadművelődési tanács igen gyorsan egymásra talált és ezért jelölték ki Veszprémet arra, hogy a körzeti könyvtár prototípusát megvalósítsa. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium dr. Nagy László múzeumigazgatót bízta meg azzal, hogy készítse el a veszprémi körzeti könyvtár tervét..."* [37] Mindenesetre 1947 júliusában Rácz Arankát már úgy alkalmazták Veszprémben, hogy legfőbb feladata a körzeti könyvtár és rendszerének megszervezésére való felkészülés volt. Nem véletlen tehát, hogy Veszprémben nyílt meg az első körzeti könyvtár, hiszen *„a tervezés már olyan korán megindult, hogy az 1947-es költségvetésben már szerepelt a körzeti könyvtár és a hozzátartozó* (sic! T. Gy.) *könyvtári autóbusz költségelőirányzata."* [38] Az első körzeti könyvtár tehát úgy jött létre, hogy a múzeumi (városi) könyvtár bázisán és kezdeményezései alapján előkészíthettek egy olyan könyvtárt, mely sok tekintetben egyezett a központi elképzelésekkel. Varga Béla szerint is *„Veszprémre azért gondoltak, mivel a múzeumi könyvtár szakmai tevékenységének magas színvonala folytán a körzeti könyvtár itt számíthatott volna legnagyobb szakmai támogatásra, amint azt a támogatást 1949 tavaszáig meg is kapta."* [39]

A körzeti könyvtár vidéki könyvtárszervező funkcióját azonban nem a volt városi könyvtárra testálták, hanem annak további párhuzamos működése mellett, külön szervezetet alakítottak ki, pedig ez az ellátó tevékenység sem volt idegen tőle.[40] Így egyértelmű, hogy a körzeti könyvtárakat tudatosan – az akkor a közgyűjtemények közé tartozó – városi könyvtáraktól függetlenül szervezték meg.

Tudunk Veszprémmel közel azonos időben történt kaposvári kezdeményezésről is.[41] A háború utáni időszakban Kaposvárott két nyilvános könyvtár is létezett. A körzeti könyvtár létesítése tárgyában 1949. március 3-án tartott értekezleten felvett jegyzőkönyv szerint,[42] a helyiek felajánlották a 10 000 kötetes kölcsönkönyvtár és a 15 000 kötetes „inkább történeti és muzeális értékű és jellegű" könyvtár beolvasztását a körzeti könyvtárba. *Haraszty Gyula* a VKM és az OKK képviseletében megállapította, hogy az így létrejövő körzeti könyvtár *„túlhaladná a megalapítandó körzeti könyvtár jelentőségét* (értsd funkcióit! T. Gy.), *belőle kiépíthető lenne Kaposvár város és Somogyvármegye Központi Közművelődési és Tudományos Közkönyvtára is."* Kaposváron sem valósult meg ekkor a vármegyei és a körzeti könyvtár együttes létrehozása. S noha a helyiek később is többször szorgalmazták, összevonásra sem került sor, az említett könyvtárak külön működtek.

Általánosságban kimondható, hogy a megyék első körzeti könyvtárát – akár volt a településen más

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár, akár nem – külön szervezték meg. Nem ilyen egyértelmű a helyzet a többiekkel, hiszen ezek későbbi alapításakor a legtöbb helyen már működött legalább nép (vagy ahogy akkor nevezték: alap) könyvtár, s ilyenkor ezeket ruházták fel körzeti (egy-két járásra kiterjedő) könyvtári feladatokkal.

Veszprém mellett és ugyancsak már 1949 előtt másutt is megindultak az előkészületek.[43] Ezért elmondható az akkori gyakorlatról, hogy az avatást több hónappal megelőzték a vidéki és helyi tervező, szervező munkálatok. Valószínű az is, hogy ezek a korai könyvtárak „helyettesítették" a kísérletet. Mindenesetre Veszprémet heteken belül követték mások (pl. Salgótarján, Békéscsaba), s 1949-ben már 10, név szerint ismert körzeti könyvtár működött. Ma úgy látszik, hogy a részleteket illetően országosan nem egységes gyakorlat érvényesült sem az előkészítésben, sem a működésben.

A körzeti könyvtárakat általában a VKM-ből, majd Népművelési Minisztériumból, illetve a Népkönyvtári Központból központilag kezdeményezték, megvalósítására a helyileg érdekeltekkel megbeszélést hívtak össze. Az esetek többségében a hivatalos és nagy politikai csinnadrattával megtartott avatás előtt hónapokkal megkezdték a szervezést, sőt már működött akkorra a körzeti könyvtár. Így történhetett meg, hogy a körzeti könyvtár avatásával egyidejűleg, vagy egy-két nappal később már az első falusi könyvtárakat is átadhatták.

A szervezés mikéntjét jól „modellezi" a Békéscsabán megtalált, 1949. április 7-én tartott előkészítő értekezlet jegyzőkönyve, s egyúttal mutatja az akkori központi elképzeléseket is. (Emlékeztetőül: *Lipták Pál* személyében 1948 októberében ugyanez a Török Bálint már „megtalálta" a körzeti könyvtár vezetőjét.) 1949. március 28-i levelében az OKK elnöke, dr. *Telegdi Zsigmond* kezdeményezte az alábbiak részvételével tartandó értekezletet: *„alispán, polgármester, kulturtanácsnok, tanfelügyelő, megyei és városi (községi)* – ez a zárójeles rész utal a „szabvány-levél" voltára! –, *Megyei Szabadművelődési Tanács, fontosabb szakszervezetek* (valószínű a helyiek kézírásos megjegyzése szerint: *orvos, mérnök, pedagógus, képzőművészek, magánalk., textil, vasutas, építőipari és ÁMG), DEFOSZ, MNDSZ, MINSZ, EPOSZ, SZIT, MSZHSZ, MSZMT, MOSZK megyei központja."* (T. Gy.: természetesen a fordulat után az MDP került előtérbe!)

Érdemes Török Bálint beszédéből hosszabban idézni, legalább az elvi részeket:

Bevezető szavai, Leninre, Rákosira, az agitáció szükségességére utaló megjegyzései a körzeti könyvtáraknak már 1949. tavaszától teljes átpolitizáltságát bizonyítják. Mintaként szintén arra hivatkozott, hogy *„a Szovjetunió évek során egy hatalmas könyvtár-hálózatot épített ki... körzeti – kerületi – könyvtárakat alapított. Ezt a módszert fogjuk átültetni magyar viszonyokban (sic! T. Gy.)... Nem létesítünk a községekben külön könyvtárat – mivel az államnak nincs annyi pénze, hogy a legfontosabb könyveket minden község részére meg tudja szerezni, – hanem a körzeti hálózatot építjük ki... Egy körzeti könyvtárnak – így Békéscsabának is – 10 000 drb könyve lesz. Minden egyes helyi csoportnak lesz egy egész kicsi állandó anyaga, 50 – 150 – 200 drb könyv. A helyi csoportokban* (értsd: könyvtárakban T. Gy) *a legfontosabb könyvek, Leninnek, Sztálinnak, Gerőnek, Rákosi elvtársnak a parasztság problémáiról elmondott beszédei, könyvei lesznek meg. Meg kell még lenni a helyi csoportokban József Attilának, Arany Jánosnak és Ady Endrének a verseinek.* (T. Gy.: ez már egészen más törzsanyag, mint amire a korábbi tervek utaltak!)

A helyi csoportoknál (könyvtárban) *lesz egy katalógus, melyből meg lehet tudni, hogy milyen könyvek vannak Békéscsabán. Békéscsabán a könyvek nem egy példányban lesznek meg, hanem 1 – 50 – 100. A helyi csoport könyvtárosa a kezébe adja az olvasónak a katalógust, s az kiválasztja, és a könyvtáros közli a körzeti könyvtárossal, hogy melyik könyvre van szükségük. Ezzel elérjük, hogy nem kell minden*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvnek minden tanyaközpontban meglenni. A katalógus mellett lesz egy 2 soros ismertetés, hogy miről is szól a könyv, ezen kívül lesz egy féloldalas tartalmi ismertetés is.

1949-ben 10 ilyen körzeti könyvtárat állítunk fel, az 5 éves terv végére 70-80-ra emeljük fel, ami azt jelenti, hogy az egész ország át lesz szőve könyvtárhálózattal. (T. Gy.: láttuk előbbre, hogy a hivatalos ötéves terv 20 körzeti könyvtárt tartalmazott! Később meg több helyütt azt írták, hogy az ötéves terv végére el akarják érni a 60-at.[44])

A Körzeti Könyvtár rendszernek megvan az az előnye, hogy egységes szempontok szerint történhetik a könyvtárak továbbfejlesztése. Központilag a minisztérium és a párt központi bizottsága eldönti, hogy melyik az a könyv, amely ideológiailag, gazdaságilag, kulturális vonatkozásban a legalkalmasabb arra, hogy a nép kezébe kerüljön, s azzal a nép kulturális színvonalát emeljük. Az egységes bevásárlással biztosítjuk, hogy mindenütt megfelelő színvonalú könyvek legyenek. A könyvtárakban nemcsak szép-irodalmi könyvek, hanem ideológiai, gazdasági, ipari, s szakkönyvek és zenével kapcsolatos dolgok is lesznek.

A körzeti könyvtár, mint olyan, világos előttünk. A legnagyobb feladat, a körzeti könyvtárnak a megszervezése előttünk áll. A központ helye az van meg, azzal nincs probléma... meg kell beszélni, hogy hova is kerüljenek a helyi könyvtárak. Egyetlen kikötés, hogy Gyulára kerüljön, mert mint Gyula megyei székhely, szerette volna, ha a körzeti könyvtár ott lett volna. (T.GY: ennek más helyi nyomára nem bukkantunk!) *Helyi csoportnak* (könyvtárnak!) *minden gépállomáson kell lenni... ott is a munkás-paraszt szövetséget erősítsük, fejlesszük... nagyon fontos, hogy a Termelő Szövetkezetekbe is jusson helyi könyvtár. A következő csoportot ki lehet építeni azokban a községekben, tanyaközpontokban, ahol nincs semmiféle könyvtár. Amennyiben van lehetőség, oda is lehet adni, ahol már van valamilyen fajta könyvtár, de ezeket be kell olvasztani, s alaposan ki kell selejtezni...*

Nem elég, hogy az emberek kezükbe vegyék a könyvet, olvassanak, azt meg is kell velük szerettetni, mert az emberek nagy része nem szeret olvasni. A Körzeti Könyvtárnak agitációs feladatai is vannak. A Körzeti Könyvtárban, a helyi csoportokban (könyvtárban) olvasó esteket is kell tartani. Irodalmi esteket szervezni, ahol előadásokat, szavalatokat, színdarabokat adunk elő, valamint énekszámot. Ankétokat, vitadélutánokat rendezzünk. A faliújságot is fel lehet használni az új könyvek ismertetésére.

A tömegszervezetek jelöljenek ki olyan személyeket, akik a helyi csoportok vezetésére minden vonatkozásban megfelelőek, alkalmasak. Az illető politikailag megbízható és agitációs képességekkel rendelkező egyén legyen. Tudjon az emberekkel beszélni, valamint a könyv szeretete is meglegyen. A helyi csoportok szervezésénél fontos, hogy ne párthelyiségben legyen, mert mi azokhoz az emberekhez akarunk eljutni, ahova a párt és tömegszervezetek nem jutottak el. Ha van kultúrház, oda, vagy esetleg az iskolába is el lehet helyezni..."[45]

A körzeti könyvtárak száma tehát 1949-ben 10, 1950-ben már 22, 1951 júniusában pedig 30, 1952 tavaszán, a megyei könyvtárak megalakulásakor 32, illetve egy másik adat szerint 34, sőt a statisztikus Szabó-András Endre szerint 35 volt.[46]

A megyei könyvtáraktól kapott forrás- és feldolgozásanyag és a visszaemlékezések segítségével jelenleg így rekonstruálható a megyei és járási könyvtárak megszervezéséig létrehozott körzeti könyvtárak székhelye és avatásának ideje (ahol kideríthető volt, zárójelben a vezetők neve):

- 1949-ben alapították:

1.) április 4. Veszprém (*Rácz Aranka*)

2.) április 28. (más adat szerint április 29.) Salgótarján (*Jeszenszki Miklós*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.) április (közelebbi adatunk nincs!) Miskolc (*Nagy József*)
4.) május 1. Pécs (*Szőllősy Kálmán*)
5.) május 3. (más források szerint az ünnepélyes megnyitó július 31-én volt) Békéscsaba (*Lipták Pál*)
6.) május (a pontos nap nem áll rendelkezésre) Szikszó (Abaúj megyére kiterjedő hatállyal) (*Szőnyi László*)
7.) augusztus 13. (más adatok szerint már június 20-tól, sőt a Győrmegyei Hírlap szerint áprilistól működött) Győr
8.) szeptember 18. Tata (Komárom megyére kiterjedő hatállyal működött 1952-ig, a megyei könyvtár megalakulásáig) (*Horváth Géza* – aki Győrben kezdett)
9.) ? Kaposvár (*Kerekes András* 1949. június 13-i keltezéssel kapta meg kinevezését Kovács Mátétól)
10.) ? Szentes (*Garay József* volt az első vezető – mint akkor Csongrád megyei székhely, aztán a makói megalakulása után a szentesi és csongrádi járásokra kiterjedő hatáskörrel)

1950-ben alapították:

11.) március 5. Zalaegerszeg (a híradás szerint is az országban 11-ikként! A vezető *Horváth Ilona*, akit a veszprémi Körzeti Könyvtárból helyezett át a Népművelési Minisztérium, s a szervező Németh László volt, a későbbi megyei igazgató)
12.) április 4.: Szekszárd (*Szarka Ferenc*)
13.) május 21. Székesfehérvár (13-ikként létrejöttként is említik *Mácsai Lajosné*)
14.) június: Nyíregyháza (A Szabolcs-Szatmári Néplap szerint 1950. június 10-12. között volt az ünnepélyes megnyitó)
15.) június Makó (*Mohácsi Eszter*, majd rövidesen Kischner Márton, a későbbi megyei könyvtárigazgató. – A makói körzeti könyvtár 1951. június 15-től Szegedre költözött, ott vezetője decembertől *Stermeczki Kálmán* lett. – Mindkét székhelyen a makói és a szegedi járásokra kiterjedő hatáskörrel működött.)
16.) ismeretlen (minisztériumi körlevél szerint 16 volt ekkor) – talán Baja?
17.) július 15. Budapest (Pest megye székhelyeként)
18.) augusztus 20.: Szolnok (Vezetője *Illyés Mózes*, aki Pécsett, *Szőllősy Kálmán* mellett kóstolt bele a körzeti könyvtári munkába! Szervezője *Illek József*, később megyei igazgató)
19.) szeptember 1. Eger
20.) október 1. Szombathely (*Pendl Imre*)
21.) (?) Debrecen (közelebbi adat csak annyi, hogy júniusban már szervezték – dr. *Lakatos Istvánné Erdei Irén*)
22.) (?) Kecskemét (júniusi minisztériumi levél szerint akkor már szervezték)[47]

1951-től már egyes nagyobb, vagy korábban több megyéből összevont területek kapták második körzeti könyvtárukat:

23.) január Mátészalka
24.) február Putnok (Működési területe Zemplén megye volt, – *Kiss Lászlóné*)
25.) április 4. Pápa (a békéscsabai irattárban talált 1813/B/1-24/1951. VI. sz. március 30- levél szerint *Varga Béla* vezetésével, akit viszont Békéscsabáról április 15- ével engedtek át)
26.) április Szigetvár (*Jakob Edit*)
27.) május 1. Nagykanizsa (*Tar Ferenc*)
28.) május 1. Sopron
29.) május Balassagyarmat
30.) június Cegléd
31-32.) (5697/1951. sz. és november 6-án kelt NKK levél szerint a fenti 8 mellett még ez a kettő 1951-es alapítású!) Berettyóújfalu és Gyoma (érdekes, hogy az indokoltabb Gyula nem pályázott, s ott „csak" városi könyvtár volt, miként Orosházán is!)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1952-ben alapították:

33.) Nagyatád

Ez összesen 33. Láttuk előbb, hogy a statisztikus adatai szerint 35-nek kellene lennie! Egyelőre kettő tehát, hiányzik.

A helyeket egybevetve Mihalik és Gulyás századelős terveivel, az előbbi városai közül Hódmezővásárhely, Komárom, Sárospatak, Kiskunhalas, Esztergom, Mosonmagyaróvár, Jászberény, Karcag és Sátoraljaújhely maradt ki, utóbbinál – jórészt az előbbiek mellett! – Jászberény, Mezőtúr, Kiskunfélegyháza, Vác, Gyula, Kisújszállás, Túrkeve, Nagykőrös, Orosháza, Szarvas, Szeghalom, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Püspökladány szerepelt még. A kimaradt összesen 24 város még belefért volna a tervezett 60 körzeti könyvtár székhelyei közé. Azt sem tudni egyelőre, hogy a már járási könyvtárként létrejöttek közt nem volt-e eredetileg körzeti könyvtárrá fejleszteni szánt?!

Talán több is, mint puszta érdekesség, hogy 1950-ben Szikszó, Mátészalka, Putnok, Szigetvár nagyközség, Nagyatád nagyközséghez beosztott település, míg Tata éppenséggel kisközség volt.[48]

Egy-egy körzethez 80–100 könyvtár tartozott. Miután a megyéket ellátták legalább egy-egy körzeti könyvtárral, akkor láttak hozzá újabbak szervezéséhez. (Nem feledve, hogy 1949-ben még 25 megye volt, s számuk 1950-ben csökkent 19-re!) Az újonnan alakult körzeti könyvtárak aztán átvették saját járásuk mellett más, közeli járások könyvtárainak további gondozását. Ez azt jelenti, hogy – Sebestyén Géza hivatkozott, utólagos járási könyvtári hasonlata ellenére – nem szándékoztak minden járásban ellátó szervezetet létrehozni, hiszen a tervezett 60, de akár 80 körzeti könyvtár is ehhez kevés lett volna.[49]

Mindenesetre a 33 körzeti könyvtár azt jelenti, hogy egy megyében (Borsod) 3, 12 megyében kettő, 6 megyében egyetlen körzeti könyvtár volt. Így aztán volt megye, ahol 2 járás (Csongrád) jutott egy körzeti könyvtárra, s voltak, ahol 7 (Szolnok és Vas), ill. 6 járás (Fejér, Heves Tolna) – a többi e mutatók között foglalt helyet. Még nagyobb a szóródás, ha a településeket vesszük.

Mit csináltak a körzeti könyvtárak?

Már az eddigiekből kiderülhetett, hogy azért hozták létre a körzeti könyvtárakat, hogy megszervezzék a falu könyvtárügyét. Miért a faluét? Erre Kőhalmi Béla – már korábban hivatkozott 1947-es cikkében – megadta a nagyon egyszerű választ: az ország lakosságának mintegy háromnegyed része falun élt. (S persze ott voltak a legsikertelenebbek a korábbi évtizedek erőfeszítései, s amíg a városok többségében azért valami mégis csak volt, a falu kiskönyvtárait a világháború ismételten szinte teljesen elpusztította.)

A körzeti könyvtárak feladata volt az előbb az OKK-ból, majd rövidesen az NKK-ból érkező könyvcsomagok feldolgozása és a falvakba való eljuttatása.[50] Az állományt központilag leltározták, s valószínűleg nem valósult meg a (helyi) törzsállomány és a cserélhető olvasmányanyag kettőssége – bár eleinte még voltak jelei némi állománymozgásnak is. A többször emlegetett bibliobuszok beállítására sem nyílt mód. Ugyanakkor 1951. októberében értesítette a Népkönyvtári Központ a körzeti könyvtárak vezetőit, hogy *„tárcahitel-keretből motorkerékpár vásárlást engedélyez, melyet a körzeti könyvtárhoz tartozó népkönyvtárak ellenőrzésére és irányítására használhat fel."*[51] A népkönyvtárak saját gyarapító tevékenységet nem folytattak, ehhez a költségvetési feltételeket nem biztosították.

A körzeti könyvtárak – több jel szerint – az előre kidolgozott tervek szerinti helyeken szervezték meg a helyi nép (más, korabeli szóhasználattal

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alap) könyvtárakat[52] azzal, hogy a helyi hatóságok biztosítsák a helyet, a könyvtárost, – egyáltalán a működési feltételeket. Ezen túlmenően a körzeti könyvtárosok feladata volt a kiválasztott könyvtárosok betanítása, segítése, ellenőrzése. (Az ugyancsak többnyire laikusokból lett körzeti könyvtárosokat központi tanfolyamokon készítették fel.[53]) Látogatásaik során igyekeztek a korábban telepített könyvtárakat egyesíteni.[54]

A körzeti (és általuk a nép) könyvtárosok munkáját az OKK kiadásában, még 1949-ben megjelent útmutatók segítették.[55] Az általános kezelési szabályzat első mondatai is jól jelezték a körzeti könyvtárak által létrehozott népkönyvtárak célját, a nevelő könyvtári funkciót: *„...a könyvtár rendje, adminisztrációja csak eszköz. Eszköz az olvasók minél jobb, tökéletesebb kiszolgálására. A technikai munkák közben sem szabad szem elől tévesztenünk egy pillanatra sem, hogy a könyvtáros igazi feladata a nevelés."* (2. p. – az utóbbi félmondat a szövegben kiemelve.)

Emellett a körzeti könyvtárosok feladata volt az irodalomnépszerűsítés szervezése is. Ebből a célból könyvismertetéseket, irodalmi ankétokat, könyvkiállításokat szerveztek.

A körzeti könyvtárak havonta (!) jelentésben számoltak be munkájukról a Népművelési Minisztériumnak, ennek szempontjait a Népkönyvtári Központ 132/50. sz. rendeletében adta meg. A minisztérium az 1950. április 29-én kelt, 1813/B/44-2/1950. sz. levelében *Horváth Vera* osztályvezető közölte: *„A Népművelési Minisztérium Könyvtárosztálya a havi jelentések kiértékelésében új módszert kíván bevezetni. A Körzeti Könyvtárak jelentéseire közösen válaszol*[56]*, hogy ez által mindegyik Körzeti Könyvtár láthassa az ország többi könyvtárának működését, problémáit, jó és rossz oldalait. Alkalmat kívánunk adni a Körzeti Könyvtárak közötti tapasztalatcserére."*[57] Egyúttal kérte az újítással kapcsolatosan a véleményüket a körzeti a könyvtáraknak.

A havi jelentésekre adott válaszban értékelték a népkönyvtárak szervezésében, az olvasók számában és százalékos növelésében elért eredményeket, leírták az olvasók szociális összetételét, a leggyakrabban olvasott ismeretterjesztő és szépirodalmi munkákat. Kiderül belőle, hogy elégedetlenek voltak a körzeti könyvtárakba érkezett könyvek számával. A körzeti könyvtárba küldött könyvek száma 8–9000 kötet volt, s kritizálták néhol a „kézikönyvtári" állomány magas számát, s felhívták a figyelmet arra, hogy a 4–500 köteten felülieket küldjék a népkönyvtárakba – vagyis nem tartották kívánatosnak a sok raktáron lévő kötetet. Havonta 4-5-7 népkönyvtár (esetleg 10!) szervezését tartották helyesnek, s megállapították, hogy az ellenőrzésnél is mennyiségi törekvéseket konstatáltak. Megállapították, hogy *„az olvasókörök szervezése... egyre nagyobb és nagyobb méretekben bontakozik ki... Általában az olvasómozgalomnál az olvasókörök szervezése a legfontosabb és az irodalmi ankétokat inkább az olvasókörök alakulásához szükséges hangulat megteremtésére kell felhasználni... Az olvasómozgalomról és olvasókörök szervezéséről a Népművelési Híradó áprilisi számában található útmutatás."* Megtudhatjuk, hogy a körzeti könyvtárak között munkaverseny folyt, s az „egyebek" között is érdekes témákról esett szó. Érdeklődésre számíthat pl. a városi könyvtárakról írt rész. *„A Körzeti Könyvtárosok figyelme most már terjedjen ki a megye területén lévő Városi Könyvtárakra is. Építsenek ki szorosabb kapcsolatot a városi könyvtárossal... A városi Könyvtárak ügye a nyár folyamán valószínűleg rendeződik, a terv az, hogy a Városi Könyvtárak muzeális könyvanyaga átkerül a Múzeumba, a mozgalmi anyag megmarad a Városi Könyvtárban. A Városi Könyvtárosok törekedjenek arra, hogy az egyes városok a költségvetés összeállításánál megfelelő összegeket biztosítsanak a könyvtár fenntartására és fejlesztésére. Amíg a Városi Könyvtárak ügye nem rendeződik, a Körzeti Könyvtárak a város területén fiókkönyvtárak alapítását ne kezdeményezzék (mint pl.*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Miskolc)." Végül felhívták a figyelmet arra, hogy népkönyvtárat a jövőben csak ott alapítsanak, ahol a könyvtár működési feltételeit már előzőleg biztosították, illetve a népkönyvtárak szervezésénél a megyehatárokhoz feltétlenül ragaszkodni kell, s ahol a megyében két körzeti könyvtár van (Szikszó és Miskolc, Szentes és Makó), ott állapodjanak meg a két könyvtár területének határában.[58]

Az áprilisi jelentésekre adott válaszból kiderül, hogy a körzeti könyvtárak nem reagáltak különösebben az „újításra" sőt általában nem pontosan válaszolnak a 17 előírt kérdésre/szempontra.[59] Megtudhatjuk, hogy 1950. augusztus végére a minisztérium 1200 népkönyvtárat tervezett, s a népkönyvtárak szervezése alól csak az a körzeti könyvtár kapott felmentést, amelynek már 80 népkönyvtára volt: *„A Körzeti Könyvtár népkönyvtárainak számát 80-ban állapítottuk meg. Ezt a számot minden Körzeti Könyvtárnak december 31-ig kell elérnie. A népkönyvtárak szervezését a Körzeti Könyvtárak ütemterv szerint hajtsák végre. Az ütemtervet hónapokra tagolva, minden Körzeti Könyvtár május havi jelentésében az 1/ pont alatt közölje."* [60] Bejelentették, hogy a Népkönyvtári Központ június 15-től megkezdi 500 komplett 100 kötetből álló népkönyvtár kiküldését a körzeti könyvtárba, melyeket *„a körzeti könyvtáros rögtön helyezze ki valamelyik községbe és gondoskodjon arról is, hogy kb. 40–50 kötet csere-anyaggal bővítse ki a népkönyvtár törzsanyagát."* (Sic! T. Gy.) Végül kiderül a körlevélből, hogy a *„könyvtárosztály elkészítette a körzeti könyvtárosok 5 hónapos tanulási tervét és ezt körlevél kíséretében valamennyi körzeti könyvtárosnak megküldöttük. Kérem, hogy a könyvtárosok a tanulási terv anyagából jegyzeteket készítsenek... Az elvégzett tananyagból a könyvtárosi értekezleteken rövid beszámolót, illetve konferenciát fogunk tartani."*

A májusi jelentésekről szóló levélből megtudjuk, hogy 1950. június végén 16 körzeti könyvtár volt, júniusban került sor a szolnoki, nyíregyházi és makói megnyitására, s szervezés alatt állt a pestmegyei (Budapesten!), a debreceni és a kecskeméti, s a népkönyvtárak száma június 1-én 940 volt. Ebben a levélben helyezték kilátásba, hogy 1951-től kapnak a körzeti könyvtárak – az eddigi vezető és a szervező (nevezték „utazó"-nak is!) könyvtáros mellé – adminisztrátort, hogy felmerült motorkerékpárok beszerzése, hogy a 6 hetes bentlakásos budapesti könyvtárosképző tanfolyamot a nyári munkák miatt elhalasztották, s végül, hogy a körzeti könyvtárak 6 napos népkönyvtáros tanfolyamot legalább 25 jelenlévő esetén tartsanak.

1951. március 6-án kelt levelében is helyzetértékelést adott a Népművelési Minisztérium Könyvtár osztálya.[61] Érdemes ebből is idézni. *„A könyvtármozgalom terén az utolsó évben komoly fejlődés mutatkozik. Az üzemekben megháromszorozódott a könyvtárak száma. Minden második faluban van már népkönyvtár. A rendszeres könyvtári olvasók száma meghaladja a félmilliót... Falun 1635 népkönyvtár és 800 szövetkezeti könyvtár van kb. 500 000 könyvvel. A népkönyvtárakat 22 körzeti könyvtár fogja össze és irányítja. A falun általában minden 10–20 lakosra esik egy könyvtári könyv. Az olvasók száma egy évvel ezelőtt még csak 8000 volt, most kb. 110 000. Minden olvasóra átlag 4 könyv jut... A városi könyvtárak közül a legjelentősebb a Fővárosi Könyvtár, amelynek 300 000 könyve és 40 000 olvasója van. A vidéki városokban sokkal rosszabb a helyzet, kevesebb az új könyv, kevesebb az olvasó... 26 városban még nincs városi könyvtár... A könyvtárakban általában kevés a magyar szépirodalom, viszont sok az ideológiai mű... A falusi és városi* (Sic! T. Gy.) *könyvtárak könyvellátását központi szerv, a Népkönyvtári Központ végzi. Ilyen központi könyvellátó szerv az üzemek felé nincs. A tudományos könyvtárak eddig nem adtak segítséget a kisebb könyvtáraknak. Könyvtármunkánkra... bizonyos mértékű szektarianizmus és prakticizmus volt jellemző... a szovjet és népi demokratikus művek mellett a magyar könyv és főként a magyar klasszikusok teljesen háttérbe szorultak... az olvasó-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mozgalomban a napi politikai feladatok végrehajtásának alátámasztása mellett elhanyagoltuk... a Párt általános kultúrpolitikai célkitűzéseit..." Az olvasómozgalom részletes és helyi példák sokaságával történt bemutatása után így vonta le a tanulságokat: *„A Népművelési Minisztérium Könyvtári Osztálya a legutóbbi időkig a helyes könyvtárpolitika kialakítására nem fektetett kellő hangsúlyt. Egyoldalúan csak a falu felé fordult. A városokkal és a tömegszervezetek könyvtármunkájával túl keveset foglalkozott. A fősúlyt a falusi népkönyvtárak mennyiségi fejlesztésére helyezte.*" A tennivalók több mint egy lapnyi sorolása konkrétumot nem, csak általánosságokat tartalmazott.

Összefoglalóan: a szervezés és a könyvelosztó, valamint az olvasószolgálati munkát segítő felolvasások, ankétok, kiállítások, könyvismertetések, olvasóköri programok szervezése is a körzeti könyvtárosok feladata volt. Sőt e könyvtárakban ringott az utód megyei könyvtárak módszertani munkájának bölcsője is. *„A körzeti könyvtár szervezési, könyvtártelepítési, olvasómozgalmi akciói, körlevelei tekinthetők a könyvtárhálózat módszertani gondozása kezdeti erőfeszítéseinek – ha nagyon kezdetleges módszereket is tükröztek. A körzeti könyvtár folytatta a szabadművelődési felügyelő által szervezett több napos továbbképzések gyakorlatát...*"[62]

A körzeti könyvtárak 1952-beli átszervezésének egyik sokszor hangoztatott érve az volt, hogy nem voltak „igazi", „valóságos" könyvtárak, a helybeli lakosság ellátásában nem vettek részt. Az ma már megdőlni látszik, hogy csak a városi könyvtárak vitték a helyi szolgálatot, az „igazi" könyvtári tevékenységet az 1952-es „házasságba". A források arra utalnak, hogy pl. Salgótarjánban a körzeti könyvtár kezdettől végzett olvasószolgálati tevékenységet: kölcsönzött, olvasótermet működtetett.[63]

Úgy látszik, hogy ahol a körzeti könyvtár létesítésekor nem volt a település lakosságát szolgáló városi könyvtár, ott a körzeti könyvtár természetes feladatának tekintette ezt. Így volt Tatán is, ahol ugyan csak azonnal megindították a kölcsönzést – igaz, az induláskor csak hetente kétszer.[64]

Tovább cifrázza a helyzetet, hogy – szerény működési keretek között ugyan, de – 1946. november 16-án a polgármester megnyitotta a zalaegerszegi városi könyvtárat,[65] mégis nem sokkal a körzeti könyvtár avatása után, helyi tevékenységet is végzett. Németh László azt nyilatkozta az újságírónak, hogy (1950) április 4-étől *„már teljesen a dolgozók rendelkezésére állunk a könyvkölcsönzés tekintetében is... Gondoltunk arra is, hogy az olvasási órákat meghosszabbítjuk és a mostani 3-4 óra helyett napi 8-10 órára hosszabbítjuk a könyvtár nyitva tartását.*"[66]

Hasonló volt a helyzet Szekszárdon is. Már 1946. január 30-án *„a város népkönyvtárát a szabad szakszervezetek palotájába telepítik"*, s ahol a Szabadművelődési Felügyelőség házi könyvtára is működött, s ahol ezen felül vármegyei könyvtár igénye merült fel, s 1947 októberére 2000 könyvfelajánlás történt az induláshoz. Végül *„1949-ben kezdeményezték a vármegyei közkönyvtári feladatok mellett elkülönített városi szolgáltatások bevezetését is."* Nos, – a legkisebb létszámú megyeszékhelyek közé tartozó Szekszárdon: *„a körzeti könyvtár induláskor zártpolcos raktárral rendelkezett, melyet kiegészített egy olvasóteremnek használható klubszoba, mindezzel a területi feladatokon túl a helyi, városi olvasói igényeket is próbálták kielégíteni. A városi feladatok ellátásához külön könyvtárost alkalmaztak.*"[67]

Különleges Szeged helyzete is, hiszen ott a Somogyi-könyvtárral is lehetett volna számolni, ámde az prézens könyvtárként nem kölcsönzött – ezért a szegedi körzeti könyvtár azonnal olvasótermet, felnőtt- és gyermekkölcsönzést is működtetett, hetente háromszor.[68]

Békéscsabán – jóllehet volt Városi Népkönyvtár – a körzeti könyvtár 1950. szeptember 20-án olvasótermet nyitott. 1951. májusában pedig – az 1950 végén a Központi Technológiai Könyvtár által létesí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tett műszaki fiókkönyvtár, a Városi Népkönyvtár közös épületbe költözött a Körzeti Könyvtárral – de még külön szervezetben működtek.[69]

S végül, igen nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy az 1950 után alapított, már bizonnyal népkönyvtárból „előléptetett" körzeti könyvtárak is ellátták székhelyük lakosságát. Szóval: az első pillanattól vegyes a kép. A körzeti könyvtárak egy része igenis valóságos könyvtár volt, s vannak arra is utalások, hogy ahol nem így volt, ott a lakosság hiányolta.[70]

Persze a körzeti könyvtárak érdemeit nem a helyi tevékenységen lehet és kell lemérni. Igazi eredményeiket az 1952. évi statisztikai adatfelvétel tükrözi, melyet a 2042/13/1952. Mt. határozat nyomán a Központi Statisztikai Hivatal végzett el – még a körzeti könyvtárak által elkészített címjegyzék alapján és „éjt nappallá tevő" áldozatos közreműködésével – az 1952. augusztus 31-i állapotnak megfelelően.[71] Igaz, nehéz az adatokból a körzeti könyvtárak eredményeit kigyűjteni, hiszen az adatfelvétel szempontjai már mások voltak. Így pl. összesen 8536 könyvtárat mértek fel, s ebből 2598 (30%) volt állami közművelődési könyvtár, ugyanakkor tudjuk, hogy 1952 május 6-án a 3000-ik népkönyvtárat avatták fel Széphalmon, de a körzeti könyvtárak gépállomásokon, állami gazdaságban, stb. is létesítettek könyvtárat, amelyek a statisztikában már külön-külön sorokban szerepeltek. Ugyanígy nehéz megítélni a városok helyzetét, hiszen egy részük megyei, másik járási könyvtárként szerepel. Mindenesetre – a korszak szellemének megfelelően – a mennyiségi szellem (versenyekkel is előmozdítottan) eredményes volt. A sok könyvtár mögött gyér állomány húzódott meg: vidéki városokban 460, falun 299 átlag kötetszámú könyvtár 429 425 olvasót szolgált ki 1952-ben, könyvtáranként átlag 62-t, ill. 66-ot. Ez ma már ugyanúgy nehezen értelmezhető, mint az, hogy a könyvtárosok 25%-a nyolc általánosnál alacsonyabb, 32%-a nyolc általános végzettségű – mégis ezek a könyvtárak és ezek a könyvtárosok rakták le a lakóhelyi közkönyvtári rendszer alapjait.[72]

Végül is: tévút vagy torzó?

Az eddig felkutatottak és leírtak alapján aligha kell bizonygatni, hogy írásunk címválasztása nem volt véletlen. Szakirodalmunkban és a közfelfogásban ma még inkább olyan kép él, hogy inkább tévút volt, amelyet 1952-ben igazítottak ki. Aligha minősíthető sommásan tévútnak! A kiindulás, az elképzelés okos és messze mutató, korszerű célokat és polgári demokratikus elveket fogalmazott meg. Miként a századelőn, 1945–52. között is kínálkozott egy áttörési[73] lehetőség, hogy a népkönyvtárból public libraryt szervezzenek. Ismét nem sikerült. A gyakorlatban nem az 1946-47-es elveket valósították meg. Fokozatosan változott, „felhígult" a program. Különböző, talán érthető és magyarázható okok miatt hamarosan visszatértek a népkönyvtári elvekhez (a mennyiség hajszolása, propagandisztikus-népnevelő elvek előtérbe kerülése, a helyi támogatást sem sikerült ismételten előcsalogatni, leülepedett állomány és választékhiány mutatkozott, szerény szolgáltatások, stb.). Tehát inkább torzó, amely miatt csak sajnálkozhatunk.[74] (Ugyancsak külön vitatéma lehetne egyszer, hogy vajon Magyarországon miért torzult el minden eddigi kísérlet – napjainkkal bezárólag -, mely az alapvetően népkönyvtári gyakorlatot igazi nyilvános könyvtárral akarta felváltani?)

Árnyaltabb megfogalmazásban tehát úgy lehetne állást foglalni, hogy – legalábbis 1946–48-at illetően – a modern közkönyvtári törekvések egyik áttörési kísérletével van dolgunk, s a résztvevőket minimálisan megilleti az a minősítés, hogy a modern hazai közkönyvtárügy előkészítői voltak. Kérdés, hogy érvényes-e ez a kivitelezőkre 1949-től kezdődően, amikor is az eredeti koncepció mindinkább eltorzult a szovjet példa nyomán, s amikor – főleg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1950-től a számszerű eredmények hajszolása megakadályozta a megfelelő infrastruktúra (bibliobusz, stb.) létrehozását, s a könyvkiadás sem volt kedvező, végül a kvalifikált személyi tényező helyett is politikailag motivált kiválasztással és gyors tanfolyamokon próbáltak gondoskodni.

Miért korszerű? Mai kontextusban: azért, mert észrevették, hogy a különálló könyvtárak nem életképesek, csak rendszer tud kielégítő és a korábbit meghaladó szolgáltatásokat nyújtani. Erről a rendszerről központi szinten, de legalábbis az érintett településeknél nagyobb populációt magában foglaló keretben kell gondoskodni, ezért akár a közigazgatási rendszertől részben független modellt alkottak. Ugyanakkor – legalábbis az eredeti tervek szerint – kijelölték a helyi hatóságok tennivalóit (törzsállomány, működési feltételek), vagyis a könyvtári szolgáltatást nem szakították el a használói körtől. Valószínűleg a megyéket túl nagynak, a járásokat kicsi léptéknek találták, mely még egy könyvtári rendszert működtethet. Ez lehet az egyik üzenete a körzeti könyvtárak 3 évének. Egyetérthetünk Csűry Istvánnal abban, hogy a nekik felrótt *„hibákat jóformán csak logikai alapon süthették a körzeti könyvtárakra, mert fennállásuk ideje rövid volt ahhoz, hogy róluk tapasztalatilag meggyőződhessenek, vagy éppen ellenkezőleg, az intézmény bebizonyíthatta volna alkalmasságát. Az újítási kedv erősebb volt, mint a kísérletező türelem: a körzeti könyvtárak nagyobb területi egységeket átfogó egylépcsős rendszerét hamarosan felváltotta a megyei és járási könyvtárak kétlépcsős, hierarchikus felépítésű és a szűkebb közigazgatási hatóságokhoz igazodó rendszere."* [75]

A körzeti rendszert felszámoló lépéssel ugyanakkor máig tartóan a közigazgatáshoz való merev kapcsolódás elveit alapozták meg. Mivel országunk településrendszere elaprózott, az eleinte valóban túlzott centralizáció (VKM és OKK, ill. NM és NKK) másik végletébe, a túlzott decentralizációba (tanácsosítás, ill. mai önkormányzatiság) csapott át. A központi gondoskodás túlzottan elengedte a községek kezét. A kiskönyvtári probléma, nem is kis vargabetűkkel végigvonul a későbbi korszakokon – máig.[76] Ennek reciprokaként: a megyei és járási tanácsok fenntartóvá avatása egy szinttel túllépett a természetes gazdákon, s éppen az ország legnagyobb településeinek önkormányzati-közigazgatási szerveit mentesítette e szerepkör alól. Éppen a városoknak adatott meg, hogy tovább vigyék a magyar történelem nem éppen pozitív „hagyományát": a helyi hatóságok továbbra is rossz gazdákként létezhetnek.[77] (Később ezt a könyvtárosok úgy próbálták „áthidalni", hogy külön városi könyvtárak (fiók-rendszer), központi járási könyvtárak szervezését kezdeményezték, s így lett olyan megyeszékhely, ahol három különálló tanácsi könyvtár létezett külön-külön. A józanabbak: Sallai, Lipták és mások már 1964-ben azt hangsúlyozták[78], hogy ezt nem szakmai, hanem sokkal inkább pénzszerzési akciónak lehet minősíteni!)

Mindenesetre az elaprózódás már a körzeti könyvtári időszakban is bekövetkezett: a települési mellett gyakran külön könyvtárakat szerveztek gépállomásokon, termelőszövetkezetekben, kórházakban, s másutt is. Sajnos, az eredendően korszerű és polgári demokratikus elképzelés: a minőségi ellátás hamar átcsapott a mennyiségbe. Kétségtelenül a körzeti korszak egyik jellemzője volt a számszerű eredmények hajszolása – politikai okokból. Idő hiányában, most csak az egész akció túlpolitizáltságát lehet konstatálni, méghozzá egyoldalú ideológiai alapon. Magyarázat lehet persze a sietségre a könyvtárak hiánya a településeken, a meglévőknek a gyengesége még a városokban is, vagy az, hogy nemcsak a korábban alapított és a világháborúban elpusztult, de az 1945 után szétküldöttek helyett is újakat kellett alapítani. Még a városi közgyűjtemények alapjain is új kölcsönkönyvtárakat kényszerültek létesíteni. (Az alapelvektől eltérően a körzetek városi könyvtárak esetében is letétet adására kényszerültek!) Ez a mennyiségi, részben kényszer – párosulva a könyvkiadás gondjaival és más okokkal –

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

azt eredményezte, hogy az elméleti modell az első pillanattól csorbát szenvedett a gyakorlatban: nem tudta megvalósítani az állandóan helyben lévő törzsanyag és a mozgó széles választék kettősségét. (Van nyoma, hogy a véletlennek is minősíthető cserét érzékelve, tiltó körlevelet adtak ki![79]) Ugyancsak nem futotta nemcsak a többször hangoztatott autóbuszra, a rövid idő alatt csak megkezdhették a feltételek megteremtését a képzett, sőt magasan kvalifikált könyvtárosok beállításához. Az állománymozgatás tehát állandó letét, „feltöltés" – ahogy akkor nevezték – formájában működött. A tájékoztatás helyett propaganda (igen széles körű módon és talán nem is eredmény nélkül!), de leginkább politikai akciókhoz kapcsolódó agitáció folyt. Úgy tűnik hát, hogy a városi és körzeti könyvtárak összevonásából keletkező megyei és járási könyvtárakat nem is szakmai-elvi alapon lehet vitatni, hanem amiatt, hogy a hálózat tekintetében ezek sokáig a körzeti könyvtári rendszer negatív vonásait vitték tovább. S ugyanígy a megyei-járási-városi könyvtárak helyi szolgálatát is nem a közgyűjteményi, hanem népkönyvtári (csak a kisebbektől mennyiségben, méretben eltérő) vonások jellemezték. Legalábbis bizonyos vonatkozásokban, hiszen a gyermekkönyvtári, majd helyismereti tevékenység eléggé korai beindítása viszont az ellenkezőjét mutatja. Ez a kérdés ugyancsak további kutatást igényel, s átvezet az 1952 utáni időszak vizsgálatához.

Ugyancsak külön feladat annak felderítése, hogy 1952 elején miért vált sürgőssé a megyei-járási rendszer létrehozása – holott egyelőre egyes források arra utalnak, hogy az érintett könyvtárak nem számítottak erre. Ugyanakkor vannak jelei annak, hogy pl. a minisztérium már irányelveket adott ki 1952 januárjában a megyei és járási könyvtárak kialakításának megszervezéséhez.[80] Békéscsabán már Rákosi születésnapján (március 9.) felavatták azt a megyei könyvtárat[81], amit *Nemes Dezső* csak március 17-én jelentett be[82], s amihez a kormányhatározat csak májusban jelent meg.[83]

Maradva mostani témánknál: további kutatások adhatnak választ az alábbi, tisztázatlannak minősíthető kérdésekre.

- Volt-e kísérleti szakasza a körzeti rendszer megvalósításának? Annak tekinthető-e Veszprém, Békés és Nógrád (esetleg mások?) eltérő módon történt megoldása?

- Mennyiben tekinthető az 1949-től megvalósított körzeti könyvtár az 1946-47-es elképzelések kivitelezésének és mennyiben az akkor hangoztatott szovjet példa nyomán születtek, illetve mit jelent annak hazai alkalmazása? (Talán a veszprémi előkészületeket leszámítva, az 1949-es dolgok már a fordulatra utalnak: ötéves terv, szovjet példa, a politikai nevelési funkció előtérbe kerülése, stb. Úgy tűnik ekkortól a korábbi elvek kidolgozói is „más frazeológiát" használtak, s azután az eredmények hajszolása került előtérbe.)

- Mi az oka annak, hogy nem a már létező városi könyvtárakra alapozva jöttek létre a körzeti könyvtárak? Ahol nem volt helyi könyvtár, ott a körzeti könyvtár helyi szolgáltatásokat is nyújtott (pl. Salgótarján és Tata, igaz Zalaegerszeg ettől eltér), de fordítva: ahol volt könyvtár, ott mindig külön körzeti könyvtárat szerveztek (meglehet, szinte párhuzamosan, csaknem egyidős kettős (újjá) szervezésre is van példa (Szombathely, Miskolc).

- Mi az oka, ill. esetleg csak a városi könyvtáraknak közgyűjtemény voltából fakadóan a kettős irányítás-e az oka a körülöttük tapasztalható bizonytalankodásnak? (Különösen 1951-ben tapasztalhatók a későbbiekkel ellentétes intézkedések.)

- Vannak-e előzményei az 1952-es, jelenleg hírtelennek tűnő, átszervezésnek, vagy esetleg már előzmény az 1950-es „tanácsosítás", a későbbi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ekben a városi könyvtáraknak a körzetiek alá rendelése, az együttműködés előmozdítására létrehozott albizottságok? Így esetleg 1950 végétől már valamiféle megyei rendszer jött létre azzal, hogy az akkori 22 körzeti könyvtár révén az akkori megyeszékhelyeken volt központi könyvtár? (Persze Tatabánya helyett Tatán, Hódmezővásárhely helyett Szentesen – de minden megyében volt legalább egy, sőt Baja, Makó, Szikszó révén több!) Ugyanakkor a forrásokban legmagasabb tervezett körzeti könyvtári szám – 80, bár utóbb már inkább csak 60! – sem érte volna el azt, hogy minden járásban legyen körzeti könyvtár.

- Miért fogták rá a körzeti könyvtárakra, hogy nem igazi könyvtárak? Hiszen már az indulástól voltak köztük valóságos könyvtári tevékenységet (is) ellátók, s – ugyan még vizsgálatra szorul! – egészen bizonyos, hogy az 1951–52-ben létesítettek népkönyvtárból körzetivé avanzsáltak is ide sorolhatók.)

- Volt-e csere a rendszerben? (Egyelőre kevés példa van arra, hogy igen. De vajon állományi okkal, vagy a körzeti könyvtárak rendkívül szegényes személyi ellátottságával /3 fős átlagmodell érvényesült: vezető, szervező, adminisztrátor/ magyarázható-e, hogy az állomány inkább leülepedett, illetve következik-e abból, hogy a helyi tanácsok inkább rossz, mint jó gazdának bizonyultak, s egészen biztosan / ők / nem vásároltak törzsállományt.)

- Az sem egyértelmű, hogy a körzeti könyvtárral (szinte) egy időben avatott alap (nép) könyvtárakat a Népkönyvtári Központ szervezte-e, vagy – s erre több konkrét jel utal! – a körzeti könyvtárak már hónapokkal korábban működtek, mint amikor ünnepélyes avatásukra sor került?

Meglehet, az ez utáni, s a helyi és alaposabb történeti kutatások válaszolnak majd a feltett kérdésekre, de bizonyosan további kérdéseket is előhozhatnak.

Mindenesetre az 1949. év a magyar könyvtárügyben „sűrűsödési pont", fontos dátum: a körzeti könyvtársak és a népkönyvtárak révén valóban ekkor rakták le a köz (művelődési) könyvtárügy alapjait. Ugyanakkor ebben az évben más fontos események is történtek a könyvtárügyben. Pl. nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár mintegy 140 év után ekkor vált (ismét!) függetlenné, önálló intézménnyé – kilépve a Nemzeti Múzeum szervezetéből. Ekkor kezdte meg tevékenységét az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke, indult meg az iskolarendszerű szakképzés. Ekkor jelent meg a 4118/1949 (VI: 29.) Korm. sz. rendelet, mely az Országos Dokumentációs Központ és 5 szakmai dokumentációs központ (köztük a könyvtártudományi) létesítéséről intézkedett. Ekkor jött létre a Népművelési Minisztérium – s vette át a nép- és közművelődési könyvtárak felügyeletét, létrehozva ennek segítésére a Népkönyvtári Központot. Ekkor jelent meg az az iparügyi miniszteri rendelet, mely az üzemi szakkönyvtárak létesítését készítette elő. Ekkor kezdte meg vidéki fiókok létesítését a Technológiai Könyvtár. Stb.[84]

Jól illeszkedik ebbe a sorba Veszprém és Mezőszentgyörgy – és a többiek. A háború utáni helyreállítást követően, 1949-től már újak alkotása követhette.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jegyzetek

1. KOVÁCS Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában. In:Magyar Könyvszemle, 1960. 3., 4. és 1961. sz., illetve az ilyen címmel önálló kötetként megjelent változatot használtuk Bp. : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1961. 95 p.

2. Magyar könyvtártörténet. Szerk. Vértesy Miklós. Bp.: Gondolat, 1987. 541 p. Érdekességként megemlítjük, hogy a Békés Megyei Könyvtár irattárában megtaláltunk egy 1952. augusztus 21-én kelt levelet, melyet a szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársa, Molnár István írt a Megyei Könyvtár Vezetőjének címezve: *„A tervezett könyvtártörténeti tanulmányunkkal kapcsolatosan a Körzeti Könyvtárak történetével foglalkozó munkatársunknak szüksége volna a békéscsabai Körzeti Könyvtár egy néhány adatára..."* Egyelőre esetleges publikációra nem akadtunk.

3. I. m. 435-436. p.

4. Ld. pl. LÁSZLÓ Géza: Fejezetek Szabolcs és Szatmár-Bereg vármegyék iskolán kívüli művelődésének történetéből. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Önkormányzat Levéltára, 1993. Ebben a VI. 1. fejezet tárgyalja a könyvtárügy, olvasáskultúra történetét a 41-52. lapokon – bőséges levéltári adalékokkal igazolva az első évek, meglehetősen kaotikus helyzetét, de egyúttal jelezve, hogy van forrásanyag.

5. Az itt összetömörített, vonatkozó rész olvasható a Mai magyar művelődéspolitika. Elvek, tervek, eredmények. Bev. Kovács Máté. Bp. 1946. c. önállóan megjelent kiadvány hivatkozott fejezetében.

6. KŐHALMI Béla: Községi könyvtárpolitika. In: Városi Szemle, 33. évf. 1947. Különnyomatban 16 p.

7. Ismertetését ld. bővebben SEBESTYÉN Géza: Az 1947. évi törvénytervezet. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1968. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. : OKDT, 1968. 581-606. p.

8. Állításunk igazolására és a részletesebb felsorolást elkerülendő, egy korábbi írásunkra és annak jegyzetapparátusára hivatkozunk. (TÓTH Gyula: A kiskönyvtári ellátás historiográfiájának vázlata. In: Könyvtári Figyelő, 1997. 4. sz. 682-704. p.) Viszont mostani gondolatmenetünk miatt nem érdektelen kiemelni Csűry István 1964-beli értékeléséből azt, hogy a körzeti könyvtárak *„elhelyezése, hatósugara nem illeszkedett az ország közigazgatási beosztásához, nem volt szoros kapcsolata a területi közigazgatási szervekkel... és nem volt a szó teljes értelmében vett könyvtár. Márpedig igen meggyőző szervezési elv az, hogy a kisebb könyvtárakat hálózati központként valamely ténylegesen működő könyvtár irányítsa..."* Fontos, hogy Csűry azt is hozzáfűzte: *„persze ez utóbbi immanens hibákat jóformán csak logikai alapon süthették a körzeti könyvtárakra, mert fennállásuk ideje rövid volt ahhoz, hogy róluk tapasztalatilag meggyőződhessenek, vagy éppen ellenkezőleg, az intézmény bebizonyíthatta volna alkalmasságát. Az újítási kedv erősebb volt, mint a kísérletező türelem: a körzeti könyvtárak nagyobb területi egységet átfogó egylépcsős rendszerét hamarosan felváltotta a megyei és járási könyvtárak kétlépcsős, hierarchikus felépítésű és a közigazgatási hatóságokhoz igazodó rendszere."* (CSŰRY István: A megyei könyvtárak hivatása és helye a magyar könyvtári rendszerben. In: Megyei könyvtárigazgatók konferenciája, 1964. április 9-11-ig. A konferencia jegyzőkönyve. Bp. : OSZK-KMK, 1964. 8-9. p.);
Sebestyén Géza – mint az egyik leginkább érdekelt – a körzeti könyvtárak alapításának huszadik évfordulóján azt a szándékot emelte ki, hogy azok első megtestesítői voltak a korszerű könyvtárhálózati elvnek, a letéti ellátásnak. (Könyvtáros, 1969. 11. sz. 645. p.) Ugyanakkor 1953-ban írt egyetemi tankönyvében a járási könyvtárhoz hasonlította a körzeti könyvtárakat. *„Élt azonban 1948-ból* (sic! T. Gy.) *egy hasonló könyvtártípus: a körzeti könyvtár. Ez abban különbözött a járási könyvtártól, hogy két-három járás gondozását látta el. 1948-ban még nem lehetett minden járásban külön könyvtárat szervezni, ez volt az oka, hogy nagyobb területben kellett egy-egy könyvtár működési körét megszabni. Ettől a különbségtől eltekintve azonban a körzeti könyvtár teljesen a járási könyvtár szerepét töltötte be addig is."* (SEBESTYÉN Géza: Általános könyvtártan. Bp. : Felsőoktatási Jegyzetellátó, 1953. 53. p.);
Futala Tibor a harmincadik évfordulóra írt cikkében a teljes központosítás időszakának nevezte az 1949-1952-es éveket. Azt emelte ki, hogy az első, *„a mezőszentgyörgyi könyvtáravatással véget ért az egyeztetés nélküli közművelődési könyvtárlétesítések és könyvláda küldések időszaka...* (Majd hozzátette) *A központi beszerzés és ellátás nem tudta elég rugalmasan követni az időközben változatosabbá és színesebbé vált könyvkiadást: könyvszállítmányai meglehetősen „egyen-szállítmányok" maradtak, s nem igazodtak a helyileg jelentkező igényekhez és szükségletekhez. A járművek hiányában a letétek inkább leülepedtek, s ez még szűkebbé tette az amúgy is szűk választékot."* (FUTALA Tibor: A harmincéves tanácsi könyvtárügy és a központosítás. In: Könyvtáros, 1969. 11. sz. 188. p.)

9. TÓTH Gyula: A megyei könyvtári hálózat problématörténete. In: Könyvtári Figyelő, 1992. 4. sz. 660-673. p.

10. Sebestyén Géza, nem sokkal a halála előtt adott interjúban mondta: *„Csakhamar 'felfedeztem' azonban a század eleji*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

magyar könyvtárügyi törekvéseket is. Mélységesen meglepődtem, midőn világossá vált számomra, hogy Magyarország azokban az években a könyvtárelmélet terén szinkronban volt a világ leghaladóbb nézeteivel. Akkor működött Szabó Ervin, Dienes László, Erdélyi Pál, stb. Még a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége is korszerű elképzeléseket vetett papírra, például megfogalmazta a hálózati elvet." BERECZKY László: Sebestyén Géza. 1912-1976. In: Könyvtáros, 1976. 5. sz. 258. p.)

11. Részletesen nem hivatkozunk, a tényanyag jórészt megtalálható a korszakkal foglalkozó, már említett munkákban. Ld. még Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. Összeáll. Takács József. Bp.: OKK, 1951. Továbbá Sebestyén Géza már hivatkozott felsőoktatási jegyzete mellett, BABICZKY Béla: A magyar könyvtárügy szervezete. Bp.: Felsőoktatási Jegyzetellátó, 1953. 65 p., továbbá Uő: A mai magyar könyvtárügy szervezete és aktuális problémái. Bp. : Felsőoktatási Jegyzetellátó, 1954. 90 p.

12. A részleteket ld. László Géza korábban i.m.

13. 9900/1947. (1948. I. 18.) VKM. sz. rendelet a vándorkönyvtárak létesítésének és a népkönyvtárak támogatásának szabályozásáról. In: Magyar Közlöny, 1948. 9. sz.

14. Még 1951-ben is több levél született a vándorkönyvtárak rendszerbe való bekapcsolása tárgyában. Vas megyében két levélre is bukkantunk. *„A volt szabadművelődési vándorkönyvtárak könyvanyagát fel kell frissíteni, azaz valamennyi vándorkönyvtárba a körzeti könyvtár könyvanyagából kell új könyveket elhelyezni. A régi könyveket, ha tartalmuknál fogva megfelelőek és nincsenek megrongálva, visszahelyezheti (sic! T. Gy.) a vándorkönyvtárba. Olyan könyveket, amelyekről nem tud dönteni, egyelőre ne tegye vissza a vándorkönyvtárba. A vándorkönyvtárból kivont anyagot helyezze el elkülönített helyen a körzeti könyvtárban. A megye területén lévő valamennyi vándorkönyvtárat vegye nyilvántartásba... A bevont vándorkönyvtárak ládáit új könyvekkel kiegészítve olyan helyre küldje, ahol még nincs népkönyvtár, de az olvasás iránti igény megvan. Különösen kis falvakba, esetleg tanyaközpontokba való elhelyezése ajánlatos."* (1813/Sz./6-8.sz. 1951. április 12-én kelt, Kardos Ferenc aláírású minisztériumi levél. Az 1951. szeptember 7-i keltezésű, 1813/Ált./32. sz. körlevél ismételten a vándorkönyvtárak felkutatására szólított fel.)

15. Többen, így egyébként kitűnő tanulmányában (Somogy megye könyvtári viszonyai 1945-1952-ig. In: Somogyi honismeret, 1991. 1. sz. 22-32. p.) Varga Róbert is e rendelettől eredeztetik a körzeti könyvtárak alapítását, holott ekkorra már az első 10, 1949-ben alapított könyvtár működött, s továbbiak előkészítése folyt.

16. A Népművelési Minisztérium Népművelési Főosztálya ezt, a Valamennyi Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Elnökének címzésű, 1951. április 3-án kelt, 1813/Ált/13-2/1951. sz. levelében közölte, s javasolta *„Minden megye székhelyén a népművelési bizottság kebelében létesítsünk könyvtári albizottságot. Az albizottság feladata a megye területén a könyvtárak munkájának, az olvasómozgalomnak, a könyveladásnak és a könyvpropagandának a segítése, ellenőrzése. A megye területén folyó könyvtári munkának az összehangolása és legfőképpen az irányításra illetékes szervek felé javaslattétel. Elősegíti továbbá a megye területén lévő körzeti könyvtárak mellett előadói munkaközösségek létrehozását... Az albizottság tagjainak száma 7, legfeljebb 9 legyen... havonta legalább egyszer tart értekezletet..."* (Ld. a Békés Megyei Könyvtár levéltárát)

17. 2.042-13/1952. (V. 14.) sz. minisztertanácsi határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. Közölte a Népművelési Közlöny, 1952. 9. sz., a Könyvbarát, 1952. 6. sz. és számos jogszabály-gyűjtemény.

18. Részletesebb kifejtés helyett itt is csak hivatkozni lehet. Ld. pl. – az összefoglaló történeti munkákon felül – PASTEINER Iván: Magyar könyvtárpolitika. In: Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. 1935-1937. Szerk. Bisztray Gyula. Bp. : 1937. 5-12. p. DRESCHER Pál: Nagyvárosi népkönyvtárak. In: Magyar Könyvszemle, 1937. 29-34. p., RADÓ István: Vidéki közkönyvtárak. In: Magyar Könyvszemle, 1940. 55-64. p.

19. *„Városi könyvtáraink közül csak néhánynak sikerült lépést tartani üzemi és falusi könyvtáraink fejlődésével... Az ország 54 városa közül eddig csak 30 helyen van könyvtárunk. Itt sincs mindenütt függetlenített könyvtáros. Ebben az évben városi könyvtáraink számát 50-re kívánjuk emelni... Városi könyvtárainkban ma 630 000 kötet könyv van, ebben a számban nem szerepelnek a vidéki nagy tudományos könyvtárak kötetei, mint amilyen például a szegedi Somogyi-könyvtár."* – olvasható KARDOS Ferenc: Népkönyvtári hálózatunkról. In: Könyvbarát, 1951. 1. sz. (június!) 39-40. p. Ld. még DARABOS Pálné: Fejlesszük városi könyvtárainkat! In: Könyvbarát, 1952. 6. sz. 3-5. p.

20. A városi tanácsok létrejöttével, és a városi önkormányzatok megszűnésekor ez az aktus lebonyolódott. A dolog nem mehetett egyszerűen, mert a Békés Megyei Könyvtár irattárában megtalált levelek szerint több levél is keletkezett e tárgyban. 1951. március 24-i levelében (1813/Ált/4-19) a Könyvtárosztály vezetője (Népművelési Miniszter fejlécű levélpapíron!) ezt írta: *„A városi könyvtárakat a városi Tanács Oktatási és Népművelési osztályának felügyelete alatt álló önálló intézményként kívánjuk megszervezni. Ezzel kapcsolatban a városi nyilvános könyvtárakat szervezetileg egyesíteni kívánjuk a vidéki múzeumoknak a szokásos kézikönyvtár kereteit meghaladó könyvtárrészlegét, a volt szerzetesi könyvtárak tudományos kutatás szempontjából*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

értékes könyvanyagát, valamint a műszaki könyvtárakat és az iskoláknak az oktatási feladatellátáshoz szükséges keretet meghaladó könyvtárrészlegét [T. Gy.] tehát jóval korábban leírták, mint a Népgazdasági Tanács júliusi határozata megjelent volna!/ *...Ezért a városi könyvtárak átszervezésével kapcsolatos és a városi könyvtár működéséhez szükséges költségekre el kell készíteni... a költségkihatásokat...*" Április 7-én ugyanő ismételten leszögezni kényszerült, hogy „*...a városi könyvtárak, hasonlóan a körzeti könyvtárakhoz, a városi Tanácsok intézményeivé válnak. Ennek következtében a városi Tanácsok költségvetésükben tartoznak gondoskodni a városi könyvtárakról...*"
A Népművelési Minisztérium szintén 1950-ben „intézményesítette" a körzeti könyvtárakat. 1813/ált/7/1950., november 30-án kelt és a megyei tanács VB elnökének címzett levelében intézkedett erről – kissé megkésve, hiszen a körzeti könyvtárak május végéig tartoztak közvetlenül az NKK-hoz, a megyei tanácsok megalakulásakor azok népművelési alosztályának könyvtári csoportjaként működtek.)

21. KÉGLI Ferenc: 100 éves könyvtár Székesfehérváron. Kiad. a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár. Székesfehérvár, 1993. 181. p. (A szerző itt a VMMK irattárában található 162/1951. sz. ügyiratra hivatkozott.)

22. A Népkönyvtári Központ 1814/Sz/3/1951. VI. sz. levele.

23. KÉGLI i.m. 233. p. Vö. a minisztérium előbbre már idézett márciusi-áprilisi leveleivel! A Népgazdasági Tanács határozatából derül ki, hogy a Központi technológiai Könyvtárnak az alábbi helyeken voltak vidéken műszaki fiókkönyvtárai: Szeged, Miskolc, Békéscsaba, Győr Tatabánya, Kispest, Újpest. (Utóbbi kettő a létesítéskor még nem tartozott a fővároshoz.)

24. Ld. MIHALIK József: Reformok. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1915. 3-4. füz. 162. p., vagy GULYÁS Pál: Könyvtári problémák. Bp. Szerző kiad. 130-131., ill. 149. p.

25. Kőhalmi i.m.

26. Ld. a Sebestyén Géza interpretációjában közölt, s a 7. sz. jegyzetben jelzett törvénytervezet 4., 7. s 13. §-ait.

27. Ld. Varga Béla i.m. 42-43. p. A gyér szombathelyi forrásból, így pl. az 1951. évről szóló jelentésből az derül ki, hogy Szombathely város Közkönyvtára 1950. július 1-jével tudta csak megkezdeni működését, „olvasóterme, tudományos szakszemélyzete nincs", nyitvatartási ideje hétfőtől péntekig délelőtt és délután 2-2 óra, szombaton csak délelőtt tartott nyitva. Az 1951-ről szóló jelentés szerint az összes könyvállománya mindössze 4027 kötet, egész évben 332 kötetet vásároltak, az NKK-ból 994 kötetet, az OKK-ból 402-őt, a patronáló Egyetemi Könyvtárból 172 kötetet, a tagságtól 6 kötet adományt kaptak, s van a Körzeti könyvtárból 362 kötet letétjük. Mindehhez hozzáfűzték, hogy az adatok között „*nem szerepel a volt múzeumi és rendházi könyvanyag, melyet hely hiányában nem tudtak forgalomba állítani. Ennek kötetszáma kb. 50.000 kötet könyv és 20.000 folyóirat.*" A könyvtár csak 1951. december 21-én nyithatta meg kapuit azon a helyén, ahol aztán 1970 decemberéig működött. Ezek után nem csodálható, hogy az olvasók száma 781 volt, kevesebb, mint a fiókok 892 olvasója, melyekhez 1951. január 15-én csatolták a volt peremközségekben működő és a körzeti könyvtár letétjeit.

28. „*A(z 1950.) november 30-án megtartott, városi könyvtár ügyeit tárgyaló értekezlet határozata értelmében a körzeti könyvtárak csak a Minisztérium engedélyével adhatnak kölcsönzési anyagot a városi könyvtáraknak. Tudomásomra jutott, hogy a szombathelyi körzeti könyvtár engedély nélkül adott könyvanyagot a városi könyvtárnak. Ez a 643 kötet most már maradjon a városi könyvtár kölcsönzési anyaga, de a jövőben feltétlenül kérjék ki a Minisztérium engedélyét.*" (A Népművelési Minisztérium 1951. január 8. keltezésű, 1813/ált/4-15/1951. VI. sz., Kardos Ferenc által aláírt levele.) Tovább bonyolítja és a komikum felé viszi a dolgot az, hogy egy, a Vasmegye c. helyi lapnak a városi könyvtárból 1950. december 4-én küldött levél – ugyancsak a városi könyvtáraknak tartott értekezletre hivatkozva – azt tartalmazta, hogy „*a könyvellátás tekintetében – a költségvetési keret felhasználásán kívül – a megyei körzeti könyvtár állandóan pótolja a városi könyvtár anyagát.*" (VmL. XXIII-534.) Úgy látszik, mindenki másra emlékezett. A Könyvtárosztály 1813/Ált/4-13/1950. sz. december 13-i feljegyzése szerint a minisztérium vállalta a „*városi könyvtárak elválasztását a múzeumoktól, ...fokozott mértékben fogják támogatnia városi könyvtárak munkáját...s a kisebb városi könyvtárak megsegítése érdekében a Népkönyvtári Központ 1950. december 31-ig 500-1.000 könyvet küld...*" A Kecskeméti Megyei Könyvtár irattárából előkerült dokumentum szerint a városi könyvtárak viszont – egyebek mellett azt vállalták, hogy *a könyvtár forgalmi anyagát elválasztják a nem használatos tudományos anyagtól, s...ha áthelyezésre nincs lehetőség, zárt letétként kezelik...A városi könyvtárosok mindent elkövetnek, hogy a könyv közelebb kerüljön az olvasókhoz, ezért fiók-könyvtárak létesítését is megbeszélik a Tanácsokkal...*"

29. NYITRAI József—SINAY Jenő: Győr-Sopron megye tanácsi közművelődési könyvtárhálózatának kialakulása és fejlődése. 1945–1965. In: A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár évkönyve. 1965. Győr. 10. p.

30. Mindkettőre vonatkozó jogszabályokat és tevékenységük vonatkozó mozzanatait ld. előbbre!

31. Találkoztunk olyan visszaemlékezéssel, mely szerint a Nemzeti Parasztpárt (Darvas József, Erdei Ferenc, Szabó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Pál, Veres Péter), és az MKP (Révai József) szorgalmazta körzeti könyvtárak létesítését. (Sterneczki Ferenc volt szegedi körzeti könyvtárvezető és korábban minisztériumi tisztviselő emlékezése – ld. még később is.)

32. 3 éves terv. A Magyar Kommunista Párt javaslata. 2. kiad. Bp.: Szikra, 1947. 115. p. Az 1947. évi XVII. tc. a 3 éves tervről közlönybeli változata csak a bevezetőt tartalmazta, a további kiadványok pedig csak a pénzügyi, beruházási vonatkozásokat.

33. 1949. évi XXV. törvény a Magyar Népköztársaság első ötéves népgazdasági tervéről az 1950. január 1-től az 1954. december 31-ig terjedő időszakra. In: Törvények és törvényerejű rendeletek. 1949. Bp.: 1950. 90. p.

34. *„A megyék nevének és székhelyének és területének megállapításáról a 4343/1949. (XII. 14.) M.T. sz. rendelet intézkedett. Az új megyebeosztás kialakításakor lényeges szempont volt, hogy lehetőség szerint a korábbiak alapul vételével kellett az új megyéket kialakítani, a fennálló határokat a rendezés csak az elkerülhetetlenül szükséges mértékben érintse. A reform során a megyék száma 25-ről 19-re csökkent. Az új megyebeosztás megszüntette a megyék kirívó területi és népességi aránytalanságait. A megyebeosztás átalakításakor tekintettel voltak a természeti adottságokra, a közlekedési viszonyokra, a megyeszékhelyek központi jellegére, gazdasági és kulturális szerepére."* – írta HAJDÚ Zoltán: Településhálózat és közigazgatási átszervezés a Dél-Dunántúlon. Bp. Akadémiai, 1987. 64. p.
A megyeszékhelyek változására és egyáltalán a közigazgatási átszervezésre, a tanácsrendszer bevezetésére ld. még BEÉR János: A helyi tanácsok kialakulása és fejlesztése Magyarországon. (1945-1960.) Bp.: Közgazd. és Jogi Kiadó, 1962. 105. p. FARKAS Gábor: Törvényhatósági és községi önkormányzatok. IV. Székesfehérvár, 1989. 107-108. p. Ekkor lett Esztergom helyett Tatabánya, Balassagyarmat helyett Salgótarján, Szentes helyett Hódmezővásárhely, Gyula helyett Békéscsaba megyeszékhely, új megye székhelyeként Kecskemét. Ugyanakkor elvesztette megyeszékhely voltát Baja, Berettyóújfalu, Makó, Mátészalka, Sátoraljaújhely, Sopron és Szikszó.

35. *„Elbeszélése szerint új hivatalában, egy asztalfiókban, puszta véletlenségből, rábukkant Sebestyén Gézának a körzeti könyvtárak szervezésével foglalkozó, a hálózati rendszert részletesen kifejtő tanulmányaira... Gondosan tanulmányozta Sebestyén Géza tervezetét és letette mellette a voksot."* – írta BERECZKY László: Sallai István. 1911.-1979. In: Könyvtári Figyelő, 1979. 1. sz. 10. p nekrológjában. Jó lenne e tanulmányokat megtalálni! Másrészt ez azt is igazolja, hogy Sebestyén Géza volt a koncepció és a program kidolgozója, s elindítója 1949 őszéig. S amikor Sebestyén a VKM-ből, ill. az OKK-ból a Műegyetem Könyvtárába távozott, („kikerült a könyvtárügy irányításából. /Finoman fejezem ki magam!/" – mondta Bereczky László a Sallai-Sebestyén emlékülésen, 1986. április 23-án. – Klny. a Könyvtáros, 1986. 9. sz. 3. p.), az 1949. szeptemberében a Népművelési Minisztériumba került, majd az évvégén megalakított Népkönyvtári Központ vezetőjévé lett Sallai István vette át az egyik irányító szerepét. (Azért egyik, mert mindkét intézményben számos ismert személy tevékenykedett: Horváth Vera, Kondor Istvánné, Darabos Pálné, Barabási Rezső, Kardos Ferenc, Gaschler Rezső stb.

36. RÁCZ Aranka: Hogyan született az első körzeti könyvtár? In: Könyvtáros, 1979. 3. sz. 133-137. p. – VARGA Béla: A Veszprém Megyei Könyvtár története. 1902-1960. In: A Veszprém Megyei Könyvtár évkönyve. 5. 1961. Veszprém: 1962. A könyvtár jelenlegi igazgatóhelyettesének, Madarászné Szakmári Katalinnak a jóvoltából tanulmányozhattuk a kéziratos változatot is (A Veszprém megyei könyvtár története. 1902-1958. Sic!), melyet a korszak tanúja, Páldy Róbert lektori javításai még inkább megerősítettek.

37. Varga Béla, hivatkozott munkájában ehhez hozzátette, a háború után már *„a Veszprémi Múzeum Könyvtárának nemcsak a neve volt „Veszprém megyei Nyilvános Könyvtár". Bizonyos jellegű megyei tevékenységet is végzett. Irodalommal, forrásmunkákkal látta el a megye szellemi életében résztvevő személyeket, kutatókat, pedagógusokat, vidéki lelkészeket. 1947 elején a könyvtár igazgatója és a vármegyei szabadművelődési felügyelője javaslatot készített és terjesztett fel a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszternek, hogy a múzeumi könyvtárt tegye meg hálózati központnak és bízza meg a megye egyes községeiben és üzemeiben fiókkönyvtárak szervezésével."*

38. PÁLDY Róbert: Tízéves a könyvtári hálózat. In:Veszprém Megyei Könyvtáros. Veszprém, 1959. 1-4. p. A veszprémi források szerint az 1947—48-as költségvetési terv szerint a körzeti könyvtár 2 könyvtárossal, 1 könyvtári kezelővel (raktáros), 1 könyvtári altiszttel, valamint az autóbusz sofőrjével kezdte volna tevékenységét. Ehhez képest a valóságban a körzeti könyvtárak 1-2 könyvtárossal indultak, s később kaptak irodakezelő adminisztrátort.

39. VARGA Béla i.m.

40. Ennek okára pillanatnyilag jobb magyarázatot nem találtunk, mint azt, hogy vélhetően Nagy László már 1936-ban feltűnően az 1910-es évek elejére hasonlító tervezetet dolgozott ki, vagy a Fővárosi Nyilvános Könyvtár gyakorlatából is meríthetett, ugyanakkor – láttuk előbbre – az 1947 utáni központi elképzelések előtt esetleg inkább angolszász példa (county library) lebeghetett. Sőt Sebestyén Géza a Győrmegyei Hírlapnak pedig már azt nyilatkozta (1949. április 10. 7. p.), *„Nekünk az a célunk, hogy a falusi ember ugyanolyan művelt és olvasott legyen, mint a városi. A*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szovjetunióban már rég működnek a körzeti könyvtárak, amelynek mintájára mi is megszervezzük Magyarországon a körzeti népkönyvtárakat." Ezzel egybecseng a zalaegerszegi körzeti könyvtár avatását beharangozó vezércikk (Hadnagy László: Könyvtáravatás. In: Zala, 1950. március 5.) *„A Szovjetunió példája nyomán így épül ki ötéves tervünkben könyvtárhálózatunk, mely a terv végére 80 körzeti könyvtárat létesít..."* (Lehet, hogy java könyvtárosaink már akkor elkezdték azt a később is alkalmazott gyakorlatot, hogy szovjet példára hivatkozva, de a hitük szerint legjobb polgári megoldásokat kezdeményezték?! T. Gy.) A szovjet példa 1949-beli gyakori és egyhangú emlegetése attól válik igazán komikussá, hogy 1952-ben szintén erre hivatkozva szervezték át a még be sem fejezett körzeti rendszert megyei-járási rendszerré.

41. Erről bővebben ld. Varga Róbert korábban idézett, jórészt irattári forrásokra, valamint a szintén ezekben gazdag és levéltáros szerző munkájára támaszkodó dolgozatát /KANYAR József: Somogy vármegye könyvtárának története (1816—1950.) In: Kanyar József: „Múzsáknak szentelt kies tartomány" Tanulmányok Somogy megye művelődéstörténetéből (XVIII-XX. sz.) Kaposvár, 1983. 227-260. p.

42. A Szabadművelődési Felügyelőségen 391/1949. számon iktatták

43. Ld. LIPTÁK Pál visszaemlékezését: Könyvtár a Nagytemplom mögött. In: Könyvtári Levelező/lap, 1996. 2. sz. 39-40. p.

44. Láthattuk, hogy az eredeti terv összesen 30-ról szólt, a számok hamarosan emelkedtek, miként más területeken is. FEKETE Péter, H.: A vidéki könyvtárpolitikához. In: Könyvtárügyi Szemle, 1950. 3. sz. 95-98. p. című írásához a szerkesztőség – egyebek mellett – az alábbi megjegyzést fűzte: *„Az ötéves terv végére 60 körzeti könyvtár köré 5.000 népkönyvtár csoportosul."* Sőt még azt is hozzátette, hogy *„a körzeti könyvtár egyik főfeladata az is, hogy a népkönyvtárakba kihelyezett könyveket állandóan cserélje, az egyik népkönyvtárban már átolvasott könyveket bevonja és más népkönyvtárakba helyezze át."* Egy másik verzió, már 1951-ből: *„Ma már 30 körzeti könyvtárunk van 2030 népkönyvtárral és 570 000 kötettel. Az ötéves terv végére 60 körzeti könyvtárat és 4.000 falusi népkönyvtárat tervezünk, melyekhez még különösen a tanyavilágban kisebb vándorkönyvtárakat kívánunk kapcsolni."* (KARDOS Ferencnek a 19. sz. jegyzetben hivatkozott írása.) Ugyanebből a Kardos-cikkből értesülhettünk arról is, hogy az ötéves tervről szóló XXV. törvény módosítását fogadta el az országgyűlés és ennek a tervtörvénynek a 37. § /3/ bekezdése kimondta: *„...a népkönyvtárak számát 1949-hez képest 5 év alatt 749 %-kal, köteteinek számát 3166 %-kal kell növelni. Biztosítani kell, hogy az ötéves tervidőszak végére minden üzemben és községben, minden gépállomáson, állami gazdaságban és termelőszövetkezetben könyvtár legyen."* Kardos írásából megtudhatjuk azt is, hogy 1951-ben a minisztérium számára már tisztázott volt, hogy *„a körzeti könyvtár egyértelműen a megyei Tanácsnak alárendelt intézmény, a népkönyvtárak gazdái pedig a helyi Tanácsok."*

45. A jegyzőkönyvet Csobai László kollégának köszönöm, a Megyei Könyvtár irattárából való. Ugyanitt található az a levél is, melyben az OKK elnöke 1949. szeptember 20-án azt közölte, hogy lehet igényelni a Népkönyvtári osztálytól abból a 400 db vándorládából, melyet a könyvszállításokhoz, esetleg az alapkönyvtárakban hiányzó könyvszekrények ideiglenes helyettesítésére készíttettek.

46. SZABÓ Endre: Három országos könyvtári adatfelvétel tanulságai. 2. rész. Az 1952. évi felmérés. In: A Könyvtáros, 1958. 10. sz. 742. p.

47. Kecskemétről az alapításra, megnyitóra vonatkozóan nem kaptunk adatokat, így Bajával együtt önkényesen helyeztük el a két Bács-Kiskun megyei könyvtárt, hiszen a statisztikák szerint 22 körzeti könyvtár volt 1950 végén.

48. Ld. a 144/1950. (V.20.) Mt. . sz. rendelet a járások területének rendezéséről. In: A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának rendeletei, 1949. 320-340. p. Megyénként és járásonként felsorolja a községeket – városok nélkül – minősítésük (nagyközségek, kisközségek, körjegyzőségek, ill. beosztott települések) szerint.

49. A közigazgatási és a körzeti könyvtári rendszer aszimetriája lett az egyik fő indoka az 1952-es átalakításnak. Az akkori indoklás szerint ez zavaró volt, és ezért – bár szovjet példára hivatkoztak (igaz, korábban meg a körzetinél hivatkoztak ugyanerre!?) – szervezték át a rendszert megyei-járási szintre. A későbbi méltatások ezt szinte kivétel nélkül pozitív mozzanatnak tekintik. Ha úgy tetszik, ezzel kritizálták a körzeti rendszert. Magunk nem tartjuk az aszimetriát a körzeti rendszer hibájának. Erre az értékelésnél még visszatérünk. Nem aggályoskodott eleinte a Népművelési Minisztérium sem, bár érzékelte a gondot. A valamennyi megyei tanács VB elnökének címzett NM 1813/ált/7./1950. sz. és 1950. november 30-án kelt, Nemes Dezső csoportfőnök aláírásával kibocsátott és a körzeti könyvtárak intézményesítéséről szóló körlevelében olvashatók az alábbiak (mintegy korrigálva azt, hogy a körzeti könyvtárakat a megyei tanácsok megalakulásával azok népművelési alosztályának könyvtári csoportjának minősítették):

„Ez a szervezeti felépítés csak akkor lenne megfelelő, ha egy-egy körzeti könyvtár területe azonos lenne a megye egész területével. A körzeti könyvtárak területe azonban csak a megye felére, harmadára, esetleg negyedére terjed ki az elkövetkező években. ... mivel jelenleg 5, 1951-ben 15, az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egész ötéves terv végére 41 körzeti könyvtár működne a megye székhelyétől távol, a járások területénél viszont jóval nagyobb a körzeti könyvtárak hatósugara, az egységes szervezési forma megbontása nélkül nem tartozhatnak sem a megyei, sem a járási tanács apparátusához..." Ezért Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megyék körzeti könyvtárainak vizsgálati tapasztalatai alapján azt javasolták, hogy „*a körzeti könyvtárak 1951. január 1-től közvetlenül a megyei tanácsnak alárendelt intézmények (legyenek) ... a körzeti könyvtárak felügyeleti hatósága és irányító szerve a megyei tanács végrehajtó bizottsága...*"

50. A könyvcsomagok összetételére, a népkönyvtárak állományának tartalmára ismételten ld. László Géza im. Nem árt kihangsúlyozni, hogy – főleg még az OKK által (tehát 1949-ben) kijuttatott állományban – értékes kézikönyvek, tájékoztatási apparátus is volt (az eredeti, 1946-47-es elveknek megfelelően) az akkor még ugyancsak minőségi szépirodalom és hasznos ismeretterjesztő irodalom mellett. Az állomány valószínűleg később torzult el, egyebek között a kiadáspolitikának is köszönhetően.

51. Varga Róbert i.m.

52. A Népkönyvtári Központ 1951. június 2-án kelt, 4515/1951. számú levele az alábbi népkönyvtári „típusokat" különböztette meg: „*falusi népkönyvtár, falusi fiókkönyvtár, TSZCS-ben elhelyezett népkönyvtár, Állami Gazdaságban elhelyezett népkönyvtár, Gépállomáson elhelyezett népkönyvtár, Városban elhelyezett népkönyvtár, Városi könyvtárhoz tartozó fiókkönyvtárban elhelyezett népkönyvtár, s végül egyéb helyen elhelyezett népkönyvtár (büntető intézet, üdülő stb.)*"

53. Számos akkori pályakezdő emlékezik vissza szívesen a Máramaros úti 5-8 (?) hetes, illetve később a Szentendrén tartott 5 hónapos iskolákra. Így pl. a Csongrád megyeiek közül Frank Béláné Papp Margit, Kirschner Márton, Stermeczki Kálmán. Papp Margit írta e tanulmányhoz készült emlékezésében: „A Máramaros úti iskolán sok szépet, jót tanultunk. Pl. irodalomelmélet, kultúrpolitika, könyvtártörténet, könyvtártudomány, decimális osztályozó rendszer, katalóguskártyák készítése, elrendezése, a kölcsönzés tudománya, stb. A sok szép elmélet birtokában, a valóság itt vidéken kezdődött..." Az említett Csongrád megyeiek mellett szinte minden megyében található később – legalábbis a közkönyvtárügyben – ismertté vált, ekkor a körzeti könyvtárból, sőt előbb a népkönyvtárból indult lelkes, könyvszerető, „népi származású", jeles könyvtáros. Csak Somogy megyéből ilyen volt pl. Kovács János a paraszt fiúból lett siófoki igazgató, vagy a négy polgárit végzett szabómester Bánki Gyula (kaposvári városi igazgató), s a mai nyugdíjas Frang József, a volt marcali igazgató. S mennyi a csak helyben ismert, s talán el is felejtett?!

54. „*A népkönyvtárak szervezeteibe olvadnak be a vándorkönyvtárak, melyeknek könyvállományait három havonként a körzeti könyvtár új könyvekkel cseréli ki és így mindig friss könyvanyaggal indulhat útjára.*" – írta a Győrmegyei Hírlap, 1949. június 28-i sz. 4. p. A Népművelési Minisztérium 10343/1949. VI. 2. sz. szerint is „*A falusi könyvtárak egységesítése feltétlenül hozzájárulhatna a könyvtárak jó munkájához. Ezért a megyében lévő NSZOB* (T. Gy.: Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság) *könyvtárak, valamint a VKM vándorkönyvtárak és a Népkönyvtári alapkönyvtárak lehetőleg egyesítendők. Vagyis ahol népkönyvtári alapkönyvtár van, ott a NSZOB könyvtár, illetve vándorkönyvtár a népkönyvtári alapkönyvtár állományába olvasztandó be.*" (Ld. a Békés Megyei Könyvtár irattára)

55. Általános kezelési szabályzat. Közread. az OKK. Bp.: 1949. 40 p. (Útmutató a körzeti könyvtárak számára 1.), Az osztályozás rendszere. Közread. az OKK. Bp.: 1949. 52 p. (Útmutató a körzeti könyvtárak számára 2.) Rácz Aranka szerint „*mindkét füzetet dr. Sebestyén Géza állította össze kitűnő pedagógiai érzékkel, tömören, egyszerűen, nem szakképzett könyvtárosoknak is felfoghatóvá téve a rendszert...*" (Rácz Aranka 21. sz. jegyzetben i.m.) Még a sorozat tagjaként külön füzetben tárgyalták a könyvtári nyilvántartó lapok szövegezését (3. füzet) és a betűrendi jeleket (4. sz. füzet). Így a négy füzetből az akkori viszonyoknak megfelelő, valóságos kis „könyvtártan" állt össze.

56. Találtunk Békéscsabán és Szombathelyen iratokat arra, hogy korábban, sőt később is egyedileg reagáltak ezekre a jelentésekre. Általában is eléggé élénk levelezés zajlott a központi irányítás és intézményei, valamint a körzeti könyvtárak és a népkönyvtárak, valamint a helyi szervek között (ezt Békéscsaba – bizonyára erősen hiányos, ámde a többiekhez képest mégis – rendkívül gazdag irattári anyaga igazolja!) – ezért különösen sajnálatos, hogy a legtöbb helyen az iratanyag eltűnt, s éppen ezért igen fontos, hogy ami menthető, mentsék meg az intézmények!

57. Békéscsabán, a hivatkozott 7 gépelt lapnyi terjedelmű levélen kívül, megtaláltuk a 6 lapnyi május 30-án kelt és az áprilisi, valamint a június 29-én kelt és 4 sűrűn gépelt lapon a májusi jelentésekre adott kollektív „válasz"-okat. Ezek valóságos kincsesbányának minősíthetők a körzeti könyvtárak munkájának, a központi irányításnak – egyáltalán az egész témának, tényeknek és módszereknek, gondolkodásnak a vizsgálatában, sőt az eltérő források értékelésénél. Megemlítjük, hogy az áprilisi levél pl. „újonnan szervezettnek" minősíti és igazolja Szekszárdot és Zalaegerszeget, „szervezés alatt lévőnek" Szolnokot, Makót, Székesfehérvárt, s indirekt módon cáfolja Nyíregyháza márciusi alapítási dátumát, s a júniusit valószínűsíti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

58. A minisztériumi körlevél az irattári pecsét tanúsága szerint V. 8-án érkezett a Békéscsabai Körzeti Könyvtárba, s ott 418. számon iktatták.

59. A Népkönyvtári Központ 17 pontból álló szempontrendszerét Sallai István aláírásával 1950. január 20-i kelettel küldték ki. S a jelentés két példányából egyet a Népművelési Minisztériumnak, egyet a NKK-nak kellett beküldeni havonta. A békéscsabai irattár 1039/1950. sz. és december 28-án kelt tervezetében, a szolnoki körzeti könyvtárosokkal közösen azt javasolták, hogy az eddigiektől eltérően két havonként kelljen jelentést küldeni, s szempontokat is újakat dolgoztak ki a Lipták Pál, Varga Béla, ill. Illyés Mózes és Illek József által aláírt dokumentum szerint.

60. A május 30-án érkezett levelet 470. számon iktatták, kiderül még belőle, hogy az egyes körzeti könyvtárakhoz tartozó népkönyvtárak száma a következő: Miskolc 73, Tata 54, Veszprém 50, Pécs 61, Kaposvár 49, Békéscsaba 62, Szentes 45, Szikszó 57, Salgótarján 72, Zalaegerszeg 30, Szekszárd 25, Győr 42 – és a körzeti könyvtárral nem rendelkező területen tervhitelből 200 könyvtárat létesítettek. S így 811 (T. GY.: helyesen 820!) népkönyvtár volt, a tervben május 1-ig szereplő 860-nal szemben.

61. A 1813-Ált-3-14/1951. minisztériumi számú, tárgyként A könyvtári és olvasómozgalmi munka helyzete megjelölést tartalmazó, levelet Kardos Ferenc mb. osztályvezető írta alá.

62. Elekes Eduárdné: A Szekszárdi Körzeti és Megyei Könyvtár története. In:Tolnai Könyvtáros, 1986. 2. sz. 9. p.

63. Erről tanúskodik az 1949—52. közötti időszak kronológiája (Hírmondó, 3. évf. 1992. 9. sz.), amely irattári adatokon alapul. Hozzátesszük, hogy még a körzeti könyvtár vezetője is a hét két napján a „salgótarjáni olvasóközönség" rendelkezésére állt. 1949. október 9-én kelt 11799/1949. sz. levelében pedig a város polgármestere arról értesítette a körzeti könyvtárost, hogy a Belügyminisztériumban tartott ülésén *„a miniszterközi bizottság feleslegesnek ítélte és költségszaporítónak és nem racionálisnak azt, hogy a már meglévő és működő körzeti könyvtáron kívül még városi könyvtár is létesíttessék. A miniszterközi bizottság elhatározta, hogy megkeresi a Népművelési Miniszter urat és kéri, hogy a körzeti könyvtár lássa el korlátozás nélkül (tehát kivihető és otthon olvasható könyvekkel is) a város lakosságát is..."*

64. SZAKÁCS Sándor: Az állami közművelődési könyvtárak tíz éve Komárom megyében. 1949-1959. Kiad. a József Attila Megyei Könyvtár. Tatbánya, 1959. 11. p.

65. SZEKÉR Ferencé: Zalaegerszeg város lakosságának könyvtári ellátottsága és olvasási kultúrájának alakulása a felszabadulás után. ELTE szakdolgozat. Zalaegerszeg, 1968. 55–57. p.

66. Április 4-től minden igényt kielégít a zalaegerszegi körzeti könyvtár. In: Zala, 6. évf. 1950. március 30. 4. p.

67. Elekesné im. 6-8. p.

68. Karszt Sándorné és Stermeczki Kálmán visszaemlékezése.

69. Ld. Csobai László gépiratos Békés megyei kronológiáját. Talán ez az „összeköltözés" is előmozdította azt, hogy olyan korán és Békéscsabán jöhetett létre a megyei könyvtár.

70. A szolnoki körzeti könyvtár vezetője meg is írta – igaz, csak visszaemlékezésében –, hogy *„A nem túl nagy létszámú érdeklődő közönség kissé csalódottan vette tudomásul, hogy a Körzeti Könyvtár feladata nem a kölcsönzés, hanem a szervezés és az ellátás. Szavaikból kivehető volt, hogy a városi könyvtár fejlesztését várták volna inkább."* (ILLYÉS Mózes: Körzeti Könyvtár – Szolnok. In: Együtt 1987. 3. sz. 83. p.

71. Az adatfelvétel eredményeit 1952. november 29-i kelettel a KSH Kultúrstatisztikai jelentések sorozat 13. tagjaként mindössze 32 példányban adták ki Nyilvános tömegkönyvtárak 1952. VIII. 31. címmel 173 stencilezett lapnyi terjedelemben. A benne foglalt adatok könnyebben hozzáférhetők a már hivatkozott SZABÓ Endre: Három országos adatfelvétel tanulságai. 2. r. Az 1952. évi felmérés. In: A Könyvtáros, 1958. 10. sz. 742-745. p. Valamint bőségesen közöl adatokat SZABÓ-ANDRÁS Endre: Könyvtári adatok. (1884—1962.) Kiad az OKDT. Bp. NPI, 1966. Talán nem érdektelen rögzíteni, hogy a KSH az adatfelvételt a körzeti könyvtárakra támaszkodva bonyolította le. Erre bizonyíték egyebek között a Szabó Endre által írt és Szabady Egon által aláírt és 1952. szeptember 11-én kelt 865-5191/1952. KSH sz. levél a békéscsabai irattárban.

72. SZABÓ-ANDRÁS im. 137—138. p.

73. Vö. TÓTH Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő, 1999. 2. sz. 223-235. p. FOGARASSY Miklós: A közkönyvtári koncepció második „áttörése": a public library eszméjének térhódítása és a Vas Megyei Könyvtár megépítése. In: Uo. 236-239. p. FUTALA Tibor: „Public library"-csata 1968-ban, avagy előszó Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya c. OKDT előterjesztésének kor- és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához.In: Uo. 240-243. p.

74. Sebestyén Géza írta: *„...a fejlődés nem várt irányban bontakozott ki. Először is nem jött létre a „törzsanyag", az egész falusi könyvtári munka a letétre támaszkodott. S nem lévén helyi anyag, a kihelyezett állomány megrekedt – sokszor örökre – ugyanazon a helyen. Szó sem volt nemhogy havi, hanem még éves cserékről sem. De a körzeti könyvtár maga sem lett volna képes az anyag mozgatására, erejét teljesen*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lekötötte az új könyvtárak szervezése. Könyves autókat sem sikerült még beállítani." (A letéti rendszer új szakasza. In: A könyvtáros, 1960. 4. sz. 243-245. p.)

75. Ld. Csűry 8. sz. jegyzetben i.m.

76. Ld. ezzel kapcsolatos írásunkat a 8. sz. jegyzetben

77. *„A városi és falusi könyvtárak eddigi munkájának legnagyobb nehézsége éppen az volt, hogy a helyi Tanács a könyvtárakat nem érezte saját intézményének."* – olvasható az átszervezésre mozgósító cikkben. (A Minisztertanács határozata nyomán javítsuk meg a könyvtárak munkáját! In: Könyvbarát, 1952. 5. sz. 2-4. p.

78. Ld. Megyei könyvtárigazgatók konferenciája... i.m. szintén 8. sz. jegyzetben.

79. Zavart okozhatott a körzeti könyvtárak számának szaporodása egy megyén belül, mert a Népművelési Minisztérium, Barabási Rezső oszt. vez. aláírású, 1813/Ált./5-8/ 1951. VI. sz. levelében az alábbiakat (is) közölte: *„Több körzeti könyvtárból értesítést kaptam, hogy az újonnan létesült körzeti könyvtárak a hozzájuk tartozó területről a népkönyvtárak anyagát visszaküldik annak a körzeti könyvtárnak, amely eredetileg szervezte a népkönyvtárat és ezzel egy időben az új körzeti könyvtár saját könyvanyagából új könyveket helyez el a népkönyvtárba. Lényegében tehát könyvcserét hajt végre, de nem szervez új népkönyvtárat. ...Az új körzeti könyvtárak tehát elsősorban új népkönyvtárakat létesítsenek, és ne azzal törődjenek, hogy könyvcserét hajtanak végre..."* (A BDMK irattára)

80. Frank Béláné Papp Margit visszaemlékezése szerint

81. A Népművelési Minisztérium 1952. január 24-én kelt, 865-B-9/1952. VI. számú levelében Kardos Ferenc oszt. vez. h. a következőt írta: „Március 9-re, Rákosi elvtárs születésének 60. évfordulójára Békéscsabán szeretnénk megnyitni az első megyei könyvtárat. Kérem, hogy a körzeti könyvtárosi értekezleten elhangzottak értelmében gondoskodjék arról, hogy a könyvtár megnyitására a szükséges előkészületek már most megtörténjenek. Erre az időre biztosítani kell a városi könyvtár és a körzeti könyvtár egyesítését és egységes irányítását..." (Ld. a Békés Megyei Könyvtár irattárát.)

82. NEMES Dezső: A népművelési munka soron levő feladatai. Részletek az 1952. március 17-i és 18-i Országos Népművelési Értekezleten tartott előadói beszédből. In: Könyvbarát, 1952. 4. sz. 1-4. p.

83. 2042-13/1952. (V. 14.) minisztertanácsi határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. Közölte a Népművelési Közlöny, 1952. 9., ill. a Könyvbarát, 1952. 6. sz.

84. Ld. ehhez A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája. 1945-1969. Összeáll. Bereczky László. In: Könyvtári Figyelő, 1970. 1. sz. 5-36. p. + Hozzászólások a felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiájához. In: Könyvtári Figyelő, 1971. 1. sz. 82-85. p.

BUDAI DÍJ 2000. – A Neumann Kht. Bibliotheca Hungarica – A magyar könyvtárak egy ezredév tükrében c. multimédiája nyerte az idei Budai Díjat a CD-ROM kategóriában. Gratulálunk!

FORMÁTUMOK ELEKTRONIKUS KÖNYVEKHEZ. – Két formátum vetélkedik egymással az elektronikus könyvkiadás szabványa címért: a PDF (portable document format) és az OEB (open e-book). A tét nem elhanyagolható: a győztes cég minden egyes megjelent elektronikus könyv után jogdíjat kapna. A kiadók azért szeretnék, ha egyetlen elektronikus formátum maradna, mert akkor csak egy verziót kell elkészíteni. Az Adobe PDF formátuma lehetővé teszi a szerzői jogok védelmét, és tipográfiai megoldásai nagyon hasonlóak a nyomtatott könyvekéihez. Az Adobe Acrobat Readert sokan letöltötték, de az OEB Forum, amelynek az IBM, a HarperCollins és más cégeken kívül maga az Adobe is tagja, úgy véli, hogy a kiadók a nyitottabb OEB-t fogják választani, amelynek képe rugalmasabban alakítható a különböző monitorokhoz is. Az OEB formátum legjelentősebb alkalmazói között van a Microsoft Reader és a Gamestar, de több kereskedő mindkét formátumot használja addig, amíg el nem dől, melyik győz. (*Mikulás Gábor híre az Industry Standard, 2000. aug. 7-i számából*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bűnbeesés után

Széljegyzetek a magyar közkönyvtárügy 50 évére

Papp István

Kedves Elvtársak és Elvtársnők, Kartásnők és Kartársak, Kolleginák és Kollégák, Barátnéim és Barátaim, tisztelt Uraim és Hölgyeim! Íme, megszólításokban a magyar közkönyvtárügy legutóbbi ötven éve. A megszólítás változott, az arcok ugyanazok maradtak; sokan közülük azonban már csak a sírkeresztekről és fényképekről, vagy a gyorsan oxidálódó, facsiszolatos papírlapokon tünedező, nyomtatott szövegekből pillantanak vissza ránk.

A pálya széléről

Most, amikor megpróbálok sine ira et studio, azaz elfogulatlanul szólni a magyar könyvtárügy futballpályáján lezajlott és most is zajló ötvenéves meccsről, azt veszem észre, hogy nem tudom megkülönböztetni a csapatokat. Mindenki ugyanabban a csapatban játszott volna? Vagy mindenki egyszerre volt tagja mindkét, vagy akár több csapatnak is? Mely célokért, kivel és ki ellen küzdöttek a csapatok? Melyik kapura rúgták a gólokat? Ha a pályáról 1999. augusztus 31-én felkerültem is a tribünre, vagy inkább csak a pályát övező futópálya mentén húzódó vaskorlát külső oldalára könyökölhettem, ahonnan ugyan nehezebb áttekinteni a pályán történteket, de jobban hallani a játékosok lihegését, nem állíthatom, hogy kiegyensúlyozottabb képem kerekedett volna. Ezért elnézésüket kérem, ha a mondandómmal valakit is – akaratlanul – megbántanék.

Elvi szem pont

Az igaz ugyan, hogy alkalmazottként csak 1955. július 18-án kerültem kapcsolatba a könyvtárüggyel, amikor hétfőn beálltam a zalaszentgróti Járási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtár vezetőjének. Lehet, hogy a kinevezésemen a július 15-ei dátum szerepel, de számomra az az öt kilométeres séta marad felejthetetlen, amelyet a zalaegerszegi Megyei Könyvtár igazgatójával, *Fülöp Istvánnal* tettünk meg a türjei állomástól a vasúti sínek mellett vezető gyalogúton Zalaszentgrótig, július 18-a meleg nyári napján. No, de 1949 elején rúgtak ki a zalaegerszegi gimnáziumból, s egyben zártak ki az ország valamennyi középiskolájából, akkor, amikor megnyílott a Körzeti Könyvtár a Kossuth Lajos és a Petőfi Sándor utca sarkán, egy ügyvéd tekintélyes házában. Az ügyvéd, gondolom, keresett magának, vagy kerestek neki más szállást, de kétséges, hogy ő maga könyvtárnak szánta volna polgári otthonát. Adásvételi szerződésről, pénztárhoz való járulásról nem hallottam. Alighanem az ország más részein is hasonlóképpen teremtődött meg közkönyvtáraink jó részének épületalapja.

Én ezzel, persze, nem sokat törődtem. Egy magántanulónak bizony igyekeznie kell, ha mégis ambicionálja a középiskola elvégzését, ezért aztán a Körzeti Könyvtár gyakori látogatója lettem. Elsősorban a népi írók műveivel ismerkedtem meg a Körzeti Könyvtár vezetője, valamilyen Erzsi vagy Ilonka (csinos, szőke lány volt, később a pápai könyvtárba került) és *Németh Laci* (ő lett a Megyei Könyvtár igazgatója 1956 után) jóvoltából. Ezért tartom úgy, hogy személyesen is végigéltem ezt a bizonyos ötven közkönyvtári évet.

Azt már korábban is sejtettem, hogy a könyveknek itt valamiféle szerepük lesz, mert már 1949 előtt is felbukkantak nagy könyvkupacok annak a háznak a lépcsőházában, amelyet egy ideig közösen használt apám cukrászdája a földszinten, s a Magyar Kommunista Párt az első emeleten. A társbérlet utóbb megszűnt a Magyar Dolgozók Pártja javára, s a cukrászdával együtt a könyvkupacok is eltűntek. Hősiességem és könyvszeretetem nem terjedt addig, hogy akár egy kötetet is elemeltem volna belőlük. Mindenesetre később Zalaszentgróton a kastélyban, – ahol gyógypedagógiai intézet működött –, nem volt nyoma sem a Batthyány-könyvtárnak. Lehet, hogy ennek a köteteit kereste a Megyei Könyvtár igazgatója az ötvenes évek első felében, amikor a Könyvelosztó által felajánlott valamennyi könyv katalóguscéduláját lepecsételtette titkárnőjével: igénylem, igénylem, s ezt is igénylem.

Nem mind arany, ami statisztika

Persze, érkeztek könyvek a Népkönyvtári Központtól is. Nem ósdi salabakterek, hanem az aktuális olvasói igényeknek megfelelő kiadványok. A *minden kocátólon* kezdve a *Rézsűs területek művelésén* át az *Új barázdát szánt az ekéig*. Csak úgy kapkodták az olvasók őket. De még a politikai brosúrákat is. Akkor raktuk le a magyar könyvtári statisztika alapjait. (A statisztikáról még annyit, hogy *Egyed Géza* népkönyvtáros, az alig 250 lelket számláló Bókaházáról negyedévenként 3000-4000 kötetes forgalmat jelentett. Bolond lettem volna ellenőrizni, inkább kifizettem a 180 forintos tiszteletdíját, hiszen a Járási Könyvtár teljesítménye is ettől függött.)

Egy tál lencse

Ezeket a könyveket aztán elláttuk tulajdonbélyegzővel, leltári számmal, bevezettük az egyedi és a csoportos leltárkönyvbe. Csak úgy égett a kezünk alatt a munka. Ám, hál' istennek nem fogyott el, mert utána valamennyit átleltároztuk, amikor a Körzeti Könyvtár tulajdonából átkerültek a Járási Könyvtárba, majd a községi könyvtárak tulajdonába. Megettük az egy tál lencsét (ugyan kolbász nélkül, mert a tanácsosítás messze nem hozott annyit a könyvtárak konyhájára, mint azt *Szekeres Pali* bácsi, a derék, öreg kommunista a minisztériumban gondolta), de az atyai örökség nem reánk szállt. Aztán szisziffuszi erőfeszítéssel (ugyebár tetszik ismerni a kő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

görgető görögöt? Cox György: Görög regék. Ford. Komáromy Lajos. 5. kiad. Bp. 1942, Franklin ny. 439, 5 p.; nekünk még a tisztelendő bácsi olvasta fel belőle Perszeusz történetét egy lyukasórán) építettek fel akadályt nem ismerő kollégák némely helyen az országban kiskörzeteket, szervezték meg a központosított ellátást egy-egy járásban vagy kisebb területen, később némely felvilágosult város körül, de kevésnek a falai bírták az idők viszontagságait. (Pedig nem kevés könyvtárosvért kevertek a malterbe.) Ezért jóval később, a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári kollégiuma kötelezve érezte magát, hogy legalább morzsákat juttasson az örökségből a már működő és a megalakítandó ellátási rendszereknek.

La Fontaine és mások a módszertanról

Igen, a kistelepülések központosított ellátási rendszerében megvalósuló könyvtári szolgálatnak mécsesét a módszertanos kollégák ápolták, hogy manapság már egyre több helyen meleget is adjon. Hogy mi és ki is az a módszertanos? Innen nézve all round szakember, onnan nézve semmihez nem értő, linkóci dumafranci. Eminnen nézve, önfeláldozó hittérítő, amonnan soha fülön nem csíphető lógós. Fentről a kultúrpolitika ancillája, lentről a tehetetlenek kijáró embere. Srégvizavi a társadalmi berendezkedés kritikusa, másként gondolkodó, de még nem marginális, fehér asztalnál a potentátokkal szót értő mi-kutyánk-kölyke. A nézőpontokat fölösleges tovább sorolnom, mindannyian ismerjük őket. Magam is módszertanos voltam évekig, sőt életem derekán egy módszertannal foglalkozó intézetet is vezettem. (Ezért ismerem a KMK rövidítés mindkét feloldását.) Egyébként a módszertanos terminus csak a Lajtától keletre eső országokban ismeretes és használatos.

Ámbár, és még egyszer ámbár. A kezembe került egy angol versike, amely arra enged következtetni, hogy Albion csodált könyvtárügyében is léteznie kellett ennek a munkakörnek, bár a brit könyvtártörténet-írók sikeresen tüntették el még a nyomát is. A freudi Verdrängung – elfojtás – tipikus esete. Hadd idézzem e költeményt először angolul, majd megközelítő fordításban:

No teacher I of boys or smaller fry, / No teacher I of teachers, no, not I. / Mine was the distant aim, the longer reach, / To teach men how to teach men how to teach./

Se kislányokat, se kisfiúkat, én / tanítókat se vágyom már tanítani. / A küldetésem célja megtanítani / tanítókat tanítókat tanítani.

Ha ezzel nem jellemeztük volna kielégítően a munkakört, forduljunk az ellenkező irányba. A franciás műveltségű *Stefan Gruia*, az azóta megszűnt bukaresti könyvtári folyóirat főszerkesztője, a nemzetközi munkásmozgalomba a két világháború közt bekapcsolódó nagyváradi *Gruja Pista* (aki szebben beszélt magyarul, mint sokat közülünk) alighanem egy La Fontaine mesére utalt, amikor a két legyet idézte, akik így szóltak egymáshoz a lejtőre felérkezve: „Mennyit dolgoztunk, míg felhúztuk ezt a megrakott szekeret a dombra. De belefáradtunk a lovak fülének csipkedésébe!"

De valószínűleg *Sallai Pista* bácsi hasonlata jár legközelebb az igazsághoz, amikor a módszertanost ahhoz az úszómesterhez hasonlította, aki a trambulin szélén egy botra kötött kötél végén kapálódzó szerencsétlennek magyarázza, hogyan kell úszni, s amikor véletlenül beleesik a vízbe, megfullad.

Szerződés az ördöggel

Tehát, én is módszertanos voltam. Egyébként ők érezték legközvetlenebbül bőrükön annak az ördögi szerződésnek előnyeit-hátrányait, amit a könyvtáros szakma a politikai hatalom birtokosaival kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tött. Az aufklérista, népboldogító-népmegváltó, a társadalmat modernizálni, a világ élvonalától elválasztó szakadékot betömni vágyó könyvtáros társaság meggyőződésből, hitből, cselből, megalkuvásból paktumot kötött a hatalommal: ha tényleg kapunk tőletek pénzt arra, hogy megcsinálhassuk a modern magyar könyvtárügyet, akkor szolgálni fogunk benneteket. Kerek zárójelben pedig azt gondolták, hogy a polcok között aztán már az olvasón múlik, hogy melyik könyvet veszi kézbe tudata formálására. Ez a magva a szabadpolcért folytatott harcnak. A másik fél zárójele: alapvetően a könyvkiadás határozza meg, hogy az olvasó mit vehet le a polcról. T és T és még egyszer T. Könyvtárosi szögletes zárójel: ha az olvasó csupa második kategóriás T-t vesz le, az már majdnem olyan, mintha a harmadik T-t olvasná.

A paktum alapján a könyvtáros egy viszonylag tisztességes, európai mércével mérhető közkönyvtári rendszert hozott létre. Más kérdés, hogy a benne lévő tartalom mennyire felelt meg a tényleges szükségleteknek. Ez valóban a könyvkiadás függvénye volt. Az Új Könyvek szerkesztőségétől mindkét fél, a könyvtárak és a felsőbbség is mást és mást várt el. A szerkesztőség virágnyelvét nagyon is jól értették a könyvtárosok. Néha ugyan a főszerkesztő fejére csaptak felülről, de ez hozzátartozott az itt-a-piros-hol-a-piroshoz. A könyvek aztán lassan kicserélődtek a könyvtárakban, ám a szervezet és az anyagi alapok megmaradtak. A könyvtárosok is. A nagy könyvkivonási kampányokat felfoghatjuk a könyvtárosok lelkiismeretvizsgálatának, bűnbánatának nem is annyira amiatt, hogy fölöslegesen költöttek el annyi pénzt, hanem inkább amiatt, hogy mit vásároltak érte. Végső soron, feloldozást nyertek, mert csak szaporodtak a könyvtárak, gazdagodott az állomány, s a könyvtárak társadalmi presztízse is nőtt. Csak ne kellene az olvasók számát összehasonlítani azokéval az országokéval, amelyekről egyébként a példát vesszük.

A paktummal a hatalom is jól járt. Olcsón sikerült egy viszonylag hatásos kozmetikumot beszereznie arca kikészítéséhez. A hozott anyagból – vagy inkább lopott holmiból? – olcsón lehetett könyveket kiadni, olcsón lehetett munkaerőt venni, s alig került valamibe egy-egy lakást, bolthelyiséget, kocsmát könyvtárrá átalakítani. Ezzel még hencegni is lehetett, bel- és külföldön egyaránt. (Magam is egy beszálló vendéglő, a szentgróti Korona két szobácskájában kezdtem a könyvtároskodást.) De még azzal is, hogy ezredik, kétezredik, háromezredik népkönyvtár, viharos gyorsaság, nincs település könyvtár nélkül, fellendült az olvasási kedv. Amikor az lelohadt kissé, akkor Olvasó Népért mozgalmat hirdettünk, ami ismét alig került valamibe.

A közkönyvtárügy nem vitt el sok pénzt, kacagott markába az ördög, a könyvtárosok pedig még azt is megígérték neki, hogy „egyenirányúsítják" az olvasók agysejtjeit. Az ördög meg, amilyen buta volt, el is hitte. Vagy nem hitte, csak úgy tett, mintha elhinné? A papír gyulladási hőfokából mindenki más-más következtetéseket vonhatott le.

Kit szeret legjobban az ördög?

Isten tudja, kik voltak kedvesebbek az ördögnek, amikor a tudatformálást tűzte ki célul. A könyvtárosok-e, a népművelők-e? Mi határozottan úgy éreztük, hogy a népművelők, s ez az érzésünk máig is megmaradt. Úgy látszik, hogy a hatalom ördöge egyre jobban bízik a közvetlen és csoportos tudatformálási módszerekben, mint a szerző és az olvasó párbeszédében. Az ember kénytelen erre a következtetésre jutni, ha az egyikre és a másikra fordított pénzösszegeket, társadalmi megbecsülést hasonlítja össze. Persze, nem szabad azt hinnünk, hogy csak mi, szegény magyar könyvtárosok kényszerültünk a kapcsolatszervezés, a PR, a propagandamunka terén versenyfutásra előnyösebb startpozícióban lévő versenytársainkkal. Ez történik szerte

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a világban, tőlünk nyugatra is. S ott is érezhető az a nyomás, amely az intézményi integráció, a komplex felé szorítja a könyvtárakat. Őszintén szólva, annak idején magam is nagyon rühelltem ezt a tendenciát, mostanában azonban, mintha másként vélekednék róla. Azon kapom magam, hogy esélyes kollégáimat magam próbálom rábeszélni egy-egy ilyen közös vállalkozás vezetésének az elvállalására. Nem betonozhatjuk be magunkat a vesztes pozíciójába. S talán kevesebb a vesztenivalónk is. A cédulakatalógusainkat már nem sokáig kell védelmeznünk, a kölcsönzési adminisztráció sem igényel felsőfokú végzettséget, s előtérbe kerül a könyvtárosi hivatás tényleges értelme: a források ismerete és az olvasók ismerete, s e két tényező egymásra találását előmozdító ismeretek és eljárások.

A múltban azonban mégis csak rosszulesett, hogy az iskolarendszerbe törekvő könyvtárosképző szaktanfolyamok vállán vonult be a népművelés is a tanítóképző főiskolákra, s a klubkönyvtárakat egyértelműen a művelődési otthonok intézményrendszerébe sorolták be, még ha gyakorlatilag csak a könyvtári szolgálat működött is bennük. S ez még a jobbik eset volt, mert számos olyan példáról tudunk, ahol egyszerűen lehervadt a könyvtár a klubról. Arról aztán nem is beszélek, milyen volt a viszony a klubkönyvtárvezető és könyvtárosa között a munka és az anyagi megbecsülés terén.

Az ember azon vette észre magát, hogy kitalált valamit a könyvtárak előnyére, s másnap már amazok éltek vele. *Futala Tibor* barátunk ezt az „Öcsikének kejj!"-szindrómának nevezte. Ugyanis gyerekkorában, ha kezébe vett egy játékszert, vagy készített magának valamit, öccse meglátván, hangosan felkiáltott: – Öcsikének kejj! A szülők persze, az ordítást és verekedést megelőzendő, a nagyobbik testvértől várták el a belátást: – Add oda neki! A nagyobbiktól, aki maga is kicsi volt. Így történt ez, amikor valamelyik országos könyvtári konferencia előtt Futalával közösen kitaláltuk, hogy a könyvtár voltaképpen a társadalom alapintézménye, másnap a művelődési otthon is azzá lett. Amikor elkészültek a szakmai irányelvek, azon vettük észre magunkat, hogy a népművelőknek még szakmaibb, még „irányelvebbjeik" lettek. Ha van könyvtári törvény, legyen népművelési törvény is. (Ami szerintem lényegi ellentmondást hordoz.) De minek folytatni? Lehetséges, ha a könyvtáros a politikus fejével gondolkodnék, talán maga is a népművelésnek adna elsőbbséget. A tizenéveseket még csak be lehet csábítani a Petőfi Csarnokba, de a könyvtárba már nehezebben.

Elveszett tulipános ládák

Ennek ellenére – oly sok rút viszály közben és után –, a felülről, voluntarista módon létrehívott könyvtári szervezet kezdte kiásni alapjait, felhúzni falait. E nélkül ugyanarra a sorsra jutott volna, mint az elmúlt két század oly sok könyvtári kezdeménye. Ezért nem követte a süllyesztőbe a Népkönyvtári Központ vándorládája (amelyen oly sokszor borozgattunk a szentgróti Járási Könyvtár letéti raktárában) a Magyar Királyi Földművelődésügyi Minisztérium ugyan sokkal szebb, de utánpótlás nélkül maradt tulipános könyvtárládáját. (Én még láttam egyet a budaörsi Községi Könyvtárban, de már bor nélkül). Bár lehetséges, hogy az a sok könyvtári kezdemény, amely a magyar könyvtárügy első 150 évét jelenti, mind szükséges volt ahhoz, hogy valamelyest alkalmas legyen a talaj a mag befogadására. Be sokszor feledkeztünk el arról, s talán éppen ma is, hogy a magyar közkönyvtárügy nem 1949-ben kezdődött! Hanem jóval korábban. Itt-ott látjuk még a múlt maradványait, néha meglepődünk a fennmaradt állománytöredékek láttán, s hitetlenkedve olvassuk szorgos helytörténészek tanulmányait kaszinókról, egyletekről, olvasókörökről. Mindezek többsége elpusztult. Elpusztították. Elpusztítottuk? Ezért alakulhatott ki az a közkeletű nézet, hogy a magyar közkönyvtárügy indulási évé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek 1949-et tekintjük. (Én mindenesetre Tolsztoj gróf Háború és békéjét a zalaegerszegi ipartestület könyvtárából kölcsönöztem ki 1948-ban. A könyvtáros a helyi kádármester volt.) Az indulás az idők kútjába vész, szinte lehetetlen egy dátumhoz kötni. Mélyre ásson az, aki ezt keresi. 1949 egy nagyon is ambivalens dátum a magyar könyvtártörténetben.

Honnan hová?

A pusztítás mellett tehát megindult az építkezés is. Történelmi stopperrel mérve meglehetős gyorsasággal. Nézzük akár az állományokat, az épületeket, a személyzetet, a szakmai ismereteket, a berendezést, a felszerelést. Hadd érzékeltessem ezt a fejlődési ívet néhány személyes tapasztalattal. A szakdolgozatom készítésekor sajátítottam el a gépírás alapjait. Szentgróton a kultúrtól kölcsönkért írógépen másoltam a katalóguscédulákat. A könyvtárosképző szaktanfolyamon kötelező tantárgy lett a gépírás. A stencilt és az ormigot elektromos írógépek, majd más cédulasokszorosító eljárások szorították ki. Utolsó aktív éveimben már szövegszerkesztővel nyomtam a szöveget, s azon voltam, szüntessük meg a cédulagyártást.

Zalaszentgróton egy lemezvillás, de lehet, hogy teleszkópos 125-ös Csepel állt rendelkezésemre. Igaz, hogy egyszer sem sikerült beindítanom, ezért járműként a kezem alatt úgy funkcionált, hogy egyszer végigtoltam a zalaegerszegi főutcán, be a Megyei Könyvtárba. Aztán elővettem jó öreg kerékpáromat, s azzal jártam be a Zala völgyét északra és délre. A szél azonban, sajnos, mindig szemből fújt. Aztán megjelentek a művelődési autók (hej, zöld színű Moszkvicsok, be szépek, fényesek voltatok!), furgonok és személygépkocsik. Öröm volt lenni módszertanosnak, hát még könyvtárigazgatónak. Bár a tanácsi apparátus alkalmanként még őalóluk is einstandolta az autót. Bibliobusz! Először régi, átalakított járgányok, majd egy-két új. Aztán eltűntek a könyvtári térképről, de még nem lefutott a játszma. Most már azt látom, hogy hellyel-közzel a könyvtáros saját kocsiját használja a szolgálathoz. (Persze valószínű, hogy nem a saját fizetéséből, hanem a család jövedelméből vásárolta, de mindenesetre a használatért a fenntartó fizet. Remélhetőleg.)

Számítógép. Olvastunk róla. Aztán már láttunk is egyet-kettőt. Peremlyukkártya, fénylyukkártya, gépi lyukkártya. Komondorok. PC-szerűségek. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1986–1990-re szóló ötéves tervébe nagy merészen beírtam, hogy a központ számára két, a hálózat számára egy, azaz egy PC-t szerezzünk be. Összesen hármat. Öt év alatt. Aztán, amikor a Központi Könyvtár új épületének számítástechnikai programját állítottuk össze 1996-ban, azt mondtuk, hogy csak itt 1500 terminálra lesz szükség. Attól tartok, ismét alábecsültük a szükségletet és lehetőségeinket.

Képzés. A legendák ködébe vesző hónapos, öthónapos iskolák. Sas-hegy, Szentendre. Könyvtártudományi tanszék az ELTE-n. Tanszék a budapesti Tanárképző Főiskolán. Hiányzó középfokú képzés. Könyvtáros-gimnázium. Könyvtárosképző szaktanfolyamok. Főiskolai képzés. Asszisztensek. Ma ott tartunk, hogy aggasztóan sok helyen folyik a könyvtárosok oktatása, s a szétforgácsoltság miatt egyre kisebb a valódi kutató-képző műhelyek kialakulásának az esélye. Azt mondják az okosok, hogy esetünkben legalább 20-30 fős tanszemélyzet jelenti a kritikus tömeget.

Az emberi tényező

A szakmává válás folyamata valóban az egyetemi és főiskolai tanszékek megjelenésével kezdődött el. Magam *Léczes Karcsi*nak és *Bauer Jóská*nak köszönhetem, hogy megkezdhettem 1951-ben egyetemi tanulmányaimat, mert nem nagyon firtatták a felvételin, hol is működött az a győrszentmártoni

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gimnázium, ahová jártam. Az egyetemi viszontagságok után, amelyeket egy szigorú dékáni megrovással sikerült megúsznom, kerültem Zalaszentgrótra, amely – mint ismeretes –, egyike a világ köldökeinek. Ugyanis 1955. július 18-án nemcsak munkahelyemet foglaltam el, hanem megláttam azt a leányzót is, aki később a feleségem lett.

Ott maradtam, s élvezni kezdtem azt az akolmeleget, amely akkoriban jellemezte a hazai közkönyvtári világot. *Urbán Laci* Sárvárról látogatta meg a két ifjú kollégát. A pályát együtt kezdtük *Németh Marikával, Csögleinével*, aki később utódom lett, s kétszer is egyre jobb elhelyezési körülmények közé költöztette a könyvtárat. Laci baráti jobbját nyújtotta, amit azóta is jelképesnek érzek: befogadott egy szakmai közösség. Ezt az otthonosságot, barátságot éreztem végig a pályámon (eltekintve talán pályafutásomnak a 80-as évek első felében tett kacskaringójától). Össze lehetett kacsintani, a szavak mögött megértettük a gondolatot is, s ellenforradalom helyett lehetett mondani osét is, meg asét is.

Vérátömlesztések

A pályatársak közötti összhang és összefogás nagy erőt adott, amelyet tovább növelt két vérátömlesztés 1949-ben és 1956 után. Ami amonnan nézve, természetesen vérvesztés volt. Olyan személyiségek kerültek a könyvtárak viszonylag biztonságos állványai közé, akik általános és szakmai műveltségükkel, morális tartásukkal, emberségükkel mércét állítottak, példát mutattak, tanítottak, s nem utolsósorban dolgoztak. Nélkülük aligha jött volna létre az, amit ma könyvtárügynek nevezünk, vagy ha mégis, erősen másképpen festene. Nem tudok szabadulni azonban attól a gondolattól, hogy nagyjából ugyanaz történt mutatis mutandis, mint amikor másoktól elvett lakásokban, boltokban rendeztünk be könyvtárakat: eredeti. pályájukról letérített, másutt nagyobb teljesítményt, több társadalmi hasznot hozó tevékenységet kifejteni képes embereket űztek könyvtárakba. A mi javunkra, de kiknek a kárára? Sebestyén és Sallai vajon nem szívesebben választotta volna-e a politikusi, köztisztviselői pályát egy új Magyarországon? (Ne feledjük, egyikük sem lehetett első ember az általa vezetett intézményben. Gyanúsak voltak. Sallai esetében jómagam is bűnös vagyok, s csak szerény mértékben vigasztal a tudat, hogy tisztelettel és hálával, szabad kezet adtam neki.) *Csapody Csabára* történészként vagy könyvtárosként volt nagyobb szüksége a magyar tudománynak? *Féja Gézának* vajon nem írnia kellett volna katalogizálás helyett? *Bibó István*? *Weöres Sándor*? *Kosáry Domokos*? Könyvtárosok? Nem volt értelmetlen pazarlás? Nem voltunk-e szerencsések? Hogy egy levegőt szívhattunk velük? *Keresztury Dezsőt* az Országos Széchényi Könyvtárba küldték parkolópályára, ahol nagyon szép széklábat faragott a Színháztörténeti Gyűjteményből. *Kovács Mátéból* művelődéspolitikus helyett tanszékvezető lett, *Kondor Imréből* először könyvtárigazgató, majd beosztott könyvtáros. Hámori elvtárs felügyelete alá egy egész fészekalja 56-os került az OSZK-ba. *Tóth Bálint*, akit még 1950-ben ítéltek el egy összeesküvésben való részvételért, lehet, hogy nem a legtökéletesebben szerkesztette az OSZK sorozati katalógusát, de versei a legszebbek közé tartoznak a mai magyar költészetben. *Söveges Dávidot* 1957-ben csukták le mint gimnáziumigazgatót, s szabadulása után lett a pannonhalmi könyvtár vezetője. *Kuklai Antal* körömi plébános börtönévei után végezte el a könyvtáros-tanfolyamot a KMK-ban, s a KMK máig örülhet, hogy *Tánczos Gábort* és a beszélni merőket (mert hagyták?) külső munkatársaivá fogadni (ha belsőknek nem is merte), s büszke lehet azokra a belső munkatársakra, akik mertek aláírni bizonyos íveket. Érdemes lenne összegyűjteni ezt a névsort, amíg lehet. Amíg emlékezünk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Papp István

Emlékezzünk!

Van egy még fájóbb névsor. Azoké, akikről még inkább megfeledkezett a szakma, mint az előbbiekről, pedig akik ugyancsak megtették a magukét. *Fülöp* István, a zalaegerszegi Megyei Könyvtár igazgatója börtönben töltött néhány évet 1956 után, de emlékeznek-e rá a Zala megyei kollégák? Mivel tiszteltek emléke előtt? Elneveztek-e róla akár egy falusi könyvtárat? Tettek-e virágot sírjára? Emléktábla a könyvtárban?

A legfájóbb azonban *Füzéki Pista* halványuló, talán már kitörlődött emléke. Füzékié, aki alighanem a magyar könyvtárügy egyetlen 56-os hősi halottja. 1956-ban végezte el a könyvtárszakot, s a KSH könyvtárában dolgozott már, s októberben beállt az egyetemi nemzetőr csapatba. November 4-e a jogi karon érte. Innen vitték el őt az oroszok, másokkal, például *Horváth Tiborral* egyetemben. Visszaemlékezések szerint Füzéki, aki jól tudott oroszul, vissza mert szólni az őket szidalmazó, fasisztáknak nevező szovjet tisztnek. Erre őt elkülönítették, a többieket a Fő utcába vitték a Belügyminisztérium épületéből. Azóta senki nem látta őt, nem érkezett róla hír. Minden valószínűség szerint agyonlőtték. Családja hiába érdeklődött utána hivatalos helyeken. 1957 elején a szomszédokhoz adta be valaki – föltételezhetően egy bajtársa – megrongálódott tárcáját, személyi irataival. Füzéki neve nem szerepel a 301-es parcella emlékkövén, nem kapott 56-os emlékérmet és emléklapot. Füzékinek sírja sincs, ahová egy szál virágot lehetne helyezni. De ki? A magyar könyvtárügy? Évfolyamtársai? A tanszék? A mai egyetemi hallgatók? Van Füzéki-emléküles? Van Füzéki-díj? Van Füzéki könyvtár? Egyáltalán, ki az a Füzéki?

Pedig ez az a történelmi arcképcsarnok, amely morálisan is szakmává teszi szakmánkat. Mert nem szabad összetéveszteni a hivatalos értékrendet, mely nagyon efemernek bizonyulhat, a sub specie aeternitatis is megálló értékrenddel.

Polonius drámatana

Mert onnan nézve, bizony vegyes képet mutat ez a legutóbbi ötven év, olyasvalamit, amit Polonius tragico-comico-historico-pásztori műnek nevezne. Ám, nyugodtan hozzátehetjük még a politico-szovjetico-eoico-balcanico-burlesco-erotico-anglo-scandinavico és egyéb jelzőket is. Néha, mintha a Szentivánéji álom mesterembereit látnánk a szörnyű víg tragédiát játszani, máskor meg az általam Széchenyi-szindrómának nevezett, sikeres buzgólkodást, amellyel a haladott közkönyvtárügyekhez viszonyítva is méltányolható teljesítményeket voltunk képesek felmutatni. (Ez utóbbi kapcsán mondta egy gyanakvó miniszteriális tisztviselő, hogy Sallai elvtárs a szovjet példa követésére buzdít, de az angolszász könyvtárakról vesz mintát.) Hát, hirdette volna fennen, hogy a közkönyvtáraink szakmai irányelveit a zágrábi IFLA-konferencián előterjesztett tervezetből merítette a hatvanas évek legvégén?) Hát nem tragico-comico a szakszervezeti könyvtárak története, s nem eroico-enthusiastico a lakásokból, kocsmákból immár saját épületekbe költöző, épülő-szépülő könyvtárak látványa? Hát nem burlesco-balcanico jelenet a böködő előtt álló olvasó és az üveg mögött buzgólkodó könyvtáros párbeszéde? S nem minősíthető-e erotico-anglo-scandinaviconak a szabadpolc bevezetése? Pásztori hangulat árad abból a találkozóból, amelynek során az OSZK könyvtárosa megpróbálja az ötvenes években lebeszélni a jámbor egyetemistát az Ulysses elolvasásáról: fordítsa idejét inkább a szocialista Himaláján futkározó nyulakra a síkföldi elefántok tanulmányozása helyett. Historico jelentőségű a számítógépes technológiával való megismerkedésünk, és a technológia viszonylag gyors alkalmazása. S historico az is, hogy ez mekkora késéssel történt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Van valami sanda gyanú?

S egyáltalán nem volt idillico az a gyanakvó légkör, amely szakmai kérdéseket is politico felhanggal ruházott fel, amely azután egzisztenciális következményekkel járhatott. A magyar könyvtárügy homouzion vagy homoiuzion vitája volt a gyerekkönyvtár vagy gyermekkönyvtár. (Ha megégetnek is, én *Varga Balázs* nyomán máig gyerekkönyvtárat mondok; a gyermekkönyvtár terminust a minisztérium járszalagján lévők használták.) Micsoda küzdelem folyt azért, hogy a közművelődési könyvtár elnevezés általános nyilvános könyvtárra módosíttassék. Sallai István 1968-nak talán májusában terjesztette az OKDT elé a *„Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési irányai"* c. alapvető dolgozatát, de ettől a minisztérium, a Párt nem szerette meg őt jobban . Át is dolgoztatták vele nyomban. Szerencsére, a két hónap múlva újra kinyomtatott mű nem sokat veszített sava-borsából, köszönhetően beépített emberünknek, *Futala Tibor*nak, aki a kecskét is jóllakatta, meg a káposztát is megmentette. Érdekes volt megfigyelni gyűlés után a gyulai várfürdőben lazító OKDT-t; a fejek két kört alkottak: az egyik központjában Sallai István volt, a másiknak talán nem is volt központja. A politikai gyanakvás azonban nem ért véget a 60-as évekkel. De nem ám! Még emlékszünk arra, hogy Ásotthalmon az olvasótábor életét minisztériumi megbízott leste, sőt arra is, hogy az MKE kaposvári vándorgyűlésén a módszertani vagy milyen fedőnevű egyesületi szervezet került a megkülönböztetett figyelem középpontjába. A rendszer akkor látszott csak megnyugodni, ha olyasvalakik foglalták el a döntő és vezetői posztokat, akikben ő képes volt megbízni. Most már, a tribünről, pardon, a pálya széléről, úgy látom, hogy ez a fajta gyanakvás nem kizárólag a megbukott rendszer specifikuma. Megesik ez manapság is, ha nem is olyan veszélyes formában. Talán az emberi természetből és a társadalom természetéből fakad. Úgyhogy, alighanem bele kell nyugodnunk létébe, bár azt nem mondom, hogy ne tiltakozzunk ellene. Persze, a lehetőségekhez képest.

Abszcissza és ordináta

Mindannyiunknak, de magának a könyvtárügynek is meg kellett kötnie kompromisszumait ahhoz, hogy létezhessen. A kompromisszumkötésnek ugyan vannak határai, de ezek a határok a szakma morális tartásából következnek. A valós helyzet ereje sok nemszeretem gombóc lenyelésére vette rá, néha kényszerítette is, a könyvtárosokat, mert élni kell, s ítélet nincs. Csak, ha saját magunk ítélkezünk magunk felett. A szituáció erősebb lehet nálunk, s el is kell fogadunk, amit kínál, megenged, erőszakol. Mégsem szabad soha feladnunk azt a fel nem rajzolt koordinátarendszert, amelynek abszcisszáján a morális, ordinátáján a szakmai értékek foglalnak helyet.

A szocializmus vívmánya?

Nem vitás, hogy a korszerű magyar közkönyvtárügyet a szocialista társadalmi berendezkedés hozta létre, vagy pontosabban és óvatosabban: a szocializmus időszakában jött létre a modern könyvtárügy. A kérdés (ami igen történelmietlen): vajon a szocializmus nélkül hol tartanánk most? Közelebb Svédországhoz és messzebb – mondjuk Olaszországtól –, vagy éppen fordítva: közelebb Görögországhoz és messzebb Dániától? A másik igen kemény kérdés, amit velünk együtt sok más közszolgáltatás is feltehet: összhangban van-e közkönyvtárügyünk fejlettsége társadalmi, gazdasági, kulturális fejlettségi szintünkkel? Vagy más szóval: megengedhetjük-e magunknak ezt a meglehetősen jó könyvtári rendszert? Ha a népen, a választókon, a polgárokon múlna, vajon jutott volna-e, jutna-e ennyi a könyvtárra? Vagy csak a meggyőződéses aufkléristák, népművelők, propagandisták és agitátorok egyfelől, a meggyőzött, önigazolást kereső, a népet adományokkal megnyerni és manipulálni akaró politikusok másfelől, összejátszásának az eredője az a könyvtárügy, amelyre okkal és joggal vagyunk büszkék?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megérte?

Újra és újra a szőnyeg – mert már az is van nekünk – alá söpörjük a tényt: nem vettünk tudomást az árról. Nagy lelkesedéssel, teljes jóhiszeműséggel, odaadással, kötelességtudattal vetettük bele magunkat a modern közkönyvtárügy megteremtésébe, s mit sem törődtünk azzal, hogy érdemes volt-e, megérte-e kettős értelemben is lopott holmiból építkezni: nevezhetjük ezt kisajátításnak, államosításnak, történelmi igazságtételnek, ahogy tetszik; a lényeg mégis az volt, hogy valakitől valamit elvettek, s odaadták – jó, nem a privát zsebünkbe, hanem – a nagy közösbe. S valami hasonló történt a későbbiek folyamán is, amikor a társadalom és közösségei nem szólhattak bele, mire is –manipulációra-e, tudatformálásra-e – fordítják az általuk megtermelt javakat. Mi elfogadtuk, amit kaptunk, sőt, egyre többet kértünk, s ezért az árért megígértünk mindent, amit csak kértek tőlünk. Más kérdés, hogy a dolgok ereje nagyobb volt, mint a vágyé megváltoztatásukra. A végeredmény mégiscsak egy korszerű könyvtári rendszer lett. Persze, egy más megközelítés szerint, vajon hány piramis épült volna – piramisok, amelyek most az egyiptomi turisztikai ipar egyik talpkövét képezik, – ha a rabszolgákkal megszavaztatták volna annak idején, legyen-e vagy se síremléke a fáraónak?

Az eredeti bűn és annak következménye

Akárhogy is, az eredeti bűn elkövetődött: ő általuk, mi általunk? A szocializmus nagy modernizációs kísérletében mindannyian részt vettünk, akár a vesztesek, akár a nyertesek oldalán, de alighanem mindkét oldalon. Ezért nem lehet egyértelműen választ adni arra a kérdésre, megérte-e – ha nem is tettesként, de – haszonélvezőként részesedni a vétekben.

S azért nem lehet felhőtlenül örvendezni egy-egy új könyvtárépület felavatásán, egy-egy számítógépes rendszer installálásán, egy-egy szép szakmai sikeren, mert a lekiismeret-furdalástól gyötört Claudius királlyal együtt mondhatjuk: *„A vétek elmúlt. Ó, de mily könyörgés / Szolgál javamra, helyzetem szerint? / „Bocsásd meg, undok gyilkosságomat!"– / Az nem lehet: hisz most is birtokomban / Mind az, miért a vétket elkövettem: / Koronám, saját dicsvágyam, és királyném."*

Ezért olyankor, amikor nagy elégedettségünkben lecsordul az édes lé szájunk sarkán, éreznünk kell egy kis kesernyés utóízt is. S helyesen tesszük, ha nem akarjuk vastag cukormázzal eltüntetni. Ami történt, megtörtént, de a történelem nem ad felmentést, még kevésbé feledést, éppen mert megváltoztathatatlan. Viszont arra kell, hogy sarkalljon bennünket, bizonyítsuk be a társadalomnak, az egyes embereknek, hogy az elszenvedett sérelmeket erőnkből telhetően jóvá tesszük, s a közkönyvtárak valóban az egyéni és a közös boldogulás eszközeivé válnak. Az eredeti bűn következménye, hogy létünk hasznát és indokoltságát újra meg újra bizonyítanunk kell a közösség színe előtt.

Mi legyen a járőrtáskában?

Talán ez a bizonyítási kényszer munkált kezdettől fogva mindannyiunkban. Talán bennem is, amikor felhúztam csizmámat, felöltöttem viharkabátomat, fejembe csaptam micisapkámat, vállamra akasztottam járőrtáskámat a leltárkönyvvel, bélyegzővel, párnával és elemózsiával, felpattantam kerékpáromra, s neki a Zala völgyének. Még *Egyed Géza* bókaházi népkönyvtáros irgalmatlanul savanyú borát is megittam, írtam a csasztuskákat a színjátszó csoportnak, s bekanalaztam az iszonytató abálólét leves gyanánt, amikor Sóskúton *Bíró István* nép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtáros leölte disznaját. De talán ez járt a fejemben a bosszantóan, kihívóan nagyszerű külföldi könyvtárak láttán is, Grenoble-ban az IFLA-konferencia felejthetetlenül gazdag és jóízű fogadásán is, vagy amikor Lundban az IFLA közkönyvtári szekciójának vezetőségét kínálgattam pálinkával, talán éppen egri vízzel éjszaka, hogy az irányelvekben ne csak a bevándorolt, de az őshonos kisebbségek könyvtári ellátása is megemlíttessék. Állandó küzdelmet kellett folytatni az emberi természetnek azzal a felével, amely a változatlanságot részesíti előnyben, de gyakran lehúzó, tehetetlenségi erőként is jelentkezik. Az igénytelenséggel szemben a soha meg nem elégedés lándzsáját kellett szegezni, akkor is, ha a lándzsa nehezebb volt, mint amit elbírtunk.

Illenék most befejezésül valamit a következő ötven évnek is mondani. Úgy vélem azonban, ez nem az én dolgom. Helyette egy Babits-verset tennék a járőrtáskámba, ha most valakinek a nyakába akaszthatnám.

„Ne mondj le semmiről. Minden lemondás / egy kis halál. Ne mondj le semmiről. / Minden halál gyilkosság /lélekrontás/: / meghalni bűn, ne mondj le semmiről, / Isten művét rongálja bármi rontás, / Meghalni bűn, ne mondj le semmiről: / minden vágyad az Isten szava benned / mutatva, hogy merre rendelte menned."

1999-ES KÖNYVTÁRI STATISZTIKA A HÁLÓZATON. - Ezentúl a http://www.oszk.hu/szerv/ki/stat99.zip címről Excel fájlként tömörítve letölthető a települési, munkahelyi és szakkönyvtárak (köztük az egyetemi és főiskolai könyvtárak) teljes, az 1999-es évre vonatkozó statisztikai adatállománya. A nyomtatott kötetnél ez a hálózati változat bővebb adatokat tartalmaz. Az érdeklődők korlátozott számban díjtalan megrendelhetik a Könyvtári Intézet címén: 1827 Budapest. (H.I.)

ELKÉSZÜLT a Magyar Nemzeti Bibliográfia Külföldön Megjelenő Hungarikumok. Könyvek. Új Periodikumok - MNB KMH K - második évfolyama, mely az 1991-es évet tárta fel, s az országhatáron túl közreadott, magyarországi könyvtárak állományában megtalálható, ötéves időhatáron belül önállóan megjelent hungarika könyvek, valamint a gyűjteményes kötetek vonatkozó részdokumentumainak válogatott bibliográfiája. Tartalmazza a tárgyidőszakban a határokon túl megjelent folyóiratokban található magyar és idegen nyelvű könyv- és hanglemez-ismertetéseket, és a hazai megjelenésű, nem magyar szerzőkre vonatkozó recenziókat is. A kötet felelős szerkesztői: Orvos Mária és Szerb Judit, a szerkesztést az OSZK Hungarika dokumentációs osztályán végezték.

ÚJABB ELEKTRONIKUS KIADVÁNNYAL gyarapodott az OSZK weblapja, a Monoki István által összeállított bibliográfia első kötetével: Magyar könyvtermelés Romániában (1919-1940) címmel. A bibliográfia nyomtatott kiadása 1997-ben jelent meg, az elektronikus változata pedig 2000. júniusban készült el (Szabolcsi József - MEK - segítségével.) Monoki István bibliográfiájának kiadástörténetéről a Könyvtári Figyelő 1999. 1. számában Kégli Ferenc készített összefoglalást (Magyar nyelvű nyomtatványok Romániában 1919-1940 között - két kötetben. Monoki István bibliográfiájának kiadástörténete 21-30.p.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Emlékek, élmények, észrevételek — — az ötven éves közművelődési könyvtárügyről

Kiss Jenő

Az MKE Heves megyei szervezete és Közkönyvtári Egylete által 1999. november 11-én Noszvajon szervezett emlékülésen és az MKE Baranya megyei szervezete 1999. október 5-én Pécsett rendezett ünnepi megemlékezésen tartott előadások szerkesztett változata

Az emlékülés szervezőinek szándékát ismerve, az előadásoknak a múltból a jelenen át a jövőig feszülő gondolati ívét előre érzékelve, a magam szerepét – már csak életkorom miatt is – nyilvánvalóan a múlt felidézésében találhatom.

Hatvanhat életévem magában foglalja ugyan az elmúlt ötven évet, de azt nem mindig könyvtárosként éltem meg. Ha a közművelődési könyvtárak öt évtizedének és a magam életének dátumait egymás mellé írom (erre az előadásra készülve ezt tettem) e párhuzamos krónika mutatja, hogy mikor dolgoztam a könyvtárügyben és mikor szemléltem azt kívülről.

Az első hat évet (1949–1955), a diákéveimet, még nem számíthatom a könyvtárügyben eltöltötteknek. Habár, középiskolásként a népi kollégiumban már könyvtáros voltam (a könyvtárosság a NÉKOSZ kollégiumokban választott tisztség volt!), majd a pannonhalmi gimnáziumban pár hónapig ifjúsági könyvtáros lehettem, az egyetemen pedig könyvtár szakosként már tudatosan erre a pályára készültem.

Volt egy másik évtized is (1968–1979), amikor nem könyvtárosként dolgoztam, hanem a Művelődésügyi, majd a Kulturális Minisztériumban tisztviselősködtem, de nem a könyvtárakat irányító területen. Sőt, az illetékesek nem is vették jó néven, ha „belekotyogtam" a könyvtári kérdésekbe (amit azért persze gyakran megtettem).

Ez a kétféle jelenlét magyarázza előadásom címét. A közművelődési könyvtárügy fél évszázadában vannak események, történések, amelyekről személyes élményeket, emlékeket őrzök, vannak, amelyekről nem. De észrevételeim mindarról vannak, ami ebben az öt évtizedben történt.

Nem az egész ötven évről akarok beszélni, inkább kiragadnék néhány szakaszt, nem is feltétlenül azokat, amelyeknek résztvevője voltam, hanem olyanokat, amelyek szerintem fontosak, jellemzőek, meghatározóak a közművelődési könyvtárak, elsősor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban a tanácsi (önkormányzati) közművelődési könyvtárak fejlődésében. Hiszen róluk szól ez az emlékülés. Ezek a szakaszok pedig a következők:

- a „hőskor", az indulás első három éve (1949-1952)
- a 70-es évek évtizede (1968–1977)
- az utolsó másfél évtized (1985–1998).

Természetesen, a közbeeső években is történtek jelentős események (pl.1959-ben a falusi könyvtárak tanácsi kezelésbe adása, 1958-tól a szabadpolcos rendszer bevezetése Békéscsabán, majd ezt követően lassan mindenhol, 1984-ben a járások megszüntetése stb.), de nincs lehetőség mindenre kitérni.

A „hőskor"

Ha a közművelődési könyvtárügy történetét 1949-től számítjuk is, ne feledkezzünk meg arról, hogy azt megelőzően is működtek Magyarországon városi könyvtárak (Szarvas 1866, Kaposvár 1867, Gyula 1868, Szeged Somogyi Könyvtár1880, Szombathely 1880, Arad 1881, Kecskemét 1887, Sepsiszentgyörgy1895, Győr 1896, Veszprém 1902, Budapest 1904, Hódmezővásárhely 1907, Komárom 1910, Nagyvárad 1912, Sopron 1915, Szolnok 1934, Pécs 1941), egyesületi könyvtárak, olvasókörök, népkönyvtárak (1913-ban 2026, 1938-ban 1910), amelyek mind közművelődési könyvtári feladatokat láttak el. De ha csak a közvetlen előzményeket, a második világháború utáni kezdeményeket tekintjük, akkor is korábbra kell datálnunk az indulást.

A szakszervezetek már 1945-ben megkezdték (korábbi hagyományaikra építve) az üzemi könyvtárak szervezését. Az 1946-ban bevezetett 1%-os (az 50 főnél többet foglalkoztató üzemek béralapja után számolva) ún. „kultúrkalória" legnagyobb részét könyvtárfejlesztésre fordították. 1947-ben a Magyar Kommunista Párt által irányított, Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság kezdett népkönyvtárakat létesíteni. Létre is hoztak két év alatt 1100, inkább csak brosúrákat tartalmazó kiskönyvtárat. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 1948-ban 600 vándorkönyvtárat hozott létre. Mindezen kezdeményezések ugyanazon betegségekkel kínlódtak, mint az első világháború előtti, ill. a két világháború között létesített népkönyvtárak: a jámbor nép számára nevelési céllal válogatott könyvanyag, kevés könyv, amelyekhez nem csatlakozott folytatás, a kihelyezett letétek magukra maradtak, nem intézményesültek. A korszerűbb, hatékonyabb népkönyvtári- vagy mondjuk a később meghonosodott terminussal közművelődési könyvtári rendszer szervezési elveit *Sebestyén Géza* már 1946/47-ben kidolgozta. Ennek megvalósítása kezdődött 1949-ben a körzeti könyvtárak és a népkönyvtárak létrehozásával

A körzeti könyvtárakat az Országos Könyvtári Központ Népkönyvtári Osztálya, majd később a Népkönyvtári Központ szervezte. Az első Veszprémben alakult 1949. április 1-jén, majd három éven belül összesen 32 hálózta be az ország egész területét. A körzeti könyvtárak maguk, tulajdonképpen nem könyvtárak voltak, (nem is folytattak könyvtári tevékenységet), hanem könyvtárakat szervező, azokat könyvvel és minden egyéb szükséges dologgal (pl. bútor, motorkerékpár stb.) ellátó, a könyvtárak szakmai gondozását végző intézmények. Tevékenységüket, a népkönyvtárak létesítését a közigazgatási határoktól függetlenül végezték, hiszen számuk kevesebb volt, mint a járásoké, de több volt, mint a megyéké.

A könyveket az OKK Népkönyvtári Osztályától, illetve a Népkönyvtári Központtól kapták és letétként adták tovább a létrehozott népkönyvtáraknak. (A letéti ellátási forma egyébként több-kevesebb szerepet mindig játszott az elmúlt fél évszázad magyar közművelődési könyvtárügyében. A népkönyvtárak letéti állománya a hatvanas években, a tanácsi kezelésbe adás után, a községi könyvtárak tulaj-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

donába került. Ekkortól a járási könyvtáraktól kapott letéti állomány kisebb, kiegészítő szerepet játszott. A hetvenes évek második felétől az ellátórendszerek létrejöttével nőtt meg ismét a jelentősége. A szakszervezeti könyvtári hálózatok létrejöttével azokban a kisebb könyvtárak esetében következetesen és száz százalékig alkalmazták a letéti rendszert.)

A körzeti könyvtárak fontos feladata volt a népkönyvtárak (falusi könyvtárak) szakmai gondozása. Ez – mai szemmel nézve – kissé a „vak vezet világtalant" elvén történt, hiszen képzett könyvtárosok hiányában a szakmai gondozók maguk is képzetlenek, viszont nagyon lelkesek voltak. Motorkerékpáron száguldoztak faluról falura és szédületes iramban szervezték a népkönyvtárakat. Az első 1949. április 24-én Mezőszentgyörgyön nyílt meg és abban az évben összesen még 471-et hoztak létre. 1951-ben avatták a kétezrediket Balatonszárszón, 1952-ben a háromezrediket Széphalmon. (Mint látjuk, eleink gondosan ügyeltek arra, hogy a kerek sorszámú könyvtár mindig valamely irodalmi emlékhelyre jusson.) Ne valami nagy kötetszámú, gazdag állományú gyűjteményekre gondoljunk. Ezek a népkönyvtárak 100–200 kötetből, köztük sok füzetből és brosúrából álltak. A széphalmi éppen 300 kötetes volt. Az állomány nagy részét politikai művek és az akkor frissen, óriási példányszámban megjelent szovjet szépirodalmi művek tették ki. A mezőgazdasági szakirodalmat olyan propagandamunkák képviselték, mint „Az 5000-es fejőnők tapasztalatai" és a „28 malacot minden kocától, minden esztendőben". A könyvtárakat olyan mértékben elöntötték a politikai és a napi aktualizálású szépirodalmi művek, hogy – a másik területről véve a példát – a Szaktanács 1951-ben arra kényszerült, hogy kimondja: a szakszervezeti könyvtárak állományában 60% (klasszikus és modern) szépirodalom, 30% ismeretterjesztő és 10% szakmai mű legyen. Ezeket az arányokat azután sokáig érvényesnek tekintették mindkét hálózatban.

A könyvtárak fő feladata az olvasótoborzás volt. Olvasónak kellett és lehetett is megnyerni az embereket – még ezzel az állománnyal is. No, meg a könyvtárosok lelkesedésével, ügyszeretetével. Különböző kampányok szervezése volt a könyvtáros dolga. Jellemzésül: módszertani kézikönyv (valójában inkább csak füzet) jelent meg a cséplőgép mellett tartandó felolvasások szervezésének kérdéseiről. Az olvasás az ideológiai fejlődés érdekében vállalt kötelezettség lett, amelynek eredményei azonnal termelési százalékokban jelentkeztek. Legalábbis ezt kellett dokumentálniuk a kor „élenjáró" könyvtárosainak.

Itt kell néhány szót szólnom a Népkönyvtári Központ (NK) tevékenységéről. Szemtanúként tehetem ezt, hiszen könyvtár szakos egyetemi hallgatóként szakmai gyakorlatra kerültem oda, azután meg heti 18 órában (ennyit engedélyezett az egyetem a nappali tagozatos hallgatóknak) alkalmaztak a Szervezési Osztályon. Az NK a népkönyvtárak gyakorlati és módszertani irányítója volt. Központilag szerezték be a könyvtárak állományát, bútorait, felszerelési tárgyait, motorkerékpárokkal, stencilgépekkel látták el a körzeti, majd a megyei könyvtárakat, előadásvázlatokat, kiállítási útmutatókat, propagandaanyagokat adtak ki, könyvtárosképző tanfolyamokat szerveztek.

Fontos és jelentős feladata volt még a központi állománygyarapítás, habár első igazgatója, *Sallai István* szerint nem ez volt munkájának lényege. Különösen jó könyveket szereztek (vásároltak?) a régi könyvkiadók raktárának felszámolása során, de azután természetesen csak azt vehették, amit a magyar könyvkiadók megjelentettek. Külföldi kiadványt csak egyet vásároltak, a Bolsaja Szovjetszkaja Enciklopedija-t, de azt 400 példányban. Így aztán majdnem 400 magyar falusi könyvtárban hozzá lehetett jutni e közhasznú műhöz. A beszerzett könyveket „szerelve", katalóguscédulával, kölcsönző kártyával, letétlappal ellátva küldték szét a körzeti, azok pedig a falusi könyvtárakba. Hogy tudni lehes-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sen, hogy mi található a könyvtárakban minden szétküldött könyvből egy példányt a Központban tartottak. Ez lett az ún. „népkönyvtári tükör". Ennek a „tükör"-nek a későbbiekben váratlanul haszna lett. 1956 elején Sallai István (akkor már az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályának vezetője) elhatározta, hogy a megyei könyvtárak állományának feldolgozásához, katalógusrendszerének kialakításához kétféle módon ad segítséget az osztály. Egyrészt egy brigádot szervezett, amely a megyei könyvtárakat végigjárva helyben szervezte meg a feldolgozási futószalagot. Ez majdnem mindig kevesebb emberből (általában 1-2 főből) állt, mint ahány állomása a feldolgozásnak volt, de ez nem zavart bennünket (én is e brigád tagja voltam). A szalag több kört írt le, más, más munkafázisra visszatért ugyanahhoz a munkatárshoz. Másrészt, amikor a brigád nem volt kiszállásán, a népkönyvtári tükör alapján feldolgozta azokat a könyveket, amelyeket a megyei, illetve az elől körzeti könyvtárak a Népkönyvtári Központtól kaptak, még egyszerűsített címleírással. (1952-től a Könyvtárellátótól vásároltak a megyei könyvtárak és az már cédulával ellátva szállította a könyveket.) E könyvek címleírását vagy elkészítettük, vagy kikerestük az OSZK adrématárából, majd hosszú „kutyanyelveken" kétszázasával felajánlottuk a megyei könyvtáraknak, hogy katalógusuk megalapozásához vagy kiegészítéséhez rendeljenek belőlük. A rendelt címleírásokat stencilen sokszorosítottuk és szétküldtük a szükséges mennyiséget.

Az indulás korszakát 1952 zárta le. Ez év májusában jelent meg a minisztertanács határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. A határozat elsősorban a közművelődési könyvtárakról szólt. Szervezetüket – szovjet példa alapján – a közigazgatási beosztáshoz igazította. Ennek megfelelően a megyeszékhelyen működő körzeti könyvtárakat az ott működő városi könyvtárakkal egyesíteni rendelte és ezeket nevezte ki megyei könyvtárnak. Az első a békéscsabai volt, amely március 9-én (ki emlékszik még rá, hogy ez volt Rákosi Mátyás születésnapja), nyílt meg, az utolsó a Pest megyei pedig 1952. december 31-én, Budapesten a Váci utca és a Kristóf tér sarkán egy üzlethelyiségben, egy korábbi divatáru üzlet helyén.

A járási könyvtárak a járási székhelyeken lévő városi és körzeti könyvtárak összevonása után jöttek létre, de ezeknek a hálózata a tervezett 1954 helyett, csak 1960-ra vált teljessé. 1984-ben aztán a járásokkal együtt megszűntek. A megyei és járási könyvtárak helyben maguk is végeztek könyvtári, olvasószolgálati tevékenységet, ezáltal jobban tudták segíteni, „instruálni" a falusi könyvtárakat. A falusi könyvtárak gondozása, könyvvel való ellátása ugyanis a járási könyvtárak feladata lett 1959-ig, amikor is a tanácsi kezelésbe adással a letéti ellátás lényegében megszűnt.

Ha már a szovjet példát említettem: ki emlékszik ma már azokra a szakkönyvekre, amelyek magyar fordításban közvetítették a szovjet gyakorlatot: Kljonov: A könyvtáros kézikönyve.1949., Gyenyiszjev: A tömegkönyvtár munkája. 1953., Hrenkova: A gyermekkönyvtár. 1962. (de 1960-ban már megjelent McColvin: A közművelődési könyvtárak gyermekrészlegei is!). A szovjet példára való állandó hivatkozás még saját haladó örökségünktől is elzárt bennünket. Jellemző, hogy az akkor még körünkben élő Dienes László és Kőhalmi Béla sem tudták érvényesíteni saját korábbi korszerű elképzeléseiket.

Az 1952-es minisztertanácsi határozat a megszűntetett Országos Könyvtári Központból az Országos Széchényi Könyvtárba helyezte át a központi szolgáltatások egy részét, így a kötelespéldányok elosztását, a központi katalógus vezetését, a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés bonyolítását. Ami a közművelődési könyvtárak szempontjából talán legfontosabb, hogy az OSZK-n belül létrehozta a módszertani osztályt, amely 1952-től egy sor feladatot vett át a Népkönyvtári Központtól, 1954-től (annak megszűntétől) pedig majdnem mindent, kivéve,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ami a Népművelési Minisztériumhoz került. Még egy fontos intézkedése volt a minisztertanácsi határozatnak: a Könyvtárellátó létrehozása az Állami Könyvterjesztőn belül.

1952 novemberében került sor az I. Országos Könyvtári Konferenciára, amely lényegében a májusi minisztertanácsi határozat végrehajtásáról szólt. A konferenciát és általában az indulás éveit sok kitűnő kezdeményezés, számos máig ható hasznos intézkedés jellemezte, de sok volt a tévút is, amelyekről ezután szintén nehéz volt visszafordulni. Korszakos eredmények és erőltetett ideologizálás együttesen jellemezték ezeket az éveket, amelyeket ma „hőskornak" tekintünk.

A hetvenes évek

A hetvenes évek a nagy megújulás évtizede, a magyar közművelődési könyvtárügy félszázados fejlődésének egyik virágkora. Magam ekkor nem a könyvtárügyben dolgoztam, hanem a Művelődésügyi majd a Kulturális Minisztériumban, de olyan munkaterületen, amely csak részben érintkezett a könyvtári kérdésekkel. Véleményem éppen ezért kritikusabb, mintha könyvtárosként, belülről éltem volna meg ezeket az éveket.

A hetvenes évek – talán paradoxonnak tűnik – 1968-ban kezdődtek. Ekkor tartotta az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács azt a nevezetes ülését Békéscsabán, amelytől a magyar közművelődési könyvtárügy megújulását számíthatjuk. A népkönyvtári irányú fejlődést továbbvinni szándékozók (általában a hivatal képviselői) és a közművelődési könyvtárakat az általános nyilvános könyvtári gondolat jegyében megújítani akarók (a vitaanyagot Sallai István írta) nyílt vitában csaptak itt össze. A korszerűsíteni akarók elveit foglalta azután össze az a tanulmány is (és ez elsősorban *Futala Tibor* érdeme), amely az 1970-ben rendezett Országos Népművelési Konferenciára készült. Ezt követően, ugyanezen év decemberében (máris a hetvenes években vagyunk!) került sorra a III. Országos Könyvtáros Konferencia, amely a megelőző másfél évtized tapasztalatait foglalta össze és kb. ugyanannyi időre tűzött ki célokat és feladatokat. A mondottakon kívül a használók igényinek gondos és alapos elemzése készítette elő a konferenciát, amelynek vitái a könyvtárosok elképzeléseit szembesítették a használók, a kutatók, az oktatók, a gazdasági élet képviselőinek véleményével. A könyvtárügy valamennyi területére kidolgozott javaslatok közül csak azokról szólók, amelyek a közművelődési könyvtárak területén következtek a konferenciából.

1972-ben jelentek meg a „*Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez*", vagy ahogy röviden – egyre több nosztalgiával – csak emlegetni szoktuk, a szakmai irányelvek. Noha, nem kötelező jogszabályként jelentek meg, csak ajánlások voltak, mégis évtizedeken keresztül – az emlékülés tárgyát képező fél évszázad szinte egész második felében – irányt szabtak a fejlődésnek, húzóerőt jelentettek a közművelődési könyvtárak számára.

Az irányelvekben a konferencián elhangzottaknak megfelelően vázolták fel a kívánatos könyvtári modelleleket (A-, B-, C- és D-típusú szolgáltatóhelyek) és határozták meg a korszerű közművelődési könyvtár ismérveit és normatíváit. Az állománygyarapításban például egészen addig mennyiségi tervek és normatívák tartalmazták a célokat. 1960-ban – amikor 624 kötet jutott 1000 lakosra a közművelődési könyvtárak állományából – 1965-re 1200 kötetet tűztek ki célul, amely teljesült is. Az 1970-re célul tűzött 1800 kötetet csak részben (1718 kötet) sikerült elérni. Az ötvenes, hatvanas években valóban a mennyiségi fejlesztésre volt szükség, hiszen a könyvtárak állománya igen gyenge volt. Az is igaz, hogy a hatvanas évekre sokkal jobb lett a magyar könyvkiadás, mint korábban volt. Egyre inkább hozzáférhetővé tette a magyar

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és a világirodalom klasszikusait, mai szerzőit, sokkal nagyobb választékot nyújtott az ismeretterjesztő irodalomból. (Mindezt az 1958-ban, a művelődéspolitikai irányelvekben meghirdetett liberális kultúrpolitika hatására. Erre is épített a szakmai irányelvekben megfogalmazott azon állománygyarapítási elv, amely a nemzeti könyvtermés képviseletének arányában szabta meg az egyes könyvtártípusok állomány-összetételét. A pusztán számszerű előírásnál ez sokkal rugalmasabb és korszerűbb volt. Az irányelvek a folyóirat-választék növelését, az AV-anyagok beszerzését, a nyitvatartási idő meghosszabbítását javasolták, valamint gyermekszolgálat létrehozását minden könyvtári modellben.

A kistelepülések ellátásának javítására 1976-ban Veszprémben megkezdődött az ellátórendszerek létrehozása. A nyugat-Dunántúlon hamarosan 26 ilyen ellátórendszer jött létre, amelyek lényegében a letéti ellátást hozták vissza, ezáltal javítva (központi erőforrások segítségével is) a kistelepülések könyvtárainak könyvkínálatát. 1977-ben jelentek meg ugyancsak a kistelepülésekre vonatkozóan az ún. komplex irányelvek, amelyeknek megítélése az itt jelenlévők körében sem egyértelmű, de amelyek mégiscsak a helyes irányba tett lépéseket javasoltak az apró falvak ellátásának javításában.

Mindezek a tanácskozások, irányelvek és a könyvtárosok (meg a fenntartók) erőfeszítései fordulatot hoztak, elsősorban a városok könyvtáraiban. A városi könyvtárak szinte megújultak. Gazdag kézikönyv és folyóirat-választék, idegen nyelvű gyűjtemények létrejötte, a zenei gyűjtemények és hangtárak általánossá válása, a gyermekszolgálat korszerűsödése, a másolatszolgáltatás bevezetése, a feltárás színvonalának javulása együttesen eredményezte, hogy a városokban (szinte mindegy, hogy megyeinek vagy városinak nevezték a település könyvtárát) valóságos szellemi műhellyé vált a könyvtár. Ez eredményezte később, hogy jelentősen nőtt az olvasók száma és különösen a helybenhasználat.

A falusi könyvtárakban kevesebb történt. Az említett kezdeményezések (ellátórendszerek, néhány megyében mozgóellátás, a máig is vitatott komplex intézmények létrejötte) inkább az irányokat, elképzeléseket jelzik, mintsem a megvalósult eredményeket. Ezért aztán a falusi könyvtárakban csökkent az olvasók száma. Együttesen (a falvakban és a városokban) 20-22% körül stagnált az olvasók aránya a lakossághoz viszonyítva, amely azért nem csekély eredmény, ha nem is érte el a III. Országos Könyvtáros Konferencián kimondott célt: 15 év múlva a lakosság 1/3-a legyen olvasó.

A hetvenes évek eredményeiről szólva meg kell emlékeznünk a könyvtárépítésről is. Ebben az időszakban évente 6-7000 négyzetméterrel nőtt a tanácsi közművelődési könyvtárak alapterülete, amely nem túl sok, ugyanis egy-két nagykönyvtár tette ki ennek a nagyobb részét. Az ekkor épült megyei (Szombathely, Miskolc, Nyíregyháza) és városi (pl. Esztergom, Celldömölk, Kiskunhalas) és Budapesten a kőbányai, kelenföldi kerületi könyvtárak ma is korszerűnek számítanak. A falusi könyvtárakra viszonylag kevesebb új építés jutott. Három ízben is országos akció indult, amelyek keretében a helyi szándékot és anyagi erőt központi támogatás is segítette (1970: Száz falu, száz könyvtár, 1973: Petőfi Emlékkönyvtár, 1975: Harminc év – harminc könyvtár), és amelyek összesen 22 000 négyzetméterrel növelték a falusi könyvtárak alapterületét.

A hetvenes éveket sem csak az eredmények jellemezték, És az eredmények is nagyobbak lehettek volna, ha a könyvtárak különféle görcsös elzárkózások miatt, nem szalasztják el a kínálkozó lehetőségeket. Így például az 1970-es Országos Népművelési Konferenciával, majd az 1974-es közművelődési párthatározattal, illetve az 1976-os közművelődési törvénnyel megújuló közművelődési tevékenység kínált olyan lehetőségeket, amelyek pusztán a korszerű könyvtári szerepfelfogás bátrabb vállalásával teljesíthetők lettek volna.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárak, a könyvtárosok „ártatlanságukat" féltve, nem vállalták ezeket. Így sikerült ugyan megőrizniük ártatlanságukat, de ezzel együtt szegények is maradtak. A könyvtári irányítás is bizonytalankodott, vissza-visszatáncolt az önmaga által is vállalt elképzelések megvalósításától. Az évtized végére pedig – egyébként nemcsak nálunk, világszerte – megnövekedtek a gazdasági nehézségek és ez a tény azt eredményezte, hogy a dokumentumárak emelkedésével sem a fenntartók, sem a központi irányítás nem tudtak lépést tartani.

Az utolsó másfél évtized

Ebből az ötven évből az utolsó másfél évtized van időben legközelebb hozzánk. Hozzám annál inkább is, mivel ekkor már újra könyvtárban dolgoztam, közelről figyelhettem, egy kissé talán alakíthattam is a könyvtárak képét. Nem utolsósorban erre az időszakra esik a rendszerváltás, mindazzal együtt, amit ez a könyvtárak számára jelentett.

A könyvtárosok igen nagy reményeket fűztek a rendszerváltozáshoz. Abban bizakodtak, hogy általánosan elismert fontosságú intézményük a korábbinál sokkal jobb feltételekhez jut. Nem így történt. Az önkormányzati törvény, amelynek a közművelődési könyvtárak fenntartásáról is intézkednie kellett, az önkormányzatok kötelező feladatává tette ugyan a könyvtárak fenntartását, de normatív támogatást nem rendelt hozzá (mint például az iskolák esetében). Ez különösen az első években azzal járt, hogy az ellátás addigi színvonala is veszélybe került, sőt helyenként a könyvtárak léte is megkérdőjeleződött. (A szakszervezeti könyvtárak megszűnése más okból következett be, de ez egy másik történet.)

Valljuk be, hogy ez a „válság" nem a rendszerváltozással kezdődött. A tanácsi könyvtárak számának csökkenése már a hetvenes években megkezdődött, az 1989 utáni megszűnések pedig elsősorban a kiskönyvtárakat érintették, olyanokat, amelyek nem voltak életképesek, amelyek eddig is jóformán csak „statisztikailag" működtek. A másik válságjelenség, az állománygyarapodás stagnálása – mint arra már korábban utaltam –, ugyancsak a hetvenes évek végén kezdődött. A gyarapítási keretek az 1989 utáni években az inflációs rátánál jobban nőttek ugyan, de a könyv és dokumentumárak növekedése minden képzeletet meghaladt és ezzel nem tudott lépést tartani a beszerzési keretek növekedése. A nem kellő mértékű gyarapodás (az új könyvek, illetve dokumentumok hiánya) mellett a könyvtárak teljesítőképességét is rontja a hatalmasra nőtt, elavult fölös, selejtezhető állomány, amelyhez a könyvtárosok nem mertek hozzányúlni (az idejétmúlt állományvédelmi rendelet is akadályozta a „hozzányúlást"). Jó, ha a politikailag, ideológiailag elavult könyvektől megszabadultak. Jellemzésül: 1985-ben az Élet és irodalom c. hetilapban 10 millió kötetre becsültem a tanácsi könyvtárak fölös, minden gond nélkül selejtezhető állományát. (Hozott is rám olyan vihart, elsősorban szakmabeliektől, hogy még...) Tíz év elteltével aztán *Tóth Gyula* még mindig „túlhízlalt", „elnehezült" állományú könyvtárakról beszélt, mint a hatékony működés fő akadályáról.

Erre az időre a városi könyvtárak gyakorlatilag már médiatárakká váltak, az AV-anyagok teljes mértékben polgárjogot nyertek a gyűjteményekben. Ezeket a könyvtárakat a növekvő igénybevétel, különösen a helybenhasználat növekedése jellemzi. A falusi könyvtárak gondjait, működési nehézségeit ezekben az években sem tudtuk megoldani.

A könyvtárak az ideológiai kötöttségektől (habár ezek a kötelékek a 70-es, 80-as években már meglehetősen lazák voltak) megszabadulva, sokat változtattak a korábbi merev megoldásokon, de gyökeres modellváltás alig-alig történt. Annak felismerése, hogy a könyvtár nem a szocialista nevelés intézménye, sőt, egyáltalán nem nevelési, hanem szolgálta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tó intézmény, nem lett általánossá, ezért nem eredményezett lényegi változást a működési modellben. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kezdeményezte a 80-as évek közepén-végén az „olvasó könyvtárának" kialakítását, annak minden konzekvenciájával együtt. Ami jelenti az állományalakítás, a feltárás, a szolgáltatásrend, a marketing ehhez való alakítását. Legyünk őszinték: a teljes modellváltást illetőleg kevéske követője akadt. Inkább a részmegoldásokat vették át némelyek. Ugyancsak a FSZEK kezdte 1985-től az AV-anyagok pénzért való kölcsönzését (finomabban szólva és általánosítva: a térítéses szolgáltatások bevezetését) és 1989-től a beiratozási díj (akkor) drasztikus emelését. A visszhang, a követés ebben az esetben is hasonló volt, mint a működési modellnél (habár ezek is a működési modellhez tartoznak).

Ennek a másfél évtizednek az egyik legjelentősebb eseménye a kulturális (könyvtári) törvény megszületése 1997-ben. Intézkedései közül kiemelendőnek tartom, hogy központi pénzügyi alapot teremetett, amelyek az irányító hatóság kezében eredményesen szolgálhatják például a könyvtárak, a könyvtári rendszer gépesítését. Hasonlóan nagy jelentőségű az érdekeltségnövelő támogatás bevezetése, amely a fenntartókat teszi érdekeltté könyvtárai működési feltételeinek (állománygyarapítás!) javításában. A törvény lényegében visszaigazolta azokat a törekvéseket, amelyek az utóbbi évtizedben a megújulást jelezték a könyvtárügyben (pl. a helybenhasználat ingyenessége, a gyerekek ingyenes könyvtárhasználata, térítéses szolgáltatások, országos ellátórendszer működtetése stb.)

Végezetül

Ha az elmúlt ötven év könyvtári történéseit – ez ünnepi alkalomból, de ettől függetlenül is – összegezni akarjuk, bizonyára szubjektívek leszünk. De – meggyőződésem –, hogy nem csak emiatt, nem csak a mi szubjektív ítéletünk szerint mondhatjuk:

- Leraktuk egy modern köz(művelődési) könyvtárügy alapjait,
- A magyar városokban európai könyvtárak jöttek létre. (A mi könyvtáraink voltak az üdítő kivételek, a volt szocialista országok közművelődési könyvtárai között és ennek hatása máig érződik és létezik.)
- A munkálkodásunk és a fenntartók erőfeszítésének eredményeképpen a legjobb nyugat-európai és skandináv mintákhoz mérhető közművelődési könyvtárügyet teremtettünk. Ahhoz mérhető felfogásban, módszerekben (szabadpolc, kevés kötöttség a használatban, változatos médiakínálat). Szegényebb viszont a szolgáltatások tekintetében, a számítástechnika alkalmazásában (magunkba nézve, be kell vallanunk, hogy ezt nem csak anyagi okok akadályozták)

A következő évtizedek feladata – és a fiatal generáció dolga, – hogy folytassák ezeket a kezdeményezéseket.

A megújuló FSZEK Központi Könyvtárban megindították az intézményre vonatkozó internetes tájékoztatást. Információt adnak a Központi Könyvtár állományáról, a szolgáltatásokról, s referensz kérdéseket is fel lehet tenni.
Elérési cím: www.fszek.hu
(Katalist, 2000. szept. 6.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A múlt és a jövő között: a jelen

Az elmúlt tíz év könyvtáros szerepei

Havas Katalin

Morgenstern: A halak éji éneke című verse jut eszembe *Szabó Lőrinc* értő tolmácsolásában: „néma tátogok". Hiszen a múlt és jövő közé szorulva, nincs is jelen.

Alapvető emberi tulajdonság, hogy a múltat védjük, és a jövőt féljük. A másik alapvető emberi tulajdonság, hogy a múltat megtagadjuk, és a jövőt istenítjük. Mindkét esetben a jelen a vesztes. Merevítsük ki az elmúlt tíz esztendőt és nevezzük ki jelennek.

Ez a tíz év igazán nem volt alkalmas arra, hogy a „bezzeg az én időmben" dölyfével nézzünk a múltra, és a „tiétek a jövő" biztatását lelkiismeret-furdalás nélkül alkalmazzuk utódainkkal kapcsolatban. A múlt legalább olyan homályossá vált, mint a jövő.

A múltba néző csupa sebet lát? Valójában nem, hiszen az állam azt mondta: gondoskodom, tehát vagyok. Ezt jól vésse eszébe mindenki. És mi élveztük a gondoskodást és tudomásul vettük, hogy az állam nem mi vagyunk. Ültünk a hatalom ölében, mint egy szóra sem érdemes kisgyerek, aki megcsinálta, sőt túlteljesítette, amire kérték, nem volt kérdése, még kevésbé válasza. Tette a jót, ahol csak tehette, nem ismerte a rettegést, a bizonytalanságot, és még kevésbé a felelősséget. Az állam teret adott a könyvtárnak, pénzt adott a könyvekre, akármit megvehettünk, amit csak kiadtak, mert még véletlenül sem keveredett közé politikailag, erkölcsileg, sőt esztétikailag kifogásolható mű. De hogy mi az eszmeileg szilárd, az erkölcsileg kikezdhetetlen és a művészileg magas színvonalú, azt nem a kiadók mondták meg, még kevésbé a könyvtárosok.

A hatvanas–hetvenes években az esztétikai kategória szellősebbé vált és kitűnő művek sora került az aczéli három T közül kettőbe. A magyar könyvkiadás magas színvonalon működött, de a politikai meghatározottság még tizenöt, sőt bő tíz évvel ezelőtt is létezett. Tíz évvel ezelőtt azonban az engedelmes kiskönyvtáros kiugrott a hatalom öléből, önálló életet kezdett élni és új szerepeket kezdett tanulni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lássunk néhány példát! (Egy, a hetvenes évek közepén rendezett nemzetközi olvasáskutatási konferencián az egyik lengyel kolléga, bizonyos *Ankudowicz* úr bátortalanul jelezte, hogy a túlzott dokumentumirodalom-olvasás előbb-utóbb némi rendszerváltozáshoz vezethet.)

Emlékeznek rá, hogy mit éreztünk, amikor az újságosoknál, aluljárói asztaloknál megjelentek az első ténytárónak ígérkező riportkönyvek, és megindult a dokumentumregény és a memoár irodalom áradata? Akkor nem hittünk a szemünknek, hogy az olvasókat mennyire érdeklik ezek a művek. És nekünk azonnal meg kellett változnunk. Nem számíthattunk tovább a könyvtárellátóra, mert szinte azonnal be kellett szerezni bizonyos dolgozatokat, ha nem akartuk, hogy néhány hónap alatt elveszítsük érdekességünket, aktualitásunkat.

Látszólag kis dologról volt szó, de valójában nagyon nagy lelki változást okozott, hogy a könyv, napilap, hetilap és folyóirat választék soha nem látott méreteket öltött. És mindezzel szinte tökéletesen párhuzamosan a fenntartók és működtetők gazdasági megszorításokat hozó ösztöne is működésbe lépett.

Mivel találtuk szemben magunkat? A választás, a döntés szabadságával, és a racionalitások parancsával. Felnőtté kellett válni. Fel kellett ismernünk, hogy könyvtáraink a korábbi beszerzések miatt bedugultak, hogy polcaink lepve vannak senki által nem olvasott könyvekkel, hogy a példás könyvtári rend úgy sugallta az unalmat, hogy azt már mi is nehezen tűrtük, nemhogy az olvasók. Beszerzéseinket gyorsítani és szelektálni kellett. A periodika előfizetéseket százszor végig kellett gondolni, hogy a nyugati sajtónak szabad utat adó lehetőségekkel is élni tudjunk, de maradjon pénzünk a gazdagodó és pluralizálódó magyar anyagra is. Alkalmazkodni kellett a többpártrendszer hozta új helyzethez úgy, hogy politikailag is, a saját lelkiismeretünk és a sanda külvilág szerint is kiegyensúlyozottak legyünk. Mert eljött a szabadságnak az a pillanata, amikor már nem kellett emlékezni a hajdani politikai tartalmú selejtezésekre, viszont ügyelni kellett arra, hogy a helyi választásokat éppen megnyert párt- és önkormányzati potentátok ne akarják „ezt a sok szemetet" azonnal kidobatni velünk.

És ez volt az a pillanat, amikor a látszólag mindenbe belenyugvó szelíd könyvtáros társadalom a sarkára állt. Amint túléltük ezt a rázós, váltós korszakot, újabb vészhelyzet állt elő. A nem hagyományos dokumentumokat nem szellemi, hanem anyagi értékén kellett kezelnünk, különösen a videót. A kilencvenes évek elején egyszer csak meg kellett ismerkednünk a látogatók egy számunkra addig ismeretlen válfajával, a nézővel. A pult mellett dolgozó könyvtárosok a megmondhatói annak, hogy a két kategória között, mily kicsi az átfedés és mekkora a különbség. És akkor arról még alig szóltunk, hogy milyen „megcsalatva érezte magát" megannyi könyvtári költségvetés, amikor kiderült, hogy a családok első, vélhetően eldobható videomagnói elromlottak, újra nincs pénz, hogy a kábel TV-k, műholdak elszerették nézőinket, és hogy a videó nem fog bennünket eltartani az idők végezetéig.

De térjünk vissza a könyvhöz. Nem hiszem, hogy a FSZEK könyvtáraiban elterjedt és szakma szerte jelentősnek mondható családi könyvtári „mozgalom" csupán azért kelt életre, mert *Kiss Jenő* és *Papp István* szorgalmasan olvasta a külföldi szakirodalmat, hanem, mert a könyvek sokfélesége és sokszínűsége megkövetelt valami újat, mert a négy vagy többtagú családok egyszerre kívül találták magukat a színházak, mozik egyre drágáló világán. A művelődési házakba inkább a használt ruha vásárok és a pénzes, ámde kellően obskurus tanfolyamok költöztek be.

Sokan és sokfelől rekedtek ki, ők azok, akik egyszerre csak megjelentek könyvtárainkban. Együtt. Papa-mama, gyerekek. Akkor sok könyvtáros úgy érezte, hogy ehhez külsőségekben is igazodnia kell a könyvtáraknak. És a szolid, alfabetikus és decimális rendhez szokott könyvtárosok elkezdtek érthe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tő, figyelemfelkeltő olvasmánykategóriákat kialakítani, otthonos, kényelmes tereket teremteni. Erre annál is inkább szükség volt, mert az ominózus évtizedet megelőzően már fokozatosan megszűntek az önálló gyerekkönyvtárak. Volt ennek gazdasági, racionális értelme és volt egy kis liberális töltete is, (ne szorítsuk ki a gyerekeket, ne zárjuk el előlük az olvasnivalókat stb.) de valljuk be, mégis nagy veszteség volt a gyerekekkel méretarányos könyvtárak megszűnése. Kicsit ezen is enyhített a családi könyvtár otthonos, befogadó és eligazító légköre. Mit is jelent ez az eligazítás? Ahhoz képest, hogy a közkönyvtárak történetének első negyven évében mennyire rátelepedtünk olvasóinkra, ma már majdnem teljesen személytelenek vagyunk. Addig mindenbe beleszóltunk, a világnézetbe, a felnőtté válásba, sőt az érdeklődésbe is (emlékezzünk vissza a három szépirodalom, három ismeretterjesztő mű kölcsönzésének parancsára!), később legalább az ízlést próbáltuk meg kordában tartani. Szóval, ha kellett, akár csapatmunkában is, átvittük a vakot az utca túloldalára, akkor is, amikor nem akarta. Majd semmi. Szabadpolc, betűrend, szakrend. Akkor is tartottuk és tartjuk magunkat az ETO-hoz, ha annak funkcionálisan semmi értelme. Gondoljunk csak egy kiskönyvtár 6-os polcára, ahol a székrekedésről szóló orvosi tanácsadó könyv mellett ott van a szakácskönyv, majd azonnal ott látható az „Így gondozd a Mazdádat", mellette a mezőgazdasági szakirodalom, közvetlen szomszédságban egy bélyegkatalógussal, a vezetéselmélettel és a számítógépes szakirodalommal. Ember legyen a talpán, aki magától rájön arra, nem a könyvtárosok buggyantak meg, hanem az élet ilyen sokszínű.

Ennek a zavarnak a feloldására éreztük alkalmasnak a családi könyvtárakat. A szórakoztató, vagy nevezzük, aminek akarjuk, álirodalomnak, lektűrnek, stb. kiemelésével, tematikus csoportosításával legalább azt az előválogatást elvégeztük, ami arra hívja fel a figyelmet, hogy ennek az irodalomnak nem kell minden sorát komolyan venni. Daniele Steel elkerül Stendhal mellől, Robin Cook nem kap meg nem érdemelt aurát Capektől, Camustól.

Az úgynevezett ismeretközlő irodalom sem keveredik az ocsúval, nem kell ugyanis a szakkönyvek közé sorolni a megannyi álpszichológiát, ezoterikus tant, amelyek, ha már bekerültek a könyvtárakba, és nem is igen lehet vitatni, hogy ott a helyük, hiszen az olvasók érdeklődése azért mégis irányadó, akkor legalább egy-egy csoportosítással, kiemeléssel vonjuk meg tőlük az általános legitimációt. És a könyvtárosok ekkor tudatosan vállalják azt a szerepet, amelyet nevezhetünk pedagógusinak, nevelőnek, de talán inkább legyen nem tolakodó, baráti, eligazító.Egyre több családban van egzisztenciális, morális egészségi probléma. A könyvtárhoz szoktatott szerencsésebbje tudja, hogy van olyan irodalom, amely ezek megoldását elősegíti. A családi könyvtár jellegű elrendezés abban is segít, hogy egy-egy nehezen megfogalmazható probléma könyvanyagát maga találja meg az olvasó, és ne kelljen a legbensőbb gondjait megosztania velünk csak azért, mert nem igazodik el a szakkatalógusban.

Itt és most nincs alkalom arra, hogy ezt a szakmailag sokat vitatott gyakorlatot minden oldalról körbejárjuk, de higgyék el, hogy a szívvel rendezett, szervezett családi könyvtár hatalmas segítség a kisebb települések lakosai számára.

A családi könyvtár elterjedésében azért mégis volt szerepe főnökeink szakirodalmi tájékozottságának, mint ahogy a közhasznú (közérdekű) információszolgáltatás bevezetésének ötlete is valahol ott kezdődött, amikor az angolszász szakirodalom olvasásában mélyültek el.

Nincs e hazában már könyvtáros, aki ne ismerné ennek a szolgáltatásnak a lényegét. Hál' Istennek egyre elterjedtebb és egyre több könyvtár mondhat magáénak többé-kevésbé kiépített használható adatbázist, cédularendszert. Csakhogy, ez sem történt szerepváltás nélkül. Azon csakhamar túltette magát mindenki, aki a szolgálatban részt vett,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy a könyvtárban kell helyet adni a nem hagyományos kérdésekre adható válaszoknak is, és hogy nemcsak a szokványos bibliográfiai és faktográfiai adatszolgáltatás lesz a feladatunk ezen túl, hanem a köznapi életben való eligazodás segítése is. Fel is készültünk minden lehetséges eszközzel arra, hogy a kikapcsolódáshoz, a szabadidő kultúrált eltöltéséhez, a hobbykhoz, az egészségügyi, jogi, kérdésekben való forrástájékoztatáshoz minden rendelkezésre álljon. Ahhoz kellett meglehetősen nagy empátiás érzék és készség, és a szolgálatot ellátók részéről igen nagy lelkierő, hogy azt elfogadjuk, hogy a kérdések zöme a bajbajutott emberek problémájából adódik. Valamennyi közkönyvtárban szembesültünk az embereket ért traumák szinte mindegyikével, de a közhasznú ennek a dózisnak a többszörösét kapta. Soha nem látott és tapasztalt „kategóriák" tűntek fel a közelünkben. A menekültek, a munkanélküliek, később a kábítószeresek, a hajléktalanok, a létminimum alatt élők.

Szerepváltás volt az is, hogy mindig, mindenkinek minden kérdésére igyekezzünk válasz adni és a kompetenciánkon túl a továbblépéshez is segítséget adni.

Nagy szemléletváltást kívánt, amikor a korábban már említett rétegek személyes megjelenésükkel tisztelték meg tereinket. Volt nekünk azelőtt is öreg nénink, büdös bácsink is volt szinte minden könyvtárban, a kulcsos gyerekeket sajátunknak éreztük, a könyvtárban nyihogó, néha erőteljesebb fellépést igénylő kamaszok is természetes látogatóink voltak, de megrendültünk az első belőtt gyerek láttán, pláne, ha újabb drog reményében a pénztárcánkkal távozott. Meg kellett találni a hangot a naponta betérő álláskereső munkanélküliekkel, a melegünkbe húzódó öregekkel. Foteljaink elnyelték az alvókat és ruhatáraink a guberálós szatyrokat. Emberarcú kapitalizmus legyen a talpán, ami ettől a tehertől megszabadít bennünket.

Egyszóval, a könyvtár már nem a könyv, könyvtáros, olvasó szentháromsága, hanem egy olyan tér, ahol már semmi nem azonos hajdani önmagával. Mert hazudnánk, ha azt mondanánk, hogy a látogatóink mindegyike álmaink vágya, hogy mit sem szeretünk jobban, mint nappali melegedő hely lenni, hogy az olvasás örömére csak nagyon nagy áttételeken keresztül tudjuk felhívni a figyelmet. És mégis állítom, hogy valamennyi közintézmény közül a legmakacsabbul a közkönyvtárak ragaszkodnak ahhoz, hogy semmilyen kirekesztést ne alkalmazzanak. A piaci törvények sok intézményt megvédenek a nem kívánt látogatóktól. Mi még mindig mindenki számára elérhetőek vagyunk.

Nézzük most meg, hogy milyen szerepei vannak ma a közkönyvtárosnak? Gyűjteményt építeni, szerzeményezni hihetetlen éleslátással tud, selejtezni bölcsen és szakmailag kikezdhetetlenül képes, tehát kitűnő *gyakorló könyvtáros.*

A fenntartáshoz a pénzt könnyed eleganciával, szívós erőszakossággal, leleményes pályázni tudással úgy tudja előteremteni, hogy sem emberi tartása nem sérül, sem egy fillért nem enged ki a kezéből. Tehát kitűnő *gazdasági szakember és pompás menedzser.* A munkatársaival olyan szinten feledteti el a bérek alacsonyságát, hogy azok együtt szárnyalnak vele a szélben, és életüket és vérüket adják a könyvtárért. Az egyre rövidebb időre elszegődő, kicsit felkészületlen ifjakat egy anya türelmességével tanítja be, és ezt kezdi újra és újra, tehát a *legjobb főnök, legjobb példakép.* Az olvasók gondolatait is kitalálja, bölcsen vezetgeti őket. Megérti a fogak közt elsziszegett kérdéseket, megfejti az olvashatatlan és pontatlan irodalomjegyzékeket. Megadja a választ azokra a kérdésekre is, amelyekre a kérdést megfogalmazó már nem is kíváncsi. Egyszóval, remek *pedagógus és tehetséges gyógypedagógus. Építész, felújító és lakberendező* is. Főnökeiben mindig felismeri a hajdan volt könyvtárost, és nem minden pillanatban figyelmezteti őket arra, hogy kissé elsárkányosodtak, és hogy nem az ő bosszantásukra van itt ez a sok olvasó. Egyszóval *pszichológus* a javából. De *szociológusnak* is elmegy, mert észreveszi, ha a könyvtárba betör a külvilág, és minden könyvtári jelenségből következtetni tud arra, ami körül veszi, tudja, hogy a megélhetési gondok és az örömtelen gyermekkor az oka annak, ha a külvilág valóban betör a könyvtárába és minden új szerzemé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyét, (CD-t, videót, számítógépet, Scholl-papucsot) elviszi.

És szerep az is, ha választékával és annak elrendezésével részt vesz az értékek közvetítésében, ha a sekélyesebb irodalom igazi arcát megmutatja, mert az álirodalomról nem szól az iskola, nem ír a kritika, és lassan már annyira örülünk, hogy valaki, talán éppen egy gyerek egyáltalán betűt néz és nem képet, hogy szinte minden szelektáló mechanizmust kikapcsolunk. Tehát *felkészült kritikus.*

De ez a *szociopszichomenedzs*-valaki még népművelőnek, mit beszélek, *kulturális menedzsernek* sem utolsó, mert ne feledjük, hogy a hajdani két szomszédvárból a másik meglehetősen elhúzott mellettünk a piacgazdaság farvizein. A közkönyvtárak meg a kicsi, de maradandó közösségi tereikkel elég sok feladatot vállaltak magukra, abból, amit régen – szép magyar kifejezéssel élve – művelődési házi tevékenységnek neveztek.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy alig változott más ebben az időszakban csak a kínálható állomány, a látogatók összetétele, mentalitása és elvárása és a könyvtárosok valamennyi addig érvényes beidegződése.

Új szerepvállalásaink egyik legfontosabbika, hogy a rendszerváltott oktatási rendszert a magunk sajátos módján igyekszünk kiszolgálni, kiegészíteni. A hagyományos iskolarendszer könyvtári háttere, ha nem érzékelem rosszul, nem fejlődött valami fényesen az elmúlt évtizedben. Viszont lettek új iskolák. Keletkeztek és újraindultak, egyháziak, alapítványiak, pénzesek és ingyenesek, a képzés minden szintjén. A könyvtárak létesítése azonban sajnálatosan elmaradt, hiszen ha volna is pénz, akkor sem könnyű ennyi idő alatt új könyvtárakat gründolni. Így a közkönyvtárakra hárult az a hálás feladat, hogy kvázi iskolai, főiskolai könyvtárként működve segítsék az oktatást. Azt hiszem, hogy nincs a szakmában teremtett lélek, aki ne kérdezné meg önmagától, hogy néhány irodalomjegyzéket, vajon milyen felkészültségű pedagógus állított össze. Miből gondolják a tanár kollégák, hogy a harminc éve kiadott könyveket húsz, huszonöt tudásszomjtól éhes gyerek kezébe tudjuk adni, és akkor még jut azoknak a szülőknek, nagyszülőknek, szeretőknek és keresztmamáknak is, akik a gyerek helyett jöttek be a könyvtárba. Mert ezek a rokonok már nagyon elszántak, itt már nem babra megy a játék, az iskola pénzbe kerül, a tanulás presztízse hatalmas. Aki a lecsúszott középosztályhoz vagy az igazán elszegényedett réteghez tartozik, annak azért, hogy fiának, lányának jobb legyen, a hirtelen meggazdagodónak meg azért, mert nem hiszi, hogy még egyszer sikerül tárgyi és nyelvtudás nélkül annyit kihasítani a közös vagyonból, mint neki sikerült két joghézag között.

Egyszóval, aki eljön a könyvtárba, hogy egy lépéssel tovább jusson tanulmányaiban, az nem üres kézzel akar távozni. És a könyvtár minél jobban kiszolgálja ifjú olvasóit, annál nagyobb kihívással találja szemben magát. A hír ugyanis terjed. Ma már annak megy elsősorban híre, ha valahol számítógépes adatbázist, internetet tudnak használni, ha egy témához elektronikus úton is tudnak anyagot gyűjteni és a könyvtáros ebben segítő kezet nyújt. Ha belegondolunk, hogy minél kisebb egy település, minél szűkebb a könyvválaszték, annál nagyobb szerepe van az információs utak kiépítésének. Elmmondhatjuk tehát, hogy nincs az a közkönyvtáros széles e hazában, akinek nem kell perceken belül tökéletesen elsajátítania az új technikákat. Nem mozoghatunk úgy az információs sztrádán, mint egy mezei nyúl az autósztrádán.

Már csak annyit tennék hozzá mondandómhoz, hogy ha költő lennék, történetesen Remenyik Sándor, akkor a templom és az iskola örökkévalóságáért imádkozó versembe valahogy belecsempészném a közkönyvtárat is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

A Német Könyvtári Intézet és a megváltozott feltételek

A Német Könyvtári Intézet helyzetéről lapunk 1998. 1. számában olvashattak tájékoztatást. Most az újabb fejleményeket mutatjuk be Hans-Peter Thun: Chances and dangers from paradigm change shown at the recent development of the German Libraries Institute c. tanulmányának (ROTNAC Newsletter, 1998. 2. no. 9-18. p.) **Papp István** által készített tömörítésében. – A szerk.

A megváltozott körülmények következtében súlyos helyzetbe került a Német Könyvtári Intézet (Deutches Bibliotheksinstitut - DBI), amelyet eddig a szövetségi kormány és az egyes tartományok közösen finanszíroztak, mint ún. „kék listás" intézményt. Az ötévenként esedékes felülvizsgálat alapján a Tudományos Tanács (Wissenschaftsrat) azt a döntést hozta, hogy 1999 végén leveszi a kék listáról (tehát a támogatottak jegyzékéről – A szerk.) a DBI-t.
A döntés hátterében a következő okok rejlenek:

- a Tudományos Tanács nagyon is csökkenteni akarta a kék listás régi intézmények számát, annak érdekében, hogy újakat vehessen fel;
- Berlin különösen meg akart szabadulni a DBI-től, mert saját kutatóintézetét akarta felvetetni a listára;
- kétségtelen, hogy a DBI munkájának hiányosságai is hozzájárultak a negatív döntéshez, de semmiképpen sem ez volt a döntő tényező.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A helyzetet súlyosbította, hogy

- egy szövetségi alapon felépülő államban a tartományi és helyi hatóságok viselik a felelősséget a kulturális ügyekért, s nem hajlandók átruházni hatáskörüket egy központi szerepet betöltő intézményre;
- a DBI 1978-ban egy kutatást támogató intézményként jött létre, de eltekintve katalógusadatbázisaitól ezt a feladatát csak közvetve, s a könyvtárak kiszolgálásán keresztül teljesíti, ami meglehetősen bonyolult konstrukció és nehezen átlátható külső szemlélő számára;
- a DBI nem vállalkozásként, hanem kötött költségvetéssel és személyzettel bíró hivatalként működik;
- a differenciált és szétforgácsolt könyvtárügy a legváltozatosabb szolgáltatásokat igényli, ugyanakkor a mai nehéz időkben a politika az információs és kommunikációs technológiára való koncentrálást kívánja meg.

A DBI nyomora elsősorban a szövetségi struktúrából következik. A közkönyvtárakat a helyi hatóságok és az egyházak tartják fenn, a felsőoktatási könyvtárakat a tartományok (jelenleg 16), a szövetségi kormány csak a nemzeti könyvtárat és néhány szövetségi intézményt, a szakkönyvtárakat pedig a vállalatok, tudományos és közintézmények. Mivel az NSZK-ban nincsenek könyvtári törvények, jellemző a változatosság, a heterogenitás a duplikáció, s előtérbe kerül az önérdek a közjóért való munkálkodással szemben. Az állam e káros tendenciák ellensúlyozására hozta létre könyvtári területen a DBI-t, amely két létező, de szerves egységgé azóta sem váló szervezetből alakult, s fejlesztő, szolgáltató és koordináló feladatokat lát el.

A korábbi vizsgálatok során meglehetősen jó minősítést kapott a DBI, most azonban – bár lényeges kifogások nem merültek fel, – mégis megvonták a finanszírozását 1999 végétől; nem akarták megölni, csak szükségük volt a pénzére.

Természetesen voltak hibák a DBI működésében, s ezek belülről sokkal jobban láthatók, mégis, végső soron arról volt szó, hogy egyszerűen nem sikerült megnyerni a csatát az eleve elhatározott döntéssel szemben. Nem is volt esély erre, mert senki sem lehet olyan tökéletes, hogy képes legyen ellenállni a politika akaratának.

Kezdettől fogva a DBI-nek az volt a gyenge pontja, hogy szakadék tátongott hivatalos feladatköre és tényleges jogosultságai között. Nem volt felhatalmazása az egységes országos struktúra kialakítására és a módszerek és termékek eltérő voltának megakadályozására. Szolgáltatásaival, rábeszélő erejével és közvetett nyomással igyekezett befolyást gyakorolni a folyamatokra, de a politikától nem kapott elegendő pénzt és személyzetet hozzá.

A DBI-éihez hasonló hibákat lehet találni a vizsgálatot lefolytató minisztériumok és intézmények munkájában is, de egyszerűen a szereposztásból következően ezek nem vezettek ahhoz az eredményhez, mint a DBI esetében.

Alapvető probléma, hogy a DBI kezében soha nem voltak megfelelő és hatásos eszközök ahhoz, hogy kifejezhessen valamely egységességet a német könyvtárügyben. Például ezért nem tudta leküzdeni a túlzott változatosságot a számítógépes módszerek terén, nem szólhatott bele rendszerek kiválasztásába, s a finanszírozás sem rajta keresztül történt.

Ha valaki nem ad hivatalos felhatalmazást egy ilyen intézetnek, akkor az elméleti elvárások a helyi szuverenitásokkal szemben nem teljesíthetők, különösen akkor, ha a DBI-nek hivatalként kell működnie, egy olyan keretben, ami nem teszi lehetővé a gyors és flexibilis megoldásokat és termékeket. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy egy új szolgáltatáshoz szükséges forrásokat csak a meglévőktől való elvonással lehet előteremteni.

A DBI szolgáltatásait eredetileg nem a könyvtárak igényelték, hiszen a megrendelők – a finanszírozás révén – az állam és a tartományok voltak. A helyi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hatóságok egy fillérrel sem járultak hozzá a közkönyvtáraknak nyújtott szolgáltatásokhoz, hiszen a DBI „kék listás" intézmény volt. Így e szolgáltatások a nagylelkűen megtűrt kategóriába kerültek.

A politikusok – s velük együtt a minisztériumi tisztviselők – furcsán viselkednek. Gazdasági prosperitás idején nyitottak a könyvtári szakma céljai és törekvései előtt. Mihelyt azonban a körülmények rosszabbodnak, olyan könnyedséggel válnak meg korábbi meggyőződéseiktől, amely arra utal, hogy nem meggyőződésről van szó, hanem a könyvtári eszmék saját sikerességük érdekében való felhasználásáról: nem az ügyben, a karrierjükben érdekeltek. A nehézségek kezelését az alsóbb szinteknek engedik át.

Amíg nem mutatkoztak gazdasági nehézségek, nem is kritizálták a DBI tevékenységét fenntartó és felügyeleti szervei. A költségvetési megszorításokkal és a munkanélküliség növekedésével azonban megváltozott a légkör. A Bangemann-jelentésnek megvolt a németországi vetülete is. A középpontba az információ, mint az innováció nyersanyaga került, de nem művelődési-oktatási szemszögből, hanem a gazdasági növekedés oldaláról. A politikai gondolkodás pedig a költséghatékonyságra összpontosult, s az új technológiák jelezte irányba fordult. Mindeddig a DBI teljesítményét a legkülönbözőbb könyvtártípusoknak nyújtott változatos szolgáltatásokkal mérték: most hirtelen új mércét állítottak vele szemben anélkül, hogy felsőbb szervei jelezték volna az irányváltás szükségességét.

Minden országnak olyan könyvtárai és központi szolgáltató intézményei vannak, amilyeneket megérdemel. Struktúrájából következően a német könyvtárügyben igen sok koncepció, munkamódszer és eljárás él egymás mellett, amelyek következtében a különböző csoportok igényei és nézetei gyakran ellentmondanak egymásnak.

A DBI szolgáltatásait nem azoknak nyújtja, akik eredetileg megrendelték őket, hanem a könyvtáraknak. Mindig is azon volt, hogy kövesse a különböző típusú és nagyságú könyvtárakat képviselő 15 tagú tanácsa, valamint az állandó bizottságok tanácsait, s fogadja el ellenőrzésüket. Ennek következtében szinte hangsúlyozás nélkül fejlesztette ki szolgáltatásait. A DBI sokáig pozitívumnak tekintette ezt a fogyasztóra való orientáltságot, s elkerülte a figyelmét, hogy a hangsúlyok hiánya miatt, nem tudta sem a fogyasztók, sem a hatóságok előtt világossá tenni, mi fontos és mi nem.

Amíg a politikai elvárások és a gyakorlat szabta fogyasztói igények megfelelnek egymásnak, nincs baj ezzel a hozzáállással. Legfeljebb azok a körök elégedetlenkednek, amelyek még nem kapták meg az általuk szorgalmazott szolgáltatásokat. Sajnálatos módon a DBI „elsüllyedt a részletek mocsarában", s a tanácsadó testülete is ragaszkodott a meglévő szolgáltatások fenntartásához, s anélkül vitatkozott újabbak bevezetéséről, hogy felvetette volna némely megszüntetését. Maga a DBI sem mert ilyen javaslatokkal előállni.

Az eltelt években a DBI nem folytatott egy világos koncepcióra alapozott kommunikációs kampányt, amelynek során fogyasztói előtt tisztázta volna profilját. A múltban azt az álláspontot vallotta, hogy ő olyan szolgáltató, amelynek ereje abban áll, hogy mindent nyújt, amit a fogyasztó megkíván, s nem hívta fel a könyvtári közönség figyelmét a politikailag fontos témákra és trendekre. Nem ismerte fel időben azt sem, hogy a gazdasági visszaesés miatt a fenntartók kívánalmai és a fogyasztók óhajai között rés kezd nyílni. Nehéz időkben a tényleges fogyasztó, azaz a politikus igényeinek a kielégítése életbevágóan fontos a túlélés szempontjából. Továbbra is a könyvtári használók elégedettségét tekintette a legfőbb szempontnak, nem vállalta az új politikai folyamatokból adódó konfliktusokat, s nem szüntette meg a könyvtárak által továbbra is igényelt, de nem innovatív szolgáltatásokat az új trendeknek megfelelő szolgáltatások indítása érdekében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A DBI ez alkalommal alulbecsülte a politikusok és művelődéspolitikusok döntő szerepét, mivel mindeddig megértő engedékenységet tapasztalt részükről, – persze, mert nem voltak az anyagiak szorítása alatt.

Említést érdemel az a körülmény is, hogy a szakmában mindig is divat volt a DBI-t kritizálni. Érezhető volt a feszültség a nem túlságosan szeretett fővárosban, Berlinben székelő, hatalmasnak és erősnek érzett és a magukat a piramis alján tudó könyvtárak között. S amikor az utóbbiak elérkezni látták az alkalmat, sürgősen igyekeztek rámutatni a DBI gyenge pontjaira, s bebizonyítani, hogy ők bizony jobban tudnák csinálni.

A DBI elfogadta ezt a helyzetet, örült a fogyasztók végső soron pozitív ítéletének, de nem tett semmit annak érdekében, hogy megakadályozza e helyzet kialakulását. Az 1996/97-es évben a mégoly enyhe kritikát is örömmel fogadta a fenntartó, mert ez is alkalmas eszköznek bizonyult az intézet leépítéséhez.

A könyvtárak – s természetesen a DBI is – új körülmények és feltételek közé kerültek: információs és kommunikációs technológiák, gazdasági megszorítások, munkanélküliség, növekvő információs ipar, politikusi elvárások a fellendülést ígérő információ-gazdasággal szemben.

A DBI konzultációval, információval és továbbképzéssel reagált a gazdasági életből beszűrődött új jelenségekre (új szervezeti struktúrák, flexibilis költségvetés, ellenőrzés, marketing, új menedzsment módszerek, megváltó új koncepciók stb.) Az új technológiák azonban a lehetőségek mellett veszélyeket is rejtenek magukban az olyan intézetek számára, mint a DBI.

Az internetbe bekapcsolódott használók egyszerűbben férhetnek hozzá a DBI szolgáltatásaihoz, de a viszonyuk egymáshoz megváltozik.

A DBI nagy, országos katalógus-adatbázisok szolgáltatója (könyvek és folyóiratok központi katalógusa, tartalomjegyzék-adatbázisok stb.) Ezek a lelőhely-megállapítást, a dokumentum-ellátást és a retrospektív katalogizálást szolgálják. Meglehetős nagy munkaráfordítással, a könyvtáraktól átvett, s más formátumokból konvertált leírásokból, osztott katalogizálással készülnek, s magas minőségi színvonalon állnak.

Az adatbázisok hagyományos használói a könyvtárak voltak, majd az online hozzáféréssel élve, sokan az iparból is. Amikor azonban a Weben is hozzáférhető lett, s a keresés bennük ingyenessé vált, sok magánszemély is a használók sorába lépett. A könyvtárak mellett tehát a végfelhasználók is közvetlen használókká váltak, s ezzel a könyvtár mint használó veszít a jelentőségéből.

A DBI túl sokáig koncentrált a könyvtári igények kielégítésére, s magukat a szolgáltatásokat is az ő szempontjaik szerint, nem pedig az egyéni kutató, a diák, a menedzser szemszögéből tervezte meg.

A DBI régi vágású személyzetével is nehéz megértetni, hogy a használói kör kibővülésével a korábbiaktól teljesen eltérő igények kiszolgálására is fel kell készülni. A könyvtár léte nem forog veszélyben a jövőben sem, de más hangsúly helyződik a könyvtári katalógusok és állományok fontosságára.

Föltételezhető, hogy egy másik tényező fogja hosszú távon elavulttá tenni a DBI adatbázisait.

Az ún. nyitott interfészek (pl. a Z 39.50) fejlődése és az automatizált indexelés javuló módszerei nem indokolják a jövőben az ilyen nagy katalógus-adatbázisok felállítását. A DBI adatbázisai mindig is a legmagasabb szakmai színvonalat fogják képviselni. Tévedés azonban azt hinni, – különösen gazdasági nehézségek idején, – hogy a legjobb minőség egyben a siker záloga is. Az a termék lesz sikeres, amely elfogadható minőséget a legolcsóbban képes garantálni, s ráadásul még politikai támogatottságot is nyer. Az innovatív technológiák bűvöletében a politikusok számára vonzó az első pillantásra olcsónak látszó új rendszer: az egyes könyvtárak katalógusaiban kereső technikákat és eszközöket, valamint nyitott interfészeket alkalmazva keresni. Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

eredmény lényegesen rosszabb lehet, mint a jelenlegi adatbázisok használata esetén, de a világháló és a hozzáférhetőség erőterében a keresés eredményének az értékelése is más mérce szerint történik. A hagyományos követelmény így hangzott: abszolút biztonsággal megállapítani, hogy egy adott dokumentum hozzáférhető-e vagy sem egy adott könyvtárban. A jövőben pedig így fog hangzani: az adott cél számára megfelelő mennyiségű, szellemileg feldolgozható dokumentumot vagy alkalmas információt találni. Ebből következően a jövőben is megmaradhatnak például a kéziratok, régi térképek stb. régi típusú adatbázisai, de tíz éven belül elavulnak az általános, nagy központi katalógus-adatbázisok, – talán csak bizonyos formában a retrokonverzió céljára maradnak meg. Az Internet a DBI használói számára is új hozzáférési lehetőségeket kínál, az intézet számára pedig azt, hogy új módon kínálja fel szolgáltatásait. Egyelőre még túlságosan is a nyomtatott anyag kategóriáiban gondolkodnak itt is. Mivel az adatbázisokat közvetlenül használják a fogyasztók, ez megtakarítást jelent a személyzet idejében. Mégsem jár tényleges racionalizálással, mert meglehetősen nagy ráfordításba kerül a szolgáltatások közvetlen használatra való előkészítése. Az új technológiák vonzásának megvan az a veszélye, hogy túl sokat invesztálnak beléjük, s túlbecsülik ténylegesen várható használatukat. Így elveszhetnek azok a használók, akik készek fizetni a hagyományos termékekért, pedig a DBI-nek sürgető szüksége van bevételre túlélése végett.

Az Internet befolyással lesz a DBI információs és tanácsadó szolgáltatásaira is. Tekintve, hogy a könyvtárosok munkahelyükről közvetlenül is elérhetik az Interneten keresztül a számukra szükséges információk túlnyomó részét, a DBI munkatársaira csak akkor vár szerep, ha magasabb, tudományosabb szintre emelik szolgáltatásaikat. Ebből egyrészt a specializáció fokozása következik, másrészt az információ begyűjtése helyett az információ elemzése és a trendek feltárása lép előtérbe. Más szóval: a gyakorlatias, alapvető információ helyett a clearing house funkcióra esik a hangsúly és a tudományos munkára. Ez azt is jelenti, hogy jobban kell támaszkodni a külső szakértőkre, s a nem helyben dolgozó részfoglalkozású munkatársakra, szemben az állandó, főfoglalkozású munkatársakkal.

Az elmúlt években a DBI elkövette azt a hibát, hogy nem tájékoztatta időben a könyvtárakat az informálódás új lehetőségeiről, nem hívta fel a figyelmüket az új trendekre, s nem segítette őket elég gyorsan problémáik megoldásában. Ezért a néhány vezető könyvtár a DBI segítsége nélkül kereste meg a maga útját. Az ebben számára rejlő veszélyt a DBI nem ismerte fel, pedig, ha jót akar, tovább nem késlekedhet.

A kiadványok terén sem élt az új lehetőségekkel. Magától adódik, hogy a megjelentetett kiadványok teljes szövege az Internetre kerüljön. Kiadói politikája még a megszokott, hagyományos vonalakon mozog. A jövőben meg kell különböztetni az olvasásra és az informálódásra szánt dokumentumokat, s csak néhányat közülük szükséges nyomtatott és elektronikus formában egyaránt rendelkezésre bocsátani. Az online kiadványok terén is be kell vezetni a térítéses rendszert.

A továbbképzési kínálatnak színesebbé kell válni az új technológia és multimédiás közvetítő módszerek következtében, s a távoktatás lehetőségeit is meg kell fontolni. Sor kerülhet video-konferenciákra, a hálózaton nyújtott oktatócsomagok kifejlesztésére stb.

Az igazság azonban az, hogy a jövőre vonatkozó elképzelések meglehetősen ingatag lábakon állnak, mivel elapadó anyagi forrásokkal kell számolni, sőt nem lehetetlen a DBI bezárása sem, s a személyzet nagy részének szélnek bocsátása sem.

A technológiai fejlődés következtében előállott új helyzet voltaképpen nem veszélyt, hanem lehetőséget jelent. A DBI jelenleg nehéz helyzetben van, de ez nem a technológiai változások következménye. Ha pedig a megszűnéséről van szó, ez nem jelenti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

azt, hogy kizárt dolog egy kis létszámú utódintézmény, de ennek már lesz széles szolgáltatási kínálata, s meg sem próbál minden igényt kielégíteni.

Amit most a DBI jövőjére vonatkozó koncepcióként tálalnak, az egy innovációs ügynökséget, egy agytrösztöt tartalmaz, 40-60 fő személyzettel. Kétséges, hogy hosszú távon működőképes lesz-e. Eleinte talán sikeresnek bizonyul innovációs irányultsága és az ehhez fűzött várakozások miatt. Később azonban a német könyvtárak többsége az innováció és a kibernetika mellett gyakorlati segítséget is vár mindennapi munkájához. Ha nincsenek központi szolgáltatások, keserű lesz az ébredés.

Nem lenne szabad egy futurisztikus innovációs ügynökséget létrehozni tényleges szolgáltatások és termékek nélkül. Legyen egy mag az innovációs transzferre, amelyet hatékony szolgáltatások vesznek körül. A szolgáltatások legyenek ingyenesek mindazok számára, akik fenntartják az intézetet, de szigorú piaci szabályok érvényesüljenek másokkal szemben. Az intézet irányító testületében politikusok és könyvtárosok egyaránt foglaljanak helyet.

Következtetések és tanácsok

Egy széles igényeket szolgáló intézetnek vagy több jogosultságra, vagy több pénzre van szüksége. Nem szükségszerű, hogy a DBI gondoskodjék ezekről a szolgáltatásokról, de kell valaki, aki képes és kész erre.

Előfutár csak az lehet, akinek nem kell sokfelé futnia, hanem csak a jövőbe mutató irányba.

Ha végtelenül vitatkoznak bonyolult kompromisszumok kidolgozásán, nehéz gyorsan dolgozni és a lehető legjobb megoldásokat kitalálni, hacsak nem az általános egyetértés és béke élvezi a legfőbb elsőbbséget.

Nincs szükség túlbonyolított irányító és ellenőrző testületekre, amelyben minden szempont képviseletet nyer. Világosan megfogalmazott célok, néhány szakértő közreműködése és a teljesítmény saját kontrollja az, ami hatásosabb lehet.

Nem lehet csak a könyvtárakon, mint fogyasztókon mérni az eredményességet. A könyvtárak szupermarketnek tekintették a DBI-t, holott a politikusok inkább szakboltot és irányszabót akartak.

Ha a szakma több szolidaritást mutatott volna, talán megtarthatta volna szolgáltató intézetét. Olyan időkben, amikor a politikusok nem barátként viselkednek, nagy szükség van a szakmai szolidaritásra. Nem csak az új technológia hozta lehetőségek fontosak a könyvtárak számára. Nagyon is fontosak a változó politikai körülmények, sőt életbevágóak. A következő évtizedek könyvtárosának meg kell tanulnia politikai kategóriákban gondolkodni, hogy a polgárok ügyvédje és diplomatája lehessen.

A DBI túl egyoldalúan látta a politikai helyzetet, s túlságosan a fogyasztói igények kielégítésére koncentrált, megfeledkezve a politika által favorizált trendekről, és a nem kevésbé fontos véleményformálókról, még azt is megkockáztatva, hogy elveszít bizonyos fogyasztói csoportokat.

A politikai helyzet megváltozása nem valami különösen veszélyes dolog, de józannak kell maradni, s gyorsan és flexibilisen reagálni.

A közönségkapcsolatokat egyes csoportokra, különösen a politikusokra kell irányozni. Ez nemcsak a termékek eladását célozza, hanem az egész intézmény megerősítését.

A személyzet korlátlan időre való alkalmazása korlátozza a flexibilitást. A munkatársak egy része meghatározott időre szóló szerződést kapjon.

Nélkülözhetetlenné kell válni; szövetségeseket kell keresni, akik – ha nem nélkülözhetik társukat, – segítenek a túlélésben, persze saját érdekükben.

Meg kell tanulni a válságkezelést még a válság előtt. Jobb a válságot megelőzni, mint megoldani.

A változások gyorsasága miatt nem beszélni kell az életen át tartó tanulásról, hanem tanulni kell egy életen át.

Nem beszélni kell a változásról, hanem változtatni kell.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Oroszországi Föderáció könyvtárpolitikája

Kuz'min, E.

A nyugati szaklapok hovatovább gyakrabban foglalkoznak az oroszországi könyvtárüggyel, mint mi. Ennek érthető oka: ismerni véljük mindazt, ami benne előfordul. Ez ugyan igaz, de túlnyomórészt egy évtizeddel ezelőtti formájában-állapotában. Azóta azonban sok víz folyt le a Volgán, s e hatalmas, válságok gyötörte ország könyvtárügyében is meghatározó változások mentek végbe, amelyekről célszerű időnként hírt adni. Az az összoroszországi tanácskozás, amely 1999. április 19. és 23. között zajlott, záródokumentuma révén (Itogovyj dokument rukovoditelej federal'nyh i regional'nyh bibliotek Rossii „Problemy sozdaniâ i integracii informacionnyh resursov rossijskih bibliotek", illetve a Kulturális Minisztérium Könyvtári, Tudományos és Informatizálási Főosztályának vezetője, E. Kuz'min által tartott előadás alapján (***Biblioteki i gosudarstvennaâ bibliotečnaâ politika: novye zadači i novye rubeži integracii***. In: Biblioteka. 1999. 8.no. 9—17.p.), kedvező alkalmat kínál könyvtárügyi tájékozottságunk „up to date" színvonalra hozására. A két dokumentumot **Futala Tibor** tömörítette és kommentálta.

E. Kuz'min hangütése, s ez alapjában jellemző előadásának egészére, félig hagyományos, félig korszerű. Így szól: *„Az oroszországi könyvtárak gyakorlatilag összegyűjtötték mindazt az ismeretet, mindazt a tapasztalatot, amelyet Oroszország és a volt Szovjetunió népei történelmük során felhalmoztak, nem kevésbé a világ valamennyi olyan népének ismereteit és tapasztalatait, amelyekhez honfitársaink valaha is fordultak. Az új technológiák lehetővé teszik, hogy a szóban forgó ismeretek egész gazdagságához és a felbecsülhetetlen tapasztalatok teljes változatosságához országunk és az egész világ minden lakosa hozzáférjen, és cserében ők is igénybe vegyék más országok ismereteit és tapasztalatait."* Aztán egy „bonmot"-nak is beillő megjegyzés: *„Az utóbbi időben a szakmai berkekben két ellentétes tézis dominál a könyvtárakban végbemenő jelenségekről. Az első tézis: az oroszországi könyvtárak pusztulnak. A második: az oroszországi könyvtárak dinamikusan fejlődnek."*

A valóság az, hogy

- 1997-ben a kulturális minisztérium égisze alatt 52 918 könyvtár működött, 15,1%-kal kevesebb, mint 1990-ben, ám az 1997. évi „fogyás" már csak 1%-ot tett ki;
- az 1997-ben meglévő állomány 1 069,30 millió egységet foglalt magában, ami 1990-hez képest 7,3%-os csökkenés, miközben 1997-ben már csak évi 2%-os volt;
- 1990 és 1997 között 9,4%-kal csökkent a könyvtárosok száma, 1997-ben csak 1,4%-kal, s összességében 129 ezer kolléga „könyvtároskodott".
- 10%-os infláció mellett 1996-hoz képest 1997-ben 27,7%-kal növekedett a költségvetési keret.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mindez azt mutatja, hogy az 1990 óta bekövetkezett – élve a Kuz'min által használt kifejezéssel – „pusztulás" sem volt olyan arányú, mint amekkorának híresztelték, s 1997-ben – mondhatni – minimálissá szelídült.

A szerző azonban korántsem akarja a „szőnyeg alá söpörni" a könyvtárügy problémáit. Ezért számos vonatkozásban IFLA-paramétereket idéz, s bemutatja, hogy hozzájuk képest, hogy s mint fest az oroszországi valóság. Nagyjából úgy, hogy minden paramétert illetően akadnak (kis számban) IFLA követelményeket meghaladó példák és (nagy számban) tőlük messze-messze elmaradók. Az elmaradottságot, illetve ennek eltussolására alkalmazott „made in Soviet Union"-szemlélet továbbélését legpregnánsabban a forgási sebesség és az állomány viszonyszáma szimbolizálja (5 a 0,7-hez). E korántsem kedvező, viszont következetesen végigvitt összehasonlításból az előadó az alábbi következtetést vonja le: *„Az oroszországi könyvtárhálózatnak az új technológiák alapján, az új politikai és gazdasági feltételekhez alkalmazkodva kell korszerűsödnie."*

A Kulturális Minisztérium illetékes főosztálya egyelőre (és még hosszú évekig) korántsem dúskál az anyagiakban, miközben számára az ügy előmenetelének ösztönzése stagnáló személyzeti létszám (9-12 munkatárs) mellett is rendeltetésszerű kötelezettség. A közelmúltban ezért meg kellett hoznia azokat a könyvtárpolitikai döntéseket, amelyek napjainkban már konkrét eredményeket (róluk kicsit később) termettek.

Az eredménycentrikus magatartás mindenképpen új vonása az állami irányításnak. Az előadó a módszer ilyetén változását „felülről kezdeményezett demokráciaépítésnek" minősíti, amely Oroszországban általános gyakorlat, „sajátos specialitás".

Visszatérve a könyvtárpolitikai döntésekre: a kulturális minisztérium előtt az anyagi források meghatározottságában (azaz elégtelen voltában) elvileg három út adódott. Az első a gyenge régiók, települések könyvtárainak „felfuttatása", ami egyfelől igazságtalan, másfelől „alig észrevehető" lett volna az adott pénzügyi feltételek között. A másik út az első ellenkezője: még korszerűbbé tenni a már most is erős, ütőképes intézményeket, hogy aztán a többiek fokozatosan példát vehessenek róluk, kövessék őket. (Egy magyarnak nyilván a „minőség szocializmusa" jut az eszébe egy ilyen támogatási rendszer olvastán–hallatán). Ezt a tárca ismét morális okokból vetette el. Végül, maradt a meghatározó fontosságú, „sine qua non" programok támogatása. Konkrétan a következőké:

- a tárca- és régióközi együttműködés „mozgásba hozása", az orosz könyvtárak bekapcsolása a nemzetközi információcserébe;
- a könyvtárügy informatizálása (vállvetve az oktatásüggyel), a LIBNET (országos számítógépes hálózat) realizálása;
- az állami és önkormányzati szervek könyvtárakból történő információ-ellátásának megszervezése;
- a történeti állomány védelme;
- az orosz books in print elindítása és az állománygyarapítás köré szervezése,
- a szükséges normatív-jogi rendszer megteremtése a könyvtárügyben.

Az efféle feladatok végrehajtásának irányításához meg kellett találni a megfelelő módszereket, ugyanis az addig szokásos horizontális és vertikális irányítási szisztémák elégtelennek – körülményesnek és lassúnak – bizonyultak. E hiányosságokat kiküszöbölendő, legjobban egy vegyes módszer vált be, már ami a kapcsolatok vitelét illeti. Ami pedig a kapcsolatok tartalmát, arra nagy puvoárral rendelkező szakértők felkérése bizonyult hatékonynak.

E politika eredményei napjainkra „látható nagyságrendűek" lettek. Íme:

- A bibliográfiai-információs munka majdnem 3 ezer könyvtárban számítógéppel folyik. E könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárak fele önkormányzati fenntartásban működik.

- Egy-egy régió lokális számítógépi hálózatában 31-60 számítógép található, de néha 100-nál is több.
- Az Orosz Állami Könyvtárban az elmúlt év olyan automatizálási áttörést hozott, hogy azóta minden újonnan beszerzett könyv feldolgozása és használatba kerülése nem tart tovább öt napnál.
- 1998-ban az állami és nemzeti könyvtáron kívül a szmolenszki, brjanszki, orlovi, tulai, tambovszki és razányi általános tudományos könyvtárban nyilvános jogi információs központok nyíltak. 1999-ben további nyolcvan követi őket.
- Míg 1993-ban a tulai könyvtáros értekezleten résztvevők túlnyomó része nem is hallott a CD-ROM-ról és az Internetről, addig ma már nemcsak a szövetségi és regionális könyvtárak „állították csatasorba" ezeket a berendezéseket, hanem a járásiak is.
- Az állami könyvtárban és az idegen nyelvű könyvtárban több mint 2 millió könyvtári egység esett át retrokonverzión a 7 millióból. Divattá vált a dokumentumok rendelkezésre bocsátása elektronikus formában.
- Ezzel – mondhatni – a könyvtári automatizálás első szakasza befejeződött. A hogyan tovább örvén a könyvtári erőforrások integrálása fog napirendre kerülni. Ennek fő „segítője" a LIBNET lesz. Itt a fejlesztési prioritások az alábbiak:

– az országosan kötelező, nemzetközileg cserekompatibilis RUSMARC kidolgozása;
– orosz adatcsereformátum kidolgozása az egységesített besorolási adatállományokra (a szerzői nevek, az egységesített címek és a tárgyszavak állományára);
– az Internet elektronikus katalógusaihoz való hozzáférés biztosítása, illetve a könyvtárközi kölcsönzésben (másolatszolgáltatásban) az online megrendelés lehetővé tétele;
– egységes telekommunikációs környezet létrehozása az ország jelentősebb könyvtári információkészletének integrálása céljából.

Összegzésként: *„Manapság az oroszországi könyvtárosi közösség küszöbére érkezett el annak, amiről az elmúlt években annyit álmodott, ugyanis számos előfeltétel jött létre ahhoz, hogy a harmadik évezred kezdete az orosz könyvtárak számára a reális online hálózati együttműködés startvonalává váljék."*

A legvégére az előadóban egy kis büszkélkedésre is maradt erő, amikor kijelenti: *„Az oroszországi társadalmi szektorban a könyvtárak az informatizálás élenjárói. Az országban megszületőben lévő könyvtári számítógépes rendszer, a LIBNET lesz nálunk a rendezett információ közlésének első általánosan hozzáférhető hálózata."*

A tanácskozás záródokumentuma az eleddig ismertetett előadásban foglalt fejlesztési célokkal egyetértett. Mindazonáltal nem feledkezett meg határozottan sürgetni a könyvtárak költségvetési (állománygyarapítást és bérezést javító) ellátásának lényeges javítását, illetve a beruházásokra szolgáló erőforrások bőkezűbb rendelkezésre bocsátását.

Egyébként a tanácskozáson részt vett grémium jól reprezentálta a központi és a regionális szintű könyvtárügyet, illetve a könyvtárügyi testületeket, nevezetesen 243 szakember vett rajta részt 65 oroszországi – az ottani, most felettébb divatos szóhasználattal élve – szubjektum, azaz könyvtáros kolléga képviseletében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

LUXEMBURGI KÖNYVTÁRAK. – Luxemburg nemzeti könyvtárát a francia hatóságok létesítették 1789-ben, nyilvános könyvtárként. Gazdag régi állományát eredetének köszönheti, hiszen a jezsuiták könyvtárából, más rendi könyvtárakból és a régi luxemburgi állami könyvtárból hozták létre. Csak 1899 óta működik nemzeti könyvtárként, e státusát pedig csak 1958-ban erősítette meg jogszabály. A jelenlegi helyén (a jezsuita kollégium restaurált épületeiben) 1973 óta működő könyvtár (sok nemzeti könyvtárhoz hasonlóan) enciklopédikus gyűjteményű, de humán hangsúlyú. Állománya főként francia és német nyelvű, de bőven van angol, sőt, olasz és spanyol anyaga is. Gyűjti sok nemzetközi szerv (az ENSZ, Európai Unió, Unesco) dokumentumait, de német egyetemek doktori értekezései is megtalálhatók. Természetesen gyűjti és megőrzi a „luxemburgiana" anyagot. A szerzői, a cím, a tárgyi és az új szerzeményeket ismertető cédula-katalógusait 1985-től lezárták. A gépesített katalógus SIBIL adatbázisa a nemzeti könyvtárén kívül a Centre Universitaire, a Grand Seminaire, valamint a művészettörténeti múzeum könyvtárainak, a városi könyvtárnak, összesen 12 jelentős könyvtárnak az anyagát is tartalmazza. A régi gyűjteményt (amelynek 1972 előtt feldolgozott anyagát kb. 10 000 nagyalakú kéziratos cédula tárja fel) 1969-ben szervezték különgyűjteményekké: így ma külön kézirat, ősnyomtatvány, művészi és történeti kötések, térkép, régi és ritka könyv gyűjtemény is van, melyek közül említést érdemel a kb. 3000 egységnyi 19. sz. előtti térkép, és a 16 000 luxemburgi képeslap. Új különgyűjtemény az 1992-ben alakult médiatéka, amely a kisnyomtatványokat, az audio-vizuális anyagokat, a filmeket kezeli.

A könyvtár bibliográfiákat készít, katalógusokat is kiad, kiállításokat rendez.

Luxemburgban található az Európa Parlament könyvtára, mely a hivatalos nyelveken gyűjti az intézmények és a tagországok dokumentumait, valamint a NATO és az Európa Tanács hivatalos dokumentumait, kimondottan a küldöttek kiszolgálása érdekében. A könyvtárnak részlegei működnek Brüsszelben és Strassburgban is. EPOQUE elnevezésű rendszerében a könyvtár katalógusa és az Európai Parlament hivatalos dokumentumai érhetők el.

A város központjában található városi könyvtár 50 000 kötetes állományából 10 000 a gyermekkönyv, így a szabadpolcos könyvtár mind a felnőttek, mind a gyerekek számára széles választékot nyújt négy nyelven: franciául, németül, angolul és luxemburgi nyelven. A könyvtárba a beiratkozás ingyenes, a kölcsönzésért (havonta 3 darab lehet) csekély díjat kell fizetni. A városi könyvtár 1992 óta tagja a SIBIL rendszernek, azóta lezárt cédulakatalógusait az olvasóközönség gyakorlatilag egyáltalán nem használja, csak az online katalógusban keresnek.

Marcella PISANO utibeszámolóját (Accademie e Biblioteche d'Italia, 48.a. 1.no. 55-56.p.)
Mohor Jenő tömörítette.

ODAÍTÉLTÉK A LEGJOBB CIKKNEK JÁRÓ CÍMET. – *Koltay Tibor és Téglási Ágnes Fromoccasional training courses to systematic thinking on continuing professional education of librarians in Hungary" című cikke, amely a Librarian Career Development c. folyóirat 1999. évi 3. számában jelent meg, elnyerte a kiadó, az MCB University Press és a folyóirat 1999. évi Legjobb Cikke (Most Outstanding Paper) kitüntető címet.*
Gratulálunk!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szlovákiai könyvtárak magyarlakta területeken

Hodossy Dezső

A mai Szlovák Köztársaság területén több nemzeti kisebbség él, szervesen integrálódva a szlovákiai társadalomba. Az 1991-es népszámlálás adatai szerint Szlovákia területén 566 741 magyar nemzetiségű személy él. Ez a szám az összlakosság 10,5%-át jelenti. A magyar nemzetiségűek többsége 13 dél–szlovákiai járásban és két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán él.

A magyarlakta területek könyvtári ellátása

A szlovákiai magyar nemzeti kisebbség korszerű könyvtári ellátása, és az anyanyelvű irodalom biztosítása ma is időszerű, megoldandó kérdése kulturális életünknek. Az 1989-es rendszerváltás után azt reméltük, hogy gyorsabban mennek végbe a tudati, szellemi, kulturális szintű változások, melyekhez mi, könyvtárosok a magunk eszközeivel, a könyvekkel, az ismeretközvetítéssel, tudásunkkal járulhatunk hozzá, hiszen a demokratikus jogállam egyik alapintézménye a könyvtár, a demokrácia kialakulásának pedig nélkülözhetetlen feltétele az információhoz való szabad hozzáférés megteremtése minden állampolgár számára.

A szlovákiai magyar nemzetiségi kisebbség könyvtári ellátása az elmúlt évtizedben nem fejlődött a szlovákok lakta települések könyvtárügyével azonos ütemben. A nemzetiségek által lakott területeken korábban sem működtek, s most sem jöttek létre olyan központi szerepet betöltő koordinációs központok, báziskönyvtárak, amelyek a vegyesen lakott területek könyvtárait támogatnák anyanyelvi irodalommal, amelyekhez állami, központi forrás biztosítaná a költségvetést.

A nemzetiségi gyűjtemények működtetésének egyik problémáját az okozza, hogy az önkormányzatok és a központi irányítás között nem tisztázottak a feladatok, s félő, hogy az előkészületben lévő új könyvtári törvény sem foglalkozik a nemzetiségi könyvtári ellátás kérdéseivel kellőképpen.

A magyar nyelvű könyvek és folyóiratok beszerzése, szerencsére nem okoz gondot, ugyanis alig pár nap, pár hét késéssel a könyvterjesztők és a magán

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvkereskedések már árusítják az anyaországi könyveket és folyóiratokat. A nehézséget a pénzhiány jelenti, ugyanis a helyi kiskönyvtárak kellő anyagiak hiányában nem tudják az „iramot tartani".

A gyarapítás nálunk a következő lehetőségekre épülhet:

- az állami költségvetésre – amikor a Kerületi Hivatal biztosítja a fenntartáshoz és a könyvvásárláshoz – az inkább csak szimbolikus összegű – keretet;
- a Művelődési Minisztérium mellett működő Pro Slovakia alapítványtól pályázat útján nyerhető támogatásra (sajnos, a könyvtárak esélyei nem a legjobbak a támogatás elnyerésére, bár a Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár és még másik kettő 1997-ben 550.000 korona összegű könyvvásárlási támogatást kapott – elsősorban a szlovák irodalom vásárlására, de kiskapuk mindig találhatók);
- az ún. „harmadik szektor" alapítványaitól nyerhető pályázati támogatás útján pl. Phare, Soros, Open Society Fund és más alapítványok. A dél-szlovákiai könyvtárak élnek is ezekkel a lehetőségekkel, hogy magyar nyelvű könyveket, folyóiratokat vásároljanak, számítógépeket, CD-ROM-okat vegyenek. (Ugyancsak 1997-ben a Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár pl. 40.000 korona értékben kapott magyar könyvek vásárlásra támogatást).
- A Kölcsey alapítványtól kapott segítség, támogatás révén; és a magyarországi könyvtárakkal fenntartott baráti, testvéri kapcsolat jóvoltából. (A győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárral *Tuba László* igazgató úr jóvoltából példaértékű kapcsolatunk van.)

A könyvtári törvény

Szlovákia önállóvá válásáig csehszlovák törvények (1919, 1959) határozták meg a szlovák könyvtárügy sorsát is. Noha az 1959. évi törvényt a mai napig nem helyezték hatályon kívül, a könyvtári világ annyira megváltozott, hogy ma már senki nem veszi figyelembe az előírásait.

1995-ben a Szlovák Könyvtári Egyesület , a Szlovák Könyvtárosok Egyesülete és a Szlovák Nemzeti Könyvtár előkészítették az új könyvtári törvényt. A törvénytervezet a nemzetközi normákat szem előtt tartó, nyitott, decentralizált könyvtári rendszert vázolt fel, támogatva a könyvtárak közötti együttműködést és az integrációt. Bár a tervezet nem foglalkozott külön a nemzeti kisebbségekkel, de az UNESCO 1994-es ajánlásából átvett szövegrész „A könyvtáraknak szolgáltatásaikat úgy kell kialakítaniuk, hogy azokhoz korra, nemre fajra, vallásra, nyelvre vagy társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül, mindenki egyenlő mértékben hozzájusson" a nemzetiségi könyvtárak szempontjából is kedvezően értelmezhető.

Több javaslat született arról, hogy a könyvtári törvényben vagy más jogszabályban legyen kimondva a nemzeti kisebbségek könyvtári ellátásának fontossága, az ezzel foglalkozó intézmények feladatai, kötelességei, különösen ami a működtetési kérdéseket illeti.

A szlovák országgyűlés, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2000. május 12-én fogadta el a 183. sz. törvényt, melynek „A nyilvános közművelődési könyvtári ellátás rendszerének működése és fejlesztése" című fejezetében kimondja, hogy szavatolja a hazai (szlovákiai) nemzeti és etnikai kisebbségek könyvtári ellátását.

1997-ben született egy olyan törvény, amely a nemzeti könyvtári feladatokat a martini székhelyű Matica Slovenska mellett a Pozsonyi Egyetemi Könyvtárra bízta. A Matica Slovenska jelenleg a könyvtári kutatások, a szabványosítás, a nemzeti bibliográfia és a központi kiadványszámozás műhelye. A bibliográfiai munkák koordinálója, a központi szolgáltatások (központi katalógusok, könyvtárközi kölcsönzés, tárolókönyvtár) ellátója. A Pozsonyi Egyetemi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtár elsősorban a szlovák irodalom és könyvkultúra kérdéseivel foglalkozik s a szlovák Művelődési Minisztérium fennhatósága alá tartozik.

A magyar nyelvű könyvállomány

Friss statisztikák hiányában nehéz pontosan megmondani a szlovákiai könyvtárak mutatószámait, elképzelni arányait. A dunaszerdahelyi könyvtár mutatóit ismerem alaposabban. Ez a könyvtár olyan helyen működik, ahol viszonylag nagy számban, egységes tömbben élnek a magyarok. A könyvtár két funkciót tölt be, járási módszertani intézmény és városi könyvtár egyben, miközben 70 községi könyvtár működését felügyeli.

1996-ban a könyvállománya 105 973 kötet volt, magyar nyelvű ennek kb. 61%-a; a beiratkozott olvasók száma: 4.699, melynek 75%-a magyar nemzetiségű, egy lakosra 9,43 kölcsönzött könyv jutott és egy olvasóra 47,75 kölcsönzés.

A 141 kurrens időszaki kiadványból 57 magyar nyelvű, melyből 40 anyaországi időszaki kiadvány járt a könyvtárba.

A Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár 1992-ben elvállalta a Szlovákiában megjelenő 16 magyar nyelvű időszaki kiadvány feldolgozását a szlovák nemzeti bibliográfia részére, a nemzeti könyvtár módszertani irányítása szerint CDS-ISIS alatti számítógépes rendszerben.

A *Dunaszerdahelyi járás* többi 70 könyvtárának mutatói:

Az ellátandó lakosság száma: 111 310, ebből magyar nemzetiségű: 95 310 fő (88,7%), a könyvállomány együttesen : 493 527 kötet, ebből kb. 60% a magyar nyelvű. A beiratkozott olvasók száma: 13 188, ebből kb. 80% magyar nemzetiségű, a kölcsönzések száma: 444 415.

Dél-Szlovákia többi járási, városi, községi könyvtáraiban, különösen a határ menti települések könyvtáraiban találhatók még magyar gyűjtemények. Így pl. a komáromi, érsekújvári, galántai, losonci, rozsnyói, rimaszombati járási könyvtárakban. A magyar gyűjtemények nagysága nagyban függ az igazgató hozzáállásától, humanitásától is.

Néhány mutatószám Dél-Szlovákia járási, városi, községi könyvtárainak tevékenységéről (1996-os adatok alapján):

Galántai járás: 50 könyvtárral

A lakosság száma: 144 180, ebből magyar nemzetiségű 44,3% (61 568 fő);

A könyvállomány nagysága: 557 267 kötet, a magyar nyelvű irodalomról nincs számszerű adat;

A beiratkozott olvasók száma: 17 648 fő;

A kölcsönzések száma: 514 654;

Komáromi járás: 40 könyvtárral

A lakosság száma: 109 051, ebből magyar nemzetiségű 71,9% (78 859 fő);

A könyvállomány nagysága: 557 636 kötet;

Beiratkozott olvasók száma: 13 338 fő;

Kölcsönzések száma: 475 768;

Lévai járás: 92 könyvtárral

A lakosság száma: 121 163, ebből 33,4% magyar nyelvű (38169 fő);

A könyvállomány nagysága: 553 588 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 20 775 fő;

A kölcsönzések száma: 614 436;

Nyitrai járás: 95 könyvtárral

A lakosság száma: 212 943, ebből 8,3% magyar nyelvű (14 313 fő);

A könyvállomány nagysága: 736 955 kötet,

A beiratkozott olvasók száma: 25 596 fő;

A kölcsönzések száma: 982 442;

Érsekújvári járás: 63 könyvtárral

A lakosság száma: 152 136, ebből magyar nemzetiségű 43% (63 747 fő),

A könyvállomány nagysága: 580 140 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 17 893 fő;

A kölcsönzések száma: 792 164;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Losonci járás: 82 könyvtárral

A lakosság száma: 95 610, ebből magyar nemzetiségű 26,2% (22 820 fő);

A könyvállomány nagysága: 450 111 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 14 142 fő;

A kölcsönzések száma: 420 632;

Rimaszombati járás: 81 könyvtárral

A lakosság száma: 99 160 fő, ebből magyar nemzetiségű 50,1% (45 623 fő);

A könyvállomány nagysága: 373 451 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 11 570 fő;

A kölcsönzések száma: 413 277;

Nagykürtösi járás: 68 könyvtárral

A lakosság száma: 46840 fő, ebből 32,8% magyar nemzetiségű (14 385 fő);

A könyvállomány nagysága: 249 682 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 6 685 fő;

A kölcsönzések száma: 271 228;

Kassai járás: 107 könyvtárral

A lakosság száma: 102 489, ebből magyar nemzetiségű 22,3% (16 240 fő);

A könyvállomány nagysága: 471 563 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 9 258 fő;

A kölcsönzések száma: 231 706;

Rozsnyói járás: 88 könyvtárral

A lakosság száma: 87 752, ebből magyar nemzetiségű 31,2% (22 497 fő);

A könyvállomány nagysága: 465 313 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 10 857 fő;

A Kölcsönzések száma: 342 895;

Terebesi járás: 78 könyvtárral

A lakosság száma: 119 531, ebből magyar nemzetiségű 42,6% (46 316 fő),

A könyvállomány nagysága: 363 549 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 13 117 fő;

A kölcsönzések száma: 298 849;

Pozsony vidéki járás: 54 könyvtárral

A lakosság száma: 148 959, ebből magyar nemzetiségű 8,9% (10 527 fő);

A könyvállomány nagysága: 513 754 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 15 605 fő;

A kölcsönzések száma: 517 252;

Hogy átfogóbb képünk legyen a szlovák könyvtárügy nagyságáról, még néhány mutatót megemlítek a szlovákiai könyvtárakról, ugyancsak 1996-ból.

A közkönyvtárak száma: 2710, ebből 36 járási könyvtárban és 445 községi könyvtárban dolgozott főállású könyvtáros. Egy főállású könyvtárosra országos átlagban évi 465 olvasó, 4778 látogatás és 15 828 kölcsönzés jutott. A lakosság 14,16%-a beiratkozott olvasó, az olvasók 45,09%-a tanuló.

A magyar tanítási nyelvű általános iskolák és középiskolák polcain is találhatók magyar nyelvű könyvek, de ezek adatai nem ismeretesek előttem. Azt tudom, hogy az iskolák számára a magyar nyelvű könyveket elsősorban az anyaországból biztosítják, másodsorban pedig a szlovákiai magyar kiadóktól lehet beszerzni. Hét lap- és könyvkiadó (pl. Madách-Pozonium, Nap, Kalligram, Lilium stb.) működik ebben a körzetben.

A pozsonyi Comenius Egyetem magyar nyelv és irodalom tanszéke is rendelkezik pár ezer szakmai és szépirodalmi művel, s hasonló a helyzet a nyitrai Konstantin Egyetem magyar tanszékén is.

Könyvtárosképzés

Szlovákiában a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi karán folyik felsőfokú egyetemi szintű könyvtárosképzés, mely négy éves és egyszakos, illetve kétszakos lehet. Azok, akik munka mellett végzik tanulmányaikat, az egyszakos képzést választják. A felsőfokú egyetemi szintű képzés mellett a pozsonyi Könyvtárosi Szakközépiskolában szerezhető középfokú szintű képesítés, természetesen csak szlovák nyelven.

Pontos adatot nem ismerek, de ismereteim szerint kb. 20-25 főállású könyvtáros rendelkezik felsőfokú könyvtárosi végzettséggel, kb. 50-60 lehet a középfokú könyvtárosi végzettségűek száma a járásunkban. (Dunaszerdahelyen például egy egyetemi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

végzettségű könyvtáros és 17 középfokú végzettségű könyvtáros dolgozik.)

A könyvtárosok szakmai továbbképzését a martini Szlovák Nemzeti Könyvtár és a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár koordinációs és módszertani osztálya végzi. Egyhetes továbbképző tanfolyamokat szerveznek a könyvtári munka valamennyi területére.

Dél-Szlovákiában a járási könyvtárak a feldolgozást, katalogizálást, tájékoztatást, van, ahol a kölcsönzést is számítógéppel végzik. Nálunk, a Dunaszerdahelyi Járási Könyvtárban 7 számítógépünk van, a feldolgozó munkát 1996 óta végezzük számítógéppel, Startlib 3.0 programmal. A bibliográfiai munkákat (hungarika és regionális) 1992-től ISIS alapú rendszerben, 1998-tól pedig UNIMARC szerint végezzük. Most dolgozunk a kölcsönzés számítógépesítésén is.

Nemzetközi kapcsolatok, együttműködés

A Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár immár 15 éve jó szakmai és baráti kapcsolatban áll a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárral. Az együttműködés legfontosabb formái: tapasztalatcsere, továbbképzés, könyvcsomagok cseréje.
Dél-Szlovákia többi járási könyvtára is szoros együttműködésben áll néhány anyaországi könyvtárral, de ezek a kapcsolatok az utóbbi néhány évben – nem a résztvevő felek miatt – úgy tűnik, mostanában alacsonyabb hatásfokkal működhetnek.

KÖNNYEBBEN OLVASHATÓ ELEKTRONIKUS KÖNYVEK – Számos cég próbálja azzal segíteni az elektronikus könyvek gyorsabb elfogadását, hogy olyan technológiát dolgoz ki, amely könnyebben olvashatóvá teszi a digitalizált szöveget. A Microsoft a Reader Software-hez kidolgozta a ClearType betűtípust, amely átméretezhető, és nem túl jellegzetes, hogy ne vonja el az olvasó figyelmét. Épp ezért nincs a képernyőn eszköztár, vagy óra sem. Vannak viszont olyan szolgáltatások, mint az aláhúzó funkció és a szótár. A nagy rivális, az Adobe Acrobat Reader formátuma, a PDF arról híres, hogy képes megőrizni egy könyv eredeti kivitelét. Más cégek, mint a Lightning Source olyan technológiát kínálnak, amely gyorsan képes egyetlen példányt előállítani a kívánt könyvből.
Mikulás Gábor híradása. (USA Today 2000. augusztus 30.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Knowledge management — múló hóbort avagy a jövőnk?

Géró Katalin

A Knowledge Management a kilencvenes évek vitathatatlanul egyik legdinamikusabban fejlődő új ismeret- és üzletága. A tudásvagyonnal történő tudatos gazdálkodás, a tudás megosztására ösztönző szemlélet kialakítása eleinte többnyire csak az üzleti életben vált igazán elterjedté, napjainkban azonban az üzleti értékek termelése mellett egyre erőteljesebben jelentkeznek a non-profit, tudományos összefogásra irányuló kezdeményezések is. A cél, a már meglévő tudás kezelése mellett, olyan optimális, termékeny környezet megteremtése, ahol eddig nem tapasztalt lendülettel és hatékonysággal „termelődhetnek" az új ismeretek. Rövid időn belül Magyarországon is várható a tudásgazdálkodás-bomba robbanása, ami természetszerűen óriási érdeklődéssel és szakemberigénnyel jár majd együtt. Ezen szakemberek nagy részét pedig a könyvtáros-társadalom soraiból reméli toborozni az üzleti világ.

Merész vállalkozás lenne részemről, ha a következő pár oldalban a knowledge management (a továbbiakban: KM) megcáfolhatatlan, pontos magyarázatára, mibenlétére, illetve miben nem létének meghatározására tennék kísérletet. Mint minden kialakulóban, formálódóban lévő ismeretágnak, ennek is számos megközelítése, értelmezése, módszertana lát napvilágot, az üzleti szempontokon alapuló gyakorlati felfogástól a teljesen elméleti megközelítésekig. Mivel a KM egyrészt nagy üzlet (a fő csapásokat meghatározó teoretikusok az esetek többségében üzletemberek is), másrészt a kifejezés maga többnyire kéz a kézben jár az emberiség gazdasági és társadalmi jövőképét napjainkban meghatározó címkékkel (*knowledge era, knowledge economy, knowledge society*), a téma tárgyalásmódja gyakorta érzelmekben gazdag és többnyire nélkülözi a teljességre törekvő, rendszerező szemléletet. A célom ezért mindössze az, hogy a fellelhető, bőséges és sokszínű szakirodalomra támaszkodva – könyvtáros szemmel –, bepillantást adjak a KM színes, kavargó, ellentmondásos, napról-napra változó világába.

Hogyan mondjuk magyarul?

A KM-jelenség vizsgálatakor, a kifejezés magyar megfelelőjét keresve, azonnal akadályba botlunk. Az angol „management" szó jelentése oly sokrétű és összetett, hogy lehetetlen egyetlen magyar szóval helyettesíteni. Nem véletlen tehát, hogy a magyar szóhasználatban több fordítási kísérlettel is találkozunk: *tudáskezelés, ismeretkezelés, ismeretszer-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vezés, tudásgazdálkodás, tudásvagyon-gazdálkodás, ismeretgazdálkodás vagy nemes egyszerűséggel *tudásmenezsment.* (A kifejezés lefordításával nemcsak nekünk vannak gondjaink, ugyanis az idegen szavaknak mereven ellenálló franciáknak is beletört a bicskájuk a megfelelő kifejezés megalkotásába, s így a KM-et csak mint *le knowledge management*-et emlegetik, jóllehet magyarázatként – apró betűvel – mindig hozzáteszik: gestion des connaissances.)

A tudás mint üzleti tényező

Az információs technológia robbanásszerű fejlődése drasztikus növekedést eredményezett mind a hagyományos, mind az új információhordozókon megjelenő információk mennyiségében. Rohamosan haladunk – némelyek szerint már el is értünk – egy olyan állapot felé, amikor a felhalmozott információ áttekinthetetlenné válik, s az ily módon kialakuló információ-túlterheltség félreértéseket, bizonytalanságot, zavart eredményez. A kihívás ma már elsősorban nem az információhoz, az ismerethez való hozzáférés, hanem a rendelkezésre álló adatok, információ és tudás hatékony feltérképezése, felhasználása és egymással történő megosztása. Fokozottan érvényes ez mindennemű szervezet, intézmény, vállalat határain belül fellelhető ismeretekre, illetve az azokkal történő gazdálkodásra. A jövőben minden szervezet, – sőt, mondhatjuk talán, hogy a társadalom minden tagja – egyre inkább annak fényében is megítélésre kerül, hogy milyen mértékben képes egy, a tudás megosztásán alapuló közösség, hálózat aktív részesévé válni.

Egyes nézetek szerint az információs társadalmat fokozatosan felváltja a „knowledge society", azaz a tudáson alapuló társadalom. Azáltal, hogy az utóbbi évtizedek markáns változást hoztak az információ és a tudás stratégiai megítélésében, napjainkban az üzleti, gazdasági sikerek már nem a gazdasági hatalom hagyományos oszlopainak – tőke, termőföld, géppark és munkaerő – függvényei, hanem sokkalta inkább egy adott közösség keretein belül jelen lévő, – gyakran még feltáratlan – tudásban, szakértelemben rejlenek. (Ezt a jelenséget a tudásgazdaság kialakulásának is aposztrofálják, s jelentőségét a mezőgazdaságon alapuló társadalmat felváltó ipari társadalom kialakulásához hasonlítják.) Ezekhez a változásokhoz számos olyan technológia kialakulása és konvergenciája is hozzájárult, amelyek lehetőséget nyújtanak az információk nagy mennyiségben történő összegyűjtésére, menedzselésére és szétsugárzására. Az információs és kommunikációs technológiák fejlődésének hatására felgyorsult a globalizáció, valamint a gazdaság szinte minden szektorát érintő általános dematerializálódás és megkezdődött a virtuális szervezetek kialakulása, amelyekben mindinkább elmosódnak a fizikai és időbeli határok.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a tudásnak, mint stratégiai erőforrásnak a kiaknázása egyszerűen technológiai kérdés lenne. A technológiai eszközök, a számítógépek képesek ugyan az információkat összegyűjteni, de csak az emberi elme képes azokat tudássá konvertálni. Ezen megközelítés szerint *a tudás olyan strukturált adatokon alapuló információ, amit valaki végiggondol, megért és a saját fogalmi struktúrájába építve, a tapasztalatai, ismeretei által meghatározott környezetben hasznosít, valamint az egyre inkább teret nyerő tudásmegosztásra törekvő szemlélet szerint, másokkal meg is oszt.*

Az új trend: a szellemi javakkal való gazdálkodás

A gazdasági előnyre, profitra törekvő üzleti szervezetek számára a tudás megosztása és kiaknázása nem annyira lehetőség, mint inkább *üzleti kényszer.* Nem véletlen tehát, hogy napjaink vezető cégei oly sok időt, energiát és nem utolsósorban pénzt áldoznak arra, hogy összetereljék és összefo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gásra sürgessék a néha egymástól hagyományosan igen távol álló tudományterületek, szakmák résztvevőit. Az ismeretelmélet, a pszichológia, a közgazdaságtan, a vezetés- és szervezéselmélet, a könyvtár- és információtudomány, az informatika, a mérnöki tudományok, a mesterséges intelligencia és döntéselmélet stb. kutatói, szakemberei mind-mind egyazon kérdésre keresik a választ. Hogyan lehet minél hatékonyabban feltérképezni, megjeleníteni, felhasználni és bővíteni a rendelkezésünkre álló – nagyon sok esetben rejtett – ismeretet és tudást?

A tudás értékének és szerepének fokozatos növekedésével a kilencvenes évek egyik, talán leginkább fejlődő tudomány-, s egyben iparága a *tudásgazdálkodás* lett, amelynek *célja a tudással kapcsolatos tevékenységek elméleti hátterének, gyakorlatának és eszközrendszerének kialakítása.*

Vitathatatlan tény, hogy a KM az egyik legújabb üzleti trend. A nagyobb tanácsadó és trendkutató cégek elemzései szerint a 2000. év informatikai problémája után a KM veszi majd át a vezető szerepet a stratégiai és informatikai tanácsadó-, valamint szoftver piacon. A KPMG ez év elején végzett felmérése szerint a vezető amerikai és nyugat-európai cégek 85%-ban nagy jelentőséget tulajdonítanak a szellemi javakkal történő gazdálkodásnak, 76%-uk pedig már dolgozik is valamilyen KM-projekten. A megkérdezettek mindössze 2%-a vélte a KM-et divatnak, ill. hóbortnak, az előző évben készített felmérés 33%-os mutatójával szemben. Váljék tehát a KM valóban mérföldkővé az emberiség életében vagy sem, annyi biztos, hogy az elkövetkezendő néhány évben, évtizedben mindenképp jelentős szerepet fog játszani az életünkben, hiszen már napjainkra is olyan jelenséggé nőtte ki magát, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Kiváltképp igaz ez egy olyan szakmára, amely hagyományosan az információ, a tudás, az ismeretek számbavételére, osztályozására és annak közvetítésére hivatott.

A knowledge management meghatározása

A használatban lévő KM-definíciók száma több tucatra rúg, aszerint, hogy az adott forrás milyen megközelítésben tárgyalja a témát. A klasszikus értelmezés szerint tudásgazdálkodás és hasznosítás alatt értünk minden olyan tevékenységet, amelynek célja egy szervezeten belül felhalmozott mindennemű dokumentált (explicit), illetve láthatatlan (tacit) tudás*, ismeret, szakértelem, tapasztalat feltérképezése, összegyűjtése, rendszerezése, hatékonyan történő szolgáltatása és hasznosítása. Röviden, a minél eredményesebb döntéshozatali munkát elősegítendő, a megfelelő információ eljuttatása a megfelelő embereknek a megfelelő formában és időben. Eszerint a KM célja, hogy keretet szolgáltasson egy közösség (vállalat, intézmény, szervezet) szellemi javainak minél gazdaságosabban történő kiaknázásához és felhasználásához. Az elmélet gyakorlatban való megvalósítását sokan sokféleképpen értelmezik, s bár a tudásgazdálkodás végleges rendszerezése még várat magára, már jelenleg is megfigyelhető két, egymástól eltérő felosztási rendszer.

Az első szerint a tudásmenedzsment két nagy iránya – talán inkább feladata – az információkkal, valamint a *humán erőforrásokkal* történő gazdálkodás. Az előbbi szerint tudás alatt az információs rendszerekben nyomon érhető és kezelhető objektumokat, míg utóbbi szerint az állandóan változó, formálódó folyamatokat, a képességek és szakértelem komplex rendszerét értjük.

A másik értelmezés szerint a tudásmenedzsment három nagy tárgyalási módja a *mechanisztikus*, a *kulturális/magatartási*, valamint a *rendszerező* szemlélet szerinti megközelítés. Az első mód inkább a technológiai eszközökkel történő informá-

* Az explicit, illetve a tacit tudás megkülönböztetése *Polányi Mihály* (1891–1976) nevéhez fűződik, aki a KM-irodalom egyik leggyakrabban idézett szereplőjévé vált.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ciókeresés tökéletesítését vizsgálja, a másodikban a tudást és annak kezelését mint vezetés, illetve szervezéselméleti problémát értelmezik, míg a harmadik tárgyalásmód a tudás–problémakör szisztematikus elemzésére, modellezésére helyezi a hangsúlyt.

A humán tényezők felerősödése

Napjainkban a korábban inkább technológia-központú szemlélet eltolódása figyelhető meg a humán aspektusok vizsgálatának irányába. A gyakorlat bebizonyította, hogy az információs technológia jelenléte, az információforrásokhoz való korlátlan hozzáférés megteremtése önmagában nem ad választ a kihívásokra. A nagy feladat a rendelkezésre álló tudásvagyon feltárása és rendszerezése, illetve a kommunikációs csatornák és kapcsolatrendszerek logikai megtervezése. Egy szervezet információs-, és tudásfolyamataiban még a leghatékonyabb infrastruktúra esetén is elengedhetetlen az emberi elme folyamatos jelenléte, irányító, szervező szerepe. Egy szervezet szellemi kincsein alapuló tudásbázist nem csupán kialakítani, megszervezni kell, de a biztos és sikeres működés érdekében folyamatosan karbantartani is, amihez éppen úgy hozzá tartozhatnak a szabványosított gyűjtő, rendszerező, szétsugárzó folyamatok, mint a használókkal való kapcsolattartás.

A KM hagyományosnak tűnő információkezelési folyamataiban az új momentum, hogy nem csupán a kézzelfogható, dokumentált ismeretek feltárása és összegyűjtése a cél, hanem *az emberi fejekben található tacit, azaz láthatatlan ismeretek összegyűjtése* és azok beépítése a szervezeti információs- és tudásfolyamatokba. Ez utóbbi feladat pedig számos pszichológiai, kulturális, szervezési, vezetési és technológiai kihívást jelent. Olyan szemléletbeli váltásra van szükség, amelyet nem lehet egyik napról a másikra elérni vagy kikényszeríteni. Hiába a vezetés elhatározása, hiába az anyagi befektetés, a legmodernebb kommunikációs technológia, ha a szervezet lelkét jelentő emberek, azaz, mi magunk, nem tudunk vagy akarunk alkalmazkodni az új elgondolásokhoz és elvárásokhoz.

A vállalati tudáskezelés alapvető feladata tehát nem csupán az, hogy szisztematikusan feltárja és megszüntesse a szervezeten belül fellelhető információs hézagokat, hogy a szervezet valamennyi (!) tagját bevonja az információgyűjtési tevékenységbe, hogy ezáltal egy kifinomult és etikus információgyűjtő rendszert építsen ki; hogy megtervezze és megvalósítsa a szervezet kommunikációs csatornáit, megalapozva ezzel a későbbi információs és tudásfolyamatokat, hanem az is, hogy olyan szervezeti kultúrát igyekezzen kialakítani, ahol a *tudás megosztása, a folyamatos tanulás és ismeretszerzés, a* szervezet tudásbázisának állandó építése a napi munkafolyamatok szerves részét képezik.

Éppen ezért – ellentétben sok, főként üzleti megfontolások által vezetett megközelítéssel – a tudásgazdálkodás nem egyenlő egy átfogó információs rendszer kiépítésével, vagy tudáskezelő rendszer bevezetésével. A tudásgazdálkodásnak nincsen eleje és vége, nincsen kötött forgatókönyve, nincsenek megszabott lépései, kizárólagos eszközei, módszerei. A tudásgazdálkodást nem lehet egyszerűen úgy aposztrofálni, mint technológiai fogalom, vezetési, rendszerszervezési módszer, s nem könyvből elsajátítható tudomány. A tudásgazdálkodás szemlélet. Olyan valami, ami áthatja az emberek és ezáltal egy szervezet egész szellemiségét, cselekvését, látásmódját. A technológia pedig csak eszköz, jólehet nélkülözhetetlen eszköz a szemlélet gyakorlatba való átültetéséhez.

A tudásgazdálkodás nem új jelenség a Nap alatt. Mindig is létezett, mondhatni egyidős az emberi kommunikációval. Az egyes vállalatok, szervezetek, közösségek sem úgy osztályozhatók, miszerint gazdálkodnak-e szellemi javaikkal vagy sem. A hangsúly nem a cselekedeten, hanem inkább a tu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

datosságon van. A KPMG vélekedése szerint a tudásgazdálkodás utazásnak tekinthető a kiinduló – a tudás szervezése szempontjából – kaotikus állapot felől a tudásközpontú szervezet megvalósítása felé. Mindehhez azonban nincs általános, forgatókönyvszerű megoldás, mindenkinek a saját körülményeihez, szervezeti működéséhez, kultúrájához kell alakítania a tudásgazdálkodási tevékenységet. Jóllehet, az elvek, az eszközök és a technika adottak, azok alkalmazása minden esetben eltérő.

A tacit és explicit tudás

Mint már láttuk, a tudásgazdálkodás – egyebek között – abban jelent nagy szemléletváltást, hogy túllépve az adat és információ keretein, a más sokkalta inkább megfoghatatlannak tűnő tudás megzabolázását tűzte ki célul. A KM zászlaja alatt felsorakoztatott elméletek, gyakorlat és eszközpark elsősorban arra hivatott, hogy támogassa a megújulást, új gondolatok, elképzelések születését, hogy felfedezze és elérhetővé tegye az ösztönös és tapasztalat útján szerzett ismereteket mindenki számára, mindenhol és mindenkor; hogy elősegítse az egyének szakértelmének és szakmai tapasztalatainak közkinccsé válását, legyen az rögzítve fizikai formában vagy létezzen esetleg csupán valakinek a fejében; hogy elősegítse az együttműködést, az ismeretek egymással történő megosztását, a folyamatos tanulást és fejlődést, hogy segítse felmérni és megérteni a szellemi vagyon jelentőségét, s ezáltal fokozza is ezen szellemi kincsek értékét, hatékonyságát és együttes használatát.

A KM–irodalom tudásnak tekint minden, valamilyen szempontból fontos információt. Minden szervezet, közösség alapvető feladata, hogy megkeresse és maximálisan ki is használja a keretein belül felhalmozott ismereteket. *Ikujiro Nonaka* és *Hirotaka Takeuchi* japán szerzőpáros – *Polányi Mihály* fentebb idézett tudásfelosztási rendszerét alapul véve – az alábbiakban határozta meg a tudás keletkezésének, mozgási irányainak lehetséges módjait egy közösségen belül.

1. ábra

Nonaka-mátrix (A tudás keletkezésének négy módja)

	Tacit tudás	Explicit tudás
Tacit tudás	Szocializáció	Externalizáció
Explicit tudás	Internalizáció	Kombináció

1. Tacit tudásból tacit tudás: amikor egy személy közvetlen módon megosztja ismereteit egy másik személlyel, azaz közvetlen emberi kommunikáció.
2. Explicit tudásból explicit tudás: amikor valaki a létező, dokumentált tudásból új, dokumentált ismeretet hoz létre.
3. Tacit tudásból explicit tudás: amikor valaki rögzíti, ezáltal átalakítja személyes tudását explicit, dokumentált tudássá.
4. Explicit tudásból tacit tudás: rögzített, dokumentált ismeretek felhasználása új összefüggések felismerése vagy ismeretek létrehozása céljából.

A KM számára a nagy kihívást a két utolsó irány jelenti, azaz hogyan ragadjuk meg és tegyük közös kinccsé az emberi fejekben elraktározott tudást, szakértelmet és tapasztalatokat, valamint miként hasznosíthatjuk a felhalmozott, már dokumentált ismeretek a szervezet alapvető tevékenységében és folyamatos fejlődésében. A válasz egy jól megtervezett és körültekintően kialakított szervezeti tudásrendszerben rejlik.

A szervezeti tudásrendszer

Tudásrendszer alatt értjük az emberek, a szervezeti folyamatok, a szervezeti kultúra, az alkalmazott technológia és a mindezeket kitöltő, meghatározó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(tudás)tartalom összességét. A rendszer lelkét jelentő kultúra meghatározza a szervezeti, működési, tanulási folyamatokat, amelyek alapján az emberek a rendelkezésre álló eszközök segítségével alkalmazzák, hasznosítják, generálják azokat az ismereteket, amelyek aztán meghatározzák az adott szervezet tevékenységét.

A tudásrendszer irányítója általában egy – napjainkban már rendszerint könyvtárosokat és információs szakembereket is magában tömörítő – szakemberekből álló csapat, amelynek feladata, hogy biztosítsa a tudástámogató szolgáltatásokat és fejlessze a tudásgazdálkodást. A „tudás-fejlesztés" tulajdonképpen nem más, mint a szervezet tudástárának létrehozása és állandó fejlesztése annak céljából, hogy mindenki könnyen, gyorsan és időben jusson a számára szükséges, megfelelő információkhoz . Ehhez elengedhetetlen feltétel viszont, hogy a rendszerben található tudástartalmat megfelelően osztályozzuk és egy hatékony, könnyen átlátható tudástérkép alapján – megfelelő jogosultsági rendszer kialakításával –, mindenki számára hozzáférhetővé tegyük.

A tudástérkép

Egy szervezet információs és tudásvagyona dokumentálásának, megjelenítésének alapvető feltétele, hogy a szervezet rendelkezzék olyan közösen kialakított, előre definiált fogalmi rendszerrel, illetve taxonómiával, amely alapján az ismeretek hatékonyan visszakereshetővé válnak. Olyan eszközrendszert kell a használók kezébe adni, amelynek segítségével a tárolt ismereteket a megközelítési módtól függetlenül, hatékonyan tudják használni. Ha úgy tetszik, létre kell hozni a szervezet profilját alapul vevő osztályozási rendszert, amely által lehetővé válik a tudásvagyon ésszerű katalogizálása és a tudásrendszerben való megjelenítése. A tudáskatalógus a vállalat szellemi értékeinek olyan rendszerezett forrásgyűjteménye, amely teljességre törekedve feltárja az önálló fájlok weboldalak, dokumentumkezelő rendszerek, adatbázisok, adattárak és adattárházak stb. tartalmát. A katalógus egyes elemeit az ún. metaadatok írják le, amelyek rögzítik az egyes információforrások jellemzőit (lelőhely, szerző, keletkezés időpontja).

A vállalati tudáskatalógus hatékonysága növelhető az ún. tudástérképek alkalmazásával, lehetőséget adva a katalogizált tudástartalom vizuális megjelenítésére. A tudástérképek készítésekor az ismereteket grafikusan ábrázoljuk, azaz megkíséreljük leképezni egy adott fogalmi hálózatot az azt felépítő egyes fogalmak, illetve a köztük fennálló kapcsolatok rögzítésével. Az így kapott ábrák – a tartalmat megszabadítva a szövegkörnyezet adta korlátoktól – lehetővé teszik egy tudáskör általános, környezettől független feltérképezését és megértését. Ezáltal pedig könnyebbé válhat új ismeretek és összefüggések felfedezése és az ismeretek egymással történő megosztása is. Ehhez azonban szükség van a szervezet tudáskezelő rendszerének megtervezésére és kialakítására is.

A tudáskezelő rendszer

A tudáskezelő rendszer azon információtechnológiai eszközök összessége, amelyek lehetővé teszik a szervezet szellemi vagyonának összegyűjtését, rendszerezését, valamint szétsugárzását a szervezet – egymástól térben akár nagyon távol lévő – tagjai között.

Az utóbbi évek információtechnológiai beruházásai lehetővé tették a vállalatok számára az egyre hatékonyabb információ-tudáskezelést, azt intranet technológiák megjelenése pedig felgyorsította a tudásmegosztás lehetőségét. Az is igaz viszont, hogy a különböző alkalmazások (fájlszerverek, speciális szövegtárak, intranet rendszerek stb.) rendszerint egymástól elzártak, függetlenek, amolyan információs silókként működnek. Bár igen hasznos segéd-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

eszközt jelentenek egy-egy munkacsoport számára, sokszor elzártak maradnak a szervezet többi dolgozója elől. A sokszínű és általában töredezett információs rendszerek következtében az információhiány, illetve információs túlterheltség egyformán gondot okoz. *A tudáskezelő rendszer kialakításának célja, hogy a szervezet különálló információs silóit egyetlen alkalmazás helyettesítse úgy, hogy bár meghagyja az információ létrehozásának és feldolgozásának munkafolyamatait a különálló alkalmazások számára, de egységes visszakeresési felületet biztosít valamennyi információs alkalmazáshoz.* Ez az elgondolás csökkenti a költségeket, hozzájárul a már létező információs technológiák hatékonyabb kihasználásához és túlmutatva a hagyományos LAN kereteken, egy szervezet valamennyi tagját képes összekötni az információs forrásokkal, illetve egymással. Számtalan olyan alkalmazás hódított teret magának az utóbbi időben, amelyek bár hatékonyan támogatják a tudáskezelést, mégis túlzás lenne őket önmagukban tudáskezelő rendszernek titulálni, legyen szó akár az intranetről, akár dokumentum-kezelő-, infomációkereső-, „electronic publishing-", (vagy saját házunk táján maradva) integrált könyvtári rendszerekről, illetőleg groupware, workflow, help-desk, brainstorming, adatbányászati alkalmazásokról. Trendkutatók és elemzők szerint még jó néhány évet várnunk kell, amíg a piacon megjelenik az első, valóban minden jelenlegi elvárásnak megfelelő komplex tudáskezelő rendszer.

A könyvtárosok mint az üzleti világ „új csillagai"

Bár ironikusnak, esetleg bizarrnak is tűnhet a fenti kijelentés, tény, hogy az utóbbi két évben a könyvtárosok és információs szakemberek a vezető nyugati gazdasági szaksajtó egyik sokat emlegetett szereplőivé váltak. Azáltal, hogy a vállalatok tömegesen kezdenek tudáskezelő projektekbe, a könyvtáros-társadalom azon rétege, akik már jelenleg is vállalati könyvtárakban, információs központokban dolgoznak, automatikusan szembe kerültek az új kihívásokkal. Ez persze nem olyan magától értetődő folyamat, hiszen a kilencvenes évek egyik nagy paradoxona éppen abban nyilvánult meg, hogy míg a nagy tanácsadó cégek úttörő munkája révén a tudásgazdálkodás egyre elterjedtebbé és elfogadottabbá vált, addig sok ipari szervezet – költségmegtakarítás címén – igyekezett leépíteni az információkezeléssel- és szolgáltatással hagyományosan foglalkozó dokumentációs központokat és könyvtárakat. (Egyes vélemények szerint sok cég éppen azért költ manapság oly sokat tanácsadásra, mert megfosztották magukat annak lehetőségétől, hogy időben és biztos források alapján jussanak a piaci versenyképességhez szükséges tudáshoz és információkhoz.)

Napjainkban a különböző kisebb-nagyobb cégek igyekeznek bővíteni, fejleszteni az információszolgáltatással foglalkozó szervezeti egységeiket, így a vállalati könyvtárak is reneszánszukat élik. Rohamos gyorsasággal emelkednek ki az üzleti tevékenység szempontjából korábban igen kis jelentőséggel bíró szerepkörükből. A könyvtárosok magas fokú jártasságra téve szert az információs eszközök és források használatában, információs szakemberekké váltak, akik már nélkülözhetetlen, stratégiai feladatot látnak el egy vállalat üzleti tevékenységében, illetve jelentős anyagi megtakarítást tesznek lehetővé azáltal, hogy a cég egyes munkatársainak nem kell az idejüket áldozni a munkájukhoz szükséges információk külső forrásokból történő beszerzésére. Hagyományos feladataik alapján már jó ideje nélkülözhetetlenek az interneten, illetve az intraneten található információk igény szerinti gyors összegyűjtésében, értékelésében, rendszerezésében és szétsugárzásában vagy a vállalat szellemi vagyonát képező belső információk, dokumentumok összegyűjtésében és azok visszakereshetővé és elérhetővé tételében. Ezekhez a feladatokhoz adó-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dik hozzá fokozatosan a vállalat tudásmenedzsment stratégiájának sikeres megvalósításában való aktív részvétel.

A vállalati tudásrendszer megtervezésében és kiépítésében számtalan olyan folyamat van, amelynek kivitelezése ma már dedikáltan a könyvtárosok feladata is. Hogy csak néhányat említsek:

- egy adott szervezet információs-, illetve tudásfolyamatainak feltérképezése;
- egy adott szervezet egésze és részegységei által támasztott információs igények feltérképezése;
- a szervezet átfogó tudástérképének a megalkotása, amely alapján a szervezet kidolgozhatja a tudásgazdálkodási stratégiáját;
- olyan osztályozási rendszer, taxonómia kialakítása, amely alapján lehetővé válik a tudásrendszer alapjainak megteremtése, így pl. a tudástérkép kialakítása is;
- olyan eszközök, eszközrendszerek kiépítése, amelyek hatékonyan járulhatnak hozzá a tudásmegosztáshoz. Ilyen pl. a vállalati Yellow Pages kidolgozása, amelynek lényege, hogy feltérképezi a szervezeten belül felhalmozott szakértelmet és tapasztalatokat, azaz segít eligazodni abban, hogy ki mit tud „házon" belül.

Azok a cégek, amelyek lándzsát törtek a szellemi javakkal való gazdálkodás mellett, komoly ajánlatokkal és nagy reményekkel keresik a könyvtárosok soraiban leendő munkatársaikat, akik az ismeretszervezéssel foglalkoznának. Számos könyvtáros szervezet és könyvtárosképzéssel foglalkozó intézmény fordul érdeklődéssel a KM–iparág felé és tudatosan törekszik lépést tartani a KM fokozódó népszerűsége okozta változásokkal és a piac teremtette kihívásokkal.

A tudásgazdálkodás által teremtett új szemlélet és viselkedési formák elfogadása és adaptálása persze, a könyvtárosok számára sem könnyű feladat. A korábbinál nagyobb mértékű együttműködési készségre, rugalmasságra, naprakész, korszerű informatikai, technológiai, vezetési- és szervezéselméleti, közgazdasági ismeretekre, továbbá rendszerező készségre és önállóságra is elengedhetetlenül szüksége lesz a jövő könyvtárosainak, tudásmenedzsereinek.

Ezek az új munkakörök lényegében korábbi tevékenységeinkben gyökereznek, ahogy maga a tudásgazdálkodás is. *David Skyrme* és *Debra Amidon* a *Creating the knowledge-based business* című könyvükben az alábbiak szerint határozták meg a tudásszakemberek egyes típusait:

- *Tudásmérnök:* megjeleníti, illetve feltérképezi a tacit és explicit tudást, hogy lehetővé váljék annak osztályozása és szétsugárzása;
- *Tudás-szerkesztő:* az explicit tudást olyan formába konvertálja, ami megkönnyíti annak elérését és használatát. A mind belső, mind külső forrásból merített információkat szintetizálja és a belső normákhoz igazítja;
- *Tudáselemző/analitikus:* a tudásbázis és a felhasználók között elhelyezkedő összekötő személy, kiemelkedő interperszonális-és kommunikációs készségekkel;
- *Tudásnavigátor*: feltérképezi a szervezet tudáskincsét és eligazít annak tudástárai között,
- *Tudás-keeper*: a külső információforrások tartalmát irányítja a belső felhasználók számára;
- *Tudásbrókerek:* kifinomult, kiterjedt és értékes kapcsolatrendszerrel rendelkeznek a vállalaton belül és kívül egyaránt, amellyel támogatják a szervezeten belüli hatékony tudásmegosztást.

Mostanság sokan és sokat beszélnek a tudásmunkásokról, azok feladatairól, szerepükről az információs (tudás)társadalomban. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ezekben a kijelentésekben rólunk, könyvtárosokról, információs szakemberekről (is) beszélnek. Jelen esetben a kérdés nem az, hogy mely pon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tokon kapcsolódhatunk be a tudásgazdálkodási folyamatba, hanem inkább az, hol nem.

A nehézséget nem az jelenti, hogy miként hívjuk fel magukra a figyelmet, hanem inkább az, miként zárkózzunk el a feladatok elől. S ami még fontosabb, nem önjelölt prófétaként, önmagunkat előre tolva kell a helyünket keresnünk a KM világában, hiszen a szakmánkat megszólították, s erre a megszólításra nem csak kell, de érdemes is válaszolnunk.

Irodalom

1. BARCLAY, Rebecca O. – MURRAY, Philip C.: What is knowledge management? In: Knowledge-at-Work, 1997. no. 1.
2. BROADBENT, Marianne: 'Phenomenon of knowledge management: what does it mean to the information profession? In: Information outlook, 1998. number 5. pp. 23–36.
3. Dataware Technologies: knowledge management. Linking people to knowledge for bottom line results (White Paper)
4. DAVENPORT, Thomas H.: The future of knowledge management. In: CIO, 9(5). pp. 30–31. December 15, 1995/January 1, 1996.
5. DAVIS, Kevin: The changing role of the business librarian. IN: Knowledge Management, December, 1998.
6. HELFER, Joe: Order out of chaos: a practioner's guide to knowledge management. In: Searcher, 6(7), July/August, 1998. pp. 44–51.
7. KPMG: knowledge management: common sense, but is it also common practice? In: Knowledge Management Survey, 1999.
8. NONAKA, I. – TAKEUCHI, H.: The knowledge-creating company – how Japanes companies create the dynamics of innovation? New York, 1995.
9. POLÁNYI Mihály: Személyes tudás. Úton egy posztkritikai filozófiához. Bp. 1994, Atlantisz,
10. ROW, Heath: Out of the stacks. In: CIO, 10(7). pp. 54–59. January 15, 1997.
11. SENGE, Peter M.: Az 5 alapelv. A tanuló szervezet kialakításának elmélete és gyakorlata. In: Heti Világgazdaság, 1998.
12. SKRYRME, David J.: From information to knowledge management: are you prepared? In: Online Information 97. Proceedings of the 21st International Online Information Meeting held in London 9–11 December, 1997. Ed. By David I. Raite, pp. 109-118. Oxford. Learned Information, 1997.
13. World Bank: What is knowledge management? A background document to the World Development Report, 1998.

SVÉD KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY

Svédországban még csak három éves a könyvtári törvény, de már készülnek a módosítására. A jogszabályt a térítésekről szóló élénk vita után előzte meg. A törvény révén sem sikerült megállítani a könyvtárak bezárását, a létszámok és a gyarapítási keretek csökkentését. A könyvtárak szeretnék, ha a törvény szigorodna, a kulturális miniszter pedig úgy vélekedik, hogy a részletesebb szabályozás helyett a közkönyvtárak nagyobb mozgásteret igényelnének. A módosítási javaslat még idén ősszel a parlament elé kerül.

(Scandinavian Public Library Quarterly, 2000. 2. sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Olvasás a kilencvenes években

Tallózás a nemzetközi szaksajtóban

Sonnevend Péter

Gyerekek és tizenévesek az Internet-galaxisban: egy nyugat-európai felmérés összefoglalása

Kirsten Drotner szakmai folyóiratban ismerteti a dániai felmérés hozadékát[1] és egyben utal a nyugat-európai összefogással, összesen 12 országban végzett vizsgálatokra a *Gyerekek és fiatalok egy változó média-világban* elnevezésű kutatás keretében. Ennek szervezője a London School of Economics két tanára, *Sonia Livingstone* és *George Gaskell*, az eredmények publikálására pedig az *European Journal of Communication* c. folyóirat 1998. 4. – tematikus – számában került sor.[2-4]

A felmérések kommunikációs, szociálpszichológus, médiakutató stb. szakembereknek köszönhetőek, vagyis igazi interdiszciplináris alapokra épültek. A nemzedéki háló a 6–17 (esetenként 6–18) éves gyerekek és fiatalok széles értelemben vett médiahasználatára terjedt ki. Ezen belül a legtöbbször előforduló médiák: könyv, képregény, újság, képeslapok, rádió, tévé, videó, számítógépes játék, számítógép, Internet. A használat behatóan vizsgált területei: van-e és ha igen, mennyire a vizsgált személy családjában, illetve saját (háló)szobájában az adott média, továbbá mennyire veszi igénybe, mennyi időt fordít az egyes médiák használatára.

Annak ellenére, hogy az egyes médiák tekintetében vannak meglepő hozzáférési különbségek a vizsgált nyugat-európai országok között – például míg Hollandia háztartásainak 94%-a kábeltelevíziós kapcsolattal (következésképp minimum 20 csatornás választékkal) rendelkezik, addig Nagy-Britanniában ez az arány csupán 7%-os, amit a szatellit-kapcsolat növel ugyan további 18%-kal (következésképp az angliai háztartások többsége csupán földi átjátszó rendszerekhez kapcsolódik, s így maximum öt programból választhat) – a nemzetközi összevetés nem válik lehetetlenné vagy megalapozatlanná.

Az egyes összefogásoknak már a címe is „régi" és „új" médiákról beszél, előbbiek közé a nyomtatott

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

formákat sorolva. Általánosságban leszögezik, hogy a személyi számítógép megjelenése és széles körű elterjedése nyomán és/vagy következtében – legáltalánosabb szinten – az állapítható meg, hogy a médiahasználatra fordított idő drámaian megnőtt –, miközben természetesen a belső arányok is jelentős módosuláson mentek keresztül.

A) Dán gyerekek és fiatalok

A dán gyerekek (6–16 év között) több mint öt és fél órát szánnak médiahasználatra, míg a 15-18 éves fiatalok körében ez már hét és fél órára szökik fel. Mindkét korcsoportban a fiúk azok, akik lényegesen több időt fordítanak erre (fiatalabb korcsoportokban 6 óra 11 perc, esetünkben, míg a lányoknál 5 óra 7 perc, a 15-18 éveseknél pedig 7 óra 46 perc kontra 7 óra 22 perc)[5]

A fiúknál a legnagyobb időfaló a tévézés, a kisebbeknél két és fél óra fölötti idővel, a nagyobbaknál közel három órával, második helyre a fiatalabb fiúknál már a számítógép-használat kerül (napi 82 perccel), míg az idősebb korosztályban e helyet a rádió őrzi (zenehallgatás!) 110 perccel, utána harmadik a számítógép (79 perc).

A lányok esetében is a tévé vezet (2 óra 30, illetve 2 óra 42 perc), második mindkét korcsoportban a rádióhallgatás (61, ill. 122 perc). A lányok szembetűnően kevesebbet komputereznek odahaza (a kisebbek 23 perc, a nagyobbak 39 perc), ennél a videó is fontosabb számukra az időigény dolgában (46 perc, illetve 61 perc).

A dán gyerekek és fiatalok otthoni médiahasználatában elég szerény helyet foglal el a könyvolvasás: a 6–16 évesek esetében átlag napi 21 perc (fiúk 19, lányok 23 perc), a 15–18 éves korcsoportban átlag 46 perc (fiúk 31 perc, lányok 58 perc). Figyelemre méltó a tinédzser lányok viszonylag jelentős időhuzamú könyvolvasása (ez körükben messze több a számítógépezésnél, míg a fiúknál radikálisan fordított a kép: lányoknál 58, illetve 39 perc, fiúknál 31 kontra 79 perc).

A fenti adatokból három jelenségre érdemes máris felfigyelni:

a) a nagyon magas szabadidő-ráfordításra (a médiahasználat egészét tekintve), más szóval arra, hogy a médiahasználat kétségtelenül a fiatalok életének nélkülözhetetlen elemévé vált;
b) a korosztályok közti elég tekintélyes eltérésekre, végül
c) a nemek eltérő igénybevételére.

Természetesen itt a hozzáférés is meghatározó szerepet játszik. A dán családoknál minden negyedik fiatal a saját szobájában rendelkezik személyi számítógéppel, s ha a háztartások ellátottságát nézzük, ezek aránya hajszál híján háromnegyedes nagyságrendre rúg. A „korábbi" médiákkal való lefedettség általánosnak tekinthető.

Az utóbbi évtized ilyen módon jelentős átalakulást hozott: a korábbi írásos-nyomtatott kultúrahordozók relatív jelentősége csökken, miközben a fiatalok vizuális-digitális eszközök természetes birtokosaiként – és bizonyos mértékben rabjaiként – jelennek meg. Ebből sok-sok minden következik az iskola és a könyvtár szerepét vizsgálva. Ma még inkább az a benyomás a gyerekek és fiatalok körében, hogy az iskola a kötelező és unalmasabb írásos-nyomtatott médiák diktálója, míg a szabadidős médiák – a videótól és tévétől a számítógépig, Internetig – színesek, izgalmasak, lebilincselők az ő számukra.

A 15–16 évesek 47%-a használja könyvtárban az Internetet, ami igen figyelemreméltó arány. Arra is érdemes felfigyelni, hogy a társadalmi-anyagi vonatkozásban nem annyira sikeres családok gyerekei jobban élnek az ilyen könyvtári lehetőséggel, mint a vagyonosabbak, – hisz utóbbiak otthon is hozzájut(hat)nak e lehetőséghez.

További érdekes megállapítás Drotner tanulmányában, hogy nem érdemes ellentéteket vagy ellenségeket kreálni a különböző médiák között. Ugyanis

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

több vizsgált halmazban a számítógép-használat vagy hosszabb tévézés nagyobb olvasási kedvvel párosul (például azok körében, akik négy óránál többet tévéznek naponta, 30% azok aránya, akik legalább egy órát olvasnak is.) Az iskolának és a könyvtárnak egyaránt van min elgondolkodnia, hogy alapvető céljaikat e változó attitűd figyelembevételével sikerüljön megvalósítaniuk.

B) Angol és holland „tájkép"

Az 1997 tavaszán végzett adatgyűjtés elemzése[6] 6–17 évesek médiahasználatát tekinti át leíró jelleggel. Itt az egyik első megállapítás az (korábbi holland felmérésekre hivatkozva), hogy a holland fiatal nemzedék egyre kevesebbet olvas, s ebben a tévézés a „ludas". Ezért a szerzőket különösen érdekelte, hogy e megállapítás vajon érvényes-e a szigetországi ifjú nemzedék szabadidős tevékenységére is? A saját (gyerek)szobában tapasztalható médiabirtoklás igen magas arányt mutat mindkét országban. Saját könyvespolc a holland gyerekek 95%-ánál, míg az angolok 64%-ánál található, számítógép mindkét országban 12–12%-os jelenlétet mutat, míg a szobai tévékészülékek használata az angol gyerekeknél magasabb, 62%, a hollandoknál pedig 30%. A videó is inkább az előbbieknél jelenik meg a saját szobában, mint az utóbbiaknál (21, illetve 5%).

A számítógép jelenléte a családi otthon egészében 85%-os (!) elterjedtséget mutat a hollandoknál, a szigetországiaknál ez az arány jelenleg 48%. Az Internetes kapcsolat az előbbieknél 19%-os, a nagy-britanniaiaknál csupán 7%.

A tévézés a listavezető mindkét ország fiataljainál, az angoloknál közel két és fél óra (147 perc) naponta, a hollandoknál közel két óra (114 perc), s mindkét országban több időt fordítanak tévézésre az alacsonyabb jövedelmű és/vagy társadalmi státuszú családok gyermekei (angolok: 155 perc a rossz társadalmi helyzetűeknél, 145 perc a közepes jövedelműeknél, 131 perc a magas társadalmi helyzetűeknél; a holland analóg adatsor: 125–110–97 perc).

Az olvasás messze elterjedtebb szabadidős foglalkozás a hollandoknál (könyvolvasás 89%, képregény 88%, képeslap 92%, újságok 73%), mint az angol partnereknél (56% könyvolvasó, 28% képregényeket olvas, s a 9–17 éves korcsoportban is csupán 50% olvas képeslapot, 27% újságot). Az olvasásra fordított napi időmennyiség a hollandoknál átlag 47 perc, míg az angoloknál 32 perc (ezen belül könyvolvasás 22, illetve 16 perc). Érdekes viszont, hogy a tényelegesen olvasók körében ezen átlag fordított, az angol olvasó fiatalok 63 percet, a holland megfelelő pedig 64 percet szán e célra. Egyébként a teljes mintavétel adatai azt mutatják, hogy a fiúk ezen országokban is kevesebbet olvasnak leánytársaiknál, továbbá, hogy a társadalmi státusz emelkedésével valamelyest nő az olvasási időráfordítás, viszont az életkori csoportok szerinti bontás adatai eléggé elszomorítónak tűnnek: a 9–11 évesek olvasnak többet (átlag 33, illetve 51 percet), ennél az idősebbek már csak kevesebbet (12–14 évesek 27, illetve 46 perc, 15–17 évesek 31, ill. 45 perc). Ma a holland fiatalok valamivel több időt szentelnek olvasásra, mint az angolok, akik már előbbre tartanak., A *MacLuhan* által 1964-ben jósolt vizuális világ mára kialakult birtoklásában a vizsgált fiatal nemzedékek jócskán előrehaladtak: a holland gyerekek könyvolvasásra szánt ideje például az ötvenes évek közepe, a tévézés általánossá válásának kezdete óta mintegy felére csökkent[7], állapítják meg a szerzők, más felmérésekre hivatkozva.

A társadalmi rétegződést vizsgálva megállapítható, hogy Nagy-Britanniában az előnyösebb státuszúak lényegesen jobban hozzájutnak az információs és/vagy médiahordozókhoz, mint az alacsonyabb státuszúak, miközben Hollandiában a megfelelő arányok sokkal inkább kiegyensúlyozottabbak. Például az angol háztartások számítógép-ellátottsága a magas jövedelműeknél 75%-os, az alacsonyab-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

baknál (pl. munkáscsaládoknál) csupán 35%-os, miközben Hollandiában ezek számok: 94 és 78%.

A családi könyvgyűjtemény tekintetében hasonló a kép: az eltérő státuszú holland családok esetében 92, illetve 97% a birtoklás aránya, míg a szigetországban a két szélső arány 79 és 57%. Ezek az eltérések jelentősek lehetnek annak vizsgálatánál, mennyire áll fenn az adott társadalomban az információban gazdag, illetve információban szegények jelentősen eltérő aránya okán e társadalom kettészakadásának veszélye. Az angoloknál mindenesetre erősebbek a kontrasztok, a holland tájkép egységesebbnek tűnik.

C) Flamand, német és svéd fiatalok

Az angol–holland összeállítás számos különbségre hívta fel a figyelmet. A most összehasonlításra kerülők esetében inkább a hasonlóságok dominálnak, miközben egyes eltérések is megérdemlik a figyelmet.

A médiákkal való ellátottság elég magas arányú mindhárom területen. A videó és a könyv közel 90%-os arányt mutat, a számítógép a svéd és flamand háztartások felében (52%), míg a németeknél kisebb hányadban (42%) van jelen. Az Internetes hozzáférés a svéd családoknál egynegyedes arányt mutat, a németeknél viszont csak minden tizedik háztartásban jelenik meg. A tévékészülék a gyerekek saját szobájában is bevett eszköz: a svédeknél minden második válasz pozitív volt, a németeknél 42%, a flamandoknál egyharmados arány állapítható meg. A könyveket a flamand gyerekek 12 éves korukig favorizálják, utána a saját szobák részesedési aránya csökken, míg a német fiataloknál az életkor emelkedése pozitív összefüggést mutat a könyvellátottság dolgában.

A hármas ország-vizsgálat legérdekesebb megállapítása talán az, hogy a médiahasználaton belül csaknem kizárólag pozitív összefüggések állapíthatók meg (a magasabb használat az egyik médiumnál, magasabb igénybevételhez vezet a másiknál). Csupán néhány negatív korrelációt lehetett felszínre hozni (például a nyomtatott médiák, főként könyvek olvasása, illetve a videózás-tévézés közt), bár ezek is eléggé gyenge szinten jelentkeztek, inkább csak tendenciát felvillantva, semmint törvényszerű összefüggést rögzítve. A legerősebb összefüggést a tévézés és videózás közt állapították meg, bár ennek erőssége csökken az évek múltával, még a fiatalok körében is. Elég természetesnek tűnik a könyv- és képregények (comics) olvasásának pozitív összefüggése, de figyelemreméltó az is, hogy a számítógépezés és a könyvolvasás között is érzékeltek pozitív korrelációt, legalábbis Német- és Svédországban. A mélyebb faktoranalízis kimutatta, hogy a faktorstruktúrák hasonlóak mindhárom országban: van egy számítógépes struktúra, egy tévé- és videóstruktúra, továbbá kettő nyomtatott is, egyik az újságé és a képeslapoké, a másik a könyvé és a képregényeké.

Külön megvizsgálták a tévézés és az olvasás közti összefüggést. Legfontosabb megállapításuk: alapvetően negatív a kapcsolat a több vagy kevesebb tévézés, illetve a több vagy kevesebb olvasás között. Tehát, majd minden alcsoportban a több tévézés kevesebb olvasáshoz kapcsolódik és fordítva. Persze, mindhárom országban van olyan – kisebb létszámú – csoport, mely sokat olvas és sokat tévézik. A számítógép-használat és a könyvolvasás közt viszont a svéd fiataloknál pozitív a korreláció (életkor szerint tovább finomítva a képet: a 12–24 és a 15–17 éves korosztályban, de nem a 9–11 éveseknél), ellentétben a német és flamand képpel.

Mindhárom országban a lányok több időt töltenek a könyvolvasással, mint fiú társaik (a svéd lányok napi 28 percet olvasnak, a fiúk csak 14 percig). A vagyoni státusz nem egyformán rétegezi a médiahasználatot a vizsgált országokban. Például a jó helyzetű flamand gyerekek kevesebbet olvasnak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

míg ugyanezen rétegbe sorolható német és svéd társaik többet olvasnak a többi rétegbe soroltakhoz viszonyítva.

A számítógépezés a szerzők szerint újfajta integráció felé mutat a jövőben. A gép a korábbinál jobban összekapcsolja az iskolát és az otthont, a munkát és a szabadidőt, sőt a különböző nemzedékbe tartozókat is. A legkülönfélébb médiák integrált használata a kapott adatok szerint Svédországban tart legelőrébb, – itt az Internet használata is kiemelkedően magas (az otthoni és az iskolai használat együttesen 60%-os). Ha az a korábbi feltételezés, hogy a tévének a fiatal nemzedék körében aratott osztatlan sikere annak (is) volt köszönhető, hogy a gyerekeknek más, felnőtt életkörülményeket is megmutatott, akkor az is felvethető, hogy a számítógépes, Internetes kapcsolat erre talán még alkalmasabb, vagy azzá válik, válhat.

Még egyszer az angolokról: olvasnak vagy nem olvasnak az angol fiúk?

Graham Small írása[8] már címével is meghökkent: milyen válságban van a fiúk olvasása? A legkülönfélébb angol hivatalos felmérések (pedagógiai, szociológiai stb.) ugyanis szinte egybehangzóan állítják, hogy a fiúk rosszabbul és kevésbé olvasnak, mint a leánytársaik.

Az olvasási tesztek minden évjáratban tényleg szembetűnő különbségeket állapítanak meg a lányok javára (14 kontra 21%, 77 kontra 69%, 47 kontra 66%, 43 kontra 65% kap jó minősítést). Egyes vizsgálatok szerint a fiúk lassabban sajátítják el az olvasást, jobban szeretnek képregényt, újságot, illusztrált regényeket olvasni, szeretnek a számítógép képernyőjén olvasni, továbbá ügyesebbek az információkeresésben, vonzódnak a hobbi-könyvekhez, a fantázia-regényekhez, a tudományos-fantasztikus művekhez.[9] Small sok problematikus vonást fedezett fel ezekben az adatokban, a levezetésükben és főként a következtetésekben.

Az angol iskolarendszer tanrendje például – megítélése szerint – olyan irodalmi olvasmányokat favorizál, amelyek inkább esnek közel a lányok, mint a fiúk érdeklődéséhez. Az érzelmeket, emberi viszonyokat, a két nem közötti kapcsolatokat tárgyaló regények ugyanis egyértelműen a lányokat érdeklik, a fiúk inkább vonzódnak a kalandokhoz, a pergő eseményekhez, a fantáziát megmozgató történetekhez. Ha a felnőtt férfiak olvasmányválasztásait elemzik a kölcsönzési adatok alapján[10], akkor kiderül, hogy a fiúk vonzalmaihoz nagyon is közel esnek az ő választásaik. Ha ezek a gondolatok helytállóak, akkor sok mindent érdemes – Small szerint – újragondolni: az országos olvasási elvárásoktól a könyvtári gyarapításig és a gyermekkönyvtári munkáig. Legfontosabb annak józan el- és felismerése, hogy a fiúk más iránt érdeklődnek, másként olvasnak, adott esetben az olvasás iránti vonzalom is másként szervesül sokaknál –, de mindez nem elégséges ok arra, hogy teljesítményüket ország-világ (pedagógus, oktatáspolitikus, könyvtáros) lebecsülje, s végső soron egyénként őket frusztrálja.

Német adatok

Eva Süssmilch cikke[11] első részében számos kilencvenes évekbeli elemzést tekint át. Lényegbe vágónak tűnik az a vizsgálati eredmény, hogy az aktív felnőttkori könyvolvasók kétharmada már 8–9 éves korban is a „sokat" és „igen sokat" olvasók közé tartozott, s a hasonló korban olvasni nem szeretők felnőtten is 80%-ban a nem olvasók közé sorolódnak.

A harmadik elemibe járó kislányok kereken 50%-a használja a közművelődési könyvtárat. A modern médiák mértéktelen használatának – és más okoknak – következtében a 4–6 éves korban beszédproblémákkal küzdő gyermekek aránya tíz év alatt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a korábbi 4%-ról 24–28%-ra szökött fel, ami közvetlen összefüggésben áll az olvasási készségek kialakulásával, illetve annak súlyosbodó problémáival. A felnőttek könyvolvasás iránti pozitív beállítódása hátterében jelentős mértékben az áll, hogy gyermekkorban könyvtári olvasók voltak (ez a legerősebb korreláció). A második helyre az került, hogy a felnőtt gyermekkorában akkori pajtásaival rendre megbeszélte olvasási élményét. Ugyancsak a harmadik elemista kislányok olvasáskészségének felmérése kapcsán derült fény a család társadalmi helyzetének, a szülők képzettségi szintjének, a lakásviszonyoknak, a szülők és a pedagógusok közti viszony alakulásának jelentőségére. Egészében a szerző következtetése: ha pozitív társadalmi környezet, pozitív minta érvényesül (kis)gyerekkorban, akkor nagy az esélye az élethosszig tartó érdeklődés és szokás kialakulásának.

A svéd gyerekek könyvtárhasználata

Kerstin Rydsjö tanulmányában[12] az országos könyvtárstatisztika adataira hivatkozva megállapítja, hogy a 9–14 éves svéd gyerekek háromnegyede megfordult az előző hónap folyamán a helyi könyvtárban, – az elmúlt évben pedig 96%-uk. Az ennél még fiatalabb nemzedék is 67, illetve 92%-os arányban használta a könyvtárat. Igaz, a teljes lakosság esetében is – számunkra – meglepően magas arányt mértek: az előző hónapban 40, az előző év folyamán 67%-uk használta a könyvtárat. A 9–14 éves nemzedék könyvtárhasználati intenzitását tanúsítják az olyan adatok, amelyek szerint 1994–1995-ben ők kölcsönözték a teljes mennyiség 56%-át, ők végezték az irodalomkutatások 32%-át, ők kölcsönözték, illetve hallgatták az auditív dokumentumok 17%-át, illetve kölcsönözték a videofilmek 11%-át.

Kitekintés: Nobel-díjasok olvasáskultúrája

Janet Lynch Forde felmérése[13] a 246 élő Nobel-díjas olvasási és könyvtárhasználati szokásainak megismerését célozta, – különös tekintettel a gyermekkori élményekre és benyomásokra. A kérdőíves megkeresésre végül 45-en válaszoltak (érdekesség, hogy nem volt köztük irodalmi vagy béke-díjas). 25-en nőttek fel az Amerikai Egyesült Államokban, míg a többi 20 más országokban. Tizennyolc családjában volt jelentős magángyűjtemény, ám az amerikaiak egyharmadának családjában 25-nél kevesebb könyvvel rendelkeztek.

A felmérés időpontjában a válaszolók átlag-életkora 75 év, minden második három óránál többet olvas naponta (főként szakirodalmat, azon belül elsősorban folyóiratokat). Gyermekkorban minden második rendszeres könyvtárhasználó volt, de közel háromnegyed válaszolt úgy, hogy szeretett könyvtárba járni. Nagyjából kilenc éves korukban már szabadon voltak képesek használni a könyvtári szolgáltatásokat. Az olvasmányokat illetően kiegyensúlyozott volt az ismeretterjesztő és a szépirodalom aránya. Sokuk olvasmányválasztását befolyásolták a tanárok és a szülők (főként anyjuk) tanácsai, ám legfőként saját érdeklődésüket követték. Nem kevesen nélkülözték odahaza a megfelelő könyvválasztékot, s ezért különösen jelentős volt számukra a könyvtárak léte.

Mai szemmel a válaszolók kétharmada minősíti fontosnak a könyvtárak hozzájárulását szellemi fejlődésükhöz. A könyvtárakhoz való hozzáférés különösen az amerikai származásúaknál minősült az oktatási rendszer nélkülözhetetlen elemének (ellentétben más országok gyakorlatával).

Összegzés helyett

Válságban az olvasás? Kérdezünk, vizsgálódunk, aggódunk, töprengünk, reménykedünk. A realista vá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lasz talán így hangzik: igen is, meg nem is. Kérdés, mit értünk válságon, kérdés, mit értünk olvasáson, kérdés, kiről is beszélünk voltaképpen. Az olvasás bizonyára – a múltban is, a jelenben is – hallatlanul fontos tényező az egyén integrálódásához vagy szocializációjához, végső soron: sikeres életútjához, az egységes, esélyegyenlőséget célul tűző társadalmi egység megvalósításához. Megvalósultak-e a célok valamikor is?

Másik kérdés: kik és mennyiben felelősek e szükséges készség eredményes kifejlesztésének folyamatáért és fenntartásáért. A szülők biztos, az iskola egyértelműen. A könyvtár? Az is, tehát mi, könyvtárosok is jogosan érzünk felelősséget. Hogy elég-e a sikerhez a hármas? Ahogy ezer vagy száz éve, úgy napjainkban is folytatódik a nagy verseny a lelkekért[14], akkor már több mint fél sikert könyvelhetünk el. Tehát a feladatunk ez lehet: jól kérdezni, értelmesen aggódni, pontosan töprengeni, tevékenyen reménykedni.

És ennél kicsit konkrétabban: az alsó tagozatos gyerekek olvasási készsége és olvasásszeretetének kialakulása érdekében jóval-jóval többet tenni, mint eddig tettünk.

Drotner Odint, az északiak istenét, az írás – a rúnák vésése és olvasása – ismerőjét idézi tanulmánya elején és végén, mondván: az égi isten most már kiterjeszthetí bűvös hatalmát az új médiákra is[15]. A mitológiai és vallástörténeti enciklopédiák szerint[16] Odin-Wotan, a viharisten jóslásairól és varázslatairól is híres, aki oly szépen képes szónokolni, hogy minden igaznak tűnik, amit mond, s szavaira betegek gyógyulnak meg. Emellett a költők védnöke, a bölcsesség istene, szakértője a rúnáknak: képességét úgy gyarapítja, hogy mindenkit kikérdez, akivel csak találkozik széles e világban. Kőbe vagy fába vésett betűinek varázsos a tartalma és hatalma. Nevének eredeti jelentése: őrület. – Most azt kérdezhetjük, hogy az új jelek, az új médiák bölcsességet és gyógyulást bocsátanak-e reánk napjaink Odinjának szavára, vagy az őrület vesz erőt a függőségben szenvedőkön?

Jegyzetek és felhasznált irodalom

1. DROTNER, Kirsten: Youthful media cultures: challenges and chances for librarians. In: The New Review of Children's Literature and Librarianship, 1998. pp. 17–29.
2. A tematikus számból azokat az írásokat ismertetem, amelyek közelebbi adatokat hoznak az olvasásról. A folyóirathoz a CEU Könyvtárában jutottam hozzá, a szíves segítségért és a másolatokért ezúton is köszönetet mondok *Szlatky Mária* igazgató asszonynak és kollégáinak.
3. VAN DER VOORT, Tom, H.A. – BEENTJES, Johannes W.J. – Bovill, Moira – Gaskell, George – Koolstra, Cees M. – Livingstone, Sonia – Marseille, Nies: Young people's ownership and use of new forms of media in Britain and the Netherlands. In: European Journal of Communications, vol. 13. 1998. no.8. pp. 457–477.
4. JOHNSSON-SMARAGDI, Ulla – D'HAENES, Leen – KROTZ, Friedrich – HASENBRINK, Uwe: Patterns of old and new media among young people in Flanders, Germany and Sweeden. In: European Journal of Communications, vol. 13. 1998. No. 4. pp. 479-501.
5. DROTNER: i.m. p.20.
6. VAN DER VOORT et. al.: i.m.
7. Ibid, p. 473.
8. SMALL, Graham: Boys and reading. Crisis? What crisis? In: School Librarian, vol. 47. 1999. no. 1. pp. 10-12.
9. Dunne, John – Khan, Ayub: The crisis in boys' reading. In: Library Assotiation Record, August, 1998.
10. Small a következő munkára hivatkozik: Stephen Krashen: The power of reading. In: Libraries Unlimited, 1993.
11. SÜSSMILCH, Eva: „Montags Mädchengruppe". In: Bibliothek, . 22. 1998. No. 2. S. 207–222.
12. RYDSJÖ, Kerstin: Les bibliotheques pour enfants en Suéde. In: Bulletin Bibliotheques de France, t. 44. 1999. no. 3. pp. 86-93.
13. FORDE, Janet Lynch: An international survey of reading and library use by Nobel Laureates. In: Libri, vol. 47. 1997. pp. 114-120.
14. Az összeállítás készítője nem hallgathatja el, hogy maga is úgy 10 éves korára vált „javíthatatlan" könyvolvasóvá. Hálával emlékszik vissza nagymamáira – *Sonnevend Gyuláné Techet Gizellára* és *Wildner Ödönné Szathmáry Karolinára* –, akik nyári látogatásaik heteiben minden este meséket és indiánregényeket olvastak fel a számos fiúunokának, különösen erős fénysugarat árasztva az ötvenes évek eleji, igencsak elkomorult viszonyok közepette.
15. SZABÓ GYÖRGY: Mitológiai kislexikon. 2. Köt. Bp. Trezor, 1993. 117.p. és a New Larousse Encyclopedia of Mythology. London-New York, Hamlyn, 1984. Pp. 255-257. Itt köszönöm meg *Sárkány Mihályné* és *Belohorszky Mária* (OSZK) komoly segítségét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Helyreigazítás

Regina Romano Reynolds: Az időszaki kiadványok bibliográfiai számbavételének összehangolása a digitális korszakban (Könyvtári Figyelő, 1999. 4. sz. 875–887. p.) című tanulmányába értelemzavaró korrektúrahiba került, megváltoztatva az eredeti megállapítás lényegét. A 884. oldal 2. hasábjában a „Változások a leírásban" részt megelőző utolsó bekezdés első mondata helyesen így hangzik:
Hirons és Graham tanulmányának javaslata szerint *„a folytatólagos kiadványok tekintetében olyan szabályok megállapítására van szükség, amelyek az* ***azonosítást*** *helyezik előtérbe a tükrözéssel szemben."*
A fordító és az olvasók elnézését kérem: A szerkesztő

A ZDNet összeállított egy virtuális, 24 órán át nyitvatartó szakkönyvtárat, ahova be-betérhetünk olvasgatni, ha valamiben elakadtunk. http://www.prim.hu/online/cikk.prm?id=12136
(Mikulás Gábor híre a ZDNet: Instant Books Tech szakkönyvtárból)

DIGITÁLIS SZÓTÁRAK – A szótárak előtt is új távlatot nyit a világháló. A Merriam-Webster és a Microsoft Encarta pályázik az első digitális lexikon megtisztelő címre. A Houghton Mifflin több mint egymillió dolláros haszonra számít abból, hogy digitális szótárát bérbe adja honlapokhoz, szoftverekhez és online kiadványokhoz, a Merriam-Webster weboldala pedig hamarosan Palm számítógépeken is megjeleníthető lesz. A világháló korábban elérhetetlen mennyiségű adatot jelent a nyelvészek számára, például az új szavakat születésük pillanatától nyomon követhetik. A legrégibb hagyományokkal bíró szótárak is alkalmazkodnak az új korhoz: a húsz kötetes Oxford English Dictionary-t 1928 óta most dolgozták át először – a 2010-re elkészülő online kiadást még húsz kötettel tervezik bővíteni. Az új szótáraknak azonban még le kell győzniük a nyelvészek ellenállását.
(Mikulás Gábor híre a New York Times 2000. augusztus 21-i számából)

A BARNESANDNOBLE FOGJA ÁRULNI AZ ADOBE KÖNYVEIT
Az Adobe exkluzív megállapodást kötött a BarnesandNoble.com-mal hordozható formátumú (PDF) elektronikus könyvek eladásáról. Az Adobe nemrég vásárolta meg a könyvekhez való szoftvereket készítő Glassbookot. Nemrég az Amazon.com és a Microsoft is társultak elektronikus könyvek gyártására és eladására, de Joe Eschbach az Adobe-tól abban bízik, hogy a több felületen (Windows, Palm és Macintosh alatt is) használható, kellemesen olvasható PDF formátum jelentős előnyhöz juttatja őket. A Microsoft és az Amazon.com eközben arra összpontosítanak, hogy „kalózbiztos" piacot alakítsanak ki a könyvek számára.
(Mikulás Gábor híre az Edupage-ből 2000. szept 10.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BEMUTATÓ

CD-ROM-ok (és egyéb számítógépes források) új referensz másodfokú bibliográfiákban

Murányi Péter
peterm@kit.bdtf.hu

Képzeljék el, hogy a *Szentmihályi-Vértes*ben[1] CD-ROM-okról és online adatbázisokról is találnak információt! Ez lehetetlen, mondhatják, hiszen ez a mű 1963-ban jelent meg, anyaggyűjtését 1960-ban zárták le, akkor még nem voltak ilyen számítógépes szolgáltatások. Ha lettek volna, akkor biztosan felvették volna őket. Hiszen természetesen megtaláljuk például a *Chemical Abstracts*-et is a „kémia, vegyipar referáló folyóiratai" között. Csakhogy már az 1972-ben lezárt, *Kertész Gyula* által írt *Általános tájékoztatás* jegyzet is a leglényegesebb hiányosságok között emlegeti a pótlások, illetve az átdolgozott új kiadás hiányát: Nincs talán ilyenre igény? Időben nem sokkal előzte meg megjelenését az az *A. J. Walford* által szerkesztett *Guide to reference material,* amely 1959-ben látott napvilágot körülbelül hasonló terjedelemben, egy kötetben, ezt azonban már 1963-ban követte egy kiegészítő kötet, amely elsősorban az 1957–1961 között megjelent anyagot tartalmazta. Ekkor a szerkesztő 1965-re jósolta az újabb, már két kötetre bontott kiadást (a Science and Technology, természet- és alkalmazott tudományi területeket kiemelve), 1966-ban, 1968-ban és 1970-ben azonban végül három kötetben jelent meg a második kiadás. Azóta már a hetedik kiadásánál tartanak, ugyanilyen bontásban. 1996-ban jelent meg a *Science and Technology* kötet, 1998-ban pedig a másik kettő.[2] A szerkesztő mel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lett természetesen sokak közreműködése kell egy ilyen munkához, maga Walford arra utal, hogy az első kiadás anyaggyűjtésében körülbelül hetvenen vettek részt, a kiegészítő kötetében ötvenen.

Nem volt ez másképp a Szentmihályi–Vértesy esetében sem, ahol 72 nevet számolhatunk meg. „A kötet összeállításában és szakmai ellenőrzésében részt vett" meghatározás alatt, ehhez kapcsolódik még a három lektor és a két szerkesztő. Mindenképp nagy vállalkozás tehát egy ilyen munka, az a kérdés, hogy egyszer elkészíteni nehezebb, vagy folytatni. Mennyire hivatkozunk a Szentmihályi–Vértesyre, mennyire használjuk is azt? Ha kevesellték a megjelenésekor az 1000 példányt, hány példányban jutnak el könyvtárainkba a hasonló külföldi munkák?

Az Osiris Kiadó két kiadványa arra utal, hogy mégis megvan az igény hasonló magyar munkákra. Ezek részeként találkozhatunk olyan összeállításokkal, amelyek ezt a hiányt igyekeznek pótolni. *Gyurgyák János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve*[3] című munkájának bibliográfiája, a mintegy százoldalas *A szerkesztő és a szerző segédkönyvei* az egyik ilyen. Ez a mű 1997-es megjelenése óta már méltán kapott sok elismerést. 1999-ben jelent meg a *Kutatás és közlés a természettudományokban* című mű (a továbbiakban Kutatás és közlés...) *Koltay Tibor* szerkesztésében (szerzői a szerkesztő mellett *Csermely Péter, Gergely Pál* és *Tóth János*)[4], amelynek függelékében szerény címen találjuk a bibliográfiát: *Az egyes szakterületek néhány legfontosabb, leggyakrabban használt kézikönyve és más dokumentuma*, 36 oldal terjedelemben. Erről a kézikönyvről is örvendetesen hamar megjelentek elismerő értékelések (Sándori Zsuzsa: Kutatás és közlés a természettudományokban. In: Könyvtári Levelező/lap, 1999/9. p. 36-37., Szabó G. Tibor: Ezredvégi kézikönyv jövendő kutatóknak (a zsenik kivételével). In: Könyvtári Figyelő, 1999. 3. sz. p. 625-630.), s mindkettő megemlékezik a függelékről, az első recenzens tényszerűen („A Függelékben megtaláljuk az egyes szakterületek legismertebb kézikönyveit, bibliográfiáit, referáló lapjait, honlapjait és magyar nyelvű folyóiratait."), az utóbbi rövid értékeléssel is kiegészítve, részletesebb vizsgálatára azonban egyikük sem törekedett.

Elemzésünkben nem a művek minden vonatkozásával próbálunk meg foglalkozni, hanem azzal, hogy az elektronikus információforrások (elsősorban a CD-ROM-ok) miképp szerepelnek bennük. Találkozhattunk már olyan eszközökkel, amelyekben kizárólag a hagyományos, nyomtatott források szerepelnek, ugyanakkor olyan Internet-kalauzokkal, amelyek alapján az a kép alakulhat ki egyes felhasználókban, hogy mindent, amire szükségük lehet, megtalálhatnak a hálózaton. Úgy gondoljuk, hogy megjelenési formájuktól függetlenül kell a legfontosabb forrásokat megismertetni. Ezt fejezi ki az is, amit a Walford első kötete legújabb kiadása bevezetőjében olvashatunk:

„Bár a tételek többsége referensz könyv, a Walford referensz anyagokat tartalmaz, így szerepelnek benne periodikumok cikkei, mikroformátumok, online és CD-ROM források, s van egy mutató az online és adatbázis szolgáltatásokhoz." (p. VII.)

Ennek a mutatónak a címe: Online and Database Services Index és a kötet legvégén, a 961-967. oldalon található. Rímel erre az, amit Gyurgyák János bevezetőjében olvashatunk:

„Ilyen jellegű összeállítást készíteni ma különösen nehéz feladat, hiszen az információszolgáltatás hagyományos eszközeinek, a könyveknek a szerepét fokozatosan a gépi adatbázisok és a CD-ROM-ok veszik át. Ezen a téren Gutenberg óta a legnagyobb átalakulásnak lehetünk tanúi. Ebben az átmeneti állapotban nem tehetünk mást, mint hogy a könyveket és a CD-ROM-okat, gépi adatbázisokat együtt szerepeltetjük. Az utóbbiak közül csak a már elkészülteket vettem fel, de tudnunk kell, hogy itt naponta történnek változások." (p. 355.)

A Kutatás és közlés... bibliográfiájának (hadd nevezzük így) bevezetőjéből megtudjuk, hogy mintája a Gyurgyák-könyv bibliográfiai függeléke volt, s a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bevezetés végén annak másodfokú bibliográfiai forrásait sorolják fel. Ezek közül a Walford az egyetlen, amely az 1990-es években jelent meg, így elsősorban ettől várható, hogy a modernebb eszközöket tartalmazza. Addig, amíg az 1997-es megjelenésű Gyurgyák-könyv esetében természetes volt a Walford 1993-1995 között megjelent hatodik kiadásának használata, a Kutatás és közlés... esetében már támaszkodni lehetett volna a hetedik kiadásra, amelyből, mint említettük, természetesen az *I., Science and Technology* kötet jelent meg leghamarabb, 1996-ban, s ebben az esetben a lefedett témák nagyjából az első kötetével esnek egybe. (Hiányoljuk magabiztosan a legújabb kiadás használatát egészen addig, amíg a Könyvek Központi Katalógusában nem tapasztaljuk azt, hogy a Walford hetedik kiadásából egy példány sincs oda bejelentve (azt legfeljebb csak remélhetjük, hogy néhány helyen azért megvan, bejelentve azonban a korábbi kiadásoknál is csak néhány nagykönyvtárral találkozunk, a 6. kiadásnál az OSZK-val, a többi helyen az 5. a legújabb.)

A Walford's Guide to Reference Material hetedik kiadása

Addig, amíg a magyar eszközökből egyes felvett elektronikus anyagot meg lehetett vizsgálni, ez itt lehetetlen. A megfelelő mutatóban (Online and Databases Services Index) szereplő anyag rövid mennyiségi elemzéséből a következők derülnek ki: A Walford kötetei: Seventh edition. Volume 1.: Science and technology Seventh edition. Volume 2.: Social and historical sciences, philosophy and religion Seventh edition. Volume 3.: Generalia, language and literature, the arts Az 1. kötet 7429 tételt tartalmaz. Az Online and database Services Indexben 782 tételszámot találhatunk. Ez nem jelenti azt, hogy a felvett tételeknek több mint egytizede lenne adatbázis, mivel ugyanaz a tétel többféleképpen is szerepel a mutatóban, pl. címe és kiadója alatt is. A 2. kötetben (Társadalom- és történettudományok, filozófia és vallás) egészen mások az arányok, a 8312 tételhez és az előző kötetben tapasztalthoz viszonyítva is alacsony az a 210 tétel, amit a vizsgált mutatóban találhatunk. Ugyanakkor a 3. kötet, amely az általános művek mellett a nyelvészet, irodalom és művészetek anyagát tartalmazza, mostani szempontunkból sokkal jobban hasonlít az első kötetre, mint a másodikra, 8890 tétele mellett 802 tételszámot találhatunk az adatbázisokat tartalmazó mutatóban.

A továbbiakban az összehasonlítás kedvéért néhány példát emelünk majd ki a mutatókban található anyagból.

Amikor a köteteket vizsgáljuk, az tűnhet még fel, milyen sok könyvtár anyagát dolgozták fel azok összeállításához.

kötet	1.	2.	3.
a, General libraries (Általános könyvtárak)	13	5	7
b, Academic libraries (Felsőoktatási könyvtárak)	-	18	13
c, Public libraries (Közkönyvtárak)	13	22	8
d, Special libraries (Szakkönyvtárak)	38	11	4
Összesen	**64**	**56**	**32**

Gyurgyák János Szerkesztők és szerzők kézikönyve című munkájának bibliográfiája (A szerkesztő és a szerző segédkönyvei)

Bevezetőjében Gyurgyák János is elismeri az egyetemes általános másodfokú bibliográfiák szükségessé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gét: „A magyar tudományos tájékoztatás nagy hiányossága, hogy nincs a könyvpiacon egy Walfordhoz vagy *Totok-Weitzel*hez hasonló, modern másodfokú és tájékoztató bibliográfia. Ez a kézikönyv természetesen ezt a hiányt nem pótolhatja, így csak azokat a legfontosabb bibliográfiákat, segéd- és kézikönyveket soroltam fel, amelyeket a szerkesztőknek (szerzőknek) nap mint nap forgatniuk kell." (p. 391.)

„Az egyes szaktudományos adatbázisokról a többször idézett Walford nyújt áttekintést." Uo.

Már idéztük a bevezetőnek azt a részét, ahol arról ír, hogy milyen szerepet kezdenek játszani a gépi adatbázisok és a CD-ROM-ok, s ennek megfelelően miként törekszik ezek felvételére. Lássuk, hogyan valósult meg a gyakorlatban az itt megfogalmazott elv.

Legelőször egyes angol szótárakra (*Angol-magyar műszaki és tudományos szótár* (p. 355.), *Országh László: Magyar-angol nagyszótár, The Oxford English Dictionary, Random House Unabridged Dictionary* (p. 357.)) vonatkozóan találunk a pontosan leírt nyomtatott változat mellett olyan megjegyzéseket, hogy „CD-n is hozzáférhető" vagy „Ma már CD-n is kapható". Más nyelveknél (francia, latin, német, orosz) nincs szótár ilyen módon jelölve.

A könyvek esetében az OSZK-val kapcsolatban nyújt áttekintést különböző jellegű CD-ROM-okról:

„A tájékoztató szolgálat rendelkezik a legfontosabb könyvészeti CD-ROM-okkal is (*Magyar Nemzeti Bibliográfia* 1976-tól, a külföldi folyóiratok jegyzékét tartalmazó *Nemzeti Periodika Adatbázis* 1981-től, a magyar folyóiratok jegyzékét tartalmazó *Időszaki Kiadványok Bibliográfiája,* az angol (1986-tól), a francia (1970-től) és a német (1986-tól) *nemzeti bibliográfiák, CD-ROM Directory, a* német és az amerikai *Books in Printek, Pressdok, Hundok,* valamint a folyóiratok adatait tartalmazó *Ulrich's Plus* stb.). Ezeket a CD-ROM-okat egyre több könyvtár szerzi be, így ma már máshol is elérhetők." (p. 361.)

Ezután külön foglalkozik az egyes típusokkal, először a nemzeti bibliográfiákkal:

A Magyarországon megjelent könyvek kapcsán megtudhatjuk, hogy „A kumulatív anyag ... 1992-től viszont csak CD-ROM-on (a könyvtár munkatársai az 1976 és 1996 közötti anyagot is hozzáférhetővé tették CD-ROM-on)" (p. 361.), majd a magyar könyvanyag bibliográfiai feldolgozására vonatkozóan: „A retrospektív és kurrens anyag egységes számítógépes feldolgozása és CD-ROM-on történő közzététele aligha kikerülhető feladat." (p. 362.) Valóban fontos lenne, hogy fokozatosan az 1976 előtti anyagot is feldolgozzák, de most nem ez a témánk.

„A kurrens nemzeti bibliográfiákban szintén nehézkes a keresés, ezért csak végső esetben forduljunk ehhez a módszerhez (ha a bibliográfiának van CD-ROM-os változata, más a helyzet)." (p. 372.)

„Néhány kisebb ország nemzeti bibliográfiáit (valamint a német, angol, francia nemzeti bibliográfia CD-ROM kiadását) az Országos Széchényi Könyvtár Tájékoztató Segédkönyvtárában tanulmányozhatjuk." (p. 372.)

A nagy könyvtárak publikált katalógusai kapcsán a CD-ROM mellett már az internetet is megemlíti:

„A nagy könyvtárak rendszeresen publikálják megszerzett könyveik címjegyzékét. Ezekben a katalógusokban nehézkes a keresés, segítségért lehetőleg forduljunk szakkönyvtároshoz. Újabban CD-ROM-on is kiadják a katalógusokat, ami rendkívüli mértékben megkönnyíti egy-egy cím megtalálását, sőt egyre több – külföldi és magyar – könyvtári katalógust Interneten keresztül is elérhetünk." (p. 371.)

A külföldi Books in Print kiadványok mellett magyar példaként a Typotex kiadó adatbázisát mutatja be (p. 365.), később a Books in Print mellett a *Books out of Print* típust is megemlíti (p. 372), majd a hasonló jellegű német kiadványt is jellemzi: *Verzeichnis lieferbahrer Bücher (German Books in Print)* „A bibliográfia CD-ROM-on is elérhető (legújabb kiadása a magyar, cseh és lengyel books in printek anyagát is tartalmazza." (p. 373.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az időszaki kiadványokhoz kapcsolódóan a következő eszközökkel ismerkedhetünk meg: NPA CD-ROM (p. 373.), Ulrich's (p. 374), Időszaki Kiadványok Bibliográfiája (p. 375).

A sajtórepertóriumok között szóba kerül *A Műszaki Cikkek a Magyar Időszaki Kiadványok*ban, de nem utal a *Cikk-adatbázis*ra. (p. 377.) Megdicsér ugyanakkor két másik adatbázist: „Kiválóan használható két, az Országgyűlési könyvtár által 1989-től folyamatosan feltöltött adatbázis, a *Pressdok* és a *Hundok*. A Pressdok a legfontosabb napi- és hetilapok, folyóiratok politikai, jogi és gazdasági cikkeit, míg a Hundok ugyanezen területek külföldi lapjainak Magyarországra vonatkozó anyagát gyűjti." (p. 378.)

A disszertációk csoportjában a *Dissertation Abstracts International* kapcsán nem említi CD-ROM változatát, illetve annak magyarországi lelőhelyét, az MTA Könyvtárát. (p. 371.)

Az általános enciklopédiák CD-ROM változatával elvileg ismerkedhetünk meg, konkrét adatokat nem ad meg:

„A legfontosabb külföldi általános enciklopédiák ma már CD-ROM-on is kaphatók, így az információkhoz elektronikus úton is hozzájuthatunk ... Minden bizonnyal ez a könyvtípus fog – érthető okokból – a leggyorsabban áttérni a könyvformáról az *elektronikusra.*" (p. 380.)

Az életrajzi adattárak csoportjában a külföldi eszközök közül a Wilson cél által kiadott *Biography Indexről* jegyzi meg, hogy „ma már CD-ROM-on is hozzáférhető (pl. az OSZK Központi Tájékoztató Szolgálatánál)" (p. 382.) ugyanakkor a *Magyar és nemzetközi ki kicsoda* „...adatbázis hálózaton, diszken és CD-n is elérhető." (p. 382.)

Az általános adattárak sokféle kategóriáján belül egyetlen CD-ROM-ot találunk:

„*Magyar szabadalmak. 1920-1995.* Budapest, 1996, Országos Találmányi Hivatal. Az Arcanum Bt. CD-ROM kiadványa." (p. 385.)

Az egy-egy szaktudomány irodalma című rész bevezetőjéből több konkrét példával is megismerkedhetünk.

„A megjelent CD-ROM-okról a CD-ROM katalógusok (*CD-ROMs in Print.* Westport, 1987- Mecklermedia; *The CD-ROM Directory*. London, 1986-, TFPL Publishing) a hálózati adatbázisokról az online katalógusok (*On-Line Databases.* London, 1993-, TFPL; *Gale Directory of Databases.* Detroit, 1993-, Gale), illetve az Internet nyújt tájékoztatást. Egy-egy tudományág kurrens anyagának figyeléséhez (pl. *Art index, DiscLit, Music index, PsychInfo* stb., felsorolásukat lásd Walford fent idézett oldalain). Ma már a CD-ROM-ok nyújtják a legnagyobb segítséget, ezért mindig tájékozódjunk az illető CD-ROM-ok Magyarországon megtalálhatók-e (szakkönyvtárak, egyetemi tanszékek stb.)." (p. 392.) (A *CD-ROMs in Print*re már korábban (p. 373.) is utalt.)

Az adott szakterületek anyagánál már jóval kevesebb ilyen információhoz juthatunk. A társadalom- és humán tudományok területén a Politológia, Szociológia csoporton belül a *Szociológiai információ*ról tudhatjuk meg, hogy „Az adatbázis hamarosan CD-ROM-on is megjelenik." (p. 392.).

A Néprajz – Etnográfia – Folklór csoporton belül egy műről, *Thompson, Stith: Motif-Index of Folk Literature* című anyagáról tudhatjuk meg, hogy „Ez a mű ma már CD-ROM-on is hozzáférhető." (p. 394.)

A Társadalom- és humán tudományok általában csoportban több olyan mű felsorolásával találkozhatunk, amelynek van CD-ROM változata, de ezekre nem történik utalás. A Jogtudomány-Közigazgatás részen belül külön csoportot képeznek a Törvény- és jogszabálygyűjtemények, de ezeknél sincs utalás CD-ROM-ra. A Pedagógián belül az *ERIC* semmilyen formában nem szerepel, csak az *Education Index*, de az is csak nyomtatott eszközként.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A többi tudományterületen még sokkal kisebb arányban találkozhatunk CD-ROM-on. A Természet- és műszaki tudományok általában csoportban a *McGraw-Hill: Encyclopedia of Science and Technology* című műről tudhatjuk meg, hogy „CD-ROM-on is hozzáférhető." (p. 430.) A Biológia – Botanika – Zoológia – Ökológia csoporton belül a *Brehm: Az állatok világa* című műve kapcsán értesülhetünk ugyanerről. (p. 437.)

A Műszaki tudományok csoportban ma is létezőként szerepel a *Műszaki bibliográfia 1900-*, nincs itt viszont a korábban említett *Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban.* Az Agrártudományok és az Orvostudományok csoportban nem találkozunk egyetlen CD-ROM-mal sem.

Kutatás és közlés a természettudományokban.

A Kutatás és közlés... esetében a bibliográfia (Az egyes szakterületek néhány legfontosabb, leggyakrabban használt kézikönyve és más dokumentuma) mellett elemzés tárgyává tettük a 2., A szakirodalom és a könyvtár című fejezetet is, hiszen ennek Bevezetése is így fogalmaz: „Megnyugtathatjuk az Olvasót, hogy a hagyományos, papíron megjelenő közleményeken kívül a kommunikáció elektronikus formáiról (már csak azok egyre növekvő fontossága miatt is) sem fogunk megfeledkezni." (p. 120.)

Ennek a könyvnek a bibliográfiája kevesebb szakterület anyagával foglalkozik, azokat viszont nagyobb részletességgel igyekszik feltárni. Ezt jól mutatja, ha összehasonlítjuk Gyurgyák bibliográfiájának megfelelő részével.

Gyurgyák és a Kutatás és közlés ... bibliográfiájának összehasonlítása

Gyurgyák (430-449.)	*Kutatás és közlés ...* (277-315.)
Természet- és műszaki tudományok általában (430-431.)	Természet- és műszaki tudományok általában (280-281.)
Matematika (431-432.)	Matematika (281-285.)
Csillagászat (432-433.)	Csillagászat (287-288.)
Fizika (434-435.)	Fizika (285-287.)
Kémia (435-436.)	Kémia (291-293.)
Biológia-Botanika-Zoológia	Biológia (293-297.)
Ökológia (436-438.)	Molekuláris biológia (297-299.)
Geográfia – Geológia (439-440.)	Földtudományok (289-291.)
Műszaki tudományok (440-443.)	Műszaki tudományok általában(5 alcsoport) (309-315.)
Agrártududományok (443-445.)	Agrártudományok (4 alcsoport) (304-309.)
Orvostudományok (445-449.)	Orvostudomány, gyógyszerészet (299-304.)

Gyurgyáknál mindig Walford: i.m. 1. köt... p. szerepel, a Kutatás és közlés...-ben Walford's 1995. 1. köt. (Ez arra utal, hogy nem használták a Walford-ot, csak átvették Gyurgyák adatait, hiszen ez az 1. kötet még 1993-ban megjelent). Ugyanakkor az oldalszámokból az is látható, hogy jelentősen kibővítették ezen szakterületek anyagait, összességében kétszer akkora az anyag. Jól kifejezi ezt, ha az Agrártudományok csoportot összehasonlítjuk. Hogy milyen fontosnak tartják az elektronikus forrásokat, azt az fejezi ki legjobban, hogy ahol lehetséges, honlapok felsorolásával kezdik az adott szakterület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

forrásainak felsorolását, 10 csoportban 16 ilyen szerepel.

(Természet- és műszaki tudományok általában 1. Matematika 2, Fizika 1, Kémia 1, Biológia 4, Orvostudomány, gyógyszerészet 1, Agrártudomány 1, Műszaki tudományok általában 2, Számítástudomány, számítástechnika 1, Vegyészmérnöki tudományok 1.)

Ezeken kívül a Molekuláris biológia évkönyveinek előfizetési lehetőségei kapcsán kapunk internet-címeket, továbbá a szöveges részben 10 kiadó internet címét találhatjuk meg, illetve később külön fejezet (2.2.7. Informálódási lehetőségek a hazai és nemzetközi hálózatokon, p. 144-159.) is foglalkozik a témával.

A 2.2.5.6. pontban Néhány fontosabb adatbázis cím alatt áttekintést kapunk tíz adatbázisról az alábbi szempontok szerint: Név, Tárgy, Nyomtatott változat, Rekordszám, Éves gyarapodás. Először azt nézzük meg, hogy ezek miként szerepelnek a bibliográfiában.

Három olyan adatbázis van *(CAB, Ei Compendex, INSPEC)*, amelyeknél megtaláljuk a bibliográfiában a gépi változatot vagy az arra való utalást. Érdekes módon épp ezek azok, amelyeknél a 2.2.5.6 pont táblázatában nem szerepel a nyomtatott változat.

Ezek a bibliográfiában a következő formában találhatóak:

CAB Abstracts (online és CABCD néven CD-ROM-on is kereshető) *Computer and Control Abstracts* (az INSPEC adatbázisban), *Electrical and Electronics Abstracts* (az INSPEC adatbázisban), *Physics Abstracts* (az INSPEC adatbázisban). Az első, Természet- és műszaki tudományok általában csoportban viszont a *Science Abstracts* szerepel, utalás nélkül az egyes szériákra és a gépi változatra.

A Gépészet, közlekedés, bányászat, nyomdaipar, textilipar csoportban az *Ei Compendex* szerepel (CD-ROM és online) a Műszaki tudományoknál viszont csak az *Engineering Index.*

További olyan példák a bibliográfiából, ahol jelzik az adatbázis változatot is:

AGRICOLA (online és CD-ROM), *AGRIS* (online és CD-ROM) (mellette van az *Agrindex* is az Agrártudomány csoportban, de a kettő kapcsolatára nem történik utalás).

A többi hét már mindkét formában szerepel a 2.2.5.6. pontban, a bibliográfiában viszont öt esetben csak a nyomtatott változat (*Biological Abstracts, Chemical Abstracts, Excerpta Medica, Mathematical Reviews, Index Medicus* (itt még szerepel az Index Medicus mellett a másik kettő is (*International Dental Literature* (pontosabban *Index to Dental Literature,* a névalak valószínűleg Gyurgyáktól átvéve szerepel), *International Nursing Index*). Ezek említését meglepő módon a Walford is elmulasztja a *Medline* bemutatásakor (p. 336.). A maradék kettő (*Analytical Abstracts Dissertation Abstracts*) nem található meg a bibliográfiában, pedig ez utóbbiról részletesebben is megemlékezik a 2.1.2. fejezet, p. 123.) További referáló és indexelő vállalkozások már csak a nyomtatott változatukkal szerepelnek a bibliográfiában. A könyv 2. részében külön fejezet foglalkozik az ISI kiadványaival és szolgáltatásaival (2.2.6. Az Institute for Scientific Information szolgáltatásai, p. 140-144.), elsőként a *Science Citation Indexet* mutatva be részletesen (2.2.6.1. Science Citation Index, p. 140-143.)

Utalás történik a hivatkozási index másik másik két sorozatára és a CD-ROM és az online változatra is.

Sajnálatosan nem érvényes az, amit a sorozatok lelőhelyéről írnak. „Mivel kecsegtethetjük azt az olvasót, aki idáig eljutott az olvasásban? Először is azzal, hogy az SCI mindhárom folyamat... megtalálható az MTA Könyvtárában (Budapest, V., Arany János u. 1.), amelyet felújítása óta már csak belsőépítészeti kellemetességei miatt is érdemes meglátogatni." (p. 143.)

A bibliográfiában csak a nyomtatott *SCI* szerepel a Természet és műszaki tudományok általában csoportban. Annál több helyen bukkan elő a *Current Contents.*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A 2.2.6.2. alfejezet (p. 143-144.) hét sorozatból hatot sorol fel, magyarul meghatározva a témaköröket (az Arts & Humanities, a művészeti és humántudományi nem szerepel, témája miatt ez az, amely a bibliográfiába sem került be. A szöveges részből (pl. Garfield esszéi) az derül ki, hogy nem mindig a legfrissebb forrásokból merítették információikat a szerzők. A számítógépes változatok közül csak a mágneslemezes változatról esik szó (*Current Contents on Disc*), a CD-ROM és az online változatról nem.

A bibliográfiában tartalmuk összetettsége miatt egyes sorozatok többször is szerepenek, a *Physical, Chemical and Earth Sciences* a Fizika, Földtudományok, Kémia, Vegyészmérnöki csoportban, a *Life Sciences* a Molekuláris biológiánál és az Orvostudomány, gyógyszerészetnél. A *Clinical Medicine* sorozat régi neve alatt (*Clinical Preactice*) található meg az Orvostudomány, gyógyszerészet csoportban.

A Walford általában nagyobb teljességgel jelöli a gépi változatokat, mégis meglepő a változatosság az egyes sorozatokhoz tartozó közlésekben:

„Available online, on CURRENT CONTENTS SEARCH, on diskette, and in a CD-ROM version." (p. 230.) „Available online and CD-ROM." (p. 319.) „Online in CURRENT CONTENTS SEARCH, CD-ROM and available on diskette." (p. 123.)

A három nagy alkalmazott tudományi kurrens bibliográfia közül megtalálható a bibliográfiában a *Magyar Orvosi Bibliográfia* és a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia*, kimaradt azonban a *Műszaki Cikkek* a *Magyar Időszaki Kiadványokban* és az OMIKK-nak a részben erre alapozott *Cikk-adatbázisa*, ahogyan a már megszűnt *Szakirodalmi Tájékoztatókat* sem találhatjuk meg, míg az ugyancsak megszűnt *Agrárirodalmi Szemle* időhatárok nélkül és az adatbázis-változatára való utalás nélkül szerepel a bibliográfiában.

Más kategóriákban két olyan CD-ROM szerepel még, amellyel már Gyurgyáknál is találkozhattunk (*McGraw-Hill: Encyclopedia of Science and Technology* és *Brehm: Az állatok világa*), továbbá egy újabb, az 1998-as *Encyclopedia of Mathematics on CD-ROM* (p. 282.)

Összegzés és előretekintés

Láthattuk, hogy a Walford egy-egy kötetét milyen sok könyvtár anyagára alapozva állították össze (pedig egy-egy könyvtár állománya is sokkal gazdagabb lehet, mint a mieinké). Mit tehetünk? Mondjuk azt, hogy nem versenyezhetünk velük, ne próbálkozzunk vele, inkább használjuk ezt az eszközt? A hetedik kiadás három kötete csaknem 150.000 forintba került, az újabb várhatólag még több lesz, ezt nem sok könyvtár engedheti meg magának, talán a legnagyobbak. Pedig ott, ahol közvetlenül nem érhetőek el az anyagok, még fontosabb lehet, hogy legalább tájékozódni lehessen róluk. Ugyanakkor a Walford természetesen az angolszász szempontokat érvényesíti jobban, nekünk pedig olyan kellene, amely a Szentmihályi–Vértesyhez hasonlóan a hazai és nemzetközi anyagot tárja fel.

Minden dicséretet megérdemel Gyurgyák János elszántsága, amellyel bibliográfiáját elsősorban az OSZK állományára támaszkodva (ahogy az több megjegyzéséből kiderül) elkészítette. A Kutatás és közlés... bibliográfiájának elkészítésében a szerzők több könyvtár szakembereinek segítségét vették igénybe (a 279. oldalon *Bíró Attilának*, *Pannonhalmi Kálmánnénak*, *Princz Ágostonnénak*, *Turcsányi Gábornak* és *Vendrei Klárának* mondanak köszönetet.)

Vállalt feladatukat mindkét műben nagyon jól teljesítették, valóban hiánypótló amit alkottak, mégha az általunk vizsgált típusok a vártnál kisebb arányban is szerepelnek bennük. Az igazán nagy hiánypótlás azonban még várat magára.

1990-ben, a debreceni II. Bibliográfiai Értekezleten többek között egy új Szentmihályi-Vértesy szükségessége is felvetődött. „- meg kell vizsgálni, milyen feltételekkel készíthető el egy átdolgozott Szentmihályi-Vértesy akár részletekben, füzetes formában,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

figyelemmel a szakterületek bibliográfiai bevezetőivel kapcsolatos, fentebb említett munkákra, illetve az új információs eszközök rohamosan gyarapodó sorára." [5]

Ez azóta sem készült el, de a szükségessége azóta is nyilvánvaló. Olyan vállalkozásról van szó, amit sokaknak kellene csinálni, sok könyvtár anyagának felhasználásával, egyéb források mellett, amelyekből olyan források is bekerülhetnének, amelyek sajnálatos módon hiányoznak könyvtárainkból. Gyurgyák Jánosnak most nem egyedül kellene készítenie, hanem szerveznie, szerkesztenie kellene.

Az Osiris, amely olyan sok fontos kézikönyvet adott ki az utóbbi időben, erre a fontos segédkönyvre is vállalkozhatna, a magyar könyvtárosság közreműködésével. Dokumentumtípustól függetlenül tartalmazhatná a fontos forrásokat. Az itt elemzett eszközök tanulságai is hasznosak lehetnek ehhez a vállalkozáshoz. A tartalmazott anyag sokrétűségét is jelképezné, ha a nyomtatott változat mellett elkészülne CD-ROM-on, s az időről időre történő újra megjelenés között az interneten tudnák naprakészen tartani.

Irodalom

1. SZENTMIHÁLYI János – VÉRTESY Miklós: Útmutató a tudományos munka magar és nemzetközi irodalmához. Bp., Gondolat, 1963. 730 p.
2. Walford's guide to reference material. Ed. Marilyn Mullay, Priscilla Schlicke. London, The Library Ass., 1996.
   Vol. 1. Science and technology. 7. ed. XII, 967 p.
   Walford's guide to reference material. Ed. Alan Day, Michael Walsh. London, The Library Ass., 1998.
   Vol. 2. Social and historical sciences, philosophy and religion. 7. ed. XII, 1147 p.
   Walford's guide to reference material. Ed. Anthony Chalcraft, Ray Prytherch, Stephen Willis. London, The Library Association, 1998.
   Vol. 3. Generalia, language and literature, the arts. 7. ed. XII, 1186. p.
3. GYURGYÁK János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve. Bp., Osiris K., 1997. 540 p. (Osiris kézikönyvek)
4. Kutatás és közlés a természettudományokban. Csermely Péter [et. al.] [szerk. Koltay Tibor] Bp., Osiris K., 1999. 318 p. (Osiris kézikönyvek)

5 OTTOVAY László: A forrástájékoztatás feladatai, eszközei és intézményei. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. p. 487.

FOKOZOTT TÁMOGATÁS A DÁN KÖNYVTÁRAKNAK –

A tavaly májusban elfogadott dán könyvtári törvény értelmében 2003-tól a közkönyvtárak nemcsak a könyveket, hanem a CD-ROM-okat és a zenei anyagokat is ingyen kölcsönzik majd. A törvény szabad hozzáférést ígér az adatbázisokhoz és az Internethez, de a videókkal és a filmekkel kapcsolatos eddigi gyakorlatot a törvény nem módosította. Tavaly decemberben a parlament a 2000-2002-es időszakra 170 millió dán koronát szavazott meg a könyvtárak számára. 2003-tól ez az összeg évente 100 millió koronával nő majd. A pénz egy részét arra szánják, hogy a könyvtárak megjelenjenek az Interneten.

(Scandinavian Public Library Quarterly, 2000. 2. sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bibliotheca Hungarica

A magyar könyvtárak egy ezredév tükrében

Fejős László

sunt@oszk.hu

Bibliotheca Hungarica: a magyar könyvtárak egy ezredév tükrében = the Hungarian libraries in the mirror of a millennium = die Ungarischen Bibliotheken im Spiegel eines Jahrtausends / főszerk. Tószegi Zsuzsanna. - Interaktív multimédia. – Budapest: Neumann Kht. 1999. – 1 db CD-ROM:szín.; 12 cm.
Minimális működési környezet: 486/33 PC, 16 MB RAM, True Color VGA kártya; 640x480-as felbontás; egér; hangkártya. -
Főcím a borítóról.

Kultúrtörténeti, könyv- és könyvtártörténeti unikummal gazdagodtunk 1999 decemberében: egy CD-ROM-mal, amely szakmai önérzetünknek legalább olyan kedves lehet, mint családfájára büszke polgárnak a levéltárakból felkutatott ősök sora.

A multimédia CD-ROM-ot ugyan a frankfurti vásárra készülő könyvtárak egyik útravalójául szánták, tényleges sajtóbemutatójára mégis csak a vásárzárás után két hónappal került sor, aminek valószínűleg nem az anyaggyűjtés befejezetlensége, hanem az összegyűlt anyag kereshetővé-kezelhetővé tételének sok-sok nehézsége, buktatója lehetett az oka. Elismerés illeti az alkotókat a késés és annak ellenére, hogy a CD-ROM működésében maradtak technikai hibák, amelyek a gondos anyaggyűjtés és válogatás, szerkesztés, a vonzó képsorok, a csatolt sok-sok információ ellenére csökkentik az összeállí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

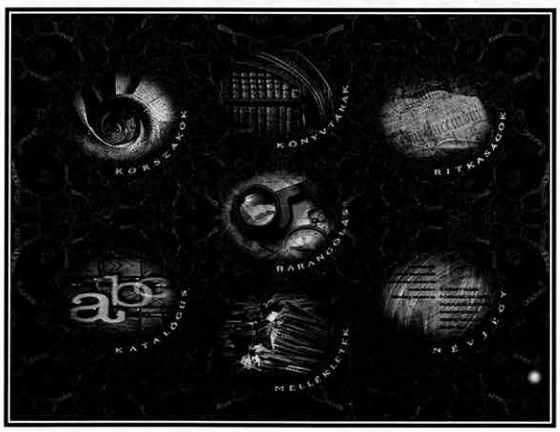
tás használhatósági értékét, legalábbis addig, míg egy újabb kiadásban majd sikerül javítani rajtuk. Mégis, értékgyűjtő, -mentő és -őrző ez a multimédia összeállítás, amely reprezentatív válogatást kínál a magyar könyv- és könyvtárkultúra ezeréves történetéből.

A lemez a Neumann Kht. gondozásában, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megbízásából és támogatásával jelent meg, főszerkesztője *Tószegi Zsuzsanna.*

A CD-ROM a magyaron kívül angol és német nyelven indítható a főlapjáról, ahonnan a főmenübe jut az olvasó. A felfedezés első izgalmával végigrohanva a CD-n, ámulatba ejt a gazdagsága. Csak úgy burjánzanak a messzi múltba vissza- és a megálmodott jövőbe repítő információk és akár élő internet-kapcsolatot teremtő csatolások.

Nyomtatott használati útmutatója nincs a CD-ROM-nak, de enélkül is könnyű a főmenüig eljutni. Az itteni kínálat:

- Korszakok
- Könyvtárak
- Ritkaságok
- Névjegy
- Barangolás
- Katalógus
- Mellékletek

A használatban eligazító súgót ezek bármelyikébe lépve, már eléjük.

1. A *Korszakok* első időköre az államalapítástól a mohácsi csatáig tart, amelyből tematikusan a történelmi hátteret igyekeznek felidézni a szerzők (Géza fejedelem, István király, a kereszténység felvétele, az Árpád-házi, majd az Anjou-házi királyok stb.). A középkor művelődéstörténetét is vázolják és bemutatják a szerzetesi közösségek (ágostonosok, bencések, ciszterciek, domonkosok, ferencesek, kármeliták, karthauziak, klarisszák, pálosok, premontreiek) könyvgyűjteményeinek ritkaságszámba menő, értékes kódexeit. Az egyházi (érseki, káptalani plébániai) könyvtárak után az uralkodók, a királyi udvar (Árpád-háziak, Anjouk, Zsigmond, Mátyás, Corvina-könyvtára), a humanista Vitéz János és Janus Pannonius és a polgárok nyilvános, városi könyvtárai következnek. Már itt felfedezhető, milyen nagy gondossággal tárták fel a feldolgozott időszakot, a kiemelt nevek, fogalmak mögé lexikális adatokat, illusztrációt téve, amelyek két kurzorikonnal hívhatók elő.

Keresni személynévre, helységnévre és intézménynévre lehet, s a fejlécből látszik, tulajdonképpen a főmenüből is választható katalógusban vagyunk. A szövegbeírás közben betűről, betűre közelítünk az indexben a keresett névhez.

Nézzük *Árva Bethlen Katát*! Három találat van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elsőre (iskolai könyvtárak, XVI—XVII. század) kattintva, máris e fejezet elején vagyunk, s lapozgatva benne, egyszer csak eljutunk ahhoz a részhez, ahol a keresett név előfordul, mégpedig inverzben, amit az eredeti piros színű kiemelés miatt, kék színben látunk. A vissza gomb egy művelettel korábbi helyre, a kereséshez juttat vissza.

A *Korszakok* további időhatárai:

XI–XVI. század,
XVI–XVII. század,
XVIII–XIX. század,
XIX–XX. század.

A korszakok bemutatása rendre azonos tagolású: történelmi háttér, szerzetesi közösségek könyvtárai, egyházi könyvtárak, főurak és polgárok könyvtárai.

Gazdagon cizellált a jelen korszakot bemutató összeállítás is, melynek tartalma:

- Helyzetkép
- Országos szakkönyvtárak
- Megyei könyvtárak
- Egyetemi könyvtárak
- Stratégiai fejlesztés
- Könyvtárosképzés
- Szakkönyvtárak, szaksajtó
- Egyesületek

2. A *Könyvtárak* menüpont tagolása
   - *a múlt könyvtárai* (mint az Anjou-királyoké és az Árpád-háziaké, az Apponyi-gyűjteményé vagy Árva Bethlen Kata könyvgyűjteménye stb.)
   - *a jelen könyvtárai* és persze:
   - *a jövő könyvtárai:*

     Digitális Irodalmi Akadémia
     Digitális Régi Magyar Könyvtár
     Közös és osztott katalógus
     Magyar Elektronikus Könyvtár
     MOKKA, Magyar Országos Közös Katalógus projekt
     Neumann-ház

3. A *Ritkaságok* négy képernyőoldalnyi betűrendbe szedett kínálatából:

   Anonymus: Gesta Hungarorum
   Budai Krónika
   Egri Hóráskönyv
   Érdy-kódex
   A Halotti beszéd a Pray-kódexből
   Magyarország legrégebbi, Lázár deák készítette térképe 1514-ből
   Stb.

A megnézett ritkaságok, sajnos nem másolhatók ki, ez a menüpont valamilyen rejtélyes okból nem működik, ám meglepetés, hogy a képernyő őrzi egy zászlószerű ikon alatt az előző keresés találatait, ezek most is előhívhatók.

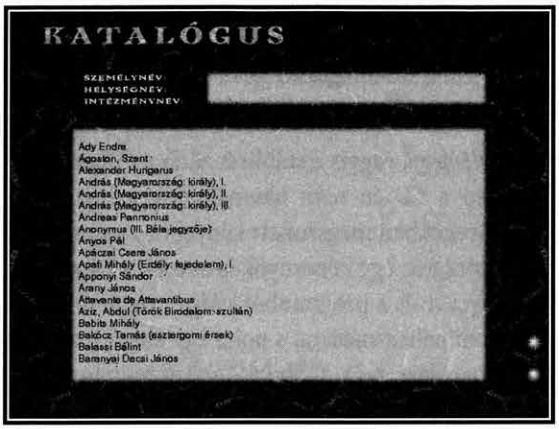
Kár, hogy a kiválogatott ritkaságok nem nagyíthatók, Lázár deák térképét például – éppen bá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

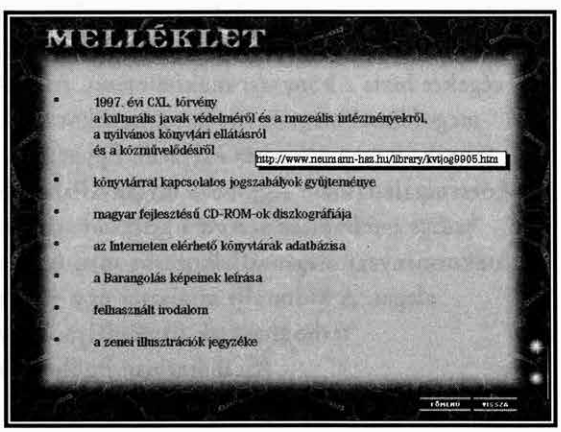
mulatos részletessége miatt — bizonyára sokan szívesen böngésznék.

4. A *Barangolás* c. fejezet a szent koronával indítja képsorát, hiszen az eltelt ezer esztendő első éve a pápa által megszentelt koronát adott az első magyar király fejére, elhozta ide a latin betűt, azóta van magyar írás, magyar könyv és könyvtár, de felértékelhetetlen az a kultúrkincs is, amit új hazánkba, e Kárpátok közé zárt honba magunkkal hoztunk.
   A közlésmód hosszú időn át használt módszerét, az ékírást, felváltotta a régi kultúrákból átvett latin műveltség, amit mint iskolát, magunk választottunk, latinul tanultunk — német mesterektől, s a hivatalos nyelvünk egészen a XIX. század derekáig a latin maradt.
   Ezer esztendőt ível át ez a tíz percnyi videófelvétel.
5. A *Katalógus* menü a már korábban felfedezett keresőablakon át eljuttatja a kíváncsiskodót arra a helyre, ahol kiderül, a keresett személy, helység, vagy intézmény, mely kor, milyen könyvtártípusához tartozik.

6. Az összeállítók precízségének tükre a *Mellékletek* csokra:
   - az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
   - a könyvtárral kapcsolatos jogszabályok gyűjteménye (honlapcímre mutat, vagyis mindig a legfrissebb állapotot mutatja, ha van Internet-kapcsolatunk, mint ahogy a következő kettő is),
   - a magyar fejlesztésű CD-ROM-ok diszkográfiája,
   - az interneten elérhető könyvtárak adatbázisa,
   - a barangolás képeinek leírása,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a felhasznált irodalom jegyzéke (feltűnően sok a szakdolgozati forrás),
- a zenei illusztrációk jegyzéke.

7. A *Névjegy*, vagyis a stáblista zárja a főmenüt.

Ezen a CD-én nem használhatók a hipertext-szövegekben megszokott kényelmes mentési lehetőségek, egy képernyőkép is csak a vágólapra helyezve és a programból kilépve rakható el későbbi felhasználásra, s noha egy almenü ajánlja a másolást, mint több különböző menüpontokban tett próbálkozás bizonyítja, ez a szolgáltatás hibajelzést küldve, nem működik. Vagyis: mindent a szemnek...

Programon kívül, az operációs rendszer állománykezelési lehetőségeivel is csak a zenemelékletek wav-állományai érhetők el. Sebaj: mindez így is elismerésre méltóan gazdag merítés a könyv-, könyvtári s egyáltalán: nemzeti kultúránkból. Köszönet érte!

KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK MEGBÍZÁSSAL

Stockholm városa elhatározta, hogy tevékenységének nagy részét külső megbízás keretében végezteti el, amelyet versenytárgyaláson lehet elnyerni. A kerületi önkormányzatok fele tervezi a könyvtári szolgáltatások kiadását megbízás keretében. A 90-es években néhány könyvtár külső megbízással alkalmazta személyzetét (akik saját céget alapítottak), vagy különböző egyesületekre, cégekre bízta a könyvtár működtetését. Az önkormányzatok - érthetően - pénzt kívánnak ezzel a megoldással megtakarítani, ugyanakkor az alacsony jövedelmezőség miatt várhatóan kevesen fognak ilyen megbízásra pályázni. Egynémely politikusnak ugyanakkor az a véleménye, hogy a közszolgáltatásokat legjobban magánvállalkozások tudják működtetni. A svéd országos kulturális tanács értelmezése szerint a közkönyvtár a szociális szolgáltatások közé tartozik. Ha azt az önkormányzat magánvállalkozásba adja, azzal a lakosság iránt vállalt kötelezettségének nem tesz eleget. A kulturális miniszter úgy véli, hogy a könyvtárakban a magánvállalkozások térhódításának fő akadálya, hogy a kölcsönzés ingyenes szolgáltatás.

(Scandinavian Public Library Quarterly, 2000. 2. sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért 1999.

Drótos László
kondrot@gold.uni-miskolc.hu

Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért [elektronikus dok.]. - Interaktív multimédia. - Budapest: ELTE TTK Oktatástechnikai Csoportja - OMIKK Tudománytörténeti Csoportja., 1999. - 1 db CD-ROM: szín.; 12 cm.
Működési környezet: IBM PC, Pentium 90 processzor; 16 MB RAM; Windows 95/98 ill. NT.; 30 MB HDD terület; 12x CD-ROM meghajtó; egér; hangkártya. - Főcím a címképernyőről.
4.900.- Ft

1. Tesztelési környezet

166 Mhz Pentium, 16 MB RAM, 24x CD-ROM olvasó, hangkártya, magyar Win"95

2. Általános értékelés

Enciklopédikus jellegű összeállítás 83 híres, magyar származású tudósról, mérnökről és feltalálóról a fizika, a kémia, a matematika, az építészet és a technika területén, életrajzi és bibliográfiai adatokkal, hipertext kapcsolatokkal, sok képpel és néhány rövid videorészlettel. A kiadványt készítő ELTE és OMIKK információs háttere, a népes szakembergárda és a támogatók névsora nagy méretű vállalkozást sejtet. Ezt erősíti a borítón látható fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

irat, mely szerint a CD az 1999. évi 5. HUNGARODIDACT kiállításon aranyérmet kapott. A tartalmi értéke meg is felel a várakozásnak, a képanyag különösen figyelemreméltó, de sajnos a technikai megvalósítás alacsony színvonala és a legalapvetőbb funkciók hiánya miatt könyvtári környezetben referensz eszközként nehezen használható, oktatási célra pedig gyakorlatilag alkalmatlan. Leginkább otthoni segédeszköznek jó a tudománytörténet iránt érdeklődőknek.

3. Számítástechnikai értékelés

A CD csak Win'95 és annál későbbi Windows verziók alatt fut. A minimálisan szükséges konfiguráció átlagosnak mondható, nem támaszt túlzott igényeket, de az előírt 16 Mbyte RAM és 1 Mbyte videomemória mellett meglehetősen lassú képváltásokra kell számítani. A telepítőprogram automatikusan indul a CD-ROM behelyezésével. A CD-meghajtó betűjele csak D és H között lehet, ahogy erre a borítón levő tájékoztató szöveg is felhívja a figyelmet. (Ez hálózatban vagy CD-toronynál gondot okozhat.) A kezelőprogramok telepíthetők a merevlemezre is (30 Mbyte), egy általunk megadott könyvtárba, de szerencsére közvetlenül a CD-ről is futtathatók. Az installáló program nem tesz fel indító ikont az Asztalra vagy menüpontot a Start menübe, ezt a felhasználónak kell megtennie. Akárcsak a szabad terjesztésű XING szoftver telepítését, mely szintén rajta van a lemezen arra az esetre, ha nincs MPEG lejátszó a gépen. Sok segítséget nem adnak a fejlesztők az esetleges technikai gondokhoz: van ugyan egy OLVASSEL.TXT file a CD-n, de abban még a kicsit hosszúra nyúlt sorok betördelését a felhasználóra bízzák, problémák esetében szakértő igénybevételét javasolják, majd „Jó szórakozást"(?) kívánnak.

Telepítés után egy elég hosszú és leállíthatatlan animációt kell végigvárni, ezután választhatjuk ki a magyar vagy angol nyelvet (az eléggé elcsépelt zászló ikonokkal), majd a fejlesztők adatait és emblémáit nézhetjük néhány másodpercig. Ha az automatikusan induló GO.EXE helyett a MAGYAR.EXE programot futtatjuk, akkor ezek a részek kimaradnak és azonnal a kezdőképernyő jelenik meg. Maga a kezelőprogram a Toolbook multimédia fejlesztőeszközzel készült, így magán viseli annak minden hibáját. A megoldandó feladathoz képest túl sok erőforrást használ, a képbetöltés vagy az almenük látványos kinyílása időnként eléggé lelassul, más futó Windows programok elől elviszi a memóriát, sőt a tesztelés során egy alkalommal maga a kezelőprogram is összeomlott: egy kinagyított fényképről nem tudott visszatérni a szócikkre, előbb össze-vissza adott be képeket, majd végleg elszállt, és többé nem is futott helyesen, az egész gépet újra kellett indítani. A program nem szabályos Windows-ablakban fut: például nem lehet minimalizálni, letiltja a Tálcát és a Start gombot, vagyis elérhetetlenné válik az Asztal tartalma, további programokat (pl. Jegyzettömb) egy gyakorlatlan felhasználó nem tud indítani.

4. A kezelőfelület értékelése:

Egy ilyen jellegű kiadványnál a tartalom mellett a külalakban és a használhatóságban is illene igényességre törekedni. A vizuális hatásban még látszik is az igyekezett, vannak szépen megtervezett képernyők és a borító is elfogadható, kár hogy több helyen a grafikus által elképzelt összhatást lerontják a fejlesztők és szponzorok logói, illetve egyéb megkomponálatlan elemek (pl. a „Biztos, hogy kilép?" ablak) és a rosszul megválasztott betűtípusok. A tervezők tobzódtak a TrueType fontkészletekben, egy-egy képernyőn néha ötféle betűtípus is látható, némelyik olyan nagy, hogy egyes szavak vége el sem fér az ablakban, másoknál meg nincs közép-európai változat, nem jelennek meg helyesen az „ő" és „ű" betűk. A magyar nyelvvel máshol is bajok vannak, ami elég nagy szégyen. Az útmutatóban például az eddig még sehol nem látott, ijesztő „*hotvörd*" kifejezés szerepel több helyen is a „*kiemelt szavak*" helyett. (Pl. „Az információkat a már ismertetett módon működő hotvördök gazdagítják.")

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A program indításakor azonnal ez az „Útmutató" oldal jelenik meg, amely egyébként elég jó, de nagyrészt fölösleges dolgokat magyaráz. A tulajdonképpeni főmenü egy eldugott és félrevezető módon „Keresés"-nek nevezett gombbal hívható elő. (Az angol verzióban ez a kissé értelmesebb „Main" nevet kapta.) A híres emberekről szóló szócikkek számos hipertext kapcsolattal vannak összekötve egymással és a kisebb magyarázó szövegekkel. Furcsa megoldás, hogy ezek a kiegészítő anyagok néha egy kis ablakban bukkannak fel, máskor viszont az egész szócikket eltakarják. Utóbbi esetben elég meglepő, hogy ha az ablakra kattintunk, akkor újra az eredeti szócikkben találjuk magunkat és nem a „Vissza" gombbal kell visszamenni, mint egyébként. Egy másik zavaró jelenség, hogy ha a tárgymutatóból választunk ki egy szót, akkor néha három ablakon is keresztülugrál a program, amíg megtalálja a keresett kulcsszót; ahelyett hogy egyenesen odavinne a megfelelő oldalra és sorra, előbb végigköveti az odavezető linkeket. Ez hasznos is persze, de első alkalommal elég ijesztő lehet. A legnagyobb baj azonban az, hogy a tervezők a jól megcsinált hipertext ugrásokon kívül semmi olyan funkciót nem építettek be a kezelőprogramba, melyek a számítógépes lexikonokat a nyomtatottak fölé helyezik: nem lehet könyvjelzőket és lapszéli megjegyzéseket tenni, nem nézhető meg a bejárt útvonal, nincs teljes szövegű keresés, a képekből nem állítható össze „diavetítés" (tanórán nagyon hasznos lehet), és sem a szöveg, sem a képek nem másolhatók vágólapra és nem nyomtathatók! Ez utóbbi két hiányosság teljesen ellentétes a készítők szándékával, így sem tudományos, sem oktatási célra nem lehet rendesen használni a kiadványt, és könyvtári tájékoztató eszközként sem jó. Csak nézegetni lehet, de az sem valami kényelmes, mert a szövegablak elég kicsi és gyakran kell görgetni, a betű- és képméret nem állítható át, nincs mód a színek és a hangerő szabályozására, és semmilyen más konfigurációs lehetőség sincs. A legtöbb funkció csak egérrel érhető el (az egérkurzor finom mozgatása sokaknak gondot okoz és fárasztó), és még a billentyűvel is elérhető dolgok sem mindig a megszokott módon működnek. A szócikkekben például a PgDn gomb csak kb. egyharmad oldalnyit lapoz, azt is szaggatottan, soronként. Az egérrel való szövegmozgatásra szolgáló két kék nyíl színe alig láthatóan változik meg szürkére, amikor az adott szócikk vagy képlista elejére vagy végére érünk, így az ember csak többszöri hiábavaló kattintgatás után veszi észre, hogy nem lehet tovább lapozni.

5. A dokumentáció értékelése

Csak a dobozban elhelyezett betétlap, a CD-n levő ötmondatos OLVASSEL.TXT és a kezdőképernyőként megjelenő „Útmutató" tájékoztat a kiadvány tartalmáról és a használatához szükséges tudnivalókról, nincs helyzetérzékeny segítség vagy nyomtatott dokumentáció, de sajnos nem is hiányzik, mert annyira kevés lehetőség van a programban. Nagyobb baj az, hogy nincs kép- és videojegyzék, pedig a képanyag értékes és önmagában is jól használható lenne. A borítón levő ismertető szerint mintegy 1100 fotó van a lemezen, az Útmutató 900 képet emleget, valójában pedig csak 763 nagy TIFF file található a CD-n. Ugyancsak félrevezető az az információ, hogy a kiadvány kb. 1000 oldalnyi szöveget tartalmaz, csak éppen nem derül ki, hogy mit jelent itt az „oldal". (Célszerűbb Mbyte-ban vagy karakterszámban megadni a méretet egy számítógépes szöveg esetében.) Bár számos név és intézmény van felsorolva a borítón és az „Útmutató"-ban, de sehol nem találtam egyetlen portacímet, telefonszámot, e-mail címet vagy Web-oldalt sem, ahol érdeklődni lehetne.

6. Tartalmi értékelés

Mivel nem vagyok tudománytörténész, ezért a szöveges anyag színvonalát nem tudom értékelni, de a szerzők és lektorok névsora alapján ezzel nemigen lehet gond. A 83 magyar származású tudós és szakember (köztük valamennyi Nobel-díjas) részletes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

életrajza mellett megismerkedhetünk találmányaikkal, felfedezéseikkel, publikációikkal és tudományos elismeréseikkel, valamint a hozzájuk kapcsolható személyekkel, intézményekkel, elméletekkel, és a róluk írt fontosabb könyvek és tanulmányok listáit is megtaláljuk a lemezen. Igaz, ezek a bibliográfiák eléggé leegyszerűsítettek, némelyik dokumentum aligha található meg ezen adatok alapján, és közel sem mondhatók teljesnek. (Kempelen Farkastól például egyetlen publikáció van megemlítve és a róla szóló bibliográfia is csupán 7 tételből áll, ebből is kettő csak lexikon szócikk.) A népes szerzőgárda és a nem következetes szerkesztési elvek okozhatták, hogy az egyes életrajzok felépítése és színvonala nem egységes. Jók viszont a nagy témakörök rövid bevezető szövegei, segítenek elhelyezni a bemutatott személyek életművét az időben és a tágabb tudományos-technikai kontextusban. A főmenüben levő „Kortársak" menüpont elnevezése azonban teljesen félrevezető. Itt valójában nem azt nézhetjük meg, hogy ki kivel élt egy időben, hanem hogy a 83 életrajzban milyen más személynevek szerepelnek. Szó sincs róla, hogy például Euklidesz Pólya György kortársa lett volna!

Az egyébként igen jó és bőséges képanyaghoz csak minimális kísérő információ van (a képek forrása és copyright tulajdonosa egyáltalán nincs feltüntetve és sokszor a fénykép készítésének ideje és helye is hiányzik), ha pedig a felirat egy sornál hosszabb, akkor az alja lemarad a képről. A 13 db. videorészlet két kivételtől eltekintve rövid és érdektelen. Sajnos a mozgóképet még mindig nem veszik komolyan a hazai multimédia készítők, csak a kuriózum kedvéért tesznek fel néhány MPEG file-t, egyáltalán nem az információs tartalom bővítése céljából. Ezen a lemezen is bőven lett volna hely tudománytörténeti és oktatási szempontból fontos és érdekes filmrészletekre, ehelyett néhány kísérőhang és magyarázó felirat nélküli képkockát nézhetünk meg mozgó gépmodellekről; meghallgathatunk egy-két világhírű tudóst, amint éppen anekdotákat mesélnek ahelyett, hogy a felfedezésükről beszélnének; vagy rossz minőségű és teljesen tudománytalan filmhíradó részletekben gyönyörködhetünk (a Szentgyörgyi Albertről szóló híradófelvétel kifejezetten nevetséges és kínos). A szűk választékból egyedül a Jedlik Ányost bemutató videofilm tartalmas és tanulságos.

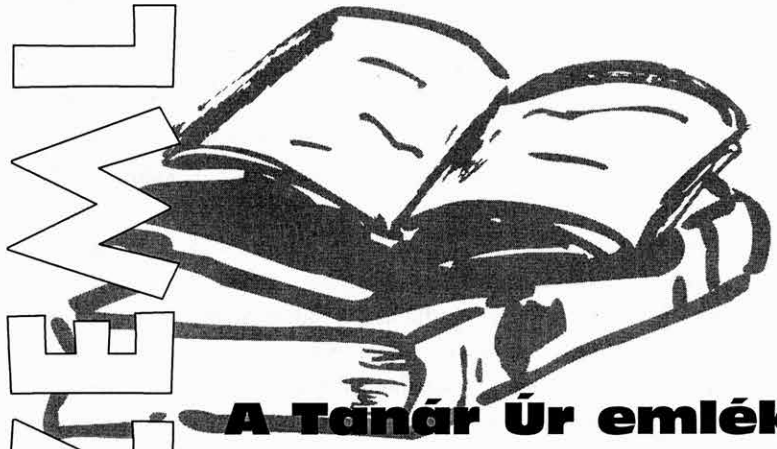
Az angol nyelvű verzió a magyarhoz képest sokkal szegényesebb, csak a fő életrajzok listája jelenik meg a tartalomjegyzékben, nincs tárgyszójegyzék, sem intézmények és személynevek listája, és a képanyag is kisebb. Van viszont egy „PHOTOS" gomb, amivel meg lehet nézni az adott szócikkhez tartozó összes képet kicsiben, ami a magyar változatnál csak egyenként való, kínos lassúságú lapozással lehetséges.

7. Javaslatok

A bevezetőben utalás van arra, hogy esetleg lesz folytatása ennek a kiadványnak. Ha ez valóban bekövetkezne és az új kiadáson a jelenlegi anyag is megtalálható lesz, akkor a tervezőknek feltétlenül el kellene gondolkodni azon, hogy kinek szánják ezt az enciklopédiát, melynek az összeállításába már eddig is nyilván rengeteg munkát fektettek. Ha könyvtárban és iskolában egyaránt használható referensz forrást és oktató anyagot akarnak készíteni, akkor elengedhetetlen a kezelőfelület jelentős feljavítása, a számítógépes lexikonokban megszokott funkciók beépítése, a másolás és nyomtatás megoldása, és pontosabbá, bővebbé kell tenni a bibliográfiai adatokat és a képek/videok kísérő információit is. Ha a nehézkes Toolbook helyett a programozók a HTML-t használnák, akkor az elterjedt ingyenes Web-böngészőkkel a hiányzó dolgok nagy része automatikusan megoldódna, és ráadásul bármilyen operációs rendszerű és teljesítményű gépen használni lehetne a kiadványt. A jelenlegi kezelőprogramban ugyanis semmilyen olyan funkció nincs, amit HTML és JavaScript nyelven nem lehetne könnyedén megoldani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVSZEMLE

A Tanár Úr emlékkönyve

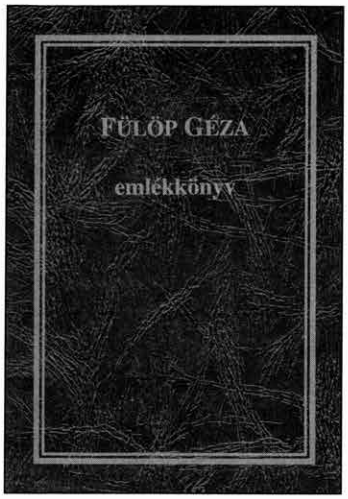
1998-ban hunyt el *Fülöp Géza* (1928–1998), aki a ma élő könyvtáros társadalom szinte minden tagjának személyes ismerőse, kortársa, kollégája, vagy tanára volt. Emlékkönyvét közvetlen munkatársai, kollégái már 1999-ben megjelentették. (Talán ennek a sietségnek tudható be az az apró sajtóhiba, hogy a kötet 19. lapja félig kimaradt a nyomtatáskor. Ez a kis megjegyzés az első sorokban, nem a rosszallás szava, inkább egy újabb figyelmeztetés kíván lenni, kár lenne véglegesen be nem helyezni a pótlást a kötetbe.)

Úgy érzem, ugyancsak a gyorsaság igénye magyarázza, hogy a kötet írásai nehezen nevezhetők egységes színvonalúnak. Tanulmánygyűjteményről lévén szó, a témák változatossága tartalmi és minőségi szempontból elkerülhetetlen, sőt a műfaj követelményeinek alapvetően megfelel. Néhány cikk esetében azonban érződik, kellett volna még némi idő a teljes kimunkáláshoz, olykor a hivatkozások pontosításához, a súlypontok valódi meghatározásához, s jó lett volna több időt szánni a korrektúra munkálataira is.

A kötet alcíme tökéletesen jelzi, hogy a válogatás méltó képet kíván adni a Fülöp Géza által is magas színvonalon művelt területek újabb termékeiből: a könyv- és könyvtártörténeti, nyomdászattörténeti írásokból éppúgy, mint a könyvtárügy, a könyvtári élet szervezőjeként, a hazai könyvtárosképzés újrateremtőjeként végzett sokoldalú tevékenységének hatásaként született írásokból, s egyúttal a mindennapjaink könyvtári életének tökéletesítését célzó vizsgálódásokról, teendőkről, tanulságokról is.

Fülöp Géza életútját tárgyilagosan, de a régi kolléga és tanártárs eltitkolhatatlan meleg érzelmeivel ismereti *Szelle Béla*. A valóban szűkszavúra és szigorúan a szakmai tevékenységre szorítkozó sorok mögött, talán éppen ennek a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fülöp Géza emlékkönyv : művelődéstörténeti és könyvtártudományi írások / szerk. Barátné Hajdu Ágnes : [közread.] az ELTE Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék. - Bp. : ELTE

visszafogottságnak köszönhetően, tűnik fel azonban mégis az élő ember, akinek arcvonásait, tulajdonságait más szerzők is igyekeztek megragadni.

Sebestyén György: Fülöp Géza szerepe a tudományos közéletben, különös tekintettel tudományszervezési és oktatásfejlesztési munkásságára című cikke az írások közt elsőként, de nem egyetlenként emeli ki Fülöp Géza azon érdemét, hogy a kifejezetten vagy elsősorban történeti kérdésekkel foglalkozó „filosz", hogyan volt képes megteremteni a kor igényeinek megfelelő, új, korszerű könyvtárosképzési szemléletét és az oktatáshoz nélkülözhetetlen feltételeket is. Érdemes belegondolni, hogy a valóságban – számomra legalábbis – jóval hosszabbnak tűnő idő (1968–1994 között működött tanszékvezetőként) olyan alapvető szakmai kérdésekben hozott megoldást, mint a pálya tudományos helyének méltó elfogadtatása, a tudományos minősítés kérdésének rendezése, a valóban „bölcsészi" alapokról a technikai, informatikai megindulás az oktatásban, s ennek köszönhetően főként a szakmai, de lassanként a társadalmi közmegítélésben, a korábban is élő, meglévő nemzetközi kapcsolatok, tevékenységek fokozása és az eredmények kellő elismertetése – valóban nem néhány év, egy önmagán is túllépni képes eszmeiség megvalósulásaként – csakugyan életműnek tekinthető (természetesen nem kicsinyítve ezzel a korábban is nyújtott egyéni teljesítményeket se).

Egy emlékkönyv, egy tanulmánykötet (mely műfajának megfelelően tartalmában és terjedelemében is vegyes írásokat tartalmaz) ismertetésekor aligha vállalkozhat másra a recenzens, mint a tartalomjegyzék egyéni szempontok szerinti szétszedésére, csoportosítására, s az írások elemzése helyett, talán néhány pozitívum vagy hiányérzet megfogalmazására.

Első témablokként a nemzetközi könyvtári tendenciákkal és ezekből az oktatásra háruló feladatokkal, a problémákkal és kísérleti próbálkozásokkal foglalkozó írások csoportját emelném ki. Nem szándékozom minőségi sorrendet felállítani, igyekszem követni a tartalom felállította említési rendet. *Barátné Hajdu Ágnes* írása (*Az ETO helyzete a számítógépes integrált könyvtári rendszerek korában*) egy önmagában is több évtizedes kérdést, az egységes nemzetközi szakmai feltárás problémáját helyezi korunk változó világába (integrált rendszerek életbelépése, az ETO folyamatos korszerűsítése stb.), képet adva az e területen folyó nemzetközi és nemzeti munkálatokról, a hazánkra háruló jövőbeni tennivalókról, utalva a változások után várható oktatási feladatokra is. *Bobokné Belányi Beáta* tanulmánya (*Könyvtártervezési és menedzselési kérdések az ELTE BTK Könyvtártudományi Informatikai Tanszékén*) néhány évtizedes egyéni és nemzetközi próbálkozás eredményeiről ad számot: a gyakorlati és az elméleti, a kor követelte rendszerszemléletű elemek beépítését, alkalmazásuknak feltételeit és a helyzetmegismerési próbálkozásokat vázolja. Az információs menedzserek képzése, illetve ennek folyamatos korszerűsítése mind a használók, mind az intézmények, mind a vál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zó elvárások és követelmények figyelembevételével önmagában is izgalmas, a jövőt feltétlenül meghatározó kérdés. A gazdag hivatkozásanyagot közlő írás a tervekről is jól követhető képet rajzol, jó lenne részletesebben is olvasni róla. *Pálvölgyi Mihály* cikke (*Reform, fejlesztés, modernizáció a magyar könyvtári- és információtudományi képzésben)* Fülöp Géza szellemében is a modernizáció fogalmát próbálja értelmezni, az értékek és eredmények átmentését, a környezet változásaiból és azok követelményeiből fakadó felismerések számbavételének szükségességét. A téma időszerűségét fokozza, hogy valóban újabb fordulópont észlelhető képzési rendszerünkben, amikor az együttműködés jegyében, a minőségi követelményeket szem előtt tartva, lehet szó a cikkben (és hivatkozásaiban) említett megújulás első lépéseinek megtételére. *Sütheő Péter A virtuális könyvtár „reális" olvasói* című írása viszonylag rövid terjedelme ellenére, izgalmas kérdésre igyekszik – mint maga is írja – legalább rávilágítani: a technikai lehetőségek kiaknázásának nem öncélúságára, a tényleges könyvtári igények és feladatok további kutatására és a jelenben rejlő veszélyek elkerülésének nem egyszerű feladatára. *Tóth Gyula* cikke *(Könyvtártörténet avagy az információkezelés történeti változásai. Töprengés egy új tanterv bevezetésekor)* mintegy az eddig kiemelni próbált gondolatok summázata. Mint a szerző maga is írja, a könyvtárban a történetiség jellegénél fogva kétszeresen is jelen van, így a jövő kihívásainak elfogadása, a képzés átszervezése, egyben számos veszély forrása is lehet. A szombathelyi képzés változásainak vázlatszerű említése mellett, a semmi értéket el nem hagyó, módszereiben és technikai feltételrendszerében módosuló új oktatás nehézségeit tárja elénk.

A továbbiakban csoportosítani kívánt témáktól kissé eltér *Kuntár Lajos* írása (*Vasi föld vonzásában*), mely Fülöp Géza szülőföldi kötődéseiről ad lírai leírást. A cikk nem is az emlékkötet számára, születésnapi írásként készült, de hangulata, hangvétele, a személyesség és a tárgyilagosság egyaránt, indokolták a szerkesztők döntését, hogy e kötetbe is beemelték.

Újabb nagy témacsoportként kívánkozik az óhatatlanul már a korábbiakban is elő-előkerült helyzetfelmérés, helyzetfelismerés tematikája. *Frick Mária* írása (*Az Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultása hallgatóinak művelődési és olvasási szokásai*) „hagyományos" olvasásszociológiai felmérésként értékelhető, remélve, hogy a jelzőnek legkevésbé sincsen negatív kicsengése. A hogyan élnek, hogyan művelődnek, mit és mennyit olvasnak a jövő oktatói, a fenti tárgykör ismeretében is kulcskérdés, így a felmérési ismeretek közzétételével összehasonlításra, trendmegállapításra is lehetőség nyílik, bár nem állítható, hogy egyértelműen pozitív változások előszeleként értékelhető. Ezért is kell minden változásra, gondosan előkészülni az oktatás változtatásakor – igazolják e tények az elsőként választott témacsoport íróinak zömét.

Kovács Ilona (A hungarika bibliográfiák jövője az ezredfordulón) a műfaj történelmi előzményeinek rövid összefoglalását követően a hungarikum meghatározás hetvenes években történt részletes kimunkálásáról és a távlati hungarika program elkészítéséről számol be. Kitér azokra a változásokra, melyek a kutatási területet a társadalmi folyamatok megváltozásával alapvetően módosították, s szól a technikai fejlődésben bekövetkezett átalakulásból adódó lehetőségek mellett a feladat alapvető céljáról: a megörökítés és hozzáférés változatlanságáról, mely jelen esetben még elengedhetetlenné teszi a nyomtatott forma időleges megmaradását is. *Kovács Mária (A kommunikáció szerepe az olvasóval való foglalkozás folyamatában)* a hozzáférés, az olvasószolgálati tevékenység változatlan alapszerepét emeli ki. Ennek keretében teszi hangsúlyosabbá, hogy a könyvtárosképzés összetett folyamatában még jobban kell felkészíteni a hallgatókat a sikeres kommunikációs technikák elsajátítására, ezzel az intézményi alapcél és alapfeladat: az igény-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kielégítés színvonalának növelésére. *Suppné Tarnay Gyöngyi (Pedagógusok az információs társadalomért – egy olvasásvizsgálat tükrében)* cikke részletes felmérés alapján ad számot arról, hogy a 6–10 éves korosztállyal foglalkozó pedagógusaink művelődéshez való viszonya, információszerzési szokásai nem mondhatók kedvezőnek. Ennek a ténynek az értékelése, illetve javításának feladata a fentebb vázolt tervek és fejlesztési koncepciók jegyében, nem hagyható figyelmen kívül.

Rétfalvi Gábor (A kódex mint kommunikációs eszköz megszületése) írása a szakma „őstörténetéhez" kanyarodik vissza, a meglévő ismeret- és tudásanyag megmentéséhez, az ezt a célt szolgáló társadalmi környezet rövid vázolásához, azon alapokhoz, melyek megindíthatták a művelődés továbbfejlesztését. A személyes hangú visszaemlékezést követően *Rozsondai Mariann (A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár ősnyomtatványainak kötéséről)* már nagy időbeli ugrást tesz. A Kalocsai Könyvtárban található ősnyomtatványok és az ezekkel kapcsolatos teendők ismertetése mellett, röviden vázolja a hazai ősnyomtatványok helyzetét, mennyiségét, feltártságát, sajnálatosan csekély gyarapodását, rámutatva a további könyvtári kutatások fontosságára. *Boda Miklós (Kalmár György ismeretlen verse a pécsi Klimó-gyűjteményben)* írása egy 18. századi irodalmunk és nyelvtudományunk köréből ismert, nemzetközileg is számon tartott egyéniség 30 sorból álló latin versének elemzésére vállalkozik. *Hangodi Ágnes (Emblémáskönyv Nagy Péter számára, Amszterdam, 1705.)* a századunk második felében fellendülő emblémakutatások fényében különösen érdekes nyomda- és kultúrtörténeti adalékkal szolgál. *Körmendy Kinga (Vörösmarty filozófiatanárának, Szűts Istvánnak egyetemi előadásairól készült jegyzetek az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában)* írása nem csupán Vörösmarty tanulmányaira és érdeklődésére vet fényt, hanem rávilágít egy korszak kevéssé ismert oktatási-tanulási szokásaira, a kéziratos – később kőnyomatos – jegyzetek világára is. *Pavercsik Ilona (Egy dunamenti parasztember panasza)* egy kiadástörténeti érdekességgel, a rómaiak korában keletkezett, s mind németül, mind magyarul korán megjelent élettöredék felvillantásával jelentkezik.

„A lekiségi irodalom mostohán kezelt gyermeke a könyvkultúrának" – állapítja meg cikke (*Válogatás az aszketika-misztika magyar nyelvű irodalmából*) bevezetéseként *Antalóczi Lajos*, aki éppen ezért örömmel számol be arról, hogy az egyházi könyvtárak Magyarországon is megtették az első lépéseket a modern adatbázisok építése terén, s ez ösztönző hatást ad számára, hogy kiemeljen és elismertessen néhány olyan klasszikus alkotót és alkotást, kik nemzedékeken át fejthették ki hatásaikat.

Boda Miklósné (Könyvek vonzásában) a 18. századi Pécs könyvtári kultúrájáról ad ízelítőt, a pécsi püspöki könyvtár történetébe való bepillantás, korabeli reflexiók felcsillantása révén. *Katsányi Sándor (A Bartha Miklós Társaság és a Fővárosi Könyvtár)* fiatal értelmiségiek mozgalmáról számol be (1925–1933), mely a Fővárosi Könyvtár kiadványaiban, társadalomtudományi gyűjtőköre kialakulásában is éreztette a hatását. *Kókay György Táncsics Mihály* „Népkönyv"-ének történetéhez ír szinte napi politikai kiegészítést. *Monok István A nagyenyedi kollégium 1764. évi katalógusa* ismertetése kapcsán a könyvtár gyűjteményét feltáró korábbi ismertető összeírásokról szól, felvázolva a további kutatások esetleges útját is.

V. Ecsedy Judit (Ismeretlen nyomda Kőszegen) tanulmányában arra világít rá, hogy a jelek szerint a 17-18. századi nyugat-dunántúli nyomdák története és a nyomdászok tevékenysége még nincs teljes egészében feltárva. Megkísérli a jelek szerint Kőszegen 1735–36-ban működött nyomda tevékenységének rekonstruálását, a nyomdatörténeti alapok, a felszerelés felmérését. *Murányi Lajos* írása (*A nyomdaalapítástól a tényleges működésig ... Néhány adalék az első székesfehérvári nyomdász, Szammer Mihály (1763–1806) 1804. évi tevékenysé-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

géhez) könyvészeti források alapján és helyszíni (növendéknapló) kutatás révén igyekszik tisztázni néhány mű és e nyomda történetének összefüggését. *Skaliczki Judit (Zene és könyvtár. Két zeneoktatási könyvtár kialakulása a múlt században)* a zenei élet, a zenei oktatás, a zeneműkereskedés történetét, s mindezeken át a zenei könyvtárak létrejöttének folyamatát igyekszik nyomon követni a *Pest-budai Hangászegyesület és a Zeneakadémia könyvtárának megalakulása, fejlődése* példáján. *Zsidai József (Az egyetem és könyvtára)* írása kutatási jelentésként készült, s az egyetemi könyvtári szervezet kialakulását követi nyomon egy felsőoktatási intézmény életében, rámutatva sajátosságaira, mely mind a könyvtárra, mind az anyaintézményre speciális hatást fejt ki.

Fülöp Géza szakirodalmi munkássának jegyzéke (1955–1997) zárja a kötetet, melyet *Dombiné Tóth Rita, Hangodi Ágnes* és *Nagy Ildikó* állítottak össze, s amelyhez további kiegészítést is csatoltak a kötet szerkesztői.

Az Emlékkönyv megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma. Mint az előzetesben jeleztem, jelen ismertetés nem más, mint a tartalomjegyzék más játékszabályok szerinti újrarakása révén, talán újabb gondolatok ébresztése a kötetet a jövőben forgatók számára.

Szinainé László Zsuzsa

Könyvtárosok kézikönyve / szerk. Horváth Tibor, Papp István. - Bp. : Osiris,1999. : 25 cm. -
1., Alapvetés. - 1999. - 286 p.
(Osiris kézikönyvek,
ISSN 1415-6321)
ISBN 963 379 646 6

A könyvtárosok kézikönyvének első kötete

Ha most rögtön az elején bevallom, hogy a könyvtárosok kézikönyve (pontosabban annak első kötete) volt az a könyv ebben a műfajban, amit elejétől végig többször is elolvastam, egy-egy részletre később is vissza-visszatérve, – félek – az csupán felületességemről, s ennek következtében, hiányos műveltségemről árulkodik. A kijelentést azonban korántsem valami kései vallomásnak szánom, hanem annak alátámasztására, hogy megfontoltan vélem úgy, szinte felesleges a munkáról ismertetést írni, hiszen előszava pontosan és érthetően megmondja, mi célból és kiknek írattatott a mű, miért ezek olvashatók az első kötetben, s mi lesz a következőkben. A kötet gondos tanulmányozója emellett, mint el-eltűnő búvópatakot, ám mindig bizton és örömmel fedezheti fel a szintetizáló vezérgondolatokat. Amely vezérgondolatokat én olyanoknak találok, amelyekkel minden kényelmetlenség-érzet nélkül egyet is érthetek.

A kései recenzenst az a büntetés sújtja, mások már megvalósították a kézenfekvő ötletet, közöljük az előszót szóról-szóra, s mű ismertetve van. Ezért,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mégis komolyan kell vennem az ismertetésre történt felkérést, ami azzal jár majd, hogy a munkával kapcsolatos saját – és sajátos – értelmezésem kifejtésére is sor kerül.

A nekikezdéshez fogódzkodónak, rögtön az előszó első mondatait ragadhatnám meg. Sőt. Tovább nem is kellene mennem. Ez a felismerés viszont teljesen elkeserít. Bizonyos jelekből már eddig is sejtettem, hogy nem vagyok egy szellemi szupermen, de most mégis komoly aggodalommal tűnődök IQ számom nagyságán. Lehet, hogy már közepes ilyen számmal is felismerhető lett volna, csupán az első két mondat elolvasása után: itt a lényeg. Vagyis, ne olvass tovább! – kellett volna mondanom magamnak, hiszen ezen esszencia pontosan elég arra, hogy a továbbiakban saját fantazmagóriáidat adhassad elő a tudásközpontú társadalomról és a tudásgazdálkodó könyvtárról (s ebben egy cseppet sem zavart volna az előszót követő tanulmányok tényanyaga, mentalitása). Azt írják ugyanis a szerkesztők, hogy *„jövőnk néhány vonatkozásában biztosak lehetünk: tudásközpontú társadalmak világának ígérkezik. A sokarcú iskolázás mellett a tudás alapú társadalom megkülönböztetett szellemi intézménye lesz a tudásgazdálkodó, ismeretgazdálkodó könyvtár."*

Ennek alapján minden bizonnyal, némi orrmonológ-parafrázissal szólva, számos megközelítésben lehetett volna talán bravúros írásművet előállítani ismertetés címén. Mondjuk, a következő alaptézisekkel:

- ironikusan: tudásközpontú társadalom, de jó mélyen, s védve van az a tudásközpont, hogy létét fel alig fedezhetni;
- gonoszkodva: tudásgazdálkodó könyvtár, ugyancsak jól sikerül gazdálkodnia, hogy a szerzett gazdagságot már munkásaival is képes ily nagyvonalúan megosztania;
- lelkendezve: minő fennkölt jövőkép, sokarcú iskola, tudás alapú társadalom, ismertgazdálkodó könyvtár.

Vesztemre azonban – mint mondottam volt – elolvastam a könyvet. S olyannak találtam, amelyről nem kell sem ironikusan, sem gonoszkodva írni, az üres lelkendezést meg nem igényli.

A könyv ugyanis jó. Illik róla komolyan s tisztelettel értekezni, mert megérdemli. A komolyság és a tisztelet nem a feltétlen egyetértés szinonimái, nem is értek egyet benne eggyel s mással, alkalmanként vitatkozhatnékom is támad. De nem ilyen a jó könyv? Ismeretet ad, gondolkodásra késztet. Kételyeket ébreszt. Önmagával s az olvasója önmagával szemben is.

Az országnak ezen a szélén (az ismertetés írója szegedi) nemsokára új könyvtárat építünk. A tudásalapú társadalom potenciális új tagjai használatára, akik a sokarcú képzés lehetőségeivel csakis az ismeretek tárházát jelentő könyvtár segítségével élhetnek majd a maguk teljességében. Küldetése, feladatai, ennek megfelelő struktúrája, szolgáltatásai már kigondoltattak. Egyes fejekben a megvalósítás lehetséges módozatai már vizuálisan is megjelenhetnek. Ha akarjuk, ha nem, a huszonegyedik század könyvtára lesz. Amit az építész megvalósít, egy könyvtárosi elgondolás manifesztálódásaként is felfogható. Könyvtárosi elgondolás jövőbeni feladatainkról, a paradigmaváltás közepette. Mert, ha egyáltalán paradigmaváltás, akkor igencsak közepette vagyunk s nem a kezdetén. Jelenben épülő könyvtáraink nem lesznek gyökeresen újak. Minden elemük létezik mai, ilyen vagy olyan könyvtárainkban. Ezek az elemek korántsem csak technikaiak. Hála istennek, szellemiek is, ezeréves, változó színű és vastagságú, néha változó minőségű szellemi anyagokból sodort vezérfonalak. Ezeket a könyvtáros a legtöbb esetben spontán fogja, miközben halad. Szolgáltató mindennapjaink többnyire a részleteiben is cizellált, egyértelmű könyvtári elméletek tudatos megfogalmazásának szükségessége nélkül telnek. A lehetőségek jelentős cselekvésre, a lehetőség a jövő trendjeinek tudatos végiggondolására,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olyan kivételes alkalmak, amelyek tudatos elméleti megfontolásokat követelnek.

Könyvtártudomány, információtudomány

Szerettem volna az ismertetés olvasóját a lényeget illető saját nézeteim részletes kifejtésétől megkímélni, de ettől eltekinteni nem tudok. Igyekszem viszont, amennyire lehet, rövid lenni, s ennek okából már itt az elején hadd hívjam segítségül a következők megírása idején még Schedel, később *Toldy Ferenc* könyvtárfogalmát. *„Könyvhalmaz, bármelly tetemes legyen is, még azért nem könyvtár. Csak olly gyűjtemény érdemli e' nevet, melly bizonyos czélra, határozott rendszerrel, a' teljesség bizonyos fokáig gyűjtve, 's úgy van felállítva, hogy minden benne található munka hamar és könnyen feltalálható legyen"* – írja. Talán, nem tűnik didaktikus célú ismétlésnek, ha a meghatározásból különösen felhívom a figyelmet a következőkre: „gyűjtemény", „bizonyos czél", „határozott rendszer" s „minden munka hamar és könnyen feltalálható legyen". Begyepesedett konzervatív agyam szerint, Toldyhoz képest annyit változott a világ, hogy nála a fizikai valóság (könyv) dokumentum szinonimájaként említett „munka" helyett, ma a dokumentumot mint *„önálló szellemi terméket, egy független információegységet, az információk különálló kvantumját, melynek célja az információ közlése, a tudás átadása"* határozzuk meg. A többi a lényeget illetően változatlan.

Badarnak tekinthető-e az a kérdés, hogy létezett-e valaha, olyan könyvtár, amely tartalmuktól függetlenül gyűjtötte volna a dokumentumokat? Toldy mondta az előbb, hogy akkor, az nem volt könyvtár. Ha a könyvtár mindig is figyelembe vette a tartalmat (nevezzük ezt némi jóakarattal s pongyolasággal a felhasználás célját tekintve, szükséges információnak), akkor van-e s, mi az eget rengető változás, amitől könyvtártudományunk így ki ugyan nem mondott, de mégis csak „magasabb rendű" információtudományba lényegül át? Különösen akkor, ha talán, esetleg, netalántán még könyvtártudomány sem volt???

A könyvtár funkcióit illetően változás, méghozzá jelentős változás kétségkívül van. Még abban sem kell bizonytalankodnunk, hogy jó irányú-e. Hogy az „információ" az elsődleges, s hordozója, szállásadója, lokációja a másodlagos? Hogy megfordult a folyamat? Nem a dokumentumot vizsgáljuk tartalmára nézve, hanem a tartalomhoz kapcsolunk egy dokumentumot (s most tényleg menjünk el a szélső lehetőségig: egy fájlt, egy bármely rövid rekordot)? Kétségtelen a változás. De a paradigmatikus jelzőt kiérdemlő? Nem azért tudta, tudja követni a könyvtár a viszonylagos pénztelenségében is az információ iránt tényleg paradigmatikus jelleggel változó társadalmi igényt, mert a változás a könyvtár tekintetében alig több mint evolucionális? Tűnődöm én, s magamnak a választ meg tudom adni. Bizonyos gyakorlati konzervativizmussal mondom, hogy bár megengedem, hogy a könyvtár sokáig egyenlő módon vette tekintetbe a következő két tényezőt: 1.) egy szövegeket tartalmazó dokumentum létezik (tehát a gyűjtés tárgya), 2.) a benne lévő szövegek alapján ilyen és ilyen célra tényleg gyűjtendő, számos jel utal arra, hogy a kettő viszonyában mindig az utóbbi képezte a primus inter parest. Tartalmi feltárás mindig volt tehát, s némi tudománytalan szellemeskedéssel, hadd jegyezzem meg: csak hát istenem, valahogy nagyobbak voltak az információ egységei. Azt viszont már túlzónak tartanám hozzátenni, hogy nem is volt ám mindig lehetőség egy tenyérnyi kerek lemezre 25 kilométernyi spirális csatorna finom felvésésére számolatlan mennyiségben. Ismétlem, magamnak és halkan meg tudom adni a választ: történt olyan változás, amely miatt érdemes új könyvtárosi kézikönyvet kiadni, ám ez nem letaglózó, nem döbbenetes mértékű, hanem fejlődés eredménye. S itt tennék fel egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olyan kérdést, amelyre jóval később kísérelném meg majd megadni a választ: vajon nem ugyanez-e a véleménye Horváth Tibornak is, amikor azt írja: „... annyi azonban bizonyos, hogy felrajzolható egy *fejlődési vonulat* [kiemelés tőlem], a könyvtártudománytól az információtudományig, a dokumentumkezelő, -gyűjtő és -hasznosító könyvtártól az ismeretközvetítő, tudásgazdálkodó tudományig."

Fejlődési vonulat, igen. Az ismeret, a tudás mindig is benne volt a dokumentumban, s mindig is „a legáltalánosabb értelemben vett szöveg formájában". Hogy hova ért el máig a fejlődés? Odáig, hogy a szöveg nem feltétlenül marad meg az eredeti dokumentumban. Odáig, hogy elektronikus megoldásokkal lényegében minden „szöveg"-et tárolni tudunk, s ennek legalább két súlyos következménye lesz (van). Az egyik az, hogy az eredeti dokumentum hordozói jelentőségét elveszti (bár korántsem biztos, hogy teljesen és véglegesen), a másik pedig az, hogy a nem hagyományos formában tárolt általános értelemben vett szöveg (vagyis a képi, hangi stb. tartalom, bocsánat: információ) sokkal cizelláltabban kereshető vissza annál, mint mikor ódon katalógusszekrények kézzel írott céduláit böngésztük. Hogy már itt csillogtassam a kötet második szerzőjétől frissen szerzett tudásom, mi szerint a statisztikai érvényességű törvényszerűséggel szemben az eltérő egyedi esetek tömkelegének említése sem ellenérv, az eredeti hordozói jelentőség (a kötetben említett) elvesztését illetően, még csak eszembe sem jut megkérdezni, hogy a weben bámulatosan jó minőségben csodálható, mondjuk Rubens festmények eredetijei, vajon maguk kérik-e fátyollal való letakarásukat a jelentőségvesztés következtében. De nem szellemeskedni akarok, hanem minden fejlődés lelkes elismerője, sőt talán segítőjeként is, hadd mondjam el meggyőződésemet, miszerint a „legtudásgazdálkodóbb" könyvtárban sem veszti el semmilyen műfajú, anyagú stb. dokumentum sem a hordozói jelentőségét. Legfeljebb – a hozzáférés pillanatnyi igényei szerint – egyik fontosabb lesz, preferáltabb lesz mint a másik. Ugyanis a könyvtárat az kell megkülönböztesse az információs futószalag minden más elemétől, még inkább az kell, hogy kivegye e futószalag elemei közül, hogy nemcsak azt mondja, hogy van információ, hogy számodra éppen ez és ez a kért információ, hanem azt is megmondja és mindig megmondja, hogy hol van az információ. A hol pedig nem más, mint egy dokumentum, akár valóságos, akár virtuális, akár eredeti, akár digitalizált. Vagyis, én magam ugyanoda jutottam, mint ahonnan indultam: új könyvtárainkat a régitől csupán a dokumentumokban rejlő információk (esetleg alapegységekig ható – bár ezt minek?) egyre részletesebb, mélyebb feltárása és az információk szélesebb körű és hatékonyabb hasznosítása fogja jellemezni.

Innen már, mint jó talpfákra lefektetett vágányon, haladhatok a kézikönyv egymást követő fejezetein, elsőnek a Horváth Tibor által írottakat véve szemügyre.

A szerző bravúrosan oldotta meg maga szabta feladatát. A tudományról ugyanis a könyvtáros számára alapozásul szánt, s végül is minden következőt nagyban meghatározó fejezetben két, egymással sokszor fedésben lévő tudomány-megközelítésben lehet csak szólni. Az egyik megközelítés – didaktikus értelmezésem szerint – a tudomány, mint amivel a könyvtár foglalkozik az intézmény létrejötte óta, vagyis ez a valamilyen hordozón gyűjtendő és hasznosítandó „tárgy". A másik metszet pedig az, hogy a tudománnyal foglalkozó intézmény is speciális tudomány(oka)t igényel ahhoz, hogy rendeltetését betöltse. A kötet olvasójának szíves figyelmét felhívnám arra a tényre, hogy bármely tudományterület kézikönyv műfajú dokumentuma szükségesnek tartja, hogy a tudomány alapvető kritériumainak ismertetésével kezdjen. A különbség esetünkben jelentős, itt nem csupán a könyvtártudomány, majd információtudomány mint önmaga (mondhatnám nagyképűen: an Sich) későbbi kifej-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tését kell megalapozni. Ebből ered a tudományok rendszerezéséről beépített fejezet szükségessége, s Horváth Tibor elegáns megoldása, hogy a rendkívül nagy számú tudományfelosztási elv s modellek közül azokat ismerteti részletesebben, amelyeknek vagy a könyvtártörténetből ismert (megismerhető), vagy pedig a közelmúlt könyvtári rendszerei ismeretében, jelentősebb hatás tulajdonítható. Egyszerre törekszik egzakt tudományosságra, s ugyanakkor kellően praktikus is. A filozófiai kiindulású tudomány felosztásokról csak mint a könyvtár-információtudományi felosztások alapjairól szól röviden, az utóbbiak közül azzal a kettővel (tárgyi felosztások, ill. a megismerő ember tulajdonságai szerint létrejött rendszerek) foglalkozik részletesen, amelyek könyvtári hatásai egyértelműek.

Horváth Tibor az említett átfedések okozta bonyodalmakon a legtermészetesebb módon lesz úrrá, az én „lineáris" agyamnak sokszor csodálatos módon. A tudományról mint olyanról szóló rövid pár oldalában (s ez eléggé a tanulmánya elején található), az információtudomány vizsgálati területeit, módszereit említve, mintegy mellékesen határozza meg a kötet fő szerkesztési elveit: *„milyen a tudományok felépítése, szerkezete, rendszere" – hiszen a könyvtárakban sokáig uralkodott (??) az a nézet, hogy követni kell a magukban a tudományokban kialakult rendet, hogy „lehet-e mérni a tudományt", vagyis milyen mennyiségi összefüggések vannak s hasznosíthatók a gyűjtemények szervezése kapcsán, s végül „hogyan állíthatók fel a tudományok modelljei".* Ezek közül egyesek saját tanulmánya felépítését, mások ezt is és az egész kötet felépítését: könyvtártudomány – bibliometria – dokumentumok – gyűjteményszervezés indokolják. S a legjobb helyen, bár nekem eszembe se jutott volna épp itt elhelyezni az alapelveket.

A ma könyvtárosa számára több mint megszívelendő az, amit egyrészről a rendszerparadigmáról, másrészt a változó paradigmákról mond. Mind elméleti, mind gyakorlati konzekvenciáival könyvtári munkánk pontos megfogalmazása során óhatatlanul szembesülünk. Csak két vonatkozásra hívnám fel a figyelmet. Az első a kézikönyvből való, s az információtudomány ma még mindennapi dilemmáját exponálja. Az ismeretszervezés, (ismeretrendszerezés?) feladata során két megoldás is kínálkozik. Az egyik a tudományrendszerek továbbéltetése, csak éppen a felosztások lehető legnagyobb részletezésével. A másik: a szöveg alapul vételével, annak elemzésével új struktúrák megalkotása. A második vonatkozás a tudományos fogalmak, terminológia korszakos változásai nyomán előállt helyzetre utal, amit még tovább színez az irányzatok, világnézetek stb. különféleségéből származó problémák sora. S hogy ez utóbbi pl. hogy mutatkozik meg napjainkban? Az érdeklődő nézze meg egyes (különböző világrészek, különböző intézményeiben készült) keresőrobotok (search engine) egy-egy területet illető struktúráit. Függően a helytől, intézménytől, világnézettől stb. egyes keresők pl. a vallások területén nem ismernek protestáns vallásokat, mások nem ismerik a buddhizmust, ismét mások számára a katolicizmus nem létezik. (Csak tájékoztatásul: a felvetődő megoldás egyes szakemberek szerint az ún. tudásosztályok (knowledge class) kidolgozása, s keresőkhöz kötése lenne).

A szerző a tudományrendszerek plasztikus bemutatása záró mondataként közli azt, amit egy néhány éve könyvtárban értelmes munkát végző könyvtáros már amúgy is sejt: „nincs tökéletes felosztás és nincs tökéletes eljárás sem a tartalom kezelésére". Tökéletesek nincsenek, de van lehetőség a tudományok szerkezetének részleteiben, kapcsolataiban való bemutatására. Mi több, olyan eszközre is lelhet a könyvtáros, amely nem statikus, tehát a változó tudományok szerkezetét illetően is használható. Az eszköz az ismereteket tartalmazó dokumentumok szövegeinek elemzésére épül. Ez a logikus gondolatsor vezeti be a szövegről értekező fejezetrészletet. A szöveggel azért kell foglalkoznia a könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rosnak, mert a szöveg az, amiből az írásmű tartalma és témája kiderül, a könyvtár használóját pedig egyre inkább az jellemzi, hogy tartalmak és témák iránt érdeklődik (de ismét csak hangsúlyozom, hogy érdeklődése végeredményeképpen a könyvtáraknak *valós vagy virtuális dokumentumot* kell a „kezébe" adnia). A felhasználó ráadásul oly módon érdeklődik, hogy teljesen másodlagosak és érdektelenek számára azok a könyvtári folyamatok, amelyek szükségesek a számára egyedüli érték, a végeredmény eléréséig. Egyik kiváló kollegám alaptétele az, hogy a bonyolult szerkezetű, sok-sok lépcsős weboldal inkább elriaszt, az olvasót a klikkelésekkel előhívható szintek sokasága, inkább dühíti mintsem elkápráztatja, s valójában azt venné szívesen ha egy üres képernyőre (papírra?) ráírná témáját, s a válasz anélkül jönne, hogy a megadását előkészítő folyamatok létének bármi jele is lenne.

Tehát a szöveg, mint a könyvtárak számára kiválóan fontos tényező, ezzel egyetértek. Őszintén szólva nem tudom eldönteni, hogy van-e könyvtárfilozófiai jelentősége annak, hogy azzal viszont csak részben értek egyet, ami Horváth Tibor számára a szövegek „kizárólagos" fontosságának első vetületeként következik, nevezetesen, hogy „a szöveg a könyvtári szolgáltatások tárgya" – s azt hiszem eddigi fejtegetéseim ennek részletes indoklása alól felmentenek. Abban reménykedem, hogy az ismertetés könyvtáros olvasói számára az eddigiekből már világos, hogy nem a szöveg kivételes fontossága ellen vagyok, a hordozó dokumentum fontosságának állandó hangsúlyozása nálam a könyvtár „elinternetesítése" miatti (talán túlzó) félelemből fakad (s ebben az összefüggésben e fogalom kifejezetten pejoratív értelmű: a bizonytalansággal, ellenőrizhetetlenséggel stb. azonos). A második vetülettel semmi gondom, egyértelmű, hogy *„a szövegekből lehet azoknak az intellektuális eszközöknek a nagyobbik részét származtatni, amelyek szerepet kapnak a tudásgazdálkodás folyamataiban és céljainak megvalósításában"*. Ezen eszközök „kinyeréséhez" három, mára már létrejött feltétel szükséges: a tartalomelemzés, a szóstatisztikai eljárások és a szövegtan kialakulása. A szövegtan eredményei lehetővé teszik azt, hogy a tudományok szerkezetének feltérképezésére a logikai felosztástól eltérő modell jöjjön létre. Megalkotásának kiindulópontja mérhetetlenül egyszerű. Mivel a tudomány fogalmi megismerés, a fogalmak a szövegben szavakként vagy szintagmákként jelennek meg, s mivel közöttük a kapcsolat (annak minőségére tekintet nélkül) megállapítható, a modell egy olyan irányítás nélküli gráf, amely az együtt előforduló fogalmak s előfordulásuk gyakorisága következtében leképezhet egy témát, de akár tudományt vagy tudománycsoportot is. A nagyszerűsége viszont abban áll, hogy mivel a modell alkotó elemeit mindig az élő kutatás adja, a tudományok megmerevedett határvonalai eltűnnek, lehetőség nyílik az interdiszciplináris kapcsolatok megmutatására, s arra is, hogy ismeret és alkalmazása a továbbiakban ne váljon el egymástól.

Mindezek után már csak egy dolog marad hátra, az információtudomány nélkülözhetetlen alapfogalmainak bemutatása. Az információ fogalmának és a kódoknak tárgyalását tartalmazó rész önmagukban világos és logikus megállapítások sorozatából áll, azonban a témát illetően a szerzőnél jelentősen alacsonyabb fokon képzett könyvtárosok (köztük az ismertetés írója is) igen csak meg kell hogy tornáztassák agyukat, hogy (A *kódok a könyvtárban* c. rész kivételével) a leírtak könyvtári összefüggéseit egyértelműen felismerni reméljék.

Ha nem léptük volna már túl eddig is az ismertetés illő terjedelmét, néhány oldalt bizton áldoznánk a lezáró kis fejezetrészecskének, amely a metronról és a logonról értekezik. Azon haszon mellett, hogy e két, a könyvtári világban alig ismert fogalmat megismerjük, Horváth Tibor itt veti fel a jövő (hadd legyek konzervatív) könyvtártudománya legizgatóbb kérdéseit, nevezetesen a kvantálás problémáját, illetőleg az információ leírása független is-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mérvei megállapításának kérdéseit. S az egész tanulmány méltó bejezéseként a szerző következő bölcs sorait ajánlom minden könyvtáros figyelmébe. *„Nyitott kérdés tehát, hogy meddig és milyen részletezéssel lehet a független szempontokat szaporítani. Hogyan határozható meg az információtudományban a metrontartalom és logontartalom? Ideális esetben a szempontokat addig kell szaporítani, ameddig ... el nem jutunk az egyedihez". ... Ez az állapot azonban aligha érhető el, nem is lehet cél. ... A könyvtár ... saját feladatai döntsék el, hogy saját szintjét hol határozza meg".*

Horváth Tibor alig több mint hatvan oldala minden elismerést megérdemlő megalapozója a kézikönyv-vállalkozásnak. Megírásához, s egyben a téma fölényes kezeléséhez a szerző hatalmas szakirodalmi (s természetesen általános) műveltsége mellett, nagyban segített az a gyakorlati könyvtárosi tevékenység is, melyet az oktatás s a kutatás mellett, mindig szívesen végez. A kettő együttesen eredményezi azt a mosolygós bölcsességet – ez a felületes olvasót könnyen meg is tévesztheti – , amellyel a szerző minden didaktikus elemet kikerül. Horváth Tibor nem akar bizonygatni, ezért nem is vitázik dolgozatában senkivel. Szerzőként és szerkesztőként egyaránt úgy vélte, hogy feladata az, hogy adjon egy meggondolt, használható alapot, amely alap akkor is, ha olvasója egyes részletekkel nem ért egyet. Fejezete a konzervatívot megerősítheti a könyvtár állandó és múlhatatlan értékei tiszteletében, s ezzel egy időben annak számára, aki az új századdal feltétlen paradigmatikus könyvtári változásokban reménykedik, szintén alapokkal szolgál.

A kézikönyvek egyik alapvető tulajdonsága, hogy szerzőik és szerkesztőik már kiforrott elméletek, nézetek talajáról indulnak, ez arra is kötelezi őket, hogy forrásként a már rendelkezésre álló szakirodalmat minél szélesebb körben felhasználják. Ez a tény sokszor jár a fejezet szerkesztésében, sőt az előadói stílust illetően is az eklekticizmus eluralkodásával. Horváth Tibor nagy szerzői rutinnal az általa írt fejezetben következetesen tartja meg előre meghatározott szerkezetét, fogalmazása tudós és feszes anélkül, hogy a téma felkínálta szárazságnak nyomát lelnénk.

Tudomány és mérése

A szerkesztői koncepcióról s megvalósulásáról az ismertetés végén szeretnék néhány megállapítást tenni, azonban azt hiszem, *Marton János* fejezeténél is indokolt erről szólni. Nem hiszem, hogy tévedek, amikor azt mondom, hogy a bibliometria fejezet helye, terjedelme, előadásmódja az egyik olyan elem, amely a munkát kézbe vevők vitáját válthatja ki. A vitázók számára az lenne a tanácsom, hogy se a helyéről, se a terjedelméről, se a szerkezetéről ne vitázzanak, ezt legfeljebb a konkrét megállapításai esetében tegyék. Magam is abba a hibába estem, mint az előbb általam feltételezett vitázó. Kinyitottam a könyvet, megnéztem a tartalomjegyzéket, s máris berzenkedtem. Az teljesen világos volt, hogy a kezdés nem lehet más, mint a könyvtártudomány és információtudomány alapjainak előadása. Az is helyénvaló, hogy az alapvetés során megtörténik a dokumentumok, információhordozók bemutatása, valamint sor kerül a könyvtár gyűjteményének megtárgyalására is. De hogy tolakodik ide a bibliometria?

A kötet teljes tartalma ismeretében kijelenthetem, hogy nem tolakodik. Ha a tudományt (információt) lehet mérni, akkor a méréssel foglalkozó azon területekről, amelyek a könyvtárban használhatók, szükséges szót ejteni. Két ilyen bizton van, a bibliometria, amely a publikációk mennyiségi viszonyaival foglalkozó tudományág, és tudománymetria, amelynek célja a tudománnyal foglalkozó tudomány szintén mennyiségi vizsgálata.

Marton János fejezete szervesen illik az alapvetés első kötetébe. Ha nem tenne mást, mint csak – jó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rendszerezésben – megismertetne bennünket olyan fontos, napjainkban azonban a pontos definíciók ismerete nélkül (s ennek következtében a legszélesebb terminológiai változatosságban használt) alapfogalmakkal, mint a magfolyóiratok, az impakt faktor, az elavulás, idézettség, tudomány-térképezés stb., akkor is hasznos lenne, hiszen a ma modern könyvtárosának pontos ismeretei kell legyenek e téren is. A fejezetben azonban fogalmi ismertetéseknél jóval többet kapunk. A szerző szerényen „szemle jellegű"-nek titulálja a munkát, ami végül is örömünkre, nem ilyen. Részben azért nem, mert Marton nem valahonnan átvett, hanem saját szerkezettel áll elő, s részben azért nem, mert a szemle műfaj tömör szakmai szárazsága helyett, igen élvezetes tudományos esszét kapunk. Esszének nem azért nevezem, mintha kétségbe vonnám a hivatkozásokkal is szépen teletűzdelt dolgozat tudományos színvonalát, ellenkezőleg, éppen azért, hogy felhívjam a figyelmet a megfogalmazás mindvégig olyan színvonalára, amely a magyar tudományos értekező próza legszebb napjait idézi.

Tanácsolnám a kötet olvasójának, hogy a *„tudományos információ típusai"* című alfejezeten – ezeket már ismerjük felkiáltással – ne rohanjon át, mert itt kap tömör magyarázatot azokra a kérdésekre, amelyeket az egész fejezetre vonatkozóan később valószínűleg úgyis feltenne. A későbbieket illető látszat ugyanis az, hogy mind a bibliometria, mind a tudománymetria esetében a vizsgálódásra egyedül alkalmas területek a „science szakterületek", ezeken belül is főleg az élet- és legfőképp az orvostudományok. A releváns szakirodalmat pedig mintha csak egyetlen dokumentumtípus, a folyóirat képviselné. A felületes olvasó éppen felületessége következtében kaphatna olyan benyomásokat, amelyeket a szerző még álmában sem akarna sugallni. Nevezetesen, hogy az „arts and humanities" az nem tudomány, csak a „science" az, hogy a könyvek azért nem is olyan fontosak egy könyvtárban, s ha egy könyvtárban – az okokat most ne keressük – az adott tudományok kvintesszenciáját jelentő magfolyóiratok nincsenek meg, akkor az már más nem is lehet, csak „papírhalmaz". A fent említett alfejezetben – s a munka egyéb részeiben is – magyarázatát találjuk a munka főleg élettudományi mintapéldáinak és vonatkozásainak, illetve a folyóiratok kitüntetett szerepének. A magyarázat igen egyszerű, s elfogadható. A tudományos szintű vizsgálódások e területeken értek el olyan eredményeket, amelyek bizonyítottak, s az is egyértelmű bármely könyvtáros számára, hogy e területeken – magyarul a természettudományok, műszaki és alkalmazott tudományok szakterületein – a folyóiratot és az abban található közleményt igénylik alapvető publikációs és információs forrásként.

A növekvő szakirodalmi áradatban a tudományos tájékozódás igénye elemi erővel jelentkezik. Miközben viszonylag könnyen ki lehet választani (megkockáztatom: még a nem „szakos" könyvtáros is képes rá) adott tudomány legfontosabb közlő orgánumait, vagyis a magfolyóiratok szűk körét, a bibliometria abban segít, *„hogy a mai tudós hogyan jusson hozzá a témába vágó cikkek mellett, az őt talán még inkább érdeklő heurisztikus irodalomhoz"*. A Bradford-törvényszerűség nyomán elsősorban azt állapíthatjuk meg, hogy vannak magfolyóiratok és hogy ezek száma az adott témában releváns egy-két cikket tartalmazó hatalmas mennyiségű folyóirathoz képest igen kevés. A magfolyóiratok körének kijelölésénél a szerző int bennünket a törvényszerűséget illusztráló Bradford-görbe szerinti folyóirat-rangsor tetszés szerinti helyen történő elvágásától. Utal azonban arra, hogy a törvényszerűség sokban hasonló a Pareto-törvényhez. Mint ez utóbbinak a menedzsment tájékáról némi ismerője, megkockáztatom azt a kérdést, hogy nem lehetne-e a Pareto-törvény egy másik klasszikus interpretációja nyomán (nevezetesen a valamire történt ráfordítások 20 százaléka hozza meg az eredmény 80 százalékát) a „levágást" valahol a 20 százalék közelében megtenni?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bibliometriai vizsgálódások egyik gyakorlati könyvtári csoportját képezik az ellátottságvizsgálatok. Az erről szóló rövid rész módot ad arra, hogy a dolgozattal kapcsolatos – igen kevés dologra kiterjedő s igen enyhe – kritikámat is megfogalmazzam. Miközben a területet legtöbb esetben először innen megismerő olvasó számára a példák, az elemzés táblázatai kiváló illusztrációk, a szerzőnek a túlságosan a mára vonatkoztatható explicit megállapításaival itt is és másutt is takarékosan kellett volna bánnia. Pusztán csak azért, mert némi szofisztikával az ellenkezőjük is lehet éppúgy igaz, vagy könnyedén kiforgathatók, vagy pusztán megszűnnek tények lenni. Csak egyetlen példa. Marton János egy táblázat alapján, amely a biokémia, fejlődésbiológia, neurobiológia, mikrobiológia, molekuláris biológia és sejtbiológia szakterületei vezető folyóiratainak a tudományok oktatásával és kutatásával foglalkozó egyetemek általi előfizetését vizsgálja, megállapítja, hogy *„az orvosegyetemeken kívül sehol sem tudják megfelelő szinten művelni (s ezzel együtt oktatni sem) az említett tantárgyakat, ... az oktatók nincsenek az egyetemi szintű tájékozódási lehetőség birtokában"*. Hirtelenjében csak a következő kérdéseim merülnek fel: a tudományegyetemek, agráregyetemek, főiskolák mely oktatója, kutatója fogja beismerni, hogy évtizedek óta nem tudja megfelelő szinten művelni tudományát? Egyáltalán, tényleg nem tudja? Lehet, hogy pontosan azért tudja, mert az orvosegyetemeken hozzájut a szükséges irodalomhoz. Ha meg hozzájut, miért kellene újabb helyekre előfizetni? Biztos, hogy mindenhova minden magfolyóiratot járatni kell? S nem hagyhatok ki egy gonoszkodó poént sem: az olvasás pillanatában már nincs orvosegyetem, sőt „költségkímélés" valósult meg, hiszen a szegény (vagy trehány) tudomány- ill. agráregyetemek többsége éppen olyan univerzitásba integrálódott, ahol az új egyetem orvostudományi könyvtárában (ami most már őt is szolgálja hivatalosan) lám, mindent szépen megtalál majd. (Hogy akkor közösen kellene előfizetni? Ez is kérdés, de attól tartok, nem bibliometriai jellegű.)

E kis kitérő után a tudománymetriai részre térnék rá, amely főleg az idézettség és a tudományos érték több relációjával is foglalkozik s az idézetelemzés szükségességét hangsúlyozza. Ez utóbbi a könyvtárosnak szinte egyetlen biztos fogódzója egyik legfontosabb könyvtárosi feladata teljesítéséhez. Ez az eszköz, amely hasznos a könyvtárosnak a fontos és a kevésbé fontos közötti különbség megtételekor, az intézmény számára igazán releváns folyóirat-tartomány meghatározásakor. Meg vagyok győződve arról, a természettudományi, műszaki szakkönyvtárak egyáltalán nem nélkülözhetik a bibliometria eredményeinek, módszereinek alkalmazását. Az általános gyűjtőkörű nagy egyetemi könyvtárak szakkönyvtáraikkal együtt pedig jól teszik, ha a részben hasonló célú Conspectus-vizsgálatok mellé, kitüntetetten folyóirat-állományuk esetében mihamarabb megbarátkoznak a bibliometriai, tudománymetriai szempontú vizsgálatok alkalmazásának szükségességével.

A kézikönyv „klasszikus" fejezetei

A *Dokumentumok, információk* címet adta (a könyvben 3.) fejezetének *Tószegi Zsuzsanna*. A klasszikus könyvtárat talán éppen a dokumentumok (pontosabban hordozóik) tekintetében érte a közelmúltban legnagyobb, s itt joggal mondhatjuk, paradigmatikus minőségű változás. Az információt néhány ezer éve mindig a szó első jelentése szerint megfogható, fizikai valóságban létező dokumentum mellett (nem kis feldolgozási, tárolási, szolgáltatási nehézségeket okozva) megjelent az elektronikus, gyűjteményi vonatkozásait tekintve, akár virtuális dokumentum is. A hatalmas változás ténye viszont a fejezet szerzőjénél a megírásban láthatólag semmi különös nehézséget nem okozott. A fejeze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tet kiváló és logikus szerkezetben (s most a harmadik fejezet után már egyre hajlamosabb vagyok hinni, hogy e tény a legalább részben szerkesztőknek is köszönhető) írta meg Tószegi.

A munka fő mondanivalóját, a kötelező tankönyvi jelleggel is használható *Dokumentumtipológia* című alfejezetet az információ áthagyományozásáról szóló rész előzi meg. A történelem négy nagy kommunikációs korszakának (szóbeliség, írásbeliség, könyvnyomtatás és elektronikus információrögzítés) elismerésre méltó tömörségű bemutatása történik itt meg. A korszakok részletkérdéseiről, meghatározó attribútumairól hosszan értekezni nem a kézikönyv műfajába vágó. Viszont ehhez kapcsolódóan kell a fejezettel kapcsolatos egyetlen kritikai észrevételemet megtennem: ebben az esetben a fejezet végi irodalomjegyzékből hiányolom egy-két fontosabb írástörténeti, nyomdászattörténeti munka felsorolását.

A dokumentumtipológia mindennapi mankó lehet a gyakorló könyvtáros számára. Gyarapításhoz, feldolgozáshoz a legjobb, ha a könyvtáros az egészet kimásolja magának, hogy ne a könyv gyűrődjön a mindennapi használatban. A tipizálás kristálytiszta logikát követő, a típusok meghatározása pontos, egyértelmű, adott dokumentum pontos besorolhatóságát biztosító. És van még egy kiváló tulajdonsága, amit talán éppen a részt magának kimásoló gyakorló könyvtáros igazol vissza a későbbiekben: a rendező logika alapján akár éppen a másolaton továbbfejleszthető (még újabb dokumentumtípusok megjelenése esetén).

A dolgozat nyelve, stílusa külön említést érdemel. A tipológát, rendszerezést, felsorolásokat, beosztásokat, meghatározásokat nagy mennyiségben tartalmazó szöveg csábít a fordulat-, a szóismétlésekre, a szakmai száraz nyelv eluralkodására. Ezt a csábítást a szerző a legteljesebb mértékben elkerülte. Ez lenne az a fejezet, amelynek a kézikönyv szempontjából meghatározó része első sorban arra való, hogy konkrét információért és alkalmanként nézzünk bele. Éppen a nyelvezete az, ami miatt bátran ajánlom az egyvégtében való elolvasást. Világos, szép, tiszta, sallangmentes megfogalmazások, élvezetes olvasmány.

A negyedik fejezet is bizonyítéka annak, hogy a szerkesztők komolyan gondolták: a huszonegyedik század könyvtárosának is komoly, klasszikus alapokra kell építkeznie, amikor könyvtárát gyűjteményként veszi szemügyre. Mi több, könyvtárát a továbbiakban is gyűjteménynek kell tekintenie.

A könyvtár gyűjteménye összefoglaló címmel a kötetet bezáró fejezet szerzőjét, *Ferenczy Endrénét* életpályája szinte predesztinálta gyűjteménnyel foglalkozó rész megírására. Az az olvasó, aki csak azt a fáradságot veszi, hogy a tartalomjegyzékben az alfejezeti címeken fut át, a könyvtártanokban egykétszáz éve bebetonozottan megjelenő struktúrát ismerheti fel: az állománygyarapítás módjait, a gyarapítás munkafolyamatait, a gyűjtemény rendezését leíró részeket. Ebben a hagyományos struktúrában azonban a mával, esetenként a könyvtári jövővel is találkozunk. A szerző témája minden részletét illetően törekedett a ma könyvtárosának szólni, s ez a leírt anyagot illetően sikerült is. Ez azért kifejezett dicséret, mert sokak véleménye szerint, míg hatvanas-hetvenes éveink könyvtárosa még teljes megértésben és szakmai egyetértésben beszélgethetett volna a századelő könyvtárosával, ugyanő a kilencvenes évek végének könyvtárosával beszélgetvén már csak azt ismerné fel, hogy a beszélgetés vélhetően magyar nyelven folyik. A pontos, alapos és használható munka olvastán – igazán nem a mindenáron kritizálás szellemében – inkább azokat a területeket hiányoltam, amelyek ma már jelentkeznek a könyvtárakban, s amelyekben eligazodásra, eligazításra már most érdemes lenne (lett volna) kísérleteket tenni. Ilyenek csak néhány példát felhozva: az elektronikus anyagok gyűjtése, ezek rendező elvei (hiszen a könyvtári rendszergazdáknak (webmaster) óriási feladatai vannak az elektronikus gyűjtemény hozzáférésének szervezésében, tessék

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megnézni pl. tíz-tizenöt amerikai egyetemi könyvtár honlapját). Foglalkozni lehetett volna az elektronikus és hagyományos dokumentumok viszonyával, párhuzamaikkal, a digitális gyűjtemény szervezésével, a virtuális könyvtár és a hagyományos viszonyával a virtuális dokumentumok gyűjtésével, nem gyűjtésével, hiszen ezek következő éveink megoldandó problémái. Mindez azonban korántsem jelenti az alaposan megírt fejezet jelentőségének csökkenését, az alapvetés e fejezettel válik teljessé.

Olyan sokszor olvasunk pongyola fogalmazású szakmai szövegeket, hogy e munka esetében is szükségesnek tartom megemlíteni a szép magyar nyelvezetét.

A szerkesztésről

A többkötetesre (az előszó szerint három, a kiadói szórólap szerint négy kötetesre) tervezett munka első kötete van a kezemben. A kötet általában két értelemben is egység, a mondanivaló kitüntetett, cezúraként jelentkező egysége, s fizikai egység is. A kézikönyv a tervezett kötetek megjelenése után lesz teljes. Ezért, ha a kötetet csupán az első értelemben nézem, tartózkodnom kellene általános megállapításoktól. Például, gondosan el kellene kerülnöm, hogy a kézikönyv szerkesztési filozófiájáról, szerkesztési elveiről biztonsággal nyilatkozzam, vagy éppen azokat kommentáljam. Néhány megjegyzéssel az elmondottak ellenére megpróbálkozom.

A rendelkezésünkre álló információkból számomra egyértelmű, hogy a szerkesztők, *Horváth Tibor* és *Papp István* évtizedek elméleti és gyakorlati könyvtári munkásságában érlelt és vállalt könyvtári filozófia mentén szerkesztenek. Nem tagadom, ez a filozófia nekem szimpatikus, következésképpen az erre alapozottan megtörtént alapvetés első kötetét jó szívvel és egyetértéssel fogadom. A tervezett kötetek tervezett felépítésének mai ismeretében bizonytalankodás nélkül tartom úgy, hogy összességében a munka a kézikönyv műfajának megfelelő lesz.

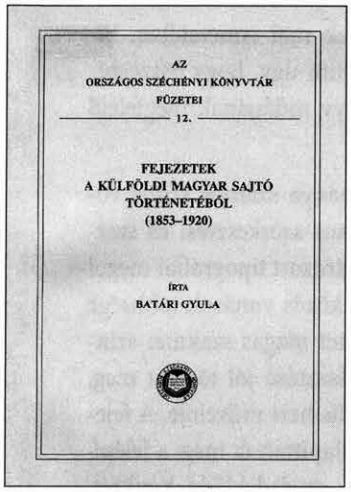
Az első kötet négy tanulmánya számos közös vonást mutat, a kötet általános szerkesztési és szerkesztési elvek által meghatározott tipográfiai megoldásai is következetesek. A közös vonások többsége jelentősen hozzájárul a kötet magas szakmai színvonalához. A szerzők kiválasztása jól történt meg, mindegyikük területének elismert művelője. A fejezetek belső struktúrái jól állapíttattak meg, a felépítés alkalmas arra is, hogy az érdeklődő konkrét, eseti információkat nyerjen ki az alfejezetekből, vagy akár ezek további részeiből, s ezzel egy időben az alapvetés funkció is teljesül, vagyis minden dolgozat logikusan építkező egész is. Nem lehet véletlen, hogy mind a négy fejezet nyelvezete külön kiemelésre méltó, s ebben a szerkesztők érdeme vitathatatlan, még akkor is, ha a szerzők e tekintetben (sem) szorultak jelentős támogatásra.

A kötet egészében jó a szemnek, és jó a kéznek. Jó a kivitelezése és szép a borítója. Mindezeket az Osiris kiadványok esetében idestova megszokhattuk. A vállalkozás egészét illetően az sem kifejezett hátrány, hogy a kiadói főnök a legbiztonságosabban, szinte mindig az OSZK-ban érhető el.

Ha a kötet szóról szóra ugyanezen tartalommal, ám angol nyelven és a „modern" menedzsment-diktálta megoldással (sok-sok kis fül, nyíl, keretezett, keretezetlen kiemelések, táblázatok, gúlák, félkövérek, kurzívok feltűnő gyakorisága, többféle betűtípus, betűnagyság alkalmazásával) jelenik meg, igen zajos sikere lenne, szaktanfolyamok sokasága szerveződne megismertetésére. De hát, a kötet megjelenésében (hála a jó égnek!) konzervatív. Ennek ellenére azt javaslom, higgyük el, hogy igazán jó teljesítmény, jó alapvetés.

Mader Béla

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BATÁRI Gyula
Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből : 1853-1921 / írta Batári Gyula. - Bp. : OSZK, 1999. - 8 p., 5 t. ; 24 cm. - (Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei, ISSN 0865-7548 ; 12.)
ISBN 963 200 4094

Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből — Batári Gyula új könyvéről

Nemzeti könyvtárunk nem könnyen teljesíthető egyik alapvető feladata a külföldi magyar nyelvű dokumentumok gyűjtése. Történelmünk sokszor tragikus sorsfordulói következtében mind a határok közvetlen túloldalán, mind távolabb nagy számban jelentek és jelennek meg magyarul könyvek, folyóiratok, különféle újságok. Fennmaradnak-e hosszabb távon is? A Kárpát-medencében igen, Nyugat-Európában és az amerikai kontinensen valószínűleg még hosszú ideig, Afrikában, Ázsiában (talán Izraelt leszámítva), Ausztráliában azonban kérdéses, hogy akár csak emberöltőnyi idő múlva, megjelennek-e anyanyelvünkön nyomtatványok. (A szórványmagyarság számszerű fogyatkozása, elöregedése, a második, harmadik nemzedék nemzeti identitásának gyengülése, nyelvismeretének kopása fájdalmas tény. A folyamat lassítása fontos nemzeti feladat, mindent meg kell próbálni, hogy a szórványmagyarság fennmaradjon, kötődjön nyelvéhez, kultúrájához, de – véleményem szerint – a távoli kontinenseken élő magyar emigráció közösségként csak akkor maradhatna fenn, ha utánpótlást kapna, új kivándorlási hullám kezdődne a Kárpát-medencéből. És ez lenne az igazi nemzeti tragédia.)

Annál fontosabb a keletkezett dokumentumok összegyűjtése, bibliográfiai regisztrálása, illetve történetük megírása, hiszen a nemzeti múlt és kultúra szerves tartozékai, többnyire fájdalmas, ugyanakkor felemelő monumentumai a magyarság szétszórattatásának; néha – ritkán – tragikomikus emlékei az emigráns lét okozta személyiségtorzulásnak, mint pl. a Hawaiiban kiadott Tamana című lap és az azonos nevű teória.

Batári Gyula új könyvében nem a XX. századi Horvát Istvánok hagymázas elméleteit vizsgálja. *Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei* elnevezésű sorozatban a szerzőnek 1994-ben már jelent meg sajtótörténeti kötete, akkor *A tudományos szaksajtó kialakulása Magyarországon 1721–1867* címen tette közzé kutatásainak eredményeit. Most a külföldi magyar sajtóról írott és különféle folyóiratokban korábban már többnyire megjelent írásait gyűjtötte egybe. A tanulmányok az 1853–1920 közötti időszakot vizsgálják, alapvetően az Amerikai Egyesült Államokban kiadott újságokkal foglalkoznak. A kötetben megjelent 11 írás közül hét az Újvilág magyar lapjaival, kettő egy Bukarestben kiadottal, egy-egy pedig párizsi, illetve zürichi nyelvi hungarikummal foglalkozik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1853–1920, a két évszám közrefogta mintegy hét évtized a magyar történelem két tragikus eseményét keretezi, az 1848–1849-es szabadságharc levérése utáni népes emigránshullám teremtette meg az első amerikai magyar lapot, a *Magyar Száműzöttek Lapját*. 1920, a záró évszám pedig az első világháború végét, az újabb nagy politikai emigráns hullámot jelenti, amikor értelmiségiek nagy tömege hagyta el az országot, létrehozva egy színes, izgalmas lap- és könyvkiadást. Batári Gyula tehát a két politikai emigráció közötti, többnyire gazdasági okokból a történelmi Magyarországról kivándorlók által alapított időszaki kiadványokkal foglalkozik.

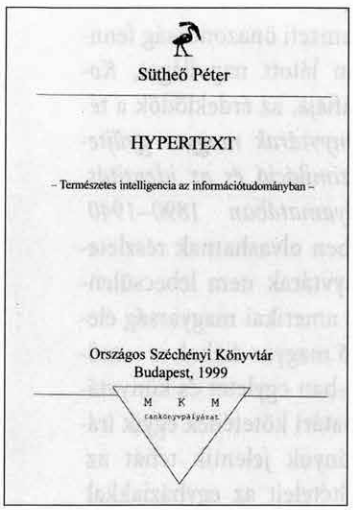
A lapok beható elemzésével a szerző az ezernyi gonddal, az egzisztenciális, kulturális beilleszkedés nehézségeivel küszködő kivándorlók – kitántorgók – mindennapjait is megvilágítja. A magyar lapok megkönnyítették a tájékozódást az új és ismeretlen közegben, a gazdasági, gyakorlati jellegű információk a különféle vállalkozásokra hívták fel a figyelmet, az egyletekről, a magyar kultúráról és nyelvről szóló hosszabb-rövidebb írások az összetartozást erősítették. A Clevelandban, *Kohányi Tihamér* szerkesztésében megjelenő *Szabadság* például rendszeresen közölt szépirodalmat, sőt a szerkesztő *Gárdonyi Gézát* egy Amerikában játszódó Göre Gábor-regény írására próbálta rávenni. Szó van az egyletekben folyó kulturális programokról, rendezvényekről és az egyleti könyvtárakról. (Az amerikai magyar könyvtárak történetéről, szerepéről az amerikanizáció, illetve a nemzeti önazonosság fenntartásában a közelmúltban látott napvilágot, *Kovács Ilona* kitűnő monográfiája, az érdeklődők a témáról *Az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményeinek szerepe az asszimiláció és az identitás megőrzésének kettős folyamatában 1890–1940* című OSZK kiadású kötetben olvashatnak részletesen.) Mindenesetre a könyvtárak nem lebecsülendő szerepet töltöttek be az amerikai magyarság életében, de a Svájcban tanuló magyar diákok is – műegyetemi hallgatók – 1863-ban egyletet és könyvtárat alapítottak – derül ki Batári kötetének egyik írásából. Egyletek és kiadványok jelentik tehát az emigráns lét közösségi feltételeit az egyháziakkal együtt; kár, hogy Batári Gyula írásaiban alig érinti ezt a kérdést.

A kötetet angol nyelvű tartalmi összefoglaló, a tárgyalt lapok címjegyzéke, az 1920-ig az Egyesült Államokban megjelent magyar időszaki kiadványok bibliográfiája, névmutató és néhány hasonmás kíséri. Az amerikai lapok jegyzéke jelöli a lap lelőhelyét is, sajnos, számos időszaki kiadványból nincs példány nemzeti könyvtárunkban.

A kötet fontos hozzájárulás a külföldi (nyugati) magyarság szellemi életének, sajtójának jobb megismeréséhez. A szerző a kötet egyik rövid írásában (Az OSZK az amerikai magyar időszaki kiadványok legnagyobb tára) röviden kijelöli a teendőket a további kutatásokhoz. Cél tehát van, a kérdés csak az, lesz-e az úton elinduló?

Pogány György

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

SÜTHEŐ Péter
Hypertext : természetes intelligencia az információtudományban / Sütheő Péter ; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Bp. : OSZK, 1999. – 119 p.
ISBN 963 200 391 8

Összefoglalás a hiperszövegről

Közhelynek tekinthetjük, hogy a hiperszöveg, vagy hipertext* egy módszer, mindenekelőtt a weben, mely egyre inkább az információs munka hétköznapiságát jellemzi, mégis kevesen vannak, akik alapjait jól ismerik.

Sütheő Péter könyve tehát „első látásra is hiánypótló" mű, hiszen a hipertext módszer első magyar nyelvű összefoglalását adja, mindazok számára, akik információtudománnyal, információs munkával foglalkoznak, azt tanulják vagy az iránt érdeklődnek.

Mivel a hipertext interdiszciplináris érdeklődésre tart számot, a könyv első fejezete azokat a megközelítési módokat és tudományterületeket sorolja fel, amelyek számára a hipertext vizsgálata fontos lehet. Az első, a történeti megközelítés, amelyet talán sokan ismernek, amely azonban feltétlenül szükséges. A szoftvertechnikai megközelítés egyik központi kérdése a WYSIWYG, azaz a *what-you-see-is-what-you-get*-elv, amelyet magyarra AMLÁZKA típusú megjelenítésnek fordíthatnánk, azaz, *amit-látsz-azt-kapod.*

A másik fontos szoftvertechnikai probléma, az adekvát programnyelv, a programozási technika megteremtése. A hiperszöveg-rendszerek ugyanis egy alapelvetően nem-lineáris alkalmazási elvet kívánnak megvalósítani lineáris felépítésű programozási rendszerben, amire igazán csak az objektumorientált programnyelvek alkalmasak.

A hiperszöveg kapcsán különösen fontos szerepet játszik a nyelvészeti, szövegelméleti megközelítés. A hipertextben a „hagyományos" szövegekkel szemben az elsődleges rendező elv, nem a linearitás.

A nem-lineáris formában szervezett szöveg pedig olyan struktúrák útján valósul meg, amelyek közelebb állnak az emberi agyban felépített kognitív struktúrákhoz, mint a lineáris szöveg.

Ugyanakkor az is igaz, hogy a linearitás, mint rendező elv, hiperdokumentumok esetében sem mindig kiküszöbölhető és nem is feltétlenül kiküszöbölendő. Ráadásul, tudjuk, hogy a hagyományoktól gyökeresen eltérő módszerek, általános elfogadtatása is lassú folyamat, ami nincs másképp a hipertext esetében sem.

A lineáris szöveghez hasonlóan, a hipertext esetében is kitüntetett szerephez jut a kohézió és a koherencia.

* A magyar szakirodalomban a legkülönfélébb írásmódokkal találkozhatunk. Sütheő Péter a hypertext formát használja. Érvelésének jogosságát nem vitatva, engedtessék meg a recenzensnek, hogy az általa megszokott hipertext kifejezést használja, kivéve, ha a szerző megfogalmazásait, fejezetcímeit idézi.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kohéziót a hiperszöveg megfoghatóbbá teheti, mint a hagyományos, lineárisan rendezett szöveg. Nehezebb feladat a nem-lineáris szöveg koherenciájának biztosítása, hiszen a szemantikai, tartalmi egység más követelményeket támaszt a hagyományos szöveggel, és mást a hiperszöveggel szemben. Fontos és általánosan megfogalmazható igény ugyanakkor, hogy egy hipertszöveg minden egyes információegységének önmagában is koherensen zártnak kell lennie.

A hipertext olvasója a legtöbb esetben nem olvassa végig a teljes dokumentumot, így bizonyos, hogy a hagyományos szövegekben sikerrel alkalmazott utalásokra nincs lehetőség.

Bármennyire fontos azonban a nyelvészeti megközelítés, a hipertext, mint az adatintegráció eszköze, elsősorban az információ feldolgozásával, tárolásával és visszakeresésével foglalkozó szakemberek körében tarthat számot érdeklődésre. Egyrészt, mint a feldolgozott információ közvetítésének új eszköze, másrészt, mint új típusú dokumentum, amely új típusú feldolgozást kíván. Ez az információtudományi megközelítés alapja.

Persze, hogy mit is nevezünk információtudománynak, fogas kérdés, amelyet a szerző sem kerülhet meg. Erre vonatkozó rövid okfejtésének középpontjában a dokumentum és az információ szembeállítása áll.

Erről a kérdésről aztán a könyv második fejezetében olvashatunk. Talán helyénvaló, ha itt még egyszer említjük a könyv hiánypótló jellegét. Mégpedig abban a tekintetben, hogy az információtudomány egy sor – a hipertexttel összefüggő, de attól függetlenül is érdekes – kérdését is tárgyalja. Ennek megfelelően a szerző e fejezetet azoknak is ajánlja, akik az információtudománnyal most kezdenek foglalkozni.

A nem-lineáris szöveg természetével foglalkozó második fejezet tehát a következőképpen épül fel. Elsőként a kommunikáció csatornáival foglalkozik a szerző. Ebben a kommunikációelméleti részben a hipertext közléstechnikai újdonságára hívja fel a figyelmünket és – a legnagyobb mértékben helyettesíthető módon – legkevésbé sem kíván amellett az utópikus ötlet mellett érvelni, hogy a hipertext hivatása, hogy a hagyományos lineáris közlést felváltsa.

Ezt követi az a két rész, amelyet korábban említettünk, és amelyek a tudás és információ kérdésének alapvetően kognitív pszichológiai feldolgozását, majd nyelvészeti, szövegelméleti konzekvenciáit tartalmazzák.

A „Hypertext, hipermédia – modellek, definíció" elnevezés, önmagáért beszél, A harmadik fejezet, ugyanis a különböző definíciók áttekintése után, a szerző saját definícióját tartalmazza. Ennek megfelelően *„hipertext az adatintegráció és az információközvetítés olyan módszere, amely a tudást a hagyományosan lineáris szövegstruktúra helyett, a kognitív emberi gondolkodást hívebben tükröző nem-lineáris, térbeli, hálózatos rendszerben rendezi el. A felhasználó aktívan és közvetlenül közreműködhet a tudásbázis kialakításában és formálásában."* (27. p.)

A hipertext rendszerek felépítésével foglalkozó negyedik fejezetben a szerző az adatbázis-kezelő rendszerek felépítésének analógiájára, megkülönböztethet egymástól hipertextbázist és hipertext rendszert.

A bázis kezeléséért felelős hipertextkezelő rendszerek fejlesztésében ma még nem beszélhetünk, olyan egységes szemléletről, mint ami általában az adatbázis-kezelő rendszerekre jellemző. Mivel a hipertextben tárolt adatok közel sem olyan homogének, mint egy hagyományos adatbázisban, így az adatmodellezés is komoly nehézségekbe ütközik.

A hipertextbázis kapcsán kiemelt jelentőségű, hogy a tudás közvetítése valamilyen egységekben történik. Míg azonban más rendszerek izolált egységekkel (pl. egy-egy bibliográfiai rekorddal dolgoznak, addig a hipertext-rendszerek az egységek közötti kapcsolatokat is bemutatják. Ugyanakkor még a kizárólag írott szövegeket tartalmazó rendszerek esetében sem lehet egyértelműen meghatározni az egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egységbe tartozó szöveg hosszát, jellegét vagy szövegtani jellemzőjét.

A hipertextbázis információs egysége ugyanis a tudás, mint a kognitív struktúra egy egysége, amelynek mérete, tárolási technikája, fizikai megjelenése egyetlen rendszeren belül is különböző lehet. Az információs egységek összekapcsolása a hipertextmódszer alapvető gondolata. Ebben a vonatkozásban jó, ha nem feledkezünk meg a szerző alábbi intelméről:

„A hypertext rendszert nem szerencsés úgy használni, hogy „gondolkodás nélkül" rögzítünk mindent, ami eszünkbe jut. Nem szerencsés ez akkor sem, ha a hypertextet pusztán, mint egyéni „jegyzetfüzetet" használjuk, de még kevésbé akkor, ha információközvetítő eszközként. A rend elengedhetetlen feltétele a rendszeresség, a koncepció. Azzal együtt, hogy definíciónk értelmében meg kell adni a lehetőségét bármilyen kapcsolat létrehozásához a hypertextbázis egységei között, meg kell vizsgálnunk azt is, hogy miként lehet koncepciót kialakítani azok kezelhetőségére." (72. p.)

Mindehhez különböző típusú kapcsolatokat használhatunk.

A kapcsolatok mutathatnak:

- adott egységen belül annak egy másik pontjára,
- adott hipertextbázis másik egységére, vagy annak egy adott pontjára,
- adott hipertextbázison kívüli információforrásra;

Hipertextet írni, nem egyszerű és korántsem magától értetődő dolog. Bár, tudásunknak kognitív hálóban való rögzítése és reprezentálása sokkal ősibb és „természetesebb" forma, mint a lineáris közlés, mégis évszázados megszokásaink a szekvenciális struktúrákhoz kötnek minket. Igaz, ez mind a szerzőre, mint az olvasóra. Lineáris formába foglalt közlés esetén egyértelműen a szerző szabja meg a tartalom sorrendiségét, hipertext esetében azonban e döntés jelentős része az olvasóra száll. Hipertext dokumentum szerzőjének különösen ügyelnie kell arra, hogy ne kösse meg túlságosan az olvasó kezét, azaz, a lehető legtöbb navigációs lehetőséget biztosítsa a számára, ne engedje el túlságosan az olvasó kezét, azaz, ne kínáljon olyan sok böngészési lehetőséget, hogy az olvasó akaratlanul is elveszítse a fonalat. A szerzői segédeszközök legfontosabbika tehát a változtatások jogosultságának meghatározása.

Az olvasói magatartásokról, a böngészés és a navigáció lehetőségeiről az ötödik fejezetben szól a szerző részletesebben.

Ezt megelőzően azonban előre bocsátja, hogy szoftvertechnikai szempontból legalább ugyanolyan fontos a felhasználói felület kialakítása, mint a mögöttes adattároló rendszer felépítése.

Az ötödik fejezetből kiemelésre kívánkozik, hogy a szerző különbséget tesz a böngészés és a navigáció között.

A böngészés minden fajtája kreatív információszerzés, amely szembeállítható az online adatbankok által elsődlegesen támogatott célzott információkereséssel. A böngészés azonban csak jól szervezett hiperdokumentumokban lehet eredményes. A módszer két leggyakoribb problémája éppen a kognitív túlterheltség és az eltévedés veszélye. A navigáció a böngészés minősített esete, melyet az a felhasználó alkalmaz, aki információigényét megtervezett stratégia szerint kívánja kielégíteni és amihez különböző eszközök állnak rendelkezésére.

Ahogy azt a könyvből megtudjuk, a navigációs eszközök a következő kérdésekre adnak választ:

- Hol vagyok?
- Merre menjek? A következő lépés (taktika)
- Merre menjek? Hol találok olyasmit, ami érdekel? (stratégia)
- Hogyan találok vissza?
- Mindent megtaláltam?

A hatodik fejezetben azt vizsgálja, hogy milyen mértékben feleltek meg eddig a hipertext rendsze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rek a velük szemben támasztott oktatási elvárásoknak.

Ezt az egyáltalán nem érdektelen fejezetet egy, a könyvtárosok, az információs területen dolgozók számára lényegesen fontosabb fejezet követi, amely a hipertextnek az információkeresésben játszott szerepével foglalkozik. Ebben a fejezetben a szerző a kutatások aktuális eredményeire támaszkodva bemutatja, milyen megoldások születtek az információkeresésben a felhasználói igény kielégítésére. Elsőként megvizsgálja az információkeresés hagyományos technikáit, majd az adattárolás kérdéseivel foglalkozik.

Az adattárolás kérdései után a referenciaállományok és a teljes szövegű dokumentumok hipertext formára történő konverziójával foglalkozik, különös tekintettel a konverzió automatizálásának lehetőségeire.

A hagyományos adattárolás és az új típusú (hipertextes) keresési technika illesztése elsősorban a szakirodalmi, könyvtári alkalmazásokban nagy jelentőségű. Az ezzel foglalkozó fejezetben egy kísérleti megoldást, a HyperKGB rendszert mutatja be a szerző.

A HyperKGB fejlesztése során abból a megállapításból indultak ki, hogy a piacon jelenleg kapható rendszerek mindegyike csak kiegészítő keresési lehetőségként kínálja fel a böngészést, elsődleges eszközük a célzott keresés marad. Céljuk olyan rendszer kifejlesztése volt, amely ezt az arányt megfordítja, azaz elsősorban a böngészésre irányítja a használó figyelmét. Ezt követi az online adatbázisokhoz kapcsolható KHS online zsilip (gateway) rövid bemutatása.

A könyv záró fejezete rövid kitekintés a fejlődés várható irányairól. Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy a szerző azt a szerepet hangsúlyozza, amelyet a hipertext az információ, azon belül is elsősorban a szöveges szakirodalmi információ tárolásában (vissza)keresésében és közvetítésében, valamint előállításában játszik. Ilyen módon könyvtárosoknak, a tágabb értelemben az információs szakmának szól.

Némi hiányérzetet okoz, hogy a www mint hipertext rendszer jellemzőiről kevés eligazítást kapunk, bár igaz, hogy az alapok megismerésével a világháló megismerése is közelebb kerül hozzánk.

Sütheő Péter kiemeli, hogy a könyv legfontosabb szempontja az oktatásé. Könyvét úgy alakította ki, hogy az egyes fejezetek az információtudományi képzésben követett gyakorlatnak megfeleljenek. A több szempontú megközelítést a téma elméleti tárgyalása követi. Ezt követik általában a gyakorlati példák, elsősorban a könyvtári, információszolgáltatási alkalmazások területén.

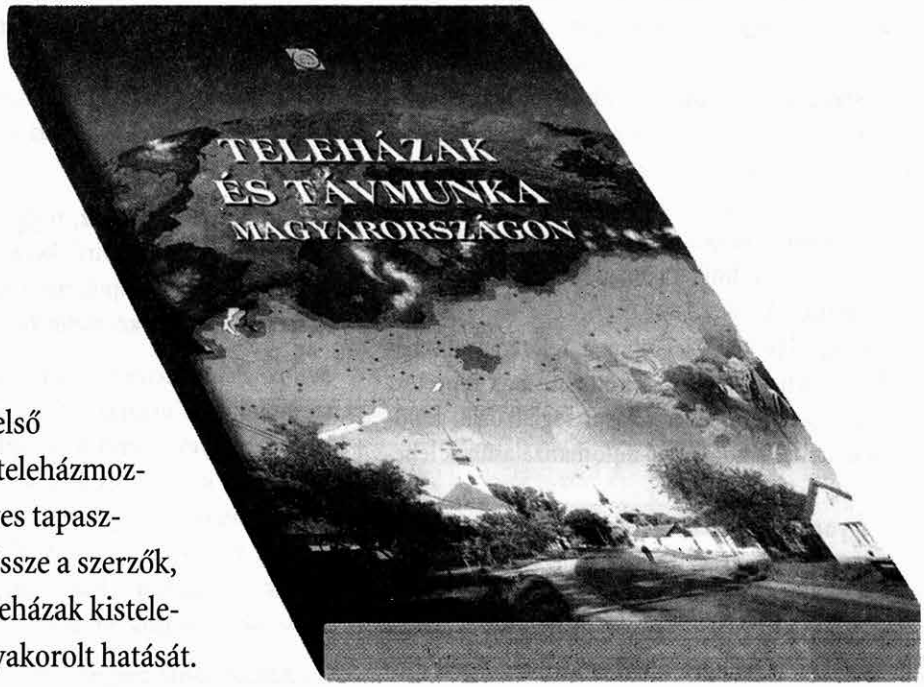
E vitathatatlanul meglévő jó vonásai mellett azonban, az oktatásban való hasznosítását lehetett volna további pedagógiai eszközökkel, például több összefoglalással, kérdésekkel, gyakorlatokkal támogatnia.

Ez a munka azért (harmadszor is leírom) hiánypótló jellegénél fogva fontos az oktatásban. Ne feledjük azt sem, hogy érdemes a kötetet úgy is mint a témát széles körűen és érdekesen feldolgozó monográfiát olvasnunk.

Koltay Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TELEHÁZAK ÉS TÁVMUNKA MAGYARORSZÁGON

A 416 oldalas tanulmánykötet első részében a hazai teleházmozgalom közel tízéves tapasztalatát foglalják össze a szerzők, és vizsgálják a teleházak kistelepülések életére gyakorolt hatását.

A második részben részletes elemzést olvashatnak egy forradalmian új munkamódszerről, a távmunkáról. A könyv gyakorlati példákban, áttekinthető összefoglalókban, fotókban gazdag, és nélkülözhetetlen a teleházak működtetői és az induló teleházak számára. Ajánljuk azoknak, akiket foglalkoztat az ezredfordulón ugrásszerű fejlődésnek induló információs társadalom és a magyarországi kistelepülések felzárkózása.

A könyv bruttó ára: **2. 800 Ft**

A könyv személyesen megvásárolható a könyvet kiadó IGE Kft.-nél:
(AZ IGE Kft. az Önkormányzati Innovációs Központ utódszervezete.)
Tel.: (06-1) 428-0551,
vagy megrendelhető a www.igekft.hu weboldalon.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Marketing; Nemzetközi helyzetkép; Public relations; Dánia, Koppenhága -K

Adapting marketing to libraries in a changing and world-wide environment = Le marketing des bibliotheques á l'heure du changement et de la mondialisation : papers presented at the 63th IFLA Conference, Copenhagen, September 1997 / ed. by Réjean Savard. - München : Saur, 2000. - 89 p. ; 22 cm. - (IFLA publications, ISSN 0344-6891 ; 89.). - Bibliogr. az előadások végén. - ISBN 3-598-21811-7

Raktári jelzet: 2-10341

Ez a kötet az IFLA 1997. évi, koppenhágai konferenciáján a Menedzsment és marketing szekció ülésén elhangzott tíz angol és francia nyelvű előadást adja közre. – Greta Renborg előadása (a kötet előszava) a könyvtári szolgáltatások marketingjének előképétől (az Amerikai Könyvtáros Egyesület 1876. évi konferenciáján a könyvtárosok és az olvasók közötti személyes kapcsolatokról esett szó) 1970-ig követte nyomon a marketing történetét. - Réjean Savard professzor vizsgálati eredmények alapján azt ismertette, hogy kanadai könyvtárosok hogyan értelmezik a marketing fogalmát. – A marketing-technikák könyvtári alkalmazása összefoglaló címet viselő blokkban a norvég nemzeti könyvtár igazgatója tette közzé javaslatait a közkönyvtárak teendőiről; svéd példák hangzottak el arról, hogyan lehet marketing-munkával érzékeltetni a könyvtárak és a könyvtárosok fontosságát; majd egy előadás azt taglalta, hogy a Francia Könyvtáregyesület felmérése szerint miért vonakodnak a francia könyvtárosok a marketing-technika alkalmazásától. - Az előadások következő csoportjában egy-egy előadás taglalta, hogy a francia nyelvű afrikai országokban a tájékoztatási rendszer hogyan integrálta tevékenységébe a marketing elméletét és gyakorlatát; milyen megfontolások alapján válasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tották a litván könyvtárosok a marketing helyett a közönségkapcsolatok módszereinek alkalmazását; milyen módszerekkel népszerűsítik Kínában egy űrkutatási tájékoztatási központ szolgáltatásait. - A finn szerző által írt epilógus címe: A marketing mint világszemlélet.

❀

Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

BERTRAND, Anne-Marie

Bibliothecaires face au public / Anne-Marie Bertrand ; ouvrage publié avec la concours du Centre national de la Fonction publique territoriale. - Paris : Centre Georges Pompidou Bibl. publ. inf., 1995. - 248 p. ; 21 cm. - (Etudes et recherche, ISSN 0993-8958). - Bibliogr.: p. 241-244. és a lábjegyzetekben. - ISBN 2-902706-96-0

Raktári jelzet: 2-10345

1994-95-ben négy nagy és sűrűn látogatott francia közművelődési könyvtárban 44 kiválasztott könyvtárossal készültek egy-két órás kötetlen beszélgetések pályájukról és a könyvtárosi hivatásról. A beszélgetések hosszabb idézetekkel illusztrált összefoglaló elemzését tartalmazza ez, a BPI tanulmánysorozatában megjelent kötet. (Függelékben megtalálható az interjúalanyok neme, kora beosztása, a pályán és a jelenlegi intézményükben eltöltött éveik száma, valamint a négy munkahely fontosabb adatai.) Csak olyan könyvtárosok szerepeltek a felmérésben, akik munkakörük alapján az olvasókkal közvetlen kapcsolatba kerülnek. Az első fő rész, mely a „Csoportkép könyvtárosokkal" címet viseli, az olvasószolgálati munka körülményeit, változó módszereit, nehezen megfogható alapvonásait emeli ki. A második fő rész („Ritka mesterség" címmel) a szakmai identitás kérdéseivel foglalkozik, ezen belül elsősorban a szakmai értékeket, célokat, a szakma létjogosultságát, a szükséges képzettséget, a többi követelményt és a társadalmi szerepeket veszi vizsgálat alá a szerző.

❀

Felmérés (forma); Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Ifjúsági olvasó; Könyvtárkép; Városi könyvtár; Franciaország

De la bibliotheque au droit de cité : parcours de jeunes / Michele Petit [et al.]. - Paris : Centre Georges Pompidou Bibl. publ. inf., 1997. - 365 p. ; 21 cm. - (Etudes et recherche, ISSN 0993-8958). - Bibliogr.: p. 351-361. és a lábjegyzetekben. - ISBN 2-84246-014-6

Raktári jelzet: 2-10343

A kutatócsoport többféle társadalomtudományt képviselő tagjai hat vidéki városban kilencven fiatallal készítettek életút-interjút. Az interjúalanyokat olyan hátrányos helyzetű társadalmi csoportokhoz tartozó, 16 és 34 év közötti fiatalokból válogatták ki, akik környezeti meghatározottságaik ellenére a városi könyvtár rendszeres látogatóivá váltak, sőt életük alakulásában bevallottan szerepet játszott a városi könyvtár (pl. tanulmányaik folytatásában, egyéniségük fejlesztésében, érdeklődési körük megtalálásában vagy társadalmi-politikai nézeteik formálásában). A vizsgálati mintát jobbára bevándorlók, színes bőrűek, és szegény negyedekben élő franciák gyermekei alkották, akiknek azonban valamennyire sikerült leküzdeni a hátrányokat. Központi kérdésként szerepelt, hogy a városi könyvtár miként segítheti e rétegek felemelkedését, állampolgári jogaik minél szélesebb körű gyakorlását vagy milyen sorsdöntő találkozások színtere lehet a könyvtár. Használati szokásaik, a könyvtárról alkotott képük, a könyvtárosokhoz való viszonyuk, életcéljaik, a beolvadás vagy a különbözőség vállalásának dilemmája egyaránt hangsúlyosan szerepel a vizsgálat eredményeinek ebben az összefoglalásában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Alakfelismerés; Audiovizuális anyag; Kézirat -muzeális; Konverzió; Nemzeti könyvtár; Online katalógus; Régi és ritka könyvek; Nagy-Britannia, London

British Library (London)

Towards the digital library : the British Library's Initiatives for access programme / ed. by Leona Carpenter, Simon Shaw and Andrew Prescott. - London : The British Library, 1998. - 256 p. : ill. ; 25 cm. - Bibliogr.: p. 247-253. - ISBN 0-7123-4540-X

Raktári jelzet: 3-12519

A British Library széles körű programja keretében sikeres kísérleteket végzett a digitális és hálózati technológiák könyvtári alkalmazása terén. Egy sor olyan demonstrációs programot indítottak, melyek ma már élő, valóságos szolgáltatásként működnek, mint például az Inside (közvetlen hozzáférést biztosító dokumentum-ellátó rendszer) és a Portico (a könyvtár web-oldala). A könyv esettanulmányok formájában számol be a különböző projektek megindításáról, folyamatáról és eredményeiről. Nagyon érdekes lehet bárki számára, aki a számítógépesítés, a telekommunikáció, a könyvtári technológiák, az információtudomány, a kiadás, vagy a hálózati kommunikáció bármely területe iránt érdeklődik.

Az előszó, a bevezetés és az Initiatives for Access Program áttekintése után a következő fejezetekből válogathatunk: a Digitális képalkotás c. főfejezetben a York Doomsday Projektről, a buddhista Gandharan tekercsek, majd a mikrofilmek digitalizálásáról, valamint a St. Pancras kincseinek digitalizálási projektjéről. Ezután digitális képtár és oktatási multimédiák létrehozásáról olvashatunk. A következő nagy egység keretében – mely A dokumentumkezelés és a leíró adatok címet viseli – a szabadalmi adatokhoz való hozzáférésről és a CD-ROM-ok katalogizálására szolgáló CD demonstrációs projektről tájékozódhatunk. Bemutatják a Digitise Projektet is, melynek keretében a Nemzeti Hangzóanyag Archívum az analóg hangzóanyagok digitalizálását tűzte ki célul. A British Library állományában lévő illuminált (iniciálékkal díszített) kéziratok számbavételét célozta meg a következő program. Olvashatunk még egy hatalmas (100 millió szót tartalmazó) speciális SGML szótárról British National Corpus cím alatt. Kínai és közép-ázsiai kéziratok katalogizálását segítő adatbázis kialakítása volt a tárgya az International Dunhuang Projektnek. Képalapú szöveges állományok és visszakeresésük az Excalibur rendszer segítségével a következő fejezet témája. A British Library már élő és tervezett hálózati szolgáltatásainak ismertetése a tárgya a következő nagy egységnek. Az Interneten keresztül elérhető online információs szolgálat, a Portico az első, követi még a katalógusokhoz való távoli hozzáférést biztosító OPAC és ONE hálózat fejezete, majd az Automated Request Processing és a most alakuló INSIDE következik. Végül a digitális könyvtár kialakításáról szóló írás zárja a sort.

Felsőoktatási könyvtár; Módszertani útmutató (forma); Munkaszervezés

BROWN, Sally - DOWNEY, Bill - RACE, Phil

500 tips for academic librarians / Sally Brown, Bill Downey and Phil Race. - London : Library Association Publishing, 1997. - 184 p. ; 24 cm. - Bibliogr.: p. 181-182. - ISBN 1-85604-228-6

Raktári jelzet: 3-12513

Az egyetemi könyvtárosok meglehetősen sok kihívással találták szemközt magukat az elmúlt tíz év során. Ez a kiadvány egy „túlélést" elősegítő könyv, amely gyűjteménye mindazon ötleteknek, melyek a segítségükre szolgálhatnak mindennapi munkájuk során. A hátsó borító sokat sejtető ígérete szerint ez az olvasmányos, közérthető és praktikus szemléletű könyv nemcsak a „harctéren" szolgálatot teljesítőknek nyújt hatékony segítséget, hanem azon könyvtárvezetők számára is kalauzként szolgálhat, akik céljuknak tekintik, hogy munkatár-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

saik ne csak hatékonyan, hanem élvezettel is dolgozzanak.

A hagyományos témákon kívül (az állomány gondozása, a költségvetés kezelése, a könyvtári környezet stb.), a szerzők külön fejezetet szentelnek a könyvtárhasználó hallgatók számára nyújtható segítség formáinak és a saját magukkal való törődésnek is (pl. hogy osszuk be időnket, hogyan kezeljük a stresszt, mit kezdjünk a panaszokkal, hogyan győzzük (le) az adminisztrációs munkát).

A fejezetek elején kétoldalas összefoglalót találunk, melyet a fejezet alcímei indítanak. Az alfejezeteken belül jól tagoltan, pontokba szedve olvashatjuk a bölcs tanácsokat. Egy kis ízelítő „A könyvtári személyzet motiválása" címet viselő alfejezet pontjaiból: Érezd jól magad könyvtárosként! Ne hibáztasd a főnököt! Ne hibáztasd a kormányt! Mást sem. Legfőképpen magadat. Próbálj ráébredni, mikor siránkozol! Mindig vedd észre, ha valami jól megy és ennek adj is hangot! Díjazd az őszinteséget! Ne teremts olyan légkört, hogy mindenki túlságosan komolyan vegyen! Bátorítsd az önálló felelősségvállalást!

A könyvet bátran ajánljuk mindenkinek, bizonyos, hogy szórakoztató olvasmánynak ígérkezik.

Könyvtörténet -egyetemes; Olvasástörténet; Prognózis

CHARTIER, Roger

Le livre en révolutions / Roger Chartier. - Paris : Textuel, 1997. - 159 p. : ill. ; 21 cm. - Bibliogr.: p. 156-159. - ISBN 2-909317-34-X

Raktári jelzet: 2-10336

A művelődéstörténész körökben hazánkban sem ismeretlen Roger Chartier francia könyvtörténésszel folytatott beszélgetést tartalmazza a kötet. A neves teoretikus a könyv alakváltozásait tekinti át a papirusz tekercstől az elektronikus dokumentumig. A könyvkészítés, könyvterjesztés és könyvhasználat koronkénti társadalmi és technikai meghatározottságait veti egybe és antropológiai következtetéseket von le belőlük. Kiemelten vizsgálja az olvasás történeti modelljeit. Gyakran él a jelenkor meghatározó filozófusainak és társadalombölcselőinek fogalomkészletével. A kötet képeskönyvként is remekül használható. Közel ötven, kiváló minőségű illusztrációt tartalmaz bőséges magyarázatokkal, elsősorban a könyvhasználat képzőművészeti ábrázolásainak köréből.

Állományalakítás; Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási könyvtár; Gyarapítási keret; Egyesült Államok; Nagy-Britannia

Collection management in academic libraries / ed. by Clare Jenkins and Mary Morley. - 2. ed. - Aldershot : Gower, cop. 1999. - XII, 302 p. ; 25 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 0 566 08116 4

Raktári jelzet: 3-12636

A gyűjteményes kötet második kiadása – angol egyetemi könyvtárak vezetőinek és szakértőknek az írásai – a felsőoktatási könyvtárak állományalakítási tevékenységének elméleti és gyakorlati kérdéseit tekinti át. A hagyományos, nyomtatott dokumentumok fontossága mellett rávilágít arra, hogy az elektronikus információ egyre inkább központi szerepet kap a felsőoktatási könyvtárakban, és bemutatja a távoli információforrások elérésével és a szükséges infrastruktúra biztosításával kapcsolatos problémákat és egyes megoldásokat. A korábbi kiadáshoz képest új témaként jelennek meg a következők: az elektronikus információk kezelése, a tanulás támogatása, dokumentum-szolgáltatási stratégiák, állományvédelem és felkészülés elemi csapásokra, állományalakítás a 21. században. A hagyományos témákat (állományalakítás, pénzügyek és költségvetés, teljesítménymérés, megőrzés stb. – egyedül a legutóbbi írásnak van amerikai szerzője) tárgyaló fejezeteket a legújabb fejlemények szellemében korszerűsítették.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Felmérés (forma); Használó; Használói szokások; Közművelődési könyvtár; Nagykönyvtár; Franciaország, Párizs

EVANS, Christophe

La BPI a l'usage : 1978-1995 : analyse comparée des profils et des pratiques des usagers de la Bibliotheque publique d'information du Centre Georges Pompidou / Christophe Evans. - Paris : Centre Georges Pompidou Bibl. publ. inf., 1998. - 184 p. ; 21 cm. - (Etudes et recherche, ISSN 0993-8958). - Bibliogr. a lábjegyzetekben. - ISBN 2-84246-028-6

Raktári jelzet: 2-10344

1995 és 1997 között 3000 olvasó megkérdezésével nagyszabású használatkutatást folytattak a párizsi Pompidou Központ könyvtárát, a BPI-t illetően. A központ könyvtára 1977-ben nyílt meg, azóta mintegy 60 millió látogatót fogadott. Három korábbi, széles körű használatvizsgálat adatai is rendelkezésre álltak, így lehetőség nyílt összehasonlítani a könyvtár első húsz évének használati adatait és felrajzolni a tendenciákat. A legutóbbi vizsgálathoz használt kérdőív teljes szövege megtalálható a függelékben csakúgy, mint a használók számának évenkénti összesítése, továbbá más intézményadatok. A művelődési intézmény egyéb részlegeinek (pl. mozi, kiállítás stb.) látogatottságát is összevetették a könyvtáréval. A kötetben megtalálható számos statisztikai táblázat és szöveges elemzés a használók korára, nemére, foglalkozására, képzettségére, elégedettségére, elvárásaira, igényeire, hűségére, a használat céljára, gyakoriságára, körére, kiterjedtségére, a személyzet segítségének igénybevételére vonatkozóan.

Minerva -adatbázisokról (forma); Minerva -könyvtári (forma); Tájékoztatás -művészeti, irodalmi; Tájékoztatás -társadalomtudományi; Tájékoztatási eszköz; Ausztria

InfoNet-Austria : Österreichs Informationslandschaft im Querschnitt / [Konzept und Red.] Elisabeth Brandstötter ..., Christa Müller und Ulrike M. Winkler ... ; Österreichische Nationalbibliothek Hrsg. - Wien : Österr. Nat.bibl., 1998. - 192 p. ; 24 cm. - ISBN 3-01-000021-9

Raktári jelzet: 3-12715

Az Osztrák Nemzeti Könyvtár és a Szövetségi Oktatási és Kulturális Minisztérium által közreadott kötet – és számítógépes változata, az Interneten elérhető, bővebb adatbázis, az InfoNet Austria – keresztmetszetet ad Ausztria tájékoztatásügyéről. A kötet egyes társadalomtudományi és művészeti-irodalmi tájékoztató intézmények, adatbázisok címtárát és az illető közgyűjtemények szolgáltatásainak részletes ismertetését tartalmazza. A nagy, állami gyűjtemények helyett az összeállításban ez alkalommal a kisebb, de az illető szakterület számára igen lényeges, esetenként magánkezdeményezésre létrejött intézmények kaptak bemutatkozási lehetőséget.

Egyetemi könyvtár; Illusztráció; Kiállítási katalógus (forma); Könyvtörténet -egyetemes; Régi és ritka könyvek gyűjteménye; Belgium, Liege

Livres d'images = Images du livre : l"illustration du livre de 1501 a 1831 dans les Collections de l'Université de Liege / [comp. Claudine Godfrind-Thomas ...]. - Bruxelles : Crédit Communal, 1998. - 143 p. : ill. ; 30 cm. - ISBN 2-87193-255-7

Raktári jelzet: 4-10566

A Liege-i Egyetemi Könyvtár illusztrált régi könyveiből, metszeteiből 1998 májusában rendeztek kiállí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tást. (Az ősnyomtatványok és kódexek korábbi kiállítások tárgyai voltak 1988 és 1993 között.) Az egyetemi könyvtárat a Crédit Communal bankház támogatta a kiállítás megrendezésében és ennek a most kézbevehető igényes katalógusnak a kiadásában. A könyvtár gyűjteménye páratlanul gazdag, mintegy 30 000 régi metszetet tartalmaz.

A jelenlegi katalógus kilencven tétel régi könyvet vagy különálló metszetet mutat be részletes könyvészeti leírással, rövid könyvtörténeti és ikonográfiai elemzéssel, szakirodalmi hivatkozásokkal és természetesen gazdag képanyaggal. A katalógusban a 90 folyamatosan számozott tétel az alábbi nyolc szakcsoportba van rendezve: 1. Antik istenségek és keresztény szentek képei; 2. Erényábrázolások; 3. A világ és a természet képei; 4. A test ábrázolása; 5. Művészetek és mesterségek; 6. A történelem képei; 7. Szépirodalmi illusztrációk; 8. A felvilágosodás századának Liege-zsel kapcsolatos képei.

Az utolsó fejezet a metsző technikák újkori történetének rövid összefoglalása.

❀

Állomány; Használó; Komplex művelődési intézmény; Könyvtár; Múzeum; Művelődéspolitika

Le musée et la bibliotheque, vrais parents ou faux amis? / Martine Blanc-Montmayeur [et al.]. - Paris : Centre Georges Pompidou Bibl. publ. inf., 1997. - 243 p. ; 21 cm. - (Etudes et recherche, ISSN 0993-8958). - Bibliogr. a lábjegyzetekben. - ISBN 2-84246-016-2
Raktári jelzet: 2-10342

Két közgyűjtemény típus, a múzeum és a könyvtár rokon vonásairól és eltérő jellegzetességeiről rendeztek előadássorozatot a párizsi Pompidou Központ könyvtárában (BPI) az 1994/95-ös tanév folyamán. Minden előadást közösen tartott egy múzeumi szakember és egy könyvtáros. Nem elsősorban a múzeumi könyvtárakról esett itt szó, hanem a múzeumot és a könyvtárat külön-külön vizsgálták meg egy-egy kiemelt szempontból. Történetileg is áttekintették a francia múzeumügy és könyvtárügy változásait nagyjából a XVIII. századig visszamenőleg. Az összehasonlítás alapját az alábbi jellemzők képezik: az intézmények fejlődése, kultúrpolitikai szerepük, az oktatáshoz, az iskolákhoz kialakult viszonyuk, a gyűjtemények összetétele és elrendezése, a használat tere, a rendezvények fajtái, a használók/látogatók rétegzettsége, a használat jogosultsága, a nyilvánosság foka stb. A záró előadás a Pompidou Központ létrejöttét és működését mutatja be, melynek keretében működik többek között egy nagy közművelődési könyvtár és egy tekintélyes modern művészeti múzeum is.

❀

Közművelődési könyvtár; Mintakatalógus (forma); Segédkönyvek, kézikönyvek bibliográfiája (forma)

Recommended reference books for small and medium-sized libraries and media centers / Bohdan S. Wynar ed. - 1999. - Englewood : Libraries Unlimited, 1999. - XXI, 305 p. ; 26 cm. - Válogatás az American reference books annual 1999. évi kötetéből. - ISBN 1-56308-766-9
Raktári jelzet: 4-10666

A kötet voltaképpen mintakatalógus, azaz a kisebb könyvtárak számára készült segédlet, azokról az USA-ban és Kanadában megjelent könyvekről és CD-ROM-okról, amelyeknek a szakreferens ismertetők szerint „illik meglenniük bizonyos típusú (ebben az esetben: köz-, iskolai és kis főiskolai) könyvtárakban", mégpedig a segédkönyvtári gyűjteményben. Több mint ötszáz, kiválasztott recenziót tartalmaz az American Reference Books Annual (ARBA) c., egyébként 1970 óta megjelenő, felsőoktatási és nagy közkönyvtáraknak szánt periodikumnak az adott évre vonatkozó kötetéből. A szótárak, indexek, címtárak, bibliográfiák, kalauzok, atlaszok stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ismertetései a Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékének szakcsoportjai szerint vannak elrendezve. A mintakatalógus 1981-től jelenik meg, megbízhatósága és aktualitása miatt kedvelt forrássá vált.

Adatvédelem; Esettanulmány (forma); Információtechnológia; Jogszabály -más területről; Szakirodalom -jogtudományi; Szerzői jog; Európa; Nagy-Britannia

ROWLAND, Diane - MACDONALD, Elizabeth
Information technology law / Diane Rowland ..., Elizabeth MacDonald ... with a chapter on evidence by Michael Hirst ... - London ; Sydney : Cavendish, cop. 1997. - XVI, 405 p. ; 24 cm. - Bibliogr. a lábjegyzetekben. - ISBN 1 85941 225 4
Raktári jelzet: 3-12638

A Walesi Egyetem oktatói – részben esettanulmányok alapján, a szükséges minimális terminológiai és technikai ismereteket is tisztázva – azt vizsgálják, hogy az információtechnológia új fejleményei milyen kérdéseket vetnek fel a büntetőjog, a bizonyítási eljárás és a megtorlás területén, valamint a szerződési és szellemi tulajdonnal kapcsolatos angol és európai uniós joggyakorlatban. Bár a kötet az információtechnológia kérdéseit tanulmányozó nappali és posztgraduális joghallgatók számára készült, haszonnal forgathatják más területek szakemberei is, akiknek tevékenységében a korszerű információtechnológia szerepet játszik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BIBLIOTHECA HUNGARICA

MAGYAR KÖNYVTÁRAK EGY EZREDÉV TÜKRÉBEN

Multimédia CD-ROM magyar, német és angol nyelven.
Kiadja a Neumann Kht. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

A múltat, a jelent és a jövőbe mutató projektet mutatja be a lemez, amely Magyarország könyv- és könyvkultúrájának ezeréves történetét dolgozza fel. A CD-ROM a történeti korszakok szerint csoportosítva ismerteti mintegy 200 könyvtár- és 600 különleges értékű dokumentum történetét. A zenei aláfestéssel kísért szövegben előforduló 1500 személy-, helység- és intézménynevet a *Katalógus* menüpontban lehet visszakeresni.
A CD-ROM egyik különleges értéke, hogy a közvetlen internet-hivatkozásoknak köszönhetően az összes országos feladatkörű, megyei, illetve egyetemi könyvtár honlapját, az Interneten elérhető magyar könyvtári adatbázisokat, a jogszabályok szövegét közvetlenül el lehet érni a hálózaton keresztül, így a weboldalak és az adatbázisok a mindenkori legfrissebb állapotukban kérdezhetők le.
Ára: 2990 Ft lemezenként.
A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma jelentős támogatása miatt a következő *árkedvezményt* tudjuk biztosítani a könyvtárak, az iskolák, illetve a könyvtárosok és pedagógusok részére:
Könyvtárak, iskolák részére: 2000 Ft lemezenként, 4, illetve több példány megvásárlása esetén 1495 Ft lemezenként.
Könyvtárosok, pedagógusok számára a CD-ROM ára: 1000 Ft lemezenként.

MÚZEUMI SÉTÁK BUDAPESTEN

Multimédia CD-ROM magyar, német, angol francia és olasz nyelven
Kiadja a Neumann Kht. a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.

A CD-ROM Budapest 27 múzeumának mintegy 220 tárgyát, illetve néhány építészetileg és művelődéstörténeti szempontból különlegesen jelentős múzeumépületét mutatja be. A MÚZEUMI SÉTÁK BUDAPESTEN olyan „étvágykeltő" mű, amelyben barangolva a szakemberek is számos újdonságot találnak. Az összeállítás a múzeumok fő művei mellett az eddig háttérben maradt alkotásokra is felhívja a figyelmet.
Ára: 6720 Ft lemezenként.
Kedvezményes ár: 4, illetve több példány megvásárlása esetén 5600 Ft lemezenként.

Megrendelhető: Neumann Kht. 1014 Budapest, Színház u. 1-3.
(Fax: 212–9212, tel.: 212-9220),
A fenti címen CD-ROM-okat személyesen, készpénzzel is megvásárolhatják.

Megrendelőlap

Alulírott megrendelem .....

.....

(pontos név, cím) Könyvtár/Iskola/magánszemély részére* alábbi CD-ROM-okat:

1.) Bibliotheca Hungarica ..... db ..... Ft
2.) Múzeumi séták Budapesten ..... db ..... Ft

Fizetési mód: átutalással/készpénzzel*
**Kérjük a megfelelő szöveget aláhúzni.*

Dátum Pecsét Aláírás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

00/001

LASTRES, Helena M. M.: Informação e conhecimento na nova ordem mundial = Cienc. Inf. Bras. 28. vol. 1999. 1.no. 72-78. p. Bibliogr. 17 tétel.

Res. angol nyelven

Információ és tudás az új világrendben

Információs társadalom; Információtechnológia

Számos publikáció szerint az információ- és tudásgazdaság eljövetelét és terjedését jelző változások már folyamatban vannak. Ezek a leginkább átalakulásokban, átstrukturálódásokban látható változások egyaránt érintik a termelő szférát, valamint a nemzeti és nemzetközi, köz- és magán-intézményeket, illetve ezek szervezeti formáit, stratégiájukat és politikájukat. Olyan új korszak következik, amikor a tudásnak megnövekedett fontossága van, s a tudás (az ismeretek) kumulálhatósága és interaktivitása kap fontos szerepet. Mindez egyúttal új cselekvési formákat, a versenyképesség újfajta értelmezését, új intézményi/szervezeti formákat von magával, és új jártasságokat kíván.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/002

BARADOL, A.K. - KUMBAR, S. S.: Interdisciplinary nature of library science = Ann. Libr. Sci. Doc. 45. vol. 1998. 2. no. 49-56. p.

A könyvtártudomány interdiszciplináris természete

Informatika; Interdiszciplináris problémák

A cikk a könyvtártudomány interdiszciplináris természetét vizsgálja az „Advances in Librarianship" 13-17. köteteinek 41 szemletanulmánya alapján. Azokat a kifejezéseket gyűjtötték össze és elemezték, amelyek más tudományágakhoz tartoznak. Ily módon 29 interdiszciplináris szakterületet találtak, amelyek közül a távközlési technológia, a számítástechnika és az információtárolás gyakorlati szempontból kapcsolódik a könyvtártudományhoz. A többi terület egyrészt az elméleti alapokat biztosítja, másrészt a könyvtártudomány szolgáltatásait és termékeit használja fel a saját fejlesztésére.

(Autoref.)

Kutatás és fejlesztés

00/003

BORREGO HUERTA, Ángel: La investigación cualitativa y sus aplicaciones en biblioteconomia y documentación = Rev. Esp. Doc. Cient. 22. vol. 1999. 2. no. 139-156. p. Bibliogr. 46+19 tétel.

Res. angol nyelven

A minőségi vizsgálatok és alkalmazásuk a könyvtárügy és dokumentáció területén

Felmérés; Könyvtártudományi kutatás

A *Journal of the American Society for Information Science*, a *Journal of Documentation* és a *Library and Information Science Research* 46 kiválasztott cikkét elemezték a kvalitatív vizsgálat témája és az alkalmazott vizsgálati módszerek szempontjából, annak érdekében, hogy megtalálják a könyvtári-informatikai területen leginkább alkalmazható minőségi vizsgálati módszereket, illetve annak felderítésére, hogy van-e összefüggés a vizsgálat tárgya és az alkalmazott kvalitatív módszerek között.

A kvalitatív módszereket alkalmazó vizsgálatok(at leíró cikkek) legtöbbje az információkeresési szokásokkal, azaz a gépi információkereső rendszerek használata közbeni felhasználói magatartással foglalkozott, illetve annak feltárásával, hogy különböző felhasználói csoportok milyen taktikákat alkalmaznak információs igényeik kielégítésére. Ezeket követően a könyvtárvezetés, valamint a könyvtár és használója kölcsönhatása vizsgálatában alkalmaztak nagyobb mértékben kvalitatív módszereket. A módszerek tekintetében kiemelkedő gyakorisággal a mélyinterjút használták. Második helyen az interjúk és a használók keresés közben kifejtett véleményét rögzítő felvételek elemzésének kombinált módszere áll. Kevesebb esetben használták a csoportos interjúkat, a tartalomelemzést, s még ritkábban a megfigyelést, a kutatási tevékenység időkereteinek elemzését (research activity timeline – RAT módszer), illetve a beszélgetések elemzését.

Bár a cikkben ismertetett elemzés kifejezetten csak a kvalitatív módszerekkel foglalkozott, hangsúlyozandó, hogy ezek minden esetben csak a mennyiségi adatokkal együtt adnak (adhatnak) megbízható eredményeket. A kétféle megközelítés kombinációja (ill. a kettő aránya) függ a vizsgálat tárgyától, a vizsgálatot végző hajlamától és jártasságaitól, valamint a vizsgálat céljától egyaránt. Még az alapvetően mennyiségi jellegű vizsgálatokat is jól ki tudják egészíteni a minőségi elemek (akár úgy is, hogy az érzelmi, hozzáállás-beli körülmények ismerete hozzásegíthet egy jobb kérdőív összeállításához). A vizsgált témák sokfélesége, illetve egyes témák és módszerek korrelációja (pl. gépi információkereső rendszer használata – kombinált módszer; információkeresési szokások – mélyinterjú) arra mutatnak, hogy nincs egyedül üdvözítő megoldás, a módszerek közül az adott vizsgálat témája szerint kell a megfelelőket kiválasztani.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/004

NANKIVELL, Clare - THEBRIDGE, Stella: „Research is everyone's business" = Publ. Libr. J. 14. vol. 1999. 3. no. 65-66. p.

„A kutatás ügye mindenkit érint". A közművelődési könyvtári kutatások fejlesztése projekt (DRIPL) előzetes eredményei Nagy-Britanniában

Felmérés; Könyvtártudományi kutatás; Közművelődési könyvtár; Továbbképzés

A brit Library and Information Commission (LIC) indította el és támogatta a *Developing Research in Public Libraries* (DRIPL – a közkönyvtári kutatások fejlesztése) programot. Célszerűnek látszik az eddigi eredmények áttekintése és a további teendők kijelölése.

A DRIPL elődje a Research in Public Libraries projekt volt, amely 1995-ben összeállította a közkönyvtárakban 1982 óta folyó kutatások adatbázisát. A Centre for Information and Training (University of Central England in Birmingham) 1997-ben vágott bele a DRIPL projektbe, két fő célkitűzéssel: 1. a kutatásmódszertani hozzáértés és készségszint emelése, 2. a gyakorlati szakemberek ösztönzése kutatások folytatására, s az eredmények elterjesztése.

Az első cél érdekében nyolc helyen szerveztek háromnapos tanfolyamokat, összesen 152 résztvevő számára. E tanfolyamok ingyenesek voltak, s tapasztalataik alapján egy 20-as létszámú csoport számára az önálló tanulást lehetővé tevő oktatócsomagot dolgoztak ki. Továbbá két szemináriumot is szerveztek 1999-ben 25, illetve 15 könyvtáros számára, az egyiket „A kutatási eredmények felhasználása és megosztása", a másikat „Közös kutatások" címmel.

A másik cél megvalósításához egy interjús vizsgálatot szerveztek meg 46 könyvtár vezetőségének körében. A kérdések arra irányultak, milyen saját kutatásokat folytattak stratégiai és működési döntéseik megalapozásához, s mennyiben hasznosították a publikált kutatási eredményeket. Megkérdezték véleményüket a kutatási projekteket és jelentéseket közzétevő csatornákról, valamint saját kutatásaik publikációs lehetőségeiről is.

A jövőt illetően három kérdés merül fel:

1. mit kell publikálni?

2. hogyan kell közzétenni?

3. hogyan kell terjeszteni?

A könyvtárigazgatóknak az volt a véleménye, hogy a kutatási eredményeket akkor is közzé kell tenni, ha nem nagyszabásúak, de jó minőségűek, s hasznos lehet velük megismerkedni, ha nem is voltak sikeresek.

A kutatási eredmények főképpen bizottsági jelentés formájában jelennek meg, ez azonban véletlenszerűen és a személyi kapcsolatoktól függően jut el az érdeklődőkhöz.

A többség a világhálót tekinti az elterjesztés legfőbb eszközének, bár aggályok is felmerültek vele kapcsolatban (mi kerüljön felvételre, milyen, már meglevő csatornák használhatók fel, hogyan biztosítható a szerkesztői ellenőrzés, az információs túlterhelés veszélye, az interaktív kapcsolatok és az adatok integritása, a szerzői jog, a koordináció).

A munka során számos javaslat merült fel. Ezek közül néhány: a közkönyvtári kutatások 1982-1995-ös adatbázisának felújítása, a meglévő folyóiratok hasznosíthatósága, illetve egy új, kutatási folyóirat indítása, egy-egy kutatási téma iránt jelentkező érdeklődés regisztrálása, a világhálóhoz való hozzáférés általánossá tétele stb.

Az interjúk igazolták, hogy a közkönyvtárak vezetői körében növekvőben van a kutatási kultúra, s az igény, hogy döntéseiket kutatásokra alapozzák.

(Papp István)

00/005

AINA, L.O. - MOOKO, N.P.: Research and publication pattern in library and information science = Inf. Dev. 15. vol. 1999. 2. no. 114-119.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kutatási és publikálási szokások a könyvtár- és tájékoztatástudomány területén Afrikában

Könyvtártudományi kutatás; Publikációs tevékenység

Minden szakma lényeges eleme a kutatási tevékenység. Ez a megállapítás érvényes Afrika könyvtárügyére is, annál is inkább, mivel Afrikában a könyvtárosság teljes egészében importáruként jelent meg.

Jelen vizsgálódásnak hármas célja volt:

1. azonosítani a vezető afrikai kutatókat;
2. megállapítani a fő kutatási területeket, a kutatások típusait és földrajzi eloszlásukat;
3. kideríteni a kutatók publikációs szokásait.

A vezető kutatók azonosítását kizárólag a Library and Information Science Abstracts alapján végezték el, a következő kritériumok alapján: az 1990 és 1995 között megjelent cikkeket vették csak tekintetbe, a szerzőnek legalább öt cikket kellett publikálnia ez idő alatt, a cikkeknek szigorú lektoráláson (peer review) kellett átesniök megjelenés előtt.

Így 34 szerző által közölt, s 294 a LISA által referált cikket tettek vizsgálódás tárgyává.

A szerzőket illetően megállapították, hogy a közleményeknek csak 20,4%-át jegyezte két vagy több szerző. A legtöbb szerző egyetemen működött (94,1%), oktatási tevékenységet 70,6%-uk folytatott, a legtöbben Nigériában és Dél-Afrikában, ám a két vezető kutatási központ egy Botswanában és egy Kenyában működő egyetem. A kutatók legnagyobb csoportja (38,2%) ún. középkáder, azaz egyetemi adjunktus és docens, akik pályafutásuk zenitje előtt állnak.

A kutatások többsége leíró jellegű (60,5%). Az empirikus (21,4%) és az elméleti (10,2%) jellegű vizsgálódásokra kevesebb erő jut. A kutatási témák érdekköre főként országos (43,9%) és kontinentális (19,7%), összefüggésben azzal, hogy a külföldi folyóiratok visszautasítják a helyi érdekű írásokat; a korábbihoz képest visszaesett a szervezeti kérdésekkel foglalkozó írások száma (10,9%). A kutatott témák 68,3%-át teszik ki a következők (csökkenő sorrendben): szakmai képzés, információtudomány, menedzsment, információs technológia, forrásmegosztás, egyetemi könyvtárak, állományépítés, könyvtári kutatások, mezőgazdasági információ, tudományos és műszaki információ.

A közlemények túlnyomó többsége (89,1%) folyóiratokban jelent meg. Összesen 73 folyóirat vállalkozott afrikai cikkek közzétételére, s közülük 15 jelentetett meg öt vagy több írást. Az afrikai szerzők jelen vannak szerte a világon, a legtöbb publikációjuk azonban az Egyesült Királyságban (40,5%), Dél-Afrikában (19,4%) és az USÁ-ban (14,6%) jelent meg.

Kívánatos, hogy az egyetemeken kívül más könyvtári intézményekben és szervezetekben is folyjanak kutatások. A kutatási tematikában fájóan hiányoznak a kiadással, a falusi információval és a rekordkezeléssel foglalkozó munkák. Remélhetőleg megmarad a vezető kutatók érdeklődésében az országos, regionális és kontinentális vonatkozású témakör; a helyi témák gondozása feltételezhetően másokra hárul. Minthogy a vezető kutatók csak két afrikai folyóiratot használtak fel eredményeik közzétételére, szélesebb körben való hasznosításuk financiális okok miatt nehézségekbe ütközik; ezért fokozott gondot kell fordítani az afrikai folyóiratok támogatására.

(Papp István)

00/006

HANNABUSS, Stuart: Starting points: research triggers in historical children's literature = Libr. Rev. 48. vol. 1999. 5. no. 251-259. p. Bibliogr.

A gyermekirodalom történeti kutatása

Ifjúsági és gyermekkönyvek; Könyvtártudományi kutatás

A szerző a 18. századtól kezdődően felméri a gyermekirodalmat, és megállapítja a fő kutatási témákat. Részletesen tárgyalja a gyermekirodalom természetét 1900 és 1920, majd 1920 és 1950 között, utalva a sokféle gyermekkönyvre, amelyek a vizsgált időszakokban jelentek meg. Rámutat a kutatandó területekre és a kutatás sokféle lehetőségére.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

00/007

LAW, Derek: Scholarly communication in an electronic environment: problems and challenges = Alexandria. 11. vol. 1999. 2. no. 135-142. p. Bibliogr. 13 tétel.

Tudományos kommunikáció elektronikus környezetben: problémák és kihívások

Bibliográfiai számbavétel; Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség

A könyvtárosok az utóbbi fél évszázadban igen sokat tettek azért, hogy a széles világon megjelenő dokumentumokat egyértelműen azonosítani lehessen, továbbá gyorsan és olcsón eljussanak a kiadványok használóikhoz. A könyvtárosok tapasztalatai hasznosíthatóak lennének az elektronikus infrastruktúra fejlesztésében.

Az IFLA két alapprogramja, az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (UBC) és a Dokumentumok Egyetemes Hozzáférhetősége (UAP) megfelelő modelleket mutathatnának elektronikus környezetre vonatkozóan is. Az utóbbi néhány évtizedben a dokumentum azonosítását szolgáló nemzetközi szabványosítás nagyon sokat fejlődött. A pénzügyi megszorítások következtében a szakkönyvtárak együttműködésre kényszerültek a gyűjteményfejlesztés és a katalógusszolgáltatás terén. A kereskedelmi érdekeltségű tudományos dokumentáció legalább az angol nyelvű irodalom tekintetében lépést tartott a szakirodalom sokszorozódásával. Jóllehet összehangolatlanul, de sok helyen megindult a retrokonverzió. Világméretekben javult a gyűjtemények hozzáférhetősége. A politika és a gazdasági helyzet jónéhány országban akadályozza még az UBC-t, de a szakma kialakított már egy hatalmas bibliográfiai infrastruktúrát, melynek fenntartása magasszintű diplomáciai és szakmai tevékenységet követel meg.

Az UAP rendszerének fejlesztésében elévülhetetlen érdemeket tudhat magáénak a British Library Boston Spa-ban székelő Kölcsönzési Főosztálya (Lending Division). A könyvtárközi kölcsönzés a tudományos közösségek könyvtári ellátásában ma már kiemelkedő szerepet játszik. Más kérdés, hogy a szakosított dokumentumszolgáltató rendszerek (pl. National Library of Medicine) vagy a közös katalogizálási rendszerek (pl. OCLC) mennyire tudnak együttműködni a nagy nemzeti könyvtárakkal.

Sok összehangolt nemzetközi erőfeszítést igényelne az Internet alkalmassá tétele a hosszútávú tudományos kommunikációra. Egy URL átlagos érvényességi ideje 75 nap és hat hónap között van. Tehát gyakran egy szemeszter idején is eltűnik a dokumentum, vagy változik a helye, tartalma. Ezért dolgozták ki a PURL-t (Permanent URL).

Nem megoldott a verziókontrol és a minőségbiztosítás sem. Növekedett a tükrözött web helyek száma, amelyek nem mindig vannak szinkronban, tisztázatlan eredetű és megbízhatóságú példányokat szolgáltatnak. Az elektronikus könyvtárakban sem mindig a mérvadó változat áll rendelkezésre, pedig a tudományos hivatkozáshoz erre lenne szükség. Ezt a problémát próbálta orvosolni az elektronikus dokumentum-azonosító (DOI), mely felfogható egyfajta elektronikus ISBN-ként. Az új azonosító rendszernek viszont alkalmassá kell válnia a régi és a kereskedelmi forgalomban nem szereplő dokumentumok jelölésére is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jelenleg nincsenek még szabványai az internetes közzétételnek (pl. név, cím viszonylagos állandóságára, verzió jelölésére vonatkozóan). A nyomtatott műveknél kínálkozó referenciális támpontok eltűnnek, egy internetes cím semmit sem közöl a dokumentum minőségéről. A metaadatok és leírási szabványok terén jobb a helyzet, de itt is állandó fejlesztés szükséges, tekintettel a multimedia dokumentumok és szolgáltatások megfelelő szintű leírására vagy pl. a részdokumentumokra egyenként vonatkozó különböző, gyakran jogi információk jelölésére.

Az információkeresés nem gyerekjáték a weben, a relevancia kérdései egyre élesebben vetődnek fel. A tárgyi keresőrendszerek indexei csődöt mondanak a nagy adatmennyiség miatt. A használók gyakran nem képesek vagy nem hajlandók a Boole-algebra kifejezéseit alkalmazni. A keresőrendszerek a 320 millióra becsült web oldalnak csak kis töredékét (általában kb. 3% és 35% közötti mennyiséget) indexelik. Nehéz tehát megbízható elektronikus adatokat szerezni. A BUBL az egyik legnagyobb tudományos gyűjtemény a világhálón, de állománya a maga 12 000 címével még mindig kisebb egy átlagos tanszéki könyvtárnál.

Az elektronikus környezetben minden dokumentum elérésének jogosultságát igazolni kell. Általában csak meghatározott csoportoknak és bizonyos időre biztosítanak hozzáférést. Másik módszer a használó IP címe szerint jogosított elérés. A kereskedelemben működő jogosító technikák nem igazodnak a tudományos szféra igényeihez. A könyvtárak hagyományosan biztosítják a használat névtelenségét. Tisztázandó, hogy ez csak szokás vagy jog.

Az elektronikus dokumentumok megőrzése és állományvédelme csak nemrég fölvetett, rendkívül összetett kérdés pl. a kereskedelmileg nem forgalmazott vagy az elsődleges tudományos dokumentumok esetében. Az intézmények által létrehozott elektronikus dokumentumok archiválására és jogkezelésére sincs még általános gyakorlat. A veszélyeztetett tartalom megóvása érdekében személyzetet kell kiképezni az egészében nem publikált kutatási dokumentáció elektronikus megőrzésére.

A hálózatok szerkezete nem képezi elegendő vita tárgyát. A rendelkezésre álló sávszélesség például nem korlátlan. Amerikai egyetemek, megkerülve a távközlési cégeket, a saját igényeiknek megfelelően kialakítanak egy második Internetet (Internet II.). Az Európai Unióban is történtek szerény kísérletek a TEN-34 projekt keretében kutatóintézetek közötti elektronikus hálózat létrehozására. A harmadik világ egy része még mindig nem érhető el az Interneten. „Kiber-gyarmatosítás" kezd bontakozni, feltételezvén, hogy egyedül az Egyesült Államok nyújtja az igazán értékes digitális anyagot. Márpedig Amerika a nap bizonyos szakaszaiban szinte elérhetetlen a hálózati telítettség miatt.

Ausztráliában a hazai elektronikus szférát támogatandó kialakítottak egyfajta pozitív diszkriminációt a saját országbeli web-lapok látogatásának kedvezőbb díjszabásával. A kisebb kutató körök nem tudnak elegendő mennyiségű kiszolgáló gépet működtetni. Más kontinensek szervereire tükrözve tehetnék elérhetőbbé anyagaikat. De sajnos nem a kutatóközösségek, hanem a kereskedelmi óriáscégek szabják meg az elektronikus kommunikáció szerkezetét. A hálózat nem olyan nagyszabású, mint ahogy azt a távközlési cégek hirdetik. Képek behívásakor például rengeteg idő megy veszendőbe.

A tartalomszolgáltatás ígéretesen bővül. De kevés erőfeszítés történik a különböző szakterületek közötti kapcsolódások kiépítésére.

Az elektronikus környezetet kereskedelmi érdekek és a szórakoztatóipar érdekeinek érvényesítése szerint alakították ki. Ideje lenne, hogy a tudományos közösség saját igényeit megfogalmazva bekapcsolódjon a világháló alakításába. A könyvtárosok segíteni tudnának ebben.

(Nagypál László)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nemzeti könyvtárügy

00/008

JAKUTAVIČIŪTĖ, Rasa: La situazione delle bibliothece in Lituania dopo l'indipendenza = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 97-102. p.

Litvánia könyvtárainak helyzete a függetlenség után

Könyvtárügy

Litvánia régi kulturális hagyományai (Vilniusban már a 16. sz-ban jezsuita egyetem működött) sokat szenvedtek a függetlenség elvesztése (19. sz. közepe) következtében (1864-1904 között tilos volt litván nyelven nyomtatni), és a könyvtári hálózat jogi-adminisztratív alapjait is csak az 1918-ban visszanyert függetlenség után kezdték meg kialakítani. Könyvtári törvénye 1936-ban született, azonban a 2. világháború után a szovjet könyvtárügy épült itt is. Nehéz feladat a szovjet évtizedek objektív értékelése, de kétségtelen eredmény a „tömegkönyvtárak" hálózatának kiépülése, s kétségtelen hátrány az ideológia túltengése, a párhuzamos munkák megléte, a koordináció hiánya és a technológiai megújulás lassúsága. Az egységes moszkvai irányítás lehetetlenné tette a helyi, regionális vagy nemzeti igényekhez való alkalmazkodást, a politika pedig a megfelelő állománygyarapítást.

Litvánia szabad államkénti újjászületése (1990) lehetővé tette, hogy a könyvtárak a kommunista propaganda eszközeiből a polgárok tájékozódását szolgáló intézményekké váljanak. A jelenlegi könyvtári rendszerben a „tömegkönyvtárak" (a városi és a megyei könyvtárak fiókhálózatukkal) közkönyvtárként működnek. A tudományos könyvtárak közé tartozik a Martynas Mazvydas Nemzeti Könyvtár, a litván tudományos akadémia könyvtára, az egyetemi könyvtárak, a műszaki és az orvosi könyvtár. Az iskolai könyvtári rendszerbe az alap- és középiskolák könyvtárai, valamint a főiskolai könyvtárak tartoznak (melyek közül néhány a tudományos könyvtárak körét is bővíti). A szakkönyvtárak közt vannak a minisztériumok, egyesületek, pártok, egyházak és egyházi egyesületek könyvtárai.

1993 végén 4063 litván könyvtárt regisztráltak (így 2350 lakosra jut egy könyvtár), a könyvtári alkalmazottak száma 6364 fő, az összállomány valamivel több, mint 104 millió darab, az olvasók száma kb. 1 526 000 volt. A tudományos könyvtárak 48 milliós állománya 158 ezer olvasót szolgált. 1990-ben megszületett az „önkormányzati" törvény, 1995-ig több mint 200 helyi könyvtár szűnt meg, 255 esetben vonták össze a köz- és az iskolai könyvtárt. A decentralizáció, a helyi hatóságok funkcióinak kiszélesedése, és a gazdasági helyzet romlása a függetlenség első éveiben a könyvtárakat nehéz helyzetbe hozta, s a várt könyvtári törvény csak 1995-ben született meg; ez tette a „tömegkönyvtárakat" „közkönyvtárakká". 1997-ben Litvániában 1484 helyi (városi) és 5 regionális közkönyvtár működött, 18,9 milliós állománnyal; a 666 833 olvasó 17 282 931 kötetet kölcsönzött.

A jövőre nézve új politikára van szükség a könyvtári állományok kiegészítése és az információs szolgáltatások kifejlesztése, megerősítése érdekében, miközben változniuk kell a könyvtári hálózatok kialakítása elveinek, szempontjainak is. A könyvtárak, különösen a tudományos könyvtárak egyre inkább információs központokká válnak, a felmerülő tájékozódási igények azonban meghaladják a lehetőségeket, ám nemcsak anyagi okai vannak, hogy a könyvtárak a hagyományos eszközökkel nem képesek az információs igényeket kielégíteni. Be kell vezetni a korszerű információtechnológiát és a könyvtár-gépesítés eszközeit; folyamatosan ki kell alakítani a nemzeti szabványokat (a megfelelő ISO szabványok adaptálásával). Másrészt nagy erőfeszítésekre van szükség az állományvédelem és megőrzés terén: ki kell alakítani az elsősorban megőrzendő állomány kiválasztásának módjait, és be kell vezetni a korszerű állományvédelmi és konzerválási–restaurálási eljárásokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az átmenet (átalakulás) korában különösen nagy szükség van a nyugati országok támogatására, amely elsősorban a német parlament, a Library of Congress, az északi államok miniszteri tanácsa és a svéd kormány részéről érkezik. Aktuális feladat a balti államok könyvtárai közti együttműködés elmélyítése, amelyet a skandináv országok tartanak fenn. A balti országoknak (legalább nemzeti bibliográfiáikkal) meg kell mutatkozniuk a nemzetközi porondon, ezt a célt szolgálja a COBRA program (melyet az Európai Unió támogat). A litván könyvtárak a Phare, Tempus, CECUP és PubliCA programokban is érdekeltek.

(Mohor Jenő)

00/009

L[UXOVÁ], J[ana]: Statistika veřejných knihoven = Čtenář. 51. roč. 1999. 7-8. no. 214-215. p.

A cseh nyilvános könyvtárak 1998. évi statisztikája

Közművelődési könyvtár

Csehországban 1998 folyamán 6141 nyilvános könyvtár és 1178 fiókkönyvtár működött. Ez 1997-hez képest 1,6, illetve 1,0%-os fogyást jelent. A könyvtárak közül 4 volt a nagyvárosi, 9 az állami tudományos, 29 a járási könyvtár. További 707 intézményben dolgozott főfoglalkozású könyvtáros. A népes „maradékot" tiszteletdíjasok kezelték. Összesen 279 könyvtár látott el központi funkciót, 7,5%-kal kevesebb, mint 1997-ben.

Az összállomány kb. 655 ezer egységgel gyarapodott, és majdnem elérte a 60 milliót. 3,8%-kal nőtt a kölcsönzések száma, s összességében megközelítette a 62 millió 600 ezer kötetet.

A beiratkozott olvasók tábora 1997-hez képest 3,2%-kal volt népesebb, és másfél millió közelébe ért. Az ország lakosságának 14,4%-a bizonyult beiratkozott olvasónak.

Intenzívebbé vált a könyvtárlátogatás is (8,4%-kal), és 16 millió 750 ezer alkalmat tett ki. A könyvtárközi kölcsönzés, holott a beszámoló évében külön gondot fordítottak rá, 12%-kal csökkent, bár „hozadékát" (az így kölcsönzött dokumentumok számát) illetően 13,3%-os volt a növekedés.

Az állománygyarapítási ráfordítások 8,1%-kal nőttek, ami azt jelenti, hogy az ország egy-egy lakosára 17,7 korona jutott. 1,2%-kal csökkent a könyvtárosok száma. Közülük 43% rendelkezett könyvtárosi középiskolai végzettséggel, 27% egyéb középiskolai érettségivel, 10% felsőfokú könyvtárosi és 5% egyéb felsőfokú diplomával.

(Futala Tibor)

00/010

D'ÂČKOV, M.V.: Rol' bibliotek v rešenii problem obrazovaniâ v Respublike Saha (Âkutiâ) = Naučn-Teh. Bibl. 1999. 3. no. 39-42.p.

A könyvtárak szerepe a Szaha Köztársaság (Jakutia) képzési problémáinak megoldásában

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtárügy

Jakutiában 1,1 millió ember él, úm. 33,4% jakut, 58,2% orosz, ukrán, fehérorosz, 8,2% egyéb (evenk, even, jukagir stb.). A legnagyobb „szétszórtság" a jakutokra és a többi kis nép tagjaira jellemző. Ők javarészt az ország legészakibb régióiban élnek. Népsűrűségük minimális.

A 776 iskolából 625 orosz, 282 jakut, 38 (osztatlanul) evenk, 28 (osztatlanul) even és egy jukagir tannyelvű. Az oktatási minisztérium kedvező jelentései ellenére a kis nemzetiségek nyelvén folyó tanítás alig több, mint formális.

Az olvasók rendelkezésére 524 könyvtár áll, de csupán orosz és jakut nyelven lehet bennük olvasni, minthogy a többi nemzetiség nyelvén folyó könyvkiadás nyomorúságos állapotban van.

1991 és 1996 között jakutul 574 könyv jelent meg 273 ezer példányban. Ez a kormányzat gondoskodásának köszönhető. Ezzel szemben evenkül és evenül csak 14-14 cím látott napvilágot ugyanezen időszak alatt, 20 ezer körüli példányban. Jukagirül csak egyetlen cím (200 példányban).

Valamennyire érdemi könyvtári munkát csak orosz és jakut nyelven lehet végezni, amit megnehe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zít az oktatásügy elzárkózási hajlama. Az oroszok néhány kivételtől eltekintve csak oroszul, a jakutok pedig jakutul és/vagy oroszul olvasnak. Itt etnikumközi integrációról beszélni nem lehet. Ahhoz csodának (pénz- és szakember dömpingnek) kellene történnie, hogy sikeres legyen a könyvtárak műveltséget kisugárzó munkája minden nemzetiség vonatkozásában. Csodák azonban nincsenek.

(Futala Tibor)

Lásd még 33, 44, 47, 71

Központi szolgáltatások

00/011

FENELONOV, Evgenij: Centralizovannye bibliotečnye sistemy i mestnoe samoupravlenie = Bibliotekovedenie 1999. 3. no. 70-75.p.

A központosított könyvtári rendszerek és a helyi önkormányzatok

Centralizálás; Ellátó rendszer; Fenntartó szerv

Az oroszországi rendszerváltozás következtében ezerszámra szűntek meg a legkülönfélébb típusú könyvtárak, a központosított könyvtári rendszerek meghatározó többsége azonban túlélte ezt a válságot, és ma is rendeltetésszerűen áll az olvasók rendelkezésére. Természetesen az átalakulás éveiben voltak olyan önkormányzatok, amelyek településük könyvtárát és – elsődlegesen – a rá eső költségvetési keretösszegeket kivonták a központosított rendszerből. Ám csakhamar rájöttek: a fenntartási gonddal nem tudnak megküzdeni. A várt haszon helyett ui. ez nehezedett rájuk.

Mindazonáltal feltehető, hogy a szegénység összetartó ereje, ha jön majd egy „jobb kor", megszűnik, s ismét napirendre kerül a saját fenntartásban megvalósuló könyvtári ellátás. Ezért fontosak azok a felmérések, amelyek kimutatják, hogy a központosított rendszerekben ugyanannyi „pénzért" (amiből egyébként egyre kevesebb van) színvonalasabb ellátást lehet biztosítani. (Az ellenpéldák egyediek, esetükben másutt van a probléma „elásva".)

A felmérésekben megkérdezett olvasók, könyvtárosok és önkormányzati emberek túlnyomó többsége pártolta a központosított rendszereket. E rendszerek ellenzéke arra szokott hivatkozni, hogy a ma működő rendszerek nem alulról jövő kezdeményezések produktumai, passzivitásra késztetik a tagkönyvtárak vezetőit, közömbössé teszik a lakosságot és az önkormányzatokat a könyvtár ügyében. A tények alapján mindhárom ellenérvet meg lehet (könnyen) cáfolni. Arról van ui. szó, hogy a központosított rendszerek meggyökeresedése csak az első felettébb bíztató lépés az oroszországi közkönyvtári ellátás modernizálásában. Még hátravannak azok a szervezeti és működtetési finomítások, amelyek kizárják a fentiekhez hasonló vádak felvetését is. (Remélhetőleg az alulról jövő kezdeményezést hiányolók nem akarják lerombolni mindazt, ami már létezik.)

Ezeket a jobbításokat az oroszországi állami és nemzeti könyvtár kollektíváinak kell kimunkálniuk, majd ajánlásként megküldeniük a föderáció illetékes szerveinek és intézményeinek.

(Futala Tibor)

00/012

JOKITALO, Päivi: Yhteityöllä - yleisten verkkopalvelut www.kirjastot.fi = Signum. 32.vol. 1999. 5.no. 92-94.p.

A finn közkönyvtárak Internet-szolgáltatásai

Honlap; Közművelődési könyvtár; Központi katalógus; Számítógép-hálózat

1995-ben jelent meg az Interneten SYKE elnevezéssel a finn közkönyvtárak központi honlapjának első változata, a Közkönyvtárak Központja (Helsinki Városi Könyvtár) projektjeként. Ugyanez évben indult útjára a Finn Könyvtáros Egyesület felügyelte „Információs Ház" projekt, és az első évben a közkönyvtárak 14%-a kezdte meg az Internet-hasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nálatot. Mára a könyvtárak 90%-a Internet-használó; 60%-uknak van honlapja, és 50%-uknak a gyűjteményi adatbázisa is a világhálón van. A SYKE ma a folyosó szerepét tölti be a világhálón keresztül elérhető szolgáltatásokhoz: a könyvtárak információs és kiadványi csatornája, beszélgetőfórum, valamint a könyvtárközi kölcsönzés és az információkeresés munkaeszköze.

A SYKE mint szolgáltatási rendszer a könyvtárak saját részvételén és aktivitásán alapszik. Minden egyes könyvtár a saját állomásáról vehet részt a szolgáltatások létrehozásában és fenntartásában. Ezt a jelszóellenőrző adatbázis teszi lehetővé, amelynek segítségével minden települési könyvtárnak és egyéni elérési pontnak megadták a használói azonosítót és a titkos jelszót. A könyvtárosok aktív közreműködését továbbképzésekkel is növelik: 1998-ban a SYKE működtetéséről rendezett továbbképzésen 700 könyvtáros vett részt.

1999 júniusában a SYKE szolgáltatásait megnyitották a külső használók számára is. A rendszer az alábbi virtuális szolgáltatási csomagokat kínálja a <www.kirjastot.fi> címen:

Linkkikirjasto: a közkönyvtárak közösen működtetett adatbázisa, amelybe könyvtáranként viszik be az értékesnek minősített anyagokat (dokumentumokat) egységes kiválasztási és katalogizálási szabályok alapján. Ez utóbbi az ETO-n alapszik. A naprakészen tartást automatikus ellenőrző módszerek is segítik, a fő felelősséget azonban a könyvtárak viselik új adataik beviteléért.

Mainio: könyvtári adatbázis, amely a közkönyvtárakról magukról tartalmazza az alapinformációkat: kapcsolati adataikat, élő kapcsolatokat a honlapjukra és a gyűjteményi adatbázisukba, a könyvtárak alapvető statisztikai adatait, valamint információkat a könyvtárak szolgáltatásairól és Internet-használati lehetőségeikről. Az egyes könyvtárak a nevük alapján vagy megyék, illetve tartományok szerint kereshetők.

Kérdezd a könyvtárostól: táv-információs szolgálat. A jelen pillanatban nyolc városi könyvtár részvételével működő ingyenes szolgáltatás abban különbözik az elektronikus postai (e-mail) levelezéstől, hogy a használói azonosítóval és a titkos jelszóval bejelentkező rögtön pontos képet kap arról, hogy mely kérdések forognak fenn, s közülük melyek vannak már megválaszolva. Az érdeklődők a résztvevő könyvtárak honlapján található egységes adatlap kitöltésével tehetik föl kérdéseiket. A válaszokat a könyvtárak tárgyszavazzák és archiválják, így azok folyamatosan, továbbra is felhasználhatók.

(Sz. Nagy Lajos)

00/013

RYAN, Deborah: Unity combined regions database = El. Libr. 17.vol. 1999. 4. no. 219-225. p.

Unity: a regionális könyvtári rendszerek egyesített központi katalógusa Nagy-Britanniában

Központi katalógus -online

Unity (kifejtve: Unity Combined Regions Database) névre hallgat az a 10 millió tételt és 30 millió lelőhelyet tartalmazó regionális közös (egyesített) katalógus, amelyben a tíz egyesült királyságbeli és ír regionális könyvtári hálózat közül nyolc és további öt országos szolgáltatás is részt vesz. Az együttműködésbe 430 intézmény, köztük 270 felsőoktatási és szakkönyvtár kapcsolódott be.

A közös katalógus szoftverét a Libris Computing cég készítette az észak-nyugati és a dél-keleti regionális könyvtári hálózat megrendelésére. A rendszer prototípusa 1994 áprilisára készült el. A Unity adatbázisát nagykapacitású PC-n tárolják. A Unity használóbarát rendszer, amelynek kezelését nagyon könnyen el lehet sajátítani. Egy-egy keresésre a találatok között elsőként a BLDSC jelenik meg lelőhelyként (a BLDSC-be az ARTTel rendszer közvetítésével lehet a könyvtárközi kéréseket továbbítani), ezt követik az adott régióbeli lelőhelyek, majd a további régiók lelőhelyei. Az adatokból meg lehet állapítani, hogy mely könyvtárak tagjai a könyvtár-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

közi kölcsönzéshez kapcsolódó szállítási együttműködésnek is. Azok a könyvtárak, amelyeknek csak korlátozott igénye van a könyvtárközi kölcsönzésre, és nem kívánják a Unity konzorciumot közvetlenül támogatni, kéréseiket a regionális központokon keresztül továbbíthatják vagy CD-n használhatják a Unity adatbázist. Az adatbázisnak regionális érdeklődésre számot tartó albázisait is közreadják CD-n.

A Unity projektet kezdettől fogva támogatta a British Library. Létrehozásakor a brit nemzeti bibliográfiára (1950-től napjainkig); a BLDSC könyvek, konferenciai anyagok és időszaki kiadványok adatbázisaira; az Askews kiadói adatbázisra; a nem hagyományos formátumú dokumentumok országos központi katalógusára (NUCAF) és a British Council katalógusára támaszkodtak. A Unity katalógusa hozzáférést enged a British Library más adatbázisaihoz is. Az egyes régiók rekordjaikat viszonossági alapon ingyenesen hozzáférhetővé teszik egymás számára. A projekt kezdetén a szépirodalmat kizárták a közös katalógusból, ami nagy lökést adott a Joint Fiction Reserve-nek, a szépirodalom egyeztetett gyűjtési és szolgáltatási programjának. Az adatbázis fejlesztése, a rekordok minőségellenőrzése és szerkesztése folyamatosan zajlik. Az adatállományok egyesítése főként a Standard Control Number alapján történik; problémát jelent a nem MARC rekordok betöltése. A frissítéseket a résztvevők CD-n kapják kézhez.

A Unity projekt egyesületként működik. A gyakorlati és stratégiai kérdéseket egyaránt a tagok képviselőiből álló együttműködési tanács, újabban az öttagú választott vezetői testület vitatja meg. A fejlesztések ütemére meghatározó befolyással vannak az országos kezdeményezések, ezért igen fontos, hogy a Unity mindig képviselve legyen az országos hatású döntéseket megelőző vitákon.

1998 végén a Libris Computing cég csődbe ment, helyét a Talis Information vette át. A Unity eszméjét és a projektet az együttműködési tanács egy felülvizsgálat után továbbra is érdemesnek nyilvánította a folytatásra. Jelenleg azon dolgoznak, hogy a rendszert kliens-szerver platformra helyezzék át, könyvtárközi kölcsönzési kezelési rendszerrel egészítsék ki és áttérjenek a Z39.50 protokollt használatára.

(Hegyközi Ilona)

Együttműködés

00/014

WILKENS, Karsten: Die Zusammenarbeit zwischen der Universitätsbibliothek Konstanz im Rahmen des MOE-Projekts 1996-1999 = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 9. no. 1468-1474. p.

A Szófiai és a Konstanzi Egyetemi Könyvtár együttműködése a MOE-program keretében 1996 és 1999 között

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi

A két egyetemi könyvtár kapcsolatai 1992-re nyúlnak vissza, mikor a berlini Külföldi könyvtárosi kapcsolatok hivatala kezdeményezésére meghívták Konstanzba négy hetes látogatásra Viktoria Djakovát, a szófiai egyetemi könyvtár germanisztikai végzettségű munkatársát. Djakova elsősorban az állomány tartalmi feltárása iránt érdeklődött, mivel Szófiában akkor tervezték a szovjet osztályozási rendszerről az ETO-ra való áttérést. A látogatást három év múlva viszonozta német részről Karsten Wilkens, aki 1995-ben egy hetet töltött Szófiában a stuttgarti tudományügyi és kutatási minisztérium finanszírozásával, s aki ez idő alatt általános képet szerzett a bolgár tudományos könyvtárügy problémáiról és helyzetéről.

A kapcsolatok új keretet kaptak 1996-ban a MOE (Kooperáció a német tudományos könyvtárak valamint a közép- és kelet-európai tudományos könyvtárak között) 1996-1999-es projektjeként. Ennek keretében a két intézmény igazgatói kooperációs

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyezményt írtak alá, melyben leszögezik: a kooperáció célja az irodalom- és információszolgáltatás terén a kölcsönös támogatás és együttműködés, s a két könyvtár tudományos és kulturális dialógusának megvalósítása személyes és intézményi síkon. E célok érdekében a könyvtárközi kölcsönzés terén meglevő kapcsolatokat tovább kell fejleszteni, s állandó kapcsolatot kell fenntartani. A két intézmény kötelezi magát, hogy bibliográfiáit, disszertációjegyzékeit és egyéb kiadványait ingyenesen átadja egymásnak.

A kooperáció lehetővé tette a személyes kapcsolatok bővülését. A korábbi kapcsolatok felújítása után 1997-ben a szófiai könyvtár igazgatója és helyettese is Konstanzba látogatott. Az állománykiegészítés (könyvtárközi kölcsönzés keretében, másolat formájában) 1998-tól a korábbinál intenzívebbé vált: 1998-ban a szófiai könyvtár 250 művet kért e-posta útján és kapott meg a konstanzi partnerintézménytől, 1999 első félévében pedig 280 művet. Ezen kívül a konstanzi könyvtár duplumaiból 60 kötetet kapott térítésmentesen Szófia.

1999 decemberében a MOE projekt véget ér, az együttműködést, elsősorban a dokumentumok, folyóiratcikkek díjmentes átadását azonban a továbbiakban is folytatni kívánják. A projekt keretében öt folyóiratot fizettek elő a szófiai könyvtár részére, ezek további előfizetését a konstanzi könyvtár nem tudja magára vállalni. A duplumok cseréjét a továbbiakban is fenn kívánják tartani, bizonytalan viszont, hogy látogatásokra, személyes kontaktus tartására lesz-e a jövőben mód?

(Katsányi Sándor)

Jogi szabályozás

00/015

BAČILO, I.L.: Informaciâ - objekt prava = Naučn.-Teh. Inf. 1. ser. 1999. 8. no. 26-33. p. Bibliogr. 10 tétel.

Információ - a jog tárgya

Információ; Jogszabály -más területről

A korszerű információs technológiáknak köszönhetően jöhetett létre az elemzett információkból a „virtuális információ", illetve annak elmélete. Ez utóbbi keretében megkísérelték, hogy bizonyítást nyerjen ennek az információfajtának a reális világtól való függetlensége, sőt – továbbmenve – elsődlegessége az anyagi világhoz képest.

A jog és az információ bonyolult, dialektikus jellegű kölcsönhatásban áll egymással. Az informatizálás imént jelzett körülményei közepette igencsak kitetszik a társadalom e két jelenségének kölcsönhatásával kapcsolatos „kettősenegy" folyamat. Az informatika bejelenti a joggal kapcsolatos elvárásait, s ezáltal megerősíti ottani pozícióit. A jog szabályoz, diktál és egyidejűleg ellenőrzi mindazokat a fejleményeket, amelyek a jelen információs környezetére jellemzőek. Ez a környezet az időben – természetesen – változik, újabb szabályozandó tárgyakkal „áll elő", és átalakítja a társadalmi ráhatás közben alkalmazott módszereket.

A jog és az információ kölcsönhatásáról már eddig is születtek érdemi munkák, fontos állásfoglalások. Ezek felhasználásával, integrálásával most az a feladat, hogy létrejöjjön a jogrend intézménye abban a folyamatban, amely az információval kapcsolatos viszonyokat szabályozza.

A továbbiakban a szóban forgó kérdéskörből azokat emeli ki és tárgyalja részletesen a szerző, amelyek, köszönhetően az előmunkálatoknak, már „magas szintű készültséget" értek el. Konkrétan kijelöli az információ és az információs viszonyok helyét a jogban, bemutatja, milyen fejlődési utat járt be a jog és az információ kapcsolatrendszere, szól az információs jogrend ágazatközi szabályozásáról, végül az információs jogrend szabályozásának kérdésével ismertet meg.

Az információs jogrend valamennyi vonatkozásával a jogi informatika hivatott foglalkozni. Ez egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olyan jogszabályozási terület, amely a jogi aktusok rendszerének kimunkálásában, osztályozásában, egyes jegyek szerinti megkülönböztetésében, biztonságának garantálásában, illetve a korszerű információs technológiákat alkalmazó keresésben és rendelkezésre bocsátásban mint szabályzandó területben illetékes.

(Futala Tibor)

00/016

LOBANOV, G.A.: Informaciâ kak objekt graždanskogo prava = Naučn.-Teh. Inf. 1. ser. 1999. 6. no. 8-11. p.

Információ mint az állampolgári jog tárgya

Információ; Jogszabály -más területről; Tájékoztatás szabadsága

Az információ mint a polgári jog tárgya az oroszországi jogalkotásban 1995. január 1-én jelenik meg (vö. az ottani Ptk 128. cikkelyével). A szerző több korábbi híres monográfiában is nyomozott utána, de mindhiába. Ezért úgy vélekedik, hogy e fejleményt a társadalom általános fejlődése tette lehetővé, amikor is az információ reális, olyan létezővé vált, amelynek kihatása lehet az állampolgárok mint az állampolgári–jogi viszonyok résztvevői vagyoni helyzetére.

Ennek ellenére korántsem válhat bármiféle információ a polgári jog tárgyává, hanem csak az, amely tulajdonképpen anyagi objektum, minthogy a nem anyagi objektumok – a referált cikk szerzője szerint – nem vonhatnak maguk után anyagi következményeket.

A polgári jog tárgyának vehető információnak tehát alkalmasnak kell lennie a kötelezettségvállalásra és adásvételi ügyletek lebonyolítására.

A szerző az elmondottak alapján arra a következtetésre jut, hogy az információk általa meghatározott–körülhatárolt körét a polgári jogi törvényhozásban a kötelezettségvállalási és adásvételi ügyletekre vonatkozó új, előre ugyan nem várt, ám nem is ellentmondó típusának célszerű tekinteni.

Az egyre inkább informatizált társadalmakban a további fejlemények (pl. az Internet általánossá válása) számos jogi vita keletkezésére adnak majd alkalmat.

A cikk számos helyen hivatkozik az orosz Ptk vonatkozó paragrafusára.

(Futala Tibor)

00/017

BLACKSTOCK, Marlene A. - OPPENHEIM, Charles: Legal issues for information professionals. Part V: Freedom of information = J. Inf. Sci. 25. vol. 1999. 4. no. 249-264. p.

Jogi kérdésekről tájékoztató szakembereknek. 5. rész: a tájékoztatás szabadsága

Felmérés [forma]; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtáros -felsőfokú; Tájékoztatás szabadsága

A cikk egy felmérés eredményeiről számol be, melynek során a brit közkönyvtárakban és a magánszektorban dolgozó könyvtár-információs személyzetnek az „információszabadság" (ISZ) jogszabályozására vonatkozó ismereteit és hozzáállását vizsgálták. A cikk ismerteti a kérdés brit jogszabályozásának hátterét, és áttekinti, hogy a javasolt jogszabályok hogyan illeszkednek más országok szabályrendszerébe. A felmérésből az derült ki, hogy sokan nincsenek tisztában a javasolt törvénnyel, és sokan nicsenek tudatában, hogy az új törvény bevezetésének milyen következményei lehetnek a munkájukra. Hiányosak ismereteik abban a tekintetben is, hogy az ISZ kiszélesítené a szakma előmeneteli lehetőségeit. Végül a cikk ajánlásokat ad közre, egyrészt a törvényhozás általános feladatairól, másrészt a szakma számára, a javasolt törvény fogadásával kapcsolatban.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/018

HENRIKSEN, Birgit N.: Legal deposit on the Internet: a case study = LIBER Q. 9.vol. 1999. 3. no. 366-381. p.

Kötelespéldány-regisztráció az Interneten

Kötelespéldány; Számítógép-hálózat

A 70 éves dán kötelespéldány-törvényt 1997-ben váltotta fel az új, modernizált jogszabály, amely kiterjed minden publikált munkára, függetlenül annak hordozójától. „Publikált" az a munka (limitált mennyiségű információ, ami végleges és független egységnek tekinthető), aminek egy, vagy akárhány példányát kereskedelmi forgalomba bocsátották, vagy más módon a közönség (nyilvánosság) számára terjesztik. Az új jogszabály végrehajtása érdekében a Királyi Könyvtár egy ma is fejlesztés alatt álló rendszert dolgozott ki, amely három fő részből áll: egy nyilvános web-hely a kötelespéldány-ügyről szóló információkkal és különféle regisztrációs (bejelentési) űrlapokkal; egy nem nyilvános rész a hálózati publikációk érkeztetésére; egy nem nyilvános, nagyon korlátozott hozzáférésű archívum.

A jogszabályi követelmények megismertetésére minden közintézménynek (kb. 2500 cím) és az ismert dán elektronikus folyóiratoknak (kb. 500 cím) küldtek levelet, s a figyelmeztető kampány megnövelte a regisztrációk számát. A regisztrálásra három bejelentő-űrlapot dolgoztak ki: monográfiák metaadatok nélkül, monográfiák metaadatokkal (a rendszer jelenleg a Dublin Core metaadat formátumot támogatja), periodika (megegyezik az elsővel, kiegészülve a megjelenés gyakoriságára vonatkozó adatokkal).

Metaadatok esetén a bejelentőnek csak az URL-jét kell megadnia, ennek alapján a program tölti ki az űrlap megfelelő részeit. Remélhetőleg a metaadatok a saját katalogizálási munkában újrahasznosíthatók lesznek. Tekintettel arra, hogy egy net-publikáció különböző formátumairól nagy mértékben eltérő adatokat kell nyilvántartani (a különböző struktúra, más-más fájl-típusok stb. miatt), külön bejelentést kérnek az egyes (HTML, ASCII, RTF, PDF stb.) reprezentációs formákról.

Az internetes kötelespéldány-gyűjtésben a Királyi Könyvtár (Koppenhága) és az Állami és Egyetemi Könyvtár (Aarhus) vesz részt. OPAC-jaik a net-publikációk MARC formátumú rekordjait teszik hozzáférhetővé. Az archívumot Koppenhágában gondozzák és napi frissítéssel tükröztetik Aarhusban. Mindkét könyvtár egy-egy PC-n teszi hozzáférhetővé az archívumot, de csak a kívánt dokumentum megtekintésére.

A Dán Királyi Könyvtár egyik feladata, hogy az elektronikus kiadványok fájljait gyűjtse, őrizze és tegye hozzáférhetővé mind jelenleg, mind a jövőben. Ez gondokat is okoz, de tekintettel arra, hogy az eddig összegyűjtött fájlok 91%-a HTML vagy GIF (illetve 99%-a ezek mellett JPG vagy PDF) fájl, azaz 99%-uk általánosan ismert és elterjedt formátumú, várható, hogy fenntarthatók és hozzáférhetők lesznek a jövőben is.

(Mohor Jenő)

Lásd még 106, 108

Könyvtárosi hivatás

00/019

CARBO, Toni: The librarian within the large family of information professions: an American perspective = FID Rev. 1. vol. 1999. 1. no. 24-27. p. Bibliogr. 6 tétel.

A könyvtárosok helye az információs szakemberek nagy családjában - amerikai nézőpontból

Könyvtárosi hivatás

Toni Carbo, a Pittsburghi Egyetem Információtudományi Tanszékének (School of Information Sciences) dékánja a Kanadai Könyvtárosok Egyesületének 1999-es 30. konferenciáján fejtette ki a könyvtárosok mai szerepvállalásával kapcsolatos téziseit. Az általa már 1997-ben megfogalmazott tíz szerep-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kört az azóta történt változásoknak megfelelően egészítette ki.

Minden könyvtáros *vezető* is egyben, akár egy-két munkatárs munkájának revizora, akár egy gyűjtemény, vagy egy információs rendszer felelőse. Az irányítás körülményeiben és módszereiben rengeteg változás történt az utóbbi években. Nőttek a felhasználók elvárásai, beköszöntött a globalizáció, és a technikai fejlődés az információk tömegét tette elérhetővé. Értünk már a csapatépítéshez, a szerződéskötéshez, a gazdálkodáshoz és a hatékonyság növeléséhez. Megtanultuk megfelelőképpen adminisztrálni magunkat, bizonyítékokat szolgáltatva a társadalom számára, milyen fontos intézmény a könyvtár. A jövőben továbbra is szükség lesz mindezekre. Meg arra, hogy megpróbáljuk felmérni, mit hoz a jövő számunkra, hiszen minél jobban fel akarunk készülni rá.

Vagyunk még *erőforráselőteremtők* is. A magas adók miatt panaszkodó felhasználók elvárják tőlünk, hogy minél többet szolgáltassunk a pénzükért. Ezért nemcsak támogatásokért, adományokért és pályázati pénzekért kilincselünk, hanem partnerkapcsolatokat építünk ki, az információs ipar képviselőivel, alapítványokkal, vállalatokkal.

Alkotó funkció. Évekig az információk szinte kizárólagos közvetítőiként tartottak számon bennünket. Manapság a felhasználók egyedül szörföznek az Interneten, maguk fedezik fel a számukra szükséges forrásokat, szervezik át és tanulják meg használni az információkat, sőt multimédiás dokumentumokat hoznak létre és tesznek közzé önerőből. A könyvtárak szerepe a kereshető új információforrások kialakításában és közreadásában nő meg.

Jól ismert *a kultúra megőrzésé*ben betöltött szerepünk. Egy web-dokumentum átlagos élettartama azonban mindössze 45 nap. Másokkal - főleg a levéltárosokkal - együttműködve talán sikerül állománymegőrzési feladatunkat is sikeresen teljesítenünk.

Ősidőktől fogva mi vagyunk *az információk rendszerezői.* Különböző segédeszközök - katalógusok, indexek, keresőrendszerek stb. létrehozása volt a dolgunk. Mára már webmesterek is lettünk, és különböző, az információkeresést segítő programokat és számítógépes rendszereket bocsátunk a használók rendelkezésére. Nagy kihívás számunkra a rettenetes ütemben növekedő és különböző formátumban megjelenő információk rendszerezése.

A technikai fejlődés a hagyományos *kutatási* témák mellett újakat hozott a könyvtáros kutatók látókörébe. Ezek tanulmányozása és az eredmények alkalmazása munkánkban továbbra is lényeges feladat.

Pedagógusi funkciónk is kiteljesedett. Megfelelő módszereket, értékeket és magatartásmintákat kell közvetítenünk a megváltozott körülmények között is. *Az élethosszig tartó önművelés* fontosságát sem lehet eléggé hangsúlyozni.

Szakértő vagy tanácsadó szerep. A társadalom egyre inkább számít a könyvtáros szakértőkre, például a weben található állományok rendszerezésekor, az információs szupersztráda használatának oktatása terén, egyetemi, sőt állami információs politika kialakítása során. Szakmánk ezért elismertebb lett, helyet kaptunk a tervezési és gazdasági bizottságok asztalánál. Meg kell ragadnunk a lehetőséget a vezető szerep elfoglalására, jövőnk biztosítása céljából.

Ez elvezet bennünket a tizedik szerepünkhöz: a *könyvtártudomány és a könyvtárosi hivatás szószólóinak kell lennünk.* Szakmánk érdekében alkalmaznunk kell a piaci ismereteket, reklámoznunk kell szolgáltatásainkat, növelni anyagi támogatottságunkat.

A fenti feladatok mindegyike igen fontos. Mindenkinek magának kell megtalálni közöttük a megfelelő egyensúlyt, és kijelölni a prioritásokat. Egymás kölcsönös támogatása, a partnerkapcsolatok erősítése révén elérhetjük, hogy jövőbeni helyünk a társadalomban olyan legyen, amilyennek látni szeretnénk.

(Fazokas Eszter)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/020

HOUGHTON, David James: Understanding librarians in an IT age = VINE. 111. no. 1999. 49-54. p.

A könyvtárosok helyzete az infromációtechnológia korában

Információtechnológia; Könyvtárosi hivatás

A több információhoz való jobb hozzáférés; az információ megszerzésének nagyobb sebessége; az információk elemzésének, kapcsolódásainak nagyobb komplexitása; a folyamatosan változó technológia; a mind hardver, mind szoftver tekintetben hiányos szabványosítás; a folyamatos tanulás mind a használó, mind a könyvtári személyzet részéről; a technológiára fordított jelentős beruházások jellemzik azt a környezetet, amelyben ma a könyvtárosok dolgoznak. Ebben a „high tech" korban olyan új ismeretekre és jártasságokra van szükségük, amelyek lassan már az átlag-könyvtárost is információtechnológiai szakemberré teszik. Ugyanakkor a könyvtárak nem nélkülözhetik azt az információtechnológiai támogatást, ami a rendszer-menedzsmentet, a szerver-kezelést, a PC hardver-szoftver karbantartást, a hálózatkezelést és fenntartást foglalja magában.

Bármilyen sokat beszélünk–írunk a technológiáról és a könyvtárakról, az emberi tényező gyakran kívül esik mind a menedzserek, mind a felhasználók látókörén. Holott egy olyan korban, amely a szolgáltatást nyújtókkal szemben egyre növekvő kívánalmakat támaszt, a beosztott kollégák közötti kommunikációs problémák is növekednek. Az érdek- és félreértés-konfliktusok bizalmatlansághoz és a munkamorál csökkenéséhez vezetnek. Vegyük még e tényezőkhöz a vezetési szerkezet átalakulásának, az anyagi források csökkentésének, az alkalmazottak sivár kilátásainak (az iparra és a felsőoktatásra egyaránt jellemző) növekvő tendenciáját, s mindezek a problémák igen jellemzőek az információtechnológia korára.

A modern könyvtárban felmerülő problémák sok esetben nem információtechnológiai, hanem emberi problémák. A rendelkezésre álló források sikeres felhasználásának kulcsa az, hogy az emberek beszéljenek egymással, és meg is értsék egymást. Nem kell pszichológiai, kommunikációs vagy nyelvészeti szakértelem annak megállapításához, hogy az információtechnológia és a könyvtár számára közös nyelv és közös érdek kell ahhoz, hogy a változások előnyeit élvezhessük.

A technológia növekvő követelményeket támaszt mind a könyvtárosi, mind az információtechnológiai támogatást biztosító személyzettel szemben. Az új technológiák megnövelik az elérhető információk mennyiségét, ugyanakkor több menedzsmentjártasságot kívánnak meg az információk és a források kezelése terén. És e források egyike maga az ember.

(Mohor Jenő)

Lásd még 97, 110

Oktatás és továbbképzés

00/021

BUDD, John M. - MILLER, Lisa K.: Teaching for technology: current practice and future direction: current practice and future direction = Inf. Technol. Libr. 18. vol. 1999. 2. no. 78-83. p.

A technológia oktatásának helye a könyvtárosképzésben: jelenlegi helyzet és a jövő irányai

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Információtechnológia; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Az információs technológia ismereteinek fontossága az információs szakemberek számára vitathatatlan. Ezért a könyvtár- és információtudományi oktatás magiszteri programjaiba feltétlenül be kell építeni ezeknek az ismereteknek a tanítását. A je-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

len cikk megvizsgálja néhány szakmai egyesület nyilatkozatát az oktatásról, különös tekintettel a technológiai ismeretekre. Néhány könyvtár- és információtudományi oktatási program alaptanrendjét is áttekinti. Végül a szerzők javaslatot tesznek egy ideális alaptanterv elemeire, amelyek megfelelnének az információs szakemberek jövőbeli intellektuális és gyakorlati igényeinek.

(Autoref.)

00/022

TSAI, Bor-sheng: Technology gateway examination: computer test at the Pratt-SILS = J. education. Libr. Inf. Sci. 40. vol. 1999. 3. no. 151-160. p.

Kötelező teszt a hallgatók információtechnológiai jártasságának ellenőrzésére az „Információtárolási és -keresési technológia" című tanfolyam megkezdése előtt

Használói szokások; Információtechnológia; Könyvtárosképzés-posztgraduális; Tanterv, óraterv

1997 őszétől a Pratt Institute (Brooklyn, New York) posztgraduális könyvtáros iskolája (Pratt-SILS) egy kötelező technológiaismereti tesztet dolgozott ki (Technology Gateway Examination, TGE). A vizsga céljai: 1) a kezdő posztgraduális hallgatók számítógépes ismereteinek előmozdítása; 2) kötelező vizsga a LIS604 (Információtárolási és -keresési technológia) c. tantárgyhoz. A vizsga tartalma: 1) mikroszámítógépes operációs rendszerek, 2) szövegszerkesztés, 3) táblázatkezelők alkalmazása. A felkészüléshez a hallgatóknak havonta ingyenes oktatóprogramokat és gyakorlási lehetőséget biztosítanak. A cikk ismerteti a TGE hátterét és folyamatát, értékelését, és hatását a hallgatók számítógépes tanulmányaira.

(Autoref.)

00/023

GOLLOP, Claudia J.: Library and information science education: preparing librarians for a multicultural society = Coll. Res. Libr. 60. vol. 1999. 4. no. 385-395. p. Bibliogr.

A könyvtárosok felkészítése a multikulturális társadalommal kapcsolatos feladatokra a képzésben

Könyvtárosképzés-felsőfokú; Tanterv, óraterv; Társadalmi követelmények

Jelentős változások előtt áll az USA társadalmának etnikai és kulturális összetétele. Az etnikai kisebbségek aránya megnő, s legnagyobb csoportjukká a spanyol-amerikaiak válnak. Hasonlóképpen robbanásszerűen emelkedik a 65 éven felüliek részaránya, s egyre több fizikailag és szellemileg hátrányos helyzetben lévő személy vesz részt a társadalom folyamataiban.

A könyvtáros szakmának, s különösen a könyvtárosképzésnek is fel kell készülnie ezekre a változásokra. Igen lassan jelentek meg a kisebbségek képviselői a könyvtáros szakmában, s még kisebb a részvételük a képző intézmények tanszemélyzetében. Ugyanakkor azonban – a különböző erőfeszítések következtében – ez a helyzet lassan javul, bár még sok a tennivaló.

Növelni kell a doktori fokozat elnyerésére készülők számát, hiszen közülük kerülhetnek ki az oktatók. Szükség van arra is, hogy részben több kurzus foglalkozzon az etnikai csoportoknak nyújtandó szolgáltatásokkal, részben pedig az egész tananyagot át kell hatnia ennek a szemléletnek. Ez ugyanis a hallgatók érdeke is, hiszen mind gyakrabban kerülnek olyan helyzetbe munkájuk során, amikor ilyen problémákkal néznek szembe.

A jelenlegi helyzet megváltoztatása számos tényezőn múlik, s összehangolt erőfeszítésekre van szükség az egyetemek vezetése, a tanszemélyzet, a könyvtárfenntartók, a szakmai és társadalmi szervezetek részéről. Ezek közé tartozik például az amerikai könyvtáros egyesületnek a „Spectrum Iniciative" elnevezésű programja, amely 150, egyenként 5000 dolláros ösztöndíjat irányoz elő az etnikai kisebbségekhez tartozó hallgatók számára; ehhez más szervezetek is csatlakoztak kiegészítő támogatással.

A kulturális többszínűségnek és a másságnak a könyvtárosképzésen belül is több dimenziója van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megrögzült képek és benyomások majdnem olyan súllyal esnek latba, mint a valóság. Ez különösen veszélyes lehet, ha negatív előjelűek. Az oktatóknak szembe kell szállniok ezekkel az előítéletekkel, s állást kell foglalniok a jobb megértés és több tolerancia mellett.

A cél eléréséhez azonban nem elegendő a jó szándék. Az intézményvezetőknek olyan könyvtárpolitikát kell folytatniok, amely elősegíti a kulturális többszintűség érvényesülését, az oktatóknak pedig vállalniok kell az idevágó ismeretek oktatását. Csakis így várható el, hogy a szakma munkaerő-összetétele megfeleljen az ország, etnikai, kulturális, társadalmi összetételének.

Tudatában kell lenni a népességben beálló nagy változásnak, s az ezzel járó politikai, gazdasági, társadalmi hatásoknak. A könyvtárosképző intézmények már eddig is több nemes erőfeszítést tettek a különféle etnikai csoportokból származó hallgatók kiképzése, s ezzel maguknak a csoportoknak a szolgálata terén, s biztató tapasztalatokat szereztek a jövőre nézve.

(Papp István)

00/024

DUDA, Andrea L. - MESZAROS, Rosemary L.: Staff empowerment: effective training for greater responsibilities = Tech. Serv. Q. 16. vol. 1999. 4. no. 11-25. p. Bibliogr.

A személyzet képzésének tapasztalatai egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Továbbképzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A technológiai fejlődés nyomán végrehajtott átszervezések egyik közvetlen eredménye, hogy a könyvtártechnikusok és a könyvtárosi szakképesítés nélküli munkaerők nagyobb szerepet kapnak az alapvető olvasószolgálati szolgáltatások nyújtásában. A többlépcsős referensz-szolgáltatások és az Internet megjelenésével egyre intenzívebb továbbképzésre van szükség a könyvtári személyzet számára. A University of California (Santa Barbara) könyvtárának továbbképzési bizottsága felmérte, hogy milyen természetű képzésre van szükség az új feladatok ellátásához. A válaszok alapján a következő témákban indítottak tanfolyamokat: MELVYL cikkadatbázisok, online katalógus, különféle CD-ROM-ok, Internet, Windows 95, Microsoft Word, Excel. Továbbá a könyvtár külső munkatársakat is szerződtetett a vezetési és szervezési ismeretek oktatására. A hat hónapig tartó tanfolyamok végén ismételt felmérést végeztek, amelyben javaslatokat kértek a továbbképzés további irányaira.

(Autoref.)

Lásd még 25, 31, 62, 91

Szabványok, normatívák

00/025

WINKWORTH, Fay - CANNON-LEARY, Pat - HARE, Catherine - PARKER, Sandra: The impact of National Vocational Qualifications on Library and Information Service = Libr. Inf. Briefings. 86. no. 1999. 1-11. p. Bibliogr. 28 tétel.

A brit nemzeti szakmai normatívák (National Vocational Qualifications - NVQ) hatása a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásokra

Minősítés; Normatívák, mutatószámok

A nemzeti szakmai normatívákat (National Vocational Qualifications, NVQ) és a skót szakmai normatívákat (Scottish Vocational Qualifications, SVQ) azért vezették be az Egyesült Királyságban, hogy javítsák a munkaerő minőségét. A könyvtári-információs szektorban széles körűen elfogadták

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ezeket a mormatívákat, amelyek hozzájárultak ahhoz is, hogy minden szinten kiszélesedett az oktatási intézmények választéka és kínálata. A tematikus szám áttekinti a fenti szakmai normatívák fejlődését és történetét a könyvtári-tájékoztatási szakmában, kiemeli hasznukat mind a munkáltató, mind a munkavállaló szempontjából, és tárgyalja az ellenük felhozott bírálatokat is.

(Autoref.)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

00/026

Rahvusraamatukogu = Raamatukogu. 1999. 4. no. 4-13.p.

Nemzeti könyvtárak. Hat európai nemzeti könyvtár igazgatója beszél a könyvtáráról

Nemzeti könyvtár

A CENL (Conference of European National Libraries) 1999 őszén Észtországban tartja konferenciáját. Ebből az alkalomból a *Raamatukogu* c. folyóirat tematikus számban mutatja be az európai nemzeti könyvtárak jelenlegi helyzetét és jövőbeli kilátásait. Hat könyvtárigazgató (Brian Lang, British Library; Einar Sigurdsson, Izland nemzeti könyvtára; Vladas Bulavas, Litván nemzeti könyvtár; Esko Häkli, Finn nemzeti könyvtár; Vladimir Zaitsev, Orosz nemzeti könyvtár; Tiiu Valm, Észt nemzeti könyvtár) írásait olvashatjuk, akik a folyóirat következő kérdései alapján írták meg cikkeiket: 1) Mutassa be könyvtárát és foglalja össze a könyvtár jövőbeli fejlesztési irányait; 2) Hogyan látja a jövő évezred egyesített Európájában a nemzeti könyvtárak szerepét és fejlődési lehetőségeit? 3) Milyen kapcsolatot és együttműködést vár az ön könyvtára és az észt könyvtárak között?

(Autoref. alapján)

00/027

WENZEL, Sarah G.: From revolution to evolution: the transformation of the Bibliothèque Nationale into the Bibliothèque Nationale de France, through the lens of popular and professional reports = Libr. Q. 69. vol. 1999. 3. no. 324-338. p.

A Bibliothèque Nationale átalakulása Bibliothèque Nationale de France-szá - népszerű és szakmai beszámolók alapján

Feladatkör; Nemzeti könyvtár

Az új francia nemzeti könyvtár, amely François Mitterrand nevéhez kötődik, 1999-ben nyitotta meg kapuit teljes körű szolgáltatásaival. A beruházás összértéke 7,2 milliárd francia frank volt, a könyvtár működtetése évente 1,2-1,5 milliárd frankba kerül. A könyvtár már 1988-tól folyamatosan nagy viták tárgya volt. Nemcsak az épületről tértek el a vélemények, hanem politikai és kulturá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lis csatározások is zajlottak azzal kapcsolatban, hogy mi a nemzeti könyvtár szerepe Franciaországban és milyen irányt vegyen a könyvtárak fejlesztése általában. A népszerű és a szakmai sajtóban 1991 és 1993 között nagyon sok publikáció jelent meg, amelyek szemléjéből nyomon követhető a projekt módosulása.

A régi nemzeti könyvtári épület (BNF-Richelieu) szemben helyezkedik el az új épülettel (BNF-Tolbiac vagy Bibliothèque François Mitterrand). A Bibliotheque National (BN) gyűjteménye a ritka és archiválís francia anyag megőrzését tűzte ki céljául, tudományos használatra, a humán tudományokra koncentrálva. Az új BNF a nagyközönség felé fordul és szélesebb gyűjtőkörre alapoz. A régi épületben maradnak a kéziratok, fotók, térképek, az éremgyűjtemény és a zeneművek.

A változásokból a népszerű sajtó az újdonságokat igyekezett kiemelni, a szaksajtó a vállalkozás nagyságrendjét, a különböző elemek integrációját, az új szervezeti felépítést emelte ki. A szaksajtó nem foglalkozott a vállalkozás politikai vetületeivel. A népszerű sajtó az 1991-1993-as időszakban szinte mindent megkérdőjelezett, kivéve azt, hogy valamilyen új könyvtárra feltétlenül szükség van. Nem vitatta a nemzeti könyvtár mint intézmény szimbolikus jelentőségét sem.

A könyvtár épülete sok kritikát kapott. A könyvtárosoknak kevés módjuk volt a beleszólásra a tervezés és a kivitelezés stádiumában. Az állomány elhelyezésének szakrendjéről például csak az építészeti terv elfogadása után dönthettek, és a tervet jóváhagyó bizottságnak sem volt könyvtáros tagja. A nemzeti könyvtár átalakulása, a muzeális funkciók visszaszorítása és a nagyközönség felé való nyitás az egész francia könyvtárügy hagyományos, elitista szemléletére hatással volt. A terveket ez annyiban érintette, hogy egy módosítás során külön szintet alakítottak ki a kutatóknak és külön szintet a nagyközönség számára. A cikkek nem térnek ki arra, hogyan befolyásolta ez a nyitás a tájékoztató könyvtárosok feladatkörét. Mitterrand egyébként felhívta a könyvtárosokat, hogy változtassanak a róluk kialakult képen, legyenek készségesebbek, szolgálatkészebbek.

Az átalakulás kapcsán felülvizsgálták a könyvtár gyűjtési politikáját, jelentősen kibővítették a külföldi kiadványok és a nem nyomtatott dokumentumok beszerzését. 1991-ben 300 ezer mű digitalizálását és 200 számítógép beszerzését irányozták elő, később a művek számát 100 ezerre csökkentették. Az elektronikus dokumentumok kiküszöbölnék a szállítási és állományvédelmi problémákat is. A digitalizáláshoz a dokumentumok egy részét a meglévő mikrofilm-gyűjteményből veszik.

A BN 1970 óta építi OPAC-ját. A teljes állományt szeretnék gépre vinni, ehhez folyik a raktári ellenőrzés, amely egyben az állományvédelmi felmérést is szolgálja. Évente 300 ezer kötet savmentesítésére készülnek. A BNF 1993-tól közös katalógust épít ötven felsőoktatási könyvtárral (CCF) együttműködésben.

Az üzemelés során sok minden kiderülhet a technológia és az emberi erőforrások területén. Ki fog derülni, hogy a BNF képes-e egyszerre szolgálni a nagyközönséget és a kutatókat. Változások várhatók a könyvtárosok szerepében is, de az információk összegyűjtésében, rendszerezésében és használatba adásában mindig szükség lesz rájuk.

(Hegyközi Ilona)

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

00/028

GIBSON, Andrew - NEWTON, Robert - DIXON, David: Supporting open and distance learners: practice and policy across further and higher education libraries = Libr. Rev. 48. vol. 1999. 5. no. 219-231. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A brit felsőoktatási könyvtárak gyakorlata és politikája a nyílt és távolsági oktatással kapcsolatban

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Felnőttoktatás; Tájékoztatási politika; Távoktatás

A cikk, különös tekintettel a skóciai helyzetre, azt vizsgálja, hogy a brit továbbképzési és felsőoktatási intézmények könyvtárai milyen lehetőséget kínálnak a felnőtt- és a távoktatás iránt érdeklődők számára. A szakirodalom kritikai elemzése után a cikk egy felmérés eredményeit közli. A felmérést az összes skót, és néhány angol továbbképzési és felsőoktatási könyvtárban végezték el, továbbá strukturált interjúkat készítettek a glasgow-i körzet egyetemeinek könyvtárosaival. A cikk összesíti és elemzi az irodalomkutatás, a felmérés és az interjúk eredményeit, és meghatározza azokat a kulcsfontosságú területeket, amelyekkel az érintett intézmények könyvtárosainak foglalkozniuk kell.

(Autoref.)

00/029

HUUHTANEN, Riitta: Oppiminkeskus - uusi oppimisympäristö = Signum. 32. vol. 1999. 6. no. 109-113. p.

Új típusú tanulási központ a kuopiói Egyetemen

Egyetemi könyvtár; Oktatás -számítógéppel; Távoktatás

1999. szeptember 13-ától működik a közép-finnországi Kuopio város egyetemén kialakított modern tanulási központ. A létrehozására kidolgozott összegyetemi projektet az oktatási minisztérium anyagi támogatásával valósították meg. A központ a volt fogászati klinika 940 m^2 alapterületű tereinek átalakításával jött létre, egy szinttel a Canthia elnevezésű könyvtár fölött, amelyet e program részeként ún. hallgatói (jegyzet- stb.) könyvtárrá alakítottak át. Így az összeköttetésük megteremtése könnyű volt, s megvalósulhatott a hallgatói szolgáltatások koncentrációja. Abban az értelemben is, hogy a pályaválasztási információs pontot a hallgatói könyvtárba helyezték át, a központ mellett üzletet nyitottak, a hallgatói egészséggondozó egy emelettel feljebb, egy étterem pedig egy emelettel lejjebb működik a központnál.

Maga a tanulási központnak nevezett egység hármas cél jegyében jött létre: az információs technika felhasználási lehetőségeinek javítására, az öntevékeny tanulás és ezzel együtt az interaktivitás növelésére, valamint a távoktatás lehetőségeinek bővítésére. A különféle oktatási csomagokat – beleértve a korábban a különböző intézetekben, tanszékekben készülteket is – folyamatosan beletáplálják a központ szolgáltató egységébe és a központ koordinálja az egyetemen hozzáférhető anyagokat, s fenntartja a közös használatra felállítandó tananyag-gyűjteményt. A tanulási környezet nyitott, azaz a hallgató az információs hálózaton keresztül bárhonnan (a könyvtárból, a mikroszámítógépekkel felszerelt osztályteremből vagy éppen otthonról) is hozzáférhet bármely kar, intézet vagy tanszék által létrehozott előadáscsomagokhoz. A központ legnagyobb termét a legmodernebb távoktatási készülékekkel szerelik föl, s itt lehetőség nyílik mind az oktatás továbbítására és fogadására, mind annak a több munkaállomásra történő szétterítésére.

A központ vezetője – eddigi feladatainak ellátása mellett – a könyvtárigazgató. Kizárólag saját alkalmazottja kettő van: számítógépes tervezők. Egyikük információtechnikai és hálózati szakember, a másikuk az oktatástechnológiáért és a használók képzésének rendezéséért felelős oktató. Minden egyéb feladatot más egyetemi intézmények, szervezetek személyzete lát el: a számítógép-központ az információs hálózat fenntartását és a gépek beszerzését, a könyvtár az információs szolgáltatásokat; a tanulmányi iroda pedig az oktatóknak a hálózat használatára történő felkészítését tervezi meg.

A tanulási központnak 3, az egyéni tanulást szolgáló terme van, 5 csoportmunkára alkalmas szobája és 2 osztályterme, az oktató vezetésével folyó munka céljaira. Összesen 70 mikroszámítógép áll a hallgatók rendelkezésére. A használati operációs rendszer a Windows NT 4.0 verziója.

(Sz. Nagy Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/030

TAMBURRINI, Renato: Sistemi bibliotecari di ateneo tra razionalizzazione e autonomia: il caso dell'Univesita di Pisa = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 39-50. p.

Res. angol nyelven

Egyetemi könyvtári rendszerek a racionalizálás és az autonómia között: a Pisai Egyetem esete

Egyetemi könyvtár

Az olasz egyetemi könyvtári rendszert régóta hatástalannak és pazarlónak ítélték, ahol nagy költséggel kevés eredmény születik. Az e helyzettel szembeni elégedetlenség a 70-es években erősödött meg, először a szakma, majd fokozódóan a tanárok és a hallgatók körében. Ennek eredményeképpen, s részben az automatizált könyvtári rendszerek bevezetésének is köszönhetően, egyre több egyetem tett (tesz) kísérletet könyvtári rendszerének jobbítására és ésszerűsítésére.

Ilyen helyzetben van a Pisai Egyetem könyvtári szolgálata is, melynek jelentős, de számos helyen szétszórt és egyenetlen szolgáltatási színvonalon hozzáférhetővé tett dokumentumvagyona van. Sajátossága, hogy az egyetem fontos könyvtárai alig néhány kilométeres körzeten belül helyezkednek el. (Másfél millió fölötti állomány, 8000 kurrens periodika; 66 adminisztratív egységben 124 szolgáltatóhely, összesen 3051 olvasótermi férőhely; 113 könyvtáros és kb. 100 kisegítő; az egyetemen 12 kar, 61 tanszék, 50 ezer hallgató, közel 1800 oktató, közel 1600 fő technikai-adminisztratív személyzet.) Az egyetem 1987-ben hozta létre könyvtári bizottságát, kezdetben csak a szolgáltatások elégtelensége miatti panaszok vizsgálatára, ebből alakult később állandó bizottsággá, amely komoly diagnosztikai munka után tett javaslatot az egyetem könyvtári rendszerének fokozatos átalakítására, bizonyos fokú centralizáció, a korszerű információtechnológia bevezetése és széles alapokon nyugvó minőségi szolgáltatások megindítása révén. Ennek nyomán a 66 egység helyett 15 (szakosodott) központi könyvtári szolgáltatóhelyet hoztak létre, személyzetük létszámát a potenciális olvasók számához és a munkaterheléshez (kurrens periodikák és új beszerzések mennyisége) igazítva.

Anyagi ellátásukat az érintett kar és tanszékek biztosítják, amit az egyetem központi pénzekből is kiegészít, az előbbi kritériumokat, valamint a kari/tanszéki finanszírozás egy potenciális használóra eső mértékét és a heti nyitvatartási órák számát figyelembe véve. Az egyetem kidolgozta a könyvtári célrendszert, amely elsősorban a nyilvános szolgáltatásokra van tekintettel, elkészítette a könyvtári szolgáltatások irányelveit és közzétette a rendszer feladatait, a főbb szolgáltatások lényegi szempontjait és szabványait.

Megkezdődött a könyvtári személyzet továbbképzése; e házi tanfolyamok nemcsak a szakmai készségek színvonalának emelését célozzák, hanem a használók és a szolgáltatások középpontba állítását, valamint a személyzet megismertetését az egyetemi könyvtári rendszer perspektíváival. Ez utóbbiak legfontosabbika, hogy a jelenlegi, a különböző számítógépes rendszerek elérésére kialakított meta-OPAC helyett (amely az egyetemi állomány mintegy 25%-át tükrözi), egy-másfél éven belül áttérnek egyetlen közös, kliens-szerver felépítésű, grafikus interfésszel rendelkező integrált könyvtári rendszerre. Megkezdődött az együttműködés a város más intézményivel annak érdekében, hogy létrejöhessen a „pisai virtuális könyvtár".

A dokumentumok iránti növekvő igény kielégítésére az Ariel rendszert választották. A menedzsment-feladatok körébe tartozik a könyvtárpolitika, a szabványok és szabályzatok, a statisztika, fejlesztés, a számítógépes rendszerek és adatbázisok területén a centralizált irányítás, a személyzet és a szolgáltatások terén a 15 könyvtárra lebontott irányítás a jellemző.

(Mohor Jenő)

Lásd még 14, 24, 49, 62, 64, 93, 95

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közművelődési könyvtárak

00/031

BOSCHEINEN, Claudia: Mitarbeiter - das wichtigste Kapital? Zum Stellenwert der Personalentwicklung in Öffentlichen Bibliotheken: Ergebnisse einer Umfrage = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 10/11. no. 632-636. p.

Res. angol nyelven

Közművelődési könyvtárosok részvétele továbbképzésben: egy felmérés eredményei

Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Személyzet; Továbbképzés

A szerző 1999 elején kérdőívet küldött szét a nagyobb (legalább 20 munkatárssal működő) német közművelődési könyvtárak vezetőinek, melyben a könyvtárosoknak a továbbképzésben való részvétele iránt érdeklődött. A 105 megkérdezett intézményből 85 küldött vissza értékelhető választ.

Bár a továbbképzésben való részvételt elvileg csaknem minden vezető (91%) fontosnak, sőt 58% nagyon fontosnak tartja, a tényleges gyakorlat vegyes képet mutat. A könyvtárak túlnyomó többségében hiányzik a személyzet szakmai fejlesztésének szisztematikus megtervezése. A megkérdezett intézményeknek mindössze 5%-ában dolgoztak ki továbbképzési tervet és vezetnek erről személyi kartotékot (további 2%-ban terveznek hasonlót), a többség alkalomszerűen él az adódó lehetőségekkel a különböző képzési formákat illetően.

A leggyakoribb továbbképzési lehetőség a külső intézmények (pl. a könyvtáros egyesületek ill. szövetségek, vagy a Német Könyvtári Intézet) által rendezett szemináriumokon való részvétel, de gyakori a saját munkahelyen történő továbbképzés is.

A részvétel terhét nagyrészt a a könyvtár vállalja magára. A továbbképzésben töltött időt általában munkaidőnek tekintik (91%), és nem a dolgozók szabadságát terhelik vele. A házon kívüli továbbképzésben való részvétel költségeit az esetek többségében a munkahely ill. a fenntartó fedezi (az említések aránya 89%), ritkábban maga a résztvevő (az említések aránya 40%).

Mekkora összeget fordítanak a könyvtárak dolgozóik továbbképzésére? A megkérdezettek intézmények fele (53%) tudott csak konkrét összeget megnevezni, közülük 26% személyenként és évenként kevesebb mint 100 DM-et költ e célra, a válaszolók 17%-a 100 és 200 DM közötti összeget, 2% 200 és 300 DM között, 8% pedig 300 DM felett. Számos könyvtár azonban nem ismeri pontosan az e célra fordított összeget, mert a költségek nagyobb részét a város fedezi vagy központilag történik a finanszírozás.

A könyvtárak fele (57%) tudatosan törekszik arra, hogy a továbbképzés során egyénileg megszerzett ismeretek átadását a többi munkatárs számára is biztosítsa. Az uralkodó forma e téren a szóbeli beszámoló az érintett dolgozók szűkebb körében. Az esetek 17%-ában a szóbeli közlés mellett az ismeretek írásbeli átadására is lehetőség nyílik, többnyire a helyi tájékoztató lap keretében. A vezetők 43%-a viszont azt nyilatkozta, hogy semmilyen szervezett ismeretátadási módot nem tud biztosítani a szoros munkaerő létszám és a feszített munkaidő miatt.

Ki a felelős a továbbképzések kézben tartásáért? A vezetők fele (51%) szerint náluk nincs olyan személy, aki megnevezhetően felelős lenne, 49% nevezett meg olyan munkatársat, aki személyzeti menedzserként felelősnek mondható (az esetek többségében azonban más feladatok mellett). Még a nagy létszámmal dolgozó könyvtárakban is ritkaságnak számít, hogy egy személy vagy egy részleg fő feladatként a személyzeti fejlesztés kérdéseivel foglalkozzék.

A fentiekből következik, hogy a könyvtárak többségének (67%) semmilyen továbbképzési (személyzeti fejlesztési) programja nincsen. A vezetőknek mindössze 17%-a válaszolta azt, hogy rendelkezik ilyen tervvel, 16% pedig „most dolgozik annak ki-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkálásán". A vezetők többségének véleménye szerint ilyen program kidolgozására nem jut idő (a válaszok 55%-a), nincs rá munkaerő (43%), nincs rá pénz (17%). Sok vezető úgy véli, hogy a létszámleépítések és a rigorózus gazdasági megszorítások jelenlegi időszakában személyzeti fejlesztési tervek kidolgozása teljesen irreális és hiábavaló.

(Katsányi Sándor)

00/032

GRAF, Angela: Ist die Öffentliche Bibliothek noch zeitgemäss? Überlegungen anlässlich eines Jubiläums = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 7/8. no. 489-491. p.

Res. angol nyelven

A közkönyvtár lemond szociális szerepéről?

Hátrányos helyzetű olvasó; Könyvtári hálózat; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Városi könyvtár

Alapításának századik évfordulóját ünnepelte 1999-ben Hamburg közkönyvtára, a Bücherhalle. A létrehozás annak idején magánkezdeményezésre történt, (az 1765 óta működő, s a felvilágosodás eszmevilágát képviselő hamburgi Patrióta Egylet támogatásával), a városi tanács csak évekkel később vette szárnyai alá. Hamburg évtizedeken át – August Bebel szavaival – „a szociáldemokrácia fővárosa" volt, az egykor szociális és demokrata szempontok szerint kormányzott, a közműveltség átfogó emelésére törekvő Hanza-város vezetői azonban egyre kevesebbet őriznek már politikájuk hajdani gyökereiből.

A Bücherhalle egyike azon kevés intézménynek, mely a város hagyományainak megfelelően a lakosság kulturális szükségletét a legszélesebb körben kielégíteni törekedett. Ma azonban nem ezt látjuk. A város vezetősége ui. 1994 és 1997 között az intézmény éves költségvetését öt millió DM-mel (a teljes összeg 13%-a) megkurtította, ezért 1997-ben 13 fiókkönyvtárat be kellett zárni. Ezek az intézmények régi munkásnegyedekben, szociálisan „nehéz" városrészekben működtek. Ugyanakkor tervbe vették a kölcsönzések számához igazodó használati díj bevezetését is: aki sokat olvas, fizessen is sokat. A város vezetősége szerint a bezárt intézmények olvasói még elfogadható távolságra találnak nyitva maradt fiókot. Ámde ha a bezárt könyvtárak olvasói valóban felkeresnék a megmaradt fiókokat, nem lenne, aki kiszolgálja őket, mert a személyzetet is csökkentették a bezárások arányában.

A Bücherhalle távlati terve elvileg megfogalmazza azt a veszélyt, hogy az információs társadalom polgárai két táborra szakadnak: egy kiváltságos részre magas iskolai végzettséggel és jó társadalmi-gazdasági státusszal, s egy másik, hátrányos helyzetű csoportra, melynek tagjai már „nem lesznek képesek az információkat tudássá alakítani". A fiókkönyvtárak megszüntetésével a könyvtár eleve lemond az utóbbiakról, a csak potenciális olvasókról és könyvtárhasználókról, nem kínál többé nekik lakóhelyük közelében elérhető dokumentum-választékot. Miközben a könyvtár koncepcionális terve súlyos társadalmi problémaként megállapítja, hogy a funkcionális analfabéták száma fokozatosan növekszik, ugyanakkor gyakorlatilag kizárja őket a könyvtárból. Innét már csak egy kis lépés annak nyílt elismerése, hogy „Az ostobák úgyis elvesztek, forduljunk kulturális kínálatunkkal a privilegizáltak felé." Ilyen elvek alapján történik egyébként Hamburgban az operaház, a városi színház magas fokú szubvencionálása, miközben a külvárosok kulturális kínálata állandóan szűkül.

A Bücherhalle távlati terve nyíltan lemond a szociális feladatok vállalásáról. A könyvtár igazgatója, Hella Schwemer-Martienssen szerint a visszaszorított gazdasági körülmények között semmilyen mozgástere nincs már a szociális tevékenységnek. Ha azonban a közkönyvtár már nem a széles közösség, hanem csak az információkban egyre gazdagabbak érdekeit szolgálja, kérdéses, hogy legitim-e még a közösség adóját egy ilyen intézményre fordítani? A piaccal való flörtölés, a kulturális ajánlat önköltséges áron való nyújtásának szándéka – ha követke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zetesen végiggondoljuk – csak az intézmény teljes privatizációjához vezethet. De akkor tessék ezt a célt nyíltan kimondani!

(Katsányi Sándor)

00/033

PARKER, Sandra - BANWELL, Linda - RAY, Kathryn: The LOGOPLUS project: a seamless transition? = Libr. Manage. 20.vol. 1999. 5. no. 273-282.p.

A LOGOPLUS projekt: zökkenőmentes volt-e az átmenet? A közigazgatás átszervezése és a közkönyvtárak Nagy-Britanniában

Fenntartó szerv; Közművelődési könyvtár; Kutatási jelentés [forma]; Szolgáltatások

A cikk a LOGOPLUS projekt eredményeit ismerteti. E projekt célja az volt, hogy megvizsgálja, mennyire volt zökkenőmentes a brit közkönyvtárak személyzete és olvasói számára 1995–1998-ban a helyi önkormányzatok átszervezése. Kilenc önkormányzatban végeztek esettanulmányt. A következő területeket vizsgálták: politika, pénzügyi kérdések, integráció, együttműködés, személyzet, kommunikáció, használók. Az eredmények több sikertényezőt is kimutattak, amelyek hozzájárultak a zökkenőmentes áttéréshez: a kiváló szolgáltatások mellett elkötelezett tanácsadók és vezetők; elegendő pénzügyi támogatás az átmeneti időszakban; hatékony vezetés; a célok világos meghatározása; többféle szakértelem, megértő felhasználók. Néhány könyvtár azonban kárt szenvedett, mert a tanácsadók vagy vezetők nem látták tisztán a célt; nem volt elegendo pénz; a vezetőknek nem volt megfelelő kommunikációs jártasságuk; a személyzet egyáltalán nem, vagy csak alig részesült képzésben.

(Autoref.)

Lásd még 4, 9, 12, 41

Iskolai könyvtárak

00/034

BRYKCZYŃSKA, Maria: O bibliotekach szkół prywatnych słów parę = Bibliotekarz. 1999. 7-8. no. 18-20. p.

Lengyelország: Néhány szó a magániskolák könyvtárairól

Iskolai könyvtár; Magánkönyvtár

A cikk címe félrevezető, ui. csak a *felsőoktatás területén* található magánintézmények könyvtárairól van benne szó. Az országban ez a felsőoktatási intézménytípus évről-évre gyarapodik: míg 1996-ban mindössze 75, addig 1998-ban már 133 magánegyetem vagy főiskola működött.

Könyvtári szempontból az egyre több hallgatót képző magánintézmények ellátottsága több szempontból is problematikus. Sok ilyen intézményben nincs vagy alig van könyvtár, s így a hallgatóság az állami felsőoktatási intézmények könyvtárait és az egyéb tudományos könyvtárakat veszi tömegesen igénybe, holott köztudott: a könyvtárügy másutt is „szűk keresztmetszet". További számos intézmény csak jegyzetkölcsönzést folytat, aminek következménye a diplomamunkák írásakor mutatkozik meg: a szakdolgozók minden kutatóhelyet ellepnek ilyenkor az állami könyvtárakban.

Vannak aztán – elvétve – olyan magániskolák is, amelyek munkáját fejlett könyvtár segíti. Az ilyen iskolák rendszerint kutatóintézetek magánvállalkozásai. Ilyen intézményt működtet pl. a Rendszerkutatási Intézet.

Összegezve: a tetemes tandíjat fizető hallgatók korántsem mindenütt részesülnek teljes ellátásban. Ezt az anomáliát mielőbb fel kellene számolni, amire – persze – nincs remény. Azt azonban el kellene érni, hogy a magánegyetemek és főiskolák alapszabályában megjelenjék a könyvtár, s ily módon legalább elinduljon a lehetetlen helyzet felszámolása, különben a képzés színvonala látja kárát a dolog-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak. A lengyel könyvtáros egyesületnek is illenék felvállalnia az ebben a szektorban gyülekező problémáknak (legalábbis) módszeres regisztrálását.

(Futala Tibor)

Tudományos és szakkönyvtárak

00/035

KUUSINEN, Iiris: Merikirjasto Avattu = Signum. 32. vol. 1999. 5. 130 no. 98.p.

Tengerészeti könyvtár nyílt Finnországban

Szakkönyvtár -természettudományi

1999. július 29-én nyitották meg a tengerészeti könyvtárat a délkelet-finnországi kikötővárosban, Kotkában. Az intézmény sajátos keveréke a felsőoktatási és a közkönyvtárnak. Fenntartója a tartományi szakfőiskola és a tengerhajózási szervezetek. Célja, hogy országos, sokoldalú információs központként működjön a tengerészeti szakemberek, az érdeklődők és az oktatás számára. Gyűjtőkörébe tartoznak a szakterület könyv-, folyóirat-, térkép- és CD-ROM-változatban megjelenő dokumentumai egyaránt. Emellett fenntartja az egy év óta működő Majakka elnevezésű virtuális könyvtárat is, amely sokoldalú link-gyűjtemény az Interneten lévő tengerészeti témájú információkhoz.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 70

Egyéb könyvtárak

00/036

SPILLER, David: Libraries in the workplace: the UK special library statistics experience = INSPEL. 33. vol. 1999. 2. no. 63-72. p.

Könyvtárak a munkahelyen: brit felmérés

Felmérés [forma]; Üzemi szakkönyvtár

A cikk három, brit munkahelyi könyvtárakra irányuló kutatást mutat be. Ismerteti a szóban lévő könyvtártípus felmérésének problémáit, különös tekintettel a meghatározásukkal, azonosításukkal, valamint a válaszadás elégtelenségével kapcsolatos akadályokra. Tárgyalja a különféle kutatási módszereknek, valamint az adatok bemutatási módjainak előnyeit és hátrányait; bemutatja a különféle szektorokból gyűjtött adatok összesítésének és összehasonlításának folyamatait. Az egyes kérdéseket példákkal szemlélteti. Röviden kitér egy telefonos felmérésre is, amely a munkahelyi könyvtáraknak a személyzet fejlesztésére gyakorolt hatását vizsgálta.

(Autoref.)

00/037

SADOKOVA, N.: Vlast' i informaciâ = Biblioteka. 1999. 8. no. 33-34. p.

Hatalom és információ

Hivatali könyvtár

A cikk a Szaha (Jakutia) Köztársaság Elnöki Könyvtárát ismerteti. Az 1993-ban létesített könyvtár önálló eleme az elnöki adminisztrációnak.

Feladata az elnöki, a parlamenti, az önkormányzati apparátus információval való ellátása, aminek a könyvtár – meglehetősen a köztársasághoz tapadó – információs szolgáltatások nyújtásával tesz eleget. Amióta számítógépekkel rendelkezik (az általa alkalmazott programok: Konsul'tant Plus, ASU, Biblioteka), ki tudja elégíteni a különösen speciális kéréseket is. Használóinak száma 639 fő, a politikai elit színe-java.

Szervezeti egységei: az adatbázisok fejlesztését is végző gyarapítás, a hivatalos kiadványokból való tájékozódásért is felelős olvasószolgálat, valamint a könyvtár tájékoztató kiadványait szerkesztő és a másolatszolgáltató információs–bibliográfiai osztály.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Más könyvtárakkal való kapcsolatait részint a funkció és a gyűjtőkör (elnöki könyvtárak, jogtudományi–gazdasági tájékoztató intézmények), részint pedig a „köztársasági szomszédság" határozza meg, illetve ösztönzi.

A közeljövőben a könyvtár az Internetre is kijut.

Megemlítendő még az igen szerteágazó és ambíciózusan kezelt dokumentáció az elnökről és működéséről. Ilyenek találhatók benne: szereplések (cikkek, beszédek, előadások), üzenetek, „ad hominem"-dokumentumok, javaslatok, levelek, állampolgári levelek az elnökhöz, elnöki találkozók a köztársaság társadalmának képviselőivel. Mindezek külön-külön dossziékban és időrendi mutatózással.

(Futala Tibor)

00/038

ARLT, Jörg: Neue Wege für die Brandenburger Gefängnisbibliotheken = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 7/8. no. 494-496. p.

Börtönkönyvtárak Brandenburg tartományban

Börtönkönyvtár; Felmérés

Brandenburg tartomány közművelődési könyvtárainak szakmai ellátó központja 1992-ben kapcsolatba lépett a tartományi igazságügyi minisztériummal, azzal a céllal, hogy szakmai tanácsadóként bekapcsolódjon a börtönkönyvtárak szervezésébe, ellátásába és működtetésébe is. 1994-ben a minisztériumtól engedélyt kapott a tartomány tíz börtönkönyvtárának látogatására, ez lehetővé tette a könyvtárak állapotának szakmai felmérését.

A helyzet értékelésében a kiindulópont és viszonyítási alap a Német Könyvtári Intézetnek a börtönkönyvtárak részére 1986-ban kiadott irányelvei voltak. Ehhez képest a dokumentumellátottság Brandenburg tartomány börtöneiben 75%-os volt, azonban a meglevő művek 20%-a tartalmilag elavult. Az összetétel általában nem felelt meg a kívánalmaknak: a szépirodalom aránya sok helyen 85% vagy még magasabb, a szerény mennyiségű ismeretközlő irodalom nagyrészt elavult, az AV dokumentumok és a periodikák pedig csaknem teljesen hiányoztak. A törvénykönyvek mindenütt megtalálhatók voltak ugyan, de hiányoztak az értelmező szövegeket tartalmazó kiadások. Idegen nyelvű művek egyáltalán nem voltak.

A katalógusokat könyvjegyzék helyettesítette, mely egyúttal állománynyilvántartásul is szolgált. (Két helyen volt cédulakatalógus). A könyveket a raktárból kérőlappal lehetett kikérni, két helyen volt szabadpolcos hozzáférési lehetőség.

Forgalmi statisztikát nem vezettek, becsült adatok szerint az elítéltek 30-50%-a használta a könyvtárakat, átlagosan használónként havonta két kötetet.

Szervezetileg a könyvtárak a gazdasági részleghez tartoztak, kivéve Brandenburg városát, ahol a nevelői szolgálathoz. Teljes munkaidejű könyvtárosi munkakör csak Cottbusban volt, ott viszont a könyvtárvezetőnek a könyvtárosi mellett számos más feladatot is el kellett végeznie.

A felmérést követő javaslatok közül a legfontosabb egy börtönkönyvtári szakmai központ felállítása volt, mely a javaslat szerint az igazságügyi minisztérium mellett működne, ez a terv azonban mindmáig nem valósult meg. 1995-97 között kisebb-nagyobb előrelépések történtek: kidolgozták „A börtönkönyvtárak feladatai és működésük rendje" c. kiadványt, Cottbusban idegen nyelvű gyűjteményt hoztak létre (mivel a német börtönökben az utóbbi években állandóan növekszik az idegen anyanyelvű elítéltek száma). A cottbusi idegen nyelvű gyűjteményt letétként vagy könyvtárközi kölcsönzéssel a többi börtönkönyvtár is igénybe veheti, de jelenleg a nagyobb börtönök könyvtáraiban már folyik a saját gyűjtemény kialakítása is. Megtörtént a börtönkönyvtárak és a helyi városi könyvtárak közötti kapcsolat felvétele, két helyen konkrét együttműködési szerződést kötöttek.

Az előbbre lépés fontos mérföldkövét jelentette, hogy 1998 decemberében Brandenburgban szakmai konferenciát tartottak a börtönkönyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ügyéről. Szervezője a tartományi igazságügyi minisztérium volt, résztvevői a minisztérium, a tartományi kulturális élet és a közművelődési könyvtári ellátó központ és a tartomány börtöneinek képviselői, valamint hat, könyvtárosként dolgozó elitélt.
Jelenleg egy munkacsoport keretében kívánnak egyrészt a börtönkönyvtárak szakmai kérdéseivel foglalkozni, másrészt e könyvtárak elfogadtatása érdekében lobbizni. (Jelenleg ugyanis a börtönkönyvtárak a szabadidős tevékenységek között elismertségben az utolsó helyen állnak, jóllehet az elítéltek 30%-a igénybe veszi ezt az intézményt.) A munkacsoport tervei között szerepel:

- „A börtönkönyvtárak feladatai és működésük rendje" c. irányelv megvitatása.
- a könyvtári statisztika bevezetése,
- az állományfeltárás módjának javítása,
- újságok és folyóiratok kölcsönzésének bevezetése,
- az idegen nyelvű állomány meghonosítása,
- a video, a CD, a CD-ROM meghonosítása, a számítógépes hozzáférés bevezetése.

(Katsányi Sándor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

00/039

MIEDTKE, Erwin: Ein Lektoratsdienst für Internetquellen. ILEKS geht in den Echtbetrieb: Ein Arbeitbericht = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 10/11. no. 622-625. p.

Res. angol nyelven

Gyarapítási tanácsadás Internet-forrásokhoz: az ILEKS megkezdi működését

Állománygyarapítási tanácsadó; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Számítógép-hálózat; Városi könyvtár

A BINE (Bibliothek + Internet = Navigation und Erschliessung) projekt keretében a brémai városi könyvtár létrehozta a közkönyvtárak számára az Internet-források közös, hálózati feltárásának és értékelésének tartalmi és technikai előfeltételeit (ILEKS, Internet-Lektoratsservice). A projekt folytatásaként a brémai városi könyvtár az ILEKS szolgáltatást rendszeressé teszi, bemutatására az 1999. évi frankfrurti könyvvásáron kerül sor.
A brémai városi könyvtár a szolgáltatáshoz országszerte új partnereket keresett. Adatbázis-szolgáltatóként a GBV-vel (Gemeinsamer Bibliotheksverbund der norddeutschen Länder), adatszolgáltatóként pedig további közkönyvtárakkal kötött szerződést. A közreműködő közkönyvtárak egy-egy szakterület gondozását vállalták el: Berlini Központi és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartományi Könyvtár (utazás), Brémai Városi Könyvtár (számítástechnika, környezet), Paderborni Városi Könyvtár (számítógépes játékok), Schleswig-Holsteini Közkönyvtári Központ (pop- és rockzene, klasszikus zene). További könyvtárak felkérése és a szakterületek körének bővítése folyamatban van.

Az adatbázis a jelenlegi tervek szerint maximum tízezer rekordot tartalmaz majd. Keresésre a GBV-ban alkalmazott kétszintű Basisklassifikation egy változata szolgál. A főosztályok elnevezését igyekeztek a köznapi nyelvhez közelíteni. Az egyes forrásoknál jelzik, hogy azok milyen tájékoztatási többletet nyújtanak (pl. szöveges ismertetést, kivonatokat). A brémai városi könyvtár honlapján már megtekinthetők a szolgáltatás mintaoldalai. A GBV már dolgozik a csatolások ellenőrzésére szolgáló számítógépi programon. Az adatbevitel PICA-Win-IBW munkaállomáson történik.

Az ILEKS projektet támogatja az Európai Unió „New Book Economy - Building of the Information Society" programja, és az ILEKS rendszer üzembehelyezése után a két projekt tervezett összekapcsolására is sor kerülhet.

A projekt további fontos része az, hogy az ILEKS-adatbázis a helyi online katalógusokhoz kapcsolódjon. A keresés eredményeként így – az európai uniós projektnek köszönhetően – egyszerre jelennek meg az állomány és az internetes források adatai. Az állományból vett tételek „előlapjaként" szerepelni fog a Könyvtárellátó (ekz) recenziója és a címlap szkennelt képe is. A használó eldöntheti majd, hogy az adott könyvet kölcsönveszi a könyvtárból, előjegyzi vagy a könyvkereskedelemben megvásárolja.

Az ILEKS program keretében a „bedolgozók" képzését és folyamatos tájékoztatását is online módon szervezték meg.

(Hegyközi Ilona)

00/040

RÖDER, Birgit: Bücher aus dem Internet? Vor- und Nachteile von Online-Buchhandlungen für Bibliotheken = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 7/8. no. 485-488. p.

Könyvrendelés az Interneten: az online könyvkereskedelem előnyei és hátrányai a könyvtárak számára

Könyvkereskedelem; Könyvvásárlás; Számítógép-hálózat

A könyvtárak számára hagyományosan a helyi könyvesboltok, ritkábban a könyvküldő szolgálatok vagy maguk a kiadók szállítják a könyveket. A könyvtárak és a kereskedők közötti elektronikus kommunikáció már régebben megkezdődött, és ma már világszerte működnek online könyvkereskedések.

A könyvtárosok számára az internetes könyvkereskedések közül való választáskor a következők játszanak szerepet: az adatbázisok mérete, a fizetési mód, az ügyfélszolgálat, a keresési lehetőségek, a dokumentumok és a postázás költségei. Németországban *a www.a-zet.de, www.amazon.de, www.bol.de, www.buch.de, www.buecher.de, és a www.proxis.be* címen érhetők el az országban működő könyvkereskedők elektronikus szolgáltatásai; ezeket veszi számba a cikk és foglalja össze áttekinthető táblázatos formában.

Összefoglalóan le lehet szögezni, hogy a könyvtárosok nagyobb igényeket támasztanak a szolgáltatásokkal szemben, mint a magán felhasználók. A hagyományos könyvkereskedések tanácsadási tevékenysége a könyvtárak számára nem jelent az online kereskedésekkel szemben plusz-szolgáltatást, mivel a beszerzendő műveket már kiválasztották, amikor a kereskedővel kapcsolatba kerülnek. Előnyös viszont a könyvtárak számára – főként a belföldi kiadványok esetében –, hogy a helyi könyvkereskedések betekintésre is átadnak könyveket a könyvtáraknak (erre az online kereskedések nem vállalkoznak). Míg a könyvesboltok a magánembe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

reket akár egy nap alatt is kiszolgálják, az internetes könyvesboltok csak két-három nap alatt (bár vannak expressz szolgáltatások).

Az online könyvesboltok Németországban a külföldi címeket 2-4 hét alatt szállítják, szinte egyikük sem számít fel postaköltséget. A könyvtárosok nagyra értékelik azt a szolgáltatást, hogy az online rendelésekről visszaigazolást kapnak elektronikus levélben és azt, hogy a hálózaton megtekinthetik és nyomon követhetik rendeléseik státusát. Sajnálatos módon az Amazon cég, amely amúgy jelentős kedvezményeket nyújt könyvtárak számára, nem hajlandó számla ellenében küldeni a könyveket, csak hitelkártya vagy csekk ellenében. Emiatt a könyvtárak és az Amazon cég is üzlettől esik el.

Könyvenként változó, hogy melyik online cég árajánlata a legkedvezőbb; mindig meg kell vizsgálni a szükséges időráfordítás és a megtakarítás mérlegét. A külföldi dokumentumárak összehasonlításában a könyvtárak segítségére lehetnek az internetes könyvkereskedések, különösen azok, amelyek áraikat márkában adják meg. Mivel a német kiadók fix árakkal dolgoznak, a könyvkereskedések közötti választásnál a szállítási idő és a szolgáltatás minősége a meghatározó tényező.

A könyvek elektronikus kereskedelme állandó változásban van, egyre újabb szolgáltatók jelentkeznek. A könyvtáraknak nem szabad elzárkózniuk az új megoldásoktól, de nem szabad feladniuk a hagyományos könyvkereskedésekkel fenntartott jól bevált kapcsolataikat sem.

(Hegyközi Ilona)

00/041

PAAVONHEIMO, Jari: Viimeiset siemenperunat eli miten kokoelmien kävikään = Kirjastolehti. 92. vuo. 1999. 6. no. 12-15. p.

Hogy jártak a finn közkönyvtári gyűjtemények?

Állománygyarapítás; Költségvetés; Közművelődési könyvtár

A 90-es években megbillentek a közkönyvtárak költségvetésén belüli arányok. A gyarapítás (könyveké és egyéb dokumentumoké) aránya 17%-ra, ezen belül a könyveké 10%-ra csökkent, azaz ez utóbbiaké az egynegyedével esett vissza. A csökkenés legnagyobb vesztese a kölcsönzők széles rétege: ezt jelzi a kölcsönzések számának csökkenése is. Némelyek szerint számításba kellene venni a statisztikában a könyvtár távhasználatát is – ez azonban teljesen hiábavaló ötlet. Ha ugyanis e szempontból releváns kérdés (pl. kölcsönzés-megújítás) érkezik az Interneten, az úgyis megjelenik benne – amennyiben viszont a honlapra történő minden egyéb bejelentkezést is regisztrálnának, az olyan volna, mintha a könyvtár előtt elhaladókat striguláznák.

A gyarapítás szempontjából figyelemre méltó, hogy 1996-98 között 68 millió márkával nőttek a könyvtári kiadások, s ennek 10%-át fordították különféle könyvtári dokumentum (de nem könyv) beszerzésére; 28%-át az elkerülhetetlen személyi kiadásokra, s 62%-át „valami egyébre" – azaz a könyvbeszerzésre semmi sem jutott belőle. Látható, hogy az av-dokumentumok beszerzésének növekedése nem jelentős részt visz el a keretből. Ami szembetűnően sok, az az egyéb kiadásokra fordított összeg. Egyébként is az az általánosan jellemző helyzet, hogy ahol jó az av-anyag, ott jó a könyvállomány is.

Az automatizációval és az utóbbi évek Internetlázával a könyvtárak imázsa és alapfeladatai kerültek veszélybe, különösen ha azt vesszük figyelembe, hogy a közkönyvtári tevékenység egészében az Internet-szolgáltatások továbbra is csupán keskeny szeletet jelentenek. A jól képzett könyvtárosoknak viszont ennek ellenére egyre inkább csak az a szerep jut, hogy az ifjúsági szórakozóhellyé váló könyvtár esti felvigyázói legyenek.

A gyarapítás piaci (keresleti) szempontjainak eltúlzott érvényesítése azt eredményezi, hogy az értékes újdonságok – különösen a szépirodalom területéről – nem kerülnek be a könyvtárba, és így a jövőt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tekintve is olyan űr keletkezik, amely lehetetlenné teszi a könyvtárak számára az élő irodalmi kultúra fenntartását. Az az állítás sem igaz, hogy a szépirodalom iránti kereslet gyengébb volna az ismeretterjesztő irodalom iránt inál. 1997-ben például a könyvtárak által beszerzett könyvek 39%-a volt felnőtteknek szóló ismeretterjesztő mű, s 29%-a szépirodalmi, a kölcsönzési statisztika szerint azonban mégis a szépirodalomból kölcsönöztek többet az olvasók.

Elképzelhető, hogy az irodalmi kultúra könyvtári fenntartására csak egy, a Norvégiáéhoz hasonló szigorú állami irányítási modell volna alkalmas. A könyvtárosoknak úgy kellene befolyásolniuk a jövőt, hogy ne kelljen választani az olvasószoba-könyvtár és a virtuális könyvtár között, hanem anélkül teremtődjék meg a helyes egyensúly, hogy bármelyik részterületet ki kellene zárnunk.

(Sz. Nagy Lajos)

00/042

SCULLY, Paul: On-site and off-site collections: costs and challenges = Aust. Libr. J. 48. vol. 1999. 2. no. 178-188. p.

Házon belüli, illetve házon kívüli állományok: a költségek összehasonlítása

Állomány; Költségelemzés; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

Az Internet a közkönyvtárak számára is lehetőséget nyújt arra, hogy gyűjteményüket a falaikon kívüli forrásokkal is kiegészítsék. A kérdés az, hogy e „távoli" gyűjtemények kialakítása és hozzáférésük feltételeinek megteremtése nem kerül-e többe, mint a helybeni gyűjtemény fejlesztése és rendelkezésre bocsátása?

A helybeni és távoli gyűjtemények kritériumainak tisztázása után a szerző a két gyűjtemény párhuzamos vagy integrált kezelésével foglalkozik; a néma terminálok helyett PC-k alkalmazása az utóbbi megoldást teszi lehetővé.

A költségtényezők részletes számbavételével megállapítható, hogy kevesebb munkamozzanat szükséges a távoli gyűjtemény felépítéséhez, mint a helybeliéhez. Bizonyos kiadások (berendezés, bútorzat, tárolás stb.) teljességgel elmaradnak, a számítógépes rendszer pedig mindkettőhöz egyaránt szükséges. A dokumentumok árainak és a hozzáférés költségeinek összehasonlítása azt mutatja, hogy jóval olcsóbb az utóbbi, mint az előbbi. A számításokat részletes költségstruktúra alapján lehet elvégezni, tekintettel a használat intenzitására. A végeredmény kedvező a távoli, online használható gyűjteményekre nézve. A költségek alakulásának trendje pedig megerősíti ezt a megállapítást.

Mind a helybeni, mind a távoli gyűjteményeknek megvannak a maguk előnyei és hátrányai. Ezekre tekintettel kell lenni, amikor a könyvtár szembenéz az új helyzetből adódó kihívásokkal. A gyűjtemény esetében külön fejlesztési stratégiát kell kidolgozni a helybeli és a távoli gyűjteményekre nézve, elkerülendő a párhuzamosságokat; meg kell állapítani a válogatás és beszerzés kritériumait, a keret felosztását, elméletileg és gyakorlatilag is integrálni kell a kétfajta gyűjteményt, kiértékelni és elemezni a jelenlegi használatot, részt venni kooperációs vállalkozásokban a távoli gyűjtemények kifejlesztésére, újragondolni a könyvtár elrendezését stb.

Az olvasószolgálatban biztosítani kell a távoli forrásokhoz való hatékony hozzáférést, az Internet integrálását a könyvtári katalógusba, ki kell fejleszteni a „just-in-time" (akkor, amikor kell) szolgáltatásokat szemben a „just-in-case" (mindenesetre) gyűjteményekkel, az olvasókat felkészíteni a távoli források használatára stb.

Tudatosítani kell a használókban a távoli források értékét („a PC-k a jövő évezred könyvespolcai", „könyvtár falak nélkül"), megfelelő könyvtárpolitikai koncepciót kidolgozni (nem korlátozni pl. a távoli forrásokhoz való hozzáférést a helybeli használókra, a PC-k túlterheltségét megelőzni az előjegyzések bizonyos napszakokra és munkaállomásokra való korlátozásával stb.), s megfelelő menedzsment-intézkedéseket is kell tenni (pl. technológiai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fejlesztési terv, teljesítménymutatók kidolgozása, az Internet-kapcsolatok karbantartása a holt kapcsolatok kiiktatásával stb.).

A távoli gyűjtemények előnyei mellett sem szabad őket előnyben részesíteni, hanem kiegyensúlyozott, integrált könyvtári állományt kell felépíteni, tekintettel a különböző attitüdökre és igényekre.

(Papp István)

00/043

SOLIMINE, Giovanni: Riflessioni sull'esigenza di un canone biblioteconomico per la gestione delle collezioni = Accad. Bibl. Ital. 50. a. 1999. 1. no. 5-18. p.

Megjegyzések a gyűjteménykezelést szolgáló könyvtártani szabályzat szükségességéről

Állományalakítás; Gyűjtőköri szabályzat

A könyvtár arculatát gyűjteménye határozza meg, a gyűjteményfejlesztés programja pedig legyen koherens a könyvtár intézményi feladataival és szolgáltatási céljaival (melynek meghatározásához a dokumentumok használatának statisztikai adatait is fel kell használni). A gyűjteményfejlesztés könyvtártani kánonját a következő lépésekben lehet meghatározni:

a) Kiindulásként az intézmény végső céljait és alapvető célkitűzéseit kell számba venni, amelyek a cselekvéseket inspirálják. Igen fontos ebben a fázisban a könyvtár fenntartóinak bevonása, hogy mindenki tisztában legyen az alapvető célokkal, így lesz könnyebb felébreszteni annak a hivatalnak a felelősségtudatát, amely a könyvtár céljainak megfelelő forrás rendelkezésre bocsátásáért felelős.

b) Világosan meg kell határozni azokat a szakterületeket, amelyeket a könyvtár le kíván fedni, s azon igénytípusokat, melyeket ki szándékozik elégíteni (kutatás, oktatás, népszerűsítés, alaptájékoztatás stb.); e két paraméter viszonylatából következtetni lehet a gyűjtemények alapdimenzióinak nagyságrendjére és az évenként szükséges növekedésre.

c) Szükséges a használói kör részletes elemzése, amely felé a könyvtár fordul, és a szolgálandó közösség profiljának leírása, különös tekintettel az említett igénytípusok meglétére. Pontosan meg kell határozni a használói igényeket, nem csak a kifejezetteket, hanem azokat is, amelyek később, célzott promóciós tevékenység nyomán lépnek majd fel.

d) Az így leírt környezetbe el kell helyezni a könyvtárt; ennek érdekében meg kell határozni az alapvető prioritásokat, hogy a rendelkezésre álló forrásokat mely igények kielégítésére fordítják.

e) A mondottakat egészítik ki a kiválasztás irányelvei, azok a prioritások illetve restrikciók, amelyek a beszerzési politikát vezérlik (bizonyos formátumú és hordozójú dokumentumok befogadása illetve kirekesztése, korlátozások nyelvi, földrajzi, időrendi szempontok alapján stb.). Így kerülhető el az egyenetlenség, a kijelölt területek lefedésének inhomogenitása, és így válhat világossá, hogy a könyvtár milyen határok között működik, melyek a kiválasztás motívumai, s ezáltal, hogy mi várható el a könyvtártól.

f) Meghatározandók a fent leírt elemzések, illetve eredményeik áttekintésének módjai és gyakoriságuk, szükséges a külső környezet és a használói igények változásának folyamatos figyelése. Ezek teszik lehetővé, hogy a célok, a prioritások, a kritériumok és a gyűjteményi politikát valamint a költségvetés kezelését befolyásoló egyéb tényezőkre vonatkozó naprakész tanulságokat le lehessen vonni.

g) Ki kell alakítani az együttműködés stratégiáit, és az azonos irányítású, a hasonló hierarchia-típusú, a hasonló vagy éppen kiegészítő struktúrájú könyvtárakkal koordinált gyűjteményfejlesztési akciók irányait.

h) Mind egy könyvtár, mind kooperáció esetében szükséges minden témakör részletes elemzése, a gyűjtendő témakörök súlyának és jellemzői-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek (pl. szakmai, népszerűsítő, alap) meghatározása.

i) Mindebből egy olyan követendő protokoll állítandó össze, amely más fontos szempontokat is érint, mint pl. a beszerzendő dokumentumhordozók felsorolása, utalással használatukra (pl. az elektronikus adatbázisok használói köréről, vagy a napilapokat megőrzési céllal helyettesítő mikrofilmekről), az egyes dokumentumtípusokkal (pl. iskolai tankönyvek, efemer irodalom) kapcsolatos politikát és a gyarapítási eljárást (a kiválasztás felelősségét, tanácsadó testületek bevonását stb.).

j) Az elvek jelenjenek meg egy „szolgáltatási kartában" vagy „a használói jogok kartájában", amely minőségi mutatókat (pl. a megjelenés és a beszerzés közti idő, a szállítóknak adott teljesítési idő stb.) is tartalmaz, továbbá közli, hogy a használók által tett beszerzési javaslatokat milyen mértékben és módon (feltétlenül, anyagiak függvényében, gyűjteményi értékre tekintettel stb.) veszik figyelembe.

k) Hasonlóképpen pontosítandó a könyvtár álláspontja az ajándékokkal és csere-dokumentumokkal szemben: a válogatás nélkül elfogadott ajándék feleslegesen terheli a könyvtárt. A jó szabályozás épp úgy kezeli az ajándékot és cserét, mint a vásárlást, és nem vesz állományba olyan kötetet, amit akkor sem vásárolna meg, ha anyagi lehetősége lenne rá.

l) Végül ki kell alakítani a gyűjtemény időszakos áttekintésének politikáját és gyakorlatát, ami nemcsak a régi és rongált anyag selejtezését jelenti, hanem a szabadpolcos anyag felújításának kritériumait, a kevéssé használtak raktárba vonását stb. is.

A fenti kritérium-rendszer együttesén alapulhat a gyűjtemény fejlesztésének sikeres tervezése.

(Mohor Jenő)

Lásd még 45, 47

Állományvédelem

00/044

FEENEY, Mary: Towards a national strategy for archiving digital materials = Alexandria. 11. vol. 1999. 2. no. 107-122. p.

El kell készíteni a digitális dokumentumok archiválásának országos stratégiáját!

Állományvédelem; Elektronikus dokumentum; Könyvtártudományi kutatás; Megőrzés

Az Egyesült Királyságban is megnövekedett a figyelem a digitális megőrzés iránt: A Joint Information Services Committee (a felsőoktatást finanszírozó tanács információs bizottsága), a British Library és a National Preservation Office (a nemzeti megőrzési hivatal) közös programot hozott létre a digitális archiválással kapcsolatos kutatások, ill. tanulmányok érdekében, s ezek vezetésére felállította a Digitális Archiválási Munkacsoportot (DAWG).

Az elektronikus kiadványok előállítóival és a kutatói közösséggel foglalkozó vizsgálatok néhány közös vonást állapítottak meg. Mind az elektronikus kiadói, mind a tudományos körben szükségét látják az adatmegőrzésnek; felismerik az előállítók szerepét és felelősségét a hosszú távú megőrzésben. Tudják, hogy a megőrzésnek költségei vannak, de még nem ismerik ennek nagyságát, és nincs egységes álláspont a finanszírozás módjáról (de valamilyen országos, állami jellegű támogatás szükségesnek tűnik). Egyetértés van az együttműködés, és országosan egységes irányelvek kidolgozásának szükségességéről. Sokan vélik úgy, hogy egy központi, országos testületnek kellene a megőrzési politikát vezérelni, s egyben figyelemmel kísérni a szabványosítási folyamatokat és a gyakorlatot, a legjobb megoldások kiválasztása és terjesztése érdekében.

A digitális források életciklusát egy tanulmány így írta le: 1. Az adatok létrehozása; 2. Az adatok kezelése és megőrzése (beszerzés, rendelkezésre bocsá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tás; adat-struktúra; leírás és dokumentáció; tárolás; megőrzés); 3. Az adatok használata; 4. A jogok kezelése.

Az életciklus egyes fázisaiban különböző intézmények kerülnek kapcsolatba a digitális forrásokkal, amelyek csak saját szerepükkel vannak tisztában, de nincsenek ismereteik más érintettek érdekeiről, sem arról, hogy az ő tevékenységük hogyan befolyásolja másokét.

A megőrzés lényege a digitális forrás hosszú fennmaradásának biztosítását jelenti a technológiai változások közepette, oly módon, hogy a forrás intellektuális tartalmából ne veszítsen.

A tanulmányok a digitális megőrzés három fő megközelítését dolgozták ki:

1. A technológia-megőrzés stratégiája, azaz az eredeti szoftver megőrzése, amelyet az információ létrehozására és hozzáférésére használtak (ide értve – lehetőség szerint – a hardvert és az operációs rendszert is).
2. Az emulációs stratégia, azaz a mai (és jövőbeli) nagyteljesítményű gépekre olyan programok készítése, amelyek a régebbi, elavult platformokat és operációs rendszereket emulálják.
3. A migrációs stratégia, azaz annak biztosítása, hogy a digitális információkat konvertálják az új formátumokra, mielőtt még a régi elavulna.

Az 1. eset valószínűleg csak a rövid- vagy középtávú megőrzést szolgálhatja (gondoljunk arra, hogy máris hányféle hardver-platform tűnt el nyomtalanul, s arra, hogy a mai PC-ket tudjuk-e majd tíz év múlva használni, javítani stb.). A 2. eset alighanem akkor lehet hasznos, ha az adott forrást nem lehet szoftver-független formátumokba konvertálni. A migrációs stratégia egyik módszere, hogy a forrást tartósabb, megbízhatóbb hordozóra visszük át (extrém esetben papírra vagy mikrofilmre, ez ugyan meglehetősen biztos védelmet nyújt egy példánynak, de elvész a digitális formátum funkcionalitása). Másik módszer, amikor az újabb változat (pl. egy szövegszerkesztő esetében) eleve képes arra, hogy a korábbi változatán készült fájlokat dekódolja, és az új formátumba átalakítsa (retro-kompatibilitás), azonban nem bízhatunk abban, hogy ez minden esetben (és a jövőben is) így működik. A migráció harmadik módja a különböző rendszerek inter-operabilitására épül, azonban itt a legnagyobb (s minél komplexebb a forrás, annál nagyobb) az adatvesztés veszélye. Végül – a nagy, komplex, és több összetevőjű digitális gyűjtemények esetében – a szabványos formátumokba konvertálás jöhet számításba. A migráció elterjedt gyakorlat, ám mint stratégia még fejlődésben van, és további vizsgálódásokat igényel.

A költségekről szólva egyaránt figyelembe kell venni az előállítás, a kiválasztás és beszerzés, az adatkezelés, a rendelkezésre bocsátás, a használat, és a megőrzés költségeit, valamint a jogokkal kapcsolatos költségeket.

Végül meg kell említeni az adatmentés, a hordozók sérülései miatti helyreállítás szükségességét, s az ezekre való felkészülés fontosságát.

(Mohor Jenő)

Különgyűjtemények

00/045

HAHALEVA, Nina: Oficial'nyj dokument v biblioteke: opyt i problemy komplektovaniâ i predostavlenia pol'zovatelâm = Bibliotekovedenie 1999. 3. no. 76-79. p.

Hivatalos dokumentum a könyvtárban: a beszerzés és a használatba adás tapasztalatai és problémái

Állománygyarapítás; Hivatalos kiadvány

Számos oroszországi könyvtár (ahogy tudta, általában: hézagosan) korábban is gyűjtötte és forgalmazta a hivatalos kiadványokat. Fordulatot azonban csak az 1994. évi új kötelespéldány törvény hozott. Ez, miközben maga is a „nagy társadalmi fordulat terméke", akceptálta, hogy a hivatalos kiadványok fellelhetősége és hozzáférhetősége egyik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fontos feltétele a piacgazdaság és a demokrácia működésének.

A törvény meghatározásában hivatalos kiadványoknak kell tekinteni – illetve belőlük köteles példányokat szolgáltatni – mindazokat a hagyományos formában és/vagy elektronikusan megjelenő dokumentumokat, amelyek a törvényhozás, a végrehajtó hatalom és a bíróságok égisze alatt jelennek meg, s mint ilyeneknek törvényi, normatív, direktív vagy informatív jellegük van.

Időközben a föderáció elnöke közzétette az ország jogi informatizálásának koncepcióját is. Ez egyfelől a hivatalos publikálás intézményének megteremtéséről, másfelől pedig az ilyen információ közkönyvtári úton való megszerzéséről intézkedik.

Ami a jogszabályok hivatalos verziójának garantálását, illetve e verziók terjesztését illeti, arra hozták létre a „Szisztéma" nevű Tudományos–Műszaki Központot, mely az elnöki hivatal mellett az Igazgatási Kapcsolatok és Információk Szövetségi Ügynökségének keretében működik. „Mérget venni" csak a szóban forgó központ által fémjelzett jogi szövegre szabad.

A jogszabályok és más hivatalos dokumentumok könyvtári használatát korábban a referensz vagy tájékoztató osztályok „menedzselték". Újabban – az eddig kialakult alapok hasznosításával – nyilvános jogi információs központok szervezését kezdték el. Ilyen központ működik az Oroszországi Állami Könyvtárban, továbbá a szmolenszki, brjanszki, tulai megyei könyvtárban. A cél az , hogy a jogi információs tevékenységet fokozatosan meghonosítsák a járási és városi könyvtárakban is, ami által az egész országot be fogja hálózni ez a hierarchikusan építkező információs szervezet.

Ennek terjedelmi követelményei lesznek az egyes könyvtárak gyűjtőkörében, mégpedig tartalmiak és (különös tekintettel a korszerű hordozókra) formailag egyaránt. Máris nagy a jogi információk adatbázis- és CD-ROM kínálata (Konsultant plus, Kodeks, Garant, USIS, illetve Uridiceskij vestnik és Uridiceskij spravocnik dla vseh). Van már adatbázis a törvénytervezetekről is.

A külföldi jogi információk, elsősorban az alkotmányjogi és törvényalkotási dokumentumok gyűjtésére és forgalmazására részint megvannak az illetékes könyvtárak, részint ki fogják őket jelölni.

(Futala Tibor)

00/046

STARODUBOVA, N.: Dostupnost' oficial'nyh dokumentov = Biblioteka. 1999. 8. no. 31-32. p.

A hivatalos dokumentumok hozzáférhetősége

Hivatalos kiadvány; Hozzáférhetőség

Világszerte, de Oroszországban (kicsit később) különösen megdőlt az a tévhit, hogy a hivatalos kiadványok iránti érdeklődés szűk körű, s ezért a könyvtáraknak nem elsőrendű kérdés foglalkozni velük. Ma már világméretű, illetve Európát átfogó program (IFLA, Európa Tanács) lett hozzáférésük garantálása valamennyi állampolgár számára.

Oroszországban – az archívumokon és a normatív–jogi információs központon kívül – a könyvtárak rendelkeznek a legnagyobb és az időben is „elmélyült" gyűjteményekkel a hivatalos dokumentumokból. Így csupán az Oroszországi Föderáció vezető könyvtáraiban több mint 7 millió található belőlük. Ugyanezekben a könyvtárakban 1997. évi forgalmuk 3 millió 200 ezer érdeklődő között oszlott meg.

A kilencvenes évek közepétől több felmérés (moszkvai központi könyvtári rendszer, Oroszországi Állami Könyvtár, általános tudományos könyvtárak) egyértelműen bizonyította, hogy az olvasók felettébb intenzíven érdeklődnek az efféle irodalom, különösen a normatív–jogi dokumentumok iránt. Ez részint az oroszországi társadalmi–gazdasági változások következménye, részint pedig e dokumentumok nyomtatott és elektronikus változatainak ingyenes könyvtári kínálatáé.

1995-ben az Oroszországi Állami Könyvtár kimunkálta a hivatalos dokumentumok nemzeti letétjé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek tervezetét, amely a decentralizáltság elvén és a korszerű technika és technológia hasznosításával fog működni. Mindenesetre a végrehajtás első szakasza (a szükséges kapcsolatfelvételek lezárása) megtörtént. Most folyik e speciális dokumentumfajta gyűjtési, feltárási, tárolási és használatbaadási szabályainak kimunkálása (1995-ben konferencián hányták–vetették meg az imént felsorolt tennivalók elvégzésének útjait–módjait; 1998-ban vademecum és módszertani segédlet jelent meg e tárgykörből).

Napjainkban az állami információs rendszer és a könyvtári rendszer sikert ígérő tárgyalásai folynak a hivatalos kiadványok hozzáférhetőségének közös javítása érdekében.

(Futala Tibor)

00/047

VASSILIEVA, Tamara A. - STARODUBOVA, I. Z.: Library resources of official documents for the Russian nation: problems of collection building and access = INSPEL. 33. vol. 1999. 2. no. 103-108. p.

A hivatalos dokumentumok könyvtári forrásai Oroszországban: az állománygyarapítás és hozzáférés problémái

Állománygyarapítás; Hivatalos kiadvány; Hozzáférhetőség; Országos feladatkörű szakkönyvtár

Oroszország jelenlegi társadalmi átalakulási folyamatában megnőtt a hivatalos, jogi vonatkozású nyilvános dokumentumok fontossága. Bár a könyvtárak fontos szerepet játszanak ezeknek a dokumentumoknak a terjesztésében és elérhetővé tételében, nincsen egyetlen olyan könyvtár sem Oroszországban, amelyben az összes hivatalos dokumentum megtalálható. E probléma megoldására ki kell alakítani az országban a hivatalos dokumentumok megosztási rendszerét, szövetségi, regionális és városi szinten. A nyilvános dokumentumok forrásmegosztási rendszerének csúcspontján Oroszország nemzeti könyvtára, az Orosz Állami Könyvtár áll, de az egybehangolt regionális együttműködés és az országos információs hálózat segítségével minden állampolgár számára hozzáférhetővé válnának a jogi vonatkozású nyilvános dokumentumok.

(Autoref.)

00/048

BERKEMEYER, Jörg - WEISS, Berthold: Sammlung von Online-Dissertationen an Der Deutschen Bibliothek. Neue Metadatenschnittstelle und neues Metadatenformat = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 7. no. 1092-1097. p.

Online disszertációk gyűjteménye a német nemzeti könyvtárban: új metaadat-program és formátum

Disszertáció; Elektronikus publikáció; Formátumgépi; Gépi dokumentumleírás; Nemzeti könyvtár

A disszertációkat egyre inkább elektronikusan publikálják. A szerzők azért élnek ezzel a lehetőséggel, mert gyorsan és kedvező költséggel nagy olvasóközönséghez juttathatják el dolgozatukat. Ez a tendencia a Die Deutsche Bibliothek (DB), a német nemzeti könyvtár tevékenységét is érinti: össze kell gyűjtenie, fel kell tárnia és hosszú távon meg kell őriznie ezeket a digitális publikációkat. 1998 július 1-jétől 300 disszertáció került be állományába.

Az egyetemi könyvtárak önkéntesen jelentik be a DB-nek a dolgozatokat. 1999 márciusától a bejelentés és a metaadatok megadása már elektronikus úton történik (HTML-adatlappal, e-postán, elektronikus levélben és csatolt fájlban, elektronikus levélben és hozzácsatolt HTML-dokumentumban). Az ezt követő ellenőrzés után a dokumentumot áttöltik az egyetemi szerverről a DB szerverére. A disszertációk metaadataihoz szabványos, a Dublin Core-nak megfelelő formátumot alakítottak ki, neve METADISS. A metaadatokból automatikusan egy ún. előlap készül, majd megtörténik a formai és tartalmi feltárás, végül a dokumentum rekordja bekerül a német nemzeti bibliográfia H sorozatába. A használók az online katalóguson és a Z39.50 kapun keresztül férhetnek hozzá a disszertációkhoz.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/049

DUGDALE, Christine: The role of electronic reserves in serving and shaping new teaching and learning environments in UK universities = J. Inf. Sci. 25. vol. 1999. 3. no. 183-192. p. Bibliogr. 45 tétel.

Az elektronikus „tartalék"-állományok szerepe az új oktatási és tanulási környezet szolgálatában és formálásában az Egyesült Királyság egyetemein

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Tankönyvgyűjtemény

Anglia legtöbb felsőoktatási könyvtára számára új problémát jelent, hogy ritka művek iránt jelentkezik megnövekedett igény, általában igen rövid időtartam alatt. Ennek oka egyrészt a megnövekedett (és megváltozott) hallgatói létszám, másrészt az új pedagógiai trendek, új oktatási módszerek bevezetése. A hallgatók nemcsak többen vannak, hanem mások is: bizonyos ismeretekkel és elvárásokkal jelennek meg a felsőoktatásban (információtechnológiai ismeretek, és az ilyen eszközökhöz való hozzáférés igénye). Az oktatás módszerei között háttérbe szorul a hagyományos előadás, többet bíznak a hallgató munkájára, ezzel megnövekszik a – behatárolt példányszámú – alapvető irodalom iránti kereslet a könyvtárakban.

Az ilyen igények kielégítésére létrehozott rezerv-állományok, vagy rövid kölcsönzési idejű külön kezelt gyűjteményrészek kiváltására alkalmas ezen szövegek elektronikus gyűjteményének létrehozása. Ezzel lehetővé válik a hozzáférési probléma megoldása, ugyanaz a dokumentum egyszerre többek számára hozzáférhető, adott esetben nemcsak a könyvtárban, de távolról is. Az ilyen gyűjtemény felállításának és rendelkezésre bocsátásának legtöbb technikai problémáját már megoldották; az intézmény ilyen esetben inkább gazdasági, képzési, és humánpolitikai problémákkal találkozik. Megfelelő technikai infrastruktúra esetén esetleg csak a sávszélesség okozhat gondot, s talán némi kiegészítő hardver és szoftver beszerzésre van szükség. A használók (és a könyvtárosok) legyenek tisztában a hálózati források használatával. A legnagyobb megoldandó probléma a szerzői jogi kérdések tisztázása, illetve a tiszta jogi helyzet megteremtése. A University of the West of England (Bristol) könyvtára létrehozott egy ResIDe Electronic Reserve elnevezésű szolgáltatást, amely ma egy megalapozott, működő könyvtári szolgáltatás az egyetemen. A cikk a továbbiakban ennek működését és tapasztalatait írja le részletesen.

(Autoref. alapján)

Lásd még 107

Raktározás

Lásd 84

Feldolgozó munka

00/050

GORMAN, Michael: Metadata or cataloguing? A false choice = J. Internet Cat. 2. vol. 1999. 1. no. 5-22. p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Metaadatok vagy katalogizálás? Hamis alternatíva

Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Szabvány -könyvtári

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Ahhoz, hogy a könyvtár betölthesse hivatását (kiválassza, beszerezze, hozzáférhetővé tegye, elemezze és megőrizze a lejegyzett tudást és a rögzített információkat minden formájukban, és segítse ezek használatát), szükség van könyvtárosokra, gyűjteményekre és a bibliográfiai ellenőrzés építményére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárosok dolga, hogy szakmai ismereteiket és tapasztalatukat a könyvtár profiljának egy vagy több összetevőjénél alkalmazzák. Szerepük a legutóbbi két évtizedben sokat változott.

A gyűjteményeknek egy modern könyvtárban négy összetevője van:

1. megfogható dokumentumok (könyvek, térképek, video-kazetták stb.), amelyek a könyvtár birtokában vannak, s amelyeket meghatározott fizikai helyen tárolnak;
2. megfoghatatlan (elektronikus) források (CD-ROM stb.) a könyvtár birtokában és a könyvtárban használhatóan;
3. megfogható dokumentumok (könyvek stb.), amelyek más könyvtárak birtokában vannak, de könyvtárközi forrás-megosztási rendszerek és közös adatbázisok útján elérhetők;
4. megfoghatatlan (elektronikus) távoli források, amelyek nincsenek a könyvtár birtokában, de amelyekhez a könyvtár hozzáférést nyújt.

A gyűjteményekről szólva fontos megkülönböztetnünk az információt és a lejegyzett tudást: ez előbbi adatokat, elkülönült szöveg-csomagokat, képeket foglal magában, kontextus nélkül is használható; az utóbbi – éppen ellenkezőleg – diszkurzív és kumulatív. Az elektronikus technológia ugyanis, amennyire alkalmas az információ, oly kevéssé alkalmas a lejegyzett tudás kezelésére. Mi több, az elektronikus technológia igen gyenge választ ad a könyvtárosság egyik legfontosabb kérdésére, az emberiség lejegyzett tudásának a jövő generációk számára való megőrzése és átadása problémáira.

A bibliográfiai ellenőrzés további fejlődését a technológia is gyorsítja. A világszerte elfogadott rendszerek (AACR2, ISBD, ETO, DTO, MARC), a növekvő nemzetközi egyetértés a bibliográfiai rekordok kereteit és tartalmát illetően azt jelzik, hogy rendelkezésünkre állnak az eszközök ahhoz, hogy egy új bibliográfiai világrendet hozzunk létre. A bibliográfiai ellenőrzés központi eleme a *katalogizálás*. A katalogizálandó (leírandó) egység pedig lehet bármi a fentebb említett négy állomány-összetevő közül. Kétségtelen, hogy az elektronikus dokumentum azonosítását, hozzáférhetőségét lényegesen jobban biztosítja a szabványok és kontrolált szójegyzékek felhasználásával végzett teljes körű katalogizálás, mint a teljes szövegben való kulcsszó-keresés, a szabad szójegyzékek, vagy a szó-gyakoriság számlálása. De megengedhetjük-e magunknak a teljes katalogizálást, vagy van-e harmadik út, alkalmazhatók-e meglévő szabványaink az elektronikus dokumentumokra, mely dokumentumok hasznosak annyira, hogy megérjék a katalogizálást, s hogyan őrizhetjük meg a már katalogizáltakat? Katalogizáljunk-e keveset de alaposan, vagy javított, de még nem drága visszakeresést biztosítsunk a nagy többséghez? A kulcsszavaknak (szabad tárgyszavaknak) rengeteg hátrányuk van, de helyettesíthetők-e szabványainkkal?

A metaadatok arra születtek, hogy az elektronikus források katalogizálásának lehetőségét, módját biztosítsák, kínáljanak harmadik utat a drága hagyományos katalogizálás és a gyenge kulcsszavas keresés között. A metaadatok ötlete nem könyvtáros körökből származik, ám az elektronikus dokumentum éppen olyan attribútumokkal rendelkezik, mint bármely más bibliográfiai entitás. Az elektronikus forrás teljes mértékben leírható úgy, hogy a leírás integrálható legyen a könyvtári katalógusba. Már van ISBD az elektronikus források számára, s ez lesz az alapja az AACR2 9. fejezete revíziójának is. Az elektronikus forrásoknak olyan jellemző adataik vannak, amelyek beépíthetők a MARC rekordokba. A Dublin Core (DC) 15 eleme mindegyikének van MARC-megfelelője, és mindegyik lefedhető vagy fix hosszúságú MARC-mezővel, vagy ISBD alapján, és/vagy kontrolált tárgyszó-jegyzékkel, tezaurusszal. Van egy minimalista álláspont, amely szerint a DC 15 eleme elegendő, mindenféle, a katalogizálás művészetében jártasok által művelt normalizálás nélkül. A másik nézet szerint a DC egyszerűsége nem mondhat ellent a használói igények

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

komplexitásának, s szükség lenne olyan emberi beavatkozásra, ami az egyes elemeket a katalogizálási szabályokból, tezauruszokból származó, szabványosított megoldásokkal „tölti fel". Ez semmiképpen nem lehet olyan idő- és költségigényes, mint a teljes katalogizálás, de biztos, hogy túlmutat a minimalisták által igényelt olcsóságon és egyszerűségen.

Négy lehetőségünk van: teljes katalogizálás, gazdagított DC, minimális DC, strukturálatlan kulcsszókeresés. Ha felkészültünk arra, hogy értékítéletet hozunk, és ha széleskörű egyetértésre tudunk jutni, érték-sorrendbe állíthatjuk az elektronikus forrásokat, és alkalmazhatjuk a négy megoldást. Az a viszonylag kevés elektronikus forrás, ami állandó értéknek tűnik, megéri a teljes katalogizálást, nemzeti és nemzetközi szabványok szerint, s legyen ezekről teljes MARC-rekord. A következő kategória kapjon Dublin Core „katalogizálást", s az ezt követő a DC minimumot. Végül a legkevésbé értékesnek tűnőket (valószínűleg ez lesz a nagy többség) bízzuk a kereső-gépek („search engines") kegyelmére. A katalogizálás kontra DC vita, valamint a DC természetéről való vita nem oldódik meg a bibliográfiai ellenőrzés szisztematikus megközelítése és koherens terve nélkül.

Jegyezzük még meg, hogy a bibliográfiai ellenőrzés rendszerének két fő követelménye van: gyors és hatékony hozzáférést nyújtson a szükséges anyagokhoz; segítse az emberiség „emlékezetének" megőrzését és tovább-hagyományozását (ugyanis ha nem tudjuk, mink van, nem tudjuk, mit őrizzünk meg). A gigantikus elektronikus archívumok, archiváló rendszerek tervei kapcsán ne feledjük, hogy alig több, mint tízéves elektronikus dokumentumaink már használhatatlanok a technológiai körülmények folyamatos változása miatt. Mi lesz 100, 200 év múlva? Viszont van 400 éves, teljes mértékben használható könyvünk. Bárki állíthatja-e komolyan, hogy mai elektronikus forrásaink használhatók lesznek a 24. században? Ma a megőrzés egyedül biztosnak tűnő megoldása, ha az értékes (katalogizálásra, gazdagított DC-feldolgozásra ítélt) elektronikus forrásainkat savmentes papírra nyomtatjuk, és példányait a tudományos könyvtáraknak szétosztjuk.

(Mohor Jenő)

00/051

ORTIZ-REPISO JIMÉNEZ, Virginia: Nuevas perspectivas para la catalogación: metadata versus MARC = Rev. Esp. Doc. Cient. 22. vol. 1999. 2. no. 198-219. p. Bibliogr. 13 tétel.

Res. angol nyelven

Új perspektívák a katalogizálásban: a MARC – metaadat alternatíva

Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás; Hiperszöveg

Amikor a hatvanas években először megtervezték a MARC formátumot, a papír alapú dokumentumok bibliográfiai leírásainak elektronikus terjesztésére szánták, a katalóguscédula digitális változataként. A cédula adatai pedig statikus információk, igencsak lapos adatstruktúrával. A MARC 5xx mezőiben van ugyan hely az egyéb – nem bibliográfiai jellegű – adatok számára is, ezek azonban általában nem keresési helyek (ill. hozzáférési pontok). A MARC formátumból ténylegesen hiányzik a hierarchikus információk kezelésének lehetősége. A MARC formátumokat újólag meg kellene vizsgálni és elemezni, hogyan fejlődhetnének, vagy alakulhatnának át a jövőben. A MARC-kal szemben pl. a TEI viszont a bibliográfiai információk mellett olyan nem-bibliográfiai információkat is közöl az elektronikus szövegekről, amit humán, vagy informatikai eszközökkel egyaránt lehet elemezni. A TEI, a Dublin Core nagyobb hangsúlyt fektet a hozzáférésre, mint a leírásra. Éppen az a lényeges különbség a könyvtári katalógus-hagyományokkal szemben, hogy az új eszközök a leírásokat más és jobb visszakeresési elemekkel látják el.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az SGML különböző dokumentumok előállításánál és az online információk igen sok formátumánál egyaránt használható, nincs egyetlen szoftverhez, vagy limitált szoftver-csoporthoz kötve, s nem olyan merev, mint a MARC. Lényegében olyan általános szabványnak fogható fel, amelynek használata kiterjed a legkülönfélébb informatikai eszközökre: a katalogizáláskor használtakra (szabályzatok, MARC formátumok, ETO stb.), a katalógus-rekordok létrehozására, saját katalógusunk elektronikus szövegének létrehozására.

Ma lehetőség van olyan integrált információs környezet kialakítására, ahol a katalógus azonos hozzáférést ad a hagyományos és az elektronikus dokumentumokhoz. Egy OPAC szolgálhatja az internetes metaadatok adatbázisához és a könyvtár saját adatbázisihoz való hozzáférést. A Z39.50 keresési lehetőségei és a TCP/IP kapcsolatok egyetlen interfészen teszik lehetővé a katalógus, a CD-ROM, a teljes szöveges adatbázisokhoz, továbbá az online és a Z39.50 kompatibilis egyéb adatbázisokhoz való hozzáférést.

Egyes szerzők véleményével szemben nem valószínű, hogy a MARC a metaadatok leírásának jó eszköze lenne, vagy a metaadatokat érdemes lenne MARC formátumba konvertálni (ez olyasmi lenne, mint az integrált könyvtári rendszer üzembeállítása után hosszú távon tovább építeni a cédulakatalógust). A MARC és a különböző katalogizálási szabályok fejlesztendők, hogy adaptálhatók legyenek az új környezetben. A katalogizálóknak új perspektívákat és az információk szervezésének és visszakeresésének új módszereit kell magukévá tenni. A jövő katalógusának rugalmasnak és többfunkciósnak kell lennie, a MARC viszont képtelen ezt a rugalmasságot nyújtani. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a MARC immár használhatatlan lenne, hiszen sok billiónyi MARC rekord létezik, és ezek SGML-re konvertálása mind idő, mind költségek szempontjából igen nyomasztó lenne. Mindazonáltal nem úgy tűnik, hogy a MARC a jövőben az egyetlen bibliográfiai formátum maradhatna a könyvtári rendszerek számára. A katalogizálóknak, mint az információszervezés szakembereinek, meg kell teremteniük a bibliográfiai ellenőrzést a hálózatokon található információforrások felett. Ehhez az új környezetben új eszközök használatára is szükség van.

(Mohor Jenő)

00/052

MORRIS, Dilys E. - WOOL, Gregory: Cataloging: librarianship's best bargain = Libr. J. 124. vol. 1999. 11. no. 44-46. p.

A katalogizálás gazdaságossága: érdemes házon belül tartani

Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi dokumentumleírás

Mára bebizonyosodott, hogy az internetes keresőeszközök lehetőségei meglehetősen behatároltak. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy milyen nagy szükség van a jól szervezett web-katalógusokra. Ez, valamint a különböző információhordozó típusok sokasodása szemmel látatóvá teszi a könyvtári katalogizálás jelentőségének növekedését.

Miben is áll a katalogizálás haszna? Először is a jó referensz munka elképzelhetetlen magas szintű katalógusadatok nélkül. Ugyanez mondható el az állományalakításról is, hiszen a katalógus és a kölcsönzési adatok összevetése világíthat rá az állomány erős és gyenge pontjaira. A jól kialakított katalógusadatok teszik lehetővé a könyvtárközi kölcsönzést is, különösen ha egy műnek valamely speciális kiadásáról van szó. A számítógépes adatbázisok is csak akkor kelendőek, ha hibátlan adatokkal vannak feltöltve. Ez a számítógépes rendszerek cseréjét is jócskán megkönnyíti.

A katalogizálási tevékenység az utóbb években egyre hatékonyabbá és gazdaságosabbá válik. Jól mutatja ezt az Iowa State University Feldolgozó Osztályának példája. Egy felmérés kimutatta, hogy habár az 1990-es évek eleje óta a megszorításoknak köszönhetően ma tizennyolc munkatárssal kevesebb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dolgozik itt, a katalogizálási költségek hét év alatt - a magas minőségi követelmények megtartása mellett - mégis jelentősen csökkentek, a feldolgozott tételek mennyisége nőtt, a munka gyorsabbá vált, és még új szolgáltatások beindítására is futotta erejükből.

Az 1990/91-es évben 31 225 címet katalogizáltak, míg 1997/98-ban már 44 158-at, miközben a költség 22%-kal lett kevesebb. Mindez a katalóguscédulákról az online katalógusra való áttérésnek, a katalogizálási tevékenység automatizálására irányuló erőfeszítéseknek, és elsősorban az osztott katalogizálásnak köszönhető. Az OCLC-től átvett kész katalógusrekordok és az általuk indított program a közös katalogizálásért (Program for Cooperative Cataloging) nagy segítséget jelent a könyvtáraknak. Az egységesített szerzőségi adatokhoz való hozzáférést a NACO program (Name Autohority Cooperative Program) segíti, melynek keretében a résztvevő könyvtárak 1997-ben 146 858 új rekordot vittek be a közös adatbázisba, többet, mint amennyit a Library of Congress ugyanabban az évben. Ennek is része van a költségcsökkenésben, hiszen az szerzőségi adatbázisból kevésbé képzett - és ezért kisebb fizetésért dolgozó - könyvtárosok is könnyedén ki tudják nyerni a szükséges adatokat. A magasabban kvalifikált katalogizálók pedig több időt tudnak fordítani például az Internet-források katalogizálására, a MARC rekordoknak a web oldalakon való közzétételére, és a szolgáltatások egyéb fejlesztésére.

A technikai fejlődés, a hálózatba kötött munkaállomások szintén gyorsítják és egyszerűsítik a munkát. A Library of Congress számítógépes segédanyagai (Cataloger's Desktop and Classification Plus) is segítenek ebben, hozzáférhetővé téve a katalogizáláshoz szükséges szabálygyűjteményeket, referensz eszközöket.

A katalogizálás hatékonyabbá válásának a kiadók, a kutatók, a rendszeres olvasók a végső haszonélvezői. És persze a bibliográfiai adatbázisokkal kereskedő üzleti vállalkozások, melyek hasznot hozó tevékenységüket a könyvtárosok által létrehozott rekordoknak köszönhetik, ékesen bizonyítva ezzel a katalogizálás értékteremtő funkcióját.

(Fazokas Eszter)

00/053

MOULIS, Anne-Marie: L'analyse documentaire des images animées = Documentaliste. 36. vol. 1999. 3. no. 171-178. p. Bibliogr. 24 tétel.

Res. angol nyelven

Animációs képek katalogizálása

Gépi indexelés; Képanyag

Az audiovizuális dokumentumok katalogizálásához speciális jártasságokra és módszerekre van szükség; nem lehet őket a szöveges dokumentumokhoz hasonlóan feldolgozni. A jelen cikk összefoglalja, hogyan lehet osztályozni és indexelni az animációs képeket, bemutatva ennek a dokumentumtípusnak a sajátosságait. A számítógépi indexelés és a multimédia deszkriptorokhoz kifejlesztett MPEG7 szabványtervezet hatékonyabbá teheti az animációs képekhez való közvetlen hozzáférést.

(Autoref.)

Lásd még 48, 55

Katalógusok

00/054

ORTIZ-REPISO, Virginia - MOSCOSO, Purificación: Web-based OPACs: between tradition and innovation = Inf. Technol. Libr. 18. vol. 1999. 2. no. 68-77. p.

Online katalógusok a világhálón: hagyományok és újdonságok

Információkeresési rendszer értékelése; Online katalógus; Számítógép-hálózat

Az információtechnológia fejlődése előmozdította a nyilvános online katalógusok (OPAC) elterjedését

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az Interneten. A cikk ezeknek a katalógusoknak az internetes környezet megkövetelte változásait elemzi, a következő szempontok szerint: a katalógusok szerkezete, kezelése és karbantartása; keresési rendszerek; használói felületek. Az információk szerkezetének és szervezésének hagyományos gyakorlatához való ragaszkodás akadályozza, hogy az OPAC-ok valódi újdonságot jelentő keresőeszközökké váljanak. A cikk megvizsgálja az adatbázisok szerkezetét, és a rendszerfejlesztés hagyományos alapelveit. A manuális rendszerekhez kifejlesztett és az új technológiai környezetben már nem megfelelő alkalmazási szabályok és formátumok hatásait is tárgyalja.

(Autoref.)

00/055

ROE, Sandy: Online subject access = J. Internet Cat. 2. vol. 1999. 1. no. 69-78. p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Tárgy szerinti hozzáférés az online katalógusokban

Online katalógus; Osztályozási rendszer; Tárgyi feltárás; Tézaurusz

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Közel 100 év erőfeszítései kumulálódnak a leíró katalogizálás mai formáiban, amelyek az ismert szerzőjű vagy című művek megtalálását segítik. Azonban a (Cutter szerinti) harmadik szempont, ha a téma ismert, először 1983-ban mutatkozott fontosabbnak egy felmérés szerint, mint az ismert mű keresése. Azóta a használók egyre extenzívebb és egyre rugalmasabb tárgyi keresési eszközöket, lehetőségeket igényelnek. Következésképpen az online katalógusok bevonásával kísérletek indultak a különböző tárgyi keresési módokkal, régi tanulmányok iránt újult meg az érdeklődés, és munkálatok folynak a könyvtárak online katalógusainak javítása érdekében.

Közös problémákat azonosíthatunk az OPAC-okban, a web-alapú könyvtári katalógusokban, de általában a világhálón való keresés során: 1. nem találunk anyagot; 2. túl sok anyagot találunk; 3. csak nem-releváns anyagot találunk; 4. nem találunk meg minden anyagot; 5. az adatbázisok, web-oldalak közti kapcsolgatás során a használandó keresőnyelvek változatossága „Bábel tornya" effektust hoz létre.

E problémák főbb (közös) okai, következményei:

1. A használók (keresők) többsége nem ismeri a hozzáférési pontokat, szívesen megnézné a kereshető szavak jegyzékét.
2. Túl sok „találat" esetén a használó elbátortalanodik, és át sem nézi a kapott anyagot.
3. A csak irreleváns eredmény oka lehet, hogy a rendszerben nincs homonímia-ellenőrzés, vagy a kereső szélesebb, vagy szűkebb fogalmat használt.
4. A használók gyakran nem tudnak egy megtalált tétel nyomán visszatérni a tárgyi feltáró rendszerhez, hogy a vonatkozó, kapcsolódó kifejezéseket (és tételeket) is megtalálják. Online katalógusaink gyakran több forrásból származó tárgyi kifejezéseket tartalmaznak, de rendszerint csak az egyik forrás struktúráját veszik figyelembe.
5. Nincsenek megfelelő eszközeink a különböző kontrolált szójegyzékek közi illesztésre, megfeleltetésre.

A megoldások:

1. A rendszerek vezessék a használót a „lásd" és „lásd még" alatti kifejezések használatához. Nagy szükség van online segítségnyújtásra a kontrolált szójegyzékek megtalálásához, kiválasztásához és böngészéséhez.
2. Kapcsoló eszközök kellenek az osztályozási rendszerek és tezauruszok közötti megfeleltetésekhez, és az egyes rendszereken belüli szélesebb–szűkebb fogalmak közötti átmenetekhez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. A használó által megadott fogalom közelében való böngészés a leghasznosabb, ha a keresés nem specifikus, ha a kívánt eredmény nem ismert már előre, és ha ismeretlen a keresésre használandó korrekt kifejezés.

Összefoglalva: a használónak online szójegyzék-támogatásra van szüksége az OPAC-okban és más kereső-rendszerekben. Ennek biztosításához legalább három dolog szükséges:

1. A szójegyzék-struktúráknak tartalmazniuk kell homonímia és szinonímia-kontrolt, alaktani és helyesírási változatokat, és kapcsolatokat a szűkebb–tágabb fogalmak esetében.
2. A szójegyzék-kontrol struktúrák legyenek elérhetők a felhasználó számára.
3. Több szójegyzék-illesztés vagy kapcsolás legyen elérhető, hogy a kereső egy egységes, konzisztens információforrás látszatával álljon szemben.

Ilyen megoldásokat alkalmaz pl. a továbbiakban (röviden) ismertetett Getty Institute által létrehozott művészeti és építészeti tezaurusz, a művészek neveit tartalmazó ULAN és a földrajzi nevek tezaurusza; az UMLS (Unified Medical Language System) és az IODyne elnevezésű hipertextes tezaurusz-böngésző.

(Mohor Jenő)

00/056

ZAPPELLA, Giuseppina: Cataloghi italiani di cinquecentine. Riflessioni metodologiche e rassegna bibliografica (1984-1997) = Accad. Bibl. Ita. 50. a. 1999. 1. no. 19-54. p. Bibliogr. 226 tétel.

A 16. századi olasz nyomtatványok 1984-1997 között megjelent katalógusai. Módszertani megjegyzések és bibliográfiai áttekintés

Kötetkatalógus; Régi és ritka könyvek

L. Sereni bibliográfiája a 16.sz.-i olasz nyomdászatról 1983-mal zárul. A régi anyag számbavételére irányuló törekvések újraértékelése, az ilyen tárgyú olasz és európai tervezetek nagy száma és a régi könyvek katalógusainak rendkívüli megszaporodása indokolta az 1984 óta megjelent katalógusok számbavételét, amelyet 1997-tel zártak, de esetenként 1998-ban megjelenés (vagy szerkesztés) alatt álló címeket is felvettek. A 226 tételes annotált bibliográfia tartalmazza az olasz (vagy földrajzilag itáliai – pl. Vatikán, San Marino) könyvtárak állományában található 16. sz.-i művek katalógusait, az Olaszországban kiadott ilyen katalógusokat és az olasz vagy olasz vonatkozású 16.sz.-i nyomtatványok külföldi katalógusait.

Első fejezete a kifejezetten 16. sz.-i anyagot tartalmazó egyedi vagy közös katalógusokat sorolja, a második az olyan régi gyűjtemények katalógusait, amelyek a 16.sz.-i anyagot is tartalmazzák. A harmadik fejezet az igen heterogén anyagot, de bibliográfiai szempontból sok fontos adatot is tartalmazó kiállítási katalógusokat tárja fel. A 4. fejezetbe kerültek az előbbiekbe nem sorolható egyedi, vagy bizonyos célra készült bibliográfiák, speciális katalógusok és repertóriumok. Az 5. fejezet a tárggyal foglalkozó, gyakran csak gépiratban létező tanulmányok válogatott listáját közli. A jegyzéket betűrendes helység- és intézmény-mutató egészíti ki.

(Mohor Jenő)

Információkeresés

00/057

DANIEL, Frank - MEYER, Birgit: Mit einem Passwort ist es nicht getan. In kostenpflichtigen Datenbanken online recherchieren = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 7/8. no. 458-467. p.

Online keresések térítéses adatbázisokban

Adatbázis; Adatbázis-szolgáltató vállalat; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

Németországban már a 70-es évek óta elérhetők online adatbázisok, különféle szolgáltatóktól. Néhány kivételtől eltekintve azonban a közkönyvtárak alig használják ezeket. A külső adatbázisokban való ke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

reséseket eddig az egyetemi könyvtárak, dokumentációs központok és tájékoztatási vállalatok feladatának tekintették. Néhány éve azonban a szolgáltatók megpróbálnak új használói csoportokat nyerni maguknak a világháló vagy internetes szolgáltatók (CompuServe, T-Online) útján. A kényelmes használói felületek és a keresési időtől független árszerkezetek lehetővé teszik, hogy a tapasztalatlan használók, akár otthon is, nyugodtan használják ezeket a rendszereket. Ma már sok könyvtár fontolgatja térítéses adatbázis-szolgáltatások bevezetését, de fel kell ismerniük, hogy nem elég jelszavakat kiadni és szórólapokat terjeszteni, hanem alapos előkészítésre, folyamatos képzésre és minőségellenőrzésre is szükség van.

(Autoref.)

00/058

FOURIE, Ina: The use of CAI for distance teaching in the formulation of search strategies = Mousaion. 17. vol. 1999. 1. no. 48-69. p. Bibliogr.

Számítógépes távoktatás keresési stratégiák kialakításának oktatására

Oktatás -számítógéppel; Online információkeresés; Távoktatás

A számítógéppel segített oktatás (Computer-assisted instruction, CAI) hatékony módszernek bizonyult a könyvtártudományi oktatásban, különösen az online keresés és a közvetlen használók képzése terén. A növekvő érdeklődés a számítógépes információkeresés, különösen az Internet iránt, valamint az állandó továbbképzés fontossága szükségessé teszi a keresési stratégiák szerkesztésének oktatását. A távoktatás különösen alkalmas a dolgozó, felnőtt hallgatók képzésére, ezért érdemes foglalkozni a keresési stratégiák oktatására irányuló használatával. Ezzel kísérletezik 1992 óta az Unisa (University of South Africa) könyvtártudományi tanszéke. A cikk beszámol a program kezdeti megtervezéséről, valamint a hallgatók véleményére és a téma irodalomkutatására alapuló, 1998-as módosításának tapasztalatairól.

(Autoref.)

00/059

MOULIS, Anne-Marie: La recherche d'images sur Internet = Documentaliste. 36. vol. 1999. 3. no. 179-185. p.

Képek keresése az Interneten

Gépi információkeresés; Képanyag; Számítógép-hálózat

Bár a képeket nyújtó szolgáltatások száma az Interneten egyre növekszik, bizonyos képek megtalálása igen nehézkes és összetett feladat. Nemcsak hogy nagy a bizonytalansági tényező a képek azonosításában, de igen nehéz a a megtalált képek értékének megállapítása, továbbá a képek felhasználásához vagy reprodukálásához szükséges intellektuális és jogi akadályokkal is meg kell bírkózni. A cikk áttekinti az Internet keresőrendszereit és ezek használatát, majd bemutat egy eszközt a weben talált képek értékének felmérésére.

(Autoref. alapján)

00/060

ZHU, D. - PORTER, A. [et al.]: A process for mining science and technology documents databases, illustrated for the case of „knowledge discovery and data mining" = Cienc. Inf. Bras. 28. vol. 1999. 1. no. 7-14. p. Bibliogr. 33 tétel.

Res. portugál nyelven

A dokumentációs adatbázisokból való „ismeretbányászat" egy új módszere

Adatbázis; Gépi információkeresés

A technológiai újításokra koncentráló bibliometriai jellegű „információbányászati" módszer az ú.n. TOA („Technology Opportunities Analysis"), mely az Engineering Index, Medline, US Patents stb. jellegű adatbázisokból tud információkat „bányászni". A TOA használatát és eredményét az INSPEC

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatbázisban végzett, „tudás-felfedezés és adatbányászat" („knowledge discovery and data mining") témájú elemzésen mutatják be a szerzők. A TOA olyan kombinált bibliometriai/nyelvfeldolgozási megközelítés, amelynek során először információkeresést végeznek az adatbázisokban (Boole-operátorokkal), a kivonatokat a TOA szoftverrel tisztítják meg és elemzik, majd statisztikai módon szereznek ismereteket a dokumentumokban szereplő kifejezések alapján, s mindezt az így nyert információk rendezése (szervezése) és reprezentációja követi.

Az ilyen elemzés hasznos lehet a kutatók, a kutatási-fejlesztési vezetők, a szakterület információs szakemberei és a stratégiai fejlesztők számára egyaránt. Sokat segíthet a tanulóknak és a kezdő szakembereknek a fejlesztések megértésében, a gyakorlott szakembereknek pedig az új trendek és perspektívák, valamint az akadályok felfedezésében. Ám sem a TOA, sem más bibliometriai módszer nem megoldást ad, hanem más nézőpontot, másmilyen megközelítési módot kínál, ami további, részletesebb vizsgálatokra ösztönözhet.

(Mohor Jenő)

Lásd még 55

Olvasószolgálat, referensz

00/061

HOMANN, Benno: Benutzungsregelungen für EDV-Arbeitsplätze an Bibliotheken = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 7. no. 1083-1092. p.

Számítógépes munkahelyek használatának szabályai a könyvtárakban

Könyvtárhasználati szabályzat; Számítógép

A könyvtárakat egyre gyakrabban emlegetik tájékoztatási és tanulási központokként. A számítógépes használói munkahelyeknek köszönhetően új lehetőségek nyíltak meg: az olvasók önállóan kereshetnek az elektronikus katalógusokban és bibliográfiai adatbázisokban, szakirodalmat rendelhetnek, információkat nyomtathatnak ki vagy másolhatnak le további feldolgozásra. Az új fejlemények miatt mind a tudományos, mind a közkönyvtárakban új használati szabályokra van szükség műszaki, jogi és szervezési szempontok alapján.

Az Internethez való hozzáférés biztosítása esetén a jogi felelősség három partner valamelyikére hárulhat: a könyvtárra, a használóra vagy az Internet-szolgáltatóra. A könyvtár természetesen arra törekszik, hogy a másik két partner egyike se vonhassa őt jogi felelősségre.

Egy vizsgálat során 16 német könyvtár (7 tudományos, 5 köz-, 4 intézeti/felsőoktatási) használati szabályzatát elemezték az ideális szabályzathoz képest felmerülő hiányosságok megállapítása érdekében. Az utóbbi kategóriában könyvtáranként átlagosan 18 pontban tapasztaltak hiányosságokat, a közkönyvtáraknál pedig átlagosan 14 pontban.

A tapasztalatok alapján szükségesnek látszott, hogy egy mintaszabályzat szülessen a számítógépes munkahelyek használatáról. Közérthető, lehetőleg mindenre kiterjedő, jogi szempontból korrekt, könnyen értelmezhető alapra volt szükség ahhoz, hogy az egyes könyvtárak kidolgozhassák saját szabályzatukat

A mintaszabályzat lényege a következőképpen foglalható össze:

1. A könyvtár nem vállal felelősséget azért, ha a használó megsérti a szerzői jogot; sem azért, ha a használó és az Internet-szolgáltató közötti szerződést a felek nem tartják be.
2. A könyvtár nem vállal felelősséget az általa szolgáltatott dokumentumok tartalmáért; továbbá azért a károsodásért, amelyet az információhordozók és fájlok okozhatnak a használónak, továbbá az adatokkal való visszaélésből származó károkért sem.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. A könyvtár nem garantálja az általa szolgáltatott hardver és szoftver működőképességét, továbbá azt sem, hogy a tájékoztatási és médiakínálatot a használók rendelkezésére bocsátja.
4. A használók kötelezettséget vállalnak arra, hogy törvénybe ütköző információkat nem használnak fel és nem terjesztenek; a könyvtár vagy harmadik partner adatbázisait és szoftvereit nem manipulálják, védett adatokat nem használnak fel.
5. A használók átvállalják azon károk elhárításának a költségeit, amelyeket a könyvtár dokumentumainak és eszközeinek használata okozott; továbbá azokét, amelyek a használati jog harmadik személynek való átadása miatt következtek be.
6. Tilos a konfigurációt és a hálózati beállítást manipulálni, műszaki hibákat saját kezűleg elhárítani, idegen szoftvereket használni vagy installálni, saját adathordozókat használni.
7. A szervezési jellegű korlátozások körében meg kell valósítani a jogosultság ellenőrzését, a használat idejére a használó azonosítását a munkaállomás képernyőjén, valamint szükség szerint korlátozni kell a hozzáférést és be kell tartani a szoftverrel kapcsolatos korlátozásokat.
8. A használónak nyilatkoznia kell arról, hogy a használati szabályzat előírásait tudomásul vette, vállalja a korlátozások és egyéb szabályok betartását és a kapcsolódó szankciókat.

A számítógépes munkahelyekkel kapcsolatos szabályok szerepelhetnek akár a használati szabályzatba integrálva, akár annak kiegészítéseként. Az utóbbit könnyebb napra készen tartani, frissíteni.

(Hegyközi Ilona)

00/062

MENDELSOHN, Jennifer: Learning electronic reference resources: A team-learning project for reference staff = Coll. Res. Libr. 60. vol. 1999. 4. no. 372-383. p.

Az elektronikus tájékoztatási források megismerése teamben: referensz-könyvtárosok közös képzése és tanulása egy egyetemi könyvtárban

Használók képzése -felsőoktatásban; Önképzés; Referensz; Számítógép-hálózat; Továbbképzés

A Torontói Egyetem könyvtára az elektronikus tájékoztatási források széles körét szolgáltatja. 386 elektronikus index és referáló lap, 150 referenszforrás, 198 hírlap és hírszolgáltatás, közel 11 ezer elektronikus folyóirat található állományában (1999. márciusi adatok).

Bár a tájékoztató munka során a tájékoztató szakember maga is sokat tanul, ritkán van módja például arra, hogy az egyre szaporodó elektronikus tájékoztatási forrásokat részletesen megismerje. A folyamatos továbbképzés érdekében és a könyvtárosok kezdeményezésére az említett egyetemi könyvtárban 1997 folyamán hat csoport alakult (összesen 51 résztvevővel), többségében a referenszkönyvtárosokból az elektronikus források tanulmányozására (kettő a humán és társadalomtudomány területén, egy tisztán természettudományi érdeklődésű és három vegyes összetételű). Minden résztvevőt megkérte, hogy nevezzen meg két-három elektronikus forrást, amelyről szívesen hallana. A csoport által elfogadott irányelvek értelmében mindenki oktatóként is és hallgatóként is szerepelt; a tanulmányozandó forrásokat egymás között felosztották; a forrásokat három szakaszban mutatták be: a magyarázó ismertetést gyakorlás, majd egy írott segédlet közreadása követte. A képzésre számítógépes laboratóriumban került sor. A témák között a keresőmotorok, az internetes tárgyköri kalauzok, tartalomjegyzék-adatbázisok, teljes szövegű folyóirat-adatbázisok szerepeltek. A képzésre havonta egyszer, két óra terjedelemben került sor.

Az indulás után három hónappal kérdőíves felméréssel értékelték a programot. A hat csoport ez idő alatt összesen 24 alkalommal gyűlt össze. A résztvevők nagyra értékelték, hogy az elméleti ismertetés után közvetlenül mód nyílt a gyakorlásra. Úgy vél-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ték, hogy a kezdeményezés sikere vagy kudarca azon múlik, hányan morzsolódnak le, mennyire tudnak kiszakadni a napi munkából, mennyire jól sikerül az első alkalom, mennyire esik egybe a résztvevők érdeklődése, mennyire sikerül kedvező feltételeket teremteni a tanuláshoz. Az észrevételek között arra tettek javaslatot, hogy több időt kell szánni az informális megbeszélésre és növelni lehetne a csoportok létszámát. Ennek nyomán a korábbi hat csoportot két csoportban egyesítették (humán és társadalomtudományi, valamint természettudományi).

A program sikerén felbuzdulva a könyvtár új, illetve más részlegben dolgozó munkatársai számára kezdő szintű kurzust indítottak, ez is nagy sikerrel zajlott le. A továbbképzés is folyamatossá vált.

(Hegyközi Ilona)

Témafigyelés

00/063

RADHAKRISHNA, K.A. - BARADOL, A.K.: Quantitative evaluation of selective dissemination of information (SDI) service: study of National Centre for Science Information (NCSTI), Bangalore = Ann. Libr. Sci. Doc. 45. vol. 1998. 1. no. 1-5. p.

A Bangalore-i országos természettudományi információs központ (NCSI) témafigyelő szolgáltatásának kvantitatív értékelése

Adatbázis; Figyelőszolgálat; Információkeresési rendszer értékelése; Tájékoztatás -természettudományi

Az indiai Országos Tudományos Tájékoztatási Központ (Bangalore) számítógépes témafigyelési szolgáltatást (SDI) nyújt az indiai kutatók számára a BIOSIS, az INSPEC, a MATHSCI, a CA-Search és a GeoRef adatbázisokból. 135 használó értékelése alapján a használói profilok az INSPEC adatbázis esetében bizonyultak a legpontosabbaknak, és a CA-Search esetében a legpontatlanabbaknak. Az újdonsági mutató tekintetében a MATHSCI szerepelt a legjobban, és a CA-Search a leggyengébben.

(Autoref.)

Kölcsönzés

Lásd 84

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

00/064

PHILLIPS, Linda L. - DULNIAK, Nancy - HOUCK, Tisa [et al.]: Interlibrary loan turnaround time. Measuring the component parts = Interlibr.Loan Doc. Del. Inf. Supply. 9. vol. 1999. 3. no. 97-119. p.

A könyvtárközi kölcsönzés gyorsasága. A munkafolyamat egyes összetevőinek mérése

Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkaelemzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Tennessee közpénzekből támogatott főiskoláin és egyetemein a könyvtárközi kölcsönzés (KKK) időigényeit vizsgálták. Megállapították a KKK folyamat lépéseit, és minden intézményben megmérték ezek időigényét. A cikk intézmények szerint és összesítésben közli a kapott adatokat. Ajánlásokat tesz a tanulmány megismétlésére, és javaslatokat közöl a KKK időigényének csökkentésére.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/065

JACOBS, Neil - MORRIS, Anne: Negotiating the digital library: document delivery = Educ. Inf. 17. vol. 1999. 2. no. 135-144. p.

Felmérések a dokumentumszolgáltatással kapcsolatos döntések segítésére

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat; Vezetők tájékoztatása

A dokumentumszolgáltatás gyorsan változó területén belül az eLib által finanszírozott FIDDO (Focused Investigation of Document Delivery Options) program célja az, hogy megbízható információkkal segítse a könyvtárosok döntését a megfelelő dokumentumszolgáltatási rendszer kiválasztásában. A FIDDO program keretében vezető könyvtárosakat kérdeztek meg a dokumentumszolgáltatás jövőjéről. Az interjúk leírt változatát a NUDIST programmal elemezték. Az eredményeket a cikk tematikus csoportosítás szerint ismerteti.

(Autoref. alapján)

00/066

JACOBS, Neil - CHAMBERS, Jenny - MORRIS, Anne: Document delivery websites = Interl. Doc. Supply. 27. vol. 1999. 2. no. 65-70. p. Bibliogr.

Dokumentumszolgáltatással kapcsolatos web-helyek ismertetése

Dokumentumszolgáltatás; Honlap; Számítógép-hálózat

A dokumentumszolgáltatás, mind a gazdasági, mind a technológiai változásoknak köszönhetően, gyorsan változó gyakorlat, melyet a brit elektronikus könyvtári program (UK eLib) által támogatott FIDDO (Focused Investigation of Document Delivery Options) projekt igyekszik követni, illetve a könyvtárak számára naprakész információkat nyújtani erről a dinamikus területről. Ezt a tájékoztatást segítendő, áttekintették és csoportosították a dokumentumszolgáltatással foglalkozó web-helyeket. Általános megállapítás, hogy az áttekintett helyek legtöbbje nem nyújt segítséget a könyvtárközi kölcsönzés napi gyakorlatához, többségük viszont hasznos technikai és háttér-információkat tartalmaz a szakmai és tudományos érdeklődés számára.

A források és szolgáltatók általános listái közül a következőket ítélték a leghasznosabbnak: a FIDDO-t (dils2.lboro.ac.uk./fiddo/fiddo.html), mely nemcsak ellátói listát, hanem szakmai információkat és bibliográfiát is tartalmaz, hasznos segítségül a könyvtárvezetők és a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó könyvtárosok számára, továbbá Jean Shipman amerikai adatbázisát (www.nnlm.nlm.nih.gov/pnr/docsupp), és az ugyancsak amerikai DOCDEL.COM-ot (www.docdel.com).

Az UK eLib programhoz kapcsolódó helyek megtalálhatók a program web-helyén (www.ukoln.ac.uk./services/ elib/projects), ezek többnyire regionális rendszerek, s általában nem tudnak többet, mint a BLDSC, mégis hasznos segédeszközök a könyvtárközi kölcsönzés számára.

Mivel az ausztrál könyvtárosok igen aktívak a dokumentumszolgáltatás új technikáinak felfedezésében, az ausztrál kezdeményezések web-helyeit külön csoportba foglalták. Itt szerepel két 1996-ban befejezett projekt éppen úgy, mint az eLib-nél is szereplő JEDDS (Joint Electronic Document Delivery Software Project), amelynek nyomán egy másik projekt olyan rendszer kifejlesztését célozta meg (LIDDA – Local Interlending and Document Delivery Administration), amely egy egyszerű internetes interfésszel tenné világszerte használhatóvá a könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási ügyek intézését. A jeles fejlesztések ellenére az ausztrál web-helyekről meglehetősen nehéz a projektek állását és reális képét megszerezni.

Az egyéb projekt-helyek közül figyelemre méltó a belga VIRLIB (www.ua.ac.be/VIRLIB), amely 1997-ben készült ugyan, de az egész kérdéskör igen jó áttekintését nyújtja. Az Európai Bizottság által támogatott DALI (Document And Library Integ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ration) projekt, amely multimédia dokumentumok szolgáltatásával foglalkozott, lassan tölthető és nehezen olvasható (dallas.ucd.ie:80/dali).

A különböző szakmai fórumok és szervezetek web-helyei közül öt nyújt lényeges információkat a dokumentumszolgáltatás terén: az ARL NAILDD projektje (North American Interlibrary Loan and Document Delivery – www.arl.org/access/naildd/naildd.shtml), az RLG (www.rlg.org/toc.html), az IFLA illetékes szekciója (www.ifla.org/VII/s15/sidd.htm), az angol Forum for Interlending (www.la-hq.org.uk/liaison/fil/introf.html) és az ILASM (Interlibrary Loan Applications Standards Maintenance Agency – www.nlc-bnc.ca/iso/ill).

A BLDSC megelégedésre szolgáló működése ellenére még az angol könyvtárosoknak is szüksége lehet azokra a hálózatos, hipertextes indexekre, amelyek a dokumentum-szolgáltatók listáit közlik, s van néhány említésre méltó web-hely, ahol nem a napi kölcsönző munkát segítő, hanem az egész kérdéskörrel érdemben foglalkozó, a fejlődéssel lépést tartást támogató dokumentumok találhatók.

(Mohor Jenő)

00/067

KARLOWITSCH, Martin: Article-per-view als Alternative zum klassischen Zeitschriftenabonnement? Überlegungen zum Projekt PEAK = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 8. no. 1299-1313. p. Bibliogr.

Folyóiratcikkek megrendelése mint a hagyományos folyóirat-előfizetés alternatívája: a PEAK program

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

Az elektronikus médiák piacának leggyorsabban fejlődő területét a folyóiratok alkotják. Fontos kérdés a könyvtárak számára: mikor érdemes a folyóiratot hagyományos formában megrendelni, és ha a számítógépes hozzáférést választják, annak melyik módja kifizetődő számukra? A szolgáltatásoknak ui. egyre többféle variánsa alakul ki, s ezek árai is jelentősen eltérnek egymástól.

Jellegzetes példája a differenciált szolgáltatásnak az 1997-ben indult, kétéves kísérleti szakaszra épülő amerikai PEAK (Pricing Electronic Access to Knowledge) projekt. Ennek keretében a Michigan Egyetem az Elsevier Kiadóval együttműködve 1100 folyóiratot kínál fel elektronikus úton a megrendelőknek. Három eltérő formában vehető igénybe:

1. „Cikkenkénti szolgáltatás" csak magánszemélyeknek. A pontosan megadott kérésre meghatározott díj ellenében a megrendelő a kért folyóiratcikkről másolatot kap. (Megegyezik a jelenlegi németországi gyakorlattal, a JASON és a SUBITO szolgáltatásokkal.)
2. „Hagyományos előfizetés". Magánszemélyek és intézmények (pl. könyvtárak) egyaránt igénybe vehetik. A megrendelő a folyóirat teljes egészének szövegéhez hozzájut.
3. „Generikus előfizetés". A megrendelő különböző folyóiratok cikkeiből kap válogatást. Könyvtárak is megrendelhetik. A megkapott cikkek a könyvtár tulajdonában maradnak, később más használó is igénybe veheti őket.

Milyen esetben érdemes a PEAK egyes szolgáltatásait igénybe venni?

A „cikkenkénti szolgáltatást" könyvtárak eleve nem igényelhetik. Az egyéni megrendelők számára olcsóbb a JASON ill. a SUBITO igénybevétele (cikkenként 3 ill. 5 DM), mint a PEAK (7 USD, kb. 13,40 DM), a PEAK előnye viszont, hogy azonnal nyújtja a kért szöveget. Tehát abban az esetben érdemes az olvasóknak az utóbbit ajánlani, ha a sürgősség megéri számukra a három-négyszeres árat.

A „hagyományos előfizetés" megrendelése meggondolandó abban az esetben, ha a lap helyben nem áll rendelkezésre és viszonylag gyakori kereslet mutatkozik iránta. Ilyenkor a PEAK reális alternatívát jelenthet az egyéb hozzáférési forrásokkal szemben, a gazdaságosság kérdését azonban minden esetben egyedileg kell elemezni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A „generikus előfizetés" abban az esetben gazdaságos, ha a megrendelő könyvtár jól választotta ki a témakört. Egy 120 cikket tartalmazó „köteg" ára 548 USD, kb. 1052 DM. Ha minden cikknek legalább egy használója lesz, a költség cikkenként kb. 8,75 DM, tehát drágább, mint a JASON ill. a SUBITO keretében történő egyszeri megrendelés. Ha viszont a cikkeknek – melyek a könyvtár birtokában maradnak – legalább két használójuk lesz, a többszöri igénybevételt is lehetővé tevő generikus előfizetés jelenti a legolcsóbb megoldást.

A költségek további differenciálása is várható: újabb „kötegek" megjelenése, a vásárló intézményeknek és személyeknek adott speciális kedvezmények, területi differenciálás a megrendelés helye (országa) szerint, a szállítás gyorsaságával összefüggő díjkülönbségek bevezetése.

(Katsányi Sándor)

00/068

MORRIS, Anne - WOODFIELD, Julie - DAVID, J. Eric: Experimental evaluation of selected electronic document delivery systems = J. Librariansh. Inf. Sci. 31. vol. 1999. 3. no. 135-144. p. Bibliogr.

Néhány elektronikus dokumentumszolgáltató rendszer kísérleti értékelése

Dokumentumszolgáltatás; Felmérés [forma]; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság

Az eLib projekt FIDDO (Focused Investigation of Document Delivery Options) elnevezésű kísérleti programja keretében öt kiválasztott elektronikus dokumentumszolgáltató teljesítményét tesztelték az átfutási idő, a költségek, a dokumentumok minősége és a „gyűjtőkör" szempontjából. Ezek a következők voltak: UMI ProQuest Direct, InfoTrac SearchBank, British Library inside, Elsevier Engineering Information EiText, BLDSC.

Az értékeléshez két dokumentumhalmazt használtak, az egyik az üzleti tanulmányok, a másik a gyártástechnológia köréből került ki. A teljes szövegű adatbázisokat tartalmazó rendszerek gyorsabb szolgáltatást nyújtottak, mint azok, amelyek elektronikus levélben vagy faxon bocsátották rendelkezésre a dokumentumokat. A BLDSC szolgáltatási módszere bizonyult a leglassabbnak. A ProQuest Direct és a SearchBank megbízhatóan teljesített. Az EiText-nél és a British Library inside-nál egy-egy alkalommal előfordult hiányos szolgáltatás. A BLDSC dokumentumonkénti díjai az EiText-éinek és a British Library inside-éinak csak harmadát tették ki. (A BLDSC ugyanis a méltányos használat elve alapján kezeli a szerzői jogi védelem alá tartozó dokumentumokat, míg a másik két szolgáltató a terjedelem arányában számláz.) A szolgáltatott dokumentumok minőségét tekintve egyértelmű a BLDSC elsősége, a további sorrend: EiText, ezt követi a ProQuest Direct és a SearchBank, azonos minőségű szolgáltatással. A British Library inside másolatai bizonyultak a legsilányabbaknak. A szolgáltatott címek körét és a témaköröket tekintve messze a BLDSC vitte el a pálmát. A SearchBank és a ProQuest Direct kínálja a legkevesebb címet, ugyanakkor „gyűjtőkörük" szélesebb az EiText-énél, viszont korlátozottabb, mint a British Library inside-é.

A vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy a BLDS hagyományos másolatszolgáltatása továbbra is értéket képvisel, ha a dokumentumok minőségét, az árat és a gyűjtőkört vesszük figyelembe. Amikor azonban nagyobb jelentősége lesz a gyorsaságnak, a BLDSC-nek komoly versenytársakkal kell szembenéznie a hálózaton elérhető teljes szövegű adatbázisok részéről, még akkor is, ha ez a kockázat csak bizonyos, korlátozott szakterületeken merül fel. A British Library inside jelenleg átfogó és viszonylag gyors szolgáltatást nyújt. Ez azt sugallja, hogy talán ez a szolgáltatás felelhet majd meg a jövőben a gyorsaság és az átfogó gyűjtőkör várható követelményeinek. Jelenleg viszont igen drága, és javulnia kell a dokumentumok minősége tekintetében.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/069

PICKERING, Helen - McMENEMY, David: Widening the SCOPE: Higher Education Resources ON-demand (HERON) = Program. 33. vol. 1999. 3. no. 213-223. p.

A SCOPE (Scottish Collaborative On-demand Publishing Enterprise) kiszélesítése: a HERON (Higher Education Resources On-demand)

Egyetemi könyvtár; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Oktatás információellátása

A SCOPE (Scottish Collaborative On-demand Publishing Enterprise) egy projekt neve, amely 1995-től 1998-ig működött a brit eLib program keretében. A SCOPE feladata az volt, hogy hozzáférhetővé tegye az egyetemi hallgatók számára a legfontosabb kötelező és ajánlott irodalmat, akár nyomtatott formában, akár elektronikus úton, az Interneten keresztül. A projekt elérte célját, amennyiben megkönnyítette a hozzáférést a szükséges dokumentumokhoz, kidolgozott egy szerzői jogi engedélyezési mintát, és kifejlesztett egy biztonságos felhasználó-azonosítási és dokumentumszolgáltatási módszert. A SCOPE projekt befejezése után az eLib elfogadott egy pályázatot egy országos, igény szerinti (on-demand) dokumentumszolgáltatási rendszer, a HERON (Higher Education Resources ON-demand) kifejlesztésére. A HERON céljai hasonlóak a SCOPE-éihoz, csak ez utóbbi országos szinten, az egész Egyesült Királyságra kiterjedően működik. Aktív beindulását 2000 januárjára tervezik.

(Autoref.)

00/070

ARTE, Assunta: Il document delivery nella biblioteca scientifica: per una ottimizzazione del patrimonio bibliografico documentale = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 111-116. p.

A dokumentumszolgáltatás helyzete egy olasz tudományos könyvtárban

Dokumentumszolgáltatás; Tudományos és szakkönyvtárak

Az olasz országos kutatási tanács (Consiglio nazionale delle ricerche – CNR) potenzai regionális kutatóhelyének könyvtára két éve létrehozta „elektronikus könyvtárát", hogy a Basilicata tartományban működő kutatók információs igényeit ki tudja elégíteni. Az ellátás alapja a CNR különböző könyvtárai közötti együttműködés, és az intézmények internetes összeköttetése. A tapasztalatok szerint a igények 80%-át 24 órán belül ki tudják elégíteni, ami azt bizonyítja, hogy egy kis szakkönyvtár is lehet „a könyvtár", amely ki tudja elégíteni a használói igényeket, ha ezt tűzi ki célul, és ha ennek érdekében alkalmazza a folyamatosan megújított információs (informatikai) anyagokat és eszközöket.

Lásd még 109

Dokumentációs eljárások és termékeik

00/071

LOR, Peter: Improving national bibliographic control in developing countries: requirements and remedial action = Alexandria. 11. vol. 1999. 2. no. 85-91. p.

A bibliográfiai számbavétel fejlesztése a fejlődő országokban: követelmények és teendők a jobbítás érdekében

Bibliográfiai számbavétel; Nemzeti bibliográfia

A szerző a Southern African Development Community (SADC) nevű szervezetben a nemzeti bibliográfiai számbavétel fejlesztése terén szerzett tapasztalatait igyekszik általánostani a fejlődő országokra vonatkozóan. Az angol kifejezés (national bibliographic control) a harmadik világ országaiban félreérthető lehet. Mindenekelőtt el kell oszlatni azt a gyanút, hogy itt valamiféle állami ellenőrzésről vagy korlátozásról lenne szó. A kifejezés nem jelent többet, mint a nemzeti dokumentum összterméknek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az egyes gyűjteményektől független, rendszeres és átfogó számbavételét. Fel kell világosítani a közvéleményt, hogy ez csupán a megjelenés tényéről szóló tájékoztatást, a dokumentum megbízható azonosítását, visszakeresését, a hozzáférhetőség, a hivatkozás és a megőrzés céljait szolgálja. Az egyetemes bibliográfiai számbavétel keretén belül minden ország felelős saját dokumentumtermésének minél szélesebb körű számbavételéért. A cikkíró a nemzeti bibliográfiai számbavétel következő nyolc előfeltételére világít rá.

1. *Szervezett és szabályozott könyvkiadás, könyvterjesztés*

Ennek kialakításában és működtetésében a nemzeti bibliográfiai ügynökségnek vagy a nemzeti könyvtárnak is részt kell vállalnia. Segítenie kell a szerzők, kiadók, terjesztők, a vásárlók és az olvasók köreit információval, képzéssel, szabványismertetéssel.

2. *Meghatalmazott nemzeti bibliográfiai ügynökség*

Ha a helyi sajátosságok másképp nem követelik, erre a feladatra legalkalmasabb a nemzeti könyvtár. Nem árt ezt a funkciót törvényben is szerepeltetni. Külön erőfeszítéseket kell tenni a feladat elvégzéséhez szükséges kormányzati támogatások elnyerése érdekében. Feladatait a nemzeti bibliográfiai ügynökség megoszthatja más intézményekkel, például dokumentumtípusok alapján. Ehhez a kommunikációs rendszer és az együttműködések fejlesztése és karbantartása szükséges.

3. *Megfelelő eszközök a dokumentumpéldányok beszerzésére*

Legmegfelelőbb módja a törvényileg szabályozott kötelespéldány szolgáltatás. A törvényt folyamatosan ki kell terjeszteni az újabb típusú információhordozókra. Fel kell deríteni a be nem érkezett kiadványokat, kapcsolatokat kell tartani a lehetséges kiadókkal és más régiók intézményeivel, pl. gyarapodásjegyzékek cseréje alapján. A tájékozódás szempontjából is hasznos, ha a nemzeti bibliográfiai ügynökség intézi az országban az ISBN és ISSN ügyeket.

4. *Bibliográfiai szabványok*

Az országos és a nemzetközi címleírási szabványokat, osztályozásokat, rekordformátumokat ismerni, terjeszteni, alkalmazni kell, szükség esetén honosítva a saját nyelvi–kulturális közeg igényeinek megfelelően. Ez szakértői gárdát és ráfordításokat igényel.

5. *Bibliográfiai tételek létrehozása*

A megfelelően kiképzett személyzet és a körültekintő munkaszervezés elengedhetetlen feltétel. A fejlődő országok szűkében vannak a jól képzett munkaerőnek. A toborzáshoz és a munkaerő megtartásához a differenciált bérezés lehet hatékony eszköz. A személyzetnek ismernie kell az országban használatos nyelveket és írásokat, valamint tartalmi ismeretekkel is kell rendelkeznie. Állandó továbbképzésben kell részesíteni a személyzetet az új szabványoknak megfelelően. A beérkező dokumentuk fogadására, feldolgozására, az adatbeviteli munkára és az ellenőrzésére megfelelő környezetet és technológiai hátteret kell biztosítani.

6. *Következetes jegyzék és adatbázis összeállítása*

Követelmény a pontosság, a következetesség, a besorolási adatok egységesítése, az adattömeg intellektuális tagolása, a kiadvány felépítése és a legalkalmasabb számítógépes rendszer megválasztása.

7. *A bibliográfiai adatok terjesztése*

Régebben ez kizárólag nyomtatott formában történő időszaki vagy kumulált megjelentetést takart. Az elektronikus terjesztés többféle mutató és elérési pont kínálatát teszi lehetővé. Az adatbázisból nem mindig egyszerű előállítani a nyomtatott periodikumot. A fejlődő országokban az anyagutánpótlás elakadása késleltetheti a nyomtatott forma megjelenését, az alacsony példányszám pedig drágítja az előállítást. Ezért a CD-ROM és az online megjelentetés előretörése várható. Ez együttműködéssel is megoldható.

8. *A bibliográfia használói köre*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ügynökségnek segíteni kell a nemzeti bibliográfia optimális használatát, mert különben előfordulhat, hogy nem éri meg előállítani a nemzeti bibliográfiát. Ez szerkezet-átalakításokat tehet szükségessé, és új kérdéseket vethet föl. Pl. Mi haszna származik az országnak a nemzeti bibliográfiából? Kinek fontos a kiadvány? A címleírások átvételével mennyit takaríthatnak meg az ország könyvtárai? Az államnak kell-e finanszírozni a bibliográfiát szűkös központi keretből? Ha már az állam fizeti az előállítást, ne legyen-e inkább ingyenes a hozzáférés?

A két legfontosabb probléma a forrásigény megokolása és a használhatóság növelése.

(Nagypál László)

00/072

TINKER, Amanda J.: An empirical evaluation of human-produced and machine-produced abstracts = Libr. Inf. Res. News. 23.vol. 1999. 74. no. 33-44.p.

Hogyan fogadják a használók a szakemberek által készített, illetve a géppel előállított annotációkat?

Gépi referálás; Hatékonyság; Referátum

A gépi referálás végső célja, hogy a referáló program „elolvassa" a dokumentumot és „írjon" belőle egy referátumot a hagyományos próza stílusában, ami azonban mind a mai napig legyőzhetetlen akadályokba ütközik.

Az első gépi referálási rendszert H. Luhn 1958-ban hozta létre. A gépi referálás a hagyományos referátum történelmi tradícióján alapul, és két fő iskolája van. Az egyik szakterülettől független módszerekkel, mondatok kivonatolását tűzte ki célul. A másik szakterülettől függő nyers rendszerekben próbálja szimulálni mesterséges intelligencia segítségével az emberi szövegértést (megértést).

A kivonatolás alapulhat statisztikai módszerekre, pl. a kulcsszavak gyakoriságára, és a szavaknak a szövegben elfoglalt helyére. A kivonatolás ezen kívül alapulhat a szöveg felszíni szerkezeteire, úgymint szintaktikai kritériumokra és retorikai struktúrákra, továbbá létezik egy ún. indikátor-mondat alapú módszer is. A kivonatolásra irányuló korai megközelítésekkel szemben a mesterséges intelligencia kutatói a referálási folyamat magját a szövegértésben látják. Ezt a megközelítést nagyban befolyásolta a kognitív tudomány színrelépése.

Gyakorlatilag mindkét megközelítés alapján folytatódtak és fejlődtek a 90-es években a gépi referálásra irányuló kísérletek.

Bár sok írás megjelent, de kevés eredményről számolhatunk be a referátumok értékelésének területén. Ami kutatás e téren történt, az a referátumok inherens minőségét vizsgálta, azaz olyan jellemzőit, mint az olvashatóság, a terjedelem, valamint a pontosság és teljesség a Boole-algebrára alapozott információkeresés során. Találunk példát ugyanakkor a felhasználásra és felhasználókra irányuló, az előző belső értékekre alapulóval szemben külső értékeket figyelembe vevő értékelésre is.

A jelen tanulmány során a referátumokat hat szempont szerint értékelték. Vizsgálták, hogy megvannak-e bennük a fontos szerkezeti összetevők (célkitűzés, módszerek, eredmények, következtetések), és hogy ezeket a felhasználók jól tudják-e azonosítani a referátumban. Fontos volt a referátumok érthetősége, általános informativitása. Megnézték, mennyire egyeznek meg a referátumok a felhasználóknak a relevanciára vonatkozó ítéleteivel, és mennyire pontos reprezentációi az elsődleges dokumentumnak. Vizsgálták, mennyire képesek a referátumok az elsődleges dokumentumot helyettesíteni. Ezenkívül átfogóan is értékelték a referátumokat. Az értékeléshez a felhasználók űrlapot kaptak.

Nyolc értékelő négy cikk referátumait értékelte. A cikkek az *Aslib Proceedings* és a *Program* című folyóiratokból származtak. A referálók készítette referátumokat a *Current awareness abstracts of library and information management* című referáló lapból vették. A gépi referátumokat a NetSum programmal készítették. A NetSum szabadon hozzáférhető a http://www.labs.bt.com/ innovative/informat cí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

men. Újabb, kereskedelmi változata a ProSum (http://www.transend.bt.com/). A program szakterülettől független kivonatolási módszert használ, kombinálva a statisztikai és természetes nyelvi technikákat. Az egyes mondatoknak a referátumba való kerülését meghatározó küszöbértékeket a felhasználó állíthatja be interaktív módon.

Az értékelők a Loughborough Egyetem (Nagy-Britannia) Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékének oktatói közül kerültek ki. Mindegyikük 2-2 referátumot értékelt.

A szubjektív elfogadhatóság szempontjából a referálók készítette referátumok 73,6%-kal némileg jobban szerepeltek a gépieknél (66,9%). Ez jelentéktelen különbség, így beigazolódott az a hipotézis, hogy gyakorlatilag nincs különbség a két típus elfogadhatósága között.

Az értékelők hat esetben találták úgy, hogy a referálók készítette referátumok alapján biztosan eldönthető az elsődleges dokumentum relevanciája, míg a gépi referátumok között három ilyen akadt.

Hatan tudták az összes szerkezeti összetevőt megtalálni referálók készítette referátumokban, míg a gépi referátumok esetén ezek száma négy volt, ezenkívül az értékelők úgy ítélték meg, hogy szerkezeti összetevők könnyebben azonosíthatók a referálók készítette referátumokban.

A gépi referátumok megértéséhez szükséges átlagos idő hosszabb volt.

A gépi és a referálók készítette referátumok mindegyike részben megfelelt annak az elvárásnak, hogy pontos reprezentációja legyen az elsődleges dokumentumnak. Az elvárásnak teljes körűen csak a referálók készítette referátumok feleltek meg, míg a gépi referátumok a „nagyrészt teljesítette" kategóriába estek.

A két típus közötti különbség az informativitás vonatkozásában volt a legfeltűnőbb. A gépi referátumok kevésbé informatívak és gyengébb helyettesítőként funkcionálnának.

A jövőben nagyobb mintán elvégzett, további vizsgálatokra van szükség.

(Koltay Tibor)

Lásd még 56

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

00/073

KRUK, Miroslav: The internet and the revival of the myth of the universal library = Aust.Libr.J. 48.vol. 1999. 2.no. 137-147.p. Bibliogr. 15 tétel.

Az Internet és az egyetemes könyvtár mítosza

Számítógép-hálózat

A gyorsuló műszaki fejlődés még szkeptikus századunkban is egyre-másra ébreszt utópikus elképzeléseket. Az egyetemes könyvtár hajdani illuzórikus eszméje elsősorban a számítógépes szakemberek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

határtalan optimizmusának köszönhetően ismét lábra kap. Az Interneten számos vállalkozás elnevezésében is hordozza az egyetemesség naív igényét (pl. a Bibliotheca Universalis, Alexandria stb).

Gyakran tévesztik össze az egyetemes könyvtár és a tökéletes könyvtár eszméjét. Az *egyetemes könyvtár* az emberiség összes írott művét tartalmazná minden egyes szerzőtől, sőt bármilyen típusú információhordozón a valaha is rögzített változatos hitelű adatok használatát is biztosítaná. A *tökéletes könyvtár* (a felvilágosodás kora óta jellemzett „tökéletes nyelv" analógiájára) ezzel szemben csak a megbízhatónak bizonyult anyagokat őrizné meg. Állományában a tudomány pillanatnyi fejlődésállapota tükröződne, ezért állandóan selejtezni kellene. (Nem kaphatna helyet benne a bizonyíthatatlan állításokat tartalmazó vallásos és ideologikus irodalom, valamint a mai tudományok számos előzménye és nyersanyaga sem. Bajba kerülne a szépirodalom és a művészet.)

Az egyetemes könyvtár és a tökéletes könyvtár megvalósíthatatlan eszményképek. Lehet azonban termékenyítő hatásuk, ha mítikus jellegüket nem hagyjuk figyelmen kívül. Az egyetemes könyvtár eszméje napjainkban a könyvtáros-szépíró Borges bábeli könyvtárról szóló látomásában is alakot ölt. Az írói képzelet szerint ez minden nyelven minden egyes szöveget tartalmazna, sőt az összes lehetséges szöveget is. A gnosztikus hagyományban az egész világegyetemet rendezett információk összessége alkotja (ellentétben pl. a kinyilatkoztatás tanával). A természet nagy könyvéből olvasni eszerint vallásos cselekedetnek minősül. A tudományok kialakulása és fejlődése is visszavezethető ilyen gnosztikus világszemléletre. A tudomány és a vallás útja csak a múlt század közepén vált ketté véglegesen, és a világmindenség elvesztette ezzel szakrális jellegét a tudósok szemében. Az optimista filozófus-könyvtáros Leibniz számára a könyvtár a világrend fenntartásának eszköze, az isteni igazságnak és az emberi civilizációnak is forrása. Egyik meg nem valósított javaslata volt, hogy a nagy könyvvásárokon kiállított minden könyvről készüljön összegző kivonat, mely azután félévente összegyűjtve jelenne meg. Leibniz álmaiban szintén szerepelt, hogy ha régebbi korok minden egyes művéből összefoglalás készülne, akkor ezeket megfelelő mutatókkal kiegészítve egyetemes enciklopédiát lehetne létrehozni. A wolfenbütteli könyvtár új épülete, melynek tervezésébe bevonták a derék filozófust is, igyekezett megjeleníteni az egyetemes és rendszerszerű barokk tudásmodellt.

Kevés nemzeti könyvtár törekszik az országa irodalmánál szélesebb gyűjtőkörre. A brit és az amerikai nemzeti könyvtárat azonban már a kezdetektől egyetemes gyűjtési törekvések jellemezik. A British Museum nagyolvasóját, mikor 1857-ben átadták, még jelképezte a kiterjedt angol gyarmati világbirodalmat. A British Library gyűjtőköre ma is elég széles, de a nyugati világ országainak kiadványanyaga egyre nyomatékosabban kerül beszerzésre. Az Egyesült Államok már a világ vezető hatalmává emelkedett, amikor 1897-ben átadták a Kongresszusi Könyvtár új épületét, mely szintén ezt az egyetemességet sugallta. A huszadik század politikai eseményei azután eléggé megingatták az egyetemesség eszményébe vetett bizalmat.

Az egyetemes könyvtár eszméjében nagy adag ismeretelméleti maximalizmus és határtalan optimizmus fogalmazódik meg. Ha nincs tökéletes nyelv, mely a valóságot egyértelműen leképezné, akkor nem lehetséges egyetemes tudás és tökéletes könyvtár sem. Tehát a könyvtárak történelmi képződmények. Mára úgy látszik, hogy az emberi ismeretek összessége nem egyetlen szilárd alapra emelt hatalmas építmény. Az egyetemes osztályozási rendszerek még magabiztosabb korszakok alkotásaiként öröklődtek ránk.

Az egyetemes Internet-könyvtár eszméje szintén hamis feltételezéseken alapul. Ha valamikor a jövőben létrejönne, akkor is olyan kaotikus formákat öltene, hogy használata lehetetlenné válna. Az infor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mációtechnológia sem fogja megváltoztatni az információ alaptermészetét. Még nem tudhatjuk, meddig terjednek az Internet lehetőségei. Nem a könyvtár mérete a döntő, hanem a minősége. A kezelhetetlen mennyiségű és sok jelentéktelen elemet tartalmazó adathalmaz gátolja a használhatóságot. Korunk információözönében a könyvtár válogató és ismeretszűrő szerepe egyre fontosabbá válik.

(Nagypál László)

00/074

GRIFFITHS, José-Marie: Why the Web is not a library = FID Rev. 1. vol. 1999. 1. no. 13-20. p.

Miért nem tekinthető könyvtárnak a világháló?

Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat

Az Internet, s különösen a világháló információs forrásai óriási mértékben nőttek az utóbbi években; ugyanígy a használók száma is.

Könnyű használata és vonzereje miatt valóban sokak számára a könyvtárat jelenti, ám néhány lényeges ponton más, mint a könyvtár: messze nem található meg minden rajta, a kínált anyag nem felel meg a hitelesség követelményének, minimális a gyűjteményi szervezettsége (sem formailag, sem tartalmilag nem katalogizált), a keresőeszközök túlságosan leegyszerűsítettek.

A világhálóval szemben a könyvtárak a rögzített ismeretek célszerűen azonosított gyűjteményei, amelyeket szakrendszerek, katalógusok, bibliográfiák stb. segítségével lehet használni. A digitális környezetben is tovább fognak élni a könyvtári funkciók: megmaradnak a gyűjtemények (még ha nem is lesz szükséges ezeket a könyvtár épületében tárolni), továbbra is szükség lesz a dokumentumokhoz és gyűjteményekhez hozzáférést biztosító metaadatokra, a gyűjteményeket és a hozzájuk kapcsolódó metaadatokat archiválni kell, a használókat különféle szolgáltatásokkal kell segíteni a használatban.

A könyvtárosság két alapvető eleméhez (a használók ismerete és a rögzített ismeretek által tükrözött területek ismerete) újabbak járulnak: a használó számára szükséges ismeretek felkutatása, metaadatok kifejlesztése és közreadása, az ismeretek világában navigációs és kalauzi feladatok ellátása, az információk elemzése és az ismeretek értelmezése, partneri és oktatói szerep vállalása.

A világháló megköveteli, hogy mindenki rendelkezzék az információvisszakeresés készségeivel, beleértve azt is, ami korábban a könyvtárosokra hárult, vagyis a források verifikálását és megvizsgálását.

A változások hatása nem korlátozódik a felsőoktatásra vagy a könyvtárakra: újra kell fogalmazni minden közintézmény szerepét, amely az információ előállításával és elosztásával foglalkozik (iskolák, kórházak, múzeumok, televíziók, községi számítógépes hálózatok, nyilvános hozzáférési pontok stb.).

A különböző szerepek, különösen ami a felsőoktatást és könyvtárait illeti, nagyban függnek attól, milyen irányban fejlődik a társadalom az elkövetkező 10-20 évben. A leghelyesebb többféle lehetőséggel számolni. A vizsgálódások az egyén és a társadalom közötti feszültség növekedésére, a közösségekben mutatkozó koherenciás és fragmentációs trendekre, valamint az információ áruként vagy közjóként való felfogására utalnak. A szerző e tényezőket mátrixokba foglalva vázolja a társadalom, a munka világa és a felsőoktatás–könyvtárügy terén lehetséges, sokszor egymást kizáró változási irányokat.

Tisztában kell lenni a világháló lényegével, s azzal, miért nem könyvtár. Számolni kell azonban azzal, hogy egyre többen úgy vélik, helyettesítheti a könyvtárat. Ezért kompenzálni kell hiányosságait, és meg kell erősíteni a könyvtárak szerepét.

(Papp István)

Lásd még 12-13, 18, 39, 54, 66, 75, 80, 89, 92, 98, 113, 115

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Statisztikai tájékoztatás

00/075

QUINN, Brian: Exploring statistics and demography resources on the Web = Internet Ref. Sev. Q. 4. vol. 1999. 1. no. 9-23. p.

Statisztikai és demográfiai források a világhálón

Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -statisztikai; Tájékoztatás -szociológiai

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Annak ellenére, hogy a világhálón rengeteg statisztikai és demográfiai forrás jelenik meg, eddig kevés kísérlet történt dokumentálásukra. A jelen tanulmány megpróbálja a jelenleg elérhető hasznos forrásokat azonosítani és értékelni. Az eredmények azt mutatják, hogy a statisztika sokkal jobban dokumentált, mint a demográfia területe. A nagy ipari országok, pl. az Egyesült Államok, sokkal jobban vannak képviselve, mint a kisebb országok. Az Internet technikai lehetőségeinek köszönhetően (pl. igényekre szabott adathelyek létrehozása, a statisztikai adatok online elemzése, az eredmények háromdimenziós grafikonokkal való ábrázolása) a világháló sokkal hatékonyabb forrásnak számít, mint a hagyományos, nyomtatott dokumentumok.

(Autoref.)

00/076

LUXOVÁ, Jana: Evropská databáza knihovnické statistiky = Čtenář. 51. roč. 1999. 7-8. no. 216-217. p.

A könyvtárstatisztika európai adatbázisa

Adatbázis; Statisztika

A különböző országok, azokon belül (gyakran) a más és más rendszerek és alrendszerek felettébb változatos könyvtárstatisztikai gyakorlattal élnek. Ez lehetetlenné teszi az összehasonlító vizsgálatokat; árt még az egyes könyvtáraknak is, hiszen fenntartójuknak és/vagy támogatójuknak nem tudnak pontos önértékelést készíteni.

E negatív helyzet felszámolását van hivatva elősegíteni és siettetni a LIBECON 2000 projekt, amely az Európa Bizottság (DG XIII - E4 jelű) támogatását is élvezi. 29 európai tagországa között megtalálhatók a kelet- és közép-európai országok is (Csehország, Románia, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia, Bulgária, Észtország, Lettország és Szlovénia). A munkálatokat egy régóta azonos összetételű szakmai bizottság irányítja.

A kelet- és közép-európai országok illetékeseinek „statisztikaharmonizációs" feladatai vannak. Közülük – néhány előkészítő tanácskozást és megbeszélést követően – a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1998 áprilisában népes konferenciát rendezett a LIBECON 2000 realizálásáról. Itt teljes egyetértés alakult ki a tennivalókról, s Magyarország egyszersmind csatlakozott a projekthez, beleértve az elektronika e célra történő alkalmazását is.

Romániában is „megmozdult valami". Ott a PROBIB elnevezésű tervezet a statisztikai adatgyűjtés szempontjából – a vonatkozó ISO szabványokra alapozva – 10 nagyságrendi csoportra osztotta a könyvtárakat, ezen belül pedig jelleg szerinti (járási, városi, falusi könyvtárak) csoportosítást is végzett. A rendszer alkalmasságának kipróbálására három éven át tartó kísérletben állapodtak meg (az első év 1998 volt).

Csehországban már 1995 folyamán sikerült olyan könyvtárstatisztikai adatgyűjtést és feldolgozást produkálni, amelyet „nyugati szemmel" kelet-európai „rangelsőnek" minősítettek. A szolgáltatott adatok konzisztenciája 88%-os volt. 1998-ra a Kulturális Minisztérium a kívánalmaknak megfelelően változtatta meg a könyvtári statisztika űrlapjait.

(Futala Tibor)

Lásd még 9

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

00/077

CORREA JANNUZZI, C. A. S. - MONTALLI, K. M. L.: Informação technológica e para negócios no Brasil: introdução a uma discussao conceitual = Cienc. Inf. Bras. 28. vol. 1999. 1. no. 28-36. p. Bibliogr. 31 tétel.

Res. angol nyelven

A műszaki és üzleti információ Brazíliában: bevezető egy konceptuális vitához

Tájékoztatási rendszer -közgazdasági; Tájékoztatási rendszer -műszaki

Az információ stratégiai értéke ellenére, hatékony és erőteljes alkalmazása Brazíliában – különösen az ipar területén – még nem igazán jellemző. Ennek egyik oka a fogalmi, terminológiai tisztázatlanság az ipari–vállalati és az üzleti információk témakörében. Ezért kísérli meg a fontosabb alapfogalmakat (tudományos és műszaki információ, ipari tájékoztatás, üzleti információ stb.) a brazil, a spanyol és a nemzetközi szakirodalomból vett meghatározások és magyarázatok nem egyszer szó szerinti idézésével tisztázni.

(Autoref. alapján)

Lásd még 63

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

00/078

ALBERANI, Vilma - DE CASTRO, Paola - POLTRONIERI, Elisabetta: Il „Bollettino" dell'Associazione italiana biblioteche dal 1961 al 1997: uno strumento di informazione, di formazione e di cooperazione = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 9-38. p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. angol nyelven

Az olasz könyvtáregyesület „Bollettino"-ja 1961-1997 között: a tájékoztatás, a képzés és az együttműködés eszköze

Folyóirat -könyvtári

Az olasz könyvtáregyesület folyóiratának 37 éve (1961-1997) alatt 104 egyedi, 27 kettős és 3 hármas összevont szám jelent meg (valamint két szupplementum), összesen 13 764 oldalon. 1970-ig a lap kéthavonta jelent meg, azóta negyedéves, a számok átlagos terjedelme folyamatosan emelkedik. 1982 és 1991 között jelentek meg tematikus számok (összesen 19), különösen érdekes 1983 és 84, e két évfolyam valamennyi száma egy-egy témának szentelt, címmel is ellátott monografikus szám volt (sorrendben: szakkönyvtárak, régi könyvek és megőrzésük, egyetemi könyvtárak, közkönyvtárak, osztályozás és indexelés, zenei könyvtárak, a könyvtár és használója). További két esetben a lap egy-egy számát az egyesület éves országos konferenciájának szentelte (az 1985-ös és 88-as konferenciáknak). 1991-ig a lapnak kettős feladata volt, számonként 2-3 (esetleg több) elméleti vagy gyakorlati jellegű cikk szolgálta a szakma fejlődését, míg az „egyesületi élet" és a „szekciókról" elnevezésű rovatok tették a lapot az egyesület hivatalos orgánumává. 1992-től az egyesületi hírek teljesen, a hazai információk nagyrészt átkerültek az 1988 végén egy nulladik számmal elindult egyesületi hír-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adóba (AIB Notizie), a Bollettino pedig a szakmai viták, a könyvtárügy és az információtudomány szakfolyóiratává tisztult. 1975 óta él a lap „olasz szakirodalom" című rovata, amely a könyvtárügy, a bibliográfia, valamint a kiadásügy, az olvasás és a könyvtörténet kurrens olasz szakbibliográfiája.

A teljes időszak alatt a cikkek a lap lényegi tartalmának 41%-át adták, a viták további 21%-ot (ez az arány a 71-80 közötti tíz évre nem jellemző, akkor a viták 29, a cikkek 28%-ot tettek ki). A szerkesztőségi közlemények a 37 év átlagában 7%-ot mutatnak, ez az utolsó (csonka) évtizedben (1992-1997) 12% fölé emelkedett. Viszonylag magas még (az első két évtizedben 20% fölött volt, majd 8 illetve 10% körülire csökkent, így átlagban 14%-ot tesz ki) a „schede" (nálunk talán „közlemények" lene a címe) rovat aránya – hogy tartalmáról fogalmat alkossunk: ebben a számban a rovat a micro-ISIS új, windows-os változatát ismerteti. A lapban publikált valamennyi írás majdnem 85%-a egyszerzős, és mindössze 3,5%-a valamilyen testület, hivatal, intézmény műve. Ami a könyvismertetéseket és bírálatokat illeti, a szemlézett művek (1199 tétel) több mint fele olasz, 35%-a angol nyelvű volt. A francia mindössze 5,5, a német 4,4%-ot tesz ki, alig több, mint egy százalék az „egyéb nyelvek", 0,6% a spanyol és végül 0,17% az ismertetett orosz nyelvű művek aránya.

A kurrens szakbibliográfia húsz fejezetcímét követő tematikai csoportosítás szerint a megjelent írások legtöbbje (13,92%) a képzés és a hivatás, valamint a szakkönyvtárak és szolgáltatások (13,81%) és az általános könyvtárak (11,22%) fejezetbe tartozik (az első a legutóbbi, a két másik az utolsó két évtizedben mutat csökkenést). Ezeket 8,09%-os aránnyal, növekvő tendenciát mutatva a könyvtárpolitika, majd a jogi szabályozás (6,36%, legutóbb csökken) és (közel 6%-kal) a tárgyi indexelés és a könyvtártan (mindkettő növekszik) témák követik. 5% fölötti még a katalogizálás előfordulása.

Figyelemre méltó növekedést mutat a könyvtárvezetés és szervezés, valamint a nyilvános szolgáltatások témakör, viszont csökkent a könyvtári katalógusokról, a különleges dokumentumokról (a kézirattól az elektronikus publikációig minden ide tartozik), a konzerválásról, az olvasásról és a könyvkiadásról való publikálási kedv. A három első helyezett témát tovább bontva a „képzés és hivatás" közel 30%-a kifejezetten a szakképzés kérdéseivel, az „általános könyvtárak" majdnem fele a közkönyvtárakkal, 29%-a nemzeti és állami könyvtárakkal, a „szakkönyvtárak és szolgáltatások" 41%-a az egyetemi könyvtárakkal, kb. 15-15%-a a szakkönyvtárakkal és az iskolai könyvtárakkal, majdnem 9%-a a gyermek, és majdnem 5%-a a zenei könyvtárakkal foglalkozott. Csak az utolsó (1992-1997) időszakot tekintve első helyen az „általános könyvtárak", másodikon (holtversenyben) a „képzés és hivatás" (n. b. a képzést ebben az időszakban egyetlen cikk sem érinti), a „könyvtárpolitika" és a „tárgyi indexelés", harmadik helyen a „könyvtártan" és a „nyilvános szolgáltatások" témakör áll. Ezeket követi a könyvtárak vezetése és szervezése, a katalogizálás és a jogi szabályozás. A legkevésbé érintett témák (egy-egy cikkel) a könyvtárépület és berendezés, a gyűjteményszervezés, az olvasás és a könyvkiadás, illetve teljesen hiányzik ebből a hat évfolyamból a konzerválás, illetve a könyvtörténet tárgykörébe sorolható cikk.

A könyvismertetések tematikai megoszlása szerint a legnagyobb érdeklődésre a bibliográfia, a könyvtártan és a könyvtári katalógusok, ezeket követően pedig a tárgyi indexelés, az általános könyvtárak, a szakkönyvtárak és szolgáltatásaik, a nyilvános szolgáltatások és a könyvtörténet elnevezésű témák számíthattak.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közgazdasági tájékoztatás

00/079

SOUZA, T. de F. C. de - NASSIF BORGES, M. E.: Fontes de informaçâo financeira no Brasil = Cienc. Inf. Bras. 28. vol. 1999. 1. no. 37-48. p. Bibliogr. 39 tétel.

Res. angol nyelven

A pénzügyi információ forrásai Brazíliában

Hatékonyság; Szakirodalom -pénzügyi; Számítógép-hálózat

A Brazíliában előállított pénzügyi információs források azonosításával és minőségük elemzésével foglalkozik. 33 intézményt elemeztek internetes honlapjaik vizsgálatával, annak érdekében, hogy megismerjék alapfeladataikat és/vagy céljaikat, és azokat az információforrásokat, illetve információkat, amelyeket előállítanak. 37 időszaki kiadványt értékeltek az információforrások értékelésére szolgáló Taylor Model segítségével. A vizsgált intézményekről megállapították, hogy fontos pénzügyi információ-disztribútorok. A periodikumok jól szerkesztettek, de az információkezelés nem homogén.

(Autoref.)

Lásd még 77

Közhasznú tájékoztatás

00/080

ZIELSTRA, Julie: Building and testing a web-based community network = El. Libr. 17. vol. 1999. 4. no. 231-238.p.

Web-alapú közhasznú tájékoztatási hálózat kiépítése és tesztelése

Közérdekű tájékoztatás; Számítógép-hálózat

A közérdekű (más néven közösségi) tájékoztatás körébe egy bizonyos földrajzi területtel kapcsolatos, illetve annak lakosai számára szóló köznapi információk tartoznak az élet minden területéről. Az információk változatos tematikája, a sokféle igény és elérési lehetőség miatt a számítógépes közérdekű tájékoztatási rendszereket úgy célszerű megtervezni, hogy a kezdők és a jól képzett keresők (például a közvetítők) is boldoguljanak vele. Az ún. közösségi hálózatok (community network) egy része csak tartalomszolgáltatással foglalkozik, mások Internet-hozzáférést, képzést, telematikai szolgáltatásokat (elektronikus levelezést, részvételt saját vitafórumok tevékenységében) stb. is biztosítanak.

Nagy-Britanniában a helyi önkormányzatok már szolgáltatnak közérdekű információkat az Interneten, részben a közkönyvtárak bevonásával. A kereskedelmi szektor is egyre inkább érdeklődik a globális hálózat helyi része iránt. A közérdekű tájékoztatásban nagy szerepe van az „alulról jövő kezdeményezéseknek", azaz a polgárok részvételének az információk közreadásában. A közösségi hálózatok létrehozása összhangban van az információs társadalomhoz kapcsolódó célkitűzésekkel is.

A Brent Resource and Information Network (BRAIN) rendszert a brenti kerületi önkormányzat információtechnológiai részlege hozta létre a Lotus Notes szoftverrel. Az online adatbázisban a különböző intézmények és önszerveződő csoportok számára saját honlapot alakítottak ki. Az interfész grafikáját, nyelvét a közösség kulturális kontextusának figyelembe vételével alakították ki, a hátrányos helyzetű (pl. látássérült) használókra is gondolva.

A BRAIN a közösségről, annak csoportjairól, programjairól, szolgáltatásairól és rendezvényeiről szóló, átfogó és specifikus tárgyszavak szerint visszakeresheto információkat tartalmaz USMARC CIF formátumban (jelenleg maximálisan 1000 tételt és azokhoz kapcsolódó dokumentumokat). A tárgyi feltárás kötött szótárának (tézauruszának) kifejlesztése folyamatban van. A tartalmat szolgáltató intézmények bejelentkezésük után a rendszergazdától jelszót kap-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak, hogy honlapjukon frissíteni tudják saját információikat. Egyes, dátumokhoz kötődő információkat a rendszer lejáratuk után automatikusan töröl.
A BRAIN rendszerben a keresés alapvetően az események, az információszolgáltatók, a szolgáltatások indexe és a teljes index alapján történik. A kereső kívánságra áttérhet az intézmények betűrendje, a rendezvények időrendje, különböző témák, a szolgáltatás célközönsége és a kisebb területi egységek szerinti keresésre.
A használhatósági teszt az üzembe helyezést megelőzően zajlott. A következő szempontokat vizsgálták: áttekinthetőség, a találatok relevanciája, keresési hatékonyság, grafika és design, belépés. Később egy használóval részletes tesztelésre került sor, amelynek során az adatbázis egy részében öt kérdésre kellett önállóan választ találnia. Arra kérték, hogy hangosan gondolkodjon és tegyen fel kérdéseket. A közös értékelés során az eredményeket a következőkkel vetették össze: mennyi időt fordított az egyes feladatokra a vizsgálati alany és a rendszert ismerők; mennyi idő után váltottak ugyanezek az egyes Internet-források között; mennyi idő alatt tudna azonos feladatokat egy jól képzett közvetítő szakember elvégezni. Később szélesebb körben is folytatták a tesztelést, nyolc potenciális használó (az önkormányzat, a közkönyvtár, a különböző csoportok és a nagyközönség két-két képviselője) bevonásával.

(Hegyközi Ilona)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

00/081

PAUL, Gerd: Mobilisierung von Leistungs- und Innovationspotentialen durch sozialkompetente Leitungstatigkeit. Ergebnisse aus wissenschaftlichen Bibliotheken Berlins = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 9. no. 1500-1509. p.

A vezetői stílus hatása a munkahelyi légkörre és a teljesítményre

Felmérés; Kommunikáció -személyzeten belül; Munkahelyi légkör; Vezetés

A szerző berlini tudományos könyvtárakban vizsgálta a vezetői stílus, a teljesítmény és a munkahelyi légkör összefüggéseit. A 29 felmért intézmény között kutatóintézeti, oktatási és nyilvános könyvtárak szerepeltek, olyanok, melyekben a dolgozói létszám 5-30 között mozog, s melyekben a vezetőnek döntési joga van szervezeti, anyagi és személyi kérdésekben.

A vizsgált könyvtárak technikai szintje változékony képet mutat. Azzal az információtechnikai felszereltséggel, mely a nyugat- és észak-európai könyvtárakban alapvetőnek számít, a felmért könyvtáraknak csak töredéke rendelkezik. A technikai elmaradottság következményeként a munkaszervezet a hagyományos ipari munkaszervezetet tükrözi: a munkadarabok erősen szegmentált feldolgozása történik a könyvtári munka keretében. A megkérdezettek 56%-a csak egy vagy két fő tevékenységet vé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gez. A munkaszervezet a belső munkára orientált, a használó-barát információközvetítés komplex fogalmát a megkérdezetteknek csak egy szűk köre említette és fogadja el irányelvként.

A vizsgált könyvtárak különféle könyvtártípusokat képviselnek, s ez határozza meg elsősorban technológiai szintjüket is. A kutatóintézetek könyvtárainak technológiai felszereltsége általában magas, a főiskolai könyvtárakban viszont feltűnő a hagyományos munkafolyamatok és szervezetek meghatározó jelenléte.

A jövőben a következő változásokra lehet számítani:

- Mind a vezetők, mind a könyvtárosok körében jelentős demográfiai változás várható. A generációváltást általában belső és külső változások is kisérik.
- Csökkenőben van a szakadék az új technológia és a hagyományos társadalmi elvárások között. Tíz éve az online katalógusok megjelenését a könyvtárakban a használók bizalmatlanul fogadták, ma a könyvtárak Internet- és PC-kínálata a közönség magától értetődő elvárásával találkozik.
- A berlini tudományos könyvtárak munkatársainak magatartása messzemenően innovatív, kész a változtatásokra. Ennek ellentmondani látszik, hogy a vezetők nagy része munkatársait mint az innovációtól félőt jellemzi.
- A változások a jövőben feltehetően növelni fogják az alkalmazkodási problémák és a konfliktusok körét.

Milyen feltételei vannak a vezető részéről a jó munkahelyi légkör megteremtésének?

- A vezető legyen kész a munkaszervezetbe való integrálódásra. Ennek feltételei: kommunikáció a vezető és munkatársai között, a könyvtár alapvető folyamatainak átláthatóvá tétele és minden olyan kérdés közös megbeszélése, mely az intézmény szervezetét és működésének célját érinti.
- A vezető szakmailag tegye egyenlővé magát munkatársaival: a szakmai síkon ne legyen hierarchia, de ne akarjon vetélkedni sem. A szakmai egyenlőség nem jelentheti a vezetői szerep feladását, különösen nem a követelmények betartását ellenőrző szerepről való lemondást.
- A vezető legyen konfliktus-érzékeny. A konfliktusok konstruktív kezelése ill. megoldása biztosítja a vezető szociális kompetenciáját.
- A vezető teremtse meg a jó munkakedvet. Ennek feltétele a munkatársak szuverenitása, mert csak az individuális mozgástér lehetősége hívhatja elő a belső erőket, melyek a jó munkakedvet létrehozzák.

Összefoglalóan a kutatás azt állapította meg, hogy az intézmények túlnyomó többségét (90%) a kifejezetten liberális munkakörülmények, a dolgozók belső motivációjának magas foka jellemzi, a munkahelyi légkörtől függetlenül. A vezetők mozgási terét szűk határok közé szorítja a szervezeti követelmények (merev munkaszervezet, nyilvános szolgálat) és a gazdasági követelmények (csekély ráfordítás) ellentmondásossága.

(Katsányi Sándor)

00/082

AURET, H.E.: South African university library directors: activities and perceptions = Mousaion. 17.vol. 1999. 1.no. 2-27.p.

Egyetemi könyvtári igazgatók a Dél-Afrikai Köztársaságban: tevékenységük és szerepük felmérése

Felmérés [forma]; Vezetés

A cikkben ismertetett kutatás arra irányult, hogy meghatározza a Dél-Afrikai Köztársaság egyetemi könyvtári igazgatóinak jellemzőit és tevékenységét. Kitűzték a konkrét célokat, és hipotéziseket állítottak fel. Az eredményekből kiderült, hogy az igazgatók tevékenységének gyújtópontjában a következő két feladat állt: 1) a könyvtár hozzáigazítása a külső, változó és bizonytalan környezethez; 2) a cél- és azonosságtudat érzésének kifejlesztése a sze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mélyzetben. Ily módon a külső és belső tevékenységek egyensúlyban voltak. Egy tipikus munkanap fő tevékenységeit a „reakció és interakció" kategóriáiba lehetett sorolni, azaz az időt főleg a munkatársaik meghallgatására és a velük való megbeszélésekre fordították. Az igazgatók jellemző szerepének kikristályosítása érdekében a következő kérdésköröket vizsgálták: kötelesség és felelősség, problémák és zavarok, bosszúságok és csalódások, elégedettség és jutalom, a szükséges személyi tulajdonságok. Végül a szerző az eredményeknek az igazgatói gyakorlattal kapcsolatos vonatkozásait is megvizsgálja.

(Autoref.)

00/083

HARASZTI Katalin: The role of committees of members in provision of library and information services = INSPEL. 33. vol. 1999. 2. no. 84-95. p.

A könyvtári tanácsok szerepe a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásokban

Könyvtári tanács; Országgyűlési könyvtár

Majdnem minden könyvtártípusnak, legyen bár nemzeti, egyetemi, iskolai, köz- vagy szakkönyvtár, van valamilyen tanácsadó testülete vagy felügyeleti bizottsága. A jelen cikk az IFLA-konferenciák nyomán a könyvtári bizottságok szerepével foglalkozik, különös tekintettel a jogi könyvtárakra. Összefoglalja néhány felmérés eredményét, majd egy esettanulmány keretében részletesen foglalkozik a Magyar Országgyűlési Könyvtár bizottságaival 1867 és 1950 között, és az 1996-ban alapított tanácsadó testülettel.

(Autoref.)

Munkaszervezés

00/084

BELLINI, Paolo: Appaltare il servizio di distribuzione-prestito e la gestione dell'archivio-deposito = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 51-62. p.

Res. angol nyelven

A kölcsönzés és raktárkezelés bérmunkába adása

Bérmunka kiadása; Kölcsönzés; Raktározás

A Trentoi Egyetem könyvtára évek óta adja ki bérmunkába kölcsönző, illetve raktárkezelő tevékenységének egy részét, azonban 1998 volt az első év, amikor négy könyvtári szolgáltató helye közül kettőben teljes egészében külső cég végezte a kölcsönzés–dokumentumforgalmazás, valamint a raktárkezelés minden feladatát. Ennek okai a könyvtár nagyobb terhelése és a személyzeti létszám bővítésének (financiális rendelkezések miatti) súlyos nehézségei, a korábbi tapasztalatok (a külső cég növekvő jelenlétének tendenciája, s e tendencia elfogadása az egyetem részéről; illetve a külső és belső munkatársak egyszerre, egy feladatkörön belüli munkájának zavarai, a helyettesítési nehézségek stb.).

Ugyancsak ezt a megoldást motiválta, hogy az egyetemi könyvtári rendszer gyökeres átalakulás előtt áll (a zárt raktárasból szabadpolcos rendszerűvé válik), továbbá, hogy ez munkalehetőséget biztosít az egyetemistáknak, s végül, igazolni kívánták, hogy a külső cég alkalmazásában állók azonos (esetenként jobb) teljesítményt tudnak nyújtani, mint az egyetem könyvtárosai, azonos (esetleg kisebb) költségvonzattal.

A tenderfelhívást alapos elemzés előzte meg, hogy a költségek megbecsülésére alkalmas adatokat adhassanak; a tendert egy éppen e célra alakult konzorcium nyerte meg. A bérmunkába adás kétségtelen előnye volt a munkaerő rugalmas használatának lehetősége; a szinte óránként változó létszámú személyzeti jelenlét teljes munkaidős belső alkalma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zottakkal gyakorlatilag megoldhatatlan lett volna, a mindig csak a szükséges létszám foglalkoztatása viszont komoly megtakarítással jár. A bérmunkába adott területekről a belső munkaerőt a könyvtár más feladatainak ellátásra lehetett átcsoportosítani. Ugyanakkor felmerül a kétség, hogy egyes esetekben a „külsős" ugyanolyan felelősséggel és lelkiismeretességgel jár-e el, de még nagyobb az a gond, hogy a könyvtár és az olvasó között megszűnik a közvetlen kapcsolat. A kölcsönzés ugyanis egyúttal elsődleges referensz-szolgálat is, és számos a szolgáltatásokkal kapcsolatos észrevétel, az állománnyal kapcsolatos igény is itt csapódik le, s a külsősök útján egyáltalán nem biztos, hogy eljut az illetékes könyvtárosokhoz, illetve a könyvtár használatának további lehetőségeiről, szolgáltatásairól kevesebb információ jut el a „külsős" kölcsönző-könyvtárosokon keresztül az olvasókhoz.

A jövőben jobban körül kell határolni és pontosabban le kell írni az elvégzendő feladatok körét, és meg kell határozni a minimálisan elvárt létszámot is. A tendereztetésbe még jobban be kell vonni a minőségi elemeket, pl. az értékelés 70%-át adhatná az ajánlati ár összevetése a legalacsonyabb ajánlattal, 30%-a pedig kimondottan minőségi elemeket venne figyelembe: az ajánlatban szereplő, a feladat megoldására irányuló terv kidolgozottságát és megalapozottságát, az ajánlattevő által foglalkoztatandók jellemzőit (szakmai gyakorlat, nyelvismeret, a szerződési időtartam alatti továbbképzés stb.), és a koordinátor (a könyvtár és a vállalkozó cég közötti felelős összekötő) szakmai múltját, tapasztalatait.

(Mohor Jenő)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

00/085

ÂNOVSKIJ, A. M.: Informaciâ - tovar rynočnyj = Naučn.-Teh. Inf. 1. ser. 1999. 6. no. 12-24. p.

Információ - piaci áru

Információpiac

Azt a tényt, hogy az információ piacra szánt árufélеség, jelenleg talán Oroszországban hangsúlyozzák a leginkább. Közben azonban arra is hangsúly esik, hogy az információ ebbéli szerepét csak akkor töltheti be, ha megfelel egy sor

- minőségi (hitelesség, egyértelműség, korszerűség, relevancia, pertinencia, időszerűség),
- mennyiségi (célszerű teljesség, kielégítő nagyságrend),
- értékesítési (érték és ráfordítás)

jellemzőnek.

Az információk gyűjtésével, feltárásával és terjesztésével kapcsolatos munka lényege, hogy megállapítsa: a kezelt információk megfelelnek-e az iménti felsorolásnak. E tekintetben szigorúnak kell lenni, mert minden könnyelműség megbosszulja magát: bizalmatlanságot kelt a kínálattal és kínálójával szemben. Nem lebecsülendő feladat az sem, hogy az ellenőrzött információ a fogyasztónak megfelelő formát nyerjen.

A cikkben a vállalatvezetők számára is fontos figyelmeztetések kapnak helyet (az információdömping éppen úgy akadályozza a döntési folyamatot, mint az információhiány; az információ birtoklása önmagában nem oldja meg a felmerült problémákat; a megszerzett információval még igencsak dolgozni kell; a vezető ne váljék betegesen információfüggővé; „jó orr" kell az információ jelentőségének megértéséhez; az információt a munkatársak számára „élesztőként" kell rendelkezésre bocsátani).

(Futala Tibor)

00/086

BRAZIN, Lillian R.: A grant writers' application of the Internet = Bottom Line. 12. vol. 1999. 3. no. 120-122. p.

Mire használhatják a pályázók az Internetet?

Módszertani útmutató [forma]; Pályázat -könyvtárosoknak; Számítógép-hálózat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Internet igen gazdag olyan – javarészt ingyenes – információforrásokban, amelyek a pénzügyi támogatás elnyerésének lehetőségeire, a szóba jöhető szponzorokra és hasonlókra vonatkoznak. Ezek a források lehetnek honlapok, listák szerverei, hírcsoportok stb. Vannak olyan web-oldalak is, amelyek a pályázati űrlapok letöltésében és a pályázatírásban segítenek; útmutatást adnak mind a támogatók, mind a támogatottak számára, vagy segédletként használhatók a támogatás pénzügyeinek kezeléséhez és az elszámoláshoz. Pályázat benyújtása előtt célszerű megnézni az alapítványok stb. web-lapjait, ahol a gyakran feltett kérdéseket nyilvántartják. A pályázatok szempontjából hasznosnak talált internetes forrásokat vegyük fel a „kedvenceink" közé; rendszerezésükre egy lehetséges megoldás a következő:

1. személyek,
2. hírlapok és híradók,
3. alapítványok,
4. kormányzati és non-profit szervek,
5. céginformációk,
6. pénzügyi, adózási és biztonsági információk,
7. pályázati támogatások kezelésével és elszámolásával kapcsolatos források,
8. levelező listák és hírcsoportok,
9. pályázatírási tanfolyamok.

A cikk záró részében hasznos Internet-címek találhatók a következő bontásban: átfogó címjegyzékek, felsőoktatási pályázatok, könyvesboltok, oktatási lehetőségek, média, személyek keresése, pénzügyi céginformációk, jótékonysági lehetőségek, kormányzati támogatás.

(Hegyközi Ilona)

00/087

PAVLICOVÁ, Libuše: Fundraising a grantwriting. Techniky získávání finančních prostředků pro knihovny = Čtenár. 51. ročˇ. 1999. 9. no. 265-268. p.

„Fundraising" és „grantwriting". Financiális eszközök nyerésének módszerei könyvtárak számára

Pályázat -könyvtáraknak; Támogatás -pénzügyi -általában

A nyugati országokban – ellentétben a Csehországban is korábban honos „szocialista" gyakorlattal – az a könyvtár, amelyik többre és jobbra törekszik, a legtöbb esetben pénzügyi támogatás megszerzésére kényszerül.

Ennek kialakult formái közül az elsőt, az adakozás amerikai kifejezését átvéve „fundraising"-nek nevezik. Ez általában hosszabb időn át tartó támogatási forma, kevésbé kötődik egy-egy konkrét projekt megvalósulásához. Ennek megfelelően kevéssé szigorú elszámolási rendszere is, ami – természetesen – nem jelenti azt, hogy az adományozó ne nézne utána annak: nem költik-e könnyelműen adományát.

Az ilyen támogatásért az adományozó a könyvtártól bizonyos propagandát szokott elvárni, többségében nem túlságosan hangosat, „rikítót". Itt mindkét fél célja a támogató kapcsolat „prolongálása" szokott lenni.

A második bevett támogatási forma a „grantwriting", amely általában egy-egy konkrét cél, tervezet megvalósítását szolgálja. Elnyerésének módja legtöbbször a pályázat, amelyet állami és nem állami szervek–testületek írnak ki időről-időre. (Csehországban a kulturális és a vidékfejlesztési minisztérium pályázatai a „legtermékenyebbek" a könyvtárak számára.)

E formánál nagyon fontos a kiíró szervek követelményeinek való megfelelés, a határidők betartása, és a pénzeszközökkel való pontos elszámolás.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egy-egy pályázat szerkezete a következő lehet (amennyiben a kiírónak e tekintetben nincsenek külön elvárásai):

- rövid kísérőlevél,
- a címlap és a tartalomjegyzék (a pályázó iránti bizalom elnyerése érdekében),
- „executive summary" (általában) egyetlen oldalon a pályázat lényegének felvezetése céljából,
- a „narrative" mint a projekt tüzetes leírása,
- költségvetés, amely az eszmei hasznot is tartalmazza,
- mellékletek (bármiféle, a projektet támogatni tudó dokumetum).

(Futala Tibor)

00/088

SENKEVITCH, Judith J.: Seeking extramural funds to improve services: is it worth the effort? = Bottom Line. 12. vol. 1999. 3. no. 101-107. p.

Érdemes-e külső forrásokat keresni a szolgáltatások javítása érdekében? A wisconsini (USA) könyvtárak tapasztalatai az 1989-1994-es időszakból

Esettanulmány [forma]; Módszertani útmutató; Pályázat -könyvtáraknak

Rengeteg könyvtáros foglalkozik külső források felkutatásával, pályázatok fogalmazásával, alapítványi támogatások igénylésével, de ritkán vizsgálják, hogy érdemes volt-e ezen fáradozni, hogy mik az ilyen támogatások hosszú távú hatásai a könyvtárakban.

Az USA LSCA (Library Services and Construction Act) adományait évenként pályázhatják meg közkönyvtárak, elsősorban speciális igényű használók ellátásának javítására. 1989-1994 között harminc-egynéhány wisconsini közkönyvtár 119 projektjét támogatta az LSCA. A jelen tanulmány ezeket elemzi, 22 kiválasztott projekt közelebbi vizsgálatával. Ennek során 19 könyvtárigazgatót; 23, a projektekben közreműködő szakembert; és 24 felhasználót interjúvoltak meg. A válaszadók többsége sikeresnek ítélte a projekteket, 86%-uk legalább a célok kétharmadát elértnek minősítette. Majdnem minden projekt folytatódik a külső finanszírozás megszűnte után is: néhány könyvtár költségvetésébe be tudta építeni a folytatás költségeit, 54% pedig újabb külső forrást keres.

A hosszú távú eredmények között a következőket említették elsősorban: a megcélzott használói csoport életminőségének javulását (54%), a könyvtár és a közösséget szolgáló más szervezetek és intézmények jobb viszonyát (45%), a célcsoport megnövekedett könyvtárhasználatát (40%), a célcsoport igényeinek jobb ismeretét a könyvtárosok részéről (40%), a könyvtár jobb „láthatóságát" (nagyobb jelenlétét) a közösségben (36%), és a lakosságnak nyújtott jobb szolgáltatást (31%). A válaszadók 22,7%-a viszont a projektnek csak minimális hosszú távú hatást tulajdonított.

A siker tényezői között (sorrendben) a következők állnak az élen: a könyvtár vezetőinek, munkatársainak és a könyvtár testületeinek részvétele; a jó tervezés és projekt-menedzsment; az együttműködés más intézményekkel; a valódi igények feltárása; a projekt népszerűsítése, különösen a célcsoport körében; a közösség támogatásának megszerzése. A projekt akadályait, ill. esetleges sikertelenségének okait főként a következőkben látták: a szükséges időmennyiség alábecslése (63%); a folytatás képtelensége (különböző okokból) (54%); a javasolt szolgáltatás iránti igény valódiságát érintő tévedés (45%).

A támogató intézmények úgy kaphatnak sikerrel kecsegtető projekt-javaslatokat (pályázatokat), ha:

- arra bátorítják a könyvtárakat, hogy már a tervezésbe vonják be a célcsoportot és a más intézményeket;
- közzéteszik az értékelés szempontjait (amelyben az együttműködés és a gondos tervezés hangsúlyosan szerepel);
- támogató leveleket kérnek a közösséget szolgáló más szervezetektől és intézményektől;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- előzetes támogatást is nyújtanak a tervezéshez, hogy kis könyvtárak is jól felkészülhessenek a pályázatra;
- az értékelésben figyelembe veszik a projekt marketingjét és népszerűsítését is (az általános reklámozáson túl, a promóciós, és a specifikus használói csoportot elérő akciókat);
- több évre szóló támogatási tervvel rendelkeznek.

Az eredmények azt mutatják, hogy a külső támogatásnak lehet hosszú távú haszna a könyvtár számára, de jó hatása lehet a fenntartóra és a közösségre is. A könyvtár által követendő lépések: tervezés, a közösség valódi igényeinek beazonosítása, együttműködés a célcsoporttal és a szolgáló/szolgáltató intézményekkel, a bevonható munkaerő reális meghatározása, az óhatatlan késések miatti időtartalék beépítése a tervbe, reális, a személyzet részéről végrehajtható terv készítése (önkéntesek nagyobb mértékű bevonása nélkül); s végül óvakodni kell attól, hogy a projekt túlságosan egy személyhez kötődjön. Ha a javaslat megkapta a támogatást, folytassuk a gondos tervezést, vonjuk be a használókat és a más intézményeket, s végezzünk közvetlen és extenzív promóciós munkát a tervezett használók körében.

Bár a vizsgált könyvtárak mind nagyságrend, mind az anyagi támogatás mértéke tekintetében a wisconsini könyvtárak teljes skáláját reprezentálták, a vizsgálat csak egy állam könyvtárainak 10%-át érintette; indokolt lenne kiterjedtebb vizsgálatokat is végezni.

(Mohor Jenő)

00/089

LENNON, David: The future of „free" information in the Age of the Internet = Aslib Proc. 51. vol. 1999. 9. no. 285-289. p.

Az „ingyenes" információk jövője az Internet-korszakban

Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

A történelmi fejlődés során mindig készültek olyan eszközök, amelyek értéknövelő hasznot hoztak az egyének és a társadalom számára. Korunkban az információ és a tudás jelenti ezt az eszközt. Az Internet fejlődésével sok ember tudatában az „ingyenes információ" képzete jelenik meg. A cikk megvizsgálja, mennyire „ingyenes" az információ, és mennyire számíthatunk a jövőben minőségi információkra fizetés nélkül.

(Autoref.)

Lásd még 42, 52, 57

Gépesítési kérdések

00/090

RYBKIN, E. A.: Glavnyj informacionnyj resurs v opasnosti = Naučn. Teh. Inf. 1. ser. 1999. 7. no. 39-40. p.

A legfőbb információs érték veszélyben. (A számítógép káros hatása az egészségre).

Ergonómia

Köztudott, hogy az információs munka mind nagyobb hányada kötődik számítógépekhez. Működtetésükben a legnagyobb – nélkülözhetetlen – „kincs", érték az ember, az operátor.

Már a 70-es években rájöttek arra, hogy egész nap a számítógép képernyője előtt ülni korántsem veszélytelen foglalkozás. Nem véletlen, hogy az USÁban 1977 folyamán már 2 millió 130 ezer dollárt fordítottak e veszélyek feltérképezésére, illetve kiszűrésére.

Oroszországban a két éve operátori munkát végzők körében kimutatták, hogy egy sor betegség szimptómái jellemzők rájuk. Nevezetesen:

- fej- és szemfájás: 76%
- a nemi aktivitás csökkenése: 64%
- ingerlékenység vagy depresszió: 50%
- az emlékezet tompulása: 40%
- szédülés: 70%.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gyakori az operátorok glaukómás vagy katarakta (szürke- és zöldhályog) megbetegedése, sőt az újszülötteknél születési rendellenességek is mutatkoznak.

A különféle, felettébb magas geoenergetikai értékeket (ER) gerjesztő berendezések:

- személyi számítógépek monitora: 1000–5000 ER
- személyi számítógépek rendszerblokkjai: 3000–16 000 ER
- szerverek: 18 000–122 200 ER
- mobiltelefonok: 10 200–68 000 ER
- otthoni televíziók: 470–1200 ER
- mikrosütők: 20 000–47 000 ER.

Hát ez az, amitől meg kell védeni az emberiséget. Mindenesetre már vannak közömbösítők (Bionik). Alkalmazni kell őket.

(Futala Tibor)

Személyzet

00/091

FIND, Soren: Changing the culture - job design, work processes and qualifications in the hybrid library = IFLA J. 25. vol. 1999. 4. no. 237-239. p.

Res német, francia és spanyol nyelven

Munkakörök, munkafolyamatok és képesítések a hibrid könyvtárban

Elektronikus könyvtár; Munkakör, alkalmazás; Továbbképzés

Dániában a tudományos, műszaki és mérnöki információk központja a Dán Műszaki Egyetem könyvtára, a Technical Knowledge Center and Library (DTV). A DTV az új technológiák alkalmazásában mindig is élen járt, így például web-szerverük 1993-ban elsőként kezdte meg működését az országban. A technikai fejlődés azóta is töretlen. A legfőbb kihívás az eddig főként a belső munkafolyamatok automatizálására koncentráló könyvtár számára olyan felhasználócentrikus és innovatív szervezetté válni, amely az elektronikus információkat közvetlenül a használók munkaállomására jutattja el, és biztosítja a hallgatók számára az új lehetőségekkel való megismerkedést.

A Dán Munkaügyi Igazgatóság támogatja azokat a közintézményeket, melyek a felhasználók felé fordulva fejlesztik működésüket, és vonzó munkaköröket alakítanak ki munkatársaik számára. A DTV 50 ezer fonttal részesült a támogatásból, melyhez maguk további 100 ezerrel járultak hozzá, és így felszerelkezve nekivágtak a JULIA Projektnek.

Természetesen a tradicionális könyvtártól az elektronikus információkat (is) szolgáltató hibrid könyvtár felé való menetelés elég nagy megpróbáltatás a könyvtárosok számára. A projekt fő célkitűzése ezért az volt, hogy az átmenet olyan céltudatosan irányított folyamat legyen, melynek során elkerülhető az a kerserves létbizonytalanság, mely amúgy minden drasztikus változás velejárója. Ezen kívül azt is célul tűzték ki, hogy változatos és felelősségteljes munkát adjanak minden munkatársnak, függetlenül végzettségétől. Ennek érdekében elejétől kezdve folyamatos volt a kommunikáció a projektet irányító csapat, a kapcsolódó bizottságok és a könyvtár munkatársai között.

Tanulmányútjaik során a meglátogatott intézményekben azt tapasztalták, hogy az elektronikus könyvtárak kialakításakor is megmaradtak az éles határvonalak a személyzet különböző kategóriái között, különösen a szaktájékoztatók és az adminisztratív munkatársak között. A DTV-ben pedig már évek óta arra törekednek, hogy elmossák ezeket az éles határokat - nem utolsó sorban azért, hogy takarékoskodjanak, hiszen így kevesebb magas fizetésű, speciális szakképzettségű munkatársra van szükség. Átfogó, és felelősségteljes munkaköröket alakítanak ki a kevésbé képzett alkalmazottak számára is. A megfelelő technikai környezet kialakítása mellett bizonyos versenyszemléletet kell elültet-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ni a személyzetben, az egyes munkatársak döntéshozatali jogosultságát ki kell terjeszteni, meghagyva számukra a tévedés és a tanulás lehetőségét - vagyis meg kell teremteni a megfelelő kereteket a felelősségteljes, önálló munkához. Az értékelés során kiderült, hogy a munkatársak örömmel üdvözlik az ilyen szellemű átszervezést. Kedvvel fedezik fel a fejlődő információtechnológia hozta lehetőségeket, szívesen veszik a nagyobb felelősséget, tapasztalataik optimális módon épülnek be a könyvtári szolgáltatások fejlődésébe.

A projekt egy másik, de nem kevésbé fontos eleme volt a távmunka és -tanulás lehetőségeinek megvizsgálása. Kezdetben 8 munkatársat szereltek fel a könyvtári hálózatba kötött, otthoni munkaállomással, de elhatározásuk szerint mind a hetven kolléga megkapja ugyanezt a lehetőséget. Természetesen a telekommunikációs költséget a könyvtár fedezi. 1998 augusztusában már 45-en élvezték a távtanulás előnyeit, sokan közülük elektronikus konferenciákon vesznek részt, ahol tanácsokat kérnek kollégáiktól és megosztják velük saját tapasztalataikat. A továbbképzéshez való hozzáállásuk is teljesen megváltozott: eddig az intézmény vezetőségének volt egyedüli felelőssége a továbbképzés, ma már - hogy a körülményeket megteremtették hozzá - a munkatársak úgy érzik, legalább ennyire múlik saját magukon is. A sikerek nyomán mára nyilvánvalóvá vált, hogy minden érdekeltben megvan az eltökéltség a projekt folytatásához.

A projekt egyik legfőbb tanulsága, hogy legyőzhető az az elerőtlenítő bizonytalanság, amely a gyors és kiszámíthatatlan változások természetes velejárója, ha a munkatársaknak lehetősége van arra, hogy a maguk szerepét nagyobb önállósággal alakíthassák ki. A felelősségteljes szemlélet kialakításának pedig fontos eleme a személyes fejlődés és az önképzés lehetőségének megteremtése.

(Fazokas Eszter)

Marketing, közönségkapcsolatok

00/092

COOMBS, Merolyn: Web site design for public libraries: a marketing tool for the new millennium = Aust. Libr. J. 48. vol. 1999. 2. no. 117-127. p.

Web-hely tervezés közkönyvtárak népszerűsítésére: az új évezred marketing-eszköze

Honlap; Közművelődési könyvtár; Tervezés

A web-helyek készítése egyre inkább általános, hétköznapi gyakotrlattá válik. Egyének, vállalkozások és szervezetek, így a könyvtárak is, egyaránt ráébrednek, hogy a világhálón való jelenlét manapság nemcsak kívánatos, hanem már szinte kötelező. Néhány helyet széles körű, nem meghatározott látogatók számára terveznek, másokat egy bizonyos közönséget, célt vagy problémát szem előtt tartva fejlesztenek ki. A könyvtári helyek gyakran mindkét változatot megcélozzák: a nagyközönséget és a speciális használói csoportokat egyaránt szeretnék elérni.

(Autoref.)

00/093

MACDONALD, Jean B. - BRUNSDALE, Maureen: It's a whole new season at MilnER = Pop. Cult. Libr. 5. vol. 1999. 2. no. 59-68. p. Bibliogr.

Újszerű PR-kezdeményezések az Illinois Egyetem Milner Könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Public relations

A cikk az Illinois Állami Egyetem Milner könyvtárának új közönségkapcsolati és propaganda-tevékenységét ismerteti, melynek célja, hogy eloszlassák a népszerű kultúra termékeiben a könyvtárosokról megjelenő sztereotipiákat. A könyvtár erőfeszítéseket tett annak érdekében is, hogy a hallgatók, különösen az alsóévesek, könnyebben tudomást szerezzenek a könyvtár szolgáltatásairól, és kényelmesebben használhassák a könyvtárat.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/094

WALCZEWSKA-KLIMCZAK, Grazyna: Czy pedagogika zabaw potrzebna jest bibliotekarzom? = Poradnik Bibl. 1999. 3. no. 2-6. p.

Szüksége van-e a könyvtárosnak szórakoztatási pedagógiára?

Public relations; Szabadidő felhasználása

A szórakozás mindmáig érvényes, bár olykor „túlteljessége" miatt kritizált, meghatározása J. Huizingától származik. A „Homo ludens" című tanulmányában írja a következőket: „A szórakozás önkéntes, bizonyos meghatározott idő- és térbeli határok között végzett, önkéntesen elfogadott vagy feltétel nélkül kötelező szabályok szerinti tevékenység vagy elfoglaltság, melynek célja önmagában van, miközben a feszültség, az öröm érzése társul hozzá, annak tudata, hogy „más", mint a „mindennapi élet".
Az iménti meghatározásból „sarjadt" ki a szórakozáspedagógia. Ez Zofia Zaorska szerint a következőképpen definiálható: „A szórakoztatáspedagógia kisegítő módszere a csoporttal végzett munkának, amelynek során csoportos párbeszédre tesz ajánlatot a résztvevők kontaktusának megkönnyítése céljából, de mindenki önmagának megtalálása céljából is. Megkönnyíti a csoport által elfogadott közös célok realizálása közben szükséges aktivitást és elkötelezettséget is."
Ausztriában és Németországban (Gestalt-pedagógia) egyaránt sokan hisznek a szórakozáspedagógiában. Lengyelországban – az 1995. évi kezdetek után – 1998-tól egyesülete is van a szórakozáspedagógia mintegy 2000-re tehető „szerelmesének", a KLANZA.
A lengyel könyvtárak többsége még húzódozik az efféle pedagógiai ismeretek hasznosságának és szükségességének elismerésétől. Pedig azokon a csoportos foglalkozásokon, ahol a részvétel önkéntessége, a rivalizálás megszüntetése, a kommunikáció valamennyi válfajára történő bíztatás, a kifejezés eszköztárának bővítése a téma, a szórakozáspedagógiai ismeretek felettébb hasznosak lennének.

(Futala Tibor)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

00/095

KELLER, Alice - NEUBAUER, Wolfram: Dienstleistungsangebote von Bibliotheken in elektronischer Form. Eine Benutzungsstudie der ETH-Bibliothek = NFD Inf. 50. Jg. 1999. 7. no. 407-412. p.

Könyvtárak elektronikus szolgáltatásai. A zürichi Államszövetségi Műszaki Főiskolai Könyvtár használói körében végzett felmérés eredményei

Elektronikus folyóirat; Elektronikus posta; Felmérés [forma]; Főiskolai könyvtár -műszaki; Használói szokások; Számítógép-hálózat

A zürichi ETH Könyvtár az elektronikus információforrások gazdag választékát kínálja használói-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak a természet- és műszaki tudományok különféle területein. A gyűjtemény adatbázisokból, egy gazdag hiperkapcsolat-állományt tartalmazó virtuális könyvtárból és elektronikus folyóiratokból áll. Ezen felül a szakemberek informális kommunikációs csatornák útján is gyűjtenek maguknak hasznos információkat. A Könyvtár nemrégiben felmérést készített a szolgáltatások használatáról. Kiderült, hogy a legfontosabb informális információs csatorna az e-posta. Az Interneten végzett információkeresésben jelentős szerepet játszanak a kereső robotok. A leggyakrabban a bibliográfiai adatbázisokat, illetve a virtuális könyvtárat használják. Jóllehet az elmúlt években növekedett az elektronikus folyóiratok használata, még mindig nem olyan népszerűek, mint az adatbázisok vagy a virtuális könyvtár. A használóknak több mint a fele hajlandó lenne a nyomtatott folyóiratról lemondani, ha az elektronikus változat rendelkezésre állna.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

00/096

KÜBLER, Hans-Dieter: Mann und Buch - ein Widerspruch? Erkenntnisse aus der Leseforschung über ein weithin unbeachtes Thema = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 7/8.no. 468-475. p.

A férfiak és nők eltérő olvasási szokásai

Nőolvasó; Olvasási szokások; Olvasásvizsgálat

A német lakosság olvasási kultúráját vizsgáló reprezentatív felmérések adatai a férfiak és a nők olvasási szokásait illetően részletkérdésekben ellentmondóak, alapjaiban azonban megegyezők. A szerző ezek elemzésére építette tanulmányát.

A tömegkommunikációs eszközök igénybevételének felmérése 1964 óta ötéves periódusokban rendszeresen folyik, az 1995-ben publikált adatok a következőket mutatják: 1980 és 1995 között – miközben a felsőoktatási végzettségűek száma megduplázódott – a könyvet rendszeresen (csaknem naponta) használók aránya csak néhány százalékkal emelkedett az 1980-ban mért 26% fölé. A 30 év alattiak és a csak középiskolai végzettségűek körében ugyanakkor csökkent a gyakori olvasók száma, az olvasásra fordított idejük pedig csaknem felére zsugorodott. Az olvasásra szánt idő – a lakosság egészét tekintve – 1990-ben volt a legalacsonyabb 1980 óta. A 14-19 éves fiatalok olvasásra fordított ideje csökkent, bár még mindig ők a legintenzívebb olvasók. 1990 – 1995 között csökkent a napilapok olvasottsága is, különösen a 40 év alattiak körében, a folyóiratoké viszont megmaradt. (A népszerű nagy lapok, pl. a Stern vagy a Brigitte veszítettek olvasótáborukból, miközben egyes szaklapok, pl, a számítógépes folyóiratok olvasottsága növekedett.)

1980-ban a fenti vizsgálatok adtai szerint a férfiak és a nők között azonos volt a rendszeres olvasók aránya (26-26%), 1995-re a férfiak aránya 24%-ra csökkent, a nőké viszont 32%-ra nőtt. A volt NDK tartományaiban 1990 – 1995 között mind a könyvolvasás mind a folyóirat olvasás visszaesett, a férfiak körében erősebben, mint a nőknél.

A Bertelsmann Alapítvány vizsgálataira épülő, 1993-ban kiadott tanulmányában Renata Köcher abból indul ki, hogy a hatvanas évek végéig a férfiak és a nők olvasói intenzitása az NSZK-ban megközelítőleg azonos volt, ma viszont az asszonyok többet olvasnak, s ezt a változást nem lehet egyedül a nők képzettségi szintjének növekedésével magyarázni, a kevésbé iskolázott nők is intenzívebb olvasók.

A *Olvasási szokások Németországban 1992/93* c. kiadvány (Stiftung Lesen) részletesen kimutatja a férfiak és nők olvasási intenzitása közötti százalékos különbséget, de azt elhanyagolhatónak ítéli. (Száz megkérdezett közül naponta olvas 15 férfi – 17 nő, hetente többször 22 férfi – 24 nő, hetente egyszer 11 férfi – 12 nő stb.) Ugyanezeket az adatokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Erich Schön *Az olvasás kézikönyve* c. 1999-es kiadványban másként értékeli. A „gyakran olvasók" összevont kategóriájába (hetente legalább egyszer olvasók) 48% férfival szemben a nők 53%-a tartozik. Még nagyobb különbség van köztük az olvasás „hogyan"-jában. A szórakozás kedvéért olvas – hetenként – a nők 47%-a, a férfiak 34%-a; továbbképzés, szakmai cél vezérli a férfi olvasók 34%-át, a nőknek viszont csak 21%-át; az információt keresi az olvasásban a férfiak 27, a nők 20%-a; a személyes érdeklődés vagy a hobby vezérli az olvasást a férfiak 29, a nők 22%-ánál. A férfiak olvasási indítékai az elmúlt évtizedekben megváltoztak, a hatvanas évek végéhez viszonyítva ma kevesebbet olvasnak a szórakozás kedvéért, és többet képzettségük gyarapítása érdekében, a nők olvasói motivációja viszont alig változott.

A különbségek meghatározó okát a fiúk és a lányok eltérő szocializációjában kereshetjük. A fiúk világát (vonzódás a küzdelemhez, kalandokhoz, a technikai újdonságokhoz) mind jobban kiszolgálja a televízió és a számítógép, a lányok bensőségesebb, családközpontú világában több hely marad az irodalomnak. A szerepek öröklődnek: a nem olvasó apa csak deklamációkkal – de hatástalanul – buzdítja olvasásra fiát, a családi körben csak a média válik beszédtémává, a könyv, az irodalom már nem. Az anya–lány kapcsolatban viszont még szóba kerül a személyes problémákhoz is kapcsolódó irodalom. Végső soron innét eredeztethetjük – hasonló iskolázottsági szint esetén – a nők nagyobb érdeklődését a szépirodalmi olvasmányok iránt.

(Katsányi Sándor)

Használók képzése

00/097

NEWTON, Robert - DIXON, David: New roles for information professionals: user education as a core professional competency with the new information environment = J. education. Libr. Inf. Sci. 40. vol. 1999. 3. no. 151-160.p.

Az információs szakemberek új feladatai: a használók képzésének fontossága

Dokumentáló -felsőfokú; Használók képzése; Könyvtárosi hivatás

A cikk részben egy 1998 júniusában befejezett hathónapos kutatás eredményeire épül, amelynek célja számos, a skót könyvtárakban alkalmazott hálózati technológia fejlesztésével kapcsolatos kérdés vizsgálata volt. A technológiai fejlődéssel és a szakma változásával foglalkozó szakirodalom egészen mostanáig, eléggé szűk látókörűen, csupán a számítógépes jártasságokra helyezte a hangsúlyt. A szakma új szerepét érdemes ennél átfogóbban megvizsgálni, hiszen az információs környezet felügyelete és az online információkhoz való hozzáférés biztosítása egyaránt az információs szakemberek feladata lesz. Néhány jártasságot különösen fontosnak tart a cikk, de ezek közül is kiemelkedik az oktatási szerep, azaz a használók képzésének feladata. A szerzők stratégiai tervet ajánlanak az információs szakemberek oktatási szerepére való felkészítésre.

(Autoref. alapján)

00/098

WHITT, Alisa J.: HTML for poets = Coll. Undergrad. Libr. 6. vol. 1999. 1. no. 101-119. p.

HTML-tanfolyam „költőknek". Hogyan szervezzünk honlap-szerkesztő kurzusokat oktatók és könyvtárosok számára?

Egyetemi oktató; Használók képzése -felsőoktatásban; Honlap

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk egy honlapkészítési tanfolyamot ismertet, melynek során kölönféle szakterületek oktatóit igyekeztek bevezetni a HTML nyelv rejtelmeibe. A címével ellentétben nem kimondottan költőknek tervezték, ezzel csak a kurzus „nem-technikai" jellegére akartak utalni, hogy a humán beállítottságú oktatókat is bátorítsák a részvételre. A kétnapos tanfolyamot többször is meghirdették 1997 nyarán egy közepes méretű amerikai főiskola (College of Charleston, SC) oktatóinak. Az oktatást, melyen hetvenen vettek részt, úgy tervezték meg, hogy független legyen a gépi platformtól (Macintosh vagy PC), az Internet-kapcsolattól (közvetlen vagy modem) és a használók technikai felkészültségétől. A cikk a célok és az alkalmazott módszerek ismertetésére koncentrál. Tárgyalja az értékelési kérdőíveket, és érinti a tanfolyam ismétlésének és/vagy kiszélesítésének lehetőségét. A cikk módszertani útmutatóként szolgálhat az oktatók és a személyzet képzéséhez.

(Autoref.)

INFORMÁCIÓ-ELŐÁLLÍTÁS, MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Digitalizálás

00/099

KOUSHA, Kayvan: DVD: The next evolutionary step for publishing multimedia reference sources = Online CD-ROM Rev. 23. vol. 1999. 4. no. 203-205. p. Bibliogr. 13 tétel.

DVD-technológia: forradalmi előrelépés a multimédiára épülő tájékoztatásban

CD-ROM; Multimédia; Referensz

Amikor a CD-ROM technológia a 80-as évek közepén megjelent, néhány év múlva jelentősen megváltozott a tájékoztató könyvtárosok hagyományos szerepe. A CD-ROM-on megjelent szöveges és multimédiás referensz-források forradalmasították a könyvtári referensz-szolgáltatásokat. Most egy még fejlettebb hordozó, a DVD jelent meg (digitális video diszk, még ha a számítógépesek sokoldalú digitális lemeznek – digital versatile disc – nevezik is). A DVD a CD-hez hasonló, csak nagyobb kapacitású: a szimpla 4,7 GB (a CD hétszerese), de a két oldalon, duplán írt DVD elérheti a 17 GB tárolóképességet is.

A DVD lejátszó alkalmas a CD-k lejátszására is. Előnye, hogy – nagyobb kapacitásának köszönhetően – több multimédia-elem integrálható a forrásokba, ritkábban válik szükségessé a lemezek közötti váltás; jobb a kép- és hangminőség; nagyobb a hozzáférési sebesség. Jó néhány referensz-mű jelent már meg ezzel a technológiával (Microsoft Encarta 99 DVD-ROM Reference Suite; Webster's International DVD Encyclopedia; Encyclopedia Electronica; Britannica DVD; a Grolier Multimedia Encyclopedia DVD-ROM verziója, stb.), sok gigabájnyi bibliográfiai, szöveges és multimédia információt tartalmazva.

Mindazonáltal kérdéses, hogy mennyi ideig tart a könyvtáraknak (különösen a fejlődő országokban), hogy felszereljék magukat DVD-meghajtókkal (ne felejtsük, jóval drágábbak, mint a CD-ROM meghajtók); lesznek-e további DVD-adatbázisok; és végül,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

valójában milyen jelentős változásokat hoz létre a könyvtárakban ez az új hordozó?
Minden új technológia adaptálása időt, erőfeszítéseket, és pénzt igényel. A DVD technológia, úgy tűnik, jelentősen megváltoztatja a multimédiás tájékoztató források tervezésének és fejlesztésének folyamatát. A könyvtárosoknak pedig minden új technológia esetében meg kell ismerniük annak előnyeit és buktatóit egyaránt.

(Mohor Jenő)

00/100

HAMPSON, Andrew - PINFIELD, Stephen - UPTON, Ian: Digitalisation of exam papers = El. Libr. 17. vol. 1999. 4. no. 239-246. p.

Vizsgadolgozatok digitalizálása a Birminghami Egyetemen

Digitalizálás; Disszertáció; File-szervezés -gépi; Számítógép-hálózat

A BUILDER projekt keretében, amely az eLib harmadik szakaszába (hibrid könyvtárak létrehozása oktatási és kutatási célra) tartozik, a Birminghami Egyetemen az 1997/98. évi vizsgadolgozatok kísérleti digitalizálására és a számítógépes hálózaton való publikálására, azaz online elérhetővé tételére vállalkoztak. A digitalizálásra kiválasztott dokumentumok igen nagy használatnak voltak kitéve az egyetem központi könyvtárában.
A projekt 1998 májusa és novembere között zajlott, három főnyi személyzettel. A digitalizálandó dokumentumok kiválasztását (1500 vizsgadolgozat, összesen 4500 A4 oldal) megvalósíthatósági tanulmány elkészítése követte. Az egyetem igazgatásával történt megállapodás szerint a digitalizálás végtermékét, az elektronikus forrást a továbbiakban a dékáni hivatal adja használatba. A szerzői jogi problémákkal kapcsolatban az a döntés született, hogy 1) a megfelelő hivatkozások hiányában nem lehet a dolgozatokban szereplő átvett szövegek, ábrák, illusztrációk jogtulajdonosait megtalálni, 2) ha csak az egyetem diákjai használhatják a digitalizált szövegeket, mégpedig térítés nélkül, nincs szükség engedélyek beszerzésére.

Az elektronikus verziót a weben publikálták PDF formátumban, amely hűen reprodukálja a nyomtatott változatot. A képeket 300 dpi feloldással szkennelték. Egy átlagos, hat A4 oldalas dolgozat fájlmérete 500 KB lett. A dolgozatokból nem hoztak létre HTML-verziót, mert az túl költséges lett volna. (a szkennelés oldalankénti költségei a járulékos kiadások miatt 10 pennyről 3 fontra emelkedtek volna). Precíz gazdasági számítások után a szkennelést külső cégre bízták. (A megbízás a digitalizálási munkafolyamatnak csak egyik elemére, a leképezésre vonatkozott.) A metaadatokból (azonosító, év, a szkennelt kép fájlneve, tárgyszavak) költségtakarékossági megfontolásból nem építettek „kézzel" új adatbázist, hanem a dékáni hivatal adatbázisát (a dolgozat címe, tanszék, a dolgozat sorszáma) töltötték be egy SQL-bázisba. A digitalizálást végző HEDS cég a beérkező dolgozatokat – megfelelő egyetemi nyilvántartás hiányában – táblázatkezelővel regisztrálta, ez nem vált be. A cikk részletesen, gyakorlatiasan folyamatábrákkal mutatja be az egyes lépéseket (a dokumentumok értékelése, a fájlok kezelése, a dokumentumok előkészítése, minőségbiztosítás, metaadatok, archiválás és későbbi formátumcsere), és felhívja a figyelmet azokra a szempontokra, amelyekre a kísérlet tapasztalatai alapján érdemes ügyelni.

A digitalizálás eredményeképpen létrejött TIFF formátumú fájlokat archiválták. A PDF fájlokat szolgáltatják a campus hálózatán. Biztonsági másolatként megőrzik a digitalizáló cég által szolgáltatott CD három példányát és a munkafolyamattal kapcsolatos döntések dokumentációját.

A cikk második részében szó esik az információtechnológiai infrastruktúráról (kliensek és szerverek, tárolókapacitás), a hozzáférés módjáról és a használóknak kialakított interfészről. Ezt követi a projekt menedzselésének újabb összefoglalása (személyzet, költségek, szerzői jog, együttműködés az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

oktatási intézménnyel, marketing), amely a kísérletet és annak tanulságait modellként ajánlja.
A Birminghami Egyetem szolgáltatása nagyon népszerű, 1998 novembere és 1999 júniusa között 19 ezerszer használták. Egy online kérdőíves felmérés azt mutatta, hogy több évi anyag digitalizálására, továbbá a campuson kívüli hozzáférésre is lenne igény.

(Hegyközi Ilona)

00/101

SEADLE, Michael: Preserving the spoken word: six issues in search of a digital solution = Libr.Hi Tech. 17. vol. 1999. 3. no. 230-232. p.

Az élőszó megőrzése: hat probléma keres egy digitális megoldást

Digitalizálás; Élőszó -mint történeti forrás; Megőrzés

Hogyan lehet a beszélt szöveget maximális haszonnal és a lehető leghosszab ideig tárolhatóan digitalizálni? A szerkesztőségi cikk hat kérdést érint: szerzői jog és tulajdonjog; kiválasztás az állománybavétel és a tartalom szempontjából; konverzió, formátumok és analóg input; szerkezet kialakítása; metaadatok bibliográfiai és tartalmi szinten; karbantartás és frissítés.

(Autoref.)

00/102

SETA, Enrico: Digitalizzazione e linguaggi di marcatura = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 63-79. p.

A digitalizálás és a „markup" nyelvek

Digitalizálás; Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás

Bármely szöveges dokumentum digitalizálásának – és bármely digitalizálási projektnek – akkor van értelme, ha a tevékenység eredménye strukturált szöveg lesz, a struktúra pedig logikus és permanens. Ennek a követelménynek először a Standard Generalized Markup Language (SGML, 1986 óta ISO 8879) segítségével sikerült megfelelni. A „web-robbanás" közepette pedig megszületett az új metanyelv: az XML (eXtensible Markup Language), amely figyelemre méltó módon vonta be az SGML képességeit a web nyújtotta környezetbe. Az XML elektronikus dokumentumok igen jól illeszkednek a megőrzési és hozzáférési követelményekhez, és a jövő világhálóján is helyük van már : a metaadatokkal összekapcsolt strukturált szövegek kulcsszerepet játszanak a kereső funkciók felhasználásában. Az XML ajánlást is kidolgozó W3C (Web Standards Community) dokumentumaiban, a metaadatok terén folyó tevékenységeiben is ez a tendencia figyelhető meg, illetve az, hogy a nem strukturált HTML és PDF oldalak gyakorlatilag eltűnnek.
Ugyanakkor a szöveg strukturáláshoz szükséges dokumentum-típus meghatározás (DTD – Document Type Definition) fejlesztése során létrejött a különböző szakmai kultúrájú szakemberek (könyvtárosok, informatikusok, számítógépesek) interdiszciplináris kutató-fejlesztő munkájának eredményeként a TEI (Text Encoding Initiative). Angol és amerikai, kanadai nagykönyvtárak mellett már egyre több „electronic text center" működik. Ehhez persze szükséges a könyvtárosok SGML (XML) ismerete és DTD-ket író képessége – mindez azonban nem több, mint a meglévő katalogizálási ismeretek, készségek és módszerek természetes továbbfejlődése. Az XML, a metaadatok olyan interdiszciplináris tevékenység alapjai, amely a könyvtárosok számára lehetőséget nyújt a digitális környezetben való aktív és dinamikus szerepvállalásra.

(Mohor Jenő)

00/103

SCHWARTZ, Werner: The DIEPER project: DIgitized European PERiodicals = LIBER Q. 9. vol. 1999. 3. no. 298-303. p.

Európai folyóiratok digitalizálása: a DIEPER program

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Időszaki kiadvány

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mostanában a kiadók és könyvtárak nagy hangsúlyt fektetnek a könyvek digitalizálására. A digitális formában megjelenő művek mellett nagy jelentősége van a retrospektív digitalizálásnak is. A törékeny papíralapanyagú dokumentumok megóvása már jópár évtizede fontos célkitűzése a szellemi örökség őrzőinek, a könyvtáraknak. Eddig a mikrofilmezés látszott az egyedüli hosszútávú megoldásnak. Ma a digitalizálás olyan alternatívát kínál, mellyel megkímélhetők a könyvtárak állományának sűrűn használt dokumentumai, ráadásul a rendelkezésre bocsátás is gyorsabb és kisebb adminisztrációt kíván a mikrofilmekénél. Ez különösen a folyóiratok esetében igaz, ahol az olvasó a hálózaton elérhető cikkeket azonnal a monitoron keresztül tudja böngészni.

A DIEPER konzorcium célja éppen a digitalizált folyóiratok elérhetőségének biztosítása a világhálón keresztül. Erőfeszítésük indokai a következők: egy cikk hálózaton történő továbbítása rendkívül gazdaságos. A hálózati hozzáférés hatékonyan csökkenti az eredeti dokumentumok iránti igényt. A könyvtár, amely már hozzájutott egy digitalizált dokumentumhoz, érdekelt ennek megőrzésében, hiszen bármikor befuthat újabb igény ugyanarra a dokumentumra.

Persze, hogy valóban gazdaságos legyen a digitalizálás, jól meg kell tervezni. Olyan magfolyóiratokat kell kiválasztani, melyek nyomtatott változatához nem könnyű hozzáférni, vagy a digitalizált változat valami plusz értéket kínál a nyomtatotthoz képest. Az elérhetőség érdekében a különböző szervereken szétszórt folyóiratokhoz ki kell építeni egy központi hozzáférési pontot.

A DIEPER modellje a JSTOR, amely az amerikai digitalizált folyóiratokhoz való hozzáférést biztosítja. Van persze néhány lényeges eltérés. Elsősorban a pénzeszközök területén, másrészt a technikai egységesítés tekintetében. Európában ráadásul eddig a digitalizálandó dokumentumok kiválasztásánál olyan kritériumok domináltak, melyek nem veszik tekintetbe a kutatói társadalom igényeit. A legsúlyosabb hátrány pedig, hogy mindeddig nem volt összehangolt a munka, amire pedig feltétlenül szükség lenne az európai digitális könyvtár felépítéséhez. A DIEPER projekt éppen erről a nélkülözhetetlen koordinációról szól, és jelenlegi célja az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése. Ez egy olyan központi elérési pont formájában valósulhat meg, amely a már digitalizált folyóiratok bibliográfia adatbázisa lesz a European Register of Microform Masters mintájára. Ezzel elkerülhetővé válik a párhuzamos digitalizálás. A regiszter keresőrendszerének segítségével lehetővé válik a teljes szöveges keresés, vagy a kivonatoké (abstract), de legalább a tartalomjegyzékeké. Ehhez három tényező megléte szükséges: a képi fájlokhoz (image files) kapcsolódó kereshető szöveges fájlok, a szövegfájloknak a hálózaton keresztüli kereshetősége, a kódolásnak és a szabványok használatának egy minimális szintje. A regiszter további hozadéka várhatóan a dokumentumok magas színvonalú nyomtatott vagy CD-ROM változatának elkészíthetősége lesz.

A projekt keretében néhány folyóiratot beszkenneltek, hogy ezzel demonstrálják az optimális online hozzáférhetőség és kereshetőség technikai kivitelezhetőségét. Ha a DIEPER beváltja a hozzá fűzött reményeket, körvonalazódhat egy egész Európát érintő digitalizálási és hozzáférési stratégia. Az előfizetéses dokumentumokra való tekintettel tervezik központi liszensz és elszámolási módszer kialakítását is. A könyvtárak digitalizálási tevékenységét a szerzői jogi kérdésekben adott tanácsokkal is segíteni kívánják, figyelembe véve az ECAP, ECUP és a TECUP eredményeit.

A DIEPER résztvevői közül néhánynak már van olyan szolgáltatása, amely a program alkotórészeként is funkcionálhat. Említésre méltó például a göttingeni GBV bibliográfiai adatbázis.

A DIEPER, Európai Uniós támogatásának megszűntével tovább kíván működni. Ennek pénzügyi megvalósíthatóságát már most, a projekt keretében kidolgozzák.

(Fazokas Eszter)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

00/104

MISITI, Maria Cristina: I progetti multimediali nelle bibliotheche statali = Accad. Bibl. Ital. 50. a. 1999. 1. no. 55-60. p.

Multimédiás projektek az olasz állami könyvtárakban

Multimédia; Nagykönyvtár

A technológiai fejlődés, az adatok kezelésének módjaiban és az információtovábbítás feltételeiben bekövetkezett változások mind a kiadói világra, mind a könyvtárakra nagy mértékben hatnak: növekszik az elektronikus kiadványok mennyisége, és a régi kulturális örökség megőrzése, de használhatóbbá tétele is arra mozdítja a könyvtárakat, hogy maguk is jelentős elektronikus dokumentum-előállítókká váljanak.

A G 7 1995-ös brüsszeli konferenciáján útjára bocsátott „Bibliotheca Universalis" ambiciózus céljáról nem szólva (hiszen annak szerzői jogi kérdései még megoldatlanok) is vannak olyan nemzetközi projektek, melyekben Olaszország nagy könyvtárai tevékenyen részt vesznek. Az INCIPIT részeként a Római Központi Nemzeti Könyvtárban alig egy év múlva elkészül az a két CD-ROM, amely az olaszországi ősnyomtatványok (a vatikáni könyvtár 5100 tételét is beleértve) ISTC szerinti bibliográfiai leírásait és hozzájuk kapcsolva a „kulcs-oldalak" reprodukcióit tartalmazza. A BAMBI (Better Access to Manuscripts and Browsing of Images) projekt keretében az előbbi könyvtár, a Kutatási Tanács számítógépes nyelvészeti intézete és több más intézmény közreműködésével konvertál kézirat-mikrofilmeket digitális formátumúvá. A HISTORIA (Heraldic Images STORing Applications) projekt heraldikai adatbázisát a Marciana Nemzeti Könyvtár (Velence) építi a Westminster Egyetemmel és a Benaki Múzeummal együttműködve; az 1997-ben bemutatott prototípus automatikus szín- és alakfelismerésre volt képes, ami nagy segítségére lehet a történeti és ikonográfiai kutatásoknak.

Többek között a berlini Max Planck Intézettel végez közös munkát a GALILEO projektben a Firenzei Nemzeti Könyvtár, ahol Galilei és követői (Torricelli, Viviani stb.) kéziratai kerültek feldolgozásra. Ennek eredménye jelenleg a pisai egyetem könyvtára által elindított demo a Galilei Könyvespolcról, melynek végső formája egy szövegeket, bibliográfiai adatokat és képeket tartalmazó multimédiás archívum lesz.

Ugyancsak Firenze működik közre a virtuális restaurálás kidolgozásában a pármai fotó-tudományi intézettel, melynek során a fényképeken az idő és a használat nyomán bekövetkező változásokat lehet a digitalizált másolaton vissza-alakítani, illetve a hiányokat pótolni, a később befedett, kivakart részleteket helyreállítani, a képen található szöveg-részleteket olvashatóbbá tenni stb. Ez az intézmény a parmai Palatina Könyvtárral egy digitális vízjelgyűjteményt, illetve a vízjelek elemzésére, azonosítására alkalmas szoftvert fejleszt.

Az állam által finanszírozott 120 projekt között számos olyan van, mint a miniált kódexek digitalizálása (Estense Könyvtár, Modena), a Casanatense Könyvtár (Roma) 20 ezer könyv-, iniciálé- és kódex-képének, illetve a Marciana egy teljes különgyűjteményének digitalizálása. Három könyvtár (Marciana, Palatina, Angelica) a 16-17. sz.-i nyomtatványokban található portré-metszetek digitalizálását végzi közösen. Az 1700-as évek velencei zenei kéziratainak digitális archívumának elkészítése (amelyben feldolgozásra kerül a Torinoi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Vivaldi-kéziratgyűjteménye is) különösen akkor jelentős, ha hozzátesszük: a római állami hanglemeztár (Discoteca di Stato) is részt vesz benne, és a projekt szerint a hipertext-technika teljes fegyvertárával nyújt majd komplex lehetőséget a zenei dokumentumok használatára.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/105

Electronic journals and their management. Part 1. = VINE. 110. no. 1999. 3-47. p.

Elektronikus folyóiratok és kezelésük - 1. rész (Tematikus szám, 9 cikk)

Elektronikus folyóirat; Elektronikus könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Távoktatás

Electronic journals and their management. Part 2. = VINE. 111. no. 1999. 3-42. p.

Elektronikus folyóiratok és kezelésük - 2.rész (Tematikus szám, 6 cikk)

Elektronikus folyóirat; Hatékonyság; Számítógép-hálózat

A tematikus szám első részében a következő cikkeket olvashatjuk: Elektronikus folyóiratok és kezelésük; Elektronikus folyóiratok a BT (British Telecommunications) laboratóriumának könyvtárában; Elektronikus információk a Tanuló Város (Sunderland, GB) számára; Nagy lépések a digitális könyvtár felé; A CERN elektronikus-folyóirat szolgáltatása, első értékelés; Elektronikus folyóiratok elérése a távoktatásban; A NESLI (National Electronic Site Licence Initiative) bemutatása; Ellenőrző jegyzék elektronikus-folyóirat szolgáltatók kiválasztásához; Hozzáférhetőség biztosítása elektronikus folyóiratok előfizetéséhez.

A második rész a következő cikkeket tartalmazza: Az elektronikus folyóiratok tizenkét éve; Az *Information Research* című elektronikus folyóirat bemutatása; A SuperJournal program a politikai és gazdasági tudományok brit könyvtárában (British Library of Political and Economic Science); A web-alapú kéziratkezelés és -kiadás szociális-technikai kilátásai: kétéves esettanulmány; Az EXPRESS (Electronic Publishing Resource Service) szolgáltatás bemutatása; Elektronikus-folyóirat szolgáltatások értékelése és használatuk megfigyelése webszerver naplók elemzésével.

(Autoref.)

00/106

MÜLLER, Harald: Angebote im Netz. Was ist bei Lizenzverträgen zu beachten? = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 7. no. 1129-1137. p.

Folyóiratok a világhálón: mire kell figyelni a licenc-szerződéseknél?

Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat

Megfigyelők már évek óta érzékelték azt a trendet, hogy a digitális kiadványok használatával kapcsolatos jogi szabályozást szerződések váltják fel. A könyvtárak például az elektronikus folyóiratok használatba adásáról kötnek licensz-szerződéseket. Németországban ehhez eddig nem állítottak össze módszertani segédletet, ezért a könyvtárak bizonytalankodnak abban a tekintetben, hogy milyen szempontoknak kell szerepelniük egy licensz-szerződésben, és hogyan fogalmazhatók meg benne a könyvtár érdekei.

A könyvekkel szemben az elektronikus dokumentumok esetében a könyvtár csak a hozzáférési jogot vásárolja meg, meghatározott időre és célra. Ezt a hozzáférést szabályozza a licensz-szerződés. E szerződéseknél a kiadók és előállítók vannak kedvezőbb tárgyalási pozícióban, mivel gazdasági hatalommal bírnak és jogi szakértőkre támaszkodhatnak, tehát ők igyekeznek diktálni a feltételeket. A könyvtáraknak mindig meg kell kísérelniük, hogy érdekeiket – végső soron a használók érdekeit – érvényre juttassák, még akkor is, ha a másik fél egy véglegesnek szánt, megváltoztathatatlannak tűnő szerződést tesz elé, amelyben például csak a nevét kell kitöltenie. A könyvtárat semmi sem akadályozza meg abban, hogy ellenjavaslattal éljen és ragaszkodjon hozzá, hogy a feltételek a két szöveg együtteséből álljanak össze. A könyvtárnak óvatosnak kell lennie, ugyanis tulajdonképpen a termék vagy a szolgáltatás használatba vétele már a szerződés feltételeinek tudomásul vételét jelenti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A licensz-szerződések általában különböző klauzulákból állnak. Ezek tartalmát tüzetesen meg kell vizsgálni. Vannak olyan szerződések, amelyeket kifejezetten tilos aláírni, ezek azok, amelyek

- nem felelnek meg az adott (megrendelő) ország jogi előírásainak,
- nem ismerik el a szerzői jogvédelem alá eső dokumentumok törvényben szabályozott használati jogát,
- nem garantálják a tartós hozzáférést,
- nem tartalmaznak kitételeket a szellemi tulajdonjog érvényesítésére nézve,
- a könyvtárat teszik felelőssé a használók által elkövetett jogsértésért,
- tiltják a nyomtatott változat előfizetésére vonatkozó szerződés felmondását,
- előírják, hogy a könyvtárak az árakra és a használatra vonatkozó információkra nézve titoktartást vállaljanak,
- nehezen értelmezhető kifejezéseket tartalmaznak („lehető legjobb", „legjobb tudása szerint", „az elvárható szinten" és hasonlók),
- az időpontokra és időtartamokra vonatkozó adatokat nem pontosan adják meg,
- nem engedélyezik al-szerződések megkötését,
- a licenszdíjon felül más díjakat is felszámítanak.

A cikk végén egy javasolt szerződés-minta található.

(Hegyközi Ilona)

00/107

STEENBAKKERS, Johan: Developing the depository of Netherlands electronic publications = Alexandria. 11. vol. 1999. 2. no. 93-105. p. Bibliogr. 13 tétel.

Az elektronikus kiadványok hollandiai letéti helyének fejlesztése

Elektronikus dokumentum; Letéti hely; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

Az elmúlt tíz évben a holland nemzeti könyvtár (Koninklijke Bibliotheek) folyamatos átalakuláson ment keresztül, és mára megvalósulni látszik két fő célja: az elektronikus dokumentumok szolgáltatásához szükséges környezet megteremtése, valamint az elektronikus információk magas színvonalú közvetítése a használók igényeinek legmegmesszebbmenő figyelembevételével. Ennek érdekében fejlesztették ki az elektronikus dokumentumok kötelespéldány-gyűjteményét, a DNEP-et (Deposit of Netherlands Electronic Publications).

A kormány 25 évvel ezelőtt kötötte meg azt a megállapodást a könyvkiadók és könyvterjesztők egyesületével, amelynek eredményeként ma az ISBN számmal megjelenő kiadványok 97%-át szolgáltatják önkéntesen a nemzeti könyvtár számára. Ez kb. 40 ezer könyvet és több mint 100 ezer folyóiratot jelent évente. Közbejött azonban az elektronikus publikációk dömpingje. Egy 1997-es felmérés szerint abban az évben 60%-kal nőtt a multimédia-piac. Kb. 12 ezer elektronikus publikáció volt várható év végéig, és a kiadók becslése szerint 2000-re ez a szám 26 ezerre fog duzzadni. A nemzeti könyvtár időben megtette az első lépéseket ezek kötelespéldányként való megőrzése érdekében. 1993-ban született az első olyan jövőbe tekintő gyűjteménypolitikai és stratégiai tervezet, mely az elektronikus dokumentumok megőrzésére helyezte a hangsúlyt, minthogy ezek a nemzet szellemi örökségének részét képezik. Ez persze szervezetileg és technikailag is igen bonyolult feladatnak ígérkezett. Az Oktatási, Kulturális és Tudományos Kutatási Minisztérium államtitkárságával történő egyeztetés után a feladat hivatalosan is bekerült a könyvtár 1996-97-es munkatervébe. A Minisztérium – egy nagyon alapos előzetes költségfelmérés után – négyéves időtartamra – a pénzügyi fedezetet is biztosított az új programhoz.

A „kézzelfogható", vagy offline publikációk önkéntes kötelepéldány-küldése évről évre nő: 1998-ban 1017 volt a számuk, és természetesen – amennyiben érdemleges szöveges információt tartalmaznak – bekerülnek a nemzeti bibliográfiába. Tárolásuk egyszerűen polcokon történik, állományvédelmük

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

érdekében egyelőre semmilyen intézkedés nem történt. A hálózati, vagy online publikációk megőrzésének első állomását ismét a nagy kiadókkal (Kluwer Academic, Elsevier Science, SDU Uitgevers) kötött megállapodás jelentette. Számukra így vált lehetővé, hogy visszajelzéseket kapjanak elektronikus kiadványaik használatáról, minőségi mutatóiról. A közeljövőben a kötelespéldány-szolgáltatási megállapodáshoz valószínűleg a holland kiadók nagy többsége csatlakozni fog. Közben a könyvtár az információs és kommunkációs technológiák nagy gyártóinak együttműködését is igénybe véve gondoskodott az elektronikus publikációk megőrzéséről és visszakereshetőségéről: 1998 januárja óta az IBM Digital Library nevű rendszere már teljeskörűen működik a nemzeti könyvtárban.

A digitális könyvtári projekt során a könyvtári munkafolyamatok (válogatás, beszerzés, regisztrálás, installálás, bibliográfiai leírás, technikai leírás, indexelés, visszakeresés, hozzáférhetővé tétel), és a szervezet is átalakult. 1996-97-ben egy 100 elektronikus dokumentumból álló mintaállományon kísérletezték ki ennek útját-módját. A hosszútávú állagvédelem kérdéseinek megoldására pedig az Európai Uniós Cobra+ munkacsoport a Királyi Könyvtár koordinálásával elindította a NEDLIB (Networked European Deposit Library) projektet, melynek eredményeképpen eljutottak az OAIS (Open Archival Informaton System) honosításáig. Ennek moduljait a projekt harmadik fázisában fogják tesztelni. A NEDLIB további célja elősegíteni, hogy a különböző országokban az elektronikus dokumentumok kezelésével kapcsolatban kialakult eljárások minél jobban közelítsenek egymáshoz. Sok a tennivaló még a szabványosítás és a metaadatbázisok létrehozása terén is, valamint tisztázni kell a jogi kérdéseket is.

A nemzeti könyvtár pedig következő lépésként tendert írt ki a DNEP integrált számítógépes rendszerének létrehozára.

A könyvtárban történt változások menedzselésekor elsődleges szempont volt a hagymányos részlegeknek az új feladatok vállalására történő motiválása. Az átalakítást egyébként nem részletes, pontról-pontra kidolgozott terv alapján végezték, hanem lépésről lépésre, iteratív módon, mindig az éppen aktuális helyzetnek megfelelően – és úgy tűnik, ez a módszer jól bevált a rendkívül sokrétű célok megvalósításánál.

(Fazokas Eszter)

00/108

MILLER, Lindsey - PETERS, Kimberley - PAPPANO, Mary [et al.]: A research review for librarians working with electronic serials and licensing agreements in the age of the Internet and distance education = Bottom Line. 12. vol. 1999. 3. no. 113-119. p. Bibliogr.

Szemletanulmány elektronikus folyóiratokkal és licensz-egyezményekkel foglalkozó könyvtárosok számára az Internet és a távoktatás korában

Elektronikus folyóirat; Szakirodalmi szemle [forma]; Számítógép-hálózat; Szerzői jog; Távoktatás

A felsőoktatási könyvtárak számára a távoktatás és az elektronikus folyóiratok újfajta problémákat és teendőket vetnek fel.

A távoktatásban a résztvevőktől korábban nem várták el, hogy kutatómunkát végezzenek, többnyire előre elkészített oktatócsomagokat kaptak kézhez, legfeljebb a könyvtárközi kölcsönzést vették igénybe. Ma már egyre több oktatási intézmény igényli a könyvtáraktól, hogy a távoktatás hallgatóit ugyanolyan kiszolgálásban részesítsék, mint a rendes hallgatókat.

Az elektronikus folyóiratok térhódításával megváltozik a szolgáltatás módja. A hallgatók távolról hozzáférhetnek az állományhoz, emellett törölni lehet a többpéldányos előfizetéseket. A magas árakat a könyvtárak konzorciumok létrehozásával ellensúlyozhatnák. A könyvtárosok arra számítottak, hogy az elektronikus folyóiratok (valamint a preprintek és a cikkek teljes szövegei) felváltják a nyomtatott

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

folyóiratokat. Erre már csak azért sem kerülhet sor, mert nem teljes a megfelelés a két publikálás között: az elektronikus változatok többnyire nem tartalmazzák a hirdetéseket és könyvismertetéseket, a teljes illusztrációs apparátust, sőt akár egyes cikkek is kimaradnak belőlük. A nyomtatott változat az előfizetés lejárta után is a könyvtár tulajdonában marad, az elektronikus változatnál ez a felhasználási licensz értelmében nem áll fenn.

Az elektronikus változatok beszerzésének különböző lehetőségei vannak: előfizetés egy címre, előfizetés egy kiadó több időszaki kiadványára, adatbázis-licensz, felhasználói licensz konzorcium keretében, egy-egy cikk megvásárlása. Ezek közül kell választani a könyvtár és a használók igényeinek, a tartalomhoz való egyszerű hozzáférés és a beszerzés/használat munkaigénye függvényében. Egyéni előfizetéssel érdemes beszerezni az erősen szakosodott címeket. Egy kiadó több időszaki kiadványát akkor érdemes előfizetni, ha vannak köztük kevéssé használt, költséges és az erősen használt, kevésbé költséges folyóiratok. Az adatbázis-licenszek kedvelt módszert jelentenek az elektronikus folyóiratok tartalmának szolgáltatására. Előfordulhat viszont, hogy az adott szakterület adatbázisai között nagy az átfedés. Ha egy könyvtár több konzorciumnak is tagja, a licensz-szerződések különböző bonyodalmakkal járhatnak a számára.

A licensz-szerződések gondolata onnan származik, hogy az elektronikus dokumentumokat egyszerűen lehet másolni, ezért erőteljesen megnövekszik a másolás mennyisége, következésképpen nagyobb kompenzációra és több korlátozásra van szükség. Ezzel kapcsolatban sok könyvtáros érzi úgy, hogy a szerzői jogi rendelkezések korlátozzák a méltányos használatot. Az USA-ban a Digital Millennium Copyright Act (DMCA, 1998) tovább bonyolítja a helyzetet. A digitális dokumentumok létrehozóinak védelmében újabb korlátozásokat tesz, egyelőre az online szolgáltatók számára. A könyvtárosoknak fokozott figyelmet kell fordítaniuk a mentesség elérésére.

Az elektronikus folyóiratokra vonatkozó szerződések elemzése azt mutatta, hogy a leggyakrabban a következők értelmezése okoz gondot: mire vonatkozik a tulajdonjog (az adatokra vagy az összeállításra; jogosult-e a könyvtár archiválni az adatokat); milyen legyen a hozzáférés (modemes, internetes vagy hálózati; kinek a szerverén); kik a jogosult használók (lehetőleg az oktatók, a személyzet, a hallgatók, a fő campus, a többi campus, az alkalmi használók, a vendégoktatók és a távoli használók); definiálni kell a használat fogalmát is a megállapodásban (szerepelnie kell a következőknek: keresés, megjelenítés, másolás, mentés, újraformázás, könyvtárközi kölcsönzés, oktatási csomagok, elektronikus archívum).

(Hegyközi Ilona)

00/109

BURIONI, Luca: L'informazione elettronica fra utenti e mercato = Boll. AIB. 39. vol. 1999. 1/2. no. 103-109. p.

Elektronikus információ: a piac, vagy a felhasználó szempontjai érvényesülnek?

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Teljes szövegű adatbázis

„A *full-text* szép", ám a *full-text*-ig, azaz a digitális formátumú dokumentum valós idejű eléréséig még hosszú és kanyargós út vezet. A bonyolult kérdésekre ugyanis nincs egyszerű válasz; a kiadói piac (vagy tágabban: a tudományos kommunikáció rendszere) komplex jelenség, amely évszázadok alatt fejlődött ki, és papír-alapú modellen épült fel. A digitális modellre való áttérés nem gyors és nem fájdalommentes. Gyorsítására nincsenek eszközök, de késleltetésére sincs összeesküvés a „multik" részéről. A kiadói ipar sokat tesz annak érdekében, hogy a változásokat irányítsa, vagy legalábbis ne maradjon ki belőle.

Csak a legutóbbi eseményekből szemezgetve: az *Elsevier* megvásárolta az *Engineering Information*-t, és így közvetlen irányítást vállalt az *Adonis*-ban; a *Kluwer* és az *Elsevier* fúzióra tett kísérle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tet; a *Kluwer* megvásárolta az *Ovid Technologies*-t. Ennek ellenére senki nem fogja a piacon elektronikus formában elérhető valamennyi tudományos információt legális módon előállítani, árusítani vagy birtokolni; és senki sem fog kizárólagos szerepet szerezni az archiválásban és konzerválásban.

Erős kétségek vannak az iránt, hogy az elektronikus formátum versenyképes lenne a papír eredeti koherenciájával és megbízhatóságával. Ennek egy bizonyos fokát lehet garantálni, de a teljes hűség alighanem a mítoszok világában marad. Szembesülni kell a retrospektív hozzáférés problémájával is, ami lehet, hogy a műszaki-technológiai területen kevésbé tűnik fontosnak, de a természettudományok egy részében (matematika, fizika), a humán- és társadalomtudományok esetében pedig még inkább, az egész full-text ügy rendkívül kritikus szempontja.

A teljes szöveghez való hozzáférést még jó néhány évig csak a különböző megoldások megfelelő keveréke garantálhatja: a helyi és a távolsági megoldások, az integrációs eszközök és az aggregátumok együttese. Ezek valósíthatják meg a jó kompromisszumokat az árak, a szolgáltatások, a minőség, a teljesség, a fenntartási és irányítási költségek között. Olaszország csak akkor játszhat szerepet ebben a folyamatban, ha mind a kiadói, mind az információs rendszernek (ide értve az egyetemeket és a könyvtárakat is) meglesz a világos elképzelése és szándéka annak garantálására, hogy az olasz „tartalom" hozzáférhető és megfelelően reprezentált lesz.

(Mohor Jenő)

Lásd még 7, 39-40, 44, 48-49, 53, 59, 99-100, 103, 114

Kommunikációs technikák

00/110

PLIENINGER, Jürgen: Reichlich Fallstricke für Anfänger. Bibliothekarische Mailinglisten: Eine Einführung = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 7/8. no. 475-479. p.

Res. angol nyelven

Levelezőcsoportok könyvtárosok számára: bevezetés

Elektronikus posta; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy

A hírcsoportok és a beszélgetőcsoportok mellett az elektronikus vitafórumok adnak módot arra, hogy egy-egy szakmai vagy egyéb témát az érdekeltek megvitassanak. A szakmai vitafórumok arra valók, hogy választ kapjunk kérdéseinkre, mégpedig igen gyorsan, interaktívan, gyakorlatiasan, sok szakember részvételével. Nem helyettesítik a konferenciai részvételt, a folyóiratcikkeket és a továbbképzési alkalmakat, hanem sajátos módszereikkel kiegészítik azokat. Érdemes vitafórumokra feliratkozni és a szükséges tudnivalókat elsajátítani.

A vitafórumok tevékenységében passzívan és aktívan egyaránt részt lehet venni. Az aktív szereplők aránya általában 10-20%-os. A könyvtárosi vitafórumok szűkebben vagy átfogóbban meghatározzák, hogy milyen témák megvitatására vállalkoznak. Levélforgalmuk igen változó lehet, a legrosszabb esetben érdeklődés hiányában elsorvadnak.

A vitafórumok forgalmának nyomonkövetése időrablónak tűnhet, de előbb-utóbb kialakul az a módszer, amellyel a „tárgy" sor alapján ki tudjuk szűrni azokat a leveleket, amelyek érdektelenek a számunkra. Egy egyszerű, a szolgáltató gépnek küldött üzenettel bármikor „ki lehet iratkozni" a vitafórumokról vagy átmeneti időre egy paranccsal el lehet zárni postafiókunkat a vitafórumról beérkező levelek elől, esetleg a listáról az összes levelet na-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ponta összegyűjtve, egy csomagban lehet kérni. A vitafórumok archívumaiból szükség esetén elő lehet keresni a korábbi leveleket. A vitafórumoknak sajátos feliratkozási stb. parancsai, a küldeményekre vonatkozó formai kötöttségei és viselkedési szabályai vannak; ezeket ajánlatos megismerni (a cikkben keretben szerepelnek a leglényegesebbek); de az is megéri, ha eleinte passzív megfigyelőként követjük a listán folyó kommunikációt. A leveleket a vitafórumok tagjai a személyes vélemény kinyilvánításaként kezelik.

A vitafórumok egyre inkább napi munkaeszközzé válnak és különös jelentőségük van a viszonylag elszigetelten dolgozó könyvtárosok számára. (A cikkben összegyűjtve szerepelnek a német könyvtárosi vitafórumok címei.)

(Hegyközi Ilona)

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, berendezés

00/111

ENGELSTAD, Kirsten: En sort magnet = Synopsis. 30. arg. 1999. 4. no. 184-185. p.

Res. angol nyelven

Fekete mágnes: az osloi egyetem új könyvtárépülete

Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai

Az Oszlói Egyetem 1999. szeptember 2-án hivatalosan megnyitotta új könyvtárépületét. Az épületet „fekete mágnes"-nek keresztelték, egyrészt a falak és az oszlopok fekete színe miatt, másrészt azt feltételezve, hogy a könyvtár mágnesként vonzza majd a hallgatókat és az oktatókat. Az először 1811-ben megnyílt egyetemi könyvtár mindössze 70 ezer kötetet tartalmazott az egész ország ellátására; ma Norvégia 450 szak- és egyetemi könyvtárban kb. 20 millió dokumentum áll a hallgatók és a kutatók rendelkezésére. Az Interneten hozzáférhető adatbázisok útján további 40 millió dokumentum érhető el. Az elektronikus dokumentumokhoz való kényelmes hozzáférés ellenére a nyomtatott dokumentumok még évekig fontos szerepet fognak játszani. A tudományos és egyetemi könyvtárak állományai országos erőforrást képviselnek, ami azt jelenti, hogy az egyetemi könyvtáraknak országos feladatkört kell ellátniuk.

(Autoref.)

Elektronikus könyvtár

00/112

HUDZIK, Krystyna: „Biblioteka otwarta" - czyli jaka? = Bibliotekarz. 1999. 7-8. no. 6-9. p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Nyílt könyvtár", azaz milyen is?

Elektronikus könyvtár; Jövő könyvtára; Számítógéphálózat

„Nyílt könyvtárat" emlegetni (Jorge Luis Borges és Umberto Eco nyomán) meglehetősen divatos dolog lett. Ennek – szerzőnk szerint – nincs sok értelme, hiszen valójában valamennyi könyvtár nyílt intézmény.

A könyvtárat folyamatként kellene értelmezni, idők egymásutánjában látni és láttatni. Olyan intézménynek, amely mindig „úton van". A jövő könyvtára egy komplex eszköztár lesz, újfajta együttműködés alakul majd ki közte és a kiadók között, amiből következik: új gyarapítási stratégiát kell kimunkálnia, amelyben a „tulajdonlás stratégiáját" a „hozzáférés stratégiája" váltja fel.

A könyvtár a jövőben is különféle idő- és korszakok dokumentumainak gyűjtő és szolgáltató helye marad, miközben hasznosítani fogja az új technológiák felkínálta lehetőségeket. A „nyomtatott szó" őrzőjeként való megmaradás egyfajta megtiszteltetés lesz.

A könyvtárakban továbbra is megmaradnak a társadalomtudományi státuszok, ui. a „filosz" kutatás beláthatatlan ideig az írott–nyomtatott dokumentumokra fog irányulni. Velük párhuzamosan az alap- és alkalmazott tudományok szakértői és az új technológiákhoz értők ugyancsak ott lesznek a jövő könyvtáraiban.

És ne feledjük: az oktatásban a hagyományos könyv még hosszú ideig a legfontosabb taneszköz és tansegédlet lesz, miközben – természetesen – más eszközök használatára is sor kerül majd. (Sőt: ez máris így van.)

(Futala Tibor)

00/113

PIEPER, Dirk - SUMMANN, Friedrich: Die Entwicklung des Zugangssystems der Digitalen Bibliothek NRW = NFD Inf. 50. Jg. 1999. 7. no. 397-405. p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Észak-Rajna-Vesztfália digitális könyvtára

Elektronikus könyvtár; Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Központi katalógus -online

A „Die Digitale Bibliothek NRW" c. projektet 1998 áprilisában jelentették be a bielefeldi konferencián. A program azóta a digitális könyvtárak különféle technológiai kérdései szerint több alprogramra oszlott. Foglalkozik a a nyomtatott és elektronikus dokumentumok egybehangolt gyarapításával is. A cikk a digitális könyvtárak központi hozzáférési pontjára (honlapjára) koncentrál, ahol komnbinált keresések végezhetők osztott adatbázisrendszerekben a HTTP és Z39.50 protokol használatával, továbbá kapcsolat létesíthető dokumentumszolgáltató rendszerekkel is. A központi hozzáférési rendszer egyik szolgáltatása, az ún. „Adatbázisgyűjtő" (Verbundkatalog Digitale Dokumente) segítségével elvégezhető az Internetről kigyűjtött elektronikus dokumentumok automatikus indexelése.

(Autoref.)

Lásd még 105

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

00/114

BALDWIN, Christine: Electronic journal publishing: meeitng user needs = IFLA J. 25. vol. 1999. 4. no. 214-217. p. Bibliogr. 11 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Elektronikus-folyóirat kiadás: mit szeretnének a használók?

Elektronikus folyóirat; Fejlesztési terv; Folyóiratkiadás; Gazdaságosság -könyvtárban; Igény

Az angol eLib program keretében három évig működött a SuperJournal elnevezésű kutatási projekt az elektronikus folyóiratkiadást vizsgálva. Eredményeit összegezve a könyvtárak a következő *általános trendek* megvalósulását várhatják:

- Több folyóirat megjelenése mind nyomtatott, mind elektronikus formában.
- Rövid távon a nyomtatott és elektronikus változatok nagyon hasonlóak, bár az elektronikus formátumoknál lehetséges a kiegészítő információk elérése; hosszabb távon valószínű a két formátum közötti lényegesebb különbségek megjelenése.
- Gyorsul a megjelenési idő, az elektronikus verziók egyes területeken előbb lesznek hozzáférhetők, mint ahogy a nyomtatott megjelenik; több figyelmeztető szolgáltatás jelzi majd előre a megjelenés előtt álló cikkeket, akár folyóiratonként, akár téma szerint, több kiadványt érintve.
- Fejlődnek az integrált szolgáltatások, amelyek több kiadó több folyóiratából tudnak keresni.

A vizsgálatok során megismert *használói igények* rávilágítanak a könyvtárak által figyelembe veendő kérdésekre is:

- Válogatás a sok elérhető szolgáltatás között: milyen folyóiratok, ill. milyen tulajdonságok illeszkednek a használói elvárásokhoz, ill. hogyan illeszthetők ezekhez?
- Költség-igazolás: milyen értéket hoz az elektronikus folyóirat, és az ár összehasonlítható-e a használónak nyújtott előnyökkel (időmegtakarítás, állandó hozzáférhetőség stb.); Összehasonlítandók az elektronikus költségek a kötészet, tárolás stb. költségeivel.
- Hozzáférés: a sokféle szolgáltatást hogyan tudja a könyvtár (vagy a konzorcium) egységes formátumban hozzáférhetővé tenni?
- Új szolgáltatások: kinek biztosítsuk elsősorban a használat lehetőségét? (A befolyásos oktatóknak, vagy a lelkes hallgatóknak?)
- Támogatás: az intézmény egészének a hálózati információkkal kapcsolatos politikáját figyelembe kell venni, és tisztázni a támogatás, fenntartás, képzés, szerviz stb. felelősség kérdéseit.
- Archiválás: ki építi, ki tartja fenn az archívumot (a kiadó, a könyvtár?)

(Mohor Jenő)

Közművelődés

00/115

LEWIS, Elizabeth: Virtual learning environments = Libr. Inf. Briefings. 87. no. 1999. 1-11. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Virtuális tanulási környezet

Felnőttoktatás; Oktatási anyag; Számítógép-hálózat; Szoftver

A folyóirat jelen számát a szerző annak a kutatási programnak az ededményei alapján állította össze, amelyet a brit South Bank University könyvtári-informatikai részlegében végeztek a virtuális tanulási programok vizsgálatára és feltérképezésére. A közlemények csak rövid áttekintést kívánnak adni az online képzésnek erről az aránylag új, gyorsan növekvő területéről. A következő témákról olvashatunk: hogyan kapcsolódik a virtuális tanulási környezet az intézmény oktatási programjához; a virtuális tanulási környezet jellemzői; a rendszer értékelésének és kiválasztásának kritériumai; a könyvtár szerepe az új tanulási rendszerben; a jövő irányai.

(Autoref.)

Lásd még 28

Nyelvészeti kérdések

00/116

BERTRAND-GASTALDY, Suzanne - MARCHAND, Paul: L'analyse du texte littéraire assistée par ordinateur: essai d'illustration avec Regards et jeux dans l'espace, de Saint-Denys Garneu, traité avec le logiciel SATO = Doc. Bibl. 45. vol. 1999. 2. no. 55-66. p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Irodalmi szöveg számítógépes elemzése egy versgyűjtemény példáján, a SATO szoftver használatával

Gépi szövegelemzés; Költészet

Az informatika egyre növekvő hatása az irodalomtudományra nézve ma még felmérhetetlen. A kereskedelemben és könyvtárakban rohamosan terjed a szépirodalmi szövegek elektronikus forgalmazása (CD-ROM, online, Internet). Folyamatosan bővülő francia nyelvű elektronikus irodalmi szöveggyűjtemények, virtuális könyvtárak érhetők el általában előfizetés útján (pl. FRANTEXT, ARTFL, TLF, ABU, ClicNet stb.). Az irodalmi szövegek számítógépes elemzésének lehetőségeivel foglalkoznak nemrég indult folyóiratok (pl. *Computers and the humanities, Literary and linguistic computing, Texte* stb.), levelezőlisták (pl. SATOR-L) és szakmai társaságok, konferencia-előadások, egyetemi kutatóprogramok (pl. Montpellierben vagy Ottawában).

A számítógép hasznáról az irodalomtudományon belül megoszlanak a vélemények, sokak szerint az összetett irodalmi jelenség nem ragadható meg egyszerűsítő gépi módszerekkel. A másik oldal véleménye szerint számítógép segítségével tényszerű adatok nyerhetők a hosszabb szövegekről, melyek óvják az elemzőt a túlságosan ötletszerű értelmezésektől, alátámaszthatnak vagy megkérdőjelezhetnek korábbi kritikai álláspontokat, rejtett szövegstruktúrákat tárhatnak fel. Témák, motívumok kutathatók változásukban egyetlen szerző egymást követő műveiben vagy vonulatok rajzolhatók fel életművek elemzésével, ha a kvantitatív módszert ki tudjuk egészíteni szintén gépesített szemantikai eljárásokkal. Nem szabad elfelejteni azonban pl. tézaurusz építésekor, hogy az irodalmi jelentés nem teljesen azonos azzal, aminek alapján a tudományos művek dokumentálhatók. Az elektronika megváltoztatja a szöveg és az olvasó viszonyát, a részleges és egyenes vonalú olvasás mellett egy vertikális, átfogóbb olvasásmód válik lehetségessé.

A SATO (Systeme d'analyse de texte par ordinateur) elnevezésű szoftvert már korábban használták dokumentációs célokra. Most azonban ki akarták próbálni, hogy milyen lehetőségeket nyújt költői szöveg elemzéséhez. Hector de Saint-Denys Garneau (1912-1943) kanadai költő életében megjelent egyetlen rövid kötetét választották, mely 28 verset tartalmaz hét ciklusba rendezve.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az először a nyelvtani funkciót betöltő elemek, majd a tematikus szavak számára, eloszlására, együttes előfordulására nézve végeztek összehasonlító statisztikai vizsgálatokat előbb az egész szövegre, aztán a ciklusokra, és végül az egyes versekre vonatkozóan. Ezután a szavakat jelentésük alapján rendezve tematikus csoportokat alakítottak, és kidolgozták az azokat megjelölő kategóriákat. Két ilyen domináns kategóriaként szerepelt a *halál* illetve az *élet* fogalma. (Utóbbit felosztották még emberi, állati ill. növényi élet tartományára.) A halál fogalomkörébe utalták pl. az öregség, betegség, gyász, eltűnés, megnyugvás, mozdulatlanság stb. kifejezésére szolgáló szavakat, az élet fogalmához rendelték pl. az eredet, hajnal, tavasz, fény, egészség, fejlődés stb. kifejezéseit. gy a lexikai elemeket jelentéstani kategóriákba rendezve ciklusonként megvizsgálták, hogy az élet és a halál témái milyen arányban és sűrűségben fordulnak elő, milyen százalékát alkotják a szókészletnek.

Vizsgálták még a vallásosság és a nőiség gyakran összekapcsolódó témáit, vonatkoztatva a keletkezés korában, a harmincas években uralkodó közéleti diskurzus témáira. A társadalomkritikai elemzési kísérletet még kiegészítették egy szintén a szókészletre épülő pszichoanalitikai elemzésssel. A kapott eredményeket összevetették korábbi irodalomkritikusoknak a kötetről leírt nézeteivel.

A szerzők remélik, hogy a számítógépes szövegelemzés bekerül az irodalomtudomány módszerei közé. Meg vannak győződve arról, hogy gazdagítani fogja a filológia eszköztárát. Könyvtári számítógépes szolgáltatások is épülhetnének számtógépes szövegelemzésre, elsősorban a hallgatók és kutatók igényeinek megfelelően.

(Nagypál László)

Az ismertetett cikkek forrásai:

Accad. Bibl. Ital. – Accademie e Biblioteche d'Italia (IT)
Alexandria – Alexandria (GB)
Ann.Libr.Sci.Doc. – Annals of Library Science and Documentation (IN)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Austr. Libr. J. – Australian Library Journal (AU)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll. AIB. – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Bottom Line – The Bottom Line (US)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Cienc. Inf. Bras. – Ciencia da Informacao (BR)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Coll. Undergrad. Libr. – College and Undergraduate Libraries (US)
Čtenář – Čtenář (CS)
Doc. Bibl. – Documentation et Bibliothèques (CA)
Documentaliste –Documentaliste (FR)
Educ.Inf. – Education for Information (I)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
FID Rev. – FID Review (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
IFLA Newsletter – IFLA Newsletter (I)
Inf.Dev. – Information Development (GB)
Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)
INSPEL – INSPEL (I)
Interl.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
Internet Ref.Serv.Q. – Internet Reference Services Quarterly (I)
J.Educ.Libr.Inf.Sci. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply – Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Information Supply (US)
J.Internet Cat. – Journal of Internet Cataloging (I)
J.Libr.Inf.Sci. – Journal of Librarianship and Information Science (GB)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)
Libr.Hi Tech – Library Hi Tech (US)
Libr. Inf. Briefings – Library and Information Briefings (GB)
Libr. Inf. Res. News – Library and Information Research News (GB)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Libr. J. – Library Journal (US)
Libr. Manage. – Library Management (GB)
Libr. Q. – Library Quarterly (US)
Libr. Rev. – Library Review (GB)
Mousaion - Mousaion (ZA)
Naučn.-Teh. Inf. – Naučno-Tehničeskaâ Informaciâ (RU)
Naučn. the. Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
NFD Inf. – NFD Information (DE)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Pop.Cult.Libr. – Popular Culture in Libraries (US)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Public Libr.J. – Public Library Journal (GB)
Raamatukogu – Raamatukogu (EE)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
Signum – Signum (FI)
Synopsis – Synopsis (NO)
Tech.Serv.Q. – Technical Services Quarterly (US)
VINE – VINE (GB)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

117
230

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

00/117

SARACEVIC, Tefko: Information science = J. Am. Soc. Inf. Sci. 50. vol. 1999. 12. no. 1051-1063. p. Bibliogr.

Esszé a tájékoztatástudományról (fogalma, összefüggései, szerkezete, problémái, jeles művelői)

Informatika; Információkeresés

A szerző elemzi az információtudománynak mint tudományos kutatási és szakmai gyakorlati tudományágnak az elmúlt fél évszázadban tapasztalt fejlődését. Az tanulmány egyes részei a következő kérdésekkel foglalkoznak: az információtudomány eredete, összefüggésben az információrobbanással; a terület társadalmi szerepe; az „információ" természete az információtudományban; a terület szerkezete a vizsgált problémák szerint; az információkeresés fejlődési kilátásai; az információtudománynak más szakterületekhez (főleg a könyvtárügyhöz és a számítástechnikához) való kapcsolódása; oktatási kérdések és modellek. Az összegzés néhány olyan uralkodó irányzattal foglalkozik, amely befolyással van az információtudományra.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/118

PINTO, María - GÁLVEZ, Carmen: Paradigms for abstracting systems = J. Inf. Sci. 25. vol. 1999. 5. no. 365-380. p. Bibliogr.

A referáló rendszerek paradigmái

Gépi információkeresés; Interdiszciplináris problémák; Referátum

A referátumok jelentősége minden tudományterületen növekszik, mivel nő a géppel olvasható szövegek mennyisége az Interneten és a teljes szöveget használó információ-visszakereső rendszerekben. Emellett fejlődik a természetes nyelvi feldolgozás és a gépi referálás, amelyek új működési módokat jelentenek, és modelleket alkotnak a referálás folyamatairól. Az új megközelítéseket indokolja az is, hogy lehetetlen a tudásreprezentációs és az információ-visszakereső rendszerekben lezajló műveleteket leegyszerűsíteni. Ezek a műveletek nem mechanikus folyamatok egymásutániságát jelentik, ezért nem tárgyalhatók a tudás reprezentációjával és továbbításával kapcsolatos komplex funkcióik megismerése nélkül. Ennek megfelelően a referálás terén elért főbb eredmények a tudományos paradigmák ismeretelméleti ernyője alá gyűjtve mutathatók be rendszerezett és koherens formában.

A referáló rendszerek emberi (intellektuális) és gépi módszereket használnak a referátumok elkészítésére. Működésüket befolyásolja az input minősége (dokumentumtípusok, források), maga a folyamat (statisztikai, nyelvészeti, kognitív), a referátumok funkciója és célja, továbbá az output (a referátum formátuma és stílusa).

A referáló rendszerek az információtudomány keretébe illeszkednek.

A referáló rendszerek első paradigmája a *kommunikációs paradigma*, amelynek elméleti alapja a matematikai információelmélet. Ez a paradigma a továbbított információ mennyiségével, a kommunikációs csatornával, a kódolás típusával, az információs zajjal, valamint a dekódolással foglalkozik, méghozzá formális módon. E paradigma keretében rendelkeznünk kell az információ kommunikatív folyamának általános modelljével, egy olyan általános skálával, amely lehetővé teszi, hogy minden egyes kommunikatív átviteli ponton kiszámíthassuk az információ mennyiségét (az üzenetek számát). Szükséges még, hogy össze tudjuk hasonlítani az információ várt mennyiségét a hitelesíthetően megérkezett mennyiségével, annak érdekében, hogy ellenőrizzük a továbbítás megbízhatóságát.

A referáló rendszerekben az információ átviteléhez kapcsolódó változók között van az eredeti forrás (nyomtatott vagy elektronikus dokumentum, nyelv, dokumentumtípus stb.), a befogadó (pl. információigénye), hordozó (a forrás és befogadó hordozója), az információátvitel társadalmi kontextusa (információpolitika, közönség, terjesztési csatornák stb.), valamint a minőség (a kiválasztás és a tálalás minősége, az információ hatása).

A második paradigma a *fizikális paradigma*, amely az információ-visszakeresés egyik fő összetevője a kognitív paradigma mellett. Az előbbi körébe tartoznak az információ reprezentációjával, tárolásával és a hozzáféréssel kapcsolatos problémák. Az e paradigma keretében használt módszerek alapvetően empirikusak. A referáló rendszerek esetében két irány fedezhető fel. Az egyik a gépi referálás, amely a hálózaton elérhető szövegek számának növekedésével új lendületet kapott. Nincsenek azonban kiküszöbölve a gépi referálás problémái: nem képes jó minőségű, kiegyensúlyozott és koherens szövegek előállítására.

Az információ-visszakereséssel kapcsolatos kutatások egyik fontos kérdése a keresés hatékonyságának vizsgálata teljes szöveg, referátumok és ellenőrzött szókincs esetében. A hálózati környezetben a metadaadatok kapcsán merül fel a referátumok használatának kérdése. Mivel a weboldalakon nincs lehetőség keresési mezők definiálására, megnő a referátumok jelentősége.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *kognitív paradigma* kialakulásához a kibernetika, a transzformációs generatív nyelvtan és az algoritmusok elméletének kifejlődése adta meg az alapot. Három alparadigmája van. Az információfeldolgozás érdeklődésének homlokterében olyan modellek megalkotása áll, amelyek az információ megértését, reprezentációját és szintézisét magyarázzák meg. Ebbe a körbe tartoznak a megértés modelljei, az olvasás/feldolgozás modelljei, az információ tárolásának modelljei, valamint az információ létrehozásának modelljei. Ezeknek a modelleknek a közös jellemzője, hogy (algoritmikus jellegüknél fogva) figyelmen kívül hagyják az információ társadalmi kontextusait.

A mesterséges intelligencia alparadigmája igen komplex kérdéseket vizsgál, főként az emberi gondolkodás szimulációjával foglalkozik. Eszközei közé tartoznak a sémák, a szemantikai hálók, a scriptek, valamint a tudáskeretek. A mesterséges intelligencia módszereinek alkalmazása a gépi referálásban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az információ-visszakeresés (mint a harmadik alparadigma) esetében a visszakeresést úgy tekintik, mint egy humán kommunikációs rendszert, amelyben a szövegnek kulcsfontossága van. A rendszer részei egyúttal a szövegekkel interakcióba lépő személyek, valamint a rendszernek és a személyeknek az adott szövegekkel kapcsolatos interakciói.

A *rendszerparadigma* az általános rendszerelméletre épül, amely a kiválasztott üzenetet és a reprodukált üzenetet mint az interakció két végpontját tekinti, tehát nézőpontjából a kommunikáció interakciók folyamata. A referáló rendszerekhez szükséges módszertan az információ tárolását és visszakeresését leképező általános modelleket követi. Ezen túl azonban gazdasági megfontolások is szerepet játszhatnak benne, amelyek bevonásához a modern menedzsment módszereihez és a minőségmenedzsment módszereihez nyúlhatunk. A minőség lényege a felhasználói elégedettség. A minőségnek azonban objektívnek és mérhetőnek kell lennie.

(Koltay Tibor)

00/119

PINTO, Maria - LANCASTER, F. W.: Abstracts and abstracting in knowledge discovery = Libr. Trends. 48. vol. 1999. 1. no. 234-248. p. Bibliogr.

A referátumok és a referálás szerepe az ismeretek felkutatásában

Gépi információkeresés; Interdiszciplináris problémák; Referátum

Az a tény, hogy szövegek nagy mennyiségben tárolhatók és visszakereshetők számítógépen, nem tette feleslegessé a referátumokat. Továbbra is hasznosak. Emberi olvasásra készülnek és a visszakeresést segítő funkciójuk a teljesség és pontosság szempontjából egyaránt felülmúlja a teljes szövegét. A referátumok a tudásfeltárásban is fontos szerepet játszanak.

Pszicholingvisztikai szempontból a referálás jóval ambiciózusabb tevékenység, mint az indexelés, mivel nemcsak a dokumentumok elemzését kell elvégezni, hanem szöveget (referátumot) is létre kell hozni. A referátumnak két egymással nem teljesen összeegyeztethető funkciót kell ellátnia, úm. a tartalom leírása és a visszakeresés eszköze. A referálás lehetséges modelljének egyik fő része a tartalom interpretációja és kiválasztása, amely a tárgyalt téma megértését és annak eldöntését jelenti, hogy mely elemek kerüljenek be a referátumba. A másik rész a tartalom transzformálása, azaz annak meghatározása, hogy a kiválasztott elemeket hogyan prezentáljuk a referátumban. A folyamat tartalmaz egy ellenőrzés-összevetés fázist is, amely közvetlenül kapcsolódik a minőség kérdéséhez. Az ellenőrzést elvégezheti a referáló, (publikálás előtt) a szerkesztő és maguk az olvasók is végezhetnek összevetést a referátum értelmezhetőségének függvényében, továbbá attól függően, mennyire képes az az elsődleges dokumentum relevanciáját megmutatni.

A referátum minősége nagyban függ a referáló tudásbázisának minőségétől. A tudásbázis magában foglalja a nyelvi és nem-nyelvi ismereteket. Az utóbbiak: a szakterület (téma) ismerete, a felhasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nálói célközönség igényeinek és érdekeinek ismerete és a az adott szolgáltatásban alkalmazott referálási irányelvek ismerete. Bár a referátumok értékelése iránt az 1950-es évektől figyelhető meg érdeklődés, a referátumok minőségének nincs általánosan elfogadott mértéke.

Az egyik lehetőség az olvashatóság vizsgálata standard olvashatósági és érthetőségi formulák alkalmazásával. Nyelvészetibb jellegű megközelítés az elsődleges szövegek és a referátumok szövegszerkezetének összevetése. Vizsgálható a referátumok teljessége, vagyis annak mértéke, hogy mennyire találhatók meg benne az elsődleges dokumentumban tárgyalt témák. A referátum esetében nem lehet szó minden témáról.

A pontosság jelöli, hogy milyen mértékben reprezentálja a referátum az elsődleges dokumentumot, van-e benne félreértés, (vagy ritkábban) téves adat. A kohézió és a koherencia az olvashatósághoz kapcsolódik, de nem azonos vele. A gépi referátumok mint szövegek egyes részei között gyakran hiányzik a kohézió és/vagy a koherencia.

A termék perspektívájából nézve a referátum technikai adekvátságáról beszélhetünk. Ennek része a konzisztencia, vagyis annak kérdése, milyen mértékben képesek különböző referálók egymáshoz hasonló referátumokat írni ugyanarról a dokumentumról. A konzisztencia a referálás esetében csak fogalmi szinten lehetséges, mert nem várhatjuk el, hogy különböző személyek ugyanazokat a szavakat, kifejezéseket használják az adott tartalom közlésére. Természetesen a strukturált referátumok nagyobb konzisztenciát mutatnak, és a pontos szabályok alapján dolgozó referálók tevékenysége konzisztensebb.

A rövidség természetes kívánalom a jó referátummal szemben, és a szabványok foglalkoznak is vele. Az abszolút szabványoknak nincs értelmük, mert a referátum hosszát számos tényező befolyásolja. Emellett a rövidségnek másodlagosnak kell lennie a teljességhez és a pontossághoz képest. A sűrűség a teljesség és a rövidség függvénye: az adott szöveghosszon található tartalom (információ) mennyiségét jelenti.

A jó visszakeresést biztosító referátumok nem jók emberi olvasásra. A visszakeresés és főként a tudásfeltárás céljait a teljesség és a pontosság szolgálják a legjobban. A kohézió és koherencia, valamint az olvashatóság nem szükséges a visszakereséséhez. A rövidség sem segíti a visszakeresést. Lennie kell azonban egy optimális hossznak. Nemkívánatos tulajdonság a belső konzisztencia sem, mert csökkenti a redundanciát, amely viszont segítené a visszakeresést.

(Koltay Tibor)

Terminológia

00/120

LARSEN, Poul Steen: Books and bytes: preserving documents for posterity = J. Am. Soc. Inf. Sci. 50. vol. 1999. 11. no. 1020-1027. p. Bibliogr.

Könyvek és bájtok. A dokumentumok fogalma és megőrzésük a jövő nemzetékek számára

Állományvédelem; Dokumentum; Elektronikus dokumentum; Megőrzés

Az információkeresés általában a „dokumentumok" meglététől függ, amelyeket a könyvtári és tájékoztatási munkában hagyományosan úgy fogalmaznak meg, mint az információs tartalom és az azt kísérő fizikai hordozó kombinációját. A cikk néhány, a dokumentációs munkában felmerülő problémát mutat be, amelyek abból a szokásból származnak, hogy az információt mint az elektronikus korban uralkodó fogalmat elválasztják a fizikai formától. A szerző úgy véli, az információt a megőrzéssel szoros kapcsolatban álló fogalomnak kell tekinteni és világos megkülönböztetést javasol az információtudományon belül az „információ" és a „kommunikáció" között.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/121

STOLÂROV, Ûrij: Ontologičeskij status dokumenta i ego praktičeskoe značenie dlâ bibliotek = Bibliotekovedenie. 1999. 4-6. no. 50-59. p.

A dokumentum ontológiai státusza és annak gyakorlati jelentősége a könyvtárak számára

Dokumentum; Terminológia

A „dokumentum" mint fogalom mai értelmében éppen száz éve ismeretes, mégsem mondható, hogy általánosan elismert, még kevésbé, hogy megállapodott volna.

E bizonytalanságokat mi sem dokumentálja eklatánsabban, mint az utóbbi évtized oroszországi törvényeinek azon helyei, amelyek így vagy úgy a dokumentumokkal foglalkoznak. Ezek a szerző által idézett törvényhelyek – azonos törvényen belül is – számos ellentmondást tartalmaznak, nem is beszélve a „törvényközi" ellentmondásokról. Különösen gyakori a jelzők használata révén beszűkített értelmezés (vö. a könyvtári törvény következő helyével: a könyvtár az az intézmény, amely „a nyomtatott dokumentumok szervezett gyűjteményével rendelkezik").

Az iménti meghatározás már az elektronikus dokumentumok megjelenése előtt sem volt igaz, ui. a kéziratokat, hang- és képdokumentumokat mintegy „elveszi" a könyvtáraktól, hát még azóta mennyire avítt lett.

Szerzőnk minuciózus létélméleti fejtegetései azt célozzák, hogy a dokumentum fogalma kiterjedjen az elektronikus dokumentumokra is, mégha – jegyzi meg – egyesek számára túlságosan elvonatkoztatottak is ezek a fejtegetések, bár „mint ismeretes, nincs semmi gyakorlatibb dolog, mint a helyes elmélet".

Amennyiben általánosan elfogadottá válik, hogy az elektronikus formájú rögzítések is dokumentumok, akkor az „új dokumentumok kialakulásának világában a könyvtáraknak is lesz jövőjük".

(Futala Tibor)

00/122

AKILINA, Mariâ: Kniga v sisteme bibliotekovedčeskih ponâtij = Bibliotekovedenie. 1999. 4-6. no. 116-124. p.

Könyv a könyvtártudományi fogalmak rendszerében

Könyv; Könyvtártudományi kutatás; Terminológia

A könyvtárak régóta korántsem csak könyveket gyűjtenek, tárnak fel és tesznek hozzáférhetővé. Ennek ellenére fennmaradt a könyvből származtatott nevük.

Sok kutatót zavar, ha valaki a könyvet és a könyvtárat egymással – mintegy – „kizárólagos" kapcsolatban emlegeti. Ezért a könyvtári munka tárgyát különböző más fogalmakkal helyettesítik, vagy legalábbis megpróbálják helyettesíteni. Így kerül javaslatba, illetve használatba a „dokumentum", „publikáció", „információ", „állományi egység", „információforrás", „társadalmi hasznosítású szöveg" stb.

Szerzőnk a „helyettesítő" fogalmakat javaslatba hozók „szövegeinek" idézésében mindig megtalálja azt a mozzanatot, amely miatt a szóban forgó „korszerűbb fogalom" mégsem alkalmas a könyv helyettesítésére.

Végül oda konkludál, hogy „minden szónak megvan a maga aurája, kontextusa, képzete. S ez nem esetleges. A „könyv" fogalma immár olyan metaforává vált, amely valami értékeset, különös gondoskodást és „örökkön örökké" őrzést kíván. Ez az asszociáció automatikusan lép fel, megőrizendő tárgy, az a valami, amelyben az egész emberiség kultúrája, gondolkodó tevékenysége, lelki hagyatéka tükröződik. A könyv szellemi–lelki kategória.

Ennélfogva a könyvet mint a könyvtártudomány alapfogalmát kell meghatározni. Szerzőnk szerint ez a következő lehet: „A könyv az egyéni tudat művéből társadalmi tudatú művé történő átalakítás, a kulturális hagyaték olyan dokumentált része, amely társadalmi vonatkozásban hasznos, a jövendő nemzedékek számára őrzésre és átadásra szánt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

információt tartalmaz." Hogy e definíciónak megfelelő „könyvek" egy része archívumokban, információs intézetekben és múzeumokban található, azt szerzőnk delegálás kérdésének tartja. (Korábban, amíg nem alakultak meg az iménti speciális intézmények, ezeket a „könyveket" is a könyvtárak gyűjtötték.)

(Futala Tibor)

00/123

ŠIROKOV, A. N.: Novyj organizacionno-funkcional'nyj segment informacionnyh učreždenij. Razmyšleniâ o nazvanii = Naučn. Teh. Bibl. 1999. 9. no. 23-37. p. Bibliogr. 7 tétel.

Az információs intézmények új szervezeti-funkcionális szegmense. Gondolatok a névadásról

Elektronikus könyvtár; Terminológia

Hat-nyolc éve a nyugati nagykönyvtárakban és más információs intézményekben számítógépi programokkal foglalkozó szervezeti–funkcionális csoportok/osztályok jelentek meg. Legújabban Oroszország-szerte is hasonló fejleményeknek lehetünk a tanúi.

Franciául „logitheque"-nek, angolul pedig „file library"-nek hívják ezeket az „újszülötteket". Az orosz szakirodalom vagy átveszi az említett elnevezéseket, vagy körülírással él velük kapcsolatban (pl. programellátó könyvtár, számítógépi programok könyvtára).

Sirokov – a referált cikk tanúsága szerint – „algotékák"-nak nevezné el őket. E műszó első tagja az „algoritmusból" rövidül, ami helyénvaló, mivel a programeszközök keletkezésében a szóba forgó fogalomnak alapvető szerepe van. Továbbá az sem közömbös, hogy az „algotéka" a tájékoztatási–könyvtári szakkifejezések közé jól beleillik (bibliotéka, fonotéka, filmotéka stb.).

Miközben szerzőnk e fogalom használatba vételét illetően korántsem „követelődző", azért nem feledkezik meg pontos definiálásáról sem. Ez a következő: „Az algotéka olyan szervezeti egység (részleg, csoport stb.), amelynek az a fő feladata, hogy gyűjtse, rendszerezze, aktualizálja, megőrizze és használatba adja a számítógépi programeszközöket, illetve a számítógépi hordozóra rögzített adatbázisokat és adatbankokat.

(Futala Tibor)

00/124

AKILINA, M.: Informacionnaâ funkciâ kak ponâtia = Biblioteka. 1999. 10. no. 30-32. p.

Az információs funkció mint fogalom

Tájékoztató munka; Terminológia

A könyvtárak információs funkciója tárgyában nagy a kutatói sürgés–forgás. Az orosz nyelvű szakirodalomban V. Skvorcov értekezett róla 1990-ban elsőként. Azóta számos szakember foglalkozott vele. Talán mondani sem kell: különböző értelemben és különféle következtetésekre jutva.

Az „információs funkció" jelzős szerkezetben csak a funkció értelmezése stabil. Ezzel szemben az információs jelzőnek legalább három értelme lehet. Így egyaránt értelmezhető „információt tartalmazónak", „információt átalakítónak" és „információt szolgáló technikának–technológiának".

1.) Az „információt tartalmazó" alá az információ gyűjtésével, őrzésével, hozzáférésének szervezésével és identifikálásával kapcsolatos munkálatok sorolandók be. E könyvtári funkcióknak régóta megvan a maguk „funkcionális" neve (úm. kumulatív, emlékező, kommunikatív, bibliográfiai funkció). Tehát: nem itt kell keresni a könyvtár „par excellence" információs funkcióját.
2.) Az „információs technika–technológia" esetében még nyilvánvalóbb az adekvát értelmezés lehetetlensége.
3.) A könyvtár információs funkcióját ott fedezhetjük fel, ahol a munka azon összetevőiről van szó, amelyek nyomán az információ átalakul. A könyvtár kereteiben a dokumentumokban rögzült információt főleg azért transzformálják,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy kompaktabbá, áttekinthetőbbé tegyék. A tömörítés „maximuma" a tárgyszavakban, szakjelzetekben való kifejezés. A szerző megállapítja: „Az információs funkció a könyvtári munka valamennyi elemét áthatja, amennyiben a dokumentummal való tevékenység annak tartalmi, szemantikai szintjén folyik, illetve értelmezéssel, szemantikai kivonattal, másodlagos szemantikával való ellátásának létrehozását feltételezi."

Az információs funkció iránti társadalmi szükséglet hozta létre a tudományban és a technikában a tudományos–műszaki információ szerveit, amelyek a könyvtárak információs funkcióját valósítják meg egyfelől intenzívebben, másfelől beszűkültebben (szakosodottabban). A könyvtár velük szemben korántsem csak a tudományos, hanem a művészeti és az esztétikai információ átalakítását is végzi, s ezért ennek az intézménynek információs funkcióját külön is vizsgálni kell.

(Futala Tibor)

Történet

Lásd 151

Kutatás

00/125

GIMÉNEZ TOLEDO, E. - ROMÁN ROMÁN, A. - SÁNCHEZ NISTAL, J. M.: Aplicación de un modelo de evaluación a las revistas científicas españolas de ecomomía: una aproximación metodológica = Rev. Esp. Doc. Cient. 23. vol. 1999. 3. no. 309-324. p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

Egy értékelési modell alkalmazása a spanyol gazdaságtudományi folyóiratok esetében: módszertani megközelítés

Felmérés; Folyóirat; Hatékonyság; Könyvtártudományi kutatás; Szakirodalom -közgazdasági

A szakfolyóiratok minőségi értékelésének régóta élnek különféle módszerei. A spanyol közgazdasági tudományos és szakfolyóiratokat most a következő három kategória alapján értékelték:

- formális minőség;
- a tartalmat indirekt módon minősítő elemek;
- a szakma ítélete.

A minőség formális elemei: a periodicitás, az élettartam (a lap „történeti presztízse"), a szabványokhoz való alkalmazkodás a megjelenésben.

A tartalom minőségét indirekt módon biztosító paraméterek: a szerkesztőbizottság, illetve tanácsadó testület és annak összetétele; a kéziratok elfogadásának rendszere; a folyóirat intézményi „nyitottsága" (azaz a szerzők intézményi hovatartozása); a nemzetközi elterjedtség (ez sokféle lehet, és sokféleképpen mérhető; jelen esetben az adatbázisokban való feldolgozottságot vizsgálták).

A „szakma ítéletét" ez esetben a szakterület egyetemi oktatói hozták meg, akiket felkértek, hogy a folyóiratok listáján jelöljék azokat, amelyeket ismernek, használnak, s ez esetben pontozzák 0 és 10 között tudományos relevanciájukat (ez volt az egyetlen olyan kritérium, amely közvetlenül a folyóirat tartalmát értékelő adatot szolgáltatott).

(Mohor Jenő)

00/126

MCKNIGHT, Cliff - PRICE, Sheila: A survey of author attitudes and skills in relation to article publishing in paper and electronic journals = J. Doc. 55. vol. 1999. 5. no. 556-576. p. Bibliogr. 46 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Cikkek közreadása nyomtatott és elektronikus folyóiratokban: a szerzők viselkedésének és készségeinek vizsgálata

Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat; Publikálás -tudományos kiadványoké

A cikk részletesen beszámol arról a kutatásról, amely a szerzők tapasztalatait, attitűdjét és felfogását elemzi a nyomtatott illetve elektronikus folyóiratokban való publikálásról. 1040, különböző területeken tevékenykedő szerzőt választottak ki, akik az előző évben folyóiratcikket publikáltak. A kérdőíves felmérés 537 használható választ eredményezett. A kérdőíveket a szerzők nyomatott és elektronikus publikálási tapasztalatai, az elektronikus folyóiratokkal kapcsolatos véleményük és publikálási készségük szempontjából értékelték. Az eredmények csekély, de növekvő hajlandóságot tükröznek a cikkek elektronikus folyóiratokban történő közzétételre, ugyanakkor az új média állandóságával kapcsolatos aggodalmak is érzékelhetők. A kiválasztottak csaknem egyharmada érezte úgy, hogy cikkük multimédia-elemekkel való bővítése hasznos lenne, azonban csak néhányuknak volt kellő jártassága ilyen elemek készítésében és dokumentumba illesztésében. A felmérésből azt tanulságot vonják le a cikkírók, hogy a szerzőket jobban be kell vonni az elektronikus folyóiratokban való publikálással kapcsolatos kutatásokba és vitákba.

(Autoref.)

Lásd még 122, 209

Tudománymetria, bibliometria

00/127

SMITH, Alistair G.: A tale of two web spaces: comparing sites using Web Impact Factors = J. Doc. 55. vol. 1999. 5. no. 577-592. p. Bibliogr.

Ausztrálázsiai egyetemek és elektronikus folyóiratok webterének összehasonlítása a web impact factor segítségével

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Honlap; Számítógép-hálózat

Ingwersen javasolta a web impakt faktor (WIF) fogalmának bevezetését a webterek relatív népszerűségének és hatásának összehasonlítására. Egy webtér WIF-értéke: a webtérhez kapcsolódó oldalak száma osztva a a webtérben lévő oldalak számával. A linkek és oldalak száma a web keresőrendszerek (pl. AltaVista) segítségével határozható meg, s éppen e meghatározással kapcsolatos módszertani kérdéseket vizsgálja a cikk. Három különböző WIF értéket lehet kiszámítani: a külső WIF, amely a kívülről a vizsgált webtérhez kapcsolódó oldalak számát tükrözi; a saját link WIF-je, amely a webtéren belüli linkeket tükrözi és az általános WIF, amely a külső és saját linkek kombinációja A legjelentősebbek valószínűleg a külső WIF-ek. A WIF felső szintek szerint is (pl. országok) kiszámíthatók, ez azonban megbízhatatlannak tűnik. A tanulmány két különböző típusú webtér WIF-jét hasonlítja össze: az ausztrálázsiai egyetemekét és az ausztrálázsiai elektronikus folyóiratokét. Nagy intézmények, pl. egyetemek vagy kutatóintézetek esetében a WIF hasznos módszernek bizonyult a webtér általános hatásának mérésére. Kisebb tereknél, pl. az elektronikus folyóiratoknál azonban a WIF kevésbé megbízható értékelési eszköz.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

00/128

RAMSDALE, Phillip - FUEGI, David: LIBECON2000 and the future of international library statistics = Bottom Line. 12. vol. 1999. 4. no. 160-162. p.

A LIBECON2000 projekt és a nemzetközi könyvtári statisztika jövője

Felmérés; Statisztika

Az elektronikus eszközök elterjedésével párhuzamosan a könyvtárak szerepe jelentősen megnőtt a tudás közvetítésében, és a könyvtárosok kulcsszerepet játszanak az információs forradalomban. A LIBECON 2000 program (melyet az Európai Bizottság DG XIII-as főigazgatósága támogat a Telematikai Alkalmazások Program keretén belül) feladata a nemzetközi, nemzeti és helyi szintű politikai döntéshozatal támogatása a könyvtárak gazdaságban betöltött szerepének felmérése révén. E célból megteremtették a szükséges kapcsolatrendszert és megszervezték a statisztikai információk összegyűjtését, rendszerezését. Céjuk az európai adatszolgáltatók és -használók virtuális közösségének létrehozása.

A LIBECON 2000 együttműködik az UNESCO-val és az ISO-val. Munkája 29 európai országra terjed ki, eredményeit a www.libecon2000.org webcímen teszi közzé. Két összegző publikációja is megjelent már eddig: a Library Economics in Europe, és a Library Economics in Central and Eastern Europe. Néhány adat ezekből a dokumentumokból: az 1990-es években csökkent az információ-szolgáltató pontok száma (átlagosan 2%-kal), de némileg nőtt a könyvállomány (0,5%-kal). 1997-ben 410 ezer alkalmazott dolgozott könyvtárban, 42%-uk szakképzett könyvtáros. A legpontosabb adatok a nemzeti, felsőoktatási és közkönyvtárakról állnak rendelkezésre. Európa-szerte kb. 90 ezer ilyen szolgáltató pont érhető el, melyek 1,9 milliárd könyvet és bekötött folyóiratot tesznek hozzáférhetővé a 122 millió beiratkozott olvasó számára, akiknek 2,75 milliárd kérését teljesítették 1997-ben évi 2,44 milliárd látogatásuk során. Az állománygyarapítás trendjei 1991 és 1997 között a következőképpen alakultak: a nemzeti könyvtárakban nőtt a könyvek és az audiovizuális dokumentumok száma, a közkönyvtárakban feltűnően nőtt az AV–anyagok mennyisége, míg a felsőoktatási könyvtárakban inkább csökkent. Itt viszont jelentős volt a hagyományos dokumentumok gyarapodása.

A géppel olvasható katalógusadatok aránya 19-ről 28%-ra nőtt. A könyvtárhasználók rendelkezésére álló számítógépes munkaállomások száma kis híján megötszöröződött. 1997-ben 15,8 millió dokumentumot kölcsönöztek, és kb. 19,3 millióra nőtt a könyvtárközi kölcsönzés. 1995-ben kb. 9 milliárd eurot fordítottak személyi költségre, míg 3,5 milliárdot tett ki az állománygyarapításra fordított összeg. Az összes könyvtári költség kb. 16 milliárd eurora rúgott.

A LIBECON program jelentősége egyre nő. Az UNESCO-ban ugyanis csökkentették a statisztikával foglalkozó szakemberek számát, ami nyilvánvalóan hatással lesz a könyvtári és kulturális statisztikák megjelentetésére. Az EUROSTAT, mely az Európai Unióban megjelenő összes statisztika gyűjtője, megbízást kapott ugyan egy kulturális statiszti-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ka összeállítására, ez azonban nem foglalja majd magában a könyvtárak adatait.

A könyvtárak és az információ világa viharos gyorsasággal változik, akárcsak a technika. A kormányok egyre inkább belátják és hangsúlyozzák a könyvtárak társadalmi és kulturális szerepét, múlhatatlan érdemeiket és jövőbeli funkciójukat a képzés támogatásában és a gazdasági növekedésben. A LIBECON számára nagy kihívás, hogy – amennyiben elegendő támogatást kap – megfelelő kereteket dolgozzon ki a megbízható információk széles körének összegyűjtésére és rendelkezésre bocsátására.

(Fazokas Eszter)

Nemzeti könyvtárügy

00/129

TAUSS, Jörg: Fachinformation und Fachkommunikation in der Informations- und Wissensgesellschaft. Eckwerte für eine neue Fachinformationspolitik in der Bundesrepublik = NFD Inf. 50. Jg. 1999. 8. no. 489-492. p.

Szaktájékoztatás és szakmai kommunikáció az információs és tudástársadalomban. Egy új szaktájékoztatási politika sarkalatos kérdései Németországban

Információs társadalom; Tájékoztatási politika

Németország szaktájékoztatási politikája a 90-es évek óta egy helyben topog. Ezzel párhuzamosan a német szakmai információ pozíciója is visszaszorult az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália sőt Finnország mögé. Ennek okai többek között:

- az innovációs ráta alacsony;
- a központi kezdeményezések (pl. Info2000, Global Info) nem eléggé hatékonyak;
- az információs piac különböző szervezetei között elégtelen a kapcsolat;
- a képzésben és továbbképzésben e téren nincs átfogó koncepció;
- a politika részéről hiányzik az átlátható koordináció.

A szerző „A szakinformáció jövője" nevű szakértői csoport munkájára is támaszkodva a következő tézisekben foglalja össze a kívánatos változtatások alapelveit:

1. Az információs piac nem csupán üzleti piactér, hanem az emberi tudás nyilvános cseréjének is fóruma.
2. Aki az adatokból és információkból képes szellemi tőkét nyerni, az jelentős sikerfaktorral rendelkezik az élet minden területén.
3. Az információ és a tudás társadalmában az információgazdaságnak kulcsszerepe lesz.
4. Ösztönzést és segítséget kell adni a felelős és tisztességes produkció- és árpolitika kialakulásához.
5. Az információgazdaság központi területein jelentős állami irányításra és kezelésre is szükség van.
6. A tudomány számára szabad hozzáférést kell biztosítani a nyilvános és az üzleti információpiac kincseihez. A „szabad" nem feltétlenül az ingyenes hozzáférést jelenti, hanem az akadálytalan hozzájutást tisztességes áron.
7. Ki kell fejleszteni a közvetlen publikálás és terjesztés új formáit.
8. Szélesre kell tárni a nyilvánosság kapuit a nyilvános (szak)információ előtt a nagyközönség részére.
9. A szakinformációs politikának számolnia kell azzal, hogy az ismeretek közlésében ma a hagyományos eszközöket új, közvetlen formák egészítik ki.
10. A szakinformációs politikának általános kulturális feladatként vállalnia kell, hogy a mai tudást a jövő nemzedéke számára is hozzáférhetővé teszi.
11. Az információs társadalom nem alakulhat ki az oktatás és a továbbképzés minden területét át-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ható információs jártasság nélkül. Ide tartozik az oktatók továbbképzése is.

12. A szakinformációs politikának minden téren áttekinthetőségre kell törekednie.
13. A szakinformációs központoknak a 70-es évekre orientált struktúráját új, teljesítőképes hálózati szervezeti formába kell öntenie. Nem lehet legfőbb cél a kritikátlan privatizálás.
14. Az NSZK-nak egy új – átlátható, teljesítőképes, a szakinformáció minden tartományát behálózó – információs infrastruktúrára van szüksége.

A társadalom nem engedheti át a tudás megszervezését a különféle erők szabad játékának.

(Katsányi Sándor)

00/130

BANCIU, Doina: L'information-documentation en Roumanie = Documentaliste. 36. vol. 1999. 4-5. no. 236-241. p.

Res. angol nyelven

Könyvtár- és információtudomány Romániában: újabb fejlemények és kilátások

Könyvtárügy; Tájékoztatási politika

Románia 1990 óta olyan mélyreható politikai és gazdasági változások színtere, melyek nem maradtak hatás nélkül a tájékoztatási és dokumentációs szektorra sem. A szerző általános helyzetképet nyújt, majd vázolja a román közhatalom információs politikájának főbb vonalait, bemutatja az ország információs és telekommunikációs struktúráját. Megemlít néhány újabb információs szolgáltatást, adatbázist, és körvonalazza a tudományos, műszaki tájékoztatás jelen helyzetét. Végezetül felveti a szakképzés és a nemzetközi együttműködés kérdéseit.

(Autoref.)

00/131

ŻMIGRODZKI, Zbigniew: „Poprawne" biblioteki = Bibliotekarz. 1999. 12. no. 8-9. p.

„Kifogástalan" könyvtárak

Könyvtárosetika; Olvasáskorlátozás; Szellemi szabadság; Tájékoztatás szabadsága

Napjaink Lengyelországában mind gyakrabban fordulnak elő a „politikai kifogástalanság" esetei, ami alatt baloldali vagy liberális beállítottságú elvárásokat kell érteni.

A közművelődési, iskolai és a tudományos könyvtárakban egyaránt gyakoriak a „politikai kifogástalanság" előfordulásai. Így az említett könyvtárak jelentős része nem gyűjti az egyházi könyvkiadók publikálta műveket, miközben vallásellenes és egyházbíráló könyvekből és folyóiratokból nincs hiány.

Ez tulajdonképpen nem más, mint „újmódi" cenzúra, amely – jellemző módon – a „demokrácia" és a „tolerancia" hangoztatásával és az „olvasás szabadságának biztosítása" jelszavával támadja az igazi könyvtárosetika elkötelezettjeit. Velük szemben az az igaztalan vád, hogy „politikát kevernek a könyvtárosságba", illetve hogy hazudnak.

A hazugság vádjának igaztalan voltát egyébként különféle felmérések dokumentálják. Arról pedig, hogy a szakmában meglehetősen sok híve van az ideológiai alapú elhajlásnak, az a tény tudósít, hogy mostanában lefékeződtek a könyvtárosok etikai kódexének elkészültével kapcsolatos munkálatok.

A könyvtári munka „politikai kifogástalanságát" megvalósító gyakorlatra érdekes módon egy USA-beli szakcikk hívta fel a figyelmet (vö. Hudson, A.: Political correctness in libraries = Librarian's World. 1998. 3. no.).

A cikk által bírált gyakorlatnak – utal rá a szerző – olvasó-lemorzsolódási következményei is vannak, hiszen nem minden lengyel állampolgár veti el a hagyományos egyéni és társadalmi etika, a normalitás és a szabályosság, továbbá a hit értékrendjét.

(Futala Tibor)

Lásd még 153, 157, 212

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Együttműködés

00/132

ELKINGTON, Nancy E. - MASSIE, Dennis: The changing nature of international resource sharing: risks and benefits of collaboration = Interl. Doc. Supply. 27. vol. 1999. 4. no. 148-153. p.

A nemzetközi forrásmegosztási együttműködés változásai; kockázatok és előnyök

Együttműködés -nemzetközi; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés

A tanulmány a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést történeti összefüggéseiben tekinti át, és bemutatja a Tudományos Könyvtárak Egyesületének (Research Libraries Group, RLG) SHARES programját. Ismerteti a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés jelenlegi helyzetét és gondolatokat közöl a kilátásairól, akadályairól, kockázatairól és előnyeiről. A szerzők beszámolnak az RLG által végzett felmérésről és javaslatokat fogalmaz meg arról, hogyan válhatunk alkalmazkodó, együttműködő partnerekké.

(Autoref.)

00/133

DALE, Peter W.: CoBRA+: a review, with a look to the future = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 161-166. p. Bibliogr.

A CoBRA+ projekt. Szemle és előretekintés

Adatcsere; Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti bibliográfia; Nemzeti könyvtár

A CoBRA és a CoBRA+ a 90-es években végzett kutatási projektek és kísérleti tanulmányok koncentrált programjai voltak, amelyek azért jöttek létre, hogy megszüntessenek minden akadályt, melyek az európai országok közötti bibliográfiairekord-csere útjában állnak. Céljuk egyeztetett közös szabványok és más, a különböző helyi MARC-rekordok kicserélését lehetővé tevő módszerek kidolgozása, az európai nemzeti könyvtárak közötti forrásmegosztás megvalósítása a hálózatok és más információtechnológiai fejlemények használatának optimalizálása révén, és a gyorsan szaporodó elektronikus publikációk kezelésére módszerek feltalálása volt. A CoBRA+ EU-finanszírozása 1999 elején lejárt, de a partnerkönyvtárak egyetértettek abban, hogy a kezdeményezésnek folytatódnia kell. Az új CoBRA munkacsoport tovább fogja vizsgálni a lehetséges tanulmányozandó területeket: ha ezek nem felelnek meg az EU támogatási kritériumainak, más forrást kell találni. A CoBRA és a CoBRA+ eredményei meggyőzőek és jól tükrözik a nemzeti könyvtárak között kialakult együttműködés szellemét.

(Autoref. alapján)

00/134

HAHALEVA, Nina - ŠPANCEVA, Svetlana - AFANAS'EVA, Tat'âna: Konceptual'nye osnovy raspredelennogo bibliotečnogo fonda = Bibliotekovedenie. 1999. 4-6. no. 28-34. p.

Az osztott könyvtári állomány konceptuális alapjai

Egybehangolt állományalakítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Folyóirat-előfizetés

A referált dolgozat az Osztott könyvtári állomány alapelvei és létrehozásának útjai az Orosz Föderációban c. konferencia előadásaként hangzott el eredetileg. Ez a konferencia is tanúsítja: az orosz könyvtárügy jelenlegi feltételei közepette sürgető követelmény, hogy a szakemberek „ésszerű egyensúlyt találjanak az állomány birtoklása és hozzáférhetővé tétele között".

„Konceptuális alapvetésként" – az öt legjelentősebb könyvtár számításba vételével – az osztott (más magyarországi terminológiával: a közös) állomány vonatkozásában külön-külön kerülnek terítékre a bel- és a külföldi dokumentumtermésből történő „építkezés és működés" – gyarapítás, feltárás és használat – kérdéskörei.

Belföldi vonatkozásban az osztott beszerzés „tárgyai" főként a kevéssé informatív, a gyorsan avuló,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a szűk használói körnek szánt és a másodlagos kiadványok köteles és egyéb példányai. Külföldi vonatkozásban a cél a tematikai megosztás és a koordinált folyóirat-előfizetés realizálása.

Mindez azonban csak akkor szolgálhatja a jelentkező igények mind maradéktalanabb kielégítését, ha rendelkezésre állnak a könyvtárakban a korszerű technikai eszközök és technológiák, illetve egy-egy ilyen összefogásba való belépés az önkéntesség alapján megy végbe és a kölcsönös érdek motiválja.

A dolgozat röviden ismerteti a fontosabb külföldi előfordulásokat, élükön a nemzeti könyvtárak menedzselte társulásokkal. A hetvenes és a későbbi évek szovjet, illetve orosz próbálkozásairól is szó esik. A kérdéskör mostani „felmelegítésének" sikerében azért bíznak, mert ez alkalommal nem központi direktívák hivatottak vezényelni a folyamatot.

(Futala Tibor)

00/135

MAJID, Shaheen - EISENSCHITZ, Tamara S. - ANWAR, Mumtaz Ali: Resource sharing among agricultural libraries in Malaysia = Libr. Rev. 48. vol. 1999. 8. no. 384-394. p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Forrásmegosztás a malajziai mezőgazdasági könyvtárak körében

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -belföldi; Felmérés [forma]; Könyvtárközi kölcsönzés; Szakkönyvtár -mezőgazdasági

A cikk a malajziai mezőgazdasági könyvtárak közötti együttműködési (forrásmegosztási) formákat vizsgálja. Az eredmények azt tükrözik, hogy az együttműködés alapvetően a könyvtárközi kölcsönzésre és a dokumentumszolgáltatásra korlátozódik. A vizsgálatban részt vevő kutatóintézetek tudósai évente átlagosan 1,25 alkalommal kértek dokumentumszolgáltatást és könyvtárközi kölcsönzést. A kérések csaknem 74%-át tudták a hazai könyvtárak teljesíteni. A résztvevő könyvtárak a külföldi dokumentumszolgáltatási kéréseiket többnyire a BLDSC-nek küldték. Csak korlátozott forrásmegosztás volt tapasztalható a résztvevő könyvtárak és az ASEAN-régió országainak könyvtárai között. A résztvevő könyvtárak vezetői a „laza" forrásmegosztási formákat kedvelik, amikor saját belátásuk szerint dönthetnek arról, kivel és milyen szinten működjenek együtt. Az együttműködés bővítésére a szerzők számos javaslatot tesznek.

(Autoref. alapján)

Lásd még 128, 144, 164, 173, 176, 184, 195-196, 219, 222

Jogi szabályozás

00/136

ROTH-BERNSTEIN-WIESNER, Armi: Ein Jahr neues Bibliotheksgesetz in Finnland - Chancen und Tücken = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 12. no. 712-714. p.

Egyéves az új finn könyvtári törvény

Jogszabály -könyvtárügyi

Az első finn könyvtári törvény 1928-ban „ösztönző törvény" volt: a könyvtárak akkor kaptak állami hozzájárulást, ha teljesítették az előírt követelményszintet. A hatása: nem maradt község könyvtár nélkül. A későbbi törvények (1929-1962) lényegében hasonló elvre épültek. A nyolcvanas években változás történt: az állami hozzájárulás része lett a település általános fenntartási költségének, míg az 1993-as törvény végleg lemondott minden normatív minőségi követelményről és annak állami felügyeletéről. Ez – úgy vélik az elemzők – nem csak hátrányt jelent. (Az irányszámok veszélye, hogy az előírt minimum rossz gazdasági helyzetben maximummá válik). Viszont a normák hiánya miatt egyre nagyobb lett az egyes könyvtárak közötti különbség, a gazdag és a szegény települések közötti olló

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az állami beavatkozás ellenére egyre szélesebbre nyílt.

Az 1998 decemberében életbe lépő új törvény legfontosabb elvei:

- A könyvtári szolgáltatások a település alapvető szolgáltatási kötelezettségei közé tartoznak, egy sorban az iskolával, az egészségüggyel és a szociális szolgáltatásokkal. Az állami hozzájárulások a település lélekszámához és jellegéhez igazodnak.
- A törvény pontosan meghatározza a könyvtár dolgozóinak képzettségi követelményét. Az igazgatónak felsőoktatási szintű diplomával kell rendelkeznie, valamint ennek részeként, illetve 35 hetes külön stúdiummal szerzett információelméleti végzettséggel. A könyvtári személyzet kétharmadának képzettnek kell lennie, 20 hetes információelméleti stúdiummal kell rendelkeznie.
- Rendszeresen értékelni kell a könyvtárak helyzetét és tevékenységét. Az értékelés történhet: állami, minisztériumi, tartományi és helyi síkon. A könyvtárosegyesület már kidolgozta az önértékelés módszereit is „A könyvtárak és a minőség" címmel, tíz könyvtár részvételével. A rendszeres értékelés bevezetése, a minőség megteremtése és annak prezentálása a könyvtárak számára létfontosságú, mivel az 1993-as törvény viszonylagos biztonságot nyújtó normatíváit eltörölték. Az értékelés szempontjából a könyvtárügy számára előnyt jelent a már régebben kialakult és jól működő statisztikai rendszer.
- A könyvtárak használata továbbra is ingyenes, ezt az új törvény is garantálja. Történetileg nézve nincs más ország, amelyben az ingyenességet ilyen közvetlenül és folyamatosan biztosítaná az állami hozzájárulás.

Bár az új törvény alapjában véve megerősítette a könyvtárak pozícióját, az anyagi ellátás szempontjából azonban ez nem mondható el. Egyes – a sajtóban hangot kapott – vélemények szerint az 1998-as törvény az anyagi ellátás szempontjából sorsukra hagyja a könyvtárakat. Ez súlyos probléma, hiszen az elmúlt évtizedben a könyvellátás 25%-kal csökkent, az új számítógépek beszerzése érdekében általában radikálisan lefaragták a könyvtárak egyéb kiadásait, sőt pl. Pori-ban az elavult számítógéppark felújítására hivatkozva hat fiókkönyvtárat bezártak, húszezer olvasó aláírásokkal megerősített tiltakozása ellenére is. Az állam korlátozó intézkedései jeladást adnak a helyi hatóságoknak: nincs akadálya a költségvetés csendes megkurtításának.

(Katsányi Sándor)

Könyvtárosi hivatás

00/137

ROEDERER, Benoit: L'évolution de la fonction information-documentation: principaux résultats de l'enquete ADBS 1999 = Documentaliste. 36. vol. 1999. 4-5. no. 229-235. p.

Res. angol nyelven

Az információs szakember változó szerepe: a francia könyvtárosegyesület 1999-es felmérésének eredményei

Dokumentáló -felsőfokú; Felmérés [forma]; Könyvtárosi hivatás

A francia könyvtáros egyesület (L'Association des professionnels de l'information et de la documentation, ADBS) 1964 óta rendszeres felméréseket végez az információs szakemberek munkaköri helyzetéről, beleértve társadalmi szerepüket, képzésüket, alkalmazási feltételeiket, munkakörülményeiket, fizetésüket stb. Az összegyűjtött adatok sokat segítettek ennek a szakmai csoportnak a megismerésében, változatlan és változó jellemzőik, szakmai elégedettségük stb. meghatározásában. A legutóbbi, 1999-es felmérés nagy hangsúlyt helyezett szakmai tevékenységük feltérképezésére. A kérdések többek között érintették a nyújtott szolgáltatásokat, az in-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

formációkeresési nyelvek használatát, a számítógépesítést, az új technológiák szerepét, az Internetet stb. A szerző közreadja a mai vállalatoknál és szervezeteknél dolgozó információs szakemberek fő jellemzőit, és bemutatja, milyen változásokat tapasztalnak manapság a szakmájukban.

(Autoref.)

00/138

LANCASTER, F. W.: Second thoughts on the paperless society = Libr. J. 124. vol. 1999. 15. no. 48-50. p.

„Hátsó gondolatok" a papír nélküli társadalomról

Hatékonyság; Információs társadalom; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosetika

A szerző több mint húsz éve írta le egy konferencián a „papír nélküli társadalom" vízióját, mely nagyon hasonló volt a jelenlegi Internet alapú környezethez. A technológia megannyi áldása ellenére, a mai fejlődést látva kevéssé lelkes, s ennek oka az elembertelenedés, elszemélytelenedés jól megfigyelhető trendje. A könyvtárosok a technológiát lassan célnak látják eszköz helyett, s túl sokat törődnek a távoli felhasználó kiszolgálásával, aki soha be nem teszi a lábát a könyvtárba. Ugyanakkor számos vizsgálat is megállapítja, hogy az elektronikus adatbázisokban való keresés semmivel nem hoz jobb eredményeket, mint a hagyományos keresés, s a könyvtári katalógusok könyvenkénti átlag 2,5 tárgyi besorolási adata az elektronikus konverzió során gyakorlatilag alig növekszik, és sokan vélik úgy, hogy az elektronikus katalógust rosszabb (nehézkesebb, bonyolultabb) használni, mint a cédulakatalógust, amelyet felváltott.

A *több* hozzáférés nem jelent *jobb* hozzáférést, az információs szolgáltatások használói pedig – immár harminc éve – a legjobb információhoz akarnak hozzájutni (nem a legtöbbhöz), olyan eszközöket, vagy olyan személyeket igényelnek, akik elválasztják a búzát az ocsútól, azaz minőségi szűrést végeznek. A technológia túlzott hangsúlyozása nyomán elveszni látszik a köz(önség) szolgálatának etikája. A könyvtárosok egyre több időt töltenek az új technológiák megismerésével, a technológiai változások miatti teendők megbeszélésével, s mindez az olvasókkal való találkozástól, foglalkozástól veszi el az idejüket. Értékrendünk megváltozott: fontosabbnak tűnik az új adatbázisok, új keresőeszközök, új kommunikációs protokollok, új gizmók ismerete, mind bármiféle, a könyvtárhasználó közösségre vonatkozó ismeret. A technológia önmagában nem teszi értékesebbé a használóknak nyújtott szolgáltatásokat, szükség van (a könyvtárosképzésben is) a szolgálat etikájának újra felismerésére, és szükség van nem csak a terminálokra, de a szívélyes könyvtárosokra is.

(Mohor Jenő)

Lásd még 131, 208, 228

Oktatás és továbbképzés

00/139

MARINKO, Irena: Ausbildung der Bibliothekare in Slowenien = NFD Inf. 50. Jg. 1999. 8. no. 467-471. p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Könyvtárosképzés Szlovéniában

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A hosszabb-rövidebb tanfolyamok után 1964-ben került be Szlovéniában a könyvtárosképzés a felsőoktatás keretei közé: 64-től a ljubljanai Pedagógiai Akadémián képezték ki a könyvtárosokat kétéves időkeretben, kötelező kétszakossággal. Több mint két évtized alatt 22 könyvtárosévfolyam végzett ebben a keretben. Az 1987/88 tanévtől kezdve a képzés átkerült az egyetem filozófiai fakultására, s egyetemi szintre emelkedett. Kezdetben a képzés itt is kötelezően kétszakos volt, később a szak önál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ló elvégzése is lehetségessé vált. A harmadik tanulmányi évtől kezdve a hallgatók A és B program között választhattak, az A program felemelt óraszámban speciális ismereteket is nyújtott, de mindkét program hasonló diplomát adott. A tanári kar kezdetben egyetlen kinevezett professzorból és 16 megbízott óraadóból állt, jelenleg 4 kinevezett tanár mellett 21 megbízott óraadó működik. Ez a képzési forma már indulásakor is népszerűnek bizonyult: az első évben 55 hallgató iratkozott be. A 90-es évek végén 335 hallgatót tartottak számon, évente 15-20-an kapnak diplomát. A képzésnek elvileg a már munkában állókra is ki kellene terjednie, mégsem tudták a levelező képzést bevezetni. A végzettek elhelyezkedési lehetőségei jók, mert a szlovéniai könyvtárügyben nincs munkanélküliség.

A jelenlegi tanterv a következő tárgyakat tartalmazza: 4 éven át: A könyvtárügy szervezete, Könyvkereskedelem, Könyvtárgazdaságtan. 3 éven át: Pszichológia, Kognitív pszichológia. 2 éven át: Bevezetés a tudományos munkába, Osztályozás, Adatfeldolgozás. Egyéves tárgyak: Tudományrendszertan, Bibliográfia, Információs technológiák, Bevezetés az információtudományba, Számítógép és kommunikáció, Bibliometria, Kommunikáció, Kéziratok, Média-szociológia, Összehasonlító könyvtárügy, Marketing, Menedzsment, Dokumentáció, A könyvtárhasználó, Konzerválás, restaurálás, A könyv- és a könyvnyomtatás története. A közművelődési- az iskolai- az egyetemi és a. szakkönyvtárak. – Nyelvek: angol/német. – Gyakorlat: kétszer 80 óra a 2. és 3. évben.

A könyvtárosképzést az egyetemen szerény szakkönyvtár segíti, ez még nagyon kicsiny. Hiányzik a megfelelő multimédia- és számítógép-felszereltség is.

Lehetőség van a magister illetve promotion stúdiumban való részvételre is, ennek feltétele a könyvtárosi vagy más tetszőleges szakon szerzett diploma, két év gyakorlat, két idegen nyelv ismerete. A két évig tartó, 320 tanórára kiterjedő magister-stúdiumra jelentkezőknek négy témakört kell választaniuk a következők közül: A könyvtárügy elméleti alapjai, A könyvtártudományi kutatások módszerei, A könyvtárügy nemzetközi tendenciái, A könyvtárügy rendszere és értékelése, Könyvtári anyagok feldolgozásának módjai és rendszerei, Az osztályozás és a katalogizálás elmélete, Tájékoztatási rendszerek. – A Promotion stúdium négy évig tart, a kandidátusnak egyéni munkával kell kidolgoznia disszertációját, konzultálva a tanárokkal.

A diplomás képzés költségeinek túlnyomó részét az oktatási minisztérium fedezi, az évi tanulmányi költség kb. 4500 DM. A magister képzés díját (kb. 16.000 DM) és a promotion díját (kb. 7000 DM) részben a tudományos és műszaki minisztérium finanszírozza.

A legnagyobb gondot a tanárok túlzott terhelése jelenti. Míg a nyugati országokban egy tanárra 12 hallgató jut, Szlovéniában egy-egy kinevezett oktatónak 64 hallgatóval kell foglalkoznia.

(Katsányi Sándor)

00/140

BÜTTNER, Stephan - JÄNSCH, Wolfgang et al.: Reformierungsaspekte des bibliotheks- und informationswissenschaftlichen Studiums = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 12. no. 2073-2077. p.

A könyvtár- és információtudományi képzés megújításának szempontjai

Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtáros-utánpótlás; Tanterv, óraterv

A német felsőoktatási kerettörvény újrafogalmazása – melyet a bachelor- ill. a master-képzés bevezetése is aktuálissá tett – megköveteli a könyvtárosképzés profiljának újragondolását is. A berlini Humboldt Egyetem Könyvtártudományi Intézete kapott megbízást a master-képzés bevezetésének tantervi előkészítésére. Az intézet előzetes tájékozódásul két kérdőíves vizsgálat keretében felmérte a képzéssel kapcsolatos új szakmai igényeket is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A képzés tartalmi kérdéseit illetően a könyvtárak, dokumentációs és továbbképzési intézmények 25 munkatársától kértek véleményt, valamint 7 master fokozatot nyert volt hallgatótól. A válaszolók a tanulmányi idő három évre való rövidítése mellett foglaltak állást. Ennek megvalósításával a master képzésre is nyílna időkeret. A hároméves képzési időt elégségesnek tartják az elfogadható szintű szakmai képzettség elsajátításához, bár a rövidítés hátrányt is jelentene: nem nyílna mód a képzésen belüli egyéni kezdeményezésekre és speciális orientációs törekvésekre.

A megkérdezettek fontosnak tartják, hogy nagyobb hangsúllyal kerüljön be a képzés curriculumába a szövegszerkesztés, az adatbázisokban, az Interneten való keresés, továbbá gazdagodjék az üzemgazdasági ismeretek köre (pl. költségszámítás, marketing, controlling).

A vizsgálat kitért a várható munkaerő-szükségletre is. E téren 719 információs és dokumentációs intézményt kérdeztek meg, 177 értékelhető kérdőívet kaptak vissza. A válaszolók saját intézményük várható személyi fejlesztéséről nyilatkoztak. A kapott adatokat kivetítve az ország többi intézményére is évi 26 fős létszámfejlesztéssel lehet számolni, amihez azonban hozzájárul a személyi változásokkal, nyugdíjba vonulással járó létszámigény is.

A képzés tartalmát illetően a megkérdezett információs és dokumentációs intézmények szerint az oktatás a következő területeken nem nőtt fel a tényleges igényekhez: új médiák (a válaszolók 34%-a), üzemgazdaság (13%), idegen nyelv tudása (12%), szociális kompetencia (9%). A nyelvismeretet illetően az angol és a francia nyelv elsajátítását tartják elsődleges követelménynek, a latin már nem játszik jelentős szerepet.

A megkérdezettek hangot adtak annak az igényüknek, hogy Németországban is egy semleges szakmai bizottság akkreditálja a könyvtárosi és információs képzés tartalmát, követve az American Library Association bevált példáját. Örömmel fogadják az akkreditáció bevezetését, mert az szerintük a képzési szférában a kívánatos verseny színvonalát fogja emelni.

(Katsányi Sándor)

00/141

CASTILLO BLASCO, L. - MARTINEZ DE PABLOS, J. M. - SERVER, G.: Evaluación de la información contenida en seis sedes web de las escuelas universitarias y facultades de biblioteconomía y documentación espanolas = Rev. Esp. Doc. Cient. 23. vol. 1999. 3. no. 325-332. p. Bibliogr. 7 tétel.

Res. angol nyelven

A spanyol egyetemi könyvtárosképzés webhelyei információtartalmának értékelése

Honlap; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény

15 spanyol egyetemen folyik könyvtárosképzés, közülük hatnak van kifejezetten a könyvtári-informatikusi képzéssel (illetve ennek információs szükségleteivel) kapcsolatos weboldala. Ezek információtartalmát értékelték azt vizsgálva, hogy milyen mértékben kapcsolódnak az alábbi érdeklődési területek (kizárólag spanyol) forrásaihoz: szakmai egyesületek, nemzeti könyvtár, egyetemi könyvtárak, könyvtári tanszékek, könyvtári és dokumentációs elektronikus folyóiratok, szakmai rendezvények, dokumentációs adatbázisok, egyéb adatbázisok. Az összesen 132 közvetlen kapcsolat közül 56 az egyetemi könyvtárak, 26 az egyéb adatbázisok, 16 az elektronikus folyóiratok, 14 a tanszékek felé mutatott. A legtöbb kapcsolattal León, Valencia, Salamanca, a legkevesebbel a madridi Complutense egyetem könyvtár-tanszéki weboldala rendelkezik. A leginkább látható (azaz a legtöbb weboldalról elérhető) források az egyesületek közül az andalúz dokumentációs egyesület, a könyvtárak közül a nemzeti könyvtár, az egyetemek és a tanszékek közül a Complutense. Az elektronikus folyóiratok közül a Métodos de Información y Correo Bibliote-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cario, az adatbázisok közül a Datatheke és az ISBN a legtöbb helyről elérhető.

Néhány tanulság: A webhelyek tartalmának folyamatos változása rövid idő alatt elavulttá teszi az értékelés eredményeit. A weboldalak időnkénti teljes átalakítása ahhoz vezet, hogy a vizsgálat idején egy adott webhely esetleg egyáltalán nem érhető el (jelen esetben így nem lehetett értékelni Zaragoza egyetemét). A gyakori címváltozások miatt jó lenne, ha a régi és az új cím egyaránt az érdeklődő rendelkezésére állna, utalva a változásra. Sajnálatos tapasztalat, hogy a források elnevezése gyakran semmitmondó, illetve nem utal kellően a tartalomra.

(Mohor Jenő)

00/142

AINA, L. O.: The problems of tertiary publishing in Africa and implications for the training and education of library and information professionals = Libr. Rev. 48. vol. 1999. 8. no. 399-402. p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A tankönyvkiadás helyzete Afrikában és hatása a könyvtáros- és információsszakember-képzésre

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvkiadás; Oktatási anyag

A könyvtárosokat és információs szakembereket oktatók Afrikában csak a külföldről származó tankönyvekre támaszkodhatnak a hazai könyvek hiánya miatt. Még a hazainak tartott könyvek is általában nyugati minta szerint készültek, vagy leíró, vagy történeti jellegűek, tehát nem igazán használhatók alapvető tankönyvként a könyvtárosképző intézetek által kínált tanfolyamokon. Ez érzékenyen érinti az afrikai könyvtáros- és információsszakember-képzést, mivel az oktatók olyan irodalmat kénytelenek használni, amely a közvetlen környezetüktől idegen helyzetekre vonatkozik. A tankönyvkiadás helyzetének javítása érdekében a cikkíró azt javasolja, hogy a szerzők munkacsoportokban (teamekben) dolgozzanak, a nemzetközi szervezeteknek és a nemzeti kormányoknak pedig olyan tankönyvek írására kell megbízást adniuk, amelyek az afrikai viszonyoknak megfelelőek. Az országos könyvtári és tájékoztatási egyesületeknek szponzorokat kell keresniük, akik kiadják azokat a kéziratokat, amelyek megítélésük szerint a nemzetközi szabványoknak és az afrikai viszonyoknak egyaránt megfelelnek.

(Autoref. alapján)

Szabványok, normatívák

Lásd 168, 170-171, 225

Egyesületek, konferenciák

00/143

ÂKOVLEVA, N.: Professional'nye associacii: ih zarożdenie i deâtel'nost' = Biblioteka. 1999. 9. no. 52-55. p.

Szakmai egyesületek. Születésük és munkásságuk

Egyesület -könyvtári -nemzeti

A demokratikus országokban azt tartják: ha valamely szakmának nincs egyesülete, az nem is szakma. Ezekben az országokban a könyvtáros/könyvtári egyesületek művelődés- és könyvtárpolitikai tényezők, miközben – az adott ország hagyományait követve – más és más elveket érvényesítenek munkájuk során (pl. centralizált vagy decentralizált megoldásokért szállnak síkra).

A szovjet időkben mindazt, amit Nyugaton az egyesületek látnak és végeznek el, állami–államigazgatási feladattá tették.

A forradalom előtti Oroszországban 1899-ben Szentpétervárott alakult meg a könyvtárosok első szakmai tömörülése, az Orosz Bibliológiai Társa-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ság. Belőle vált ki 1908-ban a Könyvtártudományi Társaság, amelynek tevékenysége vezetett el 1911-ben az első összoroszországi könyvtáros kongresszushoz. Ugyanennek a társaságnak köszönhető az első orosz könyvtáros folyóirat, a Bibliotekar" is (1910-1915).

A moszkvai egyetemen jött létre 1916-ban az Orosz Könyvtáros Társaság. Ez 1918-ban háromhónapos könyvtárosképző kurzusokat tartott.

A szovjet hatalom kezdetben ösztönözte a különféle könyvtári/könyvtáros egyesületek keletkezését, s ennek megfelelően több szövetségi köztársaságban létre is jöttek ezek a tömörülések. Később azonban (nagyjából a 20-as évek végéig) meg kellett szűnniük. Észtországban 1923-ban, Lettországban ugyanakkor, Litvániában pedig 1930-ban keletkezett könyvtáros egyesület. Ezek ugyancsak megszűntek a Baltikum Szovjetunióba kerülésekor.

A szovjet állam széteséséhez vezető úton a könyvtárosok előbb könyvtári tanácsokkal próbálták helyettesíteni az egyesületeket (ebben a balti köztársaságok jártak az élen), majd megszülettek az első (városi szintű) egyesületek is. A Szovjetunió megszűnésekor előkészítés alatt állt a könyvtári egyesületek oroszországi föderációja.

A FÁK létrejöttekor a hajdani szövetségi köztársaságok nemzeti könyvtárai létrehozták az eurázsiai könyvtári együttest (1992), amely 1993-ban belépett az IFLÁ-ba. Az oroszországi könyvtári egyesület 1994-ben született meg. 1999-ben 160 kollektív tagja volt. Ugyancsak tagjává vált az IFLÁ-nak. Kijárta, hogy az országban május 27-e a könyvtárosok napja legyen.

1988 és 1989 folyamán felújították tevékenységüket az ismét függetlenné váló balti köztársaságok szakegyletei. 1989-ben Örményországban, 1992-ben Fehér-Oroszországban, a 90-es évek elején Ukrajnában, 1997-ben Kazahsztánban jött létre szakmai egyesület. E folyamat előrehaladását az IFLÁ-n kívül az amerikai információs központ, a Goethe Intézet és az Open Society Institute ösztönzi és támogatja.

(Futala Tibor)

00/144

CHRUŚCIŃSKA, Jadwiga: Biblioteki publiczne pred wejściem Polski do Unii Europejskiej = Por. Bibl. 1999. 10. no. 19-21. p.

Nyilvános könyvtárak Lengyelországnak az Európai Unióba történő belépése előtt

Együttműködés -nemzetközi; Konferencia -nemzeti; Közművelődési könyvtár

Lengyelország minden strukturális, jogi, gazdasági és oktatási vonatkozásban igyekszik mielőbb megfelelni az európai szabványoknak. Noha a belépés lakossági támogatottsága igen magas (60% fölötti), mindez nem megy könnyen. Ennek fő oka a nemzeti jövedelem alacsony volta (Spanyolországban az egy főre eső bruttó nemzeti össztermék kétszerese, Luxemburgban pedig négyszerese a lengyelországinak).

A nyilvános könyvtárak „belépési készültségéről" 1999. április 26-28-án Chorzówban országos konferenciát rendeztek. Az elhangzott referátumok mindenekelőtt azt állapították meg, hogy „főleg a közigazgatási reform miatt Lengyelország belsőleg differenciált állam. Csökkennek az állami költségvetés kultúrára és könyvtárakra szánt előirányzatai. Az önkormányzatok sem rendelkeznek e célra megfelelő anyagi feltételekkel. ... A lengyel és a nyugati könyvtárak között a technológiai elmaradás 15 évre rúg."

Míg a konferencia – láttuk az imént – elmarasztalta az állami kultúrpolitikát, addig azt is kijelentette, hogy „a könyvtáros szakma gondosan készült az ország strukturális változásaira, amit mi sem bizonyít eklatánsabban, mint az, hogy igencsak fokozta kapcsolatait az Európai Unió könyvtáraival", továbbá hogy „a kellően nem finanszírozott, Nyugathoz képest technológiai szempontból elmaradt lengyel könyvtárügy az Európai Unió által meghatározott irányban dolgozik".

Buzdításul a konferencia résztvevői megtekintették Katowicében a Sziléziai Könyvtár új épületét, amely élenjáróan korszerű.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

00/145

DAY, Alan: La British Library = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 54-62. p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol és német nyelven

A British Library St. Pancras-i épületének és állományának bemutatása

Állomány; Könyvtárépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A British Library, amely két székhelyen működik, a St Pancras-i új épületben illetve a Dokumentumszolgáltató Központ Boston Spa-ban (Észak-Yorkshire), Nagy-Britannia nemzeti könyvtára. Az új épület külső és belső leírása után a szerző a gyűjteményeket (könyvek, folyóiratok, térképek, kéziratok, szabadalmak, bélyegek, video- és hanganyagok) mutatja be, majd pedig a könyvtár funkcióit és tevékenységét. A cikk végén pedig áttekinti azokat a problémákat, melyek az új épület megnyitása óta felmerültek, különös tekintettel az olvasótermek használatának ingyenes vagy térítéses voltára.

(Autoref.)

00/146

PILLING, Stella: Supplying serials to the world: three decades of experience at the British Library, Boston Spa = Ser. Libr. 37. vol. 1999. 2. no. 105-117. p. Bibliogr.

A British Library dokumentumszolgáltató részlegének három évtizede

Dokumentumszolgáltatás; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Nemzeti könyvtár

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

1962-ben indult el az Országos Tudományos és Műszaki Kölcsönkönyvtár (National Lending Library for Science and Technology, NLLST) fejlesztése a londoni természettudományi múzeumtól megörökölt 10 ezer folyóiratcím alapján. Az NLLST 1967-ben terjesztette ki gyűjtőkörét a társadalomtudományokra, és 1972-ben vált egyetemes gyűjtőkörűvé. Az intézmény az elmúlt 36 év alatt számos átalakuláson és névváltozáson is átesett. Az 1973-ban létrehozott British Library (BL) kölcsönző részlegévé (BLLD) a korábbi országos központi könyvtár (a társadalom- és humántudományi könyvek kölcsönkönyvtára) állományával való összeolvasztás nyomán vált. 1983-ban kapta a dokumentumellátó központ (DSC) nevet, s ma a bibliográfiai szolgáltatások és dokumentumellátó igazgatóság (BSDS) része a BL-n belül.

Boston Spa az elmúlt 3 és fél évtized alatt szinte mindent megtudott az időszaki kiadványokról, amelyek körét szélesen értelmezi: bármilyen hordozón, egymást követő, számozással vagy kronologikus utalással ellátott részekben megjelenő publikáció, amely meghatározatlan ideig folytatódik. Ide tartoznak a folyóiratok és lapok, újságok, évkönyvek (jelentések stb.) egyesületek és társaságok közleményei stb., továbbá a számozott könyvsorozatok. 1997/98-ban a BL több mint 50 ezer kurrens periodikumot járatott (ebből 15 ezer a londoni tájékoztató szolgálatnál található, de a dokumentum-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ellátás rendelkezésére is állnak). A teljes állomány összesen több mint 260 500 kurrens és nem kurrens időszakikiadvány-cím. A DSC időszaki kiadványai több mint 94 km polcot foglaltak el, s az éves gyarapodás 1,59 km-nyi polcszükségletet jelent. Az említett évben 4271 millió kérés érkezett távoli használóktól, s ezek 72%-a időszaki kiadványokra vonatkozott. A gyűjtemény erejének köszönhetően a kérések 90%-át saját állományból ki tudják elégíteni, s további 3%-ot teljesítenek a háttérkönyvtárak. A kérések közel 70%-a a felsőoktatási könyvtáraktól, illetve az ipari–kereskedelmi területről érkezik, a közkönyvtáraktól az időszaki kiadványokra vonatkozó kéréseknek mindössze 2%-a származik. Az igények közel 80%-a természettudományi és műszaki tárgyú, 20%-nál kevesebb a társadalomtudományi, és 5% körüli a humán tudományi jellegű kérés. A 20 leggyakrabban kért kiadvány között néhány amerikai jelentés-sorozat és konferencia-közlemény van, továbbá a legtöbb „mainstream" folyóirat, erős orvosi és gyógyszerészeti reprezentációval. Az igényelt folyóiratok túlnyomó többsége az utóbbi 10 évben, több mint 40%-uk az utóbbi 18 hónapban jelent meg, csupán az összes kérés 1%-a vonatkozott az 1950-es évek vége előtti kiadványokra.

Az állományban a legújabb kiadványok mellett a legrégebbiek is megtalálhatók (pl. The Botanical Magazine, 1. vol. 1787), legalább reprint formában (pl. The Philosophical Transactions of the Royal Society of London, 1665-től). A beszerzést a színvonal, az igény (tényleges vagy várható) befolyásolja pozitív, esetenként az ár (túl drága folyóiratot lehet, hogy nem rendelnek meg, ha nem nyilvánvaló az igény iránta), illetve a máshol való hozzáférés lehetősége (pl. szabadalmak, térképek, újságok) negatívan. Financiális nehézségei ellenére a könyvtár ma is évente kb. 1000 új címet rendel meg. Megrendeléseit négy nagy ügynökség (Blackwells, Swets, Dawson és Nijhoff) és kisebb szállítók, kiadók százai teljesítik. A rendelés-nyilvántartást, érkeztetést, reklamációt a saját fejlesztésű SACHET nevű számítógépes rendszer segíti. Az állomány nyilvántartása kezdetben lyukkártyán történt, az azt felváltó számítógép először mikrofiche, majd különféle CD-ROM-ok közreadását tette lehetővé. Boston Spa nem végez periodikum-katalogizálást, a rekordok csak az anyag azonosításának és lelőhely-megállapításának célját szolgálják, ugyanakkor pontos az állomány esetleges hiányainak jelzésében, és informál arról, hogy az ország kiválasztott más könyvtáraiban az adott cím megtalálható-e. A tárgyi keresést kulcsszóindex segíti. Több mint 30 éve jól bevált módon kötik az egyes folyóiratszámokat, s 1988 óta köteteket is bekötnek (ha kívül esnek a számonkénti kötésű anyagon), illetve keménykötést használnak a sérült folyóiratok esetében. A DSC igyekszik lépést tartani az elektronikus folyóiratok terjedésével (bár a brit kötelespéldány-szabályozás ezekre még nem terjed ki), s az elektronikus-dokumentum-ellátás terén is számos módszert kipróbált az elmúlt 15 évben. Jelenleg az UNIverse (www.fdgroup.co.uk/research/universe/), az AGORA (hosted.ukoln.ac.ukagora/) és a RIDING (www.shelf.ac.uk/riding) projektek mutatják a könyvtár jövőjének lehetséges útjait.

(Mohor Jenő)

00/147

COLE, John Y.: Planning the Library of Congress's bicentennial commemoration in 2000 = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 203-207. p.

A Kongresszusi Könyvtár tervei kétszáz éves fennállásának megünneplésére a 2000. évben

Évforduló; Nemzeti könyvtár

A Kongresszusi Könyvtár 2000-ben ünnepli fennállásának kétszázadik évfordulóját A tervek szerint a fő cél a könyvtár kapcsolatainak erősítése, s lehetőség szerint bővítése a használókkal, a nagyközönséggel. A kétszázadik évforduló jegyében zajlanak olyan projektek, mint például a gyűjtemény néhány millió különleges darabjának digitalizálása. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

többi program között szerepel a Helyi Örökségek elnevezésű (amelynek során a Kongresszus minden tagját felkérték, hogy keressenek vagy készítsenek dokumentációt az államukkal kapcsolatos legalább egy eseményről vagy tradícióról); az Ajándékok a Nemzetnek, amely az adományozók számára a gyűjteményhez való hozzájárulás lehetőségét kínálja fel; a Hallom Amerikát Énekelni, amely egy hároméves koncertsorozatot takar stb. és a Kedvenc Versem, amelynek során hangfelvételeket készítenek a kedvenc versüket mondó emberekről. 2000 októberében szimpóziumot rendeznek „A világ nemzeti könyvtárai: a múlt értelmezése, a jövő formálása" címmel.

(Autoref. alapján)

00/148

BAUER, Bruno: Welcome down under! National Library of Australia = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 12. no. 2037-2053. p. Bibliogr.

Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A könyvtár története

A mai nemzeti könyvtár jogelődje a Melbourne-ben 1901-ben létrehozott Commonwealth Parliamentary Library volt. Bár a washingtoni Library of Congress mintájára hozták létre, mégis sokáig kizárólag parlamenti könyvtárként működött, és csak 1923-ban vette fel – nem hivatalosan – a „nemzeti könyvtár" elnevezést is. Miután Canberra lett az új főváros, 1927-ben a könyvtár is ide költözött, és lényegesen jobb körülmények közé került. Itt már egyetemi- és közművelődési könyvtári feladatokat is ellátott, 1935-től ezeket hivatalosan is elismerték. Az 1960. évi könyvtári törvény nyilvánította egyértelműen nemzeti könyvtárrá. Néhány év múlva a parlamenti funkcióit átvette az újonnan szervezett Parliamentary Library, levéltári anyaga pedig az állami levéltárba került. 1968-ban új épületet kapott a Burley Griffin tó déli partján, idilli környezetben. A könyvtárnak 1985-ben 650 dolgozója volt, létszámuk azonban a megszorító intézkedések miatt mostanra 468-ra csökkent. 1992-ben átépítették a könyvtár földszintjét, könyvkereskedést és több étkezőhelyiséget helyeztek el benne, ami élénk kritikát is kiváltott, mivel 150 ülőhelyet a kávéházaknak és éttermeknek engedtek át.

Állomány

A könyvtár ma 7 millió dokumentummal rendelkezik, ebből 2,5 millió a monográfia illetve brosúra. 43.105 kurrens periodikát kap a könyvtár, a periodikák címe összesen 168.833. (1999.) A különgyűjtemények közül kiemelkednek a kelet-ázsiaiak (Kína: 220 ezer monográfia, Indonézia: 160 ezer, Japán: 90 ezer stb.). Egyéb gyűjtemények: térképtár, kézirattár, mikrodokumentumok, oral history gyűjtemény, ephemeridák, festmények és grafikák (43 ezer mű), fotók.

Olvasószolgálat

A földszinti általános olvasóteremben 250 ülőhely van, nyitva munkanapokon 9-21-ig, szombat-vasárnap rövidebben. A különgyűjtemények anyaga külön olvasótermekben vehető igénybe. Figyelemreméltó a hátrányos helyzetűekről való gondoskodás (speciális ajtók, liftek stb.). Könyvtárközi kölcsönzés keretében évi 150 ezer dokumentumot illetve másolatot küldenek el kívánság szerint posta, fax vagy e-mail útján, 6 napon belül, a gyorsszolgálat igénybevétele esetén 24 órán illetve 2 órán belül.

Állománygyarapítási politika

Először 1966-ban, majd 1981-ben dolgoztak ki részletes gyűjtőköri szabályzatot. Kategóriák (1981): 1. Teljes körű gyűjtés (Ausztráliák) 2. Mélyreható gyűjtés (pl. a csendes-óceáni szigetvilág) 3. Válogatás 4. Reprezentáló állománygyarapítás (pl. Nagy-Britannia, Egyesült Államok)

A könyvtár szerzeményezési politikáját jelentősen meghatározza az országos gyűjtőköri koordináció (DNC, Distributed National Collection). A DNC központja 1994 óta a Nemzeti Könyvtár. Az országos koordináció bevezetése jelentős megtakarításhoz és ésszerűsítéshez vezetett, de az ausztráliai tu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dósok egy részéből heves ellenkezést váltott ki, mivel egyes területeken a beszerzések radikális leépülését tapasztalták.

Az elektronikus dokumentumok beszerzését szolgálja a PANDORA terv (Preserving and Accessing Networked DOcumentary Resources in Australia). A PANDORA erős válogatással dolgozik: 1997-ben kb. 2000 Internet-címből csak 150-et vettek fel. A legfontosabbnak jelenleg a kötelespéldány-jog kiterjesztését látják az elektronikus dokumentumokra is. A tervről részletesen ld. a 00/223 tételszámú referátumot.

Központi szolgáltatások

A Nemzeti Könyvtár egyik legfontosabb feladata a központi állományfeltárás, amely kiterjed a periodikákra (NUCOS, National Union Catalogue of Serials) és a monográfiákra (NUCOM). Ezek mellett speciális központi katalógusokat is vezetnek pl. a kelet-ázsiai irodalomról, a hátrányos helyzetűekkel foglalkozó irodalomról, a zeneművekről.

A másik kiemelt feladat a nemzeti bibliográfia (ANB) szerkesztése, mely 1980 óta mint nemzeti bibliográfiai adatbázis (NBD) online áll rendelkezésre. A nemzeti bibliográfia 1981 óta az ABN (Australian Bibliographic Network) kollektív termékeként készül, a Nemzeti Könyvtár irányítása és finanszírozása mellett. (Az igénylőknek csak a használat költségeit kell megfizetniük.) 1996-ban 1400 könyvtár vette igénybe a nemzeti bibliográfiát, a következő kategóriák szerint: 1. Adatszolgáltató (adatbevivő) könyvtárak 2. Az adatokat átvevő és adaptáló könyvtárak 3. Az adatokat csak kutatásra használók 4. Könyvtárak, melyek csak a termékekre (katalóguskártyák, mágneslemezek) tartanak igényt.

(Katsányi Sándor)

00/149

KITO, Junko: La Kansai-kan: un second batiment pour la Bibliothèque nationale de la Diete du Japon = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 72-75. p.

Res. angol és német nyelven

Kansai-kan: a japán országgyűlési könyvtár új épülete

Fejlesztési terv; Könyvtárépület; Nemzeti könyvtár; Országgyűlési könyvtár

A National Diet Library, Japán nemzeti és parlamenti könyvtára, épületbővítést tervez. A közismerten Kansai-kannak nevezett új épület Tokiótól mintegy ötszáz kilométerre fekszik a nyugati tengerparton Kyoto és Osaka között. 20 millió kötetre tervezett hatalmas tároló kapacitásával a Kansai-kan megoldja a jelenlegi épület helyproblémáját Az elsősorban állománygyarapításra és a más könyvtárakkal való együttműködésre koncentráló intézmény nagymértékben fog az informatikára és az információtechnológiára támaszkodni. Az építkezés 1998 októberében kezdődött és 2002 tavaszára fog befejeződni, s ugyanebben az évben kezdi meg működését a könyvtár.

(Autoref.)

00/150

CORNISH, Graham P.: Bibliothèques nationales: problematique dans les pays aux bibliothèques encore peu développées = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 64-67. p.

Res. angol és német nyelven

A fejlődő országok nemzeti könyvtárainak problémái

Nemzeti könyvtár

A cikk olyan országokban mutatja be a nemzeti könyvtárak helyzetét, ahol az információs rendszer kevésbé fejlett. A szerző áttekinti azokat a problémákat, amelyek az állományépítésben jelentkeznek azáltal, hogy nincs vagy rosszul funkcionál a kötelespéldány-rendelet, és azokat, amelyek e könyvtárak küldetésnyilatkozatában merülnek fel (ugyanis túl sok feladatot vállalnak), valamint az épületek építésével és bővítésével, a nemzeti kulturális örökség feltárásával és védelmével kapcsolatos kérdése-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ket. Beszámol a számítógépesítés helyzetéről, a dokumentumbeszerzés és a könyvtárközi kölcsönzés nehézségeiről is.

(Autoref.)

Lásd még 133, 210, 219-220, 223, 226

Felsőoktatási könyvtárak

00/151

ARTISEVIČ, V. A.: Biblioteki provincial'nyh universitetov Rossii = Naučn. Teh. Bibl. 1999. 7. no. 53-55. p.

Vidéki egyetemek könyvtárai Oroszországban

Egyetemi könyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti

Oroszországban most folyik a felső- és a középoktatás reformja.

A fővárosi és a vidéki egyetemi könyvtárak helyzete között óriási a különbség, a vidéki egyetemek és könyvtáraik anyagi ellátottsága 1995 óta még a fővárosiakénál is rosszabb. Régi, nagy egyetemi könyvtárak gyakorlatilag nem tudják gyarapítani az állományukat, a folyóiratok előfizetése a tizedrészére csökkent az 1980-as évekhez képest. Ezzel együtt az olvasók száma nő.

Az első egyetemet Nagy Péter alapította 1725-ben (ebből lett később a tudományos akadémia), utána 1755-ben II. Katalin és Lomonoszov kezdeményezésére alakult a moszkvai egyetem, majd a 19. században sorra jöttek létre egyetemek a nagyvárosokban. 1920-tól 37 klasszikus egyetem működött Oroszországban. 1992-ben a felsőoktatási intézmények egy részét egyetemre keresztelték át, így az egyetemek száma 97-re nőtt; ezek persze nem a klasszikus egyetemi struktúra szerint működnek. A felsőoktatási reform célja a képzésre fordított költségek csökkentése, ezért csökkentik az oktatók, a hallgatók és a főiskolák számát.

A legnehezebb a helyzet a periferikus egyetemi könyvtárakban, amelyeknek nagy állományuk van, és ezt nem csak az egyetem használja, hanem a város lakossága is, mert nincs pénze könyvvásárlásra és folyóirat-előfizetésre. A könyvtár az elégtelen gyarapítási keret miatt csak egyetlen példányban tudja beszerezni a kiadványokat, és nincs is reménye a későbbi pótlásra, mert a kiadványokat eleve kis példányszámban jelentetik meg. A periferikus egyetemi könyvtárak jogosultak a térítéses kötelespéldányokra, de anyagiak hiányában ezeket sem tudják megvásárolni. A kialakult helyzet az oktatás és a kutatás színvonalának csökkenéséhez vezet. Új könyvtárépületek nem épülnek, és a sokszor katasztrofális állapotban lévő régieket sem tudják tatarozni.

A szaratovi egyetemi könyvtár 1991-től kezdve rendszeresen a lakossághoz fordul támogatásért, kénytelen volt bevezetni a könyvtárhasználati díjat, a térítéses másolatszolgáltatást, irodalomkutatást. Tiszteletbeli felügyelő tanácsot hoztak létre, amely nagy segítséget nyújt a tatarozásban és az állománygyarapításban.

(Rácz Ágnes)

00/152

YOUNIS, Abdul Razeq: The effect of automated systems on Jordanian university libraries' organizational structure = Libr. Rev. 48. vol. 1999. 7. no. 337-349. p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A számítógépes rendszerek hatása a jordán egyetemi könyvtárak szervezeti felépítésére

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Felsőoktatási intézmény; Integrált gépi rendszer; Személyzet

A cikk áttekinti a felsőoktatási mozgalom alakulását és az egyetemek fejlődését Jordániában. Beszámol arról a tanulmányról, amely az automatizálás hatását vizsgálta a felsőoktatási könyvtárakra, a szervezeti felépítésükre és szolgáltatásaikra. A min-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ta 20 könyvtárra terjedt ki. 17 válaszoló könyvtár (85%) gépesített. 6 (35,3%) a MINISIS, 9 (52,9%) a CDS/ISIS rendszert, kettő (11,8%) pedig testreszabott rendszert használ, elsősorban a feldolgozó munkában, a referensz-szolgálatban, bibliográfiakészítésben és a gyarapításban. Az automatizálás hatása azon is lemérhető, hogy kilenc könyvtárban (52,8%) számítástechnika-alkalmazási osztályt hoztak létre, a személyzet és az olvasók egyaránt szívesen használják a rendszereket, elfogadják és kedvelik az új technológiát. A tanulmány kiemeli az arab könyvtárak igényeinek megfelelő szoftvercsomagok kifejlesztésének fontosságát, a felsőfokú képzésre vonatkozó terveket és a hálózati kapcsolatok szükségességét helyi és nemzetközi szinten egyaránt.

(Autoref.)

Lásd még 180, 185, 189, 199, 201, 214-216

Közművelődési könyvtárak

00/153

„Do wszystkich, którym nie jest obojętny los bibliotek." List otwarty Stowarzyszenia Bibliotekarzy polskich = Por. Bibl. 1999. 9. no. 17-18. p.

„Mindenkinek, akinek nem közömbös a könyvtárak sorsa." A Lengyel Könyvtárosegyesület nyílt levele

Közművelődési könyvtár; Működési feltételek

A nyílt levél, amelyet a Lengyel Könyvtárosok Egyesületének csúcsvezetése szignált, a következőkből indul ki: „Lengyelország nyilvános könyvtárügye krízisben van. A könyvtár, ez a leghozzáférhetőbb kulturális intézmény, a nyílt társadalom szimbóluma, pusztulóban, minthogy se erkölcsi, se anyagi támogatásra nem tett szert. Ilyenek a mi váratlan realitásaink a 20. század végén."

E „nemszeretem", minden fejlett ország gyakorlatával ellentétes fejlemény okai: a közigazgatási reform; a végletes önkormányzatosítás, illetve a költségvetési támogatások megvonása; a könyvtárak megszűntével kapcsolatos téves prognózis elfogadása a döntési helyzetben lévők részéről. Különösen a kisvárosok és apró falvak könyvtárai állnak a „tönk szélén", miközben az újonnan kreált járási és a volt megyei könyvtárakban sincs elég eszköz – állománygyarapítási keret és személyzet – a „kisegítő ellátás" megszervezésére.

Külön probléma az időközben korszerűsödött, számítástechnikai és távközlési eszközökkel rendelkező könyvtárak sorsa, mivel a legújabb megszorítások miatt a kellő óraszámú nyitvatartásra sincs elég pénz.

A megszorítások miatt az állam veszt demokratikus voltából, ui. az állampolgárok többségének romlanak esélyei a kulturális egyenlőségre.

Nem véletlen, hogy a Vatikánban és az USÁ-ban gyakorta könyvtári terekben zajlanak a neves fogadások és egyezményi aláírások. Ezzel a pápa és az USA elnöke felhívja a figyelmet a politika és a kultúra közötti összefüggésekre. Ezt meg kellene szívlelniük azoknak a lengyeleknek is, akik döntési helyzetben vannak vagy kerülnek, továbbá általában mindenkinek, „akinek nem közömbös a könyvtárak sorsa".

(Futala Tibor)

00/154

BILSKA, Grażyna: Biblioteka użyteczna = Por. Bibl. 1999. 7-8. no. 3-6. p.

A hasznos könyvtár

Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Működési feltételek; Szolgáltatások

Amennyiben a hasznosságot nem piaci értelemben mérjük, minden könyvtár hasznos intézmény. A nyilvános könyvtár – funkcióinak és használóinak sokféleségénél fogva – különösen az, illetve annak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kell lennie. Egy-egy nyilvános könyvtárról akkor mondhatjuk, hogy hasznos, amennyiben

a) az identitását az általa kiszolgált környezet határozza meg;
b) az állománygyarapításon és -védelmen kívül az irodalom terjesztésével, az olvasótábor szervezésével és a jövő értelmiségének nevelésével is törődik;
c) igénybe veszi az új technológiát, segítségével növeli szolgáltatásainak minőségét és sokféleségét;
d) állományát ingyenesen teszi hozzáférhetővé;
e) európai normáknak megfelelő elhelyezéssel rendelkezik;
f) működését illetően olvasóbarát;
g) valamennyi olvasói rétege számára maximálisan kielégítő ellátást biztosít;
h) „mutatni" tudja magát a fenntartók és a lakosság előtt;
i) szolgáltatásai lefedik az igényeket, illetve az igények változásainak megfelelően eszközöl változásokat szolgáltatásaiban;
j) kooperál a székhelyén/régiójában működő többi könyvtárral.

Az iménti felsorolás elsősorban a működési feltételek megfelelő szinten való rendelkezésre állását feltételezi. Végső soron azonban a hasznosság a könyvtáros(ok) személyétől függ. És persze: a szóban forgók szakmai felkészültségétől, hivatástudatától és korszerű szemléletmódjától. Ez utóbbi megléte különösen fontos napjaink gyorsan változó világában.

(Futala Tibor)

00/155

USTINOVA, O.: Obšedostupnyj informacionnyj centr = Biblioteka. 1999. 11. no. 15-17. p.

Nyilvános információs központ

Használói szokások; Idegen nyelvű irodalom; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Tájékoztatás -közgazdasági; Városi könyvtár

A szentpétervári Majakovszkij Városi Könyvtár általánosan hozzáférhető információs központtá kíván átalakulni. Ezt csak az információtechnológia maximális felhasználásával, sokféle szolgáltatás biztosításával lehet megvalósítani. A célok elérése érdekében folyamatosan kutatják a különböző felhasználói csoportok szükségleteit, igényeit és a szolgáltatásokról kialakított véleményét. A városi könyvtár használóinak többsége egyetemi és főiskolai hallgató – ez a használói csoport a legfelkészültebb az új információs szolgáltatások használatában.

1997-ben a könyvtárról kialakult képet kutatták: a válaszadók 72%-a kívánta, hogy a könyvtár alakuljon olyan információs központtá, amely nemcsak a saját állományát kínálja, hanem lehetőséget ad máshonnan származó információ beszerzésére is. A válaszadók nagy része tisztában van az adatbázisok, elektronikus katalógusok, hálózati szolgáltatások fogalmával, mégis csak egyharmaduk tudta megfogalmazni a velük kapcsolatos elvárásait. A felmérés tanulsága szerint nő a nem hagyományos információforrások használata iránti igény. A felhasználók számítógépes jártassága különböző színvonalú, még a főiskolai hallgatók is igényelték a könyvtári adatbázisokban való információkeresés gyakorlását.

A könyvtár a felmérés alapján határozta meg fejlesztésének prioritásait: 1. a könyvtár állományának teljes megnyitása, szabadpolcos válogatóterek kialakítása számítógépes kölcsönzéssel, ezzel kapcsolatban korszerű állományvédelmi rendszer beszerzése (az amerikai Checkpoint rendszerét választották); 2. a könyvtár által épített és külső adatbázisokhoz való hozzáférés biztosítása a városi könyvtári hálózat bármely fiókkönyvtárából, helyi hálózat kiépítése, illetve korszerűsítése, megfelelő mennyiségű számítógép biztosítása az olvasószolgálatban (az Open Society Institute támogatásával alakították ki a jogi információs központot); 3. bármely információhordozó használati feltételeinek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megteremtése (audio-, video-, kompaktlemezek és lejátszók beszerzése, nyelvstúdió berendezése, mediotéka, multimédia-laboratórium, mikrofilmolvasó kialakítása). 1998-ban a könyvtár Internet-elérést kapott, és egyelőre két férőhelyes Internetrészleget hozott létre a közhasznú információs részlegben és egyet az idegen nyelvű részlegben.

A legnagyobb szentpétervári könyvtárakkal cserekapcsolatokat építenek ki a dokumentumok elektronikus másolatainak hozzáférhetővé tétele érdekében. 1998-ben az idegen nyelvű részlegben a műholdas adások vételére alkalmas televíziós termet alakítottak ki, egyelőre három munkahellyel (36 csatornát tudnak fogni majdnem az összes európai nyelven, sőt még arab és török nyelven is).

Közhasznú információs részlegben adatokat gyűjtenek és szolgáltatnak a szentpétervári információs intézményeik szolgáltatásairól. A tájékoztatási részlegben gyűjtik a könyvtárakban és más intézményekben lévő helyismereti forrásokról szóló információkat. Gyakran rendeznek oktatási és kulturális programokhoz kapcsolódó információs kiállításokat.

(Rácz Ágnes)

00/156

KRAJEWSKA, Anna Maria: Biblioteki publiczne usytuowane na terenie szkół = Por. Bibl. 1999. 12. no. 5-7. p.

Iskolákban elhelyezett nyilvános könyvtárak

Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár

A Nemzeti Könyvtár keretében működő szervezeti egység, a Könyv és Olvasás Intézete 396 olyan könyvtárhoz juttatott el kérdőívet, amely iskolákban helyezkedik el. Az iskolába telepítés, illetve a közös iskolai–nyilvános könyvtárak létesítése a 60-as években kezdődött, de a kilencvenes évekig csak lassan folyt, ám akkor lendületet vett.

A kiküldött kérdőíveket 325 ilyen intézmény küldte kitöltve vissza, úgyhogy feldolgozásuk nyomán reprezentatív kép alakult ki erről az intézménytípusról.

Mindenekelőtt kis könyvtárakról van szó esetükben (55%-uk falusi, 16%-uk városi fiók, 14%-uk falusi nyilvános könyvtár) legfeljebb egy-egy könyvtárossal.

E típus jelenléte és elterjedtsége területileg egyenetlen. Vannak vajdaságok, ahol nem vert gyökeret.

Létrejöttük túlnyomórészt önkormányzati „parancsra" megy vissza, de vannak esetek, amikor a könyvtáros és az iskola igazgatója állapodik meg a nyilvános könyvtár „iskolába költözéséről". Ennek oka legtöbbször a nagyon sanyarú elhelyezés jobbra váltása, miközben előfordul, hogy a jó könyvtári elhelyezést valamilyen fontosabb intézmény igényli, s ez az oka a költözésnek. A könyvtárosok többsége viszonylag jól érzi magát az iskolai szervezetben.

Ellentmondásos a kép a tekintetben, hogy a felnőtt lakosság hajlandó-e belépni az iskola épületébe könyvtári szolgáltatásért. Néhol ezzel nincs probléma (főként ha a könyvtárnak külön bejárata vagy épületrésze van), néhol van (pl. ha a könyvtár emeleten vagy szuterénben működik, ami az idősebbek számára megközelítési nehézséget jelent).

Az igazság az, hogy számos esetben szinte nem lehet eldönteni, hogy az iskolában nyilvános könyvtár működik-e, avagy integrált iskolai–nyilvános könyvtár, úgyhogy az esetek legalább egyharmadában kell a típusba sorolódást „egyéni érzés szerintinek" tartani.

A felmérő intézet számára reveláció: napjaink valóságának alakulása milyen sokféle variánst produkál, miközben csökken a „tiszta, egyértelmű megoldások" részaránya.

(Futala Tibor)

00/157

MAJCHER, Anna: Biblioteki powiatowe w świetle monitoringu = Por. Bibl. 1999. 11. no. 6-7. p.

Járási könyvtárak a monitoring fényében

Járási könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lengyelországban 1999. január 1-én ismét háromszintűvé vált a közigazgatás. Ez azt jelenti, hogy 49-ről 18-ra csökkentik a vajdaságok (megyék) számát, és 360 járást létesítenek az országban.

A területi nyilvános könyvtári ellátásban a „feleslegessé vált" 31 vajdasági könyvtárból járási és/vagy városi könyvtárakat kell szervezni, illetve a volt vajdasági és városi könyvtárakból 360 járási könyvtárat kreálni.

A Lengyel Könyvtárosok Egyesülete eleve sejtette, hogy könyvtárügyi szempontból az egész reform nincs költségvetésileg megalapozva, s ezért 1999 februárjában és júniusában szondázást tartott az átszervezések végrehajtásáról. Sejtése igaznak bizonyult. A volt vajdasági könyvtárak helyzete februárban még teljesen bizonytalan volt, s júniusban sem tudta valamennyi „felmérni holnapjait". Akadt olyan volt vajdasági könyvtár, amelynek 1999. évi költségvetése csak 18%-át tette ki az 1998. évinek.

Az 1999. februári vizsgálat még csak 8 szerveződő járási könyvtárat talált. Júniusban 6 volt megyei könyvtár és 18 egyéb könyvtár minősíttetett hivatalosan is járási könyvtárrá. 8 könyvtár megbízás alapján vállalt járási könyvtári funkciót (ezt a törvény lehetővé teszi), további 8 pedig a járási könyvtárrá szervezés állapotában leledzett.

Noha remény van arra, hogy előbb-utóbb a területi nyilvános könyvtárügyben is létrejön az államigazgatási struktúrának megfelelő „felállás", ám ez a folyamat vontatottságánál fogva visszavetheti az ellátás színvonalát. Nem elég ui. valamit jogszabályilag rendezni (pl. az új járási könyvtárak funkciórendszerét), ha ezzel párhuzamosan nincsenek biztosítva az anyagi (költségvetési) feltételek. E feltételek „védett" biztosítására annál is inkább szükség van, mivel a könyvtárügyben az államigazgatási átszervezés egyben azt is jelenti, hogy – a megmaradt 18 vajdasági könyvtár kivételével – a területi nyilvános könyvtári ellátás valamennyi intézménye önkormányzati fenntartásba került át.

(Futala Tibor)

00/158

BILINSKI, Lucjan: Komu potrzebna jest dziś biblioteka powiatowa? = Por. Bibl. 1999. 12. no. 3-5. p.

Kinek van manapság szüksége járási könyvtárra?

Járási könyvtár

Lengyelországban a területi nyilvános könyvtárügy megszenvedi a közigazgatási reformokat. 1975-ig – központi gyarapítási, feldolgozási, módszertani irányítási felhatalmazásaiknál fogva – a járási könyvtárak e „könyvtárügyi tartomány" legfontosabb intézményei voltak. Ekkor bevezették a kétszintű közigazgatást: a járási könyvtárak városi könyvtárak, kis számban pedig vajdasági (megyei) könyvtárak lettek.

1998/99-ben ismét 3 szintűvé vált a közigazgatás. A 49-ről 18-ra csökkent vajdaságok könyvtárainak kivételével valamennyi területi ellátást végző könyvtárat önkormányzósítottak. Újból nekiláttak a járási könyvtárak szervezésének, ami „megbízásos" alapon is megtörténhet, azaz akár városi könyvtár is elláthat járási könyvtári funkciót.

Az új járási könyvtár feladatait (a járások lakosságának igényeit kielégítő – ezen belül helyismereti – állományok kialakítása, helyismereti információs tevékenység, módszertani gondozás a járás területén, szakfelügyelet) mindenesetre igényesen szabták meg, mégpedig a korszerű számítógépi és távközlési eszközök meglétét is feltételezve.

Ama törvényi előírásnak birtokában, hogy minden járásnak egy járási (járási funkciójú) könyvtárat működtetnie kell, az illetékes könyvtárosoknak ragaszkodniuk kell a minél magasabb színvonalon történő megvalósításhoz, illetve ahhoz, hogy ezek a könyvtárak önálló intézmények legyenek, akként működjenek.

(Futala Tibor)

Lásd még 144, 190, 203-204, 227

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tudományos és szakkönyvtárak

00/159

ROSE, Grace: Government information in Berlin = Libr. Assoc. Rec. 99. vol. 1997. 6. no. 323-324. p.

Kormányzati tájékoztatás Berlinben – brit nézőpontból

Országgyűlési könyvtár; Összehasonlító könyvtártudomány; Tájékoztatás -politikai; Tanulmányút

Az angol parlamenti könyvtáros egy hónapos berlini tanulmányútjának főbb megállapításai szerint a négyszintű német közigazgatás (ill. törvénykezés) különösen a tartományokra ruház nagyobb önállóságot, szemben a brit centralizált parlamenti munkával, ennek megfelelően több könyvtár segíti tevékenységüket.

Az 1948-ban alapított berlini Senatsbibliothek a berlini és a Brandenburgot szolgáló potsdami Landesbibliothek munkáját is támogatja. Míg az angol alsóházi könyvtár kizárólag a képviselőket és munkatársaikat szolgálja, a Senatsbibliothek széles körű gyűjteménye a berlini nagyközönség és az egyetemisták rendelkezésére áll. Az angol 170 ezer kötettel szemben Berlinben közel félmillió könyv és 3600 periodikum van, különgyűjteményeiben Berlin történetére vonatkozó anyag, a német jogi irodalom és a Bibliothek des Reichsmilitärgerichtes anyaga található, valamint a kormányzati kiadványok, jelentések stb. szürke irodalmának jelentős gyűjteménye (Berlin hivatalos és félhivatalos kiadványainak letéti könyvtára is). Újabb anyaga elsősorban a jog, a jogalkotás hazai és nemzetközi irodalmában gazdag, s ez az állomány 1989 után, az NDK-ból lett új tartományok megalakulása nyomán vált különösen fontossá.

Az angol alsóházi könyvtár 178 munkatársa igen széles körű és magas szintű szolgáltatásokat nyújt (kb. 40 fő foglalkozik írásbeli válaszok, háttér-anyagok készítésével, s az olvasóteremben is húszan teljesítenek szolgálatot), a berlini 25 főnyi személyzet lényegesen korlátozottabb körben tud szolgáltatni. Az angol szabadpolcos rendszerrel szemben Berlinben gyakorlatilag az egész állomány raktárban van (beszerzés szerinti numerus kurrensben, ami eleve nem teszi lehetővé a polcok közti böngészést). A katalógust és a könyvkiadás rendszerét 1996 végén kezdték automatizálni, az amerikai EasyPac rendszert választva (az angol alsóházi könyvtárnak külön e célra fejlesztett „Polis" – Parliamentary Online Information System – adatbázisa van), a referenszmunkában CD-ROM adatbázisokat használnak. (Érdekesség, hogy a retrospektív konverzió miatt a cédulakatalógus jelentős részeit vitték külföldre, így addig nagy állományrészek voltak használhatatlanok.) A beszámolót más meglátogatott berlini könyvtárak pár mondatos említése zárja.

(Mohor Jenő)

00/160

ERLANDSSON, Ake: The Nobel Library of the Swedish Academy = Libri. 49. vol. 1999. 3. no. 166-174. p. Bibliogr.

A Svéd Tudományos Akadémia Nobel-könyvtára

Akadémiai könyvtár; Kéziratgyűjtemény -költői, írói; Szakkönyvtár -irodalomtudományi; Tudományos testület

A Nobel Könyvtárat 1901-ben azért alapították, hogy segítségére legyen a Svéd Akadémiának az irodalmi Nobel-díj odaítélésénél. A könyvtár székhelye 1921 óta Stockholm óvárosában, az Értéktőzsde épületében található, a Svéd Akadémiával együtt. A Nobel Könyvtár modern szakkönyvtár, melyet a Nobel Alapítvány és az akadémia közösen tart fenn.

A könyvtár elsődlegesen a kortárs világirodalom alkotásait és azok kritikai fogadtatását gyűjti eredetiben, valamint a nagyobb európai nyelvekre és svédre átültetve. Mellékgyűjtőkörébe tartozik a nyelvészet, a klasszikus szépirodalom és az irodalomtudo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mány. Állománya jelenleg több mint 200 ezer kötetből áll. Az éves gyarapodás kb. 2 500 kötet, és 160 körül van az előfizetett, többségében külföldi folyóiratok száma. Gyarapításkor a könyvtárosok nagyban támaszkodnak a szakfolyóiratok szemléző, kritikai rovataira és kapcsolatokat tartanak fenn az irodalomtudomány, az irodalmi élet és a könyvkiadás szereplőivel. A könyvtár munkatársai különös figyelemmel tekintenek a fiatal írók műveire. Latolgatják, kiből lehet befutott író tíz-tizenöt év múlva, hogy lehetőség szerint ne utólag, kapkodva, a jelölést közvetlenül megelőzően kelljen beszerezni az író műveit és a róla szóló irodalmat. A könyvtár minden év decemberében részt vesz a díjátadás körüli rendezvénysorozaton. A könyvtárvezetőre hárul a feladat, hogy az átadási ünnepség keretében ismertesse a díjazott életútját, felsorolja műveit, mintegy biobibliográfiai bemutatását adva ezzel a legfrissebb irodalmi Nobel-díjasnak. További feladata a könyvtárnak, hogy az újonnan alapított kisebb irodalmi kitüntetések és tudományos ösztöndíjak vonatkozásában támogassa az akadémiai döntéshozatalt.

A századelőn patrióta körök kifogásolták, hogy a Svéd Akadémia a díjátadásnál küldetésének megfelelően nem részesíti kellő előnyben a honi és a skandináv irodalmat, vagyis a díj alapítójának szándéka szerint nemzetközi pártatlanságra törekszik. Szerepelt egy vitatott, többértelmű kitétel az alapító rendelkezésében, miszerint olyan írónak kell adományozni a díjat, akinek kiemelkedő szépirodalmi munkássága „ideális irányba mutat". A liberális Nobel ezen félmondatával valószínűleg nem erkölcsi eszményre célzott, mint ahogy azt a díjat odaítélő konzervatív akadémikusok magyarázták egy időben.

1901-ben az első irodalmi Nobel-díjat Sully Prudhomme kapta még a radikális nézeteiről ismert L. N. Tolsztoj ellenében. (Pedig Tolsztoj műveit az akkor már öt éve halott Nobel is igen kedvelte.) Nobel szívesen olvasott romantikusokat és szabadgondolkodókat, egész életében kozmopolita és emberkerülő volt. Magányát tette elviselhetőbbé tudományokkal, művészetekkel, könyvtárával. Általános pesszimizmusa ellenére hitt azonban valamiféle fejlődésben.

Az irodalmi Nobel-díj odaítélésénél századunkban szinte évtizedenként változó alapelvek és stíluspreferenciák érvényesültek. Újabb nagy botrány volt a díj történetében, amikor 1964-ben Jean-Paul Sartre levélben utasította vissza a díj átvételét. Az utóbbi évtizedekben már tényleg a világ minden tájáról kerültek ki díjazottak.

A könyvtár szerencsés esetben elébe megy a jelölésnek, előrelátóan fölkészül, vagy ha ez nem sikerült, akkor nagyon gyorsan próbál adatokat és műveket szerezni a váratlanul felmerülő nevekhez. A Nobel Bizottság jelölőülésén jelen van a könyvtár munkatársa is. A könyvtár 50 évig zárt anyagként kezeli az akadémiai ülések jegyzőkönyveit.

2001-ben lesz százéves az irodalmi Nobel-díj. A nemrég alapított Nobel Múzeum kiállításon tervezi bemutatni a díj történetét, valamint Alfred Nobel sajátkezű bejegyzéseit tartalmazó könyveit. A világhálón is számos dokumentum található már ez alkalomból (http://www.nobel.se).

A könyvtár alapítása óta nyilvános könyvtárként működik, könyveket kölcsönöz a főként az irodalmár nagyközönségnek. Kapcsolatban áll a könyvtárközi kölcsönzés országos rendszerével és legtöbb külföldi könyve szerepel a LIBRIS nevű nemzeti könyvtári adatbázisban. A személyzet létszáma jelenleg 6 fő.

(Nagypál László)

00/161

FORSMAN, Maria: Tietoarkisto - tutkijan unelma? = Signum. 32. vol. 1999. 8. no. 164-168. p.

Társadalomtudományi adatarchívum Finnországban

Tájékoztatási intézmény -társadalomtudományi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1999 elején kezdte meg működését a Tamperei Egyetem önálló intézeteként a Finn Társadalomtudományi Archívum (FSD = Finnish Social Science Data Archive). Feladata a társadalomtudományi kutatások során keletkezett anyagok gyűjtése és archiválása, az ezekkel kapcsolatos információszolgáltatás és mind a hazai, mind a külföldi kutatási anyagok használatának elősegítése. Az intézet tíz állandó munkatársat foglalkoztat. Feladatát a gyakorlatban olymódon valósítja meg, hogy a digitális formában lévő gyűjtött anyagot az újrafelhasználásra alkalmassá alakítja át, s a rá vonatkozó információkat és a tartalmát egyaránt adatbázisban jeleníti meg. Az adatbázis egyébként olyan kutatási anyagokról is tartalmaz információkat, amelyeket nem az FSD-ben tárolnak.

Az FSD tagja az adatarchívumok több nemzetközi szervezetének (ISPSR, CESSDA). Ez teszi lehetővé, hogy nemzetközi kutatási anyagokhoz is hozzájusson (Eurobarométer, ISSP kutatási program, WVS stb.), és azokat ingyenesen felhasználhassa. A CESSDA-tagság következtében még az a lehetőség is megnyílt, hogy a finn kutatók rendelkezésére álljon a szervezet archívumai által kifejlesztett NESSTAR adatbázis, amelynek az FSD már a tesztelési szakaszában is részt vett.

Az országon belül azonban továbbra is marad néhány olyan jelentős intézmény (pl. a Statisztikai Hivatal), amely nem adja át, hanem maga őrzi az adatgyűjtései anyagát. Az anyagaikat átadó intézményeknek egyébként joguk van a felhasználást bizonyos feltételekhez kötni, korlátozni.

Az adatarchívum létrehozásának gondolata már a 60-70-es évek fordulóján felmerült, majd a 80-90-es évek fordulóján újból szóba került: ekkor a Statisztikai Hivatal akarta felvállalni ezt a szerepkört. Nagyon itt volt már az ideje, hogy létrejöjjön az intézmény.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 135, 149, 192

Iskolai könyvtárak

Lásd 156

Egyéb könyvtárak

00/162

ZYBERT, Elzbieta Barbara: Biblioteki szpitalne w świetle międzynarodowych przepisów bibliotecznych = Por. Bibl. 1999. 9. no. 3-9. p. Bibliogr.

Kórházi könyvtárak a nemzetközi könyvtári irányelvek tükrében

Irányelvek -könyvtári; Kórházi könyvtár -betegeké

Az első kórházi (beteg)könyvtárak a 19. század folyamán az angolszász világban keletkeztek. Számuk a két világháború sebesültjeinek gyógyítása folytán nőtt, majd vált szinte „általánosan kötelező" szervezeti egységévé a gyógyító intézményeknek és a gyógyításnak.

Az IFLA kereteiben 1932-től működik kórházi könyvtári szekció, amely 1984-ben a hátrányos helyzetűeket ellátó könyvtárak szekciójává alakult. Különösen sokat foglalkozott a kórházi könyvtárakkal az IFLA 1955. évi brüsszeli konferenciája. 1984-ben, majd 1985-ben is irányelveket adott ki a kórházakban ápoltak és a társadalomban élő hátrányos helyzetűek ellátását végző könyvtárak létesítésére és fenntartására (Guidelines for Libraries Serving Hospital Patients and Disabled People in the Community).

Az irányelvek állományi, elhelyezési és személyzeti normáit könnyen össze lehet hasonlítani a vonatkozó lengyel rendelkezésekkel és valósággal. Ennek nyomán a következő megállapítások tehetők:

a) a lengyel döntéshozók nem látták be a kórházi könyvtárak fontosságát, s ezért nem mindenütt működnek ilyen könyvtárak, s ahol működnek, elmaradnak más országokban működőktől;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

b) a zárt egészségügyi intézményekben sincs mindenütt könyvtár;
c) az elhelyezés, a gyarapodás, a szakmai „konszolidáltság" (feltártság) és a személyzeti ellátottság tekintetében egyaránt kedvezőtlen helyzetben lévő könyvtárak személyzete nincs feljogosítva arra, hogy az ápoltakat ágyaiknál keressék fel, nem is beszélve arról, hogy biblioterápiai és közművelődési munkát végezzenek a kórtermekben.

E téren igencsak jelentős jogharmonizálási, ezt követően pedig fejlesztési feladatok várnak az illetékesekre.

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állománygyarapítás

00/163

ALESSI, Dana L.: Raising the bar: book vendors and the new realities of service = J. Libr. Admin. 28. vol. 1999. 2. no. 25-40. p.

A könyvkereskedők szerepének változásai az ezredfordulón

Állománygyarapítás; Kapcsolat intézményekkel; Könyvkereskedelem

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A 21. századhoz közeledve a könyvtárakkal kapcsolatban álló könyvkereskedők egyre inkább új helyzeteben találják magukat. Meglévő ügyfeleik megtartása és újak toborzása érdekében új szolgáltatásokat kínálnak: változtatási lehetőségeket a folyamatos megrendeléseknél, fix rendeléseket, értéknövelt szolgáltatásokat, jóváhagyási terveket, retrospektív állománygyarapítást, adatbázis-építést és -aktualizálást stb. A cikk bemutatja a változásokat és azt, hogyan reagáltak ezekre a könyvkereskedők

(Autoref.)

00/164

KLASKVIN, F. F. - TIMOFEEVA, O. B.: Informacionno-bibliotečnye konsorciumy i ih rol' v formirovanii nacional'nyh informacionnyh resursov = Naučn.-Teh. Inf. 1. ser. 1999. 10. no. 22-23. p.

Információs-könyvtári konzorciumok és szerepük a nemzeti információkészletek alakításában

Állománygyarapítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Kapcsolat intézményekkel

„A konzorcium az információk használóinak olyan egyesülése, amely az információkészletek közös beszerzésére és használatára jön létre" – definiálják a fogalmat a referált cikk szerzői. Később leírják azt is, hogy a beszerzés ebben az összefüggésben megvásárlást jelent.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az első konzorcium az OCLC volt, bár akkor, amikor megalakult, még nem nevezték konzorciumnak az efféle társulást. A 70-es és 80-as évek konzorciumai területi alapon szerveződtek.

A 90-es években jön divatba a konzorcium megnevezés, s az érdeklődés homlokterébe a gazdasági feladatok kerülnek. Nevezetesen a kiadókkal való megállapodás abban, hogy miként lehet az elektronikus kiadványokat optimális feltételekkel biztosítani, illetve miként a közös használatot – az „egyszeri vétel, minden résztvevő használata" jegyében – optimálissá tenni.

A konzorciumok fő típusai:

1. Puha föderáció, amelynek fő céljai: rizikócsökkentés a megrendeléseknél, a kiadások megtérülése, az eszközök gazdaságossága. Ilyen pl. a New York-i városi könyvtárak konzorciuma.
2. Kemény föderáció: a készletek együttes használata révén a maximális gazdaságosság elérését célozza meg. Példa: PALCI, TRLN.
3. A többcélú konzorcium a közösen vett eszközökön kívül valamennyi eszköz közös használatára jön létre. Példa: SOLINET, PALINET.
4. A centralizáltan finanszírozott konzorcium a résztvevők költségvetésében kíván maximális gazdaságosságot produkálni.

A legjelentősebb kiadók már kész árpolitikát követnek a konzorciumokkal való kapcsolatban (ilyen az Elsevier, az Academic Press, a Springer és az Ovid), mások ezen árpolitika kimunkálásán fáradoznak (pl. Wiley), ismét mások külön-külön állapodnak meg minden konzorciummal az elektronikus kiadványok előfizetését illetően. A kiadók és a konzorciumok kapcsolata vice-versa előnyös (hároméves megrendelést garantál, előre számol az inflációval, nem engedi meg a megrendelések lemondását, lehetővé teszi az elektronikus verziók térhódítását).

Az előfizetési ügynökségek, köztük a SWETS, egyszersmind (ingyenes) szervezői a konzorciumoknak, s mint ilyenek beszerzik a papír verziókat, informálnak a kiadási politikáról, tárgyalásokat folytatnak a kiadókkal a feltételek kedvezőbbé tétele érdekében, segítséget nyújtanak a konzorciumoknak a megrendelések kiválasztásában, szervezik az elektronikus kiadványokhoz a kényelmes és lukratív hozzáférést.

A konzorciumokba való belépést megelőzően az egyes intézményeknek információt kell adniuk önmagukról (ki milyen típusú konzorciumra gondol, miket tart a legfontosabb kiadványoknak és szolgáltatásoknak, eleddig milyen kiadványokkal rendelkezik, milyen kiadványok kerülnének a konzorcium „közösébe", rendelkezésre állnak-e a konzorciumi tagsághoz szükséges eszközök).

Mostanáig a SWETS gyakorlatában nem játszottak jelentős szerepet a nemzeti konzorciumok. Ez most általában és oroszországi viszonylatban is változóban van. Pl. az oroszországi tudományos–műszaki információs központok regionális, a megyei könyvtárak, országos és az ágazati szakkönyvtárak ugyancsak országos konzorciumának szervezeti struktúrája máris kialakult.

A világ publikációinak 0,5-1,0%-ának készül elektronikus változata. Azok a „jóslatok" nem váltak be, miszerint 2000-re az elektronikus publikációk kiszorítják a papír alapúakat. Ezért a kétféle változat hosszú együttélésére kell számítani. A SWETS is ezt a felismerést érvényesíti tevékenységében.

(Futala Tibor)

00/165

REINHARDT, Werner: Konsortialverträge: Neue Tendenzen? = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 12. no. 2088-2093. p.

Új tendenciák a konzorciumi szerződéseknél

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Kapcsolat intézményekkel

Az elektronikus folyóiratok konzorciális szerződései területén az utóbbi évben nem jelentkeztek új tendenciák. A kiadók próbálják megóvni értékesítési forgalmukat, a könyvtárak pedig a helyenként

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szükséges lemondások ellenére igyekeznek minél több folyóirathoz a hozzáférést biztosítani.

Az elektronikus folyóiratokról kiderült, hogy nem jelentenek megoldást az előfizetési nehézségekre, mert pénzeszközök hiányában konzorciális szerződéseket is csak korlátozott számban tudnak a könyvtárak kötni. A forgalmazóval kötött szerződések alapjául a konzorciumon belül meglévő nyomtatott példányok száma szolgál. Ehhez jön a konzorciumnak csak bizonyos tagjainál meglévő címekhez (cross-access) és esetleg a nem nyomtatott formában hozzáférhető címekhez való hozzáférésért (additional access) fizetendő felár. (A konzorciális szerződések általában csak a cross-accesst és az additional accesst érintik, de a konzorcium működésének áttekintéséhez szükség van a nyomtatott előfizetések áttekintésére is.) Újabban egyes kiadók (pl. Springer, Wiley, Reed-Elsevier) felár felszámítása nélkül lehetővé teszik, hogy a nyomtatott változatra előfizetők visszamenőlegesen hozzáférhessenek egy bizonyos időszak anyagához.

A német konzorciumok 1999 októberi találkozóján egyetértés volt abban, hogy

1. a konzorciumok együttműködését folytatni kell, lehetőleg egy munkacsoport keretében,
2. országos konzorciális szerződésekre Németország esetében csak bizonyos feltételek teljesülése esetén van szükség,
3. a meglévő konzorciumok nyissanak a többi könyvtár, elsősorban a közkönyvárak felé.

A jövőben a következő kérdésekkel kívánnak foglalkozni: ki számít jogosult használónak, milyen statisztikákat szolgáltasson a forgalmazó, hogyan mérhető a témafigyelés során szolgáltatott tartalomjegyzékekben való böngészés, hogyan osztozzanak a konzorciumi partnerek a költségeken, lehet-e majd a jövőben „folyóiratcsomagokat" vásárolni, mikor változik meg előreláthatólag az árkalkuláció alapja.

(Hegyközi Ilona)

00/166

STRONG, Rob: A collection development policy incorporating electronic formats = J. Interlibr. Loan, Doc. Del. Inf. Supply. 9. vol. 1999. 4. no. 53-64. p. Bibliogr.

Hogyan szerepeljenek az elektronikus dokumentumok a gyűjtőköri szabályzatban?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gyűjtőköri szabályzat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Texas állambeli University of Hardin-Baylor nevű baptista egyetemen elsősorban humán tudományokat, egészségügyet, üzleti tudományokat, pedagógiát és pszichológiát oktatnak. Az intézmény könyvtárában (Townsend Memorial Library) az utóbbi időben sok olyan használói igény jelentkezik, amelyet a hagyományos módon nem tudnak kielégíteni.

1994-ben integrált rendszert vezetett be a könyvtár, és rendszerbe állított egy CD-ROM hálózatot két CD-toronnyal. Ezután nem sokkal következett a csatlakozás az Internethez. Az online katalógus könyvtáron kívüli elérhetővé tételével 1994 és 1998 között 65%-kal emelkedett a kölcsönzések száma. 1997-től a könyvtár egész sor újabb eszközt épített be online rendszerébe (pl. FirstSearch Panorama, ABI/Inform, EBSCO Academic Search, PA Abstracts stb.), melyeknek használatba vételével a könyvtár egyre kevésbé támaszkodik a helyi CD-ROM hálózatra.

Ahogy növekszik az elektronikus dokumentumok kereslete és kínálata, a könyvtárnak is be kell vonni gyűjteményépítési elvei közé az újabb formátumok kezelését. Egyelőre a következő vázlatszerű és nem végleges irányelvek fogalmazódtak meg:

1. Egy információforrás megvásárlásakor a könyvtár lehetőség szerint a nyomtatott változatot szerzi be. (A tanári kar még egy ideig ezt fogja

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

előnyben részesíteni.) Ha a dokumentum nyomtatott formában pillanatnyilag nem szerezhető be, akkor az állománygyarapításnál az alábbi elsőbbségi sorrend érvényesül: online, mikroforma, CD-ROM.

2. Ha eddig nyomtatott formában vásároltak egy dokumentumot, akkor törekszenek rá, hogy ezután is nyomtatott formában vásárolják azt. Abban az esetben megfontolják az áttérést az elektronikus formátumra, ha a dokumentum szövege ingyen elérhető az Internetről. A gyűjteménybe felvett elektronikus dokumentumokat a könyvtár olvasói éppoly szabadon használhatják, mint a nyomtatott dokumentumokat.
3. Ha megvásárolnak egy dokumentumot, akkor azt katalogizálják.
4. Ha egy dokumentum az Interneten keresztül érhető el, akkor URL-jét beépítik a MARC mezőbe.
5. Ha a dokumentum azelőtt nyomtatott formában jelent meg, de a jövőben csak elektronikus formátumban lát napvilágot, akkor a könyvtár az új formátumban is beszerzi a dokumentumot.
6. Ha egy színvonalas dokumentum az Interneten keresztül érhető el, akkor elképzelhető, hogy a hozzá való kapcsolódást (linket) a könyvtár a saját honlapjáról biztosítja, de OPAC-jában nem katalogizálja.
7. Egy digitális forrás használatának jogosítványát lehetőleg minél több belső és külső felhasználó számára igyekeznek megszerezni. Nagyobb korlátozásokkal élő kiadók emiatt hátrányosabb elbírálásban részesülnek a gyűjteményépítéskor.
8. Hacsak egy mód van rá, kerülendők az évközi áttérések egyik formátumról a másikra. De bármilyen formátumban vásárolt dokumentum bármikor beépíthető a gyűjteménybe.

Az egyetem könyvtári bizottsága jóváhagyta a fentebbi irányelveket. Beszerzésnél az oktatók javaslata és a könyvtár ajánlása két külön kategóriát képez. A könyvtár több elektronikus forrást válogat ki beszerzésre, mint amennyit az oktatók általában javasolnak. Ha az elektronikus formátum vásárlása töréseket, hézagokat idézhet elő a gyűjteményben, akkor a könyvtár érthető módon kerüli ezt a formát. Ha viszont sikerül megoldani az archiválás problémáit a könyvtárosok megnyugtatására és a kiadók érdekeit is figyelembe véve, akkor a könyvtár kevésbé ódzkodik majd a formátumváltásoktól. Az OCLC Electronic Collections On-Line szolgáltatása és más hasonló kezdeményezések valamennyire már tudják orvosolni ezt a problémát, de állományaik egyelőre még nem olyan kiterjedtek, hogy a könyvtárak kizárólagosan hagyatkozhatnának rájuk.

Az oktatók előszeretettel szabják meg, hogy a hallgatók milyen információforrásokat használjanak, a könyvtárosok viszont a napi gyakorlatból, a diákok kiszolgálása közben szerzett tapasztalataikból indulnak ki. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a könyvtárosok által javasolt beszerzéseket éppoly gyakran kölcsönzik, mint az oktatók által javasolt címeket. A könyvtárosoknak időnként fel kell mérniük az elektronikus tájékoztatási eszközök kihasználtságát, s az eredményeket mindig figyelembe kell venni, amikor az előfizetésről, annak folytatásáról vagy lemondásáról határoz az intézmény. Sok könyvtár a konzorciális beszerzést választja olyan adatbázisok esetében, melyek külön-külön elérhetetlenek volnának számukra.

A távoktatás előretörése sürgetővé teszi, hogy a könyvtár biztosítsa a vásárolt adatbázisok távoli használatának jogosultságát. Ezzel együtt élénkül a könyvtárközi kölcsönzés is. Az egyetemi könyvtári tanács szüntelenül keresi a tájékoztatásieszközkínálat kiszélesítésének lehetőségeit.

(Nagypál László)

Lásd még 134, 183

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Állományvédelem

00/167

MARSHALL, Vanessa: The National Preservation Office. Raising preservation awareness in the UK now - planning for the future of our past = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 191-201. p. Bibliogr.

Az Országos Állományvédelmi Hivatal feladatai az Egyesült Királyságban

Állományvédelem; Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Képzés -rokon területen; Távlati terv

Nagy-Britanniában az Országos Állományvédelmi Hivatalt 1984-ben alapították a British Library-n belül, önálló tanácsadó testület irányításával. Szemináriumok, konferenciák rendezése, továbbképzési és propaganda-anyagok (beleértve egy folyóiratot is) készítése jelzik munkáját. Feladatkörébe tartozik az országos állományvédelmi stratégia kidolgozása és koordinálása, tájékoztató és referensz szolgáltatások nyújtása, képzés és továbbképzés révén a jó gyakorlat támogatása és a kutatások koordinálása és kezdeményezése. A kereskedelmi szponzorok bőkezűek. Számos kutatási programot támogatnak, többek között az állományvédelmi képzés hiányosságainak felszámolásával, az épületek nedvességének megszüntetésével, valamint a digitális anyagok állományvédelmével kapcsolatos munkálatokat.

Ez utóbbi áll most a figyelem középpontjában, a Hivatal szorosan együttműködik más hazai és külföldi állományvédelmi szervezetekkel. Szintén kiemelt feladat az országos állományvédelmi stratégia kidolgozása.

(Autoref. alapján)

Lásd még 120, 224

Feldolgozó munka

00/168

BURNETT, Kathleen - BOR NG, Kwong - PARK, Soyeon: A comparison of the two traditions of metadata development = J. Am. Soc. Inf. Sci. 50. vol. 1999. 13. no. 1209-1217. p. Bibliogr.

Bibliográfiai számbavétel vagy adatkezelés? A metaadatok létrehozásának két módszere: összehasonlítás

Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Szabvány -könyvtári; Számítógép-hálózat

A metaadat-sémákat végső soron az információ lokalizálása, azonosítása, visszakeresése és manipulálása céljából alakították ki. Történnek erőfeszítések a metaadatok szabványosítására, a különböző metaadat-képletek központi elemeinek összehasonlítására. A két nagy metaadat-tradíciót, a bibliográfiai és az adatkezelési irányzatot, igyekszik egymáshoz közelíteni ez a tanulmány.

A bibliográfiai számbavételi megközelítés a könyvtártudományból származik, feldolgozási szabályaival és a használat szempontjainak figyelembevételével elsősorban az információhordozó egységre irányul. A szurrogátum alapú katalogizálásnak kialakultak a nemzeti, majd a nemzetközi szabványai az intézmények közötti adatcsere előmozdítása érdekében.

Az adatkezelési megközelítés a számítógéptudományból ered. Ennek több alkalmazási területe ismert, és megvannak a maga külön módszerei az információ tárolására, szervezésére és visszakeresésére. Az adatvédelem, adatmegosztás és adategyesítés további lényeges szempontként jelentkezik itt. Nagy adattömegek esetén reprezentációs és térképezési problémák adódtak. Lekérdezési mechanizmusok, adatmodellek, építkezésmódok alakultak ki, s ezek kihatottak a metaadat normákra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A hagyományos, bibliográfiai megközelítés (Bibliographic Control Approach) műveletei és szabványai adaptálhatóak, helyettesíthetőek az elektronikus környezetnek megfelelően. Egyik irányzat a hagyományos bibliográfiai leírás szabványait megőrizve próbálja azokat alkalmazni Internet-források katalogizálásához, pl. az OCLC „InterCat" projektje. Könyvtári feldolgozó módszereket alkalmaznak, mint a besorolási adatok egységesítése, a részdokumentumok leírása, az USMARC stb. Ez a vonulat hatott szabványok kialakítására is, pl. a Dublin Core-ra.

Az adatkezelési megközelítés (Data Management Approach) elkötelezettjei is fejlesztenek normákat az információs objektum modellálásához. Itt az adathasználat az elsődleges tényező, a metaadatok ezt segítik. Sajnos egyelőre nem alakult ki egységes, átfogó metaadat-modell. A metaadat-rendszerek integrálásához meg kell oldani a metaadatok összegyűjtésének, közvetítő szerkezetek (pl. csereformátumok) bevezetésének és a szabványosításnak a problémáit.

A metaadatok általánosságban az adatokról szóló rendezett adatok. A kétféle metaadat-felfogás különböző, de nem összebékíthetetlen. A szerzők egy kompromisszumos meghatározást javasolnak, mely mindkét irányzat perspektíváját magában foglalja. Eszerint a metaadat olyan adat, amely az információs objektumokat reprezentáló forrásadatokat jellemzi, viszonyaikat leírja, a fellelhetőséget és a hatékony felhasználást elősegíti. E definícióból különböző metaadat-kategóriákat lehet származtatni, attól függően, hogy a rendszertervezőknek milyen funkciókra van szükségük, pl. forma, használói statisztika, használati feltételek, tartalmi rangsor, kapcsolódási adatok, adminisztratív adatok stb. Talán a legfontosabb funkció az információforrás megtalálása. A használó metaadatok segítségével megállapíthatja az információ hozzáférhetőségét (létezik-e, hol, mennyi, milyen variánsokban) és használhatóságát (pl. mennyire hiteles, mennyire mérvadó, ellenőrizhető-e).

Különböző mélységű és különböző összetételű nemzetközi metaadat-rendszerek léteznek. A cikkben hat olyan elterjedt metaadat-szabványt hasonlítanak össze a szerzők, amelyek elég általánosak és Internet-források feldolgozásához is használatosak. Ezek a következőek: Dublin Core, IAFA sablonok, WWW Semantic Header, URC, OCLC InterCat (mely USMARC-ot használ), TEI független fejléc (independent header). Csak a központi (core) elemeket veszik itt alapul. Táblázat mutatja be a hat rendszer elsődleges szempontjait és a közös alapelemeit. Megkísérelték kidolgozni a metaadat-rendszerek osztályozásának elméletét, pl. adatgazdagság szerint végeztek csoportosítást. Egy-egy metaadat rendszer különböző mélységű feltárást tesz lehetővé kötelező, ajánlott és szabadon választható elemeivel. Eredetük szerint is próbálták csoportosítani a metaadat-rendszereket, de ez vitatható, mert azok gyakran a későbbiekben vettek át más rendszerekre jellemző tulajdonságokat.

Az USMARC-nak van a legtöbb adatmezője (pl. a címre kb. tízféle), de az elérésre vagy a használatra vonatkozóan a Semantic Header vagy az IAFA több lehetőséget nyújt.

A TEI Header és a Semantic Header között nagy az átfedés főként a választható adatelemek tekintetében. A Dublin Core és az URC felépítése vészesen egyszerű, túl kevés adatelemet tartalmaz pl. a szerzői jogról. Bizonyos fajta adatelemek alkalmasabbak a dokumentum keresésére és azonosítására, míg mások inkább a hozzáférést és a navigációt szolgálják.

(Nagypál László)

00/169

HENSHAW, Robin: The First Monday metadata project = Libri. 49. vol. 1999. 3. no. 125-131. p. Bibliogr.

A First Monday című internetes folyóirat metaadatainak összeállítása egy projekt keretében

Elektronikus folyóirat; Gépi dokumentumleírás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nyilvánosan elérhető weboldalak száma ma már 100 millió felett van, és ez a szám a közeljövőben is állandóan nő. Ez a tény tovább nehezíti az információ megtalálásának eshetőségét az Interneten. A használót a webhely információinak megtalálásában segíthetik a weboldalak HTML fejlécében alkalmazott metaelemek. Keresőrobotok használata révén a használó még relevánsabb találatokat kap, mivel a webhely tartalmára vonatkozó metaelem a hely indexelésére és leírására szolgál. Az egyik lektorált internetes folyóirattal, a First Monday-jel kapcsolatban metaadat-szabályokat dolgoztak ki és alkalmaztak azzal a céllal, hogy a folyóiratcikkek kiválasztott csoportjának emeljék a rangját bizonyos keresőrobotoknál. A szerző cikkében a metaadat és metaelem fogalmát is meghatározza, és röviden ismerteti a Dublin Core Initiative történetét és lényegét. Bemutatja a First Monday, metaadatainak elméletét és struktúráját, szintaxis-specifikus példákkal illusztrálva. A projekt során alkalmazott gyakorlati szemlélet szükségessé tette a metaelemeket indexelő Internet-keresőrobotok vizsgálatát is. A tanulmány végül közli a First Monday cikkeihez készített metaelemek hasznosságával kapcsolatos előzetes kutatási eredményeket.

(Autoref. alapján)

00/170

SNYMAN, M. M. M. - RENSBURG, M. Jansen van: Reengineering name authority control = El. Libr. 17. vol. 1999. 5. no. 313-322. p. Bibliogr.

Új modell a nevek besorolási adatainak ellenőrzésére

Besorolási adatok egységesítése; Személynév

A tanulmány modellt mutat be a nevek szabványosítására a bibliográfiai adatbázisokban. A modell megvalósíthatóságának demonstrálására prototípust fejlesztettek ki, amelyet részletesen ismertet a szerző. Végül a modell alkalmazásának hatását is vizsgálja. Úgy véli, ez az új modell forradalmasítani fogja a nevek besorolási adatainak ellenőrzését. A szakirodalom is igazolja a változás szükségességét ezen a területen. A kifejlesztett prototípus pedig a technikai megvalósíthatóságot bizonyította.

(Autoref. alapján)

00/171

GUERRINI, Mauro: La lingua del catalogo. Gli autori greci, latini, dell'oriente, del periodo medievale e umanistico, i papi: forma latina o forma italiana? = Accad. Bibl. Ital. 51. a. 1999. 3. no. 21-48. p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol, francia, spanyol, német nyelven

A katalógus nyelve. A latin, görög, ókori keleti, középkori és humanista szerzők, a pápák: latin vagy olasz névforma?

Dokumentumleírási szabályzat; Személynév

A szerző párizsi alapelveket, az AACR2-t, a RAK-ot, az olasz (RICA), valamint a spanyol és francia katalogizálási szabályzatokat és gyakorlatot veti össze a latin-görög klasszikus, az ókori keleti, a középkori és humanista szerzők és a pápák névformái tekintetében, számos izgalmas és szellemes példával. Lévén Itáliában egészen a 18. századig a latin a kultúra nyelve, nem véletlen, hogy az olasz szabályzat a latin névformát írja elő, holott a gyakorlatban a különféle repertóriumok már hosszú ideje az olasz névformát részesítik előnyben. Két lehetséges megoldás: az eredeti nyelvű forma, vagy a katalógus fő nyelvének (azaz Olaszországban az olasznak) megfelelő forma használata.

(Mohor Jenő)

00/172

MANIEZ, Jacques: Des classifications aux thésaurus: du bon usage des facettes = Documentaliste. 36. vol. 1999. 4-5. no. 249-262. p.

Res. angol nyelven

Az osztályozástól a tezauruszig: a fazetták ésszerű használata

Osztályozáselmélet; Tézaurusz; Vetületes osztályozás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A „fazetta" kifejezés az informatika szókincséhez tartozik, de oly sokféleképpen használják, hogy nem tudni, ki mit ért alatta. A szerző szerint ez a probléma a fazettás osztályozás elméleti megalapozójának „köszönhető". Ranganathan nem túl szerencsés módon olyan kifejezést választott, amelyhez a hétköznapi szóhasználatban is sokféle jelentés kapcsolódik, s ezzel elméletét bizonytalan alapokra helyezte. A szerző a nyelv két tengelyének modelljét használva bizonyítja a fazetta-elmélet következetlenségét, majd ismerteti fejlődési állomásait. Mindez odáig vezetett, hogy az elemző-szintetizáló módszer hívei kifejlesztették az elemző, fazetta alapú tezauruszt. A szerző mind a kifejezések, mind az eszközök szigorúbb használatát szorgalmazza, hogy világosan el lehessen egymástól határolni a fogalmi osztályozást és a tárgyi kategóriákat.

(Autoref.)

Lásd még 170

Katalógusok

00/173

GOULD, Sara: From cards to clumps: a look at developments in the world of union catalogues = Interl. Doc. Supply. 27. vol. 1999. 3. no. 116-121. p. Bibliogr.

A céduláktól a katalógusok összekapcsolásáig. A központi katalógusok új fejleményei a világban

Közös katalogizálás; Központi katalógus; Online katalógus

A helyi könyvtári források csökkenésével és a forrásmegosztás bővülésével egyre nagyobb szerep jut a különböző formájú központi katalógusoknak. A cikk a központi katalógusok készítésének legutóbbi fejleményeit vizsgálja részletesen, a cédulakatalógusoktól a virtuális központi katalógusokig (angol elnevezésük: clump), és ezeknek használatát a dokumentumok elérésében és szolgáltatásában. A szerző bemutatja az IFLA webhelyéről elérhető IFLA World Directory of National Union Catalogues nevű szolgáltatást is, amely a központi katalógusok központi katalógusának szerepét tölti be.

(Autoref.)

Lásd még 171, 199

Információkeresés

00/174

MACKIE, Morag - BURTON, Paul F.: The use and effectiveness of the eLib subject gateways: a preliminary investigation = Program. 33. vol. 1999. 4. no. 327-337. p. Bibliogr.

Az eLib (elektronikus könyvtári program) tárgyköri zsilipjeinek használata és hatékonysága: előzetes felmérés

Felmérés; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -egészségügyi; Tájékoztatás -műszaki; Tájékoztatás -társadalomtudományi

Az eLib (Electronic Libraries Programme) program keretében az internetes tárgyi „zsilipeket" (subject gateway) azért hozták létre, hogy – a keresőgépek és a metaadatok mellett – segítsenek a releváns és jó minőségű információk kikeresésében az Interneten. Ennek a sikeresnek ítélt szolgáltatásnak a fogadtatását és hatékonyságát vizsgálták 1997-ben egy felmérés keretében két egyetem műszaki, orvostudományi és társadalomtudományi kari oktatóinak körében három zsilip (EEVL, OMNI, SOSIG) példáján.

Az eLib tárgyi zsilipjei egy-egy tudományterület internetes forrásait gyűjtik össze, tárják fel a weben ingyenesen elérhető adatbázisban és teszik ténylegesen elérhetővé a hálózaton. A forrásokat a projekt szakemberei, önkéntesek és megbízható szolgáltatók szigorú kritériumok alapján értékelik, osztályozzák, tehát az összeállítás mögött komoly szakértői munka rejlik. Azt is megállapítják, hogy ki felelős a forrás gondozásáért, kinek szánják,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mennyire megbízható a szolgáltató stb. Ugyanez vonatkozik a forrás pontosságára, elérhetőségére, aktualitására, frissítésének gyakoriságára. A tárgyi zsilipek két legjelentősebb problémáját abban látják a szakemberek, hogy nehéz lépést tartani az új webhelyek özönével és a témakörök állandó bővülése mellett nehezen lehet megőrizni a rendezett, böngészhető struktúrát. A tárgyi zsilipek egyébként maguk is a válogatást emelik ki jellemző jegyeik közül, nem is kívánnak versenyre kelni a keresőgépekkel.

A megkérdezett 120, különböző státuszú oktató közül 64-en küldték vissza a kérdőívet. 30 százalékuk használta ténylegesen a tárgyi zsilipeket (22 százalék havonta egyszer, 11 százalék hetente egyszer). A használók mindegyike elismerte a szolgáltatás hasznosságát. A nem használók egyharmada tudott a tárgyi zsilipek létezéséről. A használók legtöbbje az Interneten bukkant a szolgáltatásra, hasonló arányt képviselnek azok, akik egy-egy zsilip szóróanyagaival találkoztak, 6 százalék figyelmét a könyvtár keltette fel a szolgáltatás iránt. 61 százalék előzetes képzés nélkül kezdte használni a zsilipeket, képzéstől függetlenül szinte mindenki könnyűnek ítélte használatukat. Hatékonynak ítélte a válaszolók 22 százaléka, legalább időnként hatékonynak 70 százaléka. A válaszolók fele tartotta valószínűnek, hogy új kutatás kezdetekor először a tárgyi zsiliphez fordul, főként azok, akik képzésben részesültek.

A felmérés megerősítette, hogy az egyetemek és főiskolák oktatói gyakran használják az Internetet oktatási és kutatási tevékenységük során, és több képzésre lenne szükségük a hatékony keresés érdekében. A tárgyi zsilipek és az eLib program hatásának értékelése még további vizsgálódást igényel.

(Hegyközi Ilona)

00/175

BELL, Steven J.: Understanding preferences for search system interfaces and the role of emotive forces: a research challenge = Coll. Res. Libr. 60. vol. 1999. 5. no. 440-452. p.

Milyen összefüggések vannak a keresőrendszerek webes interfészei és a keresés hatékonysága között: javaslat egy új kutatási területre

Gépi információkeresés; Hatékonyság

Az információs szakemberek megfigyelték, hogy a web alapú keresési felületek egyszerűsítik az információkeresést, és a használók jobban kedvelik ezeket az egyéb felületeknél. Olyan véleményeket is hallani, hogy jobb keresési eredményeket lehet velük elérni. Az ilyen vélemények egyik magyarázata az, hogy a webfelületek enyhítik a más rendszerek használata során rögződött negatív érzelmi hatásokat. A jelen cikk megvizsgálja egy olyan kutatási módszer kihívásait, amellyel ellenőrizni lehetne a fenti megfigyelések és megállapítások érvényességét. Jóllehet a webfelületek több támogatást adnak, különösen tapasztalatlan keresők számára, semmi bizonyíték sincs arra nézve, hogy jobb keresési eredményeket lehetne velük elérni.

(Autoref.)

00/176

EFFINGER, Maria - HOYER, Rüdiger: Der Virtuelle Katalog Kunstgeschichte (VKK) = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 10. no. 1660-1666. p.

Művészettörténeti virtuális katalógus

Adatbázis -képzőművészeti; Együttműködés -nemzetközi; Gépi információkeresési rendszer; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat

A karlsruhei virtuális katalógus a DFG támogatásával új szolgáltatással bővült, a művészettörténeti virtuális katalógussal (Virtueller Katalog Kunstgeschichte, VKK). A legnagyobb német művészettörténeti gyűjtemények katalógusainak közös lekérdezésére már régen felmerült az igény.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A még bővülő együttműködésben jelenleg a következők vesznek részt: a Firenze-München Együttműködés (azaz a firenzei és müncheni illetékes kutatóintézet és a római Bibliotheca Hertziana), a Heidelbergi Művészettörténeti Szakkatalógus (a Heidelbergi Egyetemi Könyvtár összeállításában) és a Drezdai Kortárs Művészeti Katalógus (Szászországi Tartományi Könyvtár és Drezdai Állami és Egyetemi Könyvtár), az egyes gyűjtemények a gyűjtőköri együttműködési kódexben rögzített tárgykörökben. A – jelenleg – három katalógus lekérdezésére közös felületet alakítottak ki. A közös lekérdezést segítendő átfogó tárgyi keresésre alkalmas mezőt használnak. Emellett az épületek, időszakok, intézmények stb. nevét is feltüntetik a tárgyi feltárás során. Mivel a virtuális katalógusban feltárt dokumentumok legtöbbje csak helyben használható, a könyvtárközi kölcsönzés csak kivételes esetben jön szóba (kivéve a heidelbergi és a drezdai gyűjteményt, amely korlátozás nélkül részt vesz a speciális gyűjtőkörű könyvtárak 48-órás SUBITO szolgáltató rendszerében).

A vállalkozás jó példa az egyetemek közötti és az egyetemek és egyetemen kívüli intézmények közötti együttműködésre. A jövőben egyebek között a következő intézményeket szeretnék partnerként megnyerni: Kölni Művészeti és Múzeumi Könyvtár, a Berlini Állami Múzeumok Könyvtárai, a Nürnbergi Germán Nemzeti Múzeum Könyvtára, és tervezik más, a DFG által nem támogatott intézmények bevonását is.

(Hegyközi Ilona)

00/177

GULLIKSON, Shelley - BLADES, Ruth - BRAGDON, Marc [et al.]: The impact of information architecture on academic web site usability = El. Libr. 17. vol. 1999. 5. no. 293-304. p. Bibliogr.

Az információk szerkezetének hatása az egyetemi webhelyek használhatóságára

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Honlap; Információkeresési rendszer értékelése

A webhelyek használatát vizsgáló legújabb tanulmányok azt mutatják, hogy a használók nem „tapasztalatokért", hanem információkért keresnek fel bizonyos helyeket. Ennek ellenére a tervezők mind ez ideig a látványra és az esztétikai hatásra helyezték a hangsúlyt, és kevés figyelmet fordítottak az információk megfelelő rendszerezésére. A jelen tanulmány egy felsőoktatási intézmény webhelyének információs felépítését vizsgálja: hogyan csoportosítják, jelölik és „tálalják" az információkat, hogyan segítik a navigálást és a hozzáférést. A felmérésben hat tanszékről huszonnégyen vettek részt, és olyan tipikus kérdésekre kellett megkeresniük a választ, amelyeket sokszor feltesznek egyetemi környezetben. A kérdéseknek csak alig több mint a felére sikerült a helyes választ megtalálniuk, ezért az illető helynek elégtelen osztályzatot adtak. A jelen cikk szerzői azt vizsgálják, hogy az információk rendszerezése hogyan befolyásolta az információkeresést. Ajánlásokat tesznek a sikeres információkeresés feltételeit biztosító tényezőkre, pl. az információk szerkezete, hozzáférési eszközök, navigálási segédletek.

(Autoref.)

Lásd még 119, 191, 193, 228

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

00/178

COFFMAN, Steve - SAXTON, Matthew L.: Staffing the reference desk in the largely-digital library = Ref. Libr. 1999. 66. no. 141-163. p.

A nagyrészt digitális könyvtár referensz szolgálatának személyzeti igényei

Elektronikus könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Referensz; Személyzet; Telefon

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Ferguson és Bunge azt jósolják, hogy a digitális könyvtár fejlődésének következő lépése a hálózati referensz-szolgáltatás. Ez is egyre inkább az Internetre kerül, amelyet a hét 7 napján, napi 24 órában igénybe lehet venni. A kézenfekvő előnyök mellett („mindent egy helyen", a referensz és az oktatás integrálása, egyenlő hozzáférés, személyre szóló szolgáltatás, stb.) a hálózati referensz-szolgáltatásnál felmerülnek más előnyök is: jelentősen növelhető a referensz-szolgáltatás eredményessége és hatékonysága.

Talán a referenszmunka két régi és kezelhetetlennek vélt problémája is megoldhatóvá válik: hogy t. i. a könyvtárosok a referenszpultnál csak idejük kis részét töltik a kérdések érdemi megválaszolásával, illetve hogy az általuk megválaszolt kérdések legtöbbjét a segéderők is képesek lennének kezelni. Sok könyvtár már megpróbált ezen a problémán segíteni oly módon, hogy a referenszmunkát több rétegre bontotta, azaz a kérdéseket bonyolultságuk alapján előzetesen szűrték. A hálózati referenszszolgálat elméletileg mindezt megoldja: egy helyen koncentrálják ugyanis a tájékoztató könyvtárosokat, akik több helyről is fogadják a kérdéseket. internetes tájékoztató szolgálat ma is sok könyvtárban működik, de ezeknél 24 órától egy hétig tart a kérdések megválaszolási ideje. Itt viszont egy valós idejű, közvetlen szolgáltatásról lenne szó.

Ezzel a szolgáltatással még kevés könyvtári tapasztalat áll rendelkezésre. Az üzleti élet telefonos ügyfélszolgálatainak tapasztalataira viszont lehetne támaszkodni. Ezek újabban kiterjesztették tevékenységüket: nemcsak telefonon, hanem faxon, e-postán is fogadják az ügyfeleket, sőt mi több, vannak virtuális ügyfélszolgálatok is, ahol a munkatársak távmunkát végeznek otthoni számítógépükről. Az ügyfélszolgálatok munkatársait különböző segédletek, adatbázisok, szakértő rendszerek segítik. A tájékoztató-tanácsadó tevékenységet folyamatos ellenőrzésnek és értékelésnek vetik alá, többek között az Erlang C algoritmus segítségével. Ennek kiszámításához különböző adatokat gyűjtenek össze, pl. az egy hívásra fordított és a kérdés utólagos feldolgozásával töltött időről, a félórára vagy órára eső hívások számáról, az elfogadható szolgáltatási szint meghatározásáról (ez általában azt jelenti, hogy a hívások 80%-ára a szolgáltatás 20 másodpercen belül válaszolni képes).

A Los Angeles-i megyei könyvtár 88 fiókkönyvtárában az 1995-96-os pénzügyi évben 3 016 618 kérdést válaszoltak meg (még a hagyományos módon), összesen 8 660 335 perc (144 338 munkaóra) alatt. Egy átlagos kérdésre 2,87 perc jutott. Minden fiókban a nyitva tartás alatt legalább egy, helyenként két, összesen 116 tájékoztató könyvtáros állt készenlétben. Az Erlang C algoritmuson alapuló számításokkal arra lehet következtetni, hogy egy hívásirányítással működő, elfogadható színvonalú referensz-szolgáltatás minimum 42%-kal csökkentené a megyei könyvtár tájékoztató szolgálatának munkaerőigényét, még akkor is, ha a tájékoztatók idejük 89%-át használnák ki (jelenleg idejük 51%-ában foglalkoznak más feladatokkal, legtöbbször kényszerből). Újra meg kéne fontolni a tájékoztató személyzet összetételét, mert beigazolódott, hogy 50-80%-ban nincs szükség diplomás könyvtárosokra. Így tehát csökkenthetők lennének a személyzeti kiadások is (viszont a számítógépek, a hálózat és az egyéb infrastruktúra létrehozása költségekkel jár).

Az eredmények további vizsgálódást tesznek szükségessé (a kérdések jellege, a mérési módszerek, a költségek terén). Most még messze vagyunk attól, hogy minden könyvtár nagy részben digitális legyen, de nagyon valószínű, hogy a technológia legközelebb a tájékoztató szolgáltatásokban idéz elő forradalmi változásokat.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 124, 189

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kölcsönzés

00/179

MORROW, Virginia: Self-service: to serve or not to serve, that is the issue = Libr. Assoc. Rec. 99. vol. 1997. 6. no. 312-314. p. Bibliogr.

Az önkiszolgáló kölcsönzés helyzete Nagy-Britanniában

Kölcsönzés -önkiszolgáló

A kereskedelemben „feltalált" önkiszolgáló rendszer az utóbbi években tovább terjedt: a benzinkutak, majd a bankok vették át az éjjel-nappal nyitva tartás gondolatát – az egyre intenzívebb automatizálás révén. Legújabban már a könyvtárak is nyújtanak önkiszolgáló jellegű szolgáltatásokat: az OPAC-ról közvetlenül elérhető másolatkérés, hosszabbítás, előjegyzés, a saját kölcsönzések áttekintése (ellenőrzése) stb. formájában. A tudományos és felsőoktatási könyvtárak körében pedig már az önkiszolgáló kölcsönzés gondolata is felmerült.

Ennek manuális formája is létezik (ill. létezett), ma már azonban a gépesített kölcsönzéshez szükséges technológia is rendelkezésre áll. 15-20 ezer font körüli áron különféle (többnyire az állománybiztonsági berendezésekhez – pl. Knogo, 3M – kapcsolódó) rendszerek, berendezések kaphatók a piacon. Az első (1990-es) közkönyvtári önkiszolgáló kölcsönzési kísérlet (amikor még egyetlen kész rendszer sem volt kapható) hasonló eredményt mutatott, mint a mai felsőoktatási könyvtári kísérletek: az összes kölcsönzés kb. 30%-a volt önkiszolgáló. Ugyanakkor még a mindössze 6%-os önkiszolgálást felmutató közkönyvtárban is az a vélemény alakult ki, hogy a rendszer csökkentette a sorbanállást a legforgalmasabb időszakokban. Tény, hogy a tudományos–felsőoktatási könyvtárak használói köre általában fogékonyabb az új technológiák iránt, s így az automatizált–önkiszolgáló kölcsönzést is szívesebben használja, mint a közkönyvtárak látogatói, ám a közkönyvtárak köréből még nincs annyi statisztikai adat, amennyiből komoly következtetéseket lehetne levonni. A vonalkód-leolvasással működő önkiszolgáló rendszerek bevezetésekor előfordul, hogy a meglévő vonalkód nem kompatibilis, illetve nem megfelelő helyen van (az egyik könyvtárban az állományt új vonalkódokkal kellett ellátni), más esetben pedig a hallgatók rájöttek, hogy kölcsönözhető könyvek fénymásolt vonalkódjával kézikönyveket, illetve rövid határidejű könyveket is kikölcsönözhetnek normál időre (már fejlesztik a nem másolható vonalkódot).

Az eddig szerzett tapasztalatok így általánosíthatók: az önkiszolgáló kölcsönzés bevezetésének sikere a jó előkészítésen múlik; a legtöbb gondot a vonalkódok okozzák; az olvasók általában örülnek az önkiszolgálásnak köszönhető gyorsabb adminisztrációnak, sőt, várják további önkiszolgáló szolgáltatások megjelenését; a könyvtárosok munkaidejének egy része felszabadul és magasabb szintű munkákra való átcsoportosításuk válik lehetővé; hosszabb ideig működő rendszereknél növekszik azok használata; van az önkiszolgáló kölcsönzésnek némi állománybiztonsági kockázata, kívánatos a biztonságosabb példányazonosító módszerek és technológiák kifejlesztése. A kevesebb közkönyvtári tapasztalat szerint az olvasók aggódnak, hogy barátságos könyvtárosaik el fognak tűnni, a könyvtárosok viszont úgy vélik, hogy több idejük lesz az olvasókkal való érdemi foglalkozásra.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

00/180

VASSIE, Roderic: Meeting the document supply needs of distance learners = Interl. Doc. Supply. 27. vol. 1999. 4. no. 154-157. p.

A távoktatásban tanulók dokumentumszolgáltatás iránti igényeinek kielégítése

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Szerzői jog; Távoktatás

Az egyetemi könyvtáraknak szolgáltatásaikat a távoktatásban tanulók különböző igényeihez kell igazítaniuk. A szerző azzal összefüggésben tárgyalja ezt a kérdést, hogy a távoktatási forma egyre fontosabbá válik a felsőoktatásban, különösen az Egyesült Királyságban. Számos kérdést vet fel, pl.: Mit értünk a távoli használó fogalmán? Ki fizessen a dokumentumszolgáltatásért? Hogyan lehet megőrizni a könyvtár elsőbbségét a dokumentumszolgáltatási igények kielégítésében? Hogyan befolyásolja a távoktatásban tanulók képzettségi szintje az információs szolgáltatások iránti igényeit?

(Autoref.)

00/181

VANDOOREN, Francoise: The TOLIMAC project: access control, charging and payment of electronic information resources by means of smart cards = VINE. 112. no. 1999. 30-33. p.

A TOLIMAC projekt: az elektronikus információforrásokhoz való hozzáférés ellenőrzése, díjszabás és fizetés elektronikus kártyával

Dokumentumszolgáltatás; Használó; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

A TOLIMAC az Európai Unió „Telematics for Libraries" programjának kutatási projektje. Célja olyan rendszer kifejlesztése, amellyel hálózati információforrások ellenőrzött hozzáférését és kezelését lehet elvégezni könyvtári környezetben. A rendszer elektronikus kártyára (smart card) és kódolási (encryption) technológiára alapszik, és olyan adatkezelési funkciókat tartalmaz, mint a használók azonosítása, távoli hozzáférés szabályozása, elektronikus fizetési és biztonsági követelmények ellenőrzése. Segítségével a könyvtárosok beállíthatják a használói jogosultságokat, és használói kategóriák szerint kiróhatják a helyi vagy távoli források használatának díjait. A rendszer szabványokra épül és web alapú használói felülettel rendelkezik. Az első kísérleti rendszer három egyetemi könyvtár használóit látja el egy elektronikus dokumentumszolgáltatási rendszerhez (INIST) való hozzáféréssel, beleértve a keresési, megrendelési és elektronikus fizetési lehetőségeket.

(Autoref. alapján)

00/182

STADLER, Peter - WELLMANN, Rainer et al.: Scanmail - Volltexte scannen und elektronisch liefern. Oder: Wann hat der Enduser seinen Volltext auf dem Schreibtisch? = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 11. no. 1856-1863. p.

Teljes szövegek elektronikus szolgáltatása a ScanMail segítségével

Digitalizálás; Dokumentumszolgáltatás; Gazdaságosság -könyvtárban; Szoftver

Minden vállalati szakkönyvtárnak egyik legfontosabb feladata a dokumentumok teljes szövegének szolgáltatása. Ezen a területen a papírmásolatokat a 90-es évektől egyre inkább felváltja a szkennelés és az elektronikus posta együttes használata. A mannheimi Roche Diagnostics GmbH könyvtára erre egy speciális eljárást dolgozott ki, amelyet ScanMail-nek neveztek el.

A cégnél rendelkezésre álló fejlett számítógépes felszereltség kiegészítéséül hardverként a Minolta Bookscanner PS 3000-et szerezték be. A géppel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együtt szállított szoftver (MI2CS 3000) installálása után üzembe helyezték a rendszert. Megrendeléseket e-postán, faxon, telefonon vagy írásban fogadnak. A dokumentumokat szkennelik, oldalanként TIFF fájlokat hozva létre. Az Acrobat Distiller szoftvert mint virtuális nyomtatót alkalmazva PDF-fájlt állítanak elő. Ezt aztán a használó e-postán fogadhatja, az Acrobat Reader programmal közvetlenül megnyithatja és kinyomtathatja. A küldött fájlhoz mindig csatolnak egy, az új eljárást ismertető és a szerzői jogi előírásokra figyelmeztető Word-fájlt. A ScanMail használható elektronikus folyóiratok közleményeinek továbbítására is.

Megvizsgálták, hogyan alakul a hagyományos és az új eljárás időigénye egy tízoldalas cikk esetén (papírmásolat kézbesítésével, faxon, ScanMail-lel, e-folyóiratként). A használó akár 12 perc alatt íróasztalán kézhez veheti a másolatot az új eljárással. Ennél csak az e-folyóiratok továbbítása gyorsabb (9 perc). Ezt ugyan a használók maguk is elvégezhetnék, de a könyvtár le is veheti a letöltés terhét a gyakorlatlan használókról.

Ergonómiai szempontból a szkennelés mellett szól, hogy az utóbbi időben a könyv és a másolást végző munkatárs gerincét egyaránt kímélő, a dokumentumot felülről megvilágító szkennerek kerültek forgalomba.

A ScanMail bevezetésének időszakában egy munkatárs napi 7,5 órás munkaidejében 41 (átlag tízoldalas) cikket képes szkennelni. Havi 20 munkanappal számolva a könyvtár 820 cikk szkennelésére tud vállalkozni. A szolgáltatást a könyvtár használói lelkesen fogadták. Az eljárás teljesen megfelel a szerzői jogi előírásoknak is, mivel a beszkennelt adatokat nem tárolják, hanem a továbbküldés után azonnal törlik.

(Hegyközi Ilona)

00/183

PERDUE, Jennifer - VAN FLEET, James A.: Borrow or buy? Cost-effective delivery of monographs = J. Interlibr. Loan, Doc. Del. Inf Supply. 9. vol. 1999. 4. no. 19-28. p. Bibliogr.

Vegyük kölcsön vagy vegyük meg? Monográfiák gazdaságos szolgáltatása

Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Könyvvásárlás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Bertrand Könyvtár (Bucknell University) a könyvtárközi kölcsönzés csökkentése és a könyvtár állományának bővítése érdekében olyan programot indított, amelynek célja az egyetemi hallgatók és oktatók által könyvtárközi kölcsönzésben kért monográfiák beszerzése. A tapasztalatok szerint a könyvtárközi kölcsönzés terheltsége jelentősen csökkent és gazdaságosabbá vált a dokumentumszolgáltatás a szolgáltatási idő, az egy címre jutó költség, a feldolgozás költsége és a kölcsönzési statisztika tekintetében. A program sikere teljesen megváltoztatta a könyvtárosoknak a hozzáférhetőséggel és a dokumentumszolgáltatással kapcsolatos nézeteit, ami a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás és a munkaerő átszervezéséhez vezetett.

(Autoref.)

Lásd még 132, 135, 146

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dokumentációs eljárások és termékeik

00/184

SMETHURST, Michael: The Consortium of European Research Libraries (CERL) = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 149-160. p.

Az európai tudományos könyvtárak konzorciuma (CERL) története és tevékenysége

Adatbázis; Együttműködés -nemzetközi; Gépi dokumentumleírás; Közös katalogizálás; Nagykönyvtár; Régi és ritka könyvek

A nyomtatott és a kézisajtó időszakából (1455-1830) származó könyvek gyűjteményei, amelyeket az európai tudományos könyvtárak őriznek, kulturális örökségünk fontos részét képezik. Az ezeket a gyűjteményeket kutatási célból használó tudósok számára korábban nehézséget jelentett bizonyos szövegek vagy példányok kinyomozása a meglévő katalógusok korlátai és az országos és intézményi katalogizálási szabályok eltérései miatt. Ma már a technológia e gyűjtemények hatékonyabb elérésére ad lehetőséget online katalógusok megteremtésével, retrospektív katalogizálási és retrokonverziós programok segítségével. Az Európai Tudományos Könyvtárak Konzorciumát (Consortium of European Research Libraries, CERL) azzal a fő céllal hozták létre, hogy lehetővé váljon a könyvtárak számára e programokból származó rekordok cseréje a kézisajtóval készült könyvek lelőhely-adatbázisainak kialakítása révén. Célja, hogy hatékony és megbízható eszközt nyújtson a tudósoknak, javítsa a hozzáférést azáltal, hogy a keresett címek és lelőhelyek egyetlen keresési helyről elérhetők, és rekordokkal lássa el a retrospektív katalogizálást végző könyvtárakat. A CERL-tagság révén több mint 30 európai tudományos könyvtár működik közre az ún. Kézisajtó Könyvek adatbázisának építésében, amely az RLIN hálózaton érhető el. Az adatbázis jelenleg 750 ezer rekordot tartalmaz, és az elkövetkező három évben várhatóan legalább 2 millió rekordra fog gyarapodni.

(Autoref.)

00/185

TREHUB, Aaron: Creating fee-based online services: a new role for academic librarians = Libr. Hi Tech. 17. vol. 1999. 4. no. 372-389. p. Bibliogr.

Térítéses online szolgáltatások: az egyetemi könyvtárak új feladata

Adatbázis; Egyetemi könyvtár; Figyelőszolgálat; Indexelés; Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

Jóllehet az Internetnek és a Világhálónak a könyvtárakra gyakorolt hatásáról már sok publikáció jelent meg, aránylag kevés figyelmet fordítottak a könyvtárosok által létrehozott és forgalmazott online szolgáltatások témájára. A cikk a University of Illinois Library (Urbana-Champaign) két térítéses online szolgáltatását ismerteti: az American Bibliography of Slavic and East European Studies (ABSEES) online változatát és az IRIS (Illinois Researcher Information Service) nevű, pályázati információkat nyújtó szolgáltatást. A szerző tárgyalja a házon belüli adatbázis-építés előnyeit és hátrányait, és arra a következtetésre jut, hogy az egyetemi könyvtárak megfelelő nyersanyaggal és szakmai ismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy értékes, új online szolgáltatásokat hozzanak létre, különösen a referensz területén.

(Autoref.)

Lásd még 118-119, 133, 196

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

00/186

KAZARINOVA, I. N. - SMAGIN, E. L.: Vožmoznosti biblioterapii = Naučn. Teh. Bibl. 1999. 8. no. 34-40. p.

A biblioterápia lehetőségei

Biblioterápia

A biblioterápiát eleddig általában beszűkülten értelmezték, a könyv révén történő gyógyítást értették alatta. Ezzel szemben a kiteljesült értelmezésű biblioterápia a könyvtárat mint egy társadalmi intézmény egészét veszi igénybe az olvasói személyiség kialakítása és a személyiség lelki békéjéhez vezető műveltség felhalmozása érdekében.

A szentpétervári Kirov kerület központosított könyvtári rendszerének 1. sz. fiókjában 1997 őszétől kísérleteznek a biblioterápia kiteljesített értelmezése jegyében dolgozni. Sikerrel. E fiók szervezeti és működési szabályzatának tervezete részletesen mutatja, miről is van szó. Ennek főbb összetevői az alábbiak:

1.) A fiók finanszírozása három forrásból (költségvetés, Soros és más alapítványi támogatás, saját bevétel) történik. Három főfoglalkozású alkalmazottja van (pszichológus–könyvtáros, konfliktológus–könyvtáros, biblioterapeuta–könyvtáros). A szabályzat itt rögzíti a működés célját, amely megegyezik a kiteljesített értelmezés címén fent közölt szöveggel.
2.) A munka fő irányai: a) biblioprofilaxis (egyéni, csoportos, frontális); b) a tulajdonképpeni biblioterápia (könyvtári, orvosi–pszichológiai, kriminológiai); c) rehabilitációs–rekreációs; d) fejlesztő (alkotó–prognosztizáló); e) könyvtárosok biblioterápiája.
3.) A fő használói csoportok a „kezelési móddal": a) szociálisan hátrányos helyzetűek – adaptáció, korrekció, pszichológiai védelem; b) aszociális személyek – korrekció; c) stresszogén elfoglaltságot űző személyek – a személyiség foglalkozás okozta korrekciója; d) szocializációs krízist átéltek – adaptáció, kompenzáció, pszichológiai védelem, korrekció, önszabályozás; e) azok a személyek, akik (saját kezdeményezésükre) érdeklődnek a személyes krízisek könyv útján való prognosztizálása és leküzdése iránt.
4.) Tudományos kutatómunka, amely a biblioterápia kevéssé kutatott vonatkozásaira irányul.

(Futala Tibor)

00/187

ARTEM'EVA, E. B. - MASLOVA, A. N.: Razvitie bibliotečnyh resursov v nacional'nyh rajonah = Naučn. Teh. Bibl. 1999. 7. no. 23-30. p. Bibliogr. 12 tétel.

A nemzetiségek könyvtári ellátásának helyzete Oroszországban

Nemzetiségi könyvtár

Szibéria és Távol-Kelet soknemzetiségű régió. Ezt (a rengeteg nemzetiség és néptöredék miatt részlegesen) tükrözi államigazgatási tagolódása. Keretében öt köztársaság, úm. Burjatia, Tüva (korábban: Tuva), Szaha (korábban: Jakutia), Altaj (korábban: Gorno-Altajszkaja avtonomnaja oblaszty) és Hakaszia található. Rajtuk kívül további 8 autonóm körzet is van a régióban.

Az itt élő nemzetek, népek, nemzetiségek száma meghaladja az ötvenet. Közülük a legnépesebbek: burjátok, tuvinek, jakutok, altájiak, hakászok, oroszok, ukránok, fehéroroszok, tatárok, evrenek.

Egyes töredéknépek a kihalás határára értek, ami nem örömteli fejlemény, hiszen mindegyiküknek saját történelme, kultúrája, életvitele van. A rénszarvasvadászat, halászat, vadcserkészés és prémfeldolgozás csupa olyan foglalkozás, amely vándorlást, ritka népsűrűséget feltételez. Ebből következően korántsem csak kihalásuk megakadályozása nehéz felettébb, hanem etnológiai megismerésük, kutatásuk is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1980 és 1990 között létesültek az északi népek szövetségei, amelyek változatos és a valósághoz igazodó tevékenységek révén próbálják meggátolni e kis népek, néptöredékek teljes asszimilációját. Az erőfeszítések egy része a könyvtárakra, a könyvtári ellátásra (pl. mozgókönyvtárak) vonatkozik.

Eredmények: a kilencvenes évek első felében valamennyi köztársaságban létrejöttek a nemzeti–egyetemi könyvtárak, amelyek egyetlen teljességre törekvő gyűjtőhelyei az őslakos nemzetek–nemzetiségek nyelvén megjelent könyveknek–periodikumoknak, róluk készült kéziratoknak, egyéb dokumentumoknak (pl. fényképeknek, hangzó anyagoknak), mégpedig akár a régebbieknek, akár az újabbaknak.

A nemzeti könyvtáron kívül működnek e területeken közművelődési, iskolai és szakkönyvtárak is (ez utóbbiak az Oroszországi Föderáció Szibériai Tudományos Akadémiájának patronátusában). Burjátiában, Tüvában és Szahában hét könyvtár jut 10 ezer lakosra, 12 könyvtári egység egy-egy lakosra. (A két további köztársaságra nézve még nincs ilyen adat.)

Két konferencia is segítette a helyzetfelmérést és a kiutak keresését (Olvasás és könyvtári ellátás a kultúrát nehezen hozzáférhetővé tevő régiókban; Könyv Északon). A kis népek nyelvén való könyvkiadás a piacgazdaságra történő áttérés miatt válságba került, ami ellentmondásban van az általános könyvtárfejlesztési törekvésekkel. Különféle megoldások (több mikrokiadó, néhány nagyobb kiadó a kis példányszámú kiadványok megjelentetésére) keresése napirendi kérdés. A legcélszerűbbnek az látszik, ha az egyes nemzetiségi övezetekben orosz és őslakossági nyelveken megjelenő hírlapok kiadóhivatalait kis példányszámú könyvek és brosúrák kiadására is alkalmassá tennék.

(Futala Tibor)

00/188

GRIŠINA, S.: Žizn' i smert' - na konce igly = Biblioteka. 1999. 10. no. 21-22. p.

Hogyan segítheti a könyvtár a kábítószer és az AIDS elleni harcot?

Beteg olvasó

A Sverdlov megye székhelyén, Ekaterinburgban működő megyei gyermek- és ifjúsági könyvtár már 1997-ben kénytelen volt tudomásul venni, hogy a megye és a város a narkománia és a HIV-fertőzés szempontjából veszélyeztetett területté vált. S eközben – mutatták a középiskolai felmérések – a tanulóknak mindössze 10%-a volt tisztában a fenyegetések súlyosságával és elkerülésük útjaival–módjaival. Ebben a helyzetben a könyvtár úgy döntött, hogy amennyiben társadalmi jelenségnek (mint ahogy valóban az is) minősíti ezt az újmódi jelenséghalmazt, neki is kötelessége síkra szállnia megelőzése érdekében. S ezt anélkül kell megtennie, hogy bárkit is személyiségi sérelem érjen.

Más érdekelt intézményekkel és szakemberekkel karöltve a következő formákat „találta ki" ehhez. Mindenekelőtt népszerű programokkal „talk-show"-kat szervezett „Ismerni, hogy megvédhessem magam" és „Nehogy idő előtt meghaljak" címen. Ugyancsak népszerű lett a helyi magazin szerkesztőségével meghirdetett pályázat is („Az AIDS ellen vagyunk"). Nem maradt ki a formák közül a rajzpályázat („Narkotikumok nélküli világ") és a könyvkiállítás sem („Élet és halál a tű hegyén").

A megyében időközben megalakult védelmi tanácsadó testületnek a könyvtár lett a dokumentációs és információs központja. Tekintettel arra, hogy a felvilágosító és a megelőzést szolgáló irodalom erősen szóródik, a könyvtár a módszertani gondozás jegyében digesteket ad ki a megyében működő gyermek- és ifjúsági könyvtárak használatára a témakörből. E tartalmuk miatt fontos kiadványok mellett módszertani segédletekről is gondoskodik a könyvtár.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

00/189

STILL, Julie - KASSABIAN, Vibiana: The Mole's dilemma: ethical aspects of public Internet access in academic libraries = Internet Ref. Serv. Q. 4. vol. 1999. 3. no. 7-22. p. Bibliogr.

A nyilvános Internet-használat etikai aspektusai a felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosetika; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Tájékoztatás szabadsága

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A felsőoktatási könyvtárak gyakran kerülnek kutyaszorítóba, hogy egyrészt az információt, amennyire csak lehet szabadon hozzáférhetővé tegyék, másrészt, hogy ne váljanak a nagyközönség számára Internet-szolgáltatóvá, különösen a nagyközönség azon része számára, akik az Internetet vitatható célokra használják. A kérdés az, hogy köteles-e a felsőoktatási könyvtár Internet-hozzáférést nyújtani a nagyközönségnek, vagy saját szűkebb használói körére korlátozhatja azt; ha nyújt, akkor joga vagy kötelessége-e, hogy szabályozza a nagyközönség által megtekinthető ill. küldhető anyagok típusait; van-e hasonló joga/kötelessége saját közösségével szemben; s végül, ha a könyvtár megszorításokat alkalmaz, hogyan egyezteti össze ezeket a szólásszabadság elveivel és a cenzúra elítélésével?

A legtöbb felsőoktatási intézménynek van valamilyen erkölcsi, jogi vagy gazdasági alapú kötődése a környező közösséghez, s ennek megfelelően könyvtáraik feladatai között szerepel a nagyközönség számára szolláltatások nyújtása. Számos könyvtár OPAC-ját, elektronikusan előfizetett folyóiratainak megtekintését nehéz lenne úgy biztosítani, hogy az ne jelentsen egyúttal teljes Internet-hozzáférést is. Ezek használatától nem foszthatja meg a könyvtár azokat, akik ellátását vállalta: de a nagyközönség számára kijelölhet olyan terminálokat, melyek a könyvtárosok (pl. a referenszpult) közelében vannak, amelyekről eltávolították a telnet opciót stb. A felsőoktatási könyvtárak (és a könyvtárosok általában) a szellemi szabadság bajnokai, és elutasítják a cenzúra bármely formáját. Ugyanakkor egyetlen könyvtár sem nyújt teljesen „szabadjára eresztett" hozzáférést bármilyen anyaghoz: mindenhol megvannak a szűrés eszközei, legalább a gyűjteményfejlesztés irányelveiben, a könyv- és folyóirat-válogatás szempontjaiban. Ha egy könyvtár gyűjtőköréből bizonyos témák ki vannak zárva, ha a könyvtár bizonyos érdeklődési körű csoportok (pl. pedofilek) számára nem adja ki rendezvényi helyiségeit, vajon az Internet miatt be kell-e ezeket engednie? Az amerikai egyetemi professzorok egyesületének nyilatkozata szerint a szólásszabadság és a kutatás szabadsága („academic freedom") ugyanolyan mértékű legyen az elektronikus formátumokban, mint a nyomtatott, vagy szóbeli formában. Egy felsőoktatási könyvtárban valaki tanulmányozhat pornográf anyagokat, gyűlöletkeltő irodalmat, faji, vallási, nemi megkülönböztetést igenlő szövegeket kutatási célból, s ezt lehetővé kell tenni. Ám nyilvánvaló, hogy a könyvtár más használóit meg kell kímélni e

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zavaró vagy bántó anyagoktól, s a könyvtár anyagi és technikai eszközei nem arra valók, hogy ilyen témájú anyagokat propagáljanak vagy terjesszenek általuk.
Az elfogadható Internet-használat bonyolult kérdés, amelyre sem technikailag, sem erkölcsileg–jogilag nincs kész megoldás. Mindazonáltal meg kell találni a szabadságelvek, a józan ész, és a másokra való tekintet között az egyensúlyt.

(Mohor Jenő)

00/190

GRAFSTEIN, Ann Julie: The public library and the Internet: who has a right to what? = Internet Ref. Serv. Q. 4. vol. 1999. 2. no. 7-19. p.

A közkönyvtár és az Internet: kinek mihez van joga?

Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Könyvtárosi és egyéb szakmai körökben egyaránt vitatott kérdés, hogy a közkönyvtárak korlátlan vagy korlátozott Intermet-hozzáférést nyújtsanak használóiknak. A viták tárgya általában az ún. szűrő szoftverek használata, amelyekkel bizonyos nem kívánatos helyeket (pornográfia, erőszak stb.) le lehet tiltani. A vita egyik oldalán azok állnak, akik szerint az ilyen információkhoz nem szabad hozzáférést nyújtani a közkönyvtárakban, a másik oldalon pedig azok, akik a korlátozásban az amerikai szabadságjogok megsértését látják. A szerző szerint a szabadságjogi vita csak egy részét érinti a kérdésnek. Nézete szerint az Internet egy forrásnak tekinthető, és a szolgáltatás szintje nagyban függ attól, hogy a könyvtár egyáltalán milyen szolgáltatást tud finanszírozni, összhangban a közösség igényeinek kielégítésére irányuló kötelezettségeivel.

(Autoref.)

00/191

DUKE, John K. - YU, Xiaochang: Authenticating users inside and outside the library: implementing a proxy server = Internet Ref. Serv. Q. 4. vol. 1999. 3. no. 25-41. p. Bibliogr.

A belső és külső használók jogosultságának meghatározása: a proxy szerver alkalmazásának előnyei és hátrányai

Adatbázis; Használó; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az elektronikus forrásokat szolgáltató könyvtáraknak az egyetemen kívüli használóknak is kell szolgáltatniuk bizonyos kereskedelmi adatbázisokat, továbbá arra is szükség lehet, hogy a könyvtáron belül is korlátozzák a hozzáférést egyes adatbázisok vagy használói csoportok szerint. A szolgáltatók a hozzáférést rendszerint IP (Internet Protocol) címek, használói azonosítók és jelszók kombinációival oldják meg. A használók azonosításának folyamata egy hozzáférés-kezelő rendszert hoz létre. A cikk szerint a leghatékonyabb hozzáférés-kezelést ma egy ún. közvetítő (proxy) szerver telepítésével lehet megoldani. Ismerteti a Netscape Proxy Server telepítésének technikáját, valamint a szerver előnyeit és hátrányait.

(Autoref.)

00/192

JECHT, Heike - MOSCHKOV, Irina: Das Informationssystem „Forum Spezialbibliothek" = NFD Inf. 50. Jg. 1999. 8. no. 473-475. p.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A „Szakkönyvtári Fórum" nevű információs szolgáltatás az Interneten

Egyszemélyes könyvtár; Szakkönyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A Szakkönyvtári Fórum (Forum Spezialbibliothek) az első olyan központi szolgáltatás, amely a szakkönyvtárosoknak és az egyszemélyes könyvtárakban dolgozóknak kínál lehetőséget az információcserére és a kommunikációra az Interneten. Információkínálata elsősorban a német szakkönyvtárak számára fontos munkaeszköz, és minden érdeklődőt invitál a kínálat továbbfejlesztésére, az együttműködésre. Elsősorban a „valódi", kisebb szakkönyvtárak igényeire koncentrál, mivel a kisebb intézmények jobban rá vannak utalva a központi információforrásokra, mint a nagyobbak. A szakkönyvtárosok általános – működési területtől és fenntartótól független – információigényei kielégítésére alkalmas. A Szakkönyvtári Fórum (címe: <http://www.ik.fh-hannover.de/person/behm>) célja, hogy tájékoztatást nyújtson a szakkönyvtárakról és támogassa a szakkönyvtárosok új szerepvállalását, a könyvtár-és tájékoztatásügy számára fejlődési trendek kijelölését.

(Autoref.)

00/193

GRÖTSCHEL, Martin - KUBEREK, Monika [et al.]: Der Kooperative Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg = ABI-Tech. 19. Jg. 1999. 4. no. 351-367. p.

Res. angol nyelven

Berlin-Brandenburg tartomány közös könyvtári hálózata, a KOBV

Gépi információkeresési rendszer; Gépi könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat; Szoftver

A Berlin-Brandenburg könyvtári hálózat (KOBV) 1999 őszén megkezdte üzemszerű működését. Új technológiai megoldás, hogy központi adatbázis helyett a hálózat különböző pontjain lévő adatbázisokat és helyi katalógusokat „hozzák össze" központi katalógusként, az Interneten keresztül. A visszakeresést így nem egy központi információkeresési funkció végzi, hanem a KOBV keresőgépe gyűjti össze az információkat. A cikk ismerteti az új koncepció hátterét, a szoftver-rendszer felépítésének kritériumait, és a rendszer egyénileg kifejlesztett összetevőit.

(Autoref.)

Lásd még 127, 141, 168, 173-176, 181-182, 185, 194, 206-207, 221, 223, 228

Társadalomtudományi tájékoztatás

Lásd 159, 161

Közgazdasági tájékoztatás

Lásd 155

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

00/194

DI BENEDETTO, Elisabetta - GATTI, Gabriele: L'informazione bibliografica in Internet. Una rassegna orientativa = Accad. Bibl. Ital. 51. a. 1999. 3. no. 49-62. p.

Bibliográfiai információk az Interneten. Tájékoztató áttekintés

Könyvtártudományi tájékoztatás; Számítógép-hálózat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk az OPAC-okat, periodika-katalógusokat, cikkarchívumokat, a szürke irodalom lelőhelyeit, kiadói illetve kereskedelmi katalógusokat és levelezőlistákat tartalmazó legfontosabb internetes forrásokat ismerteti.

(Autoref.)

Lásd még 229

Kutatás és termelés információellátása

00/195

FISHER, Shelagh - MILLER, Paul: Accessing the national resource: towards a national agency for resource discovery = Cat. Index. 1999. 132. no. 1-4. p.

Hozzáférés a nemzeti forrásanyaghoz: országos intézmény feladata lesz a hálózati források feltárása és rendezése?

Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

1997-ben a British Library és a JISC (Joint Information Systems Committee – az Egyesült Királyság Felsőoktatási Alapítványának Bizottságai és a Könyvtári és Informatikai Tanács által létrehozott fórum) megbízásából elkészült egy tanulmány, amelynek céja az volt, hogy felmérje egy nemzeti forrásfelderítő központ létrehozásának megvalósíthatóságát, előnyeit és feltételeit.

A tanulmány nyolc fontos kérdésre koncentrált: a kutatók számára érdekes gyűjtemények feltárása, a gyűjtemények jellemezhetővé és elérhetővé tétele, a kutatók hatékonyabb és gazdaságosabb munkájának elősegítése, a hasonló gyűjtőkörű intézmények egymáshoz való közelítése és együttműködésük feltételeinek megteremtése, az átfedések felderítése, a források digitalizásának, illetve online katalógusba kerülésének fontosság szerinti rangsorolása, a legmegfelelőbb mód kidolgozása a források azonosítására, valamint a fenti céloknak megfelelő szabványosítási kérdések.

A tanulmány készítői kérdőívet köröztek több mint száz felsőoktatási intézmény, nemzeti adatbázisszolgáltató, közkönyvtár és múzeum körében, melyeknek kb. fele válaszolt a kérdésekre. Ezek közül a legjelentősebbeknél interjúkat is készítettek. Az eredmény azt mutatta, hogy ezek az intézmények szívesen vennék egy nemzeti forrásfeltáró központ működését.

A forrásokhoz való hozzáférésnek eddig kétféle megközelítése alakult ki. Az egyik a „hibrid könyvtár" névvel büszkélkedik, a másik pedig a „clumps" nevet nevet nyerte el az utóbbi évek során. A hibrid könyvtár integrálja a különböző rendszereket, technológiákat és szolgáltatásokat az elektronikus és a nyomtatott dokumentumok feltárása és hozzáférhetővé tétele során oly módon, hogy a használó a saját témakörében döccenőmentesen tudjon „közlekedni" a számára szükséges források között.

A clump koncepció azt jelenti, hogy a használó több különböző – gyűjtőkör szempontjából egymáshoz kapcsolodó – könyvtár állományát és szolgáltatásait megfelelő interfész segítségével úgy érheti el, hogy nem is kell tudatában lennie, hogy nem egyetlen könyvtár szolgáltatásait használja.

A fenti célok megvalósulásának kulcskérdése a több síkon megvalósuló széles körű együttműködés. Ilyen például az intézményi együttműködés: a könyvtáraknak, múzeumoknak, levéltáraknak – a kulturális örökség őrzőinek – sok közös célja és problémája van, törvényszerű tehát együttműködésük is. Ezt már az Európai Közösség is felismerte, és az ötödik keretprogramban számos erre irányuló projektet is indítottak. Meg kell vizsgálni a technikai együttműködés eszközeit is, mint például a Z39.50, az ISO-ILL és az XML szabványok. Törekedni kell a szemantikai egységesítésre, aminek érdekében megfelelő tézauruszokat kell kidolgozni. Az egyre bővülő források és szolgáltatások pedig

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megkövetelik a „humán" együttműködést, vagyis a személyzet és a használók folyamatos képzését, továbbképzését. 1999 februárjától az UKOLN (UK Office for Library and information Networking) a JISC csatlakozásával működteti az Interoperability Focus irodát, mely a fenti célokat és a megvalósulásukból származó előnyöket van hivatva népszerűsíteni és ezek kiterjesztését elősegíteni.

Ezenkívül a JISC megalapította a Forrásfeltáró Hálózatot (Resource Discovery Network), melynek háromféves célkitűzése a minőségi Internet-források feltárása, leírása és elérhetővé tétele. Az UKOLN, a Kings College London és a University of Hull irányításával a Hálózat Központja és a résztvevők széles köre hivatott megvalósítani ezt a feladatot a JISC által létrehozott vagy támogatott információ- és tartalomszolgáltatók összefogásával, az együttműködés koordinálásával, az integráció fejlesztésével.

Habár a forrásokhoz való szabad hozzáférés igénye elsőként a felsőoktatás közösségeiben jelentkezett, az információk szinte korlátlan elérése, melyet a fenti együttműködés eredményezhet, az egész társadalom érdekeit szolgálja majd.

(Fazokas Eszter)

00/196

TOLLEFSEN, Sigrid - GULLIKSEN, Mimmi: Organising national consortia for licensing bibliographic, citation and fulltext databases = LIBER Q. 9. vol. 1999. 4. no. 413-418. p.

Országos konzorcium létrehozása a bibliográfiai adatbázisok, elektronikus hivatkozásmutatók és teljes szövegek licencszerződésére

Adatbázis; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Módszertani központ; Teljes szövegű adatbázis; Tudományos és szakkönyvtárak

Norvégia tudományos, felsőoktatási és szakkönyvtárainak legfőbb hatósága, az RBT (angol nevén „The National Office for Reserch Documentation, Academic and Special Libraries") viseli a fő felelősséget a tudomány és a felsőoktatás információellátásáért. Ennek keretében – kis országról lévén szó – egy munkacsoport licencszerződéseket dolgozott (és dolgoz) ki annak érdekében, hogy a megvásárolt illetve előfizetett adatbázisokat minden érdekelt Norvég tudományos ill. felsőoktatási könyvtár szabadon használhassa. Az érintett könyvtárak és a nemzeti könyvtár közös rendszerével, a BIBSYS-szel szoros együttműködésben születtek meg 1995-96-ban az első licencegyezmények bibliográfiai adatbázisok használatára, és 2000-re kidolgozzák az első, teljes szövegű adatbázisokra (elektronikus folyóiratokra) vonatkozó konzorciumi megállapodásokat is.

Jelenleg az RBT három nagy megállapodást gondoz, az OCLC, az ISI és az Ovid használatáról, (az OCLC így 41 tagintézmény számára érhető el, az ISI-konzorcium 35 taggal indult, amely mára 62-re növekedett). Az Ovidot egy kísérleti és értékelő szakasz után választották ki az orvosi adatbázisok (MEDLINE, CINAHL, EBMR) „szállítójának", többek között azért is, mert saját interfészébe tudta integrálni a BIBSYS állományadatait és másolatrendelési funkcióját is.

1998 márciusától decemberéig végezte munkáját a teljes szövegű adatbázisokkal foglalkozó munkacsoport (jelentésük angolul olvasható a www.rbt.no/fellesavtaler/fulltekst/welcome_eng.htm címen). Az előkészítés során 6200 folyóiratcímből nézték meg a szolgáltatók kínálatát, mennyiségben és százalékosan, valamint az egymás közti átfedéseket, s egybevetették ezt a norvég intézmények által adott fontos folyóiratok jegyzékével is, továbbá a BIBSYS által nyilvántartott norvégiai előfizetések számával és a másolatrendelések adataival, valamint az ISI alapján megnézték, hogy mely periodikumokban publikálnak, illetve melyekre hivatkoznak leggyakrabban a norvég szerzők. Megfogalmazták azokat a technikai kívánalmakat is, amelyeknek a szolgáltatónak eleget kell tennie, s mivel egyetlen szolgáltató sem tudta a kellő mennyiséget biztosítani, fontos követelmény lett az integrálhatóság. A teljes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szöveghez való hozzáférés mellett követelmény a másolatrendelés illetve a könyvtárközi kölcsönzési lehetőség. Nem egy sok folyóiratot tartalmazó kész csomagot akarnak megrendelni, hanem olyan folyóiratokat, amelyeket a tudomány és az oktatás céljaira használnak, amelyek a problémamegoldást és a tudás naprakészen tartását segítik, amelyekben a kutatók a leggyakrabban publikálnak, illetve amelyekre a leggyakrabban hivatkoznak. Az ilyen meggondolások alapján megkötendő megállapodás 2000 januárjától lép életbe.

(Mohor Jenő)

Lásd még 198, 221

Oktatás információellátása

00/197

LOGUE, Susan - PREECE, Barbara: Instructional support in the changing library environment = Tech. Serv. Q. 17. vol. 1999. 1. no. 13-22. p. Bibliogr.

Az oktatás támogatása a változó könyvtári környezetben

Elektronikus dokumentum; Honlap; Oktatás információellátása; Referensz; Távoktatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtáraknak folyamatosan lépést kell tartaniuk a használói igények változásaival, például egyre több hozzáférési igényt kell kielégíteniük az egyetemen kívüli használók számára. Ennek megfelelően az oktatás technológiai támogatásának hagyományos könyvtári feladatai is változnak. A Southern Illinois University (Carcondale, Ill.) könyvtárában az ilyen technikai feladatokat hagyományosan az ISS (Instructional Support Services) csoport látja el. A világháló használatának növekedése nyomán a könyvtár felvett egy könyvtárost a könyvtár, illetve az egyetemi tanfolyamok számára szükségessé vált web- és multimédia projektek kifejlesztésére, továbbá két részmunkaidős referensz-könyvtárost is alkalmaz ugyanezen programok támogatására. Ennek nyomán nemcsak a könyvtáron belüli hozzáférés vált hatékonyabbá az elektronikus forrásokhoz, hanem a távoli hozzáférés lehetőségei is kibővültek. A cikk ismerteti az új munkakapcsolatokat, munkaköröket és szolgáltatásokat.

(Autoref. alapján)

00/198

COMBEROUSSE, Martine: Des documents numériques en ligne pour l'enseignement et la recherche: le Programme Numerisation pour l'enseignement et la recherche = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 345-350. p.

Res. angol és német nyelven

Digitális dokumentumok az oktatás és kutatás számára: a francia oktatási minisztérium digitalizálási programja

Digitalizálás; Fejlesztési terv; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása

A francia oktatási és kutatási minisztérium megbízást adott a Maison des sciences de l'homme Alapítványnak digitalizálási program kidolgozására az oktatás és a kutatás számára. A program célja javaslatok összeállítása az elektronikus dokumentumok (szöveges, kép- és hangzó anyagok) oktatásban és kutatásban való használatára és az irántuk való igény felmérésére, valamint az online eléréssel és az elektronikus források szolgáltatásával kapcsolatban a jogi, technikai és szerkesztési előírások kidolgozása. A cikk bemutatja az 1999 januárjában kezdődött hároméves program szervezetét, az eddigi hasznossági tanulmányokat, az egyes szereplők (különösen a kiadók) helyzetét, valamint azt a jogi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és gazdasági környezetet, melyben a dokumentumok létrejönnek.

(Autoref.)

00/199

ZOLOTAREVA, V.: Tradicionnyj dokument v cifrovoj perspektive = Biblioteka. 1999. 9. no. 35-37. p.

Hagyományos dokumentum a digitalizálás perspektívájában

Elektronikus könyvtár; Főiskolai könyvtár; Oktatás információellátása; Online katalógus; Szolgáltatások átvétele

A Moszkvai Mérnöki-Fizikai Főiskola (Moskovskij inženerno-fizičeskij institut, a továbbiakban MIFI) tudományos könyvtárában jelenleg folyik az elektronikus könyvtár kiépítését célzó program megvalósítása. A program a következőkre terjed ki:

- az alapvető könyvtári folyamatok számítógépesítése;
- hozzáférés a helyi és távoli adatbázisokhoz, illetve a MIFI belső elektronikus forrásaihoz;
- referatív és teljes szövegű információk online elérése;
- elektronikus állományok létrehozása és őrzése;
- a hagyományos katalógusok felváltása elektronikus katalógusokkal;
- az olvasótermi és a kölcsönözhető állomány vonalkódozása;
- egységes adatcsere-formátum és kódkészlet bevezetése (USMARC, UNICODE)
- új módszerek bevezetése a hallgatók könyvtár- és információhasználati oktatásában.

A programot a főiskola informatikai központjával közösen valósítják meg.

A Biblioteka nevű rendszer gyarapítási alrendszere a teljes gyarapítási munkafolyamatot gépesíti (rendelés, érkeztetés, elhelyezés, számlakezelés), megoldja a dezideráta-kezelést, kiváltja a kézzel vezetett leltárkönyveket. A gyarapítás során feljegyzett információkat a rendszer egészen addig megőrzi, ameddig a kiadvány feldolgozva, használatra kész állapotba nem kerül. Külön jelzik a főiskola oktatóinak publikációit. A modul lehetővé teszi levelek küldését a szállítóknak, a számlák elektronikus úton vagy faxon való fogadását, illetve könyvtárközi kérések feladását.

A katalogizálási alrendszerrel létrehozott OPAC helyi hálózaton elérhető az összes olvasóteremből és kölcsönzőhelyről. Jelenleg mintegy 50 ezer rekordot tartalmaz. A feldolgozó osztály különböző adatszótárakat is épít: az ETO elektronikus változatát, a szerzők egységesített besorolásiadat-állományát, a kulcsszavak és tárgyszavak rubrikátorait. Adatvédelmi szempontból azt is tervezik, hogy az elektronikus katalógust megduplázzák, ezzel a verzióval fognak dolgozni a feldolgozók – lehet, hogy nem online, hanem a tételek utólagos betöltésével a hálózati OPAC-ba. A könyvtár katalógusa az Interneten is elérhető.

Miután az oktatás információellátása a könyvtár alapfeladata, a rendszer egy speciális alrendszeren keresztül lehetővé teszi az oktatás könyvvel (tankönyvvel, kötelező és ajánlott irodalommal) való könyvtári ellátottságának elemzését.

A főiskola tanszékeiről, távoli egységeiről internetes hozzáférést biztosítottak a könyvtár adatbázisaihoz (OPAC, a főiskola oktatóinak publikációs adatbázisa, a könyvtári ellátottság adatai, az időszaki kiadványok adatbázisa, cikkadatbázisa stb.), valamint hazai és külföldi adatbázisokhoz is.

A hallgatók korábban évente egyszer részesültek könyvtárhasználati oktatásban, most heti konzultációkat tartanak a könyvtárosok, illetve gyakorlati foglalkozásokat vezetnek az elektronikus hordozón lévő információk használatáról, illetve a könyvtár adatbázisainak használatáról.

A könyvtár tervezi elektronikus könyvtár létrehozását is, amelyben dokumentumok, jegyzetek, a főiskola profiljának megfelelő konferenciák előadásainak teljes szövege, multimédia-adatbázisok, oktatóprogramok, lesznek hozzáférhetők. Ehhez már ki-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alakították az elektronikus források olvasótermét, ahol a főiskola távoktatási programja is zajlik.
A könyvtár elkészítette honlapját, aktívan használja az OCLC teljes szövegű adatbázisait, tartalomjegyzék-szolgáltatásokat vesz igénybe. Az elektronikus posta a könyvtárközi kölcsönzés és a partnerintézményekkel, könyvtárakkal való kapcsolattartás nélkülözhetetlen eszköze lett.
Az olvasószolgálati alrendszeren keresztül bonyolítják a kölcsönzést. Az olvasókról gépi nyilvántartást vezetnek. Az olvasónak kölcsönzés előtt be kell jelentkeznie a rendszerbe. Ha tartozása van, nem kap jogot a kölcsönzésre, hanem megtekintheti a nála lévő, lejárt határidejű könyvek jegyzékét. Addig nem kölcsönözhet, amíg vissza nem hozza őket. Ha az olvasónak nincs tartozása, bejelentkezés után használhatja az OPAC-ot és kikérheti a kívánt könyvet. A modulban gépesítve van a beiratkozás, a könyvkérés, a látogatottsági statisztika, valamint a kölcsönzés regisztrációja.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 196, 222

Művészeti és irodalmi tájékoztatás

Lásd 176

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

00/200

SUSLOVA, I.: Naučnyj status menedžmenta = Biblioteka. 1999. 11. no. 34-37. p.

A könyvtári menedzsment tudományos státusza

Munkaszervezés; Vezetés

Az orosz könyvtártudományi kutatók tíz esztendeje vitatkoznak azon, hogy a könyvtári menedzsment „megérdemli-e", hogy tudománynak tartsák, és akként bánjanak vele, avagy továbbra is elégséges-e ezt a tevékenységet könyvtárigazgatásnak nevezni, s módszertani ismerethalmazként kezelni.

A menedzsment hívei azzal érvelnek, hogy a könyvtárigazgatás módszerként való pertraktálása és gyakorlása mély válságba sodorta az orosz könyvtári szervezeteket, viszont a nyugati menedzsmentfelfogás jegyében a könyvtárak képesek megújulni, megfelelni a kor kihívásainak. Az ellenzők velük szemben „nyugatmajmolásnak" tartják az e fogalom körüli csetepatékat.

A dolog – természetesen – nem az elnevezésen dől el, hanem azon, hogy az elnevezés mit takar. „A korszerű könyvtárigazgatás új paradigmája a menedzsment koncepciójának tükröződéseként abban foglalható össze, hogy a könyvtárat – szituációs megközelítéssel – nyílt társadalmi rendszerként értelmezi." És ez a lényeg. Belőle következik a könyvtári menedzsment tudományként kezelése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

E menedzsment „tartalmai" között kardinális helyet foglal el a könyvtári marketing („Manapság a marketing korántsem csak igazgatási funkció, illetve nem egyszerű könyvtári üzleti tevékenység, ... hanem kerek igazgatási koncepció, mondhatni: filozófia, melyben a könyvtári ellátás olyan demokratikus folyamatként realizálódik, amelyet előzőleg elemeztek–tanulmányoztak, hogy a lehető legteljesebb igénykielégítés lehetővé váljék."), a PR és a stratégiai irányítás.

Alkalmazott módszereinek tudományos megalapozottsága, eddigi eredményei ellenére a könyvtári menedzsment új és fejlődésben lévő diszciplína, s mint ilyen rengeteg kutatómunkát és tudományos vitát igényel.

(Futala Tibor)

Lásd még 217

Tervezés

Lásd 167, 225

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

00/201

KUUSINEN, Iiris - NURMINEN, Maria: Tehokkuutta ja laatua kirjaston asiakaspalveluun benchmarking-menetelmällä = Signum. 32. vol. 1999. 8. no. 154-157. p.

Hatékonyság és minőségmérés a könyvtári ügyfélszolgálatban benchmarking módszerrel

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Szolgáltatások

A finnországi Kymenlaaksoi Szakfőiskola (KyAMK) könyvtárának kezdeményezésére 1999-ben benchmarking módszerrel került sor az ügyfélszolgálat legfontosabb részterületeinek összehasonlítására három felsőoktatási könyvtárban. A főiskola könyvtára partnerül egy hazai és egy külföldi könyvtárat választott, szempontként azt tartva szem előtt, hogy ezek magas színvonalú, hatékonyan működő és technikailag jól felszerelt könyvtárak legyenek (a Helsinki Közgazdasági Főiskola és a Leeds Metropolitan University könyvtára). Mindkét partnerintézmény jelentősen régebbi az 1996-ban alapított KyAMK-nál.

A vizsgálat néhány pontos pozitív meglepetéssel zárult: a KyAMK ugyanis három részterületen is a legjobb eredményt mutatta fel: a tanácsadásban, a kölcsönzési tevékenységben és a gyűjtemény használatát megkönnyítő iránymutatásokban és kalauzolásban. A kölcsönzés területén a legnagyobb különbség abból származott, hogy a KyAMK-ban kölcsönző-automaták működnek, a könyvtárközi kölcsönzés pedig ingyenes.

Fejlesztésre szorul viszont a vizsgálat alapján a KyAMK-ban az információhoz jutás oktatása és a dokumentumok elérhetősége. Az előbbiben a leedsi, az utóbbiban a helsinki könyvtár bizonyult a legjobbnak. Az elérhetőségre vonatkozó kérdéssel együtt az elektronikus információforrások használatára is rákérdeztek. A válaszok azt mutatták, hogy mindhárom könyvtárban ugyanazon forrásokat használják (HELECON adatbázisok és elektronikus folyóiratok). Fény derült arra is, hogy mindhárom könyvtárban főleg a nyomtatott forrásokban találják meg a szükséges információkat. Százalékosan a KyAMK-ban voltak legtöbben (15%), akik az elektronikus forrásra voksoltak.

A vizsgálat bebizonyította, hogy a benchmarking módszer a könyvtári területen is alkalmazható. Bár kellő kritikával kell kezelni, a mennyiségi és minőségi mérésmódszerek alkalmazása, valamint a folyamatanalízis helyes képet ad a szolgáltatások helyzetéről.

(Sz. Nagy Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/202

LAMONT, Melissa: Critical human factors in emerging library technology centers = Libr. Hi Tech. 17. vol. 1999. 4. no. 390-395. p. Bibliogr.

Az emberi tényezők fontossága a technológiai környezetben

Használó; Információtechnológia; Munkaszervezés; Személyzet

Az elmúlt évtizedben a könyvtárak számos új, a digitális adatok felderítésével, gyűjtésével és szervezésével kapcsolatos szolgáltatást fejlesztettek ki (információtechnológiai központok, laboratóriumok, elektronikusszöveg-központok stb.), többnyire a felsőoktatási intézmények számítóközpontjaival, tanszékekkel vagy üzleti vállalkozásokkal együttműködve. A hardver és a szoftver mellett a projektek sikere nagyban függ az emberi tényezőktől is (a használók elvárásai, a személyzet kilátásai, a könyvtár vezetésének támogatása). A szerző több könyvtár földrajzi információtechnológiai központjában (GIS) szerzett tapasztalatait adja közre.

Egy-egy projekt akkor lehet sikeres, ha széles használói bázis áll mögötte (ez egyben érvként szolgálhat a pénzügyi támogatás megszerzéséhez). A potenciális használóknak (az intézményen belül és kívül egyaránt) tudomására kell hozni, hogy a szolgáltatás létezik. A használóknak megfelelő képzést és segédleteket kell rendelkezésükre bocsátani, külön gondolva a már meglévő használói körre és az új érdeklődőkre, valamint a gyakorlott felhasználók speciális igényeire. A túlzott elvárások kezelése külön gondot jelent. Ebben segítséget nyújthat az, ha a könyvtár weblapján és nyomtatásban világosan megfogalmazza a szolgáltatás célját, tartalmát és körét. Eközben el kell oszlatni azt a tévhitet, hogy **minden** digitálisan rendelkezésre áll. A könyvtárnak gondolnia kell a távoli felhasználókra és az elektronikus postán érkező referenszkérdésekre is.

A projekt sikerének másik kulcsa a személyzet odaadó tevékenysége. A projekt munkatársai mellett a könyvtár egész stábja nagyobb stressznek van kitéve az információtechnológiai központok létrehozása során. Helyzetüket nagyban megkönnyítheti viszont, ha a szükséges átfogó tájékoztatást megkapják a projektről. A referenszkönyvtárosokra hárul az a feladat, hogy eldöntsék, milyen kérdésekkel irányítják a használókat az információtechnológiai központhoz, és mikor elegendőek, sőt célszerűbbek a hagyományos források. Hasonló módon a könyvtárból is el kell juttatni a szükséges információkat az információtechnológiai központhoz a vezetéssel és a személyzettel folytatott folyamatos konzultációk során.

Az információtechnológiai központ sikerének utolsó kulcsa a könyvtár vezetésének támogató és rugalmas hozzáállása, ugyanis egy ilyen központ fokozatos létrehozása igen költséges, szervezeti átalakítással, pénzügyi és szakmai kockázattal jár. A projekt lebonyolításához pályázatokra, alapítványi támogatásra van szükség. Ami a munkaszervezetet illeti, az információtechnológiai központ túllép a hagyományos szervezeten, mintegy „keresztbeszeli" azt: a feldolgozók metaadatokat állítanak elő, a gyarapítók több szakterületet gondoznak, a számítástechnikusokat a személyzet más tagjai és a használók is fokozottabban igénybe veszik. Gyors döntésekre van szükség nagy pénzügyi jelentőségű kérdésekben, ezért a vezetők hatásköre és döntési felelőssége is módosul, decentralizáltabbá válik a vezetés.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 125, 177-178, 182

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Pénzügyi és gazdasági kérdések

00/203

LISON, Barbara: Survival of the Fittest? Erfahrungen mit der „öffentlichen Markt-/Betriebswirtschaft" = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 12. no. 699-702. p.

Res. angol nyelven

A Brémai Városi Könyvtár önálló gazdálkodásának tapasztalatai

Gazdálkodás -könyvtárban; Költségelemzés; Városi könyvtár

A Brémai Városi Könyvtár több mint egy éve önálló vállalatként működik, meglehetősen sajátos helyzetet teremtve ezzel a városi közigazgatásban. Már a kezdet kezdetén sok nehézség támadt az átszervezés körül a rendkívül szigorú költségcsökkentési program miatt. A szerző beszámol ezzel kapcsolatban arról a tanulási folyamatról, amely még ma is tart. Gondot okozott például a városi közigazgatási tisztviselők számára, hogy most olyan partnerrel állnak szemben, amely már önálló vállalat. Az a remény, hogy a közigazgatási reform széles körű – a politikai élet és a kormány képviselőire is kiterjedő – vitához vezet a könyvtári szolgáltatások céljáról és a könyvtárak küldetéséről, illuziónak bizonyult. Az erősen eladósodott brémai városvezetés számára a legfőbb elv a gazdasági tervhez való szigorú ragaszkodás, aminek alapján mindenfajta vezetői tevékenység sikere is mérhető.

(Autoref.)

00/204

BEHNKE, Irmgard: Budgetierung - eine Patentlösung für Bibliotheken? Erfahrungen der Stadtbibliothek Salzgitter = Buch Bibl. 51. Jg. 1999. 12. no. 703-706. p.

Res. angol nyelven

A Salzgitteri Városi Könyvtár gazdasági átszervezésének tapasztalatai

Fenntartó szerv; Költségvetés; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Városi könyvtár

A Salzgitteri Városi Könyvtár már négy éve folytat önálló költséggazdálkodást, ebből az első három év kísérleti jellegű volt. Kezdetben sok volt a félelem és a bizonytalanság, mivel az átszervezés szigorú költségcsökkentési intézkedésekkel párosult, amelyek a teljes költségvetési támogatás mintegy egytizedének elvonását jelentették. Mostanra viszont már pozitív egyenleg vonható: a könyvtár több önállóságot és elismerést nyert a közigazgatási reform következtében. Ez abban is megnyilvánul, hogy a könyvtárigazgató terveit a városvezetés nem hagyja figyelmen kívül, és szakmai véleményének valóban súlya van. A könyvtári munka tekintetében pozitívum az is, hogy ha a támogatást már jóváhagyták, rugalmasan felhasználható.

(Autoref.)

00/205

RANDALL, Eva: Revolving fund budgeting: eliminating the spend it or lose it mentality = Bottom Line. 12. vol. 1999. 4. no. 141-145. p.

A pénzügyi keretek „továbbgörgetése". Hagyjunk fel a „vagy elköltöd, vagy elveszíted" mentalitással!

Költségvetés; Távlati terv

A New York állambeli Vestal-ben működő Four County Library System gazdasági hivatalának munkatársa a költségvetés tervezésének és felhasználásának eddiginél hatékonyabb és egyszerűbb módszerét dolgozta ki. A hagyományos eljárás szerint a források felhasználását egyéves időtartamra és rovatokba csoportosítva tervezik. A tárgyév során a források átcsoportosítása a rovatok között igen nehézkes. Például ha az állománygyarapításért felelős vezető év elején főleg nyomtatott és hangos könyvek beszerzése mellett döntött, de időközben kide-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rül, hogy a CD-k iránt sokkal nagyobb az érdeklődés az olvasók körében, akkor részletes indoklással ellátott forrás-átcsoportosítási kérvényt kell benyújtania az igazgatóhoz, majd annak jóváhagyása után az évente mindössze hatszor ülésező tanácsadó testülethez. Pedig ő a gyarapítás szakembere, aki legjobban látja a felmerülő igényeket – jogos lenne hát, hogy nagyobb legyen a döntési szabadsága.

A régi rendszer hátrányai nyilvánvalóak. Rugalmatlansága miatt nem ad teret a vezetők kreativitásának. Nem ösztönöz a megtakarításra, hiszen az év végi maradványösszegeket nem lehet a következő évre továbbgörgetni, hanem lenyeli a központi büdzsé, tehát mindenki igyekszik az utolsó centig elkölteni a rendelkezésére álló pénzt. Ráadásul az állami támogatás gyakran késik, de mivel a rovatok közötti forrás-átcsoportosítás ilyen nehézkes, inkább kölcsönöket vesznek fel, ami azonkívül hogy drága dolog, tovább lassítja a pénzügyi eljárásokat és rontja a pénzügyi egyensúlyt.

Az új rendszer a költségvetési rovatok helyett sokkal inkább a feladatokra koncentrálna. A szükségleteket és a fontossági sorrendet figyelembe véve lehetővé tenné a feladatokra előirányzott források átcsoportosítását a felelős vezető hatáskörében.

Az egyes részlegek éves pénzügyi tervének felépítése tehát valahogy így nézne ki: a stratégiai tervből következő, a bázisévre előirányzott feladatok és ezek megvalósulási foka, valamint a tárgyévre kitűzött célok és ezek megvalósulásának lehetősége, kiegészítve a következő évre történő előretekintéssel; a bázisév bevételei, kiadásai és a tárgyév tervezett bevételei és kiadásai, valamint a következő évre várhatóan szükséges források; a feladatok fontossági sorrendjében bekövetkezett változások és ezek részletes indoklása. Mivel a tervben a bevételek és kiadások nincsenek rovatokra bontva, a tanácsadó testület kevésbé érez majd indíttatást arra, hogy már a kezdet kezdetén beleszóljon ezek tartalmába. Az ellenőrzésre viszont továbbra is módot ad, hogy a számlákat ezután is az igazgató írja alá, a tanácsadó testület pedig a havi beszámolókból tájékozódhat. Ha tehát úgy vélik, hogy az illető részleg forrásfelhasználása nem illeszkedik az intézmény fő céljaihoz, módjukban áll közbelépni. Ha pedig váratlanul plusz pénz áll a házhoz, a célok és feladatok áttekintésével könnyebben és megalapozottabban dönthetik el, mely osztálynak juttassanak belőle.
Az új rendszerre való áttérés tehát a következő előnyökkel járna: mivel a megtakarításokat át lehet vinni a következő évre, ez racionális gazdálkodásra és megtakarításra ösztönöz. A pénzügyi egyensúly karbantarthatóvá válik, a hosszabb távra vonatkozó, a stratégiai tervre épülő döntések megalapozottabbak lesznek, és a források kezelése is egyszerűsödik.

(Fazokas Eszter)

00/206

MUCHIN, Julie A.: Free thinking: using free sites on the Internet to save time and money = Bottom Line. 12. vol. 1999. 4. no. 150-152. p.

Szabad gondolkodás. Az ingyenes Internet-szolgáltatásokkal időt és pénzt takaríthatnak meg!

Gazdálkodás -könyvtárban; Számítógép-hálózat; Tájékoztató munka; Vezetés

A cikk ötleteket ad a könyvtárigazgatóknak és vezetőknek ahhoz, hogyan használhatják az ingyenes Internet-szolgáltatásokat és webhelyeket, s ezzel hogyan takaríthatnak meg pénzt a könyvtárnak. A szerző felsorolja és röviden bemutatja a a legfontosabb internetes tájékoztatási eszközöket.

(Autoref.)

Lásd még 165, 183

Személyzet

00/207

NESBEITT, Sarah L.: Trends in Internet-based library recruitment: an introductory survey = Internet Ref. Serv. Q. 4. vol. 1999. 2. no. 23-40. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Álláshirdetések és álláskeresők az Interneten: felmérés

Felmérés [forma]; Könyvtárostoborzás; Pályázat -állás betöltésére; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az Interneten egy ideje már megjelentek a könyvtárosi álláshirdetések. Leggyakrabban a levelező listákon és állásközvetítő webhelyeken találkozhatunk velük. Ez a megoldás nemcsak ingyenes, de könnyen kezelhető és gyors is. A munkatársat kereső könyvtárvezető az Interneten léphet kapcsolatba és kommunikálhat az egy-egy állásra jelentkezőkkel és ajánlóikkal, felkeresheti személyes honlapjukat (ha van ilyen), publikációik alapján tájékozódhat szakmai tevékenységükről.

Egy internetes felmérés 70 állást online meghirdetett válaszoló (66%-uk felsőoktatási, 24%-uk köz-, 10%-uk szakkönyvtár vezetője) közlése alapján azt vizsgálta, miért hirdetnek online, meghozza-e ez a megoldás a várt eredményt, milyen gyakran küldenek és fogadnak életrajzot elektronikus úton, milyen technikai felkészültséget várnak a jelentkezőktől, mennyire elégedettek a módszerrel.

A meghirdetett állások 38%-a volt a nyilvános szolgáltatásokban, 18%-uk a feldolgozó munka területén, 14%-uk mindkettőt érintette, 19%-uk a könyvtárvezetéssel volt kapcsolatos. 56%-uknál kértek szakmai gyakorlatot. A legtöbb munkáltató – bár a hirdetésben ez a követelmény nem szerepelt – számított arra, hogy a jelentkező internetes gyakorlattal rendelkezik. Előnyösnek találták, hogy a hirdetés azonnal megjelenik, és a jelentkezők azonnal reagálni tudnak rá. Az elektronikus életrajzok küldése előtt érdemes tájékozódni arról, hogy a hirdető kész-e fogadni azt és milyen formátumban.

Aki elektronikus úton jelentkezik egy állásra, legyen tisztában a következőkkel: ne legyen túl informális, tartsa be a netikettet, emelje ki technikai ismereteit, honlapján válassza el a személyes és a szakmai részt, szerepeljen publikációival a hálózaton és hozzászólásokkal a levelező listákon, ne bombázza többszörös elektronikus levelekkel a hirdetőket.

Az online hirdetők 99%-a elégedett volt. 33%-uk tervezte, hogy a folyóiratokban való közzététel helyett egyre inkább a hálózaton (az országos és regionális levelező listákon és állásközvetítő webhelyeken) fog munkatársat keresni. Érdemes lenne ezt a vizsgálatot megismételni és az eredményeket összehasonlítani, esetleg a különböző intézménytípusok gyakorlatának különbségeit szemügyre venni.

(Hegyközi Ilona)

00/208

GOULDING, Anne - BROMHAM, Beth - HANNABUSS, Stuart [et al.]: Supply and demand: the workforce needs of library and information services and personal qualities of new professionals = J. Librariansh. Inf. Sci. 31. vol. 1999. 4. no. 212-223. p. Bibliogr.

Kínálat és kereslet. Milyen munkaerőt várnak a könyvtárak és tájékoztató szolgálatok, és milyen adottságaik vannak az új szakembereknek?

Felmérés; Könyvtáros -felsőfokú; Munkakör

A cikk beszámol arról a kérdőíves felmérésről, amelyet a British Library Research and Innovation Centre kutatási programja részeként végeztek 888 brit főkönyvtáros körében. A vizsgálat célja, hogy meghatározza és elemezze azokat a személyes tulajdonságokat, amelyeket a könyvtári és tájékoztatási terület munkaadói elvárnak és amelyekkel a friss diplomás új belépők a tapasztalatok szerint nem rendelkeznek. A szerzők áttekintik az információs szakemberek változó szerepével és a könyvtárostoborzás személyi tényezőinek fontosságával kapcsolatos irodalmat és 50 tételes listát közölnek az elvárt személyes tulajdonságokról, amelyeket öt címszó alá rendeztek: a használóközpontú megközelítéshez szükséges tulajdonságok; a hatékony csapat-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkához szükséges tulajdonságok; gondolkodásorientáció; munkaattitűd; munkastílus. Véleményük szerint a tájékoztató munkában a következő képességek a legfontosabbak: a feszültség elviselése, a sokféle használóval való foglalkozás és a változásokra való reagálás. A leglényegesebbnek tartott és a hiányként érzékelt tulajdonságok közötti jelentős átfedés komoly gondot okoz, mivel a legkeresettebb tulajdonságok vannak jelen a legkevésbé a munkaerőpiacon.

(Autoref. alapján)

00/209

MACEVICIUTE, Elena: Manpower requirements in the emerging information society of the Baltic States = Educ. Inf. 17. vol. 1999. 3. no. 199-213. p. Bibliogr. 12 tétel.

Munkaerőigény a balti államok kibontakozó információs társadalmában

Dokumentáló -felsőfokú; Felmérés; Munkabér, alkalmazás

A cikk a tallini pedagógiai egyetem informatikai tanszékének és a vilniusi egyetem kommunikációs fakultásának „Az informatikai munkaerőpiac helyzete a baltikumi államokban" témájú közös kutatására épül. A kutatás célja a információs szakemberek iránti kereslet irányvonalainak meghatározása volt, a felsőoktatási intézmények tanrendjének és a hallgatók számának megtervezéséhez. Három fő alkalmazási területet vizsgáltak: a) a fejlődésben lévő informatikai szektort; b) a már kialakult könyvtári szektort; c) az információmenedzsment területét a különféle gazdasági szektorokban. A szerző bemutatja a kutatás módszereit és fő eredményeit.

(Autoref.)

00/210

RADIČEVA, E. N.: Nužna li bibliotekarâm služba social'noj pomoši? = Bibliografiâ. 1999. 5. no. 79-84. p.

Szükségük van-e a könyvtárosoknak a szociális segítőszolgálatra? Az Orosz Állami Könyvtár alkalmazottainak helyzete

Érdekvédelem; Munkabér, alkalmazás; Nemzeti könyvtár; Személyzet

Nem lehet letagadni: Oroszországban a piacgazdaságra való átmenet miatt tömeges az elszegényedés még az állással rendelkezők körében is. Az intézmények–üzemek humánusabb vezetéssel rendelkező része igyekszik (saját hatáskörén belül és az általa vezetett szervezet érdekében) ezt a negatív tendenciát enyhíteni.

Ezek közé tartozik az Oroszországi Állami Könyvtár is, részint mert a könyvtárosok bérezése a létminimum alatt van, részint mert munkatársainak 90%-a nő. A nők pedig az országban a hátrányos helyzetűek között is még hátrányosabb helyzetűek. A szóban forgó 90%-ból 50 százalék egyedülálló, 2% a háborús veterán, 30% a nyugdíjas. A női kollégák összesen 780 gyermeket nevelnek, illetve tartanak el. Ezért a könyvtár vezetése 1991-ben szociális szolgálatot létesített. 1998 áprilisában ez a szolgálat szociális fejlesztési központtá avanzsált. Munkájának fontosabb összetevői a következők:

Gyakorlati szociális segítség nyújtása, ami valójában – a különféle segítő szervezetek bevonása mellett – segélyezés váratlan szituációk (pl. súlyos betegség) esetén.

Munkavédelem és a munkatársak egészségének gondozása. Ez alatt orvosi ellátást és védőételek biztosítását kell érteni.

Közlekedési segélyezés, ui. a bérletek 25%-át viszik el a fizetéseknek, Moszkva környékéről való bejárás esetén akár az 50%-át is.

Pihenés biztosítása, amelyet egy volt úttörőtábor családi üdülővé alakítása tesz lehetővé. Ugyancsak e címen 850 munkatárs kapott az évek során kertparcella-juttatást (ingyenesen).

Munkatársak jogi védelme, amibe az ingyenes jogi tanácsadástól kezdve a különféle intézményeknél történő eljárásokig (1998-ban e célból 200 levél

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kelt) és a teljesen váratlan kérések teljesítéséig sok minden beletartozik.

A munkatársak lakáshelyzetének javítása, ami nem kis feladat, ui. 20%-nak nincs önálló lakása. Hét év alatt 16 ingyenes lakáskiutalást sikerült a szolgálatnak szereznie.

Gyermekfoglalkoztatások, ahol is – pénzhiány miatt – a kevésbé költséges formák érvényesülnek a nyári vakációk és a téli–tavaszi szünetek idején.

Veterángondozás és a rokkantak segítése. A könyvtár munkatársai és nyugdíjasai között 1200 háborús veterán található, akik közül 500 egyszersmind rokkant vagy egyedülálló. Itt részint jubileumi rendezvények, részint segélyek jönnek számításba.

Közművelődési tevékenység, amely a könyvtár hangversenytermének köszönhetően a kulturális rendezvények széles skálájával áll a munkatársi publikum rendelkezésére.

(Futala Tibor)

00/211

ŽDANOVA, T.: Kul'tura i personal. Točki soprikosnovenia = Biblioteka. 1999. 9. no. 26-28. p.

A kultúra és a személyzet. Az érintkezés szempontjai

Minősítés; Személyzet; Vezetés

Az oroszországi könyvtártudományi kutatások eleddig nem fordítottak kellő figyelmet a „könyvtár mint szervezet kultúrájá"-nak témakörére. Ha a kultúráról szó esett, legtöbbször a könyvtár kulturális szerepét értették alatta, korántsem intézményként való működésének kulturáltságát.

A referált szerző mindenekelőtt a szervezeti–intézményi kultúra fogalmát határozza meg. A következőképpen: „A kultúra olyan érték- és hitrendszer, amely a szervezeten belül meghatározza az eljárásmódok kiválasztását és elfogadását."

Ezen belül a kultúra négy típusát különbözteti meg, úm. a hatalom, a szerep, a feladat és a személyiség kultúráját. E típusok mindegyike hasznosulhat a könyvtárak kultúrájának fejlesztése érdekében.

A könyvtári menedzsment elsőrendű kötelessége a „könyvtár kulturált magatartásá"-nak kialakítása felé, hogy a személyzet számára orientációs programokat dolgozzon ki, amelyeket azután alkalmazni lehet (kell) továbbképzése során.

Egyébként a továbbképzés követelményének hangoztatása felettébb célszerű, ui. ha nem akarjuk, hogy a munkatársak az idő függvényében – mondhatni – „amortizálódjanak", állandóan gondoskodni kell szakmai–emberi tökéletesedésükről.

A korszerű könyvtárak vezetői tisztában vannak ezzel. Más kérdés, hogy – egyelőre – nincs elegendő olyan vezető, aki ezt meg tudja valósítani. És még kevesebb az olyan, aki személyes magatartásával is példát tudna adni munkatársainak annak belátására, hogy közülük ki-ki az intézményt képviseli viselkedésével.

(Futala Tibor)

Lásd még 178, 202

Módszertani irányítás

00/212

VANEEV, A. N.: Nužno li bibliotekam metodičeskoe rukovodstvo? = Naučn. Teh. Bibl. 1999. 8. no. 4-14. p. Bibliogr. 26 tétel.

Szükségük van-e a könyvtáraknak módszertani irányításra?

Módszertani munka

Hosszú ideje folyik a vita, hogy az új oroszországi körülmények között helye van-e a módszertani irányításnak. A módszertani irányítást a hetvenes években még az állami könyvtárügyi szervek feladatának tartották. Később pedig – az „állami" jelzőt kihagyva – a könyvtárügyi szervek feladatának. Ezen kívül megkülönböztették a módszertani mun-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kát, mely mindvégig a könyvtári módszertani központok feladataként volt rögzítve.

A módszertani irányítás ellenzői azzal érvelnek, hogy a más könyvtárak „belügyeibe való beavatkozás" ellentétben van az intézményi önállósággal, s különben is: ma már képzett szakemberek vezetik–működtetik a könyvtárakat, s nekik nincs szükségük „bábáskodásra".

Ezzel szemben – mondják a módszertani irányítás pártolói – az orosz könyvtárak felében egyáltalán nincs szakképzett könyvtáros, az összes könyvtáros közül csak 15%-nak van felsőfokú szakvégzettsége, s így korántsem múlt el a módszertani gondoskodás korszaka.

Az Oroszországi Állami Könyvtár adatai szerint az általános tudományos könyvtáraknak csak egyharmada számolta fel módszertani osztályát. Ám ez is csak látszólagos, mert – rendszerint szűkített feladatkörrel s nem egyszer fizetett szolgáltatásokat kínálva – ezek az osztályok szervezeti–fejlesztési, prognosztikai–fejlesztési, marketing és más divatos nevű szervezeti egységekké „avanzsáltak". Ezzel szemben a könyvtári törvény ingyenes szolgáltatásként határozza meg az erre illetékes könyvtárakban a módszertani irányítást. (Pénzért legfeljebb olyan szolgáltatásokat szabad adni, mint a másolatszolgáltatás, kiadványi tevékenység stb.)

Felmerült az is, hogy a módszertani irányítást a könyvtárakból kiszakított módszertani–tanácsadó központokra kellene bízni. Az oroszok azonban a 20-as években egyszer már megjárták ezt az utat, s kudarcot szenvedtek rajta. Ezért: maradjon csak a módszertani irányítás továbbra is az e feladat ellátásával megbízott, illetve e feladat ellátására képes könyvtárak (könyvtári központok) feladata.

Más kérdés: e munkának is korszerűbbé kell válnia, adminisztratív vonásait levetkőznie, a tanácsadás–konzultáció irányában fejlődnie. Erre annál is inkább szükség van, mivel az oroszországi könyvtárügyben technikai–technológiai forradalom zajlik.

Referált szerzőnk a módszertani irányítást firtató szerzők nézeteinek, vitáinak részletes ismertetését követően jut erre a következtetésre.

(Futala Tibor)

Marketing, közönségkapcsolatok

Lásd 200

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Általános kérdések

Lásd 181, 191

Használat- és igényvizsgálat

00/213

OTIKE, Japhet: The information needs and seeking habits of lawyers in England. A pilot study = Int. Inf. Libr. Rev. 31. vol. 1999. 1. no. 19-39. p. Bibliogr. lábjegyzetként.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jogászok információigényei és információkeresési szokásai Angliában. Vizsgálati eredmények

Felmérés; Használói szokások; Igény; Tájékoztatás -jogtudományi

A tanulmány az angol jogászok információigényeit és információkeresési szokásait vizsgálja, pontosabban: megpróbálja felderíteni, milyen típusú információra van szükségük igényeik kielégítéséhez, milyen okok késztetik őket információkeresésre, honnan szerzik be az információt, és milyen tényezők befolyásolják információigényeiket és keresési szokásaikat. A vizsgálat eredményei azt tükrözik, hogy a jogászok információigényeit nagymértékben befolyásolja munkájuk jellege. A tapasztalat jelentős hatással van az igényekre: általánosan elfogadott, hogy a tapasztalt jogászoknak nincs szükségük az információ támogató szerepére olyan mértékben, mint a frissen diplomázott kollégáiknak. A jogászok információigényei viszont hatnak keresési szokásaikra. A cédulakatalógus mint információvisszakereső eszköz szinte teljesen eltűnt Nagy-Britannia jogi szakkönyvtáraiból.

A tanulmány megerősíti a korábbi, Kanadában, az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban végzett vizsgálatok eredményeit. A jogi szakma továbbra is a nyomtatott dokumentumokra támaszkodik. Az elektronikus forrásokhoz csak végső menedékként fordulnak. A gyakorló jogászok a jogi kutatásokban továbbra is fiatalabb kollégáikra támaszkodnak. Sokan közönyösek a jogi kutatásokkal szemben. Annak ellenére, hogy a jog dinamikusan fejlődő ágazat, a jogi pálya konzervatív hivatásnak számít.

(Autoref. alapján)

Lásd még 152, 174

Használók képzése

00/214

SCHULTKA, Holger: Benutzerschulung: ein Serviceangebot an Universitätsbibliotheken = Bibliotheksdienst. 33. Jg. 1999. 12. no. 2063-2073. p.

Könyvtárhasználók képzése mint az egyetemi könyvtárak szolgáltatása

Használók képzése -felsőoktatásban; Tanterv, óraterv

A hallgatók bevezetése az információkeresésbe az egyetemi könyvtárak egyik kötelező szolgáltatása. Többféle forma kombinációjával valósítható meg:

1. Általános bevezetés a könyvtár használatába az elsőéves hallgatók számára tanulmányaik kezdetén. Ennek keretében a résztvevők alapvető információkat kapnak a könyvtár igénybevételének feltételeiről, az igénybe vehető szolgáltatásokról, az információk számítógépes elérésének módjairól. Ennél a formánál az előadóteremben megtartott általános tájékoztatást a könyvtárban történő végigvezetés egészíti ki.
2. A hallgatók egyéni oktatása. (Ennek jó példája a zürichi – egyetemi és városi funkciójú – Központi Könyvtár gyakorlata.) A könyvtár tájékoztatási pontja mellett helyezték el a számítógépeket: az egyik oldalon a teljesen önálló olvasói használatra szántakat, a másik oldalon, a „támogatott szférában" azokat, melyek a használatukban még bizonytalan hallgatók igényeit szolgálják. A hallgatók itt is önállóan kezdhetik meg munkájukat, de ha információkeresési tudásuk egy-egy ponton kevésnek bizonyul, egyszerű kézfeltartással odahívhatják a könyvtárost. E módszer előnye, hogy teljesen gyakorlatias, a hallgatók önállóságára épít, a ténylegesen szükséges, hiányzó információkeresési ismeretek átadására terjed csak ki, de ugyanakkor a könyvtárosnak lehetőséget ad az egyes hallgatókkal való elmélyültebb egyéni foglalkozásra is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. Nyomtatott önképzési anyagok készítése. Ezek a legfontosabb információkat tartalmazzák, szabadon hozzáférhetők a könyvtár kiemelkedő használati pontjain (point of use) és természetesen a „támogatott szférában" is rendelkezésre állnak.
4. Foglalkozás-sorozatok. Az általános könyvtárhasználati bevezetésen túl a könyvtár egy-egy részterület elmélyültebb megismerése céljából speciális foglalkozás-sorozatokat is szervezhet. Ezeket célszerű vagy a szemeszterek elején vagy a vizsgaidőszakot megelőzően tartani. A szerző javasolt tematikája a hallgatók számára öt választékot kínál fel: 1. Az OPAC. 2. Könyvtárközi kölcsönzés, expressz hozzájutás. 3. CD-ROM adatbázisok. (A könyvtár CD-ROM állománya, keresési technikák, a talált információk kinyomtatása, megőrzése, újrafeldolgozása.) 4. Egy meghatározott tudományterület legfontosabb adatbázisai. 5. Az Internet. – Ehhez hasonló programot dolgozott ki az amsterdami Egyetemi Könyvtár „Elektronikus információ a tanulásban és a kutatásban" címmel. Elemei: 1. Az információk megtalálása a katalógusban. 2. Irodalomkutatás a CD-ROM-on és az online adatbázisokban. 3. Keresés az Interneten. Kommunikáció, viták, újdonságok, e-mail. 4. internetes adatok tárolása és feldolgozása. Az amsterdami sorozatot nem fakultatívan választható részekként, hanem összefüggő egészként tervezik. – A dortmundi egyetemi könyvtárban heti 2-2 órás Internet-keresési tanfolyamot szerveznek 8-8 fős csoportoknak. A résztvevők felkészülését egy 13 oldalas, e célra írt tájékoztató füzet teszi intenzívebbé.
5. Önálló tanulást vezérlő anyagok („tutorok") elektronikus formában. Ezek előnye, hogy a tanuló maga határozza meg tanulási tempóját. Az Interneten keresztül is elérhető.
6. A könyvtárhasználati és információkeresési ismeretek átadására jó alkalmat és megfelelő keretet ad az egyetemen oktatott „Bevezetés a tudományos munkába" c. stúdium is (illetve ennek az oktatott szakterülethez kötődő változata, pl. „Bevezetés a neveléstudományba").

(Katsányi Sándor)

00/215

BROWN, Cecilia M.: Information literacy of physical science graduate students in the Information Age = Coll. Res. Libr. 60. vol. 1999. 5. no. 426-438. p. Bibliogr.

Fizika szakos egyetemi hallgatók információs jártassága az információs korszakban. Egy felmérés eredményei

Egyetemi hallgató; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban

A cikk egy felmérés eredményeiről számol be, amelynek természettudomány-szakos posztgraduális hallgatók információkeresési jártasságát vizsgálták. A tanulmány beszámol arról is, hogy a részvevők miben látják azokat a fizikai vagy lelki tényezőket, amelyek elősegítik vagy akadályozzák információkeresési, -értékelési és -használati lehetőségeiket, továbbá hogy hogyan érzik magukat az információkeresés különféle lépcsőfokain. Kiderült, hogy a természettudományi posztgraduális hallgatók megfelelő információkeresési jártassággal rendelkeznek, annak ellenére, hogy nem részesültek formális könyvtárhasználati képzésben. Csak kevés olyan okot neveztek meg, amelyek akadályozták volna a szükséges információforrások megtalálását, és nem éreztek különösebb feszültséget, idegességet információkeresés közben. Ideális információkeresési helynek a saját otthonukat, illetve a kényelmes könyvtári környezetet nevezték meg. Hangsúlyozták a gyors Internet-elérhetőség fontosságát, bár kétségbe vonták az Internet-források teljes megbízhatóságát. A sikeres keresés értékmérőjének a relevanciát, a minőséget és a gyorsaságot tartották. A szerző azt javasolja, hogy a nem-angol anyanyelvű posztgraduális hallgatókkal is fel kellene venni a kapcsolatot. Olyan könyvtári képzésre is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

javaslatot tesz, amelyet – nagyobb számú természettudomány-szakos posztgraduális hallgató megnyerése érdekében – kimondottan az ő számukra terveznének.

(Autoref.)

00/216

ROTH, Lorie: Educating the cut-and-paste generation = Libr. J. 124. vol. 1999. 18. no. 42-44. p.

A „kivág-beilleszt" generáció tanításának szükségessége a megfelelő publikálási kultúrára

Egyetemi hallgató; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Szerzői jog

A shareware, az információ és az önkifejezés szabadsága, az Internethez való könnyű hozzáférés világában gond nélkül használják a „kivág-beilleszt" funkciót anélkül, hogy az eredetire valamilyen módon is hivatkoznának. Olyanok teszik ezt, akiknek álmában sem jutna eszébe más nyakláncát, vagy CD-jét ellopni. Ennek az új világnak a kihívásaira legjobban úgy válaszolunk, ha nem panaszkodunk, tiltunk, ellenőrzünk, vagy az egészet ignoráljuk, hanem ha alkalmazkodunk hozzá.

Az elsajátítandó ismeretek növekedésével az egyetemek hallgatóiknak az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges készségeket igyekszenek megtanítani. Arra oktatják őket, hogyan találhatják meg az állandóan változó természetű információkat, hogyan értékelhetik, és hogyan használhatják azokat hatékonyan. Ez az információs jártasság (information literacy) elsajátíttatására irányuló programok célja. Az egyetemi könyvtárak régóta nyújtanak ilyen programokat a hallgatóknak. Az ezen a téren megnyilvánuló kihívás azonban egyre nagyobb, így a könyvtárak önmagukban nem képesek az elvárásoknak megfelelni. A megoldás az, hogy az oktatók és a könyvtárosok összefognak az információs készségeknek a tantervekbe történő integrálására. Lényegi kérdés, hogy maguk az oktatók is otthonosabban mozogjanak az elektronikus könyvtárakban.

Ezzel a kihívással a 23 campuson, 370.000 hallgatót oktató Kaliforniai Állami Egyetemi rendszernek (California State University, CSU) is szembe kellett néznie. A CSU egyszeri ösztöndíj-pályázatokat írt ki, amely lehetővé tette az együttműködő oktatók és könyvtárosok számára, hogy újratervezzék a meglevő kurzusokat úgy, hogy az információs jártasság fejlesztését a tantervbe integrálják. A San Diego Állami Egyetemen webes számviteli oktatócsomag, a CSU Fresno gyermek- és ifjúsági tanulmányokkal foglalkozó hallgatói számára szimulációs program készült el e témában. A CSU könyvtárai 1996-tól kezdődően számos workshopot kínáltak az oktatóknak.

Több campuson megkísérelték felmérni a hallgatók információs készségeit. A CSU Northridge és a Cal Poly Pomona (az ugyancsak a CSU részét képező műszaki főiskola) elsőéveseinek 14 feleletválasztós kérdésből álló tesztet kellett kitölteniük. Megkérdezték tőlük, mire van szükségük egy-egy házidolgozat elkészítéséhez. Megnézték, ismerik-e a folyóirat, index stb. kifejezések jelentését. A Cal Poly San Luis Obispo Web alapú oktatócsomagot készített, amely a http://www.lib.calpoly.edu/infocomp.index.html címen megnézhető.

Egy igen ambiciózus projektet indított a CSU San Marcos. Itt az intézmény megalapítása óta követelmény az információs jártasság. Az egyetem első végzőseinek, 30 főnek a készségeit mérték írásos tesztek és gyakorlati feladatok segítségével.

Fontos lenne, hogy az egyetemek a középiskolákkal is tartsák a kapcsolatot. Nehézséget okoz azonban, hogy az egyetemi könyvtáraknak a hallgatókat és az oktatókat kell ellátniuk, és nincsenek megfelelő felkészültségű szakembereik, akik a tizenéves középiskolásokat jól ismernék. A CSU Long Beach ezt a kérdést úgy oldja meg, hogy elküldi képviselőjét az iskolakörzetek könyvtárosainak értekezleteire. Egyes egyetemek, például a CSU San Marcos, kijelölt könyvtárosokat küldenek az iskolákba.

1995 óta a CSU több mint 280.000 USD-t költött 30 projektre, amelyeket 23 campusából 20-on valósítottak meg.

(Koltay Tibor)

Lásd még 202, 222

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

00/217

HAMPSON, Andrew: Scanning in the right direction = Libr. Technol. 4. vol. 1999. 5. no. 79-80. p.

Hogyan fogjunk hozzá a könyvtári gyűjtemény digitalizálásához?

Digitalizálás; Módszertani útmutató [forma]

A „digitális leképezés", „szkennelés", „digitalizálás" – és még több elnevezése – gyakorlatilag egy technológiát jelent: valamely fizikai objektum (esetünkben leginkább nyomtatott szöveg, vagy akár térkép, festmény, fénykép, dia- vagy mikrofilm, kézirat stb.) képének analógból digitális formátumúvá konvertálását. A digitális képről pontosan reprodukálható az eredeti információtartalma és megjelenése egyaránt (az esetleges hibákkal, de firkákkal, bejegyzésekkel is együtt).

Technológiáját tekintve a digitális kép igen kis képelemek (pixel) sorokba és oszlopokba rendezett halmazából áll. Minden pixelhez valamilyen szín-, ill. árnyalatérték tartozik, amely értékek bináris kódban vannak, azaz végeredményben a digitális kép nullák és egyesek hosszú sorából áll. A képfelbontás az adott területen lévő pixelek számától (dpi) függ. A felbontást a felhasználás szerint kell meghatározni: ha csak képernyőn jelenítjük meg, nem kell nagyobb felbontásban tárolni, mint amire a képernyő képes (ez adott esetben pl. 72 dpi lehet), ha viszont a digitális képet ki akarjuk nyomtatni, a nyomtatott szöveg megfelelő reprodukciójához akár 300 dpi felbontásra is szükség lehet. A digitalizálás etikai problémákat is felvet, ugyanis a digitális kép módosítható (így pl. egy a weben közzétett kép valódiságát csak az eredetire való hivatkozás valószínűsítheti).

Maga a digitális képalkotás azonban a digitalizálási folyamatnak csak egy fázisa: a teljes folyamat a digitalizálandó anyag kiválasztásával és előkészítésével kezdődik, ezt követi a digitális anyag majdani elhelyezésének (a fájlok elnevezésének, a könyvtárak kialakításának stb.) megtervezése, majd a megfelelő szkennelő eszközök kiválasztása és maga a „digitális leképezés", a minőség ellenőrzése (ill. menet közbeni biztosítása), a digitalizált anyag megfelelő feltárása (a visszakereshetőség, felhasználhatóság érdekében), s végül a tárolás.

Fontos kérdés, hogy miért digitalizálunk, az erre adott választól függ ugyanis számos döntés a folyamat során. A legegyszerűbb és leggyakoribb ok a hozzáférés elősegítése, de az okok között szerepelhet: a hálózati terjesztés a szélesebb körű és szimultán hozzáférés biztosítására; a helymegtakarítás a nyomtatott eredetik helyettesítése révén; teljes szövegű visszakeresés biztosítása magasabb szintű kutatói használatra; a gyors áttekintés vagy böngészés lehetőségének nyújtása; a megőrzés, konzerválás elősegítése. Ezek az okok befolyásolhatják, hogy a folyamat során hogyan kezeljük az eredeti anyagot, milyen szkennelő eszközt használunk stb. Problémák adódhatnak abból, ha egyszerre több célnak akarunk a digitalizálással megfelelni, vagy ha több felhasználói csoport különböző igényei „versenyeznek" a digitalizálás eredményeiért.

Nem könnyű arra válaszolni, hogy mikor ne digitalizáljunk, de ellene szól pl. a túl magas költség (a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

személyzet bérét is beszámítva), vagy ha ez eredeti anyagnak copyright jellegű megkötöttségei vannak. Az igen vagy ne, a miért és hogyan kérdéseire leginkább egy jól elkészített megvalósíthatósági tanulmány adhatja meg a választ.

(Mohor Jenő)

00/218

JOANNIC-SETA, Frédérique: Étude préalable a une opération de numerisation: la démarche menée a la Bibliothèque interuniversitaire Cujas = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 76-79. p.

Res. angol és német nyelven

Vizsgálat digitalizálás előtt: egy francia egyetemi könyvtár példája

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]

A digitalizálás kiváló eszköze lehet az állományfeltárásnak. Ha régi és törékeny dokumentumról van szó, tanácsos előtte széles körű vizsgálatokat folytatni a technikai és intellektuális lehetőségekről. A cikk a Cujas egyetemi könyvtárban alkalmazott módszert mutatja be, amelynek során az is cél volt, hogy a régi állomány digitális feltárásához dokumentumtervezetet dolgozzanak ki.

(Autoref.)

00/219

ALKHOVEN, Patricia: La numerisation des collections: les objectifs stratégiques de la Bibliothèque royale des Pays-bas = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 80-87. p.

Res. angol és német nyelven

Az állomány digitalizálása: a holland Királyi Könyvtár tapasztalatai és tervei

Digitalizálás; Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

Az elmúlt néhány évben a Holland Királyi Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek) jelentős tapasztalatokra tett szert a digitalizálás terén. Minden digitalizálási projektet a könyvtári dokumentumok állományvédelmére kidolgozott országos program, a „Metamorfoze" keretében koordinálnak és egyeztetik a holland elektronikus publikációk letéti helyével is. Mindegyik program folgalkozott olyan kérdésekkel is, mint pl. az adathordozók formátuma és élettartama. Országos szinten a Királyi Könyvtár a Rijskmuseummal és a DELTÁ-val (a tudományos folyóiratokkal kapcsolatos) közös projektekben vesz részt, nemzetközi szinten pedig a Bibliotheca Universalis nevű programban. A különgyűjtemények digitalizálásán kívül a könyvtár fő célja a következő években, hogy a használóknak minél több forrásdokumentumot szolgáltasson a kulturális örökséghez tartozó 19. századi régi állomány digitalizálása révén.

(Autoref.)

Lásd még 198

Adatok, információk rögzítése (írás, gépi adatbevitel stb.)

Lásd 218

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 121-122, 125, 184

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

00/220

HAYNES, David: Electronic publications: an agenda for national libraries and publishers = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 167-179. p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elektronikus publikációk - a nemzeti könyvtárak és a kiadók teendői. Felmérési eredmények

Elektronikus dokumentum; Felmérés; Könyvkiadás; Nemzeti könyvtár

A tanulmány beszámol arról a kérdőíves felmérésről, amelyet a nemzeti könyvtárak és az elektronikus dokumentumok kiadói (és képviselőik) körében végeztek annak érdekében, hogy körvonalazzák az elektronikus publikációk archiválásával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket. A projekt célja, hogy konszenzus jöjjön létre a nemzeti könyvtárak és a kiadók közötti jövőbeni megbeszélések napirendjéről. A kérdőíves felmérést az Európai Kiadók Szövetségének és az Európai Nemzeti Könyvtárak Igazgatói Konferenciájának Közös Bizottságával való tanácskozás előzte meg. A két szervezet által a legfontosabbnak ítélt témák a következők: szerzői jog, hozzáférési feltételek (beleértve a fizetési módokat is) és a metaadatok. A Közös Bizottság javaslata szerint a hozzáférési feltételek kérdésének elsőbbséget kell élveznie az elkövetkezendő megbeszéléseken. A másik két témával az Európai Parlament és más szervezetek már foglalkoznak. A hozzáférési feltételek tárgyalásásnál olyan kérdések szerepeltek, mint pl. ki férhet hozzá az archivált elektronikus anyaghoz, milyen széles körben legyen elérhető, és egyidejűleg hány használónak engedélyezzék a hozzáférést. A letöltés kérdése is megvitatást igényel. Általánosan elfogadták, hogy a nemzeti könyvtárak legyenek az elektronikus kiadványok fő tároló helyei. Abban is egyetértettek, hogy az offline publikációkat (pl. a CD-ROM-ok és a hajlékony lemezek) archiválni kell, de nem született konszenzus az online publikációkról (pl. webhelyek).

(Autoref.)

00/221

BOISMENU, Gérard - BEAUDRY, Guylaine: Publications électroniques et revues savantes: acteurs, roles et réseaux = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 292-305. p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol és német nyelven

Elektronikus publikálás és tudományos folyóiratok: szereplők, szerepek és hálózatok

Elektronikus publikáció; Folyóiratárak; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A kutatóknak eredményeik közzétételére rendelkezésre álló számos lehetőség közül a tudományos folyóirat (akár nyomtatott, akár elektronikus) fontos láncszemet jelent a tudományos kommunikáció rendszerében. A tanulmány 200, nyolc szakterületről származó vezető folyóirat példáján keresztül azt mutatja be, hogy a kereskedelmi kiadók által kivetett mértéktelenül magas előfizetési díj nincs feltétlenül összefüggésben a folyóiratok impakt faktorával. A nem kereskedelmi kiadók, így az egyesületek, egyetemi nyomdák vagy a könyvtárak kulcspozíciót foglalnak el. Ezért rendkívül fontos e kiadók bekapcsolása a hálózatokba.

(Autoref.)

00/222

BOULÉTREAU, Viviane - GAUVIN, Jean-François - DUCASSE, Jean-Paul: La publication électronique des théses: un exemple franco-québecois de coopération a destination de la francophonie = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 337-344. p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol és német nyelven

Francia-kanadai közös fejlesztési terv egyetemi disszertációk elektronikus publikálására és terjesztésére

A cikk megjelent még a Documentation et Bibliothèque 1999. 4. számában is (183-189. p.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Disszertáció; Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

A Cybertheses az Université Lyon 2 és a Presse de l'Université de Montréal közös programja a disszertációk elektronikus publikálására és terjesztésére. A cél módszerek kidolgozása a disszertációk Interneten történő előállítására és közzétételére olyan kifinomult technika segítségével, amely lehetővé teszi, hogy a felsőoktatási intézmények megőrizzék önállóságukat, ugyanakkor a létrejövő hálózaton kölcsönösen használhatják egymás kutatási eredményeit. A cikk bemutatja az SGML/XML-en alapuló strukurális modellt és a disszertációk hivatkozási szabványát (amely a Corporation for National Research Initiatives által javasolt modellen alapul). Hangsúlyozza olyan képzési programok szükségességét, amelyek során a doktoranduszok elsajátíthatják a strukturált elektronikus dokumentumok előállításának logikáját.

(Autoref. alapján)

00/223

MORRISON, Ian: www.nla.gov.au/pandora: Australia's Internet archive = Aust. Libr. J. 48. vol. 1999. 3. no. 271-284. p. Bibliogr.

Ausztrália Internet archívuma: a PANDORA projekt

Bibliográfiai számbavétel; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Patriotika gyűjtemény; Számítógép-hálózat

A PANDORA betűszó a Preserving and Accessing Networked Documentary Resources of Australia elnevezést takarja. Az 1996-ban létrehozott program célja, hogy a résztvevők kidolgozzák az ausztrál online publikációk megőrzésére és a hozzáférés biztosítására vonatkozó elveket és folyamatokat, hogy válogatott publikációk archívuma jöjjön létre, továbbá, hogy felmérjék a közép- és hosszú távú megőrzéshez szükséges erőforrásokat, valamint országos szintű javaslatot dolgozzanak ki e publikációk tartós megőrzésére. A PANDORA gondozója Ausztrália Nemzeti Könyvtára (National Library of Australia, NLA).

A projekt keretében a kiválasztott forrás archiválása céljából megkérik a kiadó engedélyét, technikailag megvizsgálják a dokumentumot, például a tekintetben, hogy milyen (html, gif, jpg) fájlokat tartalmaz, majd megindítják az archiválást. Az archiváló szoftver log-fájljait megvizsgálják, és összevetik az archivált verziót az eredetivel, majd egy html-címoldalt készítenek a katalógusrekord és az archivált webhely közötti kapcsolat megteremtésére. Ezután az archivált dokumentum a munkafájlból a nyilvánosan elérhető szerverre kerül. PURL-t adnak a dokumentumnak, teljes katalógusrekordot készítenek, amely egyaránt kapcsol az eredeti webhelyhez és az archivált verzióhoz. Egy komplikációktól és technikai problémáktól mentes webhely esetében ez 5-6 munkaórát vesz igénybe.

1998-ban felülvizsgálták a folyamatot és célszerűnek látszott más könyvtárak bevonása is. A részvétel mellett Viktória Állam Könyvtára (State Library of Victoria, SLV) döntött. Az NLA válogatási kritériumai (http://www.nla.gov/scoap/guidelines.html) az SLV számára kiindulásul szolgáltak. Mindkét könyvtár kötelespéldányt kap a nyomtatott dokumentumokból, de eltérő az elektronikus kötelespéldányok szabályozása. Victoria állam esetében a fizikai entitással rendelkező elektronikus dokumentumokra (pl. CD-ROM-okra) terjed ki a szabályozás. Az online dokumentumok azonban egyik könyvtárba sem kerülnek be jogszabály alapján, viszont mindkét könyvtár felelősséget érez Ausztrália kulturális örökségének megőrzéséért.

A válogatás szempontja az NLA esetében a nemzeti érték, az SLV esetében a helyi és regionális fontosság. Amikor az NLA a válogatás mellett döntött, nem a rendelkezésre álló erőforrások korlátozott volta vezérelte, hanem a webes publikációk egy részének tartalmatlansága. Ahogy a nyomtatott dokumentumok közül sem gyűjti teljességgel az efemer jellegűeket, nem látja indokoltnak ezt tenni az elektronikus publikációk esetében sem.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az NLA a Harvest szoftver egyik adaptációját használja. A Harvest eredetileg indexelő eszköz, amelynek számtalan olyan vonása van, amely előnytelen az archiválás szempontjából, ezért jelentős mértékben átírták. Az új verzió sem képes azonban dinamikus fájlok, például legördülő menük, cgi-bin fájlok letöltésére, kereső ablakok kitöltésére stb. Ez a korlát azonban minden jelenleg használatos információgyűjtő szoftverre érvényes. Bár a technikai korlátok nem jelentenek alapvető válogatási szempontot, a szerkezetüknél fogva letölthetetlen weboldalakat nem archiválják mindaddig, amíg megfelelő technikai megoldást nem lehet találni a problémák megoldására.

1999. januárjára a PANDORA 140 ausztrál Internethelyet archivált. Ehhez az „au" domainen kívül is kellett keresni a címeket.

(Koltay Tibor)

00/224

DUCKETT, Bob: If you can't access it, does it exist? = Libr. Assoc. Rec. 99. vol. 1997. 4. no. 207. p.

Ha nem férünk hozzá, nem is létezik? Az elavult technológiákkal készült dokumentumok felhasználásának problémája

Hatékonyság; Információhordozó; Mikrofilmtechnika

Húsz évvel ezelőtti kutatási eredmények hevernek az asztal alatt, 80 oszlopos lyukkártyákon, és gyakorlatilag elvesztek, mert eltűnt az olvasásukra alkalmas technológia. Sorra tűnnek el a korábban rögzített információk, mert a technológia túlhaladja a rögzítésükkor használtat: egyes mikrofilm-formátumokat, a számítógépes szalagok némelyikét, a keskenyfilmet, a Beta-Max videót, a 78 fordulatos lemezeket említve csak (mi több, egyes készülékek esetében egyetlen alkatrész, pl. vetítők, mikrofilmolvasók esetében a speciális izzó hiánya válik a használat végleges akadályává). Kétségtelen, hogy az információk konvertálhatók egy újabb technológiájú hordozóra, ill. formátumra (végül is, így maradt fenn az irodalom az agyagtáblákról és a papirusztekercsekről is), de az új formátum kiválasztása sem egyszerű, hiszen függ a jövőbeni használat módjától is. További probléma: ki engedheti meg magának, hogy mindent konvertáljon, és minden esetben, amikor egy új technológia megjelenik, ill. elterjed? Felelőssé tehető-e valamely intézmény (és ha igen, ki?) a folyamatos hozzáférés biztosításáért? Ha komoly gyűjteményeink vannak bizonyos, ma már túlhaladott formátumokban, meg kellene őriznünk a hozzájuk tartozó technológiát, ám ezt nem várhatjuk az ipartól, hiszen ők akkor tudják eladni új terméküket, ha a régi használatáról a vevő (akár kényszerűségből) lemond. Kollektív erőfeszítésekre lenne szükség, hogy összegyűjtsük a régi technológiájú készülékeinknek legalább lelőhelyét, össze tudjuk hozni a készülékeket az igényekkel és továbbra is használhatóvá tegyük régimódi dokumentumainkat.

(Mohor Jenő)

Lásd még 120-121, 126-127, 164-166, 168-169, 195, 202, 217-218, 229-230

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

00/225

PLEMNEK, A.: „Sledovat' obŝim pravilam vygodnee, cem izobretat' svoi. Koncepciâ programmy „Avtomatizaciâ bibliotek" = Biblioteka. 1999. 10. no. 33-35. p.

A közös szabályokat előnyösebb követni, mint sajátokat felfedezni. A „Könyvtárgépesítés" program koncepciója

Formátum -gépi; Gépesítési terv; Gépi könyvtári hálózat; Szabvány; Számítógép-hálózat

A cikk a Soros György támogatásával megvalósítandó orosz könyvtárautomatizálási program koncepcióját írja le. Mivel a rendelkezésre álló időn belül nem lehet létrehozni a gépesített könyvtárak teljes hálózatát, a koncepció olyan kulcskérdéseire kell koncentrálni, amelyek megteremtik a hatékony automatizálás feltételeit. A kiépítendő rendszernek ki kell elégítenie az orosz könyvtárak többségének igényeit, reális hasznot kell hoznia a számukra és emelnie kell a könyvtári ellátás színvonalát.

A tervezés első lépeseként számba vették az orosz könyvtárak automatizálásának helyzetét. A könyvtárak sokféle könyvtárautomatizálási rendszert használnak, köztük sok a saját fejlesztésű; sokféle MARC formátum van használatban, és sok rendszer nem ismeri a MARC formátumot; a könyvtárak többsége maga dolgozza fel az állományát elektronikus katalógusa számára; különböző osztályozási rendszereket használnak, és nincs közös tárgyszórendszerük sem; nem megfelelő a kommunikációs hálózat.

A program célja az egységes nemzeti bibliográfiai rendszer létrehozásának elősegítése. A rendszer kiépítésének alapfeltételei: 1. Az együttműködés fizikai feltételeinek megteremtése (a könyvtárak bekapcsolása a számítógépes hálózatba), 2. A hálózatba kapcsolt könyvtárak együttműködésének szabályozása; 3. Olyan technológia megléte, amely hatékonyan szervezett munkát tesz lehetővé.

A célok elérése érdekében a következő feladatokat kell megoldani:

1. a kurrens nemzeti bibliográfia létrehozása, amelynek szerves része az egységesített besorolási adatok jegyzéke;
2. a nemzeti bibliográfiai rekordok hozzáférhetővé tétele az Interneten keresztül;
3. orosz gépi könyvtári rendszerek létrehozása, amelyek a bibliográfiai rendszer szabványain alapulnak;
4. a könyvtárak bekapcsolása az általános információs hálózatba.

A rendszer résztvevői

Országos szinten a legnagyobb intézmények (a szentpétervári Orosz Nemzeti Könyvtár, a moszkvai Orosz Állami Könyvtár, az Orosz Könyvkamara) vannak, amelyek a szabványok kidolgozásáért, az authority fájlok létrehozásáért, a nemzeti bibliográfia vezetéséért felelősek. A következő szintet a közös katalogizálási központok képezik, amelyek üzleti alapon nyújtják szolgáltatásaikat. Leírásaik megfelelnek a nemzeti szabványoknak és felhasználják a nemzeti authority fájlokat. A külföldi rendszerekkel való adatcserében a nemzetközi szabványokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alkalmazzák. A közös katalógusba a nemzeti bibliográfiából, a regionális rendszerek központi katalógusaiból, valamint az egyes könyvtárak elektronikus katalógusaiból veszik át a rekordokat. A legismertebb ilyen központ az Orosz Közös Katalogizálási Központ (RCKK). A rendszer harmadik szintjét a regionális közös könyvtári rendszerek alkotják. A résztvevők számát tekintve ez a legnagyobb szint. A regionális rendszer információs szolgáltatásokat nyújt tagkönyvtárai számára. Célszerű a regionális rendszer központját a régió egyetemi Internet-központjába telepíteni. A rendszer állhat egyenrangú könyvtárakból, de lehet centralizált is, a köztes megoldás a legéletképesebb. A regionális központi katalógusok és a helyi könyvtári katalógusok építésében az első és második szint forrásait használják. A regionális rendszerek feladata a szürke irodalom feldolgozása.

Az együttműködés feltételei

Az adatcserére szánt rekordoknak RUSMARC formátumúnak kell lenniük. Az adatcserében a Z39.50 protokolt kell használni, és minden katalógust elérhetővé kell tenni az Interneten.

A program több irányban fog továbbfejlődni: 1. az authority fájlok és a nemzeti bibliográfia építése; 2. a kommunikációs infrastruktúra létrehozása, 3. a közös könyvtári rendszerek kialakítása; 4. a könyvtárak számítógépesítése; 5. az együttműködés technológiájának kidolgozása.

A rendszer kiépítése érdekében jelenleg három pályázatot hirdettek meg. Az első az internetes nemzeti bibliográfia létrehozását célozza, a nemzeti könyvtárak és a könyvkamara részvételével. A projekt célja a nemzeti bibliográfia távoli elérésének, illetve a rekordok nemzeti adatcsere-formátumban való letöltésének megvalósítása. A második pályázat a könyvtárak internetes megjelenítésére irányul. A pályázaton a moszkvai és a szentpétervári könyvtárak kivételével minden regisztrált könyvtár részt vehet, de előnyt élveznek azok a könyvtárak, amelyeknek már vannak elektronikus forrásaik, és ingyenes hozzáférés biztosítását tervezik, vagy van helyi hálózatuk, de még nincs Internet-kapcsolatuk, vagy regionális könyvtári rendszerekben akarnak részt venni az Interneten keresztül. A harmadik pályázat a közös könyvtári rendszerek kiépítésére irányul (logikai hálózat kiépítése, összehangolt állománygyarapítás és -használat, nyílt szabványok alkalmazása az információforrások létrehozásában és szolgáltatásában). A pályázaton regisztrált könyvtárak és nonprofit szervezetek vehetnék részt. A pályázaton előnyt élveznek azok a régiók és városok, amelyekben már ki van építve az információs infrastruktúra, illetve azok a projektek, amelyek működő könyvtári rendszerek összekapcsolására irányulnak. A közös rendszernek minimum öt könyvtár összekapcsolását kell szavatolnia.

A projekt során olyan megbízható számítógépes kapcsolatot kell létrehozni a könyvtárak között, amely később természetes alapja lehet az új technológiák alkalmazásának is.

(Rácz Ágnes)

Könyvtárépítés, -berendezés

00/226

WREDE, Eva: Den Svarta Diamanten = Biblioteksbladet. 84. arg. 1999. 8. no. 3-4. p.

A Fekete Gyémánt. A Dán Királyi Könyvtár új épületéről

Könyvtárépület -nemzeti

Mint egy fantasztikus film díszlete, úgy magasodik a „Fekete Gyémánt", a koppenhágai Királyi Könyvtár, sötéten fénylő, új épülete a kopott, régi lakóházakat tartalmazó slotsholmeni rakodópart fölé, visszatükröződve a kikötő vizében. A jellegzetes létesítmény nevét onnan kapta, hogy a könyvtár veze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tőnője a nyertes pályázatot látva így kiáltott fel: „Úgy néz ki, mint egy fekete gyémánt!".

Az építész szakma lelkesen dicséri az épületet, de a koppenhágaiak már koránt sincsenek annyira elragadtatva, azt kifogásolják, hogy miért használtak feketén fénylő zimbabwei gránitot, hogyha piros dán téglából is meg lehetett volna csinálni mindezt?

Az új épület felhúzására elsősorban azért került sor, mert a legutóbbi évtizedekben a régi helyiségben olyan katasztrofális helyhiány lépett fel, hogy az állományt fokozatosan az egész városban szét kellett szórniuk számos többé-kevésbé ideiglenes címre, másrészt szerepet játszott az a politikai elképzelés, hogy egy olyan központot létesítsenek, ahol a kultúra és szórakoztatás minden műfaja (könyvtár, könyvesbolt, fotómúzeum, koncert- film- és konferenciaterem, kiállítási csarnok és étterem) egy épületben van jelen. Úgy tartják, hogy ez ma már trend az egész világon. Példaképük a British Library épülete volt.

Mindez egy 24 m magas előcsarnokból közelíthető meg, ahol számos belső erkélyt és egy gigantikus ablakot is elhelyeztek a víz irányába. Az épület belülről tágas hatást kelt és sötét külseje ellenére, belülről meglehetősen jól átjárja a fény, anyagában a homokkő, a juharfa, az alumínium, az acél és az üveg dominál. Az egyedüli színfolt itt egy 210 négyzetméter nagyságú tetőfestmény Per Kirkeby alkotása, amely gyaloghídként vezet át a könyvtár régebbi 1906–1968-ból származó részeihez. Az épület technikailag olyan jól felszerelt, hogy számos fontos eseményt ezután itt rendezhetnek meg, mint pl. a tavasszal megrendezésre kerülő északi könyvtáros konferenciát, amelynek témája az lesz, hogyan lehetne még jobban felhívni a nemzeti könyvtárakra a figyelmet. A kongresszus kiegészül még egy középkori dán könyvkultúráról szóló kiállítással is.

Az új épületben a könyvtárosok feladatköre is kibővült és úgy tűnik, a „Fekete Gyémántban" jó megoldás született az új és a tradicionális feladatok összehangolására. A felső vezetés kívánságára az eddigi tevékenységek mellett, koncerteket, kiállításokat, felsőoktatási szemináriumokat is kell majd tartaniuk, mindennek alapját azonban a könyvtár hagyományos, évszázadok alatt összegyűjtött kultúrkincse, pl. olyan jelentős írók, mint H. C. Andersen, Sören Kierkegaard és Karen Blixen munkái, vagy a világ egyik legkitűnőbb keleti gyűjteménye képezné, a térkép- és fényképgyűjteményekkel együtt. A koncerteket pedig a megőrzött, eddig ismeretlen partitúrákból is rendezhetnék. Jó lehetőség ez tehát a könyvtár állományának jobb feldolgozására és megismertetésére is. Úgy gondolják, hogy az új tevékenységek ill. rendezvények nem befolyásolják majd hátrányosan a könyvtár alapműködését, sőt a jegybevételek, a konferenciaterem és más helyiségek bérbeadása teremti meg majd a kultúrrészleg önállóságát.

Az új épület talán legnagyobb előnye, hogy a régen várt 40 000 négyzetméteren, jóval több az olvasóterem, 500 olvasói hely van az eddigi 92 helyett. A könyvek száma is megnőtt, és jóval több található meg a szabadpolcokon. Ezenkívül 400 folyóirat három évfolyamát lehet lapozgatni. A gyűjteményből mindenekelőtt a diákok igényeit igyekszenek kielégíteni. A nyitvatartási idő és az alkalmazottak száma nem változott.

Nem elhanyagolható azonban a rendhagyó épület feltűnő hatása sem, hiszen hirtelen minden dán tudni kezdett arról, hogy van egy királyi könyvtár és hol található, sőt bárki, aki átutazik Knippelsbron, egyszerűen nem kerülheti ki azt. A könyvtár láthatóvá vált tehát egy szélesebb kör számára is, és ez megkönnyíti a könytárosi munka megismerését és megértését is.

(Pallos Zsuzsanna)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

00/227
MYLLYLÄ, Riitta: Kirjasto ja kulttuurikeskus Vuotalo = Kirjastolehti. 1999. 11-12. no. 6-7. p.

00/227
MYLLYLÄ, Riitta: Kirjastolehti esittelee uusia kirjastoja = Kirjastolehti. 1999. 4. no. 7-9. p.

00/227
HUJANENE, Erkki: Tilaa tunteille ja tiedolle = Kirjastolehti. 1999. 4. no. 10-11. p.

Új könyvtárépületek Finnországban

Könyvtárépület -közművelődési; Községi könyvtár; Városi könyvtár

Az új könyvtárépületeket bemutató lapszámban két interjú található. Az első Markku Komonennel, a nemzetközi hírű Heikkinen-Komonen építészeti iroda tervezőjével készült, a Vuotalo nevű, Helsinki Vuosaari városrészének központjában 2000 végéig elkészülő könyvtár és kulturális központ tervezéséről (összalapterület 6100, ebből a könyvtár 1400 m^2). A második a kokkolai városi (megyei funkciót is ellátó) könyvtár igazgatónőjével, az 1999 szeptemberében átadott 5600 m^2-es új könyvtárról. Az egy-egy fotóval és adatokkal bemutatott többi új könyvtár:
Vihti, „Agricola" városi könyvtár (1998. dec.) – 20.000 lakos – 1500 m^2 hasznos alapterület
Ulvila, községi könyvtár (1998. nov.) – 12.000 lakos – 1500 m^2
Raisio, városi könyvtár (1999) – 22.800 lakos – 2630 m^2
Viikki városrész, Helsinki, információs központ (1999) – 24.000 lakos – 960 m^2
Harjavalta, községi könyvtár (1999) – 8.200 lakos – 799 m^2
Pietersaari, városi könyvtár (1999) – 19.800 lakos – 2513 m^2
Oulainen, a városi könyvtár teljes felújítása, bővítése – 8.300 lakos – 830 m^2

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 145, 149

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 152

Szakértő rendszerek

00/228
WATSON, Don: Intelligent agents: is this software after your job? = Libr. Assoc. Rec. 99. vol. 1997. 7. no. 364-365. p.

Veszélyeztetik-e az intelligens információkereső szoftverek a könyvtárosok állását?

Gépi információkeresési rendszer; Könyvtárosi hivatás; Szakértő rendszer; Számítógép-hálózat

Egyre népszerűbbek azok az intelligens keresőrendszerek, melyek animációs képsorok segítségével veszik fel a kapcsolatot felhasználóikkal. Az Autonomy használatakor például egy jópofa kutyussal „kommunikálhatunk", „aki" keresőkérdésünk hatására vad kaparásba fog, és mikor megtalálja a kívánatos „csontot", vagyis a megfelelő választ, megnyerően vigyorog, sőt hüvelykujját győzelemittasan emeli fel.
Lehetséges, hogy ezek a rajzocskák a jövőben pont olyan ósdinak fognak tűnni, mint ma a könyvtárosok szemüveges könyvmolyként való ábrázolása, de az biztos, hogy az intelligens keresőrendszerek a jövőben nagyjából ugyanazt a munkát fogják végezni, amit ma a könyvtárosok. Ez pedig lehetővé teszi, hogy a könyvtárosok más, izgalmasabb feladatokat láthassanak el. Például – anélkül, hogy bármely tudományág specialistáivá képeznék ki magukat – több szakterületet átívelő összefoglalókat készíthetnek a felhasználók számára a gép által összehordott információkból.
A munkájukat könnyítő intelligens szakértő rendszereknek már több válfaja létezik. Legtöbbjük

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

még statikus jellegű, de mások mellett például az Autonomy is már a környezetére reagáló, abból információkat felvevő és felhasználó mobilis szolgáltatórendszer.

A Firefly zene és filmajánló rendszer talán még látványosabb. Ha használója megadja érdeklődési körét, kap egy listát filmekből és zeneszámokból. Ha közli, hogy ezek közül melyek a leginkább kedvére valók, akkor nemcsak újabb ajánlatokat kap, hanem hasonló érdeklődésű emberek e-mail címét is, akikkel aztán vég nélkül cseveghet. Kissé talán elidegenedettnek tűnhet a barátkozásnak ez a formája, ám az biztos, hogy egy ilyen társas kapcsolatban nem kaphatunk (el) mondjuk bubópestist.

A könyvtári világban is fellelhető már az eLib által alapított NewsAgent nevű szolgáltató rendszer, mely – egyelőre kísérleti jelleggel – a könyvtártudományi szakirodalomból ad válogatást. Működése a Dublin Core metaadat szabályzaton alapul, mellyel kapcsolatban pillanatnyilag két probléma is fennáll. Az egyik, hogy a metaadatok html oldalakhoz való kapcsolása igen munkaigényes feladat – az adatok kb. háromnegyed A4-es oldalnyi terjedelműek. A másik, hogy a rendszer által feldolgozott folyóiratok visszamenő számai csak nyomtatott formában hozzáférhetők – ezek html formába való konvertálása idő- és költségigényes munka.

Ezzel elérkeztünk a gazdaságosság kérdéséhez. Az Internet források jó része ma még ingyen hozzáférhető. De az információk hálón való megjelenítése pénzbe kerül. Ki és hogyan fogja ezt megfizetni? A szolgáltatók számára két megoldás kínálkozik. Vagy csak kóstoló jellegű információkat tesznek közzé, ezzel arra buzdítva a képernyő előtt ülőket, hogy megrendeljék a nyomtatott dokumentumot, vagy előfizetéshez kötik az online változathoz való hozzáférést.

Ugyanez vonatkozik a hirdetési célú internetes szolgáltatók működésére is. A személyre szabott internetes hirdetések ugyan rendkívül hatékonyak, de működtetésük sokba kerül. Mindenesetre legyen a szolgáltatás akár használókra irányuló, költségeit hirdetések közreadásával fedező, akár kereskedelmi jellegű, hirdetők által fenntartott, az biztos, hogy az eddig szabadon hozzáférhető hálózat jellege hamarosan a gazdasági érdekek szerint fog megváltozni.

(Fazokas Eszter)

Számítógép-szoftver

Lásd 193

Elektronikus könyvtár

Lásd 123, 138, 178, 199

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

00/229

CHARTRON, Ghislaine: La presse électronique en sciences de l'information: perspectives d'organisation = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 326-336. Bibliogr. 23 tétel.

Res. angol és német nyelven

A könyvtári-informatikai elektronikus folyóiratok kínálata és fejlődési irányai

Elektronikus folyóirat; Folyóirat -könyvtári

A könyvtári-informatikai elektronikus folyóiratok fejlődése a piaci igényeken alapul, s ennek megfelelően kínálatuk állandóan bővül. A szerző két korábbi (1998 júniusi és 1999 novemberi) tanulmány alapján veszi szemügyre a piaci helyzet alakulását. Kezdetben a főbb kereskedelmi kiadók is csak néhány online változatot indítottak, ma már sokkal több van ezekből; ugyanakkor az újonnan alapított, kizárólag elektronikus formátumú folyóiratok kínálata csekély számú rendszeresen megjelenő címre korlátozódik. A szerző e háttér ismeretében elemzi a kutatók információhasználati szokásait és azokat az új funkciókat, amelyeket ebben ezek az „alternatív" folyóiratok betölthetnek.

(Autoref.)

00/230

VÉZINA, Marie-Hélene - SÉVIGNY, Martin: De l'imprimé vers l'électronique: réflexions et solutions techniques pour une édition savante en transition = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 306-320. p. Bibliogr. 8 tétel.

Res. angol és német nyelven

A nyomtatott és elektronikus dokumentumok együttlétezése: technikai megoldások a tudományos publikálás átmeneti korszakában

Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az információs láncban közvetítő szerepet betöltő kiadók és könyvtárak egyre inkább bekapcsolódnak az elektronikus információ terjesztésével kapcsolatos projektekbe: ugyanakkor továbbra is jelentős mennyiségű igényt kell kielégíteniük a nyomtatott dokumentumok iránt. A két tendencia együttélésének fenntartására az egyik mód a dokumentumok publikálása mindkét formátumban egy közös alapdokumentum alapján. A tanulmány e megközelítés előnyeit vizsgálja és bemutatja egy alkalmazását a Presses de l'Université de Montréal kísérleti projektje keretében, amely tudományos folyóiratok elektronikus publikálását tűzte ki célul. Az „Erudit" projekt keretében magas fokon automatizált SGML-alapú termékek létrehozását tervezik, amelyekből automatikusan készíthető HTML-változat a Weben való publikáláshoz, valamint Postscript és PDF-verzió, melyek a hagyományosabb kiadási formákra és offline nyomatatásra alkalmasak

(Autoref.)

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Accad. Bibl. Ital. – Accademie e Biblioteche d'Italia (IT)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Alexandria – Alexandria (GB)
Austr. Libr. J. – Australian Library Journal (AU)
Bibliografiâ – Bibliografiâ (RU)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)
Biblioteksbladet – Biblioteksbladet (SE)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Bottom Line – The Bottom Line (US)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull. Bibl. Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Cat. Index – Catalogue and Index (GB)
Coll. Res. Libr. – College and Research Libraries (US)
Documentaliste –Documentaliste (FR)
Educ. Inf. – Education for Information (I)
El. Libr. – Electronic Libraries (I)
Int. Inf. Libr. Rev. – International Information and Library Review (I)
Interlend. Doc. Supply – Interlending and Document Supply (GB)
Internet Ref. Serv. Q. – Internet Reference Services Quarterly (US)
J. Am. Soc. Inf. Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
J. Doc. – Journal of Documentation (GB)
J. Inf. Sci. – Journal of Information Science (GB)
J. Interlibr. Loan Doc. Del. Inf. Supply – Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Information Supply (US)
J. Libr. Adm. – Journal of Library Administration (US)
J. Libr. Inf. Sci. – Journal of Librarianship and Information Science (GB)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)
Libr. Assoc. Rec. – Library Association Record (GB)
Libr. Hi Tech – Library Hi Tech (US)
Libr. J. – Library Journal (US)
Libr. Rev. – Library Review (GB)
Libr. Technol. – Library Technology (GB)
Libr. Trends – Library Trends (US)
Libri – Libri (I)
Naučn.-Teh. Inf. – Naučno-Tehniceskaâ Informaciâ (RU)
Naučn. Teh. Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
NFD Inf. – NFD Information (DE)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Ref. Libr. – The Reference Librarian (US)
Rev. Esp. Doc. Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
Ser. Libr. – The Serials Librarian (US)
Signum – Signum (FI)
Tech. Serv. Q. – Technical Services Quarterly (US)
VINE – VINE (GB)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- *A lap célja:* a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.
- *Műfajok, terjedelem:* eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), az ennél hosszabb tanulmányokat több részben jelentetjük meg), szemletanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal). A megadott terjedelemtől a szerkesztővel megegyezve, el lehet térni.
- *Szövegszerkesztővel* készült kéziratokat e-mailben (csatolt fájlként) vagy mágneslemezen lehet küldeni (a lemezt visszaküldjük). A formázás nélkül írt szöveget tudjuk a legkönnyebben használni; a címhierarchiát számozással célszerű jelölni. Idézeteket, neveket, fontosnak ítélt részleteket lehet kurziválni. Jó, ha a mondandó áttekinthetősége érdekében alcímekkel tagolják a szöveget. A rövidítések, betűszók feloldását az első előfordulásuk után kérjük megadni. A gépelt kéziratokat egy példányban 25 soros (50-52 betűhelyes, kettes sortávolságú) A/4-es oldalon, folyamatos oldalszámozással, egy példányban kérjük benyújtani.
- *Javítás, tipográfia:* a szerkesztőség stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javíthatja a kéziratokat, a tartalmat érintő változtatást csak a szerző jóváhagyásával lehet végrehajtani. Az írások tipográfiai kialakítását a szerkesztőség végzi el, a szerző kérheti a betördelt cikket korrektúrára.
- *Illusztrációk:* illusztrációkat (ábrák, táblázatok, grafikonok stb.) a kézirat mellékleteként kell beadni és a szövegben, a margón kell megjelölni a helyüket. Az ábrákat számozzák be (folyamatosan, arab számokkal) és adják meg az ábrafeliratot.
- *Tartalmi összefoglaló:* a Tanulmányok és a Kitekintés rovat írásaihoz az angol és német nyelvű rezümék elkészítéséhez kb. 10-15 mondatos tartalmi összefoglalást is kérünk mellékelni.
- *Irodalomjegyzék, hivatkozások:* A szövegben említett hivatkozások forrásait a cikk végén irodalomjegyzékben kell megadni Irodalom vagy Jegyzetek cím alatt. A szövegben a felső indexbe írják a hivatkozás számát. A lábjegyzetet csillaggal kérjük jelölni és az oldal alján lehet megadni. Ha 3-nál több a megjegyzések száma, folyamatos sorszámozással kérjük a jegyzeteket, de ilyenkor a cikk végén az irodalomjegyzékbe beépítve Jegyzetek cím alatt közöljük majd.

  Folyóiratcikkre történő hivatkozás az Irodalomban:

  1. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents.
     In: College and Research Library News, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.

  Vagy

  1. TÓTH Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon.
     In: Könyvtári Figyelő. 1999. 45. évf. 2. sz. 223-235. p.

  Könyvekre történő hivatkozásnál:

  1. Magyar helyesírási szótár. A Magyar Tudományos Akadémia szabályai szerint.
     Szerk. Deme László, Fábián Pál, Tóth Etelka. Bp. : Akad. K., 1999. 587 p.
  1. BATÁRI Gyula: Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből. (1853–1920).
     Bp. : OSZK, 1999. 88 p. (Az Országos Széchényi Könyvtár Füzetei, 12.)

  Könyvrészletre történő hivatkozásnál:

  2. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra. Bp. : OMIKK, 1989. 116-126. p.
- *Honorárium:* A szerzőkkel felhasználási és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóiratszám megjelenése után tiszteletdíjat fizetünk. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza. Támogatjuk a szerző által leszámlázott tiszteletdíj kifizetését is.
- *Szerzői jog:* amennyiben a folyóiratban közölt írások máshol is megjelennek, kérjük hivatkozzanak a folyóiratban történt közlésre.
- *Tiszteletpéldány:* a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle, CD-ROM bemutató című rovatok szerzőit a folyóirat megjelenése után 1 tiszteletpéldány illeti meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

A SZERZŐI JOGI TÖRVÉNY VÁLTOZÁSAI 2.

A HIVATKOZÁSSZÁM NŐ, AZ ELAVULÁS CSÖKKEN. VAN-E KAPCSOLAT? (IDÉZETTSÉGELEMZÉS ÉLETTUDOMÁNYI FOLYÓIRATOKBAN)

EGYETEMI HALLGATÓK KÖNYVTÁRHASZNÁLATI SZOKÁSAI

A KÖNYVTÁRI INFORMATIKA EGYETEMI OKTATÁSÁNAK IDŐSZERŰSÉGÉRŐL

A SZÓKÉSZLET MINT A KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY KÖZPONTI FOGALMA

A KANADAI NEMZETI KÖNYVTÁR DIGITALIZÁLÁSI PROGRAMJA

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.

ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben